YENİ VERİLER IŞIĞINDA GÜNEYBATI İRAN'DA RAMHORMOZ OVASINDA AKHAİMENİD DÖNEM YERLEŞİMLERİNİN DAĞILIMI VE İRAN, MEZOPOTAMYA, ANADOLU'DAKİ DİĞER BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

Leila AFSHARI

Doktora Tezi

Arkeoloji Anabilim Dalı

Dr.Öğr. Üyesi Rabia AKARSU

Dr.Öğr. Üyesi Lily NIAKAN (2. Danışman)

2021

Her Hakkı Saklıdır

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Leila AFSHARI

YENİ VERİLER IŞIĞINDA GÜNEYBATI İRAN'DA RAMHORMOZ OVASINDA AKHAİMENİD DÖNEM YERLEŞİMLERİNİN DAĞILIMI VE İRAN, MEZOPOTAMYA, ANADOLU'DAKİ DİĞER BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Dr.Öğr. Üyesi Rabia AKARSU

Dr.Öğr. Üyesi Lily NIAKAN (2. Danışman)

ERZURUM - 2021

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Yeni Veriler Işığında Güneybatı İran'da Ramhormoz Ovasında Akhaimenid Dönem Yerleşimlerinin Dağılımı ve İran, Mezopotamya, Anadolu'daki Diğer Bölgeler ile İlişkiler""** adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

■ Tezimin/Raporumun makale için **altı ay,** patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

03.09.2021

Leila AFSHARI

Aslı Islak İmzalıdır

*** LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE**

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü tezle ilgili **patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda,** tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz **makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış** ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKARSU ve Dr. Öğr. Üyesi Lily NIAKAN (2.) danışmanlığında, Leila AFSHARI tarafından hazırlanan bu çalışma 03 / 09 / 2021 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Arkeoloji Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan-Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Rabia AKARSU	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
İkinci Danışman: Dr.Öğr. Üyesi Lily NIAKAN	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT	İmza: Aslı Islak İmzalıdır
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Erkan KONYAR	İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü
Aslı Islak İmzalıdır

OF28_V4_03.11.2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....X

ABSTRACT.....XI

KISALTMALAR DİZİNİ……..……..……..……XII

LEVHALAR DİZİNİ.....XIII

HARİTALAR DİZİNİ.....XVI

TABLOLAR DİZİNİ……..……..…….XXIII

RESİMLER DİZİNİ.....XXVI

GRAFİKLER DİZİNİ.....XLIV

ÖNSÖZ……..……..……...….…….….....XLVIII

Giriş.....1

I. Amaç ve Önem.……..….…….....2

II. Materyal ve Yöntem..... 4

III. Ramhormoz Ovasının Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi….....5

BİRİNCİ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASININ DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. HUZİSTAN BÖLGESİ'NİN DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE JEOLOJİSİ ..….12

1.2. RAMHORMOZ OVASININ DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE JEOLOJİSİ ……13

1.2.1. Ramhormoz Ovasının Konumu.....13

1.2.2. Jeoloji……...……...…...…….....15

1.2.3. Jeomorfoloji.....17

1.2.4. İklim.....18

1.2.5. Nehirler.....19

1.2.5.1. Maroon Nehri.....19

1.2.5.2. Ramhormoz nehri.....20

1.2.5.3. Ala Nehri.....20

1.2.5.4. Kopal ve Şour nehirleri 21

1.2.6. Doğal Su Kaynakları (Pınarlar).....21

1.2.7. Mamatin Bitüm Kaynakları.....22

1.2.8. Toprağın Tarımsal Değeri ve Kullanım Şekilleri.....23

1.3. RAMHORMOZ OVASI'NIN VE ŞEHRİNİN TARİHİ COĞRAFYASI 23

1.4. DEĞERLENDİRME.....26

İKİNCİ BÖLÜM

AKHAİMENİD DÖNEMİ'NİN SİYASİ TARİHİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

2.1. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU VE GELİŞİMİ.....27

2.1.1. Kral II. Kyros (MÖ 550-529).....30

2.1.2. Kral II. Kambyses (MÖ 529-522).....32

2.1.3. Kral I. Darius (MÖ 522-486).....33

2.1.4. Kral I. Kserkses (MÖ486-465)..... 35

2.1.5. Kral I. Artakserkses (MÖ 465-424).....36

2.1.6. Kral II. Kserkses (mö 424-423) ve kral II. Darius (MÖ 423-404).....38

2.1.7. Kral II. Artakserkses (MÖ 404-359).....39

2.1.8. Kral III. Artakserkses (MÖ 359-338).....41

2.1.9. Kral IV. Artakserkses (Arses) (MÖ 338-336).....42

2.1.10. Kral III. Darius (MÖ 336-330).....42

2.1.11.Akhaimenid İmparatorluğu'nun Yıkılışı.....46

2.2. AKHAİMENİD İMPARATPRLUĞU'NUN YAYILIM POLİTİKASI.....48

2.2.1. Batı Anadolu Yayılımı.....48

2.2.1.1. Büyük Kyros'un Fetih Amacı ve Özel Sebepleri.....48

2.2.1.2. Büyük Kyros'un Lydia Seferinin Önemi.....49

2.2.1.3. Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları.....50

2.2.2. Doğu Anadolu Yayılımı (Ermenia Satraplığı).....55

2.2.2.1. Ermenia Satraplığı'nın Fethi.....55

2.2.3. Mezopotamya Yayılımı.....57

2.2.3.1. Büyük Kyros'un Babil Seferinin Önemi.....57

2.2.3.2. Büyük Kyros'un Babil Seferi ve Sonuçları.....59

2.3. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NIN SATRAPLIK SİSTEMİ 64

2.4. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NUN YOL YAPIM SİSTEMİ 65

2.4.1. Susa-Persepolis Kral Yolu.....66

2.4.2. Susa-Sardes Kral Yolu.....73

2.4.3. Susa-Babil Kral Yolu.....74

2.4.4. Susa-Med (Hamedan/Ekbatana) Kral Yolu.....75

2.4.5. Akhaimenid Döneminde Tali Yollar.....76

2.4.6. Akhaimenid Döneminde Su Yolları.....77

2.5. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NIN EKONOMİK SİSTEMİ 79

2.5.1. Ekonomik Sisteminde kara Yollarının önemi.....80

2.5.2. Ekonomik Sisteminde su yolların önemi.....80

2.6. AKHAİMENİD KRALLIĞI'NIN ASKERİ SİSTEMİ 81

2.6.1. Akhaimenid Dönemi'nde Askeri Örgütlenme.....83

2.6.2. Asker Temini.....84

2.7. DEĞERLENDİRME.....85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AKHAİMENİD DÖNEMİ'NİN KÜLTÜREL YAPISININ ANA HATLARI

3.1. İRAN 86

3.1.1. Saray Mimarisi.....86

3.1.1.1. Pasargad.....89

3.1.1.2. Susa.....101

3.1.1.3. Persepolis.....107

3.1.2. Kusal Alan Mimarisi.....112

3.1.3. Ölü Gömme..... 114

3.1.3.1. Piramit Şekli Mezar-Pasargad.....114

3.1.3.2. Kaya Mezarları, Nakş-i Rüstem ve Persepolis.....118

3.1.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı.....119

3.1.5. Kabartmalar.....133

3.1.6. Mühürler.....134

3.2. ANADOLU 140

3.2.1. Saray Mimarisi.....140

3.2.1.1. Oluz Höyük.....140

3.2.1.2. Altın Tepe…….……..… 145

3.2.2. Kutsal Alan Mimarisi.....146

3.2.2.1. Oluz Höyük Ateşgedesi.....146

3.2.2.2. Sardes.....149

3.2.3. Ölü Gömme……..……..…… 151

3.2.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı.....157

3.2.5. Kabartmalar……..……..……164

3.2.6. Mühürler.....166

3.3. MEZOPOTAMYA 167

3.3.1. Saray Mimarisi 167

3.3.1.1. Babil 167

3.3.1.2. Ur 170

3.3.1.3. Nimrud 172

3.3.1.4. Nineveh 173

3.3.1.5. Khorsabad 174

3.3.1.6. Asur 175

3.3.1.7. Erbil 176

3.3.1.8. Tell ed-Daim 176

3.3.1.9. Harabeh Şattani 177

3.3.2. Ölü Gömme 177

3.3.3. Kabartmalar 178

3.3.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı 179

3.3.5. Mühürler 183

3.4. DEĞERLENDİRME 183

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASI'NDA AKHAİMENİD DÖNEMİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

4.1. ALA NEHRİ BÖLGESİ 188

4.1.1. Yerleşimler 188

4.1.1.1 Tell-e Bormi-011 188

4.1.1.2. Cobaci Alanı-058 199

4.1.1.3. Tepe Mehr Alnesa-065 A 210

4.1.1.4. Tepe Kheyr Alnesa-065 C 220

4.1.1.5. Tell-e Gour Piyazi- 093 A 229

4.1.1.6. Char Tagi- 093 B.....238
4.1.1.7. Tell-e Kaid-104.....247
4.1.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi.....255
4.1.2.1. Mal Grupları.....255
4.1.2.1.1. Açık Yeşil Astarlı Mal.....255
4.1.2.1.2. Kırmızı Astarlı Mal.....257
4.1.2.1.3. Astarsız Sade Mal.....258
4.1.2.1.4. Bezemeli Astarsız Mal.....259
4.1.3. Ala Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri.....260
4.2. SANDALİ NEHRİ BÖLGESİ.....263
4.2.1. Yerleşimler.....263
4.2.1.1.Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi-071.....263
4.2.1.2. Tepe Ein Koreh-095..... 274
4.2.1.3. Tepe Dimeh Sadat-097.....287
4.2.1.4. Bulaibol Tepesi-096.....301
4.2.1.5. Tell-e Gapu Cham - 077C.....311
4.2.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi.....320
4.2.2.1.Mal Grupları 320
4.2.2.1.1.Açıl Yeşil Astarlı Mal 320
4.2.2.1.2. Kırmızı Astarlı Mal.....321
4.2.2.1.3. Astarsız Sade Mal.....322
4.2.2.1.4. Açık Yeşil Astarlı Monokrom Boyalı Mal.....323
4.2.3. Sandali Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri.....324
4.3. KOUPAL NEHRİ BÖLGESİ 327
4.3.1. Yerleşimler.....327
4.3.1.1. Tell-e Geser-001.....327
4.3.1.2. Paçe Kuh- 091..... 337
4.3.1.3. Tell-e Abbas- 032.....347
4.3.1.4. Tell-e Şife- 112.....356

4.3.1.5. Tell-e İshan Gazu-005.....366
4.3.1.6. Ariz Ahmadi Tepesi-027.....375
4.3.1.7. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh -028.....384
4.3.1.8. Tell-e Gavileh-004.....393
4.3.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi.....402
4.3.2.1.Mal Grupları 402
4.3.2.2 Açık Yeşil Astarlı Mal.....402
4.3.2.3. Kırmızı Astarlı Mal.....404
4.3.2.4. Astarsız Sade Mal.....405
4.3.2.5. Bezemeli Astarsız Mal.....406
4.3.3. Koupal Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikler.....407
4.4. ŞOUR NEHRİ BÖLGESİ- GÜNEYBATI RAMHORMOZ.....410
4.4.1. Yerleşimler.....410
4.4.1.1. Tell-e Mokhtari-045.....410
4.4.1.2. Tepe Garavol-048.....418
4.4.1.3. Tell-e Mentar-115.....427
4.4.1.4. Tell-e Kaviri-116 A.....435
4.4.1.5. Tell-e Karami-116 B.....443
4.4.1.6. Tell-e Karami-116 C.....451
4.4.1.7. Tell-e Char Peer-024.....459
4.4.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi.....468
4.4.2.1.Mal Grupları.....468
4.4.2.2. Açık Yeşil Astarlı Mal.....468
4.4.2.3. Kırmızı Astarlı Mal.....469
4.4.2.4. Astarsız Sade Mal.....470
4.4.3. Şour Nehri Havzasında (Güneybatı Ramhormoz) Bulunana Seramiklerin Grafikleri.....471
4.5. ŞOUR NEHRİ BÖLGESİ- DOĞU RAMHORMOZ.....474

4.5.1. Yerleşimler.....474

4.5.1.1. Ab Mahak Alanı-089.....474

4.5.1.2. Gale Sefid Alanı-086.....483

4.5.2. Ele Geçen Seramiklerin eğerlendirilmesi..... 494

4.5.2.1. Mal Grupları.....494

4.5.2.2. Açık Yeşil Astarlı Mal.....494

4.5.2.3. Kırmızı Astarlı Mal.....495

4.5.2.4. Astarsız Sade Mal.....496

4.5.3. Şour Nehri Havzasında (Doğu Ramhormoz) Bulunana Seramiklerin Grafikleri.....497

4.6. MAROON NEHRİ BÖLGESİ.....500

4.6.1. Yerleşimler.....500

4.6.1.1. Tepe Mava-040.....500

4.6.1.2. Tell-e Gobeyr A-084 A.....509

4.6.1.3. Tell-e Gobeyr B-084 B.....520

4.6.1.4. Tepe Selsebil (Ishan Embrij)-081.....529

4.6.1.5. Tell-e Rigi (Tell-e Suz)-085.....538

4.6.1.6. Tell-e Rigi A-085 A.....551

4.6.1.7. Tell-e Rigi B-085 B.....560

4.6.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi.....570

4.6.2.1.Mal Grupları.....570

4.6.2.2. Açık Yeşil Astarlı Mal.....570

4.6.2.3.Kırmızı Astarlı Mal.....572

4.6.2.4. Astarsız Sade Mal.....572

4.6.3. Maroon Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri.....573

4.7. RAMHORMOZ OVASINDA AKHAİMENİD DÖNEM YERLEŞİMLERİNİN DAĞILIMI.....576

4.7.1.Yerleşim yerlerinin yollara göre mesafesi.....577

4.7.2. Su kaynaklarına göre yerleşim yerlerinin konumu.....578

4.7.3. Yerleşim yerlerinin deniz seviyesinden yüksekliği.....579

4.7.4. Arazi kullanımı.....580

4.7.5.Yerleşim yerlerinin birbirine göre mesafesi.....581

4.7.6. Peyzaj.....582

4.8. RAMHORMOZ OVASINDAN ELDE EDİLEN SERAMİKLERİN PETROGRAFİ VE XRF ANALİZİ 586

4.8.1. Ramhormoz Ovasında yer alan yerleşimlerden Seçilmiş Seramik Örneklerin Petrografi Analizi.....586

4.8.2. XRF Analizi.....597

4.10. DEĞERLENDİRME.....608

BEŞİNCİ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASI'NIN AKHAİMENİD DÖNEMİ'NDE İRAN, MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DAKİ DİĞER BÖLGELER İLE İLİŞKİLERİ

5.1. İRAN'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER.....615

5.2. MEZOPOTAMYA'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER..635

5.3. DOĞU ANADOLU'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER..641

5.4. DEĞERLENDİRME.....656

SONUÇ.....670

KAYNAKÇA.....684

EKLER.....14

EK 1. LEVHALAR 196

EK 2. HARİTALAR 14

EK 3. TABLOLAR 198

EK 4. RESİMLER.....44

EK 5. GRAFİKLER.....260

ÖZGEÇMİŞ.....709

ÖZET

DOKTORA TEZİ

YENİ VERİLER IŞIĞINDA GÜNEYBATI İRAN'DA RAMHORMOZ OVASI'NDA AKHAİMENİD DÖNEM YERLEŞİMLERİNİN DAĞILIMI VE İRAN, MEZOPOTAMYA, ANADOLU'DAKİ DİĞER BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

Leila AFSHARI

Başkan-Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKARSU

İkinci Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Lily NIAKAN

2021, 709 Sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKARSU (Danışman)
Dr. Öğr. Üyesi Lily NIAKAN (2. Danışman)
Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Prof. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT
Doç. Dr. Erkan KONYAR

Tezimizi kapsayan Güneybatı İran'ın antik bölgeleri arasında bilimsel olarak günümüze kadar en az arkeolojik araştırma Ramhormoz bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bilgi eksikliği, bu ovanın tarih öncesi çağlardan beri düzlükler ve dağlarda olan çeşitli uygarlıklar arasındaki ilişkide çok önemli bir rol oynadığını fark ettiğimizde bu coğrafya daha da önem kazanmaktadır. Bugüne değin, Ramhormoz ovasında, Akhaimenid döneminin konuşlandırılması hakkında ayrıntılı bir araştırma yürütülmemiştir. Bu bölge Akhaimenid döneminde İran, Mezopotamya ve Anadolu ilişkisi açısından büyük öneme sahiptirr. Bu nedenle söz konusu alanın sistematik olarak incelenmesi gerekmekteydi. Yüzey araştırması çalışmaları sırasında her sitenin kültürel materyallerinin ayrı ayrı incelenmesi sonucunda, söz konusu ovada Akhaimenid dönemine ait yerleşim sayısı 36 olduğu söylenilebilir. Başka bir değişle önceki grup tarafından yapılan yüzey araştırmasında amaç Akhaimenid dönemi olmadığı, bununla birlikte Akhaimenid tanım uzmanlığına sahip olmadığından söz konusu dönem açık bir şekilde belirlenmemiş ve eğer yüzde olarak söylemek olursak bu ovada sadece %13 yerleşimlerin Akhaimenid dönemine ait olduğu söylenmiştir hanuki yazar tarafından yapıldığı yüzey araştırmamızda günümüzde çoğu yerleşimlerde görülen tahribata rağmen, Ramhormoz ovası'nda %30 Akhaimenid döneminde kullanılan yerleşimler tespit edilmiştir.

Ramhormoz ovası geçmişten günümüze kadar ticari ve kültürel ilişkiler alanında önemli rolu olmuştur. Tarih boyunca yerleşimlerin oluşumunda başta nehirler ile dağlar olmak üzere coğrafi ve doğal faktörler her zaman çok önemli bir rol oynamıştır. Bu etkiler, zaman içinde toplumlar arasındaki ilişkileri kolaylaştırmış veya iletişimi engellemiştir. Bu bölgenin Mezopotamya ve Anadolu gibi bölgeler ile iletişim koridoru olarak stratejik ve jeopolitik konumu, tarih öncesi çağlardan sonraki dönemlere kadar bu alanda çeşitli kültürlerin oluşmasına neden olmuştur. Kuşkusuz bu yerleşimlerin oluşum sürecindeki ana etken, özellikle Akhaimenid kültürünün gelişmesinde ve ilerlemesinde etkili rol oynayan Akhaimenid döneminde bölge içinde ve dışında ticaret ilişkilerinin konumudur.

Anahtar Kelimeler: Güneybatı İran, Huzistan, Ramhormoz Ovası, Akhaimenid Dönem, Mezopotamya, Anadolu.

ABSTRACT

Ph.D. DISSERTATION

DISTRIBUTION OF ACHAIMENID SETTLEMENTS IN THE RAMHORMOZ PLAIN IN SOUTHWEST IRAN IN THE LIGHT OF NEW DATA AND THEIR RELATIONS WITH OTHER REGIONS IN IRAN, MESOPOTAMIA, ANATOLIA

Leila AFSHARI

Head-Advisor: Assist. Prof. Dr. Rabia AKARSU

2nd Advisor: Assist. Prof. Dr. Lily NIAKAN

2021, 709 Pages

Jury: Assist. Prof. Dr. Rabia AKARSU (Advisor)
Assist. Prof. Dr. Lily NIAKAN (2ndAdvisor)
Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU
Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Prof. Dr. Süleyman Yücel ŞENYURT
Assoc. Prof. Dr. Erkan KONYAR

Of all the sites in southwestern Iran discussed in this paper, the Ramhormoz area has seen the least scientific archaeological research. This lack of awareness becomes even more important when one realizes that this plain has played a very important role in the relationship between different civilizations of the plain and the mountains since prehistoric times. To date, there has not been a comprehensive study of the Achaemenid settlements of the Ramhormoz plain. If anything, this area has great significance for the relationship between Iran, Mesopotamia and Anatolia during the Achaemenid period. For this reason, a systematic review of this area is needed. During the archaeological survey, cultural materials were collected for each site, and as a result of the survey, 36 Achaemenid sites were discovered in this plain. In other words, the research conducted by the previous group did not know much about the Achaemenid area because it was not the focus of their research. In the previous group, only 13% of the plains belonged to the Achaemenid period, but in the study supervised by the authors, 30% of the Ramhormoz plains were found to belong to the Achaemenid period.

From the past to the present, the Ramhormoz Plain has played an important role in trade and cultural exchange. Historically, geographical and natural factors, especially rivers and mountains, have played a very important role in the formation of settlements. These influences have facilitated or, in the long run, hindered interactions between communities. Due to its strategic and geopolitical position to communicate with regions such as Mesopotamia and Anatolia, various cultures have developed in the region from prehistoric times to later periods. The main factor that led to the formation of these settlements was the establishment of trade relations within and outside the region, especially during the Achaemenid period, which undoubtedly played an effective role in the development of Achaemenid culture in the region.

Keywords: southwestern Iran, Khuzestan, Ramhormoz plain, Achaemenid period, Mesopotamia, Anatolia.

KISATMALAR DİZİNİ

ANES **:** Ancient Near Eastern Studies

GDÇ **:** Geç Demir Çağı

MÖ **:** Milattan Önce

MS **:** Milattan Sonra

vd **:** ve Diğerleri

vb **:** ve Benzeri

s. **:** Sayfa

LEVHALAR DİZİNİ

Levha 4.1. Tell-e Bormi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi.....196

Levha 4.2. Tell-e Bormi Yerleşiminden Eele Geçen Seramiklerin Çizimi.....197

Levha 4.3. Cobaci Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi.....208

Levha 4.4. Mehr Alnesa yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....217

Levha 4.5. Mehr Alnesa yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....218

Levha 4.6. Kheyr Alnesa yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....227

Levha 4.7. Gour Piyazi yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizim..... 236

Levha 4.8. Char Tagi yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....245

Levha 4.9. Tell-e Kaid yerleşiminden ele geçen..... 253

Levha 4.10. Toppi yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……..……...272

Levha 4.11. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....282

Levha 4.12. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....283

Levha 4.13. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……....295

Levha 4.14. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……..…… 296

Levha 4.15. Boleybol yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....308

Levha 4.16. Tell-e Gapu Cham yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....318

Levha 4.17. Tell-e Geser yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....335

Levha 4.18. Paçe Kouh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....345

Levha 4.19. Tell-e Abbas yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizim.....354

Levha 4.20. Şife yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....364

Levha 4.21. Işan Gazou yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....373

Levha 4.22. Ariz Ahamadi yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....382

Levha 4.23. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi..... 390

Levha 4.24. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi..... 391

Levha 4.25. Tell-e Gavileh yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....400

Levha 4.26. Tell-e Mokhtari yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....416

Levha 4.27. Tepe Garavol yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....425

Levha 4.28. Tell-e Mentar yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....433

Levha 4.29. Tell-e Kaviri yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....441

Levha 4.30. Tell-e Karami B yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....449

Levha 4.31. Tell-e Karami C yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....457

Levha 4.32. Char Peer yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi..... 466

Levha 4.33. Ab Mahak yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....481

Levha 4.34. Gale Sefid yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....490

Levha 4.35. Gale Sefid yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....491

Levha 4.36. Tepe Mava yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....506

Levha 4.37. Tell-e Gobery A yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....516

Levha 4.38. Tell-e Gobeyr A yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....517

Levha 4.39. Tell-e Gobeyr B yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....527

Levha 4.40. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi.....536

Levha 4.41. Tell-e Rigi yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……...….546

Levha 4.42. Tell-e Rigi A yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……...…..…557

Levha 4.43. Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……..566

Levha 4.44. Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen seramiklerin çizimi……..…..…567

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 1.1. Ramhormoz Ovası'nın konumu ve sınırları……..……...…..14

Harita 1.2. Ramhormoz Ovası'nın Uydu görüntüsü.....15

Harita 1.3. Ramhormoz Ovası'nın Jeoloji Haritası.....17

Harita 1.4. Ramhormoz ovası'nın iklim haritası……..……..…19

Harita 1.5. Ramhormoz ovası'nın Nehirleri……..……....21

Harita 2.1. Perslerin Güney İran'a gidiş rotası……..……29

Harita 2.2. Akhaimenid İmparatorluğu'nun Yayılım Alanı……...…..30

Harita 2.3. Kserkses' in Yunanistan Seferi Rotası……..…..….36

Harita 2.4. Akhaimenid Dönemi Yol Sistemi……...……..…45

Harita 3.1. Oluz Höyük Konumu.....141

Harita 4.1. Tell-e Bormi Konumunu Gösteren Harita……..…...….201

Harita 4.2. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e Bormi'nin Konumu…….193

Harita 4.3. Tell-e Bormi'nin Topografya Haritası……..……..…194

Harita 4.4. Tell-e Bormi'nin yüzeyi pürüzlülüğü haritası.....194

Harita 4.5. Cobaci Aanı'nın Konumunu Gösteren Harita……...…….202

Harita 4.6. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Cobaci Alanı'nın Konumu ……...……...…….205

Harita 4.7. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Cobaci Alanı'nın Topografyası ve Konumu……..……..…..205

Harita 4.8. Cobaci i Alanı'nın Topografya Haritası……..……...206

Harita 4.9. Cobaci Alanı'nın yüzey pürüzlülüğü haritası..... 206

Harita 4.10. Mehr Alnesa Tepes'nın Konumunu Gösteren Harita……...……212

Harita 4.11. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Mehr AlnesaTepes''nin Topografyası ve Konumu……..……..……..215

Harita 4.12. Mehr Alnesa Tepes''nin Topografya Haritası……..…...…..215

Harita 4.13. Mehr Alnesa Tepes'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....215

Harita 4.14. Kheyr Alnesa Konumunu Gösteren Harita……..……..…..222

Harita 4.15. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde kheyr Alnesa Tepes'nin konumu……..……..……..225

Harita 4.16: Kheyr Alnesa Tepes'nin Topografya Haritası……...…..225

Harita 4.17. KheyAlnesa Tepes'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....225

Harita 4.18. Tell-e Gour Piyazi'nin Konumunu Gösteren Harita……...……231

Harita 4.19. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e Gour Piyaz…234

Harita 4.20. Tell-e Gour Piyazi Tepes'nin Topografya Harita…….…….…....234

Harita 4.21. Tell-e Gour Piyazi'nin yüzey pürüzlülüğü haritası..... 234

Harita 4.22. Char Tagi Tepesi'nin konumunu Gösteren Harita.....240

Harita 4.23. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Char Tagi Tepesi'nin konumu……..……..……..243

Harita 4.24. Char Tagi Tepesi'nin Topografya Harita……...…..…243

Harita 4.25. Char Tagi Tepes'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....243

Harita 4.26. Tell-e Kaid'ın konumunu gösteren harita.....249

Harita 4.27. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Kaid'ın konumu.....251

Harita 4.28. Tell-e Kaid'ın topografya haritası.....251

Harita 4.29. Tell-e Kaid'ın yüzey pürüzlülüğü haritası 251

Harita 4.30. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi konumunu gösteren harita.....265

Harita 4.31. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin Konumu……..…..270
Harita 4.32. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Tppi'nin Topografya Haritası……...270
Harita 4.33. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin yüzey pürüzlülüğü haritası 270
Harita 4.34. Eyn Koreh Alanı'nın konumunu gösteren harita.....276
Harita 4.35. Ramhormoz Ovasının üç boyutlu haritasında Eyn Koreh alanının konumu ……...279
Harita 4.36. Eyn Koreh Alanının topografya haritası……..……279
Harita 4.37. Eyn Koreh alanı'nın yüzey pürüzlülüğü haritası.....279
Harita 4.38. Dimeh Sadat tepesinin konumunu gösteren harita…….…..….289
Harita 4.39. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Dimeh Sadat tepesinin konumu 291
Harita 4.40. Dimeh Sadat tepesinin topografya haritası.....292
Harita 4.41. Dimeh Sadat tepesi'nin yüzey pürüzlülüğü haritası..... 292
Harita 4.42. Boleibol tepesinin konumunu gösteren harita.....303
Harita 4.43. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tepe Boleibol konumu.…306
Harita 4.44. Boleibol tepesinin topografya haritası.....306
Harita 4.45. Boleibol tepesi'nin yüzey pürüzlülüğü haritası..... 306
Harita 4.46. Tell-e Gapu Cham konumunu gösteren harita.....313
Harita 4.47. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Gapu Cham konumu……..316
Harita 4.48. Tell-e Gapu Cham topografya haritası.....316
Harita 4.49. Tell-e Gapu Cham'in yüzey pürüzlülüğü haritası.....316
Harita 4.50. Tell-e Geser'in konumunu gösteren harita..... 330
Harita 4.51. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Geser'in konumu....333
Harita 4.52. Tell-e Geser'in topografya haritası.....333
Harita 4.53. Tell-e Geser'in yüzey pürüzlülüğü haritası.....333
Harita 4.54. Paçe Kuh alanını konumunu gösteren harita.....339
Harita 4.55. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Paçe Kuh alanının konumu.....342

Harita 4.56. Paçe Kuh alanının konumunu gösteren üç boyutlu harita.....342
Harita 4.57. Paçe Kuh alanının topografya haritası.....343
Harita 4.58. Paçe Kuh alanının yüzey pürüzlülüğü haritası.....343
Harita 4.59. Tell-e Abbas'ın konumunu gösteren harita.....349
Harita 4.60. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Abbas'ın konumu.....352
Harita 4.61. Tell-e Abbas'ın topografya haritası.....352
Harita 4.62. Tell-e Abbas'ın yüzey pürüzlülüğü haritası.....352
Harita 4.63. Tell-e Şife'nin konumunu gösteren harita.....358
Harita 4.64. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Şife konumu.....361
Harita 4.65. Tell-e Şife konumunu gösteren üç boyutlu harita.....361
Harita 4.66. Tell-e Şife'nin topografya haritası.....362
Harita 4.67. Tell-e Şife'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....362
Harita 4.68. Tell-e İlan Gazu'nun konumunu gösteren harita.....368
Harita 4.69. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e İşan Gazu'nun konumu.....371
Harita 4.70. Tell-e İşan Gazu'nun topografya haritası.....371
Harita 4.71. Tell-e İşan Gazu'nun yüzey pürüzlülüğü haritası.....371
Harita 4.72. Ariz Ahmedi tepesinin konumunu gösteren harita.....377
Harita 4.73. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Ariz Ahmadi tepesinin konumu.....380
Harita 4.74. Ariz Ahmadi tepesinin topografya haritası.....380
Harita 4.75. Ariz Ahmadi tepesinin yüzey pürüzlülüğü haritası.....380
Harita 4.76. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin konumunu gösteren harita.....386
Harita 4.77. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin konumu.....388
Harita 4.78. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin topografya haritası.....388
Harita 4.79. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....388
Harita 4.80. Tell-e Gavileh'nin konumunu gösteren harita.....395

Harita 4.81. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Gavileh'nin konumu.398
Harita 4.82. Tell-e Gavileh alanının topografya haritası.....398
Harita 4.83. Tell-e Gavileh'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....398
Harita 4.84. Tell-e Mokhtari'nin konumunu gösteren harita.....412
Harita4.85. Ramhormoz ovasının üç bpyutlu haritasında Tell-e Mokhtari'nin konumu.....414
Harita 4.86. Tell-e Mokhtari'nin topografya haritası.....414
Harita 4.87. Tell-e Mokhtari'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....414
Harita 4.88. Tepe Garvol'un konumunu gösteren harita.....420
Harita 4.89. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tepe Garavol'un konumu...423
Harita 4.90. Tepe Garavol'un topografya haritası.....423
Harita 4.91. Tepe Garavol'un yüzey pürüzlülüğü haritası.....423
Harita 4.92. Tell-e Mentar'in konumunu gösteren harita.....429
Harita 4.93. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Mentar'in konumu....431
Harita 4.94. Tell-e Mentar'in topografya haritası.....431
Harita 4.95. Tell-e Mentar'in yüzey pürüzlülüğü haritası.....431
Harita 4.96. Tell-e Kaviri'nin konumunu gösteren harita.....437
Harita 4.97. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Kaviri'nin konumu....439
Harita 4.98. Tell-e Kaviri'nin topografya haritası.....439
Harita 4.99. Tell-e Kaviri'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....439
Harita 4.100. Tell-e Karami'nin konumunu gösteren harita.....445
Harita 4.101. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Kavirinin konumu..447
Harita 4.102. Tell-e Karami'nin topografya haritası.....447
Harita 4.103. Tell-e Karami'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....447
Harita 4.104. Tell-e Karami'nin konumunu gösteren harita.....453
Harita4.105. Ramhormoz ovasının üçboyutlu haritasında Tell-e Karami'nin konumu.....455
Harita 4.106. Tell-e Karami'nin topografya haritası.....455
Harita 4.107. Tell-e Karami'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....455
Harita 4.108. Char Peer konumunu gösteren harita.....461
Harita 4.109. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Char Peer alanının konum.463
Harita 4.110. Char Peer alanının topografya haritası.....464

Harita 4.111. Char Peer alanının yüzey pürüzlülüğü haritası.....464
Harita 4.112. Ab Mahak konumunu gösteren harita Ab Mahak konumunu gösteren harita.....476
Harita 4.113. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Ab Mahak alanının konumu.....479
Harita 4.114. Ab Mahak alanının topografya haritası.....479
Harita 4.115. Ab Mahak alanının yüzey pürüzlülüğü haritası.....479
Harita 4.116. Gale Sefia alanının konumunu gösteren harita.....485
Harita 4.117. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Gale Sefid alanının konumu.....488
Harita 4.118. Gale Sefia alnının topografya haritası.....488
Harita 4.119. Gale Sefid alanının yüzey pürüzlülüğü haritası.....488
Harita 4.120. Tepe Mava'nın konumunu gösteren harita.....502
Harita 4.121. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tepe Mava'nın konumu....504
Harita 4.122. Tepe Mava'nın topografya haritası.....504
Harita 4.123. Tepe Mava'nın yüzey pürüzlülüğü haritası.....504
Harita 4.124. Tell-e Gobeyr A'nın konumunu gösteren harita.....511
Harita 4.125. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Gobeyr A konumu..514
Harita 4.126. Tell-e Gbeyr A'nın topografya haritası.....514
Harita 4.127. Tell-e Gobeyr A, yüzey pürüzlülüğü haritası.....514
Harita 4.128. Tell-e Gobeyr B'nin konumunu gösteren harita.....522
Harita 4.129. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Gobeyr B konumu..525
Harita 4.130. Tell-e Gobeyr B'nin topografya haritası.....525
Harita 4.131. Tell-e Gobeyr B yüzey pürüzlülüğü haritası.....525
Harita 4.132. Tepe Selsebil (Ishan Embrij) konumunu gösteren harita..... 531
Harita 4.133. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tepe Selsebil (Ishan Embrij) konumunu gösteren harita.....534
Harita 4.134. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) topografya haritası.....534
Harira 4.135. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) yüzey pürüzlülüğü haritası.....534
Harita 4.136. Tell-e Rigi'nin (Tell-e Suz) konumunu gösteren haritası.....540
Harita 4.137. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Rigi'nin konumu.....543
Harita 4.138. Tell-e Rigi'nin topografya haritası.....543

Harita 4.139. Tell-e Rigi'nin yüzey pürüzlülüğü haritası.....543
Harita 4.140. Tell-a Rigi A'nın konumunu gösteren harita.....553
Harita 4.141. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Rigi A'nın konumu.555
Harita 4.142. Tell-e Rigi A'nın topografya haritası.....555
Harira 4.143. Tell-e Rigi A'nın yüzey pürüzlülüğü haritası.....555
Harita 4.144. Tell-e Rigi B'nin konumunu gösteren harita.....562
Harita 4.145. Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Rigi B'nin konumu.564
Harita 4.146. Tell-e Rigi B'nin topografya haritası..... 564
Harita 4.147. Tell-e Rigi B'nın yüzey pürüzlülüğü haritası.....564
Harita 4.148. Yerleşim yerlerinin yollara göre mesafesi.....577
Harita 4.149. Su kaynaklarına göre yerleşim yerlerinin konumu.....578
Harita 4.150. yerleşim yerlerinin deniz seviyesinden yüksekliği.....579
Harira 4.151. Yerleşim yerlerinin arazi türlerine göre mesafesi.....580
Harira 4.152. Yerleşim yerlerinin toprak t]rler'ne g,re mesafesi.....581
Harita 4.153. Yerleşim yerlerinin birbirine göre mesafesi.....582
Harira 4.154. Yerleşimlerin iletişim yollara göre mesafesi.....583
Harita 4.155. Yerleşimlerin Yollara göre mesafesi ve Merkezi konuma sahip yerleşimler haritası.....584
Harira 4.156. Yerleşimlerin kültürel ve ticariilişkilerini gösteren harita.....584
Haita 4.157. Ramhormoz Ovası'nda Akhaimenid Yerleşiminin Dağılımı.....585
Harita 6.1. İran'da Geç Demir Çağı ve Akhaimenid Çanak Çömleğinin Bölgesel Dağılım.....683

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 4.1. Tell-e Bormi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……..…..198

Tablo 4.2. Cobaci alanı yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı……..…209

Tablo 4.3. Tepe Mehr Al Nesa yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…...219

Tablo 4.4. Tepe Kheyr Al Nesa yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…..228

Tablo 4.5. Tepe Gour Piyouzi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı.….237

Tablo 4.6. Tepe Char tagi yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı……..….246

Tablo 4.7. Tell-e Kaid yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…….254

Tablo 4.8. Tell-e İşan Seyed Şebib veya Tell-e Toppi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……...……....273

Tablo 4.9. Eyn Koreh Tepesi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...284

Tablo 4.10. Eyn Koreh Tepesi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı….285

Tablo 4.11. Eyn Koreh Tepesi yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı….286

Tablo 4.12. Tepe Dimeh Sadat yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…...297

Tablo 4.13. Tepe Dimeh Sadat yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…...298

Tablo 4.14. Tepe Dimeh Sadat yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı..…299

Tablo 4.15. Tepe Dimeh Sadat yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…..300

Tablo 4.16. Tepe Boleybol yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…..…309

Tablo 4.17. Tepe Boleybol yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……310

Tablo4.18. Tell-e Gapu Çem'den yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı319

Tablo 4.19. Tell-e Geser yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……..…336

Tablo 4.20. Tepe Paçe Kouh yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı….346

Tablo 4.21. Tell-e Abbas yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……....355

Tablo 4.22.T.epe Şife yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……365

Tablo 4.23. Tepe İşan Gazou yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...374

Tablo 4.24. Tepe Ariz Ahmadi yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı…...383

Tablo 4.25. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……...……392

Tablo 4.26. Tell-e Gavileh yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……401

Tablo 4.27. Tell-e Mokhtari yüzey çalışmasından el geçen seramiklerin Tanımı……417

Tablo 4.28. Tepe Garavol yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……426

Tablo 4.29. Tell-e Mentar yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……434

Tablo 4.30. Tell-e Kaviri yüzey çalışmasından ele geçen seramikler Tanımı……..…442

Tablo 4.31. Tell-e Karami B yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…..450

Tablo 4.32. Tell-e Karami C yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı..…458

Tablo 4.33. Tell-e Char Peer yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı.....467

Tablo 4.34. Tepe Ab Mahak yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı..…482

Tablo4.35. Gale Sefid alanı yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı..…492

Tablo4.36. Gale Sefid alanı yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...493

Tablo4.37. Tepe Mava yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……..…507

Tablo4.38. Tepe Mava yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……..…508

Tablo 4.39. Tepe Gobeyr A yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...518

Tablo 4.40. Tepe Gobeyr A yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……519

Tablo 4.41. Tell-e Gobeir B yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……528

Tablo4.42. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanım……...……..537

Tablo 4.43. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı.....547

Tablo 4.44. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……548

Tablo 4.45. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımıin Tanımı……...…….549

Tablo 4.46.T.ell-e Rigi (Tell-e Suz) yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanım…….....550

Tablo 4.47. Tell-e Rigi A yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...…558

Tablo4.48. Tell-e Rigi A yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……559

Tablo4.49. Tell-e Rigi B yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı……568

Tablo4.50. Tell-e Rigi B yüzey çalışmasından ele geçen seramiklerin Tanımı…...….569

Tablo 4.51. Örnek sayısı ve yerleşim alanlarının isimleri.....587

Tablo 4.52. Ramhormoz ovasının (Khuzestan vilayeti) yedi yerleşimin çanak çömleklerin petrografik incelemesinin sonuçları……..…….589

Tablo 4.53. XRF Analizi Seramiklerin bileşiminde belirlenen yüzdeler.....599

Tablo 4.54. XRF Analizi Seramiklerin bileşiminde belirlenen yüzdeler.....600

Tablo 5.1. Güneybatı İran, Kuzeybatı İran, Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu Bölgesi Form Kronoloji Tablosu.....665

Tablo 5.2. Güneybatı İran Bölgeleri ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu.....666

Tablo 5.3. Güneybatı ve Kuzeybatı İran Bölgeleri ile Ramhormoz ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu.....667

Tablo 5.4. Güney Mezopotamya Bölgesi ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu.....668

Tablo 5.5. Doğu Anadolu Bölgesi ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu.....669

RESİMLER DİZİNİ

Resim 2.1. III. Darius Issos Savaşında……..……..…44
Resim 2.2. III Darius Kraliyet Arabasında……..……..…..…44
Resim 2.3. Akhaimenid Hanedanına Mensup Krallarının Kronolijik Listesi…….....…45
Resim 2.4. Van Kalesi'ndeki Kserkses Yazıtı……..……..…57
Resim 2.5. kyros Babil Seferinde……..……...…63
Resim 2.6. Susa-Persepolis Arasındaki İstasiyonlar……..……..…71
Resim 2.7. Kot alanı'nın güneydoğu görüntüsü.....72
Resim 2.8. Kot alanı'nın kuzeydoğu görüntüsü.....72
Resim 3.1. R Kapısı Batıdan Görünüşü.....92
Resim 3.2. R Kapısı Güneydoğu Görünüşü..... 93
Resim 3.3. S Sarayı, Güney Görünüşü.....93
Resim 3.4. S Sarayı 1840 Yılında, Flandin and Coste tarafından yapılmış çizim.....94
Resim 3.5. Flandin ve Cost tarafından .izilmiş S Sarayı'nın planı…….……..…94
Resim 3.6. F. Krefter tarafından çizilen S Sarayı'nın Rekonstraksiyonu……95
Resim 3.7. Pasargad Alanı'nın Planı……..…….……..…..95
Resim 3.8. Tepe Hasanlu IV Tabaka.....96
Resim 3.9. Tepe Hasanlu IV Tabaka.....96
Resim 3.10. Godin Tepe II Planı.....97
Resim 3.11. Godin Tepe II Rekonstraksiyonu.....97
Resim 3.12. Nushi jan Tepe'nin Planı…….……..…98
Resim 3.13. Nushi jan Tepe I.....98
Resim 3.14. Pasargad Apadanası.....99
Resim 3.15. Pasargad P sarayı Planı……..……99
Resim 3.16. Pasargad, P Sarayı Günetbatı görünümü.....100
Resim 3.17. Pasargad, P Sarayı 1961 Yılında……..……..100
Resim 3.18. Susa Antik Kentinin Planı……..……..……104
Resim 3.19. Susa, Apadana Maketi…….……..105
Resim 3.20. Çogazenbil Ziggurat.....105
Resim 3.21. Susa Sarayı ve Apadana'nın aksonometrik görünümü……106
Resim 3.22. Persepolis Planı……..……...……109

Resim 3.23. Persepolis Apadanası…….……...110
Resim 3.24. Persepolis'deki Apadana'nın ön planda kuzey merdiven cephesinin görünümü……..…….……110
Resim 3.25. Persepolis, Apadana Maketi……..……111
Resim 3.26. Persepolis, Apadana Maketi……..……111
Resim 3.27. Persepolis, Tachara Sarayı.....112
Resim 3.28. Nakş-i Rüstem alanında bulunan ateşdanlar……..……..…….113
Resim 3.29. Pasargad alanında bulunan iki ateşdan……..……113
Resim 3.30. Nakş-i Rüstem alanında bulunan Kabi Zerdüşt kutsal binası.....114
Resim 3.31. Flandin ve Coste tarafından yapılan Kyros mezarı'nın çizimi.....116
Resim 3.32. Flandin ve Coste tarafından 1840'de .izilmiş Kyros mezarı'nın kuzeybatı görünümü.....117
Resim 3.33. Kyros Mezarının fotoğrafı.....117
Resim 3.34. Kyros Mezarının planı.....118
Resim 3.35. Nakş-i Rüstem'de bulunan kaya mezarlar.....119
Resim 3.36. Akhaimenid döneminde metal nesnelerin ağırlığını bir para birimi olarak ölçmesi.....121
Resim 3.37. Persepolia, Apadana Doğu merdivenleri, Lydia grubu elinde görülen kapları.....123
Resim 3.38. Persepolia, Apadana Doğu merdivenleri, Ermenia grubu elinde görülen çift kulplu vazo.....123
Resim 3.39. Persepolia, Apadana Doğu merdivenleri, Babil grubu elinde görülen kaseler.....124
Resim 3.40. Darius'a atfedilen altın kase……..……124
Resim 3.41. I. Artakserkses'e atfedilen altın kase……..……124
Resim 3.42. Susa Akropolü'nde bulunan mezar……..……..……125
Resim 3.43. Susa mezarından bulunan gümüş kase……..……126
Resim 3.44. Persepolis, Apadana Merdivenlerinde Med Grubu.....128
Resim 3.45. Cobaci alanından Bulunan Geç Elam Dönemine ait Metal Kaplar.....128
Resim 3.46. Çoğhamiş Yerleşiminden elde edilen omurgalı Kase.....131
Resim 3.47. Susa'da Erken Elam Dönemine ait bulunan omurgalı kase.....131
Resim 3.48. KulTarike Mezarlığından bulunan Omurgalı Kaseler.....131

Resim 3.49. Susa'dan bulunan Kaseler.....131
Resim 3.50. Tang Bulagi alanından elde edilen Akhaimenid Kaseler.....132
Resim 3.51. Tang Bulagi alanından elde edilen Akhaimenid Omurgalı kase.....132
Resim 3.52. Pasargad'dan bulunan kaseler.....133
Resim 3.53. Akhaimenid silindrik mühür, Louvre Müzesi.....136
Resim 3.54. Persepolis'den bulunan halka mühür.....136
Resim 3.55. Akhaimenid dönemi silindrik mühür.....137
Resim 3.56. Silidirik mühür, düşman ile savaş sahnesi.....137
Resim 3.57. Silidirik mühür, avlanma sahnesi.....137
Resim 3.58. Akhaimenid dönemi, kahramanın hayvanlara kuvvet uyguladığı sahnesi..138
Resim 3.59. Darius'a ait ünlü mühür.....138
Resim 3.60. I. Darius'un amcası Parnakan'ın mührü.....139
Resim 3.61. Kyros'un kızı ve I. Darius'un eşi Artystone'un mührü.....139
Resim 3.62. Oluz Höyük Genel Görünüm……..……..…141
Resim 3.63. Akhaimenid malikhanesinin anıtsal girişi ile idare birimlere ait mekanlar ve avlu alanı, Oluz Höyük, 2B mimari tabakası……..……...…142
Resim 3.64. Sütunlu Salon, 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük……142
Resim 3.65. 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük……..…143
Resim 3.66. Sütunlu Salon Yapısı, 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük……...144
Resim 3.67. Altın tepe, Tapınak Kompleksi ve Apadana (doğudan)……145
Resim 3.68. Kutsal Ateş Çukuru ve Platform, 2B Mimari Tabakası (MÖ 425-300), A Açması, Oluz Höyük……..……...…… 148
Resim 69. Kutsal Ateş Çukuru, 2B Mimari Tabakası (MÖ 425-300), A Açması, Oluz Höyük……..……..148
Resim 3.70. Pers Yolu, Ateşgede, Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı ve Sütunlu Salon, 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük…….……..…149
Resim 3.71. Kybele kutsal alanın rekonstrüksiyonu.....150
Resim 3.72. Anadolu, Sardes, Piramit Mezar, 1969 kazısından fotoğraf……..……152
Resim 3.73. Anadolu, Sardes, Piramit Mezar, Kasper'in rekonstrüksiyonu…….……152
Resim 3.74. Taş Kule Anıtı.....153
Resim 3.75. Zendan-e Süleyman yapısı.....153

Resim 3.76. Sardeis Pers Mozolesi'nin alınlığı……..……...155
Resim 3.77. Persepolis Surunda bulunan silindir mührünün izi…….……..155
Resim 3.78. Karaburun Antalya Pers Tümülüsü'nün Duvar Çizimleri……..156
Resim 3.79. Halikarnassos Maussolleion Rekonstrüksiyonu.....157
Resim 3.80. British Museum'da saklana luks Akhaimenid metal kapları.....163
Resim 3.81. Erzincan-Türkiye yakınından bulunan metal kase……..…….……163
Resim 3.82. Akhaimenid döneminde kullanılan Ryton metal kap……...…163
Resim 3.83. MÖ dördüncü yüzyıla tarihlenen Xanthos'tan (modern Türkiye) bir rölyef, hizmetçilerin saraylıların şarap kaselerini hayvan şeklinde, bükülmüş boynuzlu ryton ile nasıl doldurduğunu gösteren bir ziyafet sahnesini.....164
Resim 3.84. Pamphylia Ovasın'daki Karaçallı Tepesin'den bulunan bronz kaseler.....164
Resim 3.85. Darius'un Kabul Sahne Kabartması, Persepolis.....165
Resim 3.86. Harpy Anıtı'nın Doğu Kısmı Kabartması.....166
Resim 3.87. Payava Anıtı'nın Batı Kısmı Sahnesi.....166
Resim 3.88. Gordion'da Ele Geçen Silindrik Mühür..... 167
Resim 3.89. Babil'deki Akhaimenid Dönemine Ait Saray Planı.....170
Resim 3.90. Qizqapan Kaya Mezarının Çizimi.....179
Resim 4.1. Tell-e Bormi'nin Uydu Görünümü……..……..189
Resim 4.2. Tell-e Bormi'nin Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....189
Resim 4.3. Tell-e Bormi Batı Görünümü.....190
Resim 4.4. Tell-e Bormi Güney Görünümü.....191
Resim 4.5. Tell-e Bormi Güney Görünümü.....191
Resim 4.6. Tell-e Bormi Doğu Görünümü.....192
Resim 4.7. Tell-e Bormi İnsan Faaliyetleri Nedeniyle ile yaratılan Kesit.....192
Resim 4.8. Tell-e Bormi Çevre Görünümü.....193
Resim 4.9. Bormi Yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....195
Resim 4.10. Bormi Yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....195
Resim 4.11. Cobaci Alanı'nın Uydu Görüntüsü……..……201

Resim 4.12. Cobaci Alanı'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü…….....…201

Resim 4.13. Cobaci Aanı'nın Genel Görünümü……..……202

Resim 4.14. Cobaci Alanın'dan Geçen Ala Nehri.....203

Resim 4.15. Alanın Yüzeyinde Bulunan Moloz Taşları.....203

Resim 4.16. Cobaci Alanın'da Kurulan Kum-Çakıl eleme Tesisleri……..……204

Resim 4.17. Alanın Çoğu Bölümünde yapılan su Kanalları.....204

Resim 4.18. Cobaci Yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....207

Resim 4.19. Cobaci Yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....207

Resim 4.20. Mehr Alnesa Tepesi'nın Uydu Görünümü……..……..…211

Resim 4.21. Mehr Alnesa Tepesi'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü…..211

Resim 4.22. Mehr Alnesa Tepesi Bati Görünümü.....212

Resim 4.23. Mehr Alnesa tepesi0 Doğu Görünümü.....213

Resim 4.24. Tepenin Çevre Görünümü.....213

Resim 4.25. Tepenin kuzey tarafında tarım faaliyetleri nedeniyle yaratılan kesit.....214

Resim 4.26. Tepe yüzeyinde yapılan kaçak kazılar.....214

Resim 4.27: Mehr Alnesa Yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....216

Resim 4.28. Mehron Alnesa Yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....216

Resim 4.29. Kheyr Alnesa Tepesi'nin Uydu Görünümü.....221

Resim 4.30. Kheyr Alnesa Tepesi'nin Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....221

Resim 4.31. Kheyr Alnesa Güney Görünü.....222

Resim 4.32. Kheyr Alnesa Doğu Görünümü.....223

Resim 4.33. Kheyr Alnesa Tepesi'nin çevre görünümü……..……223

Resim 4.34. Tepenin yüzeyinde yapılan kutsal mekan ve mezarlar.....224

Resim 4.35. Tepenin yüzeyinde bulunan mimari temellerin kalıntıları.....224

Resim 4.36. Kheyr Alnesa Yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....226

Resim 4.37. Kheyr Alnesa Yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....226

Resim 4.38. Tell-e Gour Piyazi'nin Uydu Görünümü.....230

Resim 4.39. Mehr Alnesa Tepesi'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüs...….230

Resim 4.40. Tell-e Gour Piyazi, Doğu görünümü.....231

Resim 4.41. Tell-e Gour Piyazi Kuzey görünümü.....232

Resim 4.42. Tepenin Yüzeyinde açıkça görülen antik binaların temel kalıntıları.....232

Resim 4.43. Tepenin Yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri.....233

Resim 4.44. Tepenin Güney kesiminde yapılan su kanalı.....233

Resim 4.45. Gour Piyazi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....235

Resim 4.46. Gour Piyazi yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....235

Resim 4.47. Char Tagi Tepesi'nin Uydu Görünümü……..……239

Resim 4.48. Char Tagi Tepesi'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü...….. 239

Resim4.49. Char Tagi Tepesi, Doğu Görünümü.....240

Resim 4.50. Char Tagi Tepesi, batı Görünümü.....241

Resim 4.51. Char Tagi tepesinde, Char Tagi yapısının Görünümü.....241

Resim 4.52. Yüzeyinde bulunan binaların temel kalıntıları.....242

Resim 4.53. Tepenin yüzeyinde bulunan kaçak kazı izleri.....242

Resim 4.54. Char Tagi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....244

Resim 4.55. Char Tagi yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....244

Resim 4.56. Tell-e Kaid'ın uydu görünümü.....248

Resim 4.57. Tell-e Kaid'ın kapsadığı alan ve zeminden çevre ölçüsü.....248

Resim 4.58. Tell-e Kaid, güney görünümü.....249

Resim 4.59. Tell-e Kaid, batı görünümü.....250

Resim 4.60. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri.....250

Resim 4.61. Tell-e Kaid yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....252

Resim 4.62. Tell-e Kaid yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....252

Resim 4.63. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi Uydu görünümü…..…….264

Resim 4.64. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....264

Resim 4.65. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Güney Görünümü.....265

Resim 4.66. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Bati Görünümü.....266

Resim 4.67. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Kuzey Görünümü.....266

Resim 4.68. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin Çevre Görünümü.....267

Resim 4.69. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin Yüzeyinde görülen Temel mimari kalıntıları……..……...…….. 267

Resim 4.70. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'de Yapılan Kaçak Kazı İzleri……...268

Resim 4.71. Tell-E İshan Seyed Shabib veya Tell-E Toppi'de Insan Faaliyetleri Sonucunda Yaratilan Kesit…….268

Resim 4.72. Tepenin yüzeyinde bulunan kaçak kazı izleri.....269

Resim 4.73. Tepenin etrafında yapılan footbol alanı.....269

Resim 4.74. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Tppi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi……...……..……271

Resim 4.75. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi…….…….……..…271

Resim 4.76. Eyn Koreh yerleşiminin uydu görünümü.....275

Resim 4.77. Eyn Koreh Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....275

Resim 4.78. Eyn Koreh alanı'nın batıdan genel görünümü……..……..…276

Resim 4.79. Alanın yüzeyinde yapılan evlerin görünümü……..……..…277

Resim 4.80. Tarım faaliyetleri sonucunda yaratılan kesitte ortaya çıkan çanak çömleklerin görünümü……..……277

Resim 4.81. Alanın güney yakasından geçen asfalt bir yolun inşası sonucunda yaratılan kesit……..……278

Resim 4.82. Alanın yüzeyinde ve çevresinde yapılan inşaat ve tarım faaliyetleri...…278

Resim 4.83. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....280

Resim 4.84. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....280

Resim 4.85. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....281

Resim 4.86. Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....281

Resim 4.87. Dime Sadat tepesinin uydu görünümü……..……..288

Resim 4.88. Dimeh Sadat tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....288

Resim 4.89. Dimeh Sadat tepesi, batı görünümü.....289

Resim 4.90. Dimeh Sadat tepesi, doğu görünümü……..……..…290

Resim 4.91. Zirayi faaliyetleri sonucunda yaratılan kesit……..……..…290

Resim 4.92. Tepenin çevresinde yapılan su göleti ve zirayi faaliyetler……..…..…291

Resim 4.93. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....293

Resim 4.94. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....293

Resim 4.95. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....294

Resim 4.96. Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....294

Resim 4.97. Boleibol tepesinin uydu görünümü.....302

Resim 4.98. Boleibol tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....302

Resim 4.99. Boleibol tepesinin doğu görünümü.....303

Resim 4.100. Boleibol Boleibol tepesinin kuzey görünümü.....304

Resim 4.101. Boleibol tepesinin batı görünümü.....304

Resim 4.102. Boleibol tepesinin çevre görünüşü.....305

Resim 4.103. Tarım arazilerini geliştirmek için yaratılan tahribat.....305

Resim 4.104. Boleybol yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....307

Resim 4.105. Boleybol yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....307

Resim 4.106. Tell-e Gapu Cham'in uydu görünümü.....312

Resim 4.107. Tell-e Gapu Cham Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....312

Resim 4.108. Tell-e Gapu Cham, batı görünümü.....313

Resim 4.109. Tell-e Gapu Cham'in çevre görünümü.....314

Resim 4.110. Tepe yüzeyinde depolanan topraklar……..……..……314

Resim 4.111. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazıların izleri……..……315

Resim 4.112. Tepenin yakınında hayvancılığa uygun kurdukları göçebe çadırları.....315

Resim 4.113. Tell-e Gapu Cham yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....317

Resim 4.114. Tell-e Gapu Cham yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....317

Resim 4.115. Tell-e Geser'in uydu görünümü.....329

Resim 4.116. Tell-e Geser'in Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....329

Resim 4.117. Tell-e Geser kuzey görünümü.....330

Resim 4.118. Tell-e Geser batı görünümü.....331

Resim 4.119. Tell-e Geser'in çevre görünümü.....331

Resim 4.120. Tarım arazilerini genişletmek için yaratılan tahribat.....332

Resim 4.121. Yağmur mevsimlerinde oluşan seller nedeniyle yaratılan tahribat.....332

Resim 4.122. Tell-e Geser Yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....334

Resim 4.123. Tell-e Geser Yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi..... 334

Resim 4.124. Paçe Kuh alnının uydu görünümü.....338

Resim 4.125. Paçe kuh alanı'nın Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....338

Resim 4.126. Paçe Kuh alanının güney görünümü.....339

Resim 4.127. Paçe Kuh alanının batı görünümü.....340

Resim 4.128. Paçe Kuh alanıınn kuzey görünümü.....340

Resim 4.129. Alanın yüzeyinde bulunan mimari kalıntıların temeli.....341

Resim 4.130. İnşaat faaliyetleri nedeniyle yaratılan tahribat.....341

Resim 4.131. Paçe Kouh yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....344

Resim 4.132. Paçe Kouh yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....344

Resim 4.133. Tell-e Abbas'ın uydu görünümü.....348

Resim 4.134. Tell-e Abbas'ın Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....349

Resim 4.135. Tell-e Abbas, Batı görünümü.....350

Resim 4.136. Tell-e Abbas'ın çevre görünümü.....350

Resim 4.137. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazıların izleri.....351

Resim 4.138. Alanın yüzeyinde kaçak kazıların görünümü.....351

Resim 4.139. Tell-e Abbas yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....353

Resim 4.140. Tell-e Abbas yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....353

Resim 4.141. Tell-e Şife'nin uydu görünümü.....357

Resim 4.142. Tell-e Şife'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....357

Resim 4.143. Tell-e Şife'nin doğu görünümü.....358

Resim 4.144. Tell-e Şife Güney görünümü.....359

Resim 4.145. Tell-e Şife batı görünümü.....359

Resim 4.146. Tarım arazileri genişletmek için yaratılan kesit ve tahribat.....360

Resim 4.147. Tell-e Şife çevre görünümü.....360

Resim 4.148. Şife yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....363

Resim 4.149. Şife yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....363

Resim 4.150. Tell-e İşan Gazu'nun uydu görünümü.....367

Resim 4.151. Tell-e İşan Gazu'nun Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....367

Resim 4.152. Tell-e İşan Gazu Güney görünümü.....368

Resim 4.153. Tell-e İşan Gazu, Güneydoğu görünümü.....369

Resim 4.154. Tepenin çevre görünümü.....369

Resim 4.155. Tepenin çevresinde yapılan su gölet.....370

Resim 4.156. Tepenin yüzeyinde kaçak kazı izleri.....370

Resim 4.157. Işan Gazou yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....372

Resim 4.158. Işan Gazou yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....372

Resim 4.159. Ariz Ahmadi tepesinin uydu görünümü.....376

Resim 4.160. Ariz Ahmadi tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....376

Resim 4.161. Ariz Ahmadi tepesi kuzey görünümü.....377

Resim 4.162. Ariz Ahmadi tepesi batı görünümü.....378

Resim 4.163. Tepenin çevre görünümü.....378

Resim 4.164. Tepenin yamacında yapılan mezarlık.....379

Resim 4.165. Tepenin yaöacında bulunan mezar tipleri.....379

Resim 4.166. Ariz Ahmadi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....381

Resim 4.167. Ariz Ahmadi yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....381

Resim 4.168. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh uydu görünümü.....385

Resim 4.169. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....385

Resim 4.170. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin doğu görünümü.....386

Resim 4.171. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin batı görünümü.....387

Resim 4.172. Tepenin çevre görünümü.....387

Resim 4.173. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....389

Resim 4.174. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....389

Resim 4.175. Tell-e Gavileh'nin uydu görünümü.....394

Resim 4. 176. Tell-e Gavileh'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....394

Resim 4.177. Tell-e Gavileh'nin kuzeyden görünümü.....395

Resim 4.178. Tell-e Gavileh'nin batıdan görünümü.....396

Resim 4.179. Tell-e Gavileh'nin çevre görünümü.....396

Resim 4.180. Tell-e Gavileh çevresinde yapılan binalar.....397

Resim 4.181. Alanın etrafında yapılan tali yollar.....397

Resim 4.182. Tell-e Gavileh yerleşiminde.n ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....399

Resim 4.183. Tell-e Gavileh yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....399

Resim 4.184. Tell-e Mokhtari'nin uydu görünümü.....411

Resim 4.185. Tell-e Mokhtari'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....411

Resim4.186. Tell-e Mokhtari'nin kuzeyden görünümü.....412

Resim 4.187. Tell-e Mokhtarı, doğu görünümü.....413

Resim 4.188. Tepe yüzeyinde görülen kaçak kazı izleri.....413

Resim 4.189. Tell-e Mokhtari yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....415

Resim 4.190. Tell-e Mokhtari yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....415

Resim 4.191. Tepe Garvol'un uydu görünümü.....419

Resim 4.192. Tepe Garavol'un Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....419

Resim 4.193. Tepe Garavol, güney görünümü.....420

Resim 4.194. Tepe Garavol, batıdan görünüm.....421

Resim 4.195. Tarım arazilerin ilerlemesi ile tepenin etrafında yaratılan kesit ve tahribat.....421

Resim 4.196. Tepenin yüzeyinde zamanda kendiliğinden çıkan bitkiler ile kapatılan kaçak kazıların izleri.....422

Resim 4.197. Tepenin yakınında bulunan su çeşmesi.....422

Resim 4.198. Tepe Garavol yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....424

Resim 4.199. Tepe Garavol yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....424

Resim 4.200. Tell-e Mentar'in uydu görünümü……..……428

Resim 4.201. Tell-e Mentar'in Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....428

Resim 4.202. Tell-e Mentar, batı görünümü.....429

Resim 4.203. Tell-e Mentar, doğu görünümü.....430

Resim 4.204. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri.....430

Resim 4.205. Tell-e Mentar yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....432

Resim 4.206. Tell-e Mentar yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....432

Resim 4.207. Tell-e Kaviri'nin uydu görünümü.....436

Resim 4.208. Tell-e Kaviri'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....436

Resim 4.209. Tell-e Kaviri, doğudan görünüm.....437

Resim 4.210. Tell-e Kaviri, kuzey görünümü.....438

Resim 4.211. Tepenin yüzeyinde kendiliğinden çıkan bitki türleri.....438

Resim 4.212. Tell-e Kaviri yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....440

Resim 4.213. Tell-e Kaviri yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....440

Resim 4.214. Tell-e Karami'nin uydu görünümü.....444

Resim 4.215. Tell-e Karami'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....444

Resim 4.216. Tell-e Karami, Güney görünümü.....445

Resim 4.217. Tell-e Karami'nin çevre görünümü görünümü.....446

Resim 4.218. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazıların izleri görünümü.....446

Resim 4.219. Tell-e Karami B yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi görünümü.....448

Resim 4.220. Tell-e Karami B yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi görünümü.....448

Resim 4.221. Tell-e Karami'nin uydu görünümü.....452

Resim 4.222. Tell-e Karami'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....452

Resim 4.223. Tell-e Karami'nin kuzey görünümü.....453

Resim 4.224. Tell-e Karami'nin güney görünümü.....454

Resim 4.225. Tepenin çevre görünümü.....454

Resim 4.226. Tell-e Karami C yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....456

Resim 4.227. Tell-e Karami C yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....456

Resim 4.228. Tell-e Char Peer Uydu Görünümü.....460

Resim 4.229. Char Peer alanının kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....460

Resim 4.230. Char Peer Genel Görünümü.....461

Resim 4.231. Char Peer Güney Görünümü.....462

Resim 4.232. Char Peer Batı Görünümü.....462

Resim 4.233. Char Peer Kuzey Görünümü.....463

Resim 4.234. Char Peer yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....465

Resim 4.235. Char Peer yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....465

Resim 4.236. Ab Mahak Alanının uydu görünümü.....475

Resim 4.237. Ab Mahak alanının kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....475

Resim 4.238. Ab Mahak alanının genel görünümü.....476

Resim 4.239. Ab Mahak alanının batı görünümü.....477

Resim 4.240. Alanın batı yakasında bulunan gözetim kule kalıntıları.....477

Resim 4.241. Alanın yüzeyinde görülen mimari kalıntıların temeli.....478

Resim 4.242. Ab Mahak alanının yüzeyinde görülen kaçak kazı izleri.....478

Resim 4.243. Ab Mahak yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....480

Resim 4.244. Ab Mahak yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....480

Resim 4.245. Gale Sefid Alanın uydu görünümü.....484

Resim 4.246. Gale Sefia alanının kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....484

Resim 4.247. Gale Sefid alanının genel görünümü.....485

Resim 4.248. Gale Sefia alanında beyaz renkte görülen taşlar.....486

Resim 4.249. Alanın yüzeyinde kaçak kazı çukurları.....486

Resim 4.250. Gale Sefia alanında kaçak kazı çukurlar.....487

Resim 4.251. Kaçak kazı çukurlarının izleri.....487

Resim 4.252. Gale Sefid yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....489

Resim 4.253. Gale Sefid yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....489

Resim 4.254. Tepe Mava'nın uydu görünümü.....501

Resim 4.255. Tepe Mava'nın kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....501

Resim 4.256. Tepenin güney görünümü.....502

Resim 4.257. Tepe Mava'nın doğu görünümü.....503

Resim 4.258. Tepenin yüzeyinde kaçak kazıların izleri.....503

Resim 4.259. Tepe Mava yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....505

Resim 4.260. Tepe Mava yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....505

Resim 4.261. Tell-e Gobeyr A'nın uydu görünümü.....510

Resim 4.262. Tell-e Gobeyr A'nın kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....510

Resim 4.263. Tell-e Gobeyr A, Batı görünümü.....511

Resim 4.264. Tell-e Gobeyr A, Doğu görünümü.....512

Resim 4.265. Tell-e Gobeyr A, Güney görünümü.....512

Resim 4.266. Tepenin yamacında tali yolların yapılması için yaratılan kesit 513

Resim 4.267. Tepenin yüzeyinde görülen kaçak kazı çukuru.....513

Resim 4.268. Tell-e Gobeyr A yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....515

Resim 4.269. Tell-e Gobeyr A yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi..... 515

Resim 4.270. Tell-e Gobeyr B'nin Gobeyr A' ye göre uydu görünümü.....521

Resim 4.271. Tell-e Gobeyr B'nın kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....521

Resim 4.272. Tell-e Gobeyr B, batı görünümü.....522

Resim 4.273. Tell-e Gobeyr B, kuzey görünümü.....523

Resim 4.274. Tell-e Gobeyr B, güney görünümü..... 523

Resim 275. Tepenin çevre görünümü.....524

Resim 4.276. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri.....524

Resim 4.277. Tell-e Gobeyr B yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....526

Resim 4.278. Tell-e Gobeyr B yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....526

Resim 4.279. Tepe Selsebil (Ishan Embrij) kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....530

Resim 4.280. Tepe Selsebil (Ishan Embrij) uydu görünümü.....530

Resim 4.281. Tepe Selsebil (Ishan Embrij), doğu görünümü.....531

Resim 4.282: Tepe Selsebil (Ishan Embrij), batı görünümü.....532

Resim 4.283. Tepenin çevre görünümü.....532

Resim 4.284. Tepenin etrafında yapışan tali yollar.....533

Resim 4.285. Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri.....533

Resim 4.286. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....535

Resim 4.287. Tepe Selsebil'in (Ishan Embrij) yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi.....535

Resim 4.288. Tell-e Rigi'nin (Tell-e Suz) uydu görünümü.....539

Resim 4.289. Tell-e Rigi'nin kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....539

Resim 4.290. Tell-e Rigi, batı görünümü……...……..…540

Resim 4.291. Tell-e Rigi, doğu görünümü.....541

Resim 4.292. Tell-e Rigi, güney görünümü.....541

Resim 4.293. Tell-e Rigi, kuzey görünümü.....542

Resim 4.294. Tepenin yüzeyinde kaçak kazıların izleri.....542

Resim 4.295. Tell-e Rigi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....544

Resim 4.296. Tell-e Rigi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....544

Resim 4.297. Tell-e Rigi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....545

Resim 4.298. Tell-e Rigi yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi.....545

Resim 4.299. Tell-a Rigi A'nın uydu görünümü.....552

Resim 4.300. Tell-a Rigi A'nın kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....552

Resim 4.301. Tell-e Rigi A, batı görünümü.....553

Resim 4.302. Tell-e Rigi A, güney görünümü.....554

Resim 4.303. Tell-e Rigi A'nın, Tell-e Rigi'ye göre konumu.....554

Resim 4.304. Tell-e Rigi A yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi…....…556

Resim 4.305. Tell-e Rigi A yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi …… 556

Resim 4.306. Tell-e Rigi B'nin uydu görünümü……..…..561

Resim 4.307. Tell-e Rigi B'nin kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü.....561

Resim 4.308. Tell-e Rigi B, doğu görünümü.....562

Resim 4.309. Tepenin ortasında geçen tali yol.....563

Resim 4.310. Tepenin çevresinde yapılan su kanalları.....563

Resim 4.311. Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi…….…….565

Resim 4.312. Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi……..…565

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 4.1. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....260

Grafik 4.2. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi.....261

Grafik 4.3. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.....261

Grafik 4.4. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.....261

Grafik 4.5. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi.....262

Grafik 4.6. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdesi.....262

Grafik 4.7. Ala Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi.....262

Grafik 4.8. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....324

Grafik 4.9. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi...324

Grafik 4.10. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.....324

Grafik 4.11. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.....325

Grafik 4.12. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi.....325

Grafik 4.13. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdesi.....325

Grafik 4.14. Sandali Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi.....326

Grafik 4.15. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....407

Grafik 4.16. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi.407

Grafik 4.17. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.....408

Grafik 4.18. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.....408

Grafik 4.19. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi.....408

Grafik 4.20. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdesi.....409

Grafik 4.21. Koupal Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi.....409

Grafik 4.22.Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....471

Grafik 4.23.Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi.....471

Grafik 4.24. Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.472

Grafik 4.25. Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.472

Grafik 4.26. Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi.....472

Grafik 4.27. Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdesi.....473

Grafik 4.28. Güneybatı Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi.....473

Grafik 4.29. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....497

Grafik 4.30. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi.....498

Grafik 4.31. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.....498

Grafik 4.32. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.....498

Grafik 4.33. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi..499

Grafik 4.34. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdes.....499

Grafik 4.35. Doğu Şour Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi.....499

Grafik 4.36. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların yüzdesi.....573

Grafik4.37. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların üretim tekniği yüzdesi..574

Grafik 4.38. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların pişme yüzdesi.....574

Grafik 4.39. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların kalite yüzdesi.....574

Grafik 4.40. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların katkı türü yüzdesi.....575

Grafik 4.41. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların hamur rengi yüzdesi....575

Grafik 4.42. Maroon Nehri havzasında bulunan mal grupların Form yüzdesi..... 575

Grafik4.43. Seramik bileşiminde Na2O karşılaştırması..... 600

Grafik 4.44. Seramik bileşiminde Mgo karşılaştırması.....601

Grafik 4.45. Seramik bileşiminde Al2O3 karşılaştırması.....601

Grafik 4.46. Seramik bileşiminde Si2O karşılaştırması 601

Grafik 4.47. Seramik bileşiminde P2O5 karşılaştırması 602

Grafik 4.48. Seramik bileşiminde SO3 karşılaştırması.....602

Grafik 4.49. Seramik bileşiminde SO3 karşılaştırması.....602

Grafik 4.50. Seramik bileşiminde K2O karşılaştırması.....603

Grafik 4.51. Seramik bileşiminde Ca2 karşılaştırması.....603

Grafik 4.52. Seramik bileşiminde TiO2 karşılaştırması..... 603

Grafik 4.53. Seramik bileşiminde MnO karşılaştırması.....604

Grafik 4.54. Seramik bileşiminde Fe2O3 karşılaştırması.....604

Grafik 4.55. Seramik bileşiminde LOI karşılaştırması.....604

Grafik 4.56. Mgo – SiO2'ye göre karşılaştırması.....605

Grafik 4.57. Cao – SiO2'ye göre karşılaştırması.....605

Grafik 4.58. K2O – SiO2'ye göre karşılaştırması.....606

Grafik 4.59. Na2O – SiO2'ye göre karşılaştırması.....606

Grafik 4.60. Al2O3 – SiO2'ye göre karşılaştırması.....607

Grafik 4.61. Fe2O3 – SiO2'ye göre karşılaştırması.....607

Grafik 5.1. Ramhormoz Ovası ile Güneybatı, Kuzeybatı İran Bölgeleriarasında benzerlik ve ilişki oranı.....663

Grafik 5.2. Ramhormoz Ovası ile Güney Mezopotamya Bölgesi arasında benzerlik ve ilişki oranı.....663

Grafik 5.3. Ramhormoz Ovası ile Doğu Anadolu Bölgesi arasında benzerlik ve ilişki oranı.....664

Grafik 6.1. Ramhormoz ovasında Akhaimenid Dönem Yerleşimlerin Yüzdesi.....673

ÖNSÖZ

Öğrenim hayatımın her basamağında yanımda olan Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına ve Türkiye Bursları ekibine bu fırsatı bana sundukları için sonsuz teşekkürlerimi teşekkürlerimi sunarak başlamak isterim.

Bu zorlu süreçte tez çalışmamı olabildiğince öz hale getirmeme yardımcı olan tez danışmanım, değerli hocam Dr.Öğr. Üyesi Rabia AKARSU'ya teşekkürlerimi sunuyorum. Yeni Veriler Işığında Güneybatı İran'da Ramhormoz Ovası'nda Akhaimenid Dönem Yerleşimlerinin Dağılımı ve İran, Mezopotamya, Anadolu'daki Diğer Bölgeler ile İlişkiler ilk çalışmalara üç yıl süreyle doktora eğitimi aldığım değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Lily Niakan ve Doç. Dr. Behrouz Omarani hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunmak isterim. Tez çalışmamın içeriğinde düzeltmeleriyle emeği geçen bilim dünyasının değerli hocaları Prof. Dr. Mehmet KARAOSMANOĞLU ve Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM değerli emeklerinden ötürü şükranlarımı sunmak isterim.

Öğrenim hayatımın her basamağında yanımda olan canım ailem, sizlere sonsuz minnettarlığımı sunmak isterim. Sevgli kız kardeşim Soraya AFSHARI' ye zorlu süreç içerisinde her adımda bana yardımcı olduğun için teşekkür ederim. Ve çok sevdiğim arkadaşlarım, Ahmet ÖZTÜRK abime, vahide AZIZI ABI ve Enayatollah NOURIAN KOLAHKAJ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum-2021 **Leila AFSHARI**

GİRİŞ

Çeşitli kültürel alanlardaki arkeolojik değişimleri tanımak, özellikle bir kültür döneminden diğerine geçişte toplumlardaki kültürel ve sosyal değişimlerin oranını tanımak için yeni konu ve yöntemlerden biri, bölgenin arkeolojik araştırma bilgilerinin kullanılması ve bu araştırmalardan elde edilen arkeolojik verilerin GIS sistemine yerleştirilmesidir. Yazarın başkanlığında bölgenin arkeolojik çalışmaları sırasında keşfedilen kültürel zenginlik, bu tür arkeolojik araştırmalar için uygun bir platform oluşturmuş olup, yazar bu bilgiye bir ölçüde ulaşmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda insan toplumlarının birbirleriyle ve içinde yaşadıkları ekosistemle nasıl etkileşime girdiğini incelemek, arkeolojik alan çalışmaları yürütmenin en önemli amaçlarından biridir. Bu çalışma, Ramhormoz ovasındaki Akhaimenid dönemi topluluğunun yerleşim düzenini bu temel faktörlerle bağlantılı olarak incelemek amacıyla yapılmıştır. Geç Elam döneminden Akhaimenid dönemine kadar olan kültürel eğilimlerin takip edilmesi ve incelenen dönemde, daha geniş bir ekonominin oluşması bu arkeolojik çalışmada ele alınan konular arasında yer almaktadır.

Ramhormoz, kuzey ve kuzeybatıda Masjed Soleiman ve Şuştar, kuzeydoğuda Bagh Malek ve İzeh, doğuda May Davood'a, batı ve güneybatıda Ahvaz ve Ramshir bölgeleri ile sınırlıdır. Ramhormoz ovasını kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatıdan çevreleyen yükseklikler çoğunlukla kumtaşı ve kalkerden oluşmaktadır[1]. Bu bölgenin stratejik konumu ve çok önemli bir bölge olan Persepolis ve Susa ile bağlantısı, bu ovanın çeşitli kültürel alanlarıyla iletişim kurmayı mümkün kılmış olup, bu bölgeyi bir dizi önemli iletişim yolunun üzerine yerleştirmiştir. Ticaret yolları üzerinde yer almak, aşağıda ayrıntılı olarak tartışılan Akhaimenid döneminde Mezopotamya ve Anadolu gibi batı bölgeleriyle kapsamlı bağlantılara yol açmıştır.

[1] Alizadeh, Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz)*, 9.

I. Amaç ve Önem

İran'ın güney ve güneybatısındaki Akhaimenidlerin varlığına ilişkin bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. İran'ın güneybatı bölgesi, MÖ I.binyıl boyunca Mezopotamya ve Anadolu gibi çevre coğrafyalar ile kültürel, ekonomik ve politik etkileşimlerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Akhaimenid döneminde bu bölgenin kültürel özelliklerinin ve etkileşimlerinin tanınmasında birçok belirsizlik vardır. Anekdot tanıtımı ve kültürel bulguların analizi, bölgenin kültürel belirsizliğinin açığa çıkarılmasına büyük katkı sağlayacaktır. Akhaimenid kültürünün İran medeniyetleri ve kültürünün gelişimdeki rolü hiç şüphesiz büyük önem taşımaktadır; Ancak, bu dönemin arkeolojisi birçok belirsizliği beraberinde getirmektedir.

Tezimize konu olan Ramhormoz ovasının denizden yüksekliği yaklaşık 120 metre ve kapladığı alan yaklaşık 620 km^2 dir. Ramhormoz bölgesi ve onun geniş ölçekli coğrafyası bugünkü modern Huzistan'nın kuzey dağlık kısmına kadar uzanmaktadır. Ovanın düzlük olan 400 km^2'lik kısmı Ala nehrinin batı kıyısına uzanırken, 220 km^2'lik alan ise doğu kısmına doğru uzanmaktadır. Kuzey ve kuzeybatısında Mascid Suleiman ve Şuştar bölgesi ile sınırlanmaktadır. Batı ve güneybatısında Ramşir ve Ahvaz, doğusunda Mei Davud bölgesi ve kuzeydoğusunda Bagh Malek ve İzeh bölgesi yer almaktadır. Ramhormoz bölgesi kuzeyden, kuzeydoğudan ve kuzeybatıdan taşlık, engebeli tepelerle çevrilidir[2].

Ramhormoz bölgesi 1960'ların sonlarına kadar arkeolojik açıdan dikkati çekmemekteydi. Donald Mc Cown'nın bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları ve Telle Geser'de yaptığı kazılarla dikkatlari üzerine çekmiştir. Wright ve Carter'in 1969 yılında gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sonucunda bu bölgenin güneybatı İran'ın ovalık ve dağlık kısımları arasında bağlantının olduğunu göstermektedir[3]. Dahası, ölçüleri farklı olan yerleşimlerin alansal dağılımları, seramik toplulukları alüvyonlu ovalara sahip Susiana bölgesinin bir kısmı olmasına rağmen, Fars coğrafyasının dağlık

[2] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, Volume 140, The Oriental Institute of the University of Chicago, 2014, 3.

[3] Henry T. Wright and Elizabeth Carter, "Archaeological Survey on the Ram Hormuz Plain; 1969, In *Yeki Bud, Yeki Nabud, Essay on the Archaeology of Iran* in Honor of Wiliam M. Sumner, Naomi F. Miller and kamyar Abdi (Edt), Costen Institute of Archaeology Monograph 48. Los Angeles, University of California Press, 2003.

kısmı ile bir takım özellikler paylaştıklarını göstermektedir[4]. Gerek arkeolojik kaynakların bizlere verdiği değerli sonuçlar, gerekse son yıllarda artan teknolojik birikim yüzey araştırmasında "Yeni Veriler Işığında Güneybatı İran'da Ramhormoz ovasında Akhaimenid Dönem Yerleşimlerinin Dağılımı ve İran, Mezopotamya, Anadolu'daki Diğer Bölgeler ile İlişkiler bu tez çalışmasının amaçlarından birincisi Güneybatı İran'da Ramhormoz ovasında insan coğrafyasını ve yerleşimlerin kültürel özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Böylelikle Akhaimenid döneminde yerleşimlerin oluşumunda ve refahında büyük nehirlerin ve verimli toprakların varlığı gibi coğrafi faktörlerin etkisi ile kırsal ve göçebe tabakalar arasındaki ilişkiler ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte, Akhaimenid döneminde Yerleşim sisteminin değişimi, dağılımı ve nüfussal farklılıklar ortaya çıkarılmış ve haritalar üzerinde belirlenmiştir. Bütün bunlara ek olarak, yerleşimlerin yüzeyinde ve çevresinde yayılımı olan Akhaimenid dönemine ait farklı türde bulunan çanak çömleklerin dağılımı tanımlanarak, her bir parça ayrı bir şekilde değerlendirilmiştir. Böylece materyal özellikleri açısından oranları ve farklı kap tipleri tablolarda açık bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca bu çalışma Ramhormoz ovasında bulunan yerleşimlerin kültürel ilişkilerini İran, Mezopotamya ve Anadolu'da bulunan çağdaş yerleşimlerle ilişkilerini, elde edilen çanak çömlek malzemenin analizleri üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Ramhormoz ovasında bulunan mateyallerin yerel özellikte olup olmadığı, farklı bir çoğrafyanın özelliklerini taşıyıp taşımadığını, farklı coğrafyaların kültürel izlerini barındırıp barındırmadığını veya söz konusu ovanın yerel özelliklerinin farklı bölgelere taşınmış olup olmadığı derinlemesine çalışılmıştır.

Tezimizi kapsayan Güneybatı İran'ın antik bölgeleri arasında bilimsel olarak günümüze kadar, en az arkeolojik araştırma Ramhormoz bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bilgi eksikliği, ovanın tarih öncesi çağlardan beri düzlüklerinde ve dağlarında bulunan çeşitli uygarlıklar arasındaki ilişkide çok önemli bir rol oynadığını fark ettiğimizde, bu coğrafya daha da önem kazanmaktadır. Akhaimenid döneminde bu bölgenin stratejik konumunu daha iyi anlayabilmek için, Güneybatı İran'da iller arasındaki yeni ayrıştırma sahalarına bakmadan önce bölgenin topoğrafyasına dikkat edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında bölgenin ovalar ve dağlar arasında süreklilik olarak konumu, kuzey, doğu ve batı bölgeleri ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

---

[4] Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* 230.

Bugüne değin, Ramhormoz ovasında, Akhaimenid dönemi ile ilgili ayrıntılı bir araştırma yürütülmemiştir. Halbuki bu bölge Akhaimenid döneminde Susa-Persepolis yolu üzerinde yer alması oldukça büyük öneme sahiptir. Bu nedenle söz konusu alanın sistematik olarak incelenmesi gerekmekteydi. Ayrıca, geçmiş yıllarda GPS ve Uydu görüntüleri gibi modern digital teknolojiler kullanılmadığından dolayı, bölgedeki Akhaimenid dönemine ait pek çok tanınmış önemli sitenin yeri doğru olarak tespit edilmemiştir. Yerleşimlerin mekansal dağılımının haritası günümüzün haritaları kadar hassasiyete sahip olmadığından, Akhaimenid döneminde bölgesel yayılımını netliğe kavuşturmak ve batı bölgelerde bulunan farklı yerleşimlerle kültürel ilişkisini ortaya çıkarmak için bu araştırma ve çalışma Kültürel varlıkları Bakanlığı tarafından çıkan özel izin ile iki sezon boyunca yazarın başkanlığında gerçekleştirilmiştir.

II. Materyal ve Yöntem

Çalışma konumuzun ana materyali yazarın başkanlığında yapılan yüzey araştırması sırasında farklı mal gruplarından oluşan seramiklerden oluşmaktadır. Çalışmalarda tüm parçalardan toplam 700 adet farklı mal gruplardan seramikler değerlendirilmeye alınmıştır.

Çalışmamın ilk aşamasında her yerleşimden elde edilen seramikler yıkanıp, özellikleri tasarladığımız formlarda yazılarak fotoğrafları çekilmiştir. Daha sonra seramiklerin arasından form ve teknik açısından özel ve önemli olan parçaların çizimleri yapılmak ve daha detaylı incelemek üzere örnekler alınmıştır. Seramiklerin her birinin öncelikle el çizimi yapılmış olup, uygun ışık ortamında ölçekli fotoğraf çekimleri gerçekleştirilmiş, aynı doğal ışık altında seramiklerin hamur, astar ve boya bezeme renkleri belirlenmiştir. Daha sonra el çizimleri Corel Draw Graphics X6 çizim programıyla dijital ortama aktarılmıştır. Aynı zamanda tüm bu veriler Excell programında oluşturulan çalışma kataloğuna girilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşaması literatür taramasına ayrılmıştır. Ramhormoz ovası ve batı bölgelerinde yer alan Akhaimenid dönemine ait buluntuları veren yerleşimeler incelenmiş ve bu yerleşimelere dönük yayınlar temin edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü aşaması tez yazımına ayrılmıştır. Temin edilen kaynaklar ve tez danışmanımın yönlendirmesiyle tezin ana hattı belirlenmiştir. Daha sonra seramikler

teknik özellikler ve form özelliklerine göre ayrıştırılarak gruplandırılmış, katalog ve levhaları hazırlanmıştır.

Çalışmanın dördüncü aşaması yapılan bu tipolojinin sonuçları, İran, Mezopotamya ve Anadolu'daki paralel yerleşimler ile karşılaştırıldı ve böylece Ramhormoz ovasının Akhaimenid çanak çömleği ile, bu dönemin diğer alanlardaki çanak çömlek bulguları arasındaki tipolojik ilişki, bölgelerle iletişim ve kültürel etkileri belirlenmiştir.

Tez çalışmasının ***Birinci Bölümünde*** Ramhormoz ovası'nın bölge coğrafyası anlatılmıştır.

İkinci Bölümde Akhaimenid döneminin siyasi tarihi ve sosyo-ekonomik yapısı ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle Akhaimenid döneminde imparatorluğun tüm bölgelerini birbirine bağlayan yol yapım sisteminin rolü hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde Akhaimenid dönemi'nin kültürel yapısının ana hatları hakkında bilgi vermeye çalışılmıştır. Mimari, ölü gömme ve özellikle Metal ve çömlekçilik sanatı hakkında ve bu doğrultuda farklı bölgelerin birbirinden etkilenmesi açısından önemli kazılardan elde edilen örnekler anlatılmıştır.

Dördüncü Bölümde çalışma konumuzu oluşturan Ramhormoz ovası'nda tespit ettiğimiz farklı yerleşimlerin tanımlanması tasarladığımız özel formlarda yapıldı ve daha sonra her yerleşimden elde edilen seramikler teknik özellikleri ve form açısından gruplandırılması yapılmış ve tanıtılmıştır. Bununla Birlikte ***Petrografi*** analizi, çanak çömleklerin yerel olup olmadığı açısından ve ***XRF*** analizi ile seramiklerin maddesini tanımlamak için yapılmış ve değerlendirilmiştir.

Beşinci Bölümde seramiklerin İran, Mezopotamya ve Anadolu'daki farklı bölgelerde bulunan anahtar yerleşimlerle karşılaştırmaları yapılarak, yaklaşık tarih aralıkları belirlenmeye çalışılmıştır.

Altıncı Bölümde tezin sonucunun yer aldığı bölümdür. Bu bölümde, Beşinci Bölümde ayrıntılı olarak karşılaştırması yapılan seramikler ışığında Ramhormoz ovasının Akhaimenid döneminde farklı bölgeler ile kültürel ilişkisi, farklılıklar, benzerlilikler ve etnik unsurlarla olan bağlantısı sonuçlandırılmaya çalışılmıştır.

III. Ramhormoz Ovasının Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi

Ramhormoz ovası, McCown'ın Tell-e Geser'de bölgesel bir araştırma ve kazı gerçekleştirdiği, 1948 yılına kadar arkeologların ilgisini çekmemişti. 1948'de, II. Dünya

Savaşı nedeniyle 10 yıllık bir aradan sonra, İran'da saha arkeolojisi yeniden başladı. Bu yıl, Chicago Doğu Araştırmaları Enstitüsü tarafından, İran'daki uzun kazı geleneğini sürdürerek, Donald McCown'u İran'ın güneybatısındaki tortul düzlüklerde bir dizi yüzey araştırması yapması için görevlendirldi. Bu anketler, çok dönemli bir siteyi keşfetmek ve nihayetinde bu sitede arkeolojik kazı yapmak amacıyla başlatıldı. Bu nedenle, McCown ve eşi, Ocak 1948'de İran'a doğru yola çıktılar. Bu arkeolojik heyette, İran Arkeoloji Hizmetleri Merkezi temsilcisi Sayın Javad Kambiz ve Haritacı Sayın Sako kendilerine eşlik etti. McCown, Susiana Ovası'nın güneydoğusundaki Ramhormoz bölgesini ve Basra Körfezi yakınlarındaki Ahvaz'ın güney ve doğu bölgelerini seçti. McCown amaçları arasında, arkeolojik olarak şimdiye kadar bilinmeyen Ahvaz'ın güneyindeki bölgeleri belirlemek ve İran'ın güney Mezopotamya ile bağlantısını keşfedebilecek bir Akhaimenid öncesi bölge seçmek vardı[5]. Bu çalışmada McCown, Ramhormoz ve Ahvaz'da 118 bölge belirledi. Ahvaz bölgesindeki antik tepelerin hiçbirinin Part/Elam döneminden daha eski olmadığını düşünerek[6], Ramhormoz ovasının kuzeybatı kesimindeki Geser[7] antik kompleksinin en büyük tarih öncesi bölgesini keşfetmeye karar verdi. 24 günlük bir kazı sırasında McCown, çeşitli tepelerde bir dizi test sondajı yaptı. McCown, A Tepesinde I ve II olarak adlandırılan iki noktada sondaj yaptı. Bu tepe, Geser kompleksinin ikinci tarih öncesi ana bölgesiydi. Ayrıca, B Tepesinde ve "Kale Tepesi" adını verdiği tepede de iki Arkeolojik sondaj araştırması gerçekleştirdi. "Kale tepesi", tepenin üzerinde bulunan yerel bir hanın terk edilmiş ve tuğladan yapılmış olan kalenin kalıntılarından türetilmiş olabilir. B Tepesi'ndeki kazı çalışması, Geç Orta Susiana döneminin izlerini ve Sukkelmah evresinden Akhaiemenid ve post Sasani dönemlerine kadar önemli çökeltileri ortaya çıkardı. Benzer kalıntılar, "Kale tepesin" den de elde edildi. McCowan, Nippur'un Arkeolojik kazısının ikinci sezonunu tamamladıktan sonra Nisan 1949'da tekrar Geser'e geri döndü. O sırada öğrenci olan ve aynı zamanda Nippur'un kazısında bulunan Joseph Caldwell, bu sezon da Mc Cown'a eşlik etti. 1949 yılı kazıları yaklaşık 2 ay sürdü. Bu sezon boyunca McCown, A

[5] McCown Donald E. "The Iranian Project", *American Journal of Archaeology,* 1949, Vol. 53/1:54; McCown Donald E. "The Relative Stratigraphy and Chronology of Iran" In *Relative Chronologies in Old World Archaeology*, Robert W.Ehrich (Edt), Chicago University of Chicago Press, 1954, 56-67.

[6] Abbas Alizadeh, "Elymaean Occupation of Lower Khuzestan During the Seleucid and Parthian Periods: A Proposal", *Iranica Antiqua 20*, 1985, 175-195.

[7] Bu yerleşim "Gazir" veya "Gasir" olarak adlandırıldığı bildiriliyor ancak Etraftaki yaşiyan köylüler ve aslında bölge halkı arasında, bu yerleşimi yanlış telaffuz veya değiştirilmiş bir telaffuzu olabilecek Geser adı ile tanımlanmaktadır.

Tepesi'ndeki kazılara "basamaklı Sondaj" ve "Ahşap Çivi"[8] denilen iki çok büyük sondaj ile de araştırma yaptı. McCown, 1949'dan sonra artık bölgede aktif değildi ve İran'a bir daha dönmedi. Cown, birkaç yıl sonra 1950'lerin ortasında Doğu Enstitüsü'nden ayrıldı. Eski eserleri ve notları, yıllarca Doğu Enstitüsünde tutuldu ve sonunda Robert J. Bridwood'un çabalarıyla, Joseph Caldwell'e iletildi[9]. 1960'larda, bölgenin en önemli Elam bölgelerinden biri olan Tell-e Bormi, çiftçiler tarafından tahrip edildiğinde, o zamanlar Arkeolojik Hizmet Merkezinin bir çalışanı olan Ali Akber Sarfaraz, bölgede kazı yaptı, ancak çalışmaları hakkında asla bir rapor yayınlamadı[10]. 1969 yılı araştırmaları sonuçlarının yayınlanmasına kadar, mevcut veriler yalnızca McCown'nun iki kısa notu ve Geser Arkeoloji Kurulunun ayrılmasından 20 yıl sonra Caldwell tarafından yayınlanan "basamaklı ve ahşap çivi " sondajları çanak çömleklerinin kısa bir açıklaması ile sınırlıydı[11]. Daha sonra, 1969'da ilk kez, Ramhormoz Ovası'nda Henry Wright ve Elizabeth Carter tarafından bir dizi bölgesel bilimsel araştırma yapıldı[12]. 1979 yılları öncesine ait olan ve Uruk döneminden İslam dönemine kadar farklı zamanlarda sitlerin keşfedilmesine yol açan Ramhormoz ovasının ilk yüzey araştırmaları, özellikle Tell-e Geser ve Tell-e Bormi hakkında daha fazla bilgi almak için 1987'de Frank Hole'un editörlüğü ile yayınlanan Batı İran Arkeolojisi kitabına atıfta bulunulabilir[13]. Bu kitabın farklı bölümlerinde çalışmaların sonuçları analiz edilmiştir. Bu kitaptaki makalelerden biri Wright tarafından yazılmıştır ve burada Carter ile birlikte 1969'da Ramhormoz Ovası'nın çalışmasına atıfta bulunulmuştur. Wright, Ala Nehri'nin batısındaki en batı kısmında 620 kilometrekarelik bu düzlükte sadece 445 kilometrekarelik bir alan araştırıldığını belirtiyor[14]. Ayrıca, McCown ve diğer bilim adamları, Tell-e Geser ve

[8] Bu sondajın garip adı 15 metrelik ahşap çivilerle bölünmesinden kaynaklanıyor.
[9] Abbas Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Mehdi Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* (Çev. Mandana Karami va Ramin Yashmi), 2016, 29 (Bisto Noh).
[10] Alizadeh, Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 6.
[11] Joseph R. Caldwell, "Tell-i Ghazir", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie 3,* 1968, 348-355.
[12] Henry T. Wright and Elizabeth Carter, "Archaeological Survey on the Western Ram Hormuz Plain, 1969", *Yeki Bud, Yeki Nabud: Essays on the Archaeology of Iran in Honor of William M. Sumner*, Naomi F. Miller and Kamyar Abdi (Edt), Cotsen Institute of Archaeology Monograph 48. Los Angeles, University of California Press, 2003, 61-82.

[13] Frank Hole et al, *Bastan shenasi Garb Iran*, (Çev. Zahra Basti), Tehran, Entesharat Samt, 2004.
[14] Frank Hole et al, *Bastan shenasi Garb Iran,* 228-229, 292, 300,302,345, 363, 372-374, 377, 379, 573, 575-576.

Bormi Tepesinde Geç Elam'in I ve II dönemlerinden eserlerin varlığına da işaret etmektedir[15]. Yine 2014 yılında Abbas Alizadeh, Tell-e Geser kazılarını ve Ramhormoz ovası çalışmalarının sonuçlarını, bu ovanın yerleşim örüntülerini ve antik kültürlerini resmetmek için yayınladı.Tell-e Geser ile ilgili son bilgilere bu kitapda detaylı olarak ulaşılabilir[16]. Ancak, İranlı araştırma grupları tarafından son yıllarda yapılan Ramhormoz ovası ile ilgili son bilgiler için Abbas Moghadam, Lily Niakan ve Abbas Alizadeh'in raporlarına başvurulabilir. 2001 yılında, Arkeoloji Araştırma Enstitüsünden Abbas Moghadam, Mianab Şuştar ovasını iki sezon boyunca inceledi ve ardından 2003'ten 2005'e kadar, Gargar Nehri boyunca kuzey ve güneyde Ramhormoz'a doğru üç sezon çalıştı. Bu koridor, kuzeyde ve doğuda Zagros Dağları'nın güney yamaçlarında yer almaktadır ve batıdan alçak irtifa antiklinallerinin kıvrımları ile sınırlıdır. Bu çalışmada, önceki çalışmaları gözden geçirdikten sonra, bu bölgelerdeki insan yerleşiminin arkeolojik kanıtlarının, MÖ 5. binyıldan Sasani ve İslami dönemlerine kadar uzun bir sosyo-kültürel değişim dönemine işaret ettiğini ve Elam dönemine ait siteler arasında, Orta Elam dönemine ait olanların önemliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte genel olarak, Susa'yı Ramhormoz'a bağlayan doğu koridorunda yeni bir arkeolojik yerleşim modeli ortaya çıktığını söylemektedir. Özellikle Ramhormoz ovası ile ilgili olarak, bu araştırmada Tell-e Bormi'yi Sasani dönemi olarak tanımlayarak, Sasani döneminin, yani ikinci bin yılın başlangıcında, Elam'daki Sasani dönemiyle eşzamanlı olarak, Ramhormoz ve onunla bitişik antik siteler, Tell-e Bormi, Mianab ovası ve Gargar bölgesinin doğusundaki birkaç eşzamanlı alanda izlenebilen Ramhormoz-Şuştar zinciri boyunca ana topraklar olmuştur[17]. Bu koridorda Orta Elam döneminde olduğu gibi bilinen alanlar, Ramhormoz'un Huzistan'ın merkez bölgeleri ile olan bağlantısında Mianab ovasının önemini de göstermektedir. Untash-Napirisha, II Orta Elam döneminde (MÖ 1275-1240), Gotvand'de (KS-172), Şuştar yakınlarında ve Ramhormoz'da Tell-e Bormi'de, yapılarıyla bağlantılı olarak bulunan yazıtlar, Şu anda Şuştar ve Ramhormoz

[15] , 575-576.

15 Elizabeth Carter, "Bridging the Gap Between the Elamites and the Persians in Southeastern Khuzistan" in Sancisi- Weerdenburg,H., Kuhrt, A., & Root, M.C., (Edt), *Achaemenid History VIII. Continuity and Change,* Leiden: Nederlands Institut Voor Het Nabiji Oosten, 1994;Wright and Carter, "Archaeological Survey on the Western Ram Hormuz Plain, 1969", 2003; Pierre de Miroschedji, "La fin de l'Elam: Essai D'Analyse et D'Interpretation", *Iraniqa Antiqua 25,* Leiden: Brill, 1990.

[16] Abbas Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh & Mehdi Omidfar, *Ancient Settlement Patterns and Cultures in the Ram Hormuz Plain, Southwestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Reginal Survey in the Ram Hormuz Area,* Chicago: Oriental Institute Publications 140, 2014.

[17] Wright and Carter, "Archaeological Survey on the Western Ram Hormuz Plain, 1969", 2003; 69-72.

ovalarının siyasi bağlantısını ve birliğini gösterir[18]. Şuştar ovasında Geç Elam dönemine ait kanıtlar çok sınırlıdır ve görünen o ki, Orta Elam döneminden sonra yerleşim düzeni dramatik bir şekilde değişmiştir, bu değişikliklerin nedenlerinden biri Mianab ovasındaki sulama sisteminin kademeli olarak iyileştirilmesi olabilir. Asur takvimlerindeki uzun Elam soy ağacı listesi, Huzistan'ın bu dönemde büyük bir nüfusa sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu çalışmada, Zagros'un eteklerindeki bu koridor boyunca, Geç Elam dönemine ait eserlerin bulunduğu iki alandan, biri Naft Sefid bölgesinde KS 1653 numaralı ve diğeri ise büyük Hosseinieh KS 1661 tepesi, Şuştar-Ramhormoz'un doğu koridorunun ortasındaki Mescidi Süleiman'ın bu koridorda Geç Elam'ın küçük alanlarının dağılımını gösterdiği tespit edildi. Wright ve Carter, doğu Huzistan'da bu dönemin hatırı sayılır kanıtlarına ve merkezindeki azalan yerleşime bakarak, batıdan Asurların, kuzeyden Med'lerin ve doğudan Perslerin baskıları sonucunda, Elamlıları, Ramhormoz ve Behbahan ovalarına sığınmaya[19] ve birleşik Elam hükümetini devirmeye zorladı. Elam hükümetinin dağlık toprakları ile ovalarının bu dönemde ayrılması, özellikle çalışmada ve şu anda doğu Huzistan'daki yerleşim düzenlerinde, antik sitelerde meydana gelen değişikliklerden kaynaklanıyor olabilir. Bununla birlikte, Orta Elam dönemine ait yerlerin kalıplarının ana hatları hala görülebilmektedir[20]. 2006 yılında Arkeolojik Araştırma Enstitüsü'nden Lily Niakan ve Chicago Doğu Araştırmaları Enstitüsü tarafından Abbas Alizadeh, bu ovadaki araziyi ve yerleşim düzenini nasıl kullanacaklarını öğrenmek için araştırdılar. Bu grup, Tell-e Geser'i önemli bir noktaya yerleştirerek, beş tepesinde Orta Susianadan Geç Susianaya kadar, yazının başlangıc dönemi, Elam döneminin başlangıcından orta Elam'a ve İslami döneme kadar eserler elde ettiler, ancak, görünüşe göre Geç Elam dönemine ait hiçbir eser bulamadılar. Arkeoloji gurubu, Ramhormoz'daki birkaç alanı yeniden incelemekle birlikte, Kupal Nehri'nin kuzey kıyılarına ve Ala Nehri'nin daha önce çalışılmamış doğu kıyılarını da inceliyerek birkaç yeni site daha tespit ettiler. Elbette çalışmaları çoğunlukla Ramhormoz ovasının batı kesimlerini ve Ala Nehri'nin batı kıyılarını kapsıyordu. Bu grup raporunda, 1974-2006 yılları arasında Ramhormoz ovasında keşfedilen yerleri sıraladı; bunların arasında Tell-e Geser ve Tell-e Bormi'nin yanı sıra, Merbeçeh Tepesi (Mezarlık), Tell-e Taer, Bastin

[18] Frank Hole et al, *Bastan shenasi Garb Iran*, 2004, 372.
[19] Wright and Carter, "Archaeological Survey on the Western Ram Hormuz Plain, 1969", 2003; 69-72.
[20] Abbas Moghaddam & Negin Miri, "Archaeological Surveys in the Eastern Corridor, South-Western Iran", London: The British Institute of Persian Studies, *Iran 44*, 2007, 23-25.

Tepesi ve Tell-e Azaheri dahil olmak üzere Eim Emad Tepesi, Biamon Tepesi, Dari Don Tepesi, Hosseinieh Merbeçeh, Yukarı ve Aşağı Basdi ve dört alan (RH-030, 037.038, 048) da görülmektedir. Bu siteler arasında, Ein Emad sitesi (RH-029), Biamon Tepesi (RH-032) ve üç tepe (RH-030, 037,038), Geç Elam bölgelerini açıkça belirledi[21]. Görünüşe göre inceleme süresinin bitmesi ile birlikte, Ala Nehri'nin güney kıyısını, Cobaci köyünün kuzeyi ve Dehyour köyünün doğusunu (Geç Elam mezarının keşfedildiği yer) keşfetmeye fırsat kalmamıştır ve 2006 yılında Ramhormoz'un 5 km güneyindeki Bormi tepesine kadar araştırıldı. Daha sonra 2007-2009 yılları arasında Ramhormoz ovasının çalışmaları Loghman Ahmadzadeh ve MehdiOmidfar tarafından sürdürülerek, nihai sonuçları Alizadeh gözetiminde yayınlanmış ve Seyed Kharab (RH-07S) , Galeh Ghoçi (RH-087), Cobaci (RH-058), Tell-e Kaviri (RH-116 A), ve Tell-e Karami (RH-116 B) Geç Elam yerleşimleri olarak listeye eklenmiştir. Geç Elam döneminin belirlendiği çoğu bölgede, Akhaimenid dönemine ait kültürel verilerin de gözlemlendiğini söyleyebiliriz[22].

[21] Lili Niakan va Abbas Alizadeh, *Gozaresh Moghadamati Barresi Moshtarak Bastan Shenakhti Zist Mohiti Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi ve Moasese Sharg Shenasi Daneshgah Shikago dar Dasht Ramhormoz, Shahrivar 1385,* Mjmoe Maghalat Nohomin Gerdehamaei Bastan Shenasi Iran, Jeld 2, Tehran: Pazhoheshgah Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari, Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi, 2007, 393-433.

[22] Alizadeh, Ahmadzadeh & Omidfar, *Ancient Settlement Patterns and Cultures in the Ram Hormuz Plain, Southwestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Reginal Survey in the Ram Hormuz Area*, 2014.

BİRİNCİ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASI'NIN DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE TARİHİ COĞRAFYASI

Coğrafi koşullar, şehirler ile köyler dahil olmak üzere insan çevrelerinin oluşumunda en önemli etken olmuştur ve tarih boyunca doğal olarak zengin olan yerler, büyük medeniyetlerin oluşumunun temelini oluşturmuştur. Doğal koşulları bilmeden, insan çevresi hakkında kapsamlı bir görüşe ulaşılamaz. İnsan, yaşayabilmek için her zaman çevre bilgisi üzerinden yaşadığı çevre ile uyum sağlamaya çalışmış ve insan bilgisinin kapsamını giderek genişletmiş olup, böylelikle çevreye hakim olmasına ve medeniyetin oluşumuna yol açmıştır. Tarih boyunca bilinçli insan düşüncesi, dünyayı her zaman bir yaşam yatağı ve çevresel faktörleri de hayatta kalmak için bir gereklilik olarak görmüştür. Bir dizi çevresel faktör, herhangi bir zaman diliminde insan yerleşimleri yaratmada etkili bir rol oynar. İnsanın çevre ile etkileşiminin, rolünün kuruluş modelini tartışırken, insanların ve çevresel koşulların her zaman birbirini etkilemiş olması önemlidir[23]. Yerleşim görüntüsüne ve bir alanın nasıl düzenlendiğine gelince, kaçınılmaz olarak çevrenin ve bağlamlarının coğrafi bir peyzajdaki rolü daha belirgin hale gelir. Böylelikle bölgenin doğal yapıları incelenerek yerleşim yerlerinin doğal yatağının tanınmasının yanı sıra, doğal etkenlere göre dağılımlarının durumu netleşmekte ve bu şekilde alanların doğal etkenlere göre durumu hakkında genel bir sınıflandırma yapılabilmektedir[24]. Bu bölümün ana konusu Ramhormoz ovasının doğal ve tarihi coğrafyasını ele almaktır. Ancak Ramhormoz ovasının İran'ın güneybatısındaki Huzistan ovasının geniş ovalarından biri olduğu göz önüne alındığında, bu bölümün ana tartışmasına başlamadan önce, Huzistan bölgesinin jeolojisi ve doğal coğrafyadan kısaca bahsetmek gerekmektedir. Daha sonra, ardından Ramhormoz ovasının doğal çevre ve tarihi coğrafyasını detaylı olarak ele almaya çalışacağız.

---

[23] Abbas Motarjem va Tayebe Almasi, Barresi Tageirat Farhangiye Dashte Kangavar az Dore Mes va Sang ta Payan-e Asre Mefrag bar asase Modelhaye Estegrari, Majale Pazhoheshhaye Bastanshenasi İran, Shomare 5, Dore 3, 2013, 51-52.

[24] Mehran Magsoudi ve diğ, Nagshe Sakhtarhaye TabEi dar Olgouye Estegrare Mohavatehaye Pish az Tarikhe Dashte Tehran ba Estefade Az GIS, Majale BarnamerZ Ve Amayeshe faza, Dore 16, Shomare 4, 2012, 110.

1.1. HUZİSTAN BÖLGESİ'NİN DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE JEOLOJİSİ

Huzistan, Greenwich meridyenine göre 29 derece ile 57 dakika, 33 derece kuzey enlemi arasında ve 41 derece, 40 dakika, 50 derece ile 33 dakika arasında doğu tarafı arasında yer alan, İran'ın güneybatı bölgesinde entegre bir ovadır[25]. Bu geniş vilayet, kuzeyden İlam ve Lorestan'a, doğudan Çaharmahal ile Bahtiari'ye ve Kohkilouyeh ile Boyer-Ahmad'e, güneydoğudan Bouşehr vilayetine, güneyden Basra Körfezi'ne ve batıdan Irak'a kadar uzanır. Bu alan, yaklaşık 63213.845 km2'lik bir alana sahiptir (İran yüzölçümünün% 9,3'u). Bu bölge, Kermanshah'ın güneyinde merkezi Zagros'tan Huzistan ovasına kadar uzanan kıvrımlı Zagros bölgesinde yer almaktadır[26]. Huzistan kelimesi, görünüşe göre, Ahvaz şehrinin merkezi olarak adlandırıldığı Hoziler ülkesi anlamına gelmektedir. Huzistan'ın diğer iletişim merkezleri Dezful, Ramhormoz, ve şuştar'dır. Ramhormoz, Bakhtiari ve "Lorlarin" bulunduğu bölgelerde ürün satışı için bir pazar ve bu vilayetin önemli ana şehirlerinden biridir[27]. Günümüzde, doğal ve çevresel koşullar açısından Huzistan, aşağı, orta ve yukarı olmak üzere üç bölgeye, veya farklı bir deyişle, çorak (Ahvaz'ın güney bölgesi), Yarı çorak (Ahvaz'ın kuzey bölgesinden Ağacari'ye kadar), ve kuru (yarı çorak bölgesinin kuzeyinden Dehloran'a ve Zagros'un eteklerine kadar) olarak bölgelere ayrılabilir[28]. Huzistan'ın dağlık kısımları kuzey ve doğusunda yer alır ve hafif bir eğimle Zagros ve Bahtiyari dağlarının yüksekliklerinden başlar. Güney Ovaları ise, Dezful'un güneyi, Mescid Süleyman, Ramhormoz ve Behbahan'dan başlayarak, Basra Körfezi kıyılarına ve Arvand Nehri'ne kadar Başlıca alüvyal veya bataklık ovalar ve vadilerden oluşmuş olup, bazı kısımları verimli ve gür, bazı kısımları ise tamamen çoraktır[29]. Antik çağlardan günümüze, kuzeybatıdan güneydoğuya, batıda Dezful'dan doğuda Ramhormoz dağlarına kadar Huzistan bölgesi,

---

[25] Ezzatollah Negahban, *Shush ya Kohantarin Markaz Shahrneshini Jahan,* Tehran: Nashre Sobhan ba Hamkari Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari, 2011, 28; Arman Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007,* Tehran: Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari; Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari, 2014, 16.

[26] Saman Heydari, "Negahi Ejmali be Moshakhasat Tabiei Hoze Barresi Eslam Abad", *Majale Bastan Shenasi va Tarikh,* Sale 13, Shomare 2, Sale 14, Shomare 1, 1999, 62.

[27] Golamhoseyn Mosaheb, *Daeratolmaref Farsi*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Amir Kabir, Ketabhaye Jibi, Chap 4, 2004, 925-926.

[28] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007,* 16.

[29] Mosaheb, *Daeratolmaref Farsi*, 925.

başta Bakhtiari *"Lorları"*olmak üzere, Lor dilinin farklı kabilelerinden birçok göçebenin ikametgahı olmuştur. Bu alanın kuzeybatı ve güneybatı kesiminde, Az sayıda Arapça konuşan göçebeler ve Ramhormoz çevresinde, mevsimin soğuk aylarda hayvancılık için bu tropikal bölgenin hayvansal yemini kullanan dağınık Qaşqayi Türk göçebe grupları bulunmaktadır[30].

1.2. RAMHORMOZ OVASI'NIN DOĞAL ÇEVRE YAPISI VE JEOLOJİSİ

1.2.1. Ramhormoz Ovası'nın Konumu

Ramhormoz, kuzey ve kuzeybatıda Masjed Soleiman ve Şuştar, kuzeydoğuda Bagh Malek ve Izeh, doğuda May Davood'a, batı ve güneybatıda Ahvaz ve Ramşir bölgeleri ile sınırlıdır (Harita 1.1;1.2). Ramhormoz ovasını kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatıdan çevreleyen yükseklikler çoğunlukla kumtaşı ve kalkerden oluşmaktadır. Bu tepeler tarımsal potansiyelden yoksundur, ancak kışın ve ilkbaharın başında otlatmaya uygun güzel bir bitki örtüsüne sahiptir. Güney Mezopotamya ve Susiana ovasını, doğal bir yolla Anşan'a, Orta Zagros Dağları arasındaki vadilere, Behbahan ve Mamasani bölgelerine bağlayan doğal bir yol bu yüksekliklerin yamacındaydı[31]. Ramhormoz ovası, Huzistan ovasının orta kesiminde yer almakta ve alanı 400 ile 620 kilometre kare arasında belirtilmektedir[32]. Bu ovanın konumu, evriminin Şuşan ovası ile Zagros nüfus merkezleri, özellikle Fars'daki Anşan bölgesi arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkiden kaynaklandığını göstermektedir. Bu ova ve Behbahan ile Zohreh olarak adlandırılan bitişik tortul ovalar, yalnızca Huzistan'ın dağları ve alçak düzlükleri arasındaki iletişim yolunun ve tampon bölgenin bir parçası olmayıp, aynı zamanda tarım için güneydoğu Huzistan'daki en geniş ekilebilir alandır. Bu ovanın çoğu, kayalık ve aktif bir tortul sisteminden ve Zagros'un eteklerinden hemen sonra yer alan ve tarıma göre meraya daha uygun olan büyük bir senklinal den oluşur. Bu ovanın sularında ve Behbahan ile Zohreh ovalarında mineraller, özellikle alçıtaşı varlığı, buralarda tarım olasılığını Huzistan

[30] Javad Safi Nezhhad, *Lorhaye Iran*, Tehran, Entesharat Atiyeh, 2002, 257-258.
[31] Alizadeh, Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz)*, 9.
[32] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 16.

büyüklüğüne göre çok azaltmıştır, ancak bu ovaların büyük bir kısmı uygun meralara sahip olup ve göç için kullanılmaktadır[33].

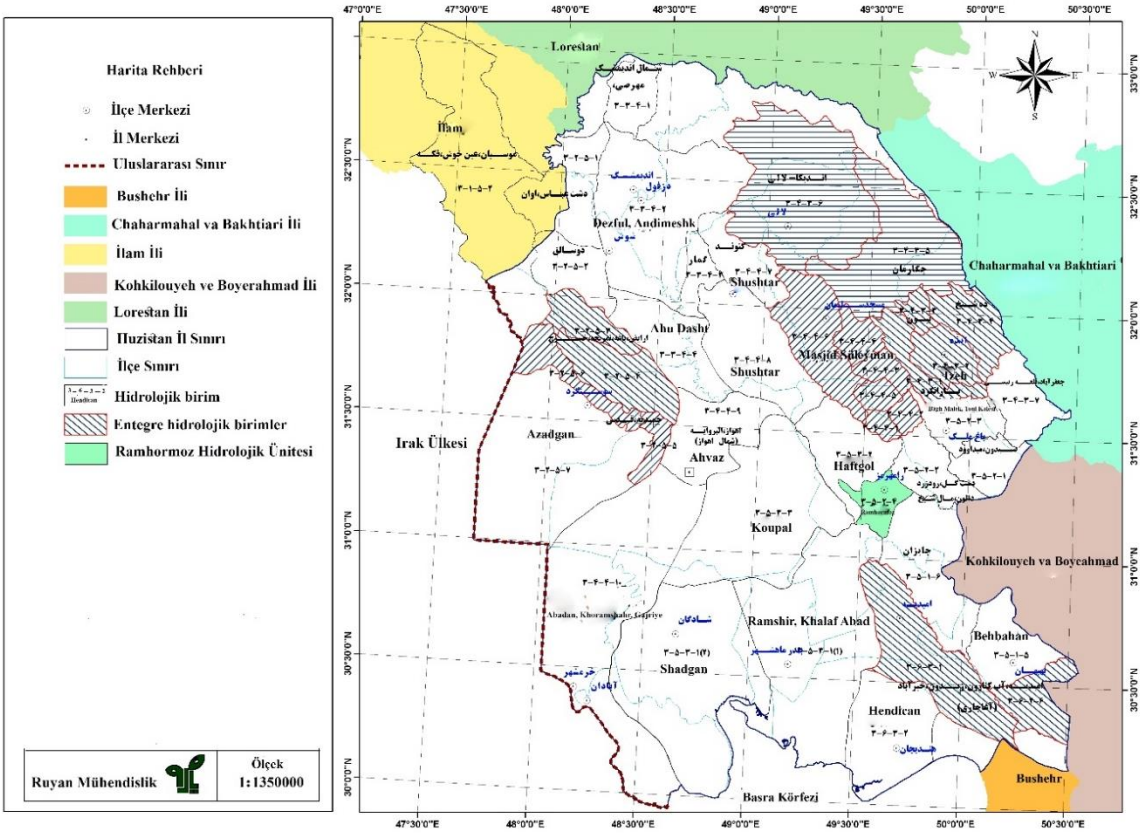

Harita 1.1: Ramhormoz Ovası'nın konumu ve sınırları (Tarımsal Planlama ve Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Tarım Bakanlığı)

[33] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 16-17.

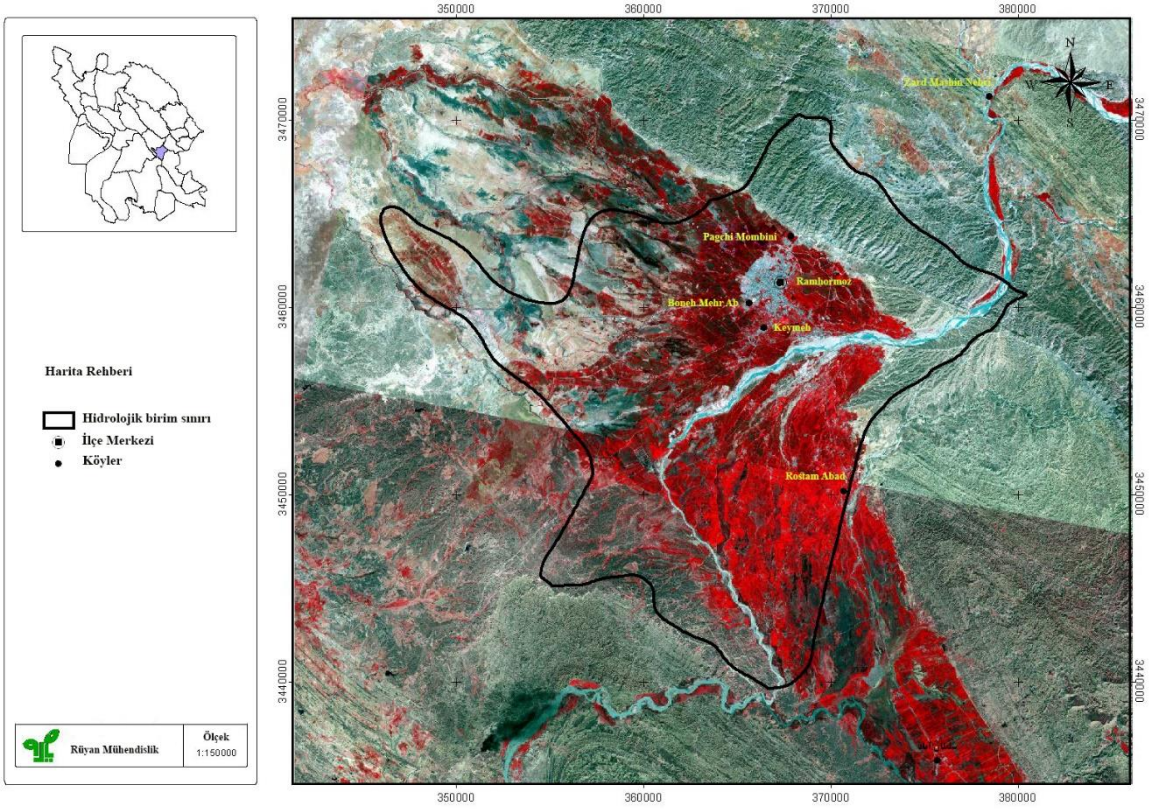

Harita 1.2. Ramhormoz Ovasi'nin Uydu Görüntüsü (Tarımsal Planlama Ve Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Tarım Bakanlığı)

1.2.2. Jeoloji

Ramhormoz ovası kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan ve Ramhormoz çevresinde biri doğuya diğeri ise güneye uzanan iki kısma ayrılan bir senklinaldır. senklinalin maksimum derinliği Ramhormoz'a yakındır. Bu bölge jeolojik olarak kıvrımlı Zagros tektonik bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgenin jeolojik yapısı basit, yumuşaktır ve birbirine yakın bir dizi antiklinal ve senklinal dan oluşur ve genellikle dikey olan eksenel yüzey ve kuzeybatı-güneydoğu eğilimi ile kompakttır. Aghajari , Lahbari, Gaçsaran, Mişan ve Bahtiari formasyonları Ramhormoz bölgesindeki jeolojik oluşumlardır. Mişan Formasyonu çok az genişlemeye sahiptir ve Aghajari Formasyonu ile Lahbari bölümü hidrojeoloji ve önemli su kaynakları açısından (pınar ve kuyular) çok düşük geçirgenlik olması nedeniyle önemsizdir. Akıntı fayı ile günümüz sedimanlarının yakınında bulunan ve Ramhormoz ovasının tüm kuzey sınırını oluşturan Gaçsaran Formasyonu, yeraltı suyu kaynaklarından yoksundur. Ovanın yeraltı suyu seviyesi haritaları, Gaçsaran Formasyonunun akifer beslenmesinde hiçbir rolü olmadığını göstermektedir. Bu nedenle

alanın doğu ve güneydoğusunda yer alan Bahtiari Formasyonu dışında Ramhormoz sahasındaki sert oluşumlar hidrojeolojik açıdan çok önemli değildir. Bahtiari Formasyonu akifer ile ilişkilidir ve bölgenin güneydoğusundaki birkaç kaynak Bahtiari Formasyonundan kaynaklanmaktadır[34]. Ramhormoz bölgesi ve kuzey eteklerinin bir kısmı Deniz seviyesinden ortalama 120 metre yüksekliğe ve yaklaşık 620 kilometre kare alana sahip olup, Bugün Huzistan eyaletinin bir parçasıdır. Bu ovanın yaklaşık 400 kilometrekaresi Ala Nehri'nin batı kıyısında ve nehrin doğu kıyısında yaklaşık 220 kilometre karedir. Ramhormoz ovasında altı tür jeolojik manzara kaydedilmiştir. En verimli toprak, Ramhormoz şehrini çevreleyen ve nehrin doğu ile batı kıyılarına yaklaşık 5 km kadar uzanan Ala Nehri'nin kıyısındaki tortul kısımlardan oluşur. Bugün tarlaların, meyve bahçelerinin çoğunun bulunduğu yer bu kısımda yer almış olup, bölgenin antik sitelerinin çoğunun bu alanda kurulmuş olması şaşırtıcı değildir. Diğer bir arazi türü, ovaların güney ve güneybatısındaki kumulları içerir. Bu alçak araziler ve aralarındaki düz zemin tarıma elverişlidir, ancak sulanması zordur. Zagros Dağları'nın yamacını kaplayan arazi ise yağmurla beslenen tarıma uygundur, ancak otlamaya elverişli olmakla birlikte otlatmak için çok iyi bir yer ve zengin alçı kaynaklarına sahiptir. Ovanın 200 kilometrekarelik alana yayılan orta kesimleri, ince bir tuz ve alçı tabakasıyla kaplı olduğundan dolayı ıslah edilerek elverişli hale getirilebilir. Bunula bilrlikte, Doğal kaynakların çoğu bu alanda yer almaktadır. Bugün, bu alanın çoğu, çiftlik hayvanlarını otlatmak için kullanan göçebe çobanlara aittir. Antik sitlerin sadece %10'u bu bölgede bulunmaktadır. Antik yerlerin ve hatta modern köylerin coğrafi dağılımı, her bölgenin tarımsal yetenekleriyle tutarlıdır. Aynı zamanda, toprak ve su kaynaklarının erken Neolitik dönemden beri pek değişmemiş olabileceği hipotezini güçlendirir[35] (Harita 1.3).

[34] Nourollah Bigdeli, "Vizhhegihaye Jografyayi va Jeomorfoloji Dashte Ramhormoz, Zamnishenasi va Hidroloji", *Avalin Konferans Elmi Pazhhoheshi Ofoghaye Novin dar Olum Jografya va Barnamerizi, Memari, va Shahrsazi,* Anjoman Tosea va Tarvij olum va Fonoun Bonyadin, 2015, 1-2.

[35] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Mehdi Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 9-10.

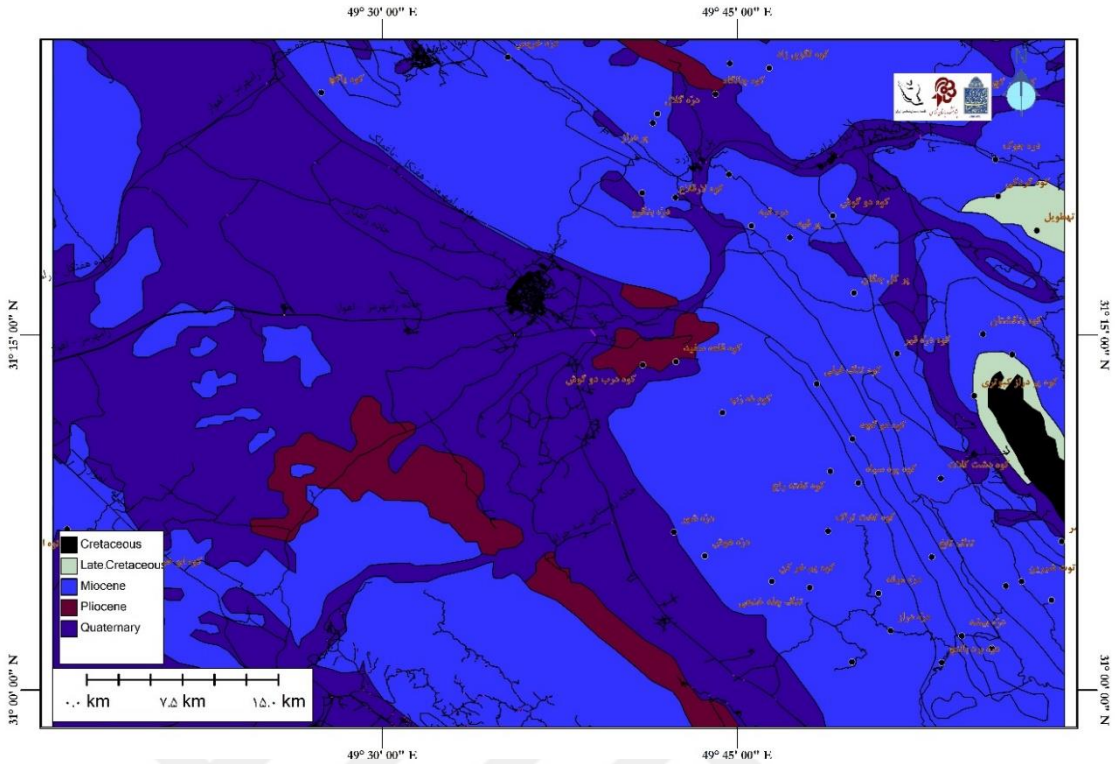

Harita 1.3. Ramhormoz Ovası'nın Jeoloji Haritası (Kültür Merkezi Harita Bölümü)

1.2.3. Jeomorfoloji

Araştırma kapsamı kabaca kuzeybatı-güneydoğu boyunca geniş çaplı bir elips şeklindedir. Platonun kuzey kısımları, güneye doğru giderek azalan ve kademeli olarak buradan inen kıvrımlı Zagros bölgesinin distal kesiminde hafif kıvrımlardan oluşur ve daha sonra Huzistan ovası ile birleşir. Çalışma alanının en yüksek noktası, maksimum yüksekliği 2650 metre olan bölgenin kuzeydoğu yüksekliklerindedir ve Asmari-Şahbazan *(Aσ□σβ)* çökellerinden oluşmaktadır. Çalışma alanının en alçak noktasi ise güney kesimindeki, Şour Nehri'nin çıktığı alanda yer almaktadır. Çalışma alanı, cerrahi nehri havzası alanının bir parçasıdır. Nehir, bölgenin kuzeyinden rotasına girerek düz devam edip, ovanın güneyinden ise ayrılmaktadır. Kopal Nehri, Alanın kuzeydoğu yüksekliklerinden kaynaklanmıştır ve rotası boyunca diğer nehirlerden örneğin, mevsimlik Laşgar nehri, Tonbako Kar nehri, Şife nehri, Maleh nehri, Kendak nehri ve Şour nehri ile birleşerek daha sonra alanın batı kısımından ayrılır. Ala nehri, bölgedeki en önemli nehirlerden olup, Ramhormoz vadisinde *Διστριβυταρψ* desene sahiptir. Bu model, aynı kaynaktan gelen birkaç şube kanalını içerir. Bu yapı, tortul göletler boyunca su ve tortu dağılımını gösterir, alüvyon yelpazeleri ile deltalar üzerinde gelişir. Ovadaki

Gaçsaran fayı, ani bir yükselti kod farkına neden olmuş ve aynı zamanda ova girişinde alüvyon yelpazelerinin oluşmasına neden olmuştur. Ala Nehri alüvyon yelpazesi, bölgede iyi bir yeraltı suyu rezervuarı oluşturan, bölgedeki en büyük alüvyal yelpaze olarak tanımlanmaktadır[36].

1.2.4. İklim

Ramhormoz ovası, nemli ve ılıman iklime sahip, merkez-güneydoğu trendine sahip dar bir kuşakta yer almaktadır. Bu alanda yıllık ortalama sıcaklık 22 ° C, yıllık yağış 348,9 mm ve yıllık bağıl nem% 41,8'dir. Yıl boyunca sıcaklığı -8.8 ° C ile 49 ° C arasında değişmektedir[37]. İklim koşulları sınıflandırmasına göre Ramhormoz, yazları sıcak ve uzun, kışları ılık ve kısa olan kurak bir iklime sahiptir[38]. Ramhormoz iklimi doğu ve kuzey bölgelerde ılıman, orta ve batı bölgelerde ise ılıman ile sıcak olup, yağış bakımından yarı kurak ve kurak bölge olarak kabul edilmektedir. Havanın kuruluğu ve sıcaklığı güneybatı Huzistan'ın sıcak ve kuru rüzgarlarından kaynaklanmaktadır[39]. Bu bölgedeki yağış rejimi, Akdeniz yağış rejimini takip etmektedir. Yağışların çoğu kış aylarında olup, yaz sezonu tamamen kuraktır. Bölgede yıllık ortalama yağış toplamı 317 mm'dir ve kar yağışı sadece kuzey yaylalarının zirvelerinde görülür. Ramhormoz, su kaynakları açısından, Mevsimsel su alımı merkezlerine sahiptir. Bu bölgelerdeki atmosferik yağış çoğunlukla yağmur şeklindedir ve sıcak mevsimde (yaz ayları) suları ciddi şekilde azalır[40] (Harita 1.4).

---

[36] Bigdeli, "Vizhhegihaye Jografyayi va Jeomorfoloji Dashte Ramhormoz, Zamnishenasi va Hidroloji", 7-8.

[37] Saeid Movahedi, Behrouz Heydari Naser Abad, Seyed Keramat Hashemi Ana, Firouz Ranjbar, "Pahnebandi Navahi Eglimi Ostan Khozestan", *Daneshgah Azad Eslami Vahed-e Ahar, Faslname Elmi-Pazhoheshi Fazaye Jografyayı,* Sale 12, Shomare 40, 2013, 70.

[38] Gafar Rouhi Zadeh, Ali Asgar Masoumi, Mohammad Mehdi Dehshiri, "Motalea Tireh Bagoulat dar Jonoub Shahrestan Ramhormoz", *Faslname Danesh Zisti Iran*, Dore 5, Shomare 2, 2010, 63.

[39]Farhang Jografyayi Abadihaye Keshvar Jomhouri Eslami Iran, Ramhormoz, Jeld 80,Tehran, Sazman Jografyayi Nirouhaye Mosalah, 1991, 270-271; Abbas Jafari, Gitashenasi Iran, Roudha va Roudname, Jeld 2, Tehran, Moasese Jografya va Kartogerafi Gitashenasi, 2000, 167; Abbas Jafari, Gitashenasi Iran, Daeratolmaaref Jografyaye Iran, Jeld 3, Tehran, Moasese Jografya va Kartogerafi Gitashenasi, 2000, 599; Lili Niakan va Abbas Alizadeh, *Gozaresh Moghadamati Barresi Moshtarak Bastan Shenakhti Zist Mohiti Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi ve Moasese Sharg Shenasi Daneshgah Shikago dar Dasht Ramhormoz, Shahrivar 1385*, Mjmoe Maghalat Nohomin Gerdehamaei Bastan Shenasi Iran, Jeld 2, Tehran: Pazhoheshgah Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari, Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi, 2007, 397.

[40] Rouhi Zadeh, Masoumi, Dehshiri, "Motalea Tireh Bagoulat dar Jonoub Shahrestan Ramhormoz", 64.

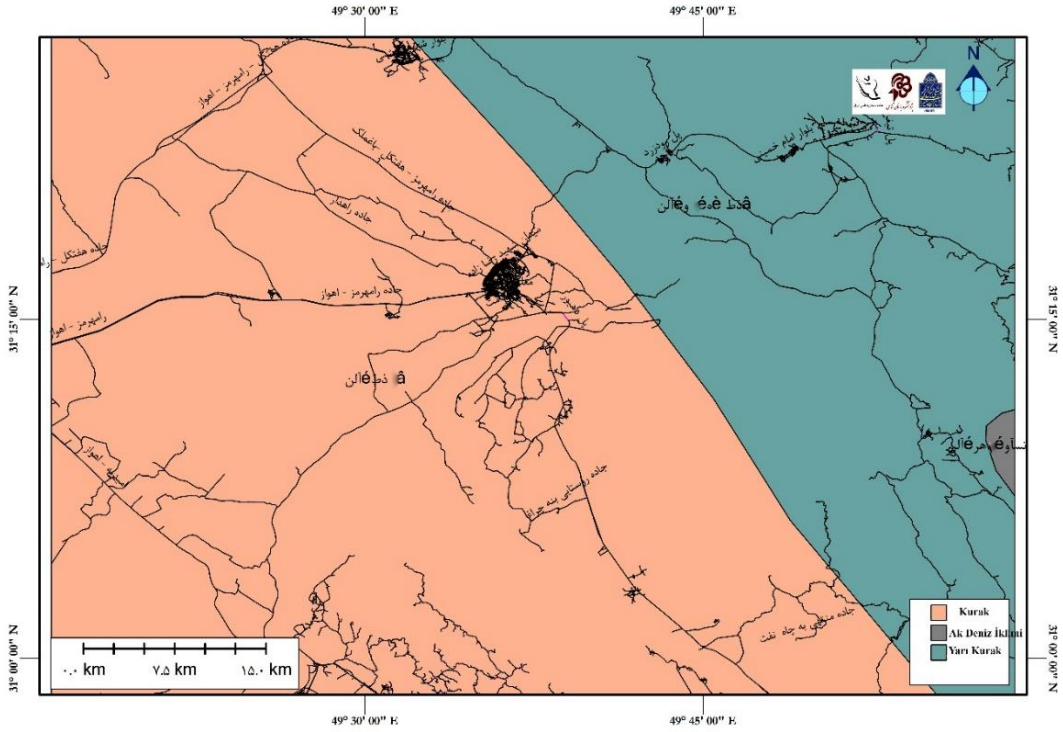

Harita 1.4. Ramhormoz Ovasının Iklim Haritasi (Kültür Merkezi Harita Bölümü)

1.2.5. Nehirler

Ramhormoz ovası birkaç ana akarsu tarafından sulanmaktadır. Bunlardan en önemlileri Maroon nehri, Ramhormoz nehri, Ala nehri, ve Ramhormoz ovasının kuzey ve güneybatı sınırlarını oluşturan Kopal ve Şour nehirleridir.

1.2.5.1. Maroon Nehri

Maroon nehri, Zagros'un yüksekliklerinden, Sadat ile Nil dağlarının kaynaklarından doğar[41] ve Behbahan ovasının kuzeyinden geçerek Agacari'ye doğru akar ve ardından rotasını değiştirerek Ramhormoz'un güneyinde, Abolfars , Ab Razak, Sandali ve Ala nehiri ile birleşip sulama deltasını oluşturur. Ramhormoz ovasının bir diğer bölgesi olan bu kısım silisli topraklara sahip olup, çakıl yatağı üzerinde yer almaktadır. Bu bölge

[41] Mehran Magsoudi, Seyed Mohammad Zaman Zadeh, Mojtaba Yamani, Abalhosein Haji Zadeh, "Arzyabi Tageirat Olgouye Pichan Roudi Roudkhaneh Maroon va Tahlile Hydrogeomorphology Mantageh, Motale Moredi: Roudkhaneh Maroon (Az Sarcheshmeh ta Voroudi an be Roudkhaneh Carahi", *Faslname Jografyaye Tabiyi*, Sale 10, Shomare 35, 2017, 9.

tarıma uygundur ve kolaylıkla sulanabilir. Bu nehir daha sonra Cerahi adı ile Huzistan'dan ayrılarak kuzeybatıya doğru devam eder[42].

1.2.5.2. Ramhormoz nehri

Ramhormoz nehri, İzeh ve Ramhormoz ilçelerinden geçerek 130 km uzunluğunda akmaktadır. Bu nehir İzeh'in 50 km güneydoğusundan doğarak güneybatıya doğru hareket eder ve Ramhormoz'un 22 km güneyindeki Carahi Nehri ile birleşir[43].

1.2.5.3. Ala Nehri

Ala Nehri, Kalat Ala'nın eski ve ıssız surlarının yakınında, Sardafon ve Mangesht Dağlarından doğmaktadır. Kalat Alaa, yerel bir Han kalesinin kalıntılarının bulunduğu ve nehrin adlandırılmasının nedeni olabilir. Bu nehir dar vadilerden geçtikten sonra kuzeydoğudan ovaya girer ve Ramhormoz kentinin yakınından geçer. Ramhormoz'un 20 km güneybatısında nehrin yönü güneydoğuya doğru değişerek *"Sandali Şeyh Kanan" ve "Sandali Gav Mishi"* köylerinin yanından geçerek Sandali nehri adı ile devam eder. Bu iki köyün yaklaşık 12 km güneydoğusundan geçen bu nehir, Maroon Nehri ile birleşerek Carahi adı ile güneybatıya doğru devam edip, sonunda Basra Körfezi'ne dökülür. Bugün Ala Nehri'nin deşarj oranı çok yüksek olmamakla birlikte, nehrin 800 metre yakınında bulunan çok geniş taşkın yatağı, Ramhormoz'un kuzeyindeki Jarreh Barajı'nın inşasından önce taşması sahilin büyük kısımlarını etkilemiş olabileceğini gösteriyor. Ala Nehri'nin jeolojik ve jeomorfolojik çalışmalarından haberdar değiliz. Bugün, nehir mevcut ova seviyesinin yaklaşık 10-12 metre altındadır. Nehrin konglomera formasyonu içinden geçtiği yerlerde, özellikle Ramhormoz şehrinin güneyinde, genişliği 600 metreye ulaşır. Bilimsel araştırma olmadan, bu nehrin tortul birikimini ne zaman azalttığını ve mevcut yatağını oluşturduğunu söylemek zordur. Yerleşim sistemlerine göre, ovanın nehir tarafından kesilmesinin MÖ 2. binyılda başladığı varsayılabilir, çünkü bu tarihten daha eski siteler, nehrin iki kilometre yarıçapının dışında bulunmuştur[44].

---

[42] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 17.

[43] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 17.

[44] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Mehdi Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi*

1.2.5.4. Kopal ve Şour nehirleri

Kupal ve Shoor nehirleri, Ramhormoz ovasının kuzey ile güneybatı sınırlarını oluşturmuş olup, debisi Ala nehrine göre çok daha düşüktür. Bu nehirler bazen kurur ve çok fazla tuz içermekle birlikte tarıma uygun değildir[45] (Harita 1.5).

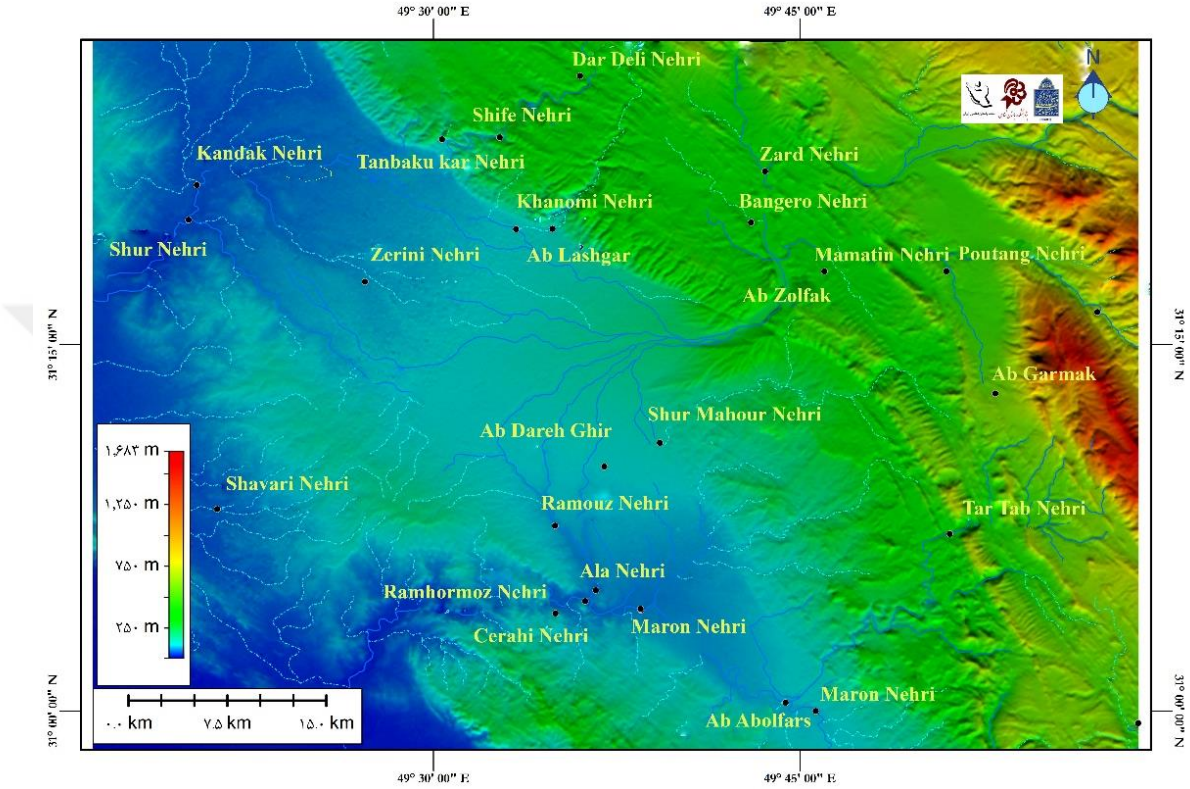

Harita 1.5. Ramhormoz Ovasının Nehirleri (Kültür Merkezi Harita Bölümü)

1.2.6. Doğal Su Kaynakları (Pınarlar)

Ramhormoz bölgesinde içme suyu bulunan en önemli kaynaklar Ain Koreh, Gassar, Dimeh Şer galeh, Dimeh Seyed Ali Rad ve Dimeh Bin Saeed köylerinde bulunmaktadır. Bu kaynaklar, yerel ile göçmen hayvanları ve kuşları bölgeye çekmede özel bir öneme sahiptir. Kaplumbağalar, kurbağalar ve bir sazan türü balık ile çok sayıda kuş, eski çağlarda bu ovada önemli besin kaynakları olan bu su kaynaklarının kalıcı sakinleridir.

Ramhormoz), 10; Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 17.

[45] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 17.

Kaynakların etrafındaki yoğun bitki örtüsü ve sazlıklar birçok göçmen kuş için mükemmel bir sığınaktır. Sazlıklar ayrıca sepet dokuma, yakıt ve kulübe yapımı için zengin bir kaynaktır. Göçebe çobanlar, sürülerini sulamak için bir kısmı tuzlu olan pınarların suyunu kullanımış olup, bu kaynak sularının sindirim özelliği olduğuna inanırlar[46].

1.2.7. Mamatin Bitüm Kaynakları

Ramhormoz bölgesinin doğu ve kuzeydoğusundaki May Davood bölgesi, alçak tepeleri (400-800 metre) kumtaşı ve kireçtaşından oluşur. Bu bölgede doğal gaz kaynakları, ham petrol ve bitüm kaynakları bulunmaktadır. Ramhormoz mevkiinde ve Mescid-i Süleyman'da bu tür kaynakların varlığı ilk petrol araştırmacılarını bu bölgelere çekmiştir. Mamatin bölgesindeki mühendislerin petrol elde etme girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, Mescid Süleyman'da 1907'deki çalışmalar başarılı olmuştur. Bu kaynaklardan en ünlüsü, Ramhormoz'un yaklaşık 15 km kuzeydoğusunda bulunan Mamatin kaynaklarıdır. Bu doğal bitüm, eski zamanlarda hem Ramhormoz hem de Şuşan bölgelerinde muttemelen kullanılmıştır, ancak şaşırtıcı bir şekilde, deneyler Elamite, Sukalmah ve Orta Elamite'nin erken evrelerinin bitümünün mamatinden çıkarılmadığını göstermiştir. Bitüm (mumya olarak da bilinir) sadece harç ve inşaat yalıtım malzemelerinde ve tekneleri tecrit etmek için değil, aynı zamanda eski dünyada kırık kemiklerin ve hasar görmüş eklemlerin iyileştirilmesi gibi tıbbi uygulamalarda da kullanılmıştır. Hem bitüm hem de petrol, İran'ın güneybatısındaki Zagros Dağları'ndaki Asmari Formasyonundan elde edilmektedir. Bitüm, kap, heykel, doğal çimento imalatında ve Antik zamanlarda çatlak ve kırık kapların tamirinde kullanıldığı için emtia ticaretinde önemli bir malzeme haline gelmiştir[47]. Günümüzde bu alanda, saf olmayan bitümü rafine eden ve çanak çömlek izolasyonunda kullanan Akhaimenid dönemi bitüm rafinerilerinin kalıntıları hala nehir yatağında bulunmaktadır[48].

---

[46] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 11.

[47] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Mehdi Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 12.

[48] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007,* 18.

1.2.8. Toprağın Tarımsal Değeri ve Kullanım Şekilleri

Ramhormoz'un orta kesimindeki toprağın çoğu tuzlu olup, tarıma pek uygun değil, ancak Şuştar'ın güneydoğusundaki topraklarıdan daha verimsiz sayılmaz. Bu alanda, Bakhtiari göçebeleri ve Arapça konuşan kabileler, toprağı işlemeden önce, drenaj yapmak için yağmur suyuyla beslenen tarlalarının toprağındaki fazla tuzu azaltmak üzere, yılda en az iki kez yağmur suyu veya akar su yardımı ile tarıma elverişli hale getirilip ve daha sonra periyodik olarak drenaj yapılır. Ramhormoz bölgesinin orta kesiminde, bu kurak arazide neden tarım yapılamadığını ortaya çıkarmak için belirli bir sebep yoktur, ancak bu kısımdaki çok az yerleşim kanıtı, ovanın bu kısmının eski çağlardan beri göçebe otlaklara tahsis edildiğini gösterebilir. Ramhormoz bölgesinde, Huzistan'ın doğusundaki bazı bölgelerde olduğu gibi toprağın tuz içerdiği görülmekte olup, bu nedenle, bazı çiftçiler toprağın tuzunu dengelemek için *gagol" ve "gagleh"* adı verilen iki bitkiyi halen kullanırlar. Bu bitkiler ile birlikte *"Toleh /* penirek" adı verilen başka bitki türülerinin de yerel halk ve özellikle de Arapça dili konuşan yerel halk tarafından salatalarda veya bazı vejetaryen yemeklerde kullanılır. Ayrıca keçi ve koyunlar için yem olarak kullanılan bu bitkiler, onlar için zengin bir besin kaynağıdır[49]. Genel olarak Ramhormoz ekonomisi tarım, hayvancılık, bahçecilik, geleneksel ve mekanize tarıma dayanmaktadır. Bu ovada ekim türü çoğunlukla sulu tarıma dayanmakta olup, susuz tarım sadece buğday ve arpa ekiminde kullanılmaktadır. Tarımsal su kaynakları nehirler, pınarlar ve bazı köylerde derin ve yarı derin kuyulardn oluşmaktadır. Bu şehirdeki başlıca tarım ürünleri buğday, arpa, yonca, hurma ve pırasadır. Bununla birlikte, Hayvancılık işinin geleneksel olarak tarımsal işlerle beraber yapıldığı söylenilebilir. Ramhormoz'un kuzey, doğu ve güneydoğu kesimleri bu bölgedeki hayvancılık için en uygun otlaklardır[50].

1.3. RAMHORMOZ OVASI VE ŞEHRİNİN TARİHİ COĞRAFYASI

Ramhormoz ovasının tarihsel dönem coğrafyası biraz belirsizdir, çünkü klasik ve eski tarihçilerin yazılarında çok fazla kanıt bulunmamaktadır. Akhaimenidler, Huzistan'ın üst bölgesini ve Ramhormoz ile Behbaban ovasını *Ovaja* veya *Hovaja* eyaleti olarak adlandırdılar. Mezopotamya krallarının, Akhaimenid İmparatorluğu'ndan önceki seferlerinden de anlaşılacağı üzere, batılı işgalciler Elam'ı işgal ettiklerinde, bu saldırıları

[49] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 11.
[50] Farhang Jografyayi Abadihaye Keshvar Jomhouri Eslami Iran, Ramhormoz, 271-272.

genellikle işgal edecekleri bölgeleri yağmalamak için, yeterli merkezlere ve kaynaklara sahip ticaret yolları üzerinden gerçekleştirdiler. Huzistan ovasında, Elamların düşmanları genellikle Mezopotamya'dan o ülkeye yakın olan kuzeybatı bölgesine girerek, Susa civarındaki merkez Huzistan ovasını işgal ettiler ve ardından Huzistan'ın üst bölegesi, Ramhormoz ovası, Behbahan ve Anşan bölgesine girdiler. Mezopotamya hanedanlığı sırasında MÖ 2500 yılları civarında, Mezopotamya tarafından Elam İmparatorluğu'na yapılan askeri saldırıda sadece kuzeybatı Huzistan bölgesinin bazı kısımlarını kapsamıştır [51].

Sasani döneminin başında, Ramhormoz ovası, Ramhormoz şehri merkezi ile, Huzistan'ın yedi bölgesinden biri haline geldi[52]. Mevcut tarihsel kaynaklara göre, ovanın eyalet başkenti, Sasani evresinde I. Erdeşir veya I. Şapur'un oğlu I. Hürmüz tarafından kurulmuştur. Bununla birlikte, Part / Elam evresindeki bu ovanın hükümet yatırımları tarafından değerlendirilmiş olması mümkündür, çünkü bu ovada MS 1. binyılın sonrasında en büyük nüfus artışı bu iki evre ile ilgilidir. Ancak, MS 1. binyılın ilk yarısında, yani güney Huzistan'da yerleşim olduğu zaman, orada Ahvaz veya Hürmüz Erdeşir şehri kuruldu. Bu dönemde Geser bölgeler arası iletişim konumunu kaybetti ve o zamandan beri Ramhormoz şehri bu rolü oynadı[53]. Ancak Ramhormoz veya Ram Hormozd-e Erdeşir şehrinin inşası, Sasani döneminin ilk yüzyıllarına aittir[54]. İran şehirleri kitabında, Orta Pehlevi dilinde küçük ve bir kaç sayfalık inceleme olan bu yazıda, bu şehrin inşası, Kral I. Hürmüz'e (MS 272-273) atfedilir. Taberi, dördüncü Yüzyılın (Hicri) başlarında Ram Hormozd ilçesinin (Ramhormoz) kuruluşunu I. Şapur'un oğlu Hürmüz'e ve Hormozd şehrinin inşasını I. Erdeşir'e atfediyor[55]. Hamza İsfahani, Sünni Al-Muluk Al-Arz ve Al-Anbiya kitabında da bu şehrin yapısını I. Erdeşir'e atfeder ve bu nedenle adı Ram Hormozd Erdeşir olduğunu söylemiştir[56]. Ancak beşinci yüzyılda (Hicri) İbn-i Balkhi, bu şehrin yapısını Hürmüz'e atfedildiğini

[51] Negahban, *Shush ya Kohantarin Markaz Shahrneshini Jahan, 69.*
[52] Richard Nelson Frye, The Golden Age Of Persia, London, Phoenix Press, 1975, 11.
[53] Alizadeh, Loghman Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),*10.
[54] Ehsan Yarshater va Dig, Tarikh Iran az Soloukian ta Foroupashi Dolat Sasanian, Jeld 3, Gesmat 2, (Çev. Hasan Anousheh), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2002, 156.
[55]Ahmad Tafazoli, *Shahrestanhaye Iran "Shahrhaye Iran"*, Mohammad Yousef Kiani (Edt), Jeld 3, Tehran, Jahad Daneshgahi, 1989, 332, 336, 346; Mohammadebn Jarir Tabari, *Tarikh Tabari ya Tarikh Arsal va Almolouk*, (Çev. Abolgasem Payandeh), Jeld 2, Tehran, Asatir, 1983, 585, 595.
[56] Mosaheb, *Daeratolmaref Farsi*, 1066.

doğruladı[57]. Dördüncü yüzyılın (Hicri) ortalarında İstakhri'nin anlattığı bir rivayete göre Mani burada öldürülmüş ve bu sırada şehrin ipekböceklerine sahip olması, ipek kumaş dokuması ve ihracatı ile ünlenmiştir[58]. Moghdasi, Ahsan el-Tagasim'deki kitabında söylediğine göre şehirde aynaları ve resimleri olan muhteşem bir cami vardı. Şehrin pazarlarında parfüm, kumaş ve hasır dokuma satan dükkanlar olup, geceleri kapıları kapanıyordu. Şehrin, bir ilahiyat hocasının maaş karşılığında ders verdiği ünlü bir kütüphanesi olduğu ve Basra'daki kütüphane gibi İbn Savar tarafından yaptırılmıştır. Ramhormoz, genellikle Taleb Nehri'nden ayrılan bir nehrin suyunu kullanırdı, ancak bu nehir yaz aylarında sürekli kuruduğu için insanlar açtıkları kuyuların sularını içerlerdi. Şehrin güzelliğine rağmen, çok sayıda sivrisinek nedeniyle şehir halkının geceleri sinekliğe ihtiyacları vardı. Moghdasi, ayrıca bol hurma ve zeytinliklerden de bahsetmektedir[59]. Yagut Hamavi,Yedinci yüzyılın ortalarında (Hicri) Moacam Alboldan Kitabın'da da, Ramhormoz'un, Huzistan şehirleri arasında hurma, ceviz ve turunçgillerin toplandığı verimli bir toprak avantajına sahip olduğunu söylemiştir[60]. Mostofi, Ayrıca, sekizinci yüzyılda (Hicri) Nozha al-Qulub'da bu şehrin yapısını Ormozd İbn Şapur İbn Erdeşir Babakan'a atfeden, Ramhormoz'un adının zamanla Ramoz olarak değiştiğini ve zamanında hala ayakta duran bir şehir olduğunu, ayrıca bol miktarda tahıl ile pamuk yetiştirildiğini söylemiştir[61]. İbn Battuta da buradan güzel bir şehir olarak bahsetmiştir. Bu nedenle, Ramhormoz'un o zamana kadar halen ayakta duran bir şehir olduğu bu iki kişinin yazılarından anlaşılmaktadır[62]. Fath Ali şah Gajar'ın hükümdarlığının başlangıcında, Ramhormoz ve Karun Nehri'nin doğusundaki diğer şehirler Fars bölgesi topraklarında yer aldılar, ancak 1835'de Manuçehr Han Motamed Al-Daolah'ın yönetimi sırasında bazıları Huzistan'a ilhak edildi ve nihayet aynı Gacar döneminde Bahtiarilere

---

[57] Ebn Balkhi, Farsnameh, Guy Le Strange va Reynold A. Nicholson (Edt), Tehran, Donyaye Ketap, 1984, 63-64.

[58] Aboleshag Ebrahim Estakhri, Masalek va Mamalek, Iraj Afshar (Edt), Tehran, Bongah Tarjomeh va Nashr-e Ketab, 1961, 92; Ebn Hogal, Soureh Alarz, (Çev. Jafar Shoar), Tehran, Bonyad Farhang Iran, 1966, 28; Guy Le Strange, Jografyaye Tarikhi Sarzaminhaye Khelafat Shargi, (Çev. Mahmoud Erfan), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2004, 49, 262.

[59] Abu Abdallah Maghdasi, *Ahsan el-Tagasim*, (Çev. Ali Nagi Monzavi), Tehran, Sherkat Moalefan va Motarjeman, 1982, 607-609, 617; Le Strange, *Jografyaye Tarikhi Sarzaminhaye Khelafat Shargi*, 49,262; Mosaheb, *Daeratolmaref Farsi*, 1066.

[60] Mohammad Ali Emam Shoshtari, *Tarikh Jografyay-e Khuzestan*, Tehran, Entesharat Amir Kabir, 1952, 203.

[61] Hamdollah Mostofi, *Nozha al-Qulub*, Guy Le Strange (Edt), Tehran, Donyay-e Ketab, 1983, 111.

[62] Ahmad Egtedari, *Khouzestan va Kohgilouyeh va Mamesani*, Jografyaye Tarikhi va Asare Bastani, Anjoman Asar va Mafakhet Melli, 1980, 175.

ait olan diğer bölgelerle birlikte Huzistan'a eklendi[63]. 1932'de Bahtiari hakimleri, hükümetten Ramhormoz arazilerini satın alarak güvence altına alarak, evler, pazarlar, köyler ile bahçeler inşa etmeye başladılar, ardından ise Behbahan ve Şuştar halkı da Ramhormoz'a taşınmış olup, bu şekilde zamanla yavaş yavaş Ramhormoz şehri gelişti[64].

1.4. DEĞERLENDİRME

Ramhormoz, kuzeyden İzeh, Bağmalek ve Mescid-i Süleyman şehirlerine, güneyden Mahşahr limanına, batıdan Ahvaz'a ve doğudan Behbahan ile sınırlanan Huzistan vilayetinin şehirlerinden birisidir. Bu bölgenin en düşük rakımı 20 metre ve en yükseği deniz seviyesinden 400 metre yüksekliktedir[65]. Ramhormoz ovası coğrafi konumu, iklimi, topografyası, Zagros Dağları'nın etkisi, Nehirler ve geniş sulak alanlara sahip olması nedeniyle iyi bir tür çeşitliliğine sahiptir. Bu ova tarih boyunca kurak ve yarı kurak habitatların çeşitliliğine rağmen, uygun bir strateji konumu nedeniyle farklı yerleşim yerlerine ev sahipliği yapmıştır.

[63] Sardar Asad Bakhtiari, *Tarikh Bakhriari*, Tehran, Entesharat Yasavoli, 1984, 137-138.
[64] Abdalhosein Saeidian, *Shenakht Shahrhaye Iran*, Tehran, Entesharat Elm va Zendegi, 2000, 444-446; Emam Shoshtari, *Tarikh Jografyay-e Khuzestan*, 203.
[65] Rouhi Zadeh, Masoumi, Dehshiri, "Motalea Tireh Bagoulat dar Jonoub Shahrestan Ramhormoz", 63.

İKİNCİ BÖLÜM

AKHAİMENİD DÖNEMİ'NİN SİYASİ TARİHİ VE SOSYO-EKONOMİK YAPISI

Bu bölümde Akhaimenid imparatorluğu'nun kuruluşundan öncesinde Pers kavimlerinin tarih sahnesine çıkması, daha sonra bu kavimler tarafından Akhaimenid imparatorluğu'nun temellerinin atılması, ve sonrasında bu tarihi süreçte Akhaimenid imparatorluğu hükümdarları tarafından imparatorluk topraklarını genişletmek için yapdıkları savaşlar, fetihler ve fehettikleri bölgelerde uyguladıkları yönetim sistemleri ve hükmettiği halklarla olan ilişkilerinde nasıl bir strateji uyguladıkları hakkında bilgi vermeye çalışılacaktır.

2.1. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

MÖ 1300 yıllarına doğru Kafkaslar yoluyla Kuzeybatı İran'a gelen ve o zamanlar göçebe bir yaşam süren Medler ile Persler, Hint-Avrupalı bir kökene dayanırlar. Bu iki gruptan Medleri'in ana yerleşme bölgesi Ekbatana (Bugünkü Hamedan) civarındaydı. Persler ise önceleri Kuzeybatı İran'da Zagros Dağları çevresinde yaşıyorlardı. Ancak sonraları *Parse* adını taşıyan ve hemen hemen bugünkü Fars eyaletine karşıt olan bölgeye göçmüşlerdi[66]. Persler ile ilgili ilk bilgi, MÖ 843 yılında Asur Kralı III. Salmanassar dönemine ait yazıtlarda görülmektedir. Bu kaynakta, Urmiye Gölünün batı kıyısında yaşayan ve kendilerine Parse adını veren etnik bir kökenden bahsetmektedir. Görünüşe göre Urmiye Gölü kıyısındaki Perslerin yaşamı bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Persler Kuzeybatıdan Urartular tarafından ve güney ile doğudan Medler tarafından baskı altındaydı. Ancak, Persler üzerindeki en büyük baskı batıdan ve Asur imparatorluğu tarafından dayatılmıştır[67]. MÖ IX. Yüzyılın sonlarından itibaren Asur ve İskitlerin saldırılarına maruz kalan İran'ın bu kadim halkı, bu saldırılar nedeniyle Zagros vadilerine inmişler ve buradan da Elam krallığı'nın başkenti olan Susa'nın kuzeydoğusundaki Anşan şehrine yerleşmişlerdir[68] (Harita 2.1). Bu dönemde Persler, soydaşları olan Medlerin hakimiyetinde de yaşamışlardır. Ancak, MÖ 550 yılında Pers kralı Büyük Kyros *(Persçede Kourosh)*, Med Kralı Astyagos (MÖ 585-550) ile yaptığı savaşı kazanıp Med

[66] Veli Sevin, *Anadolu Uygarlıkları 1: "Anadolu'da Pers Egemenliği*", Görsel Yayınları, 1982, 310.
[67] Haeidemarie Koch, *Az Zabane Darius,* (Çev. Parviz Rajabi), Entesharat Karang, Tehran 1998, 11.
[68] Eray Karaketir, Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD),* Yıl:2, Sayı:1, 2018, 2-3.

başkenti Ekbatana'yı ele geçirmesi neticesinde Persler üzerindeki Med hakimiyeti son bulmuştur[69]. Bu zafer sayesinde tüm İran'dan başka, batıda Halys Irmağı'na değin uzanan Ön Asya ülkelerini içine alan Büyük Akhaimenid İmparatorluğu *(Persçede Hakhamanesh İmparatorluğu)* kurulmuş oldu. Kyros sülalesinin ilk kralı olduğuna inanılan Akhaimenid *(Persçede Hakhamanesh)* nedeniyle, İmparatorluğu yönetmeye başlayan bu sülaleye Akhaimenidler adı verildi[70]. Akhaimenid İmparatorluğu ayakta kaldığı yaklaşık iki yüz yıl boyunca mimariden sanata hemen her alanda önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu kadar geniş bir coğrafya içinde barınan farklı dil, din ve kültüre sahip halkları tek kralın hakimiyetinde tutmayı başaran ve *"ilk dünya imparatorluğu"* olarak da anılan bu büyük güç, başarısının büyük bölümünü hoşgörülü yönetimine ve iyi disipline edilmiş organizasyonuna borçludur. Akhaimenidlerin disiplin anlayışı da şüphesiz eğitimden kaynaklanmaktadır. Akhaimenid hakkında bilgi içeren antik kaynaklara baktığımızda hemen hepsinde eğitimle ilgili olarak *"disiplin", "fiziksel dayanıklılık"* ve Zerdüştlük dini *(Zoroastrianizm)* çerçevesinde *"iyi bir ahlak"* hedefiyle karşılaşmaktayız[71]. Akhaimenid Krallığı'nın kurucusu Kyros'tan itibaren halefleri Kambyses, ardından Darius, Kserkses, Artakserkses'in uyguladıkları yayılmacı politika ve yürürlüğe soktukları mali reformlar neticesinde krallığın emperyal gücünü katlanarak artmasını sağladılar. Böylelikle Klasik Dönem'de Akhaimenid Krallığını bir *"dünya imparatorluğu"* haline getirdiler. Öyle ki, Akhaimenidler Akdeniz havzasından Asya'nın merkezini de içine alarak Kuzey Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyada, farklı kültürlere hükmeden bir imparatorluğun temellerini attılar (Harita 2.2). İnşa edilen bu kozmopolit yapının kilit taşlarını fethettikleri ülkelerde sergiledikleri dinsel hoşgörü, tanıdıkları toplumsal ve iktisadi özerkliğin yanı sıra, ılımlı yönetim organizasyonu oluşturuyordu. Böylesine geniş sınırlara ve ekonomik varsıllığa sahip olmalarına rağmen taht kavgaları, satrap isyanları ve harem ağalarının başını çektikleri suikastler gibi iç dinamiklerin yanı sıra, kentsel ve bölgesel bağımsızlık hareketleriyle Yunanistan'da giderek güçlenen Makedonya tehdidi gibi dış dinamikler, Akhaimenidlerin inşa ettiği bu renkli yapıyı derinden sarstı. Sonuçta tarihte her imparatorluğun başına gelen kaçınılmaz sondan Akhaimenidler de nasibini aldı. Klasik Dönem'in şüphesiz "en tehlikeli"'

[69] Karaketir, " Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları", 3.
[70] Sevin, *Anadolu Uygarlıkları 1: "Anadolu'da Pers Egemenliği*", 311.
[71] Serap Özkan Kılıç, "Pers Eğitim Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi XXX / 1,* 2015, 182.

krallarından biri olan II. Philippos'un giderek artan siyasi ve askeri gücü Akhaimenidlerin her bakımdan istikrarsız durumdaki imparatorluklarını yıkılma aşamasına getirdi[72].

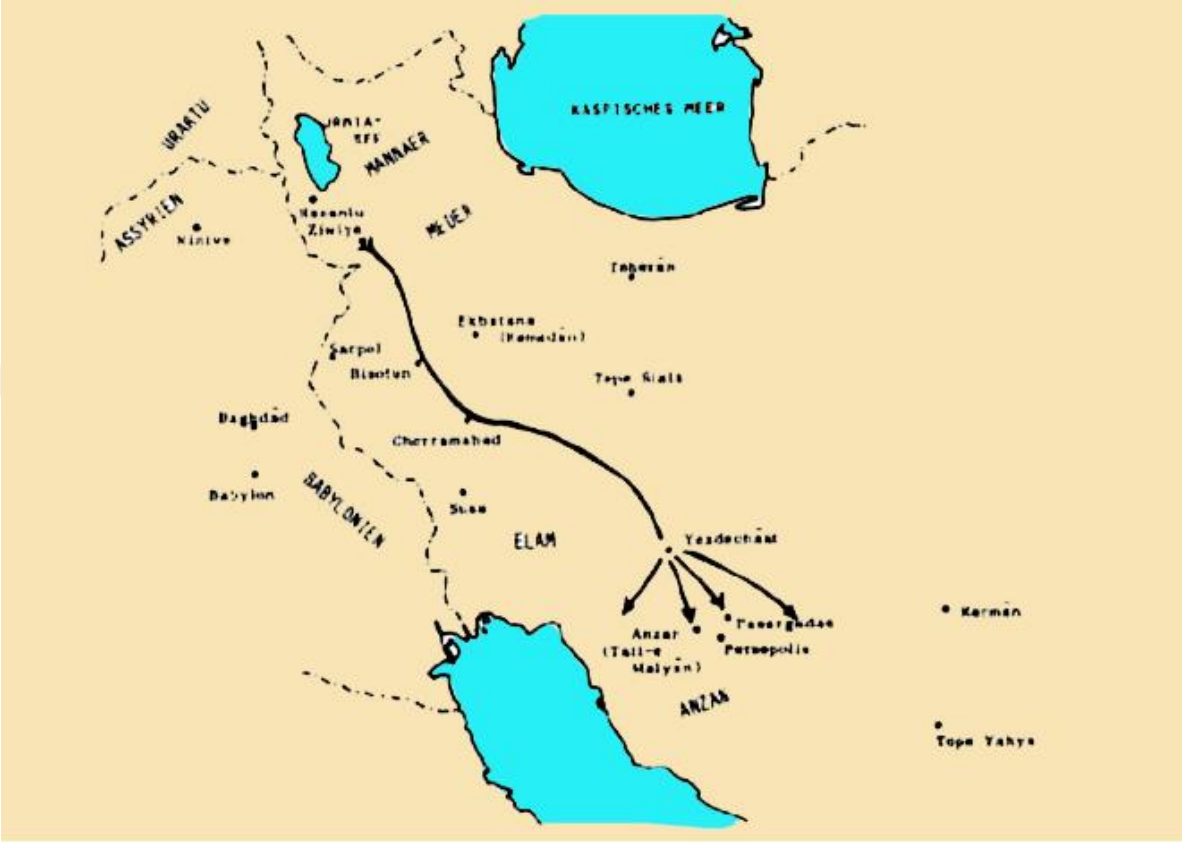

Harita 2.1. Perslerin Güney Iran'a Gidiş Rotasi (Koch, 1998)

[72] Sevgi Sarıkaya ve Murat Arslan, "Anadolu'da Persler, Savaş, İsyan ve Diplomasi": *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem,* Kaan İren, Çiçek Karagöz ve Özgün Kasar (Edt), Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2017, 78.

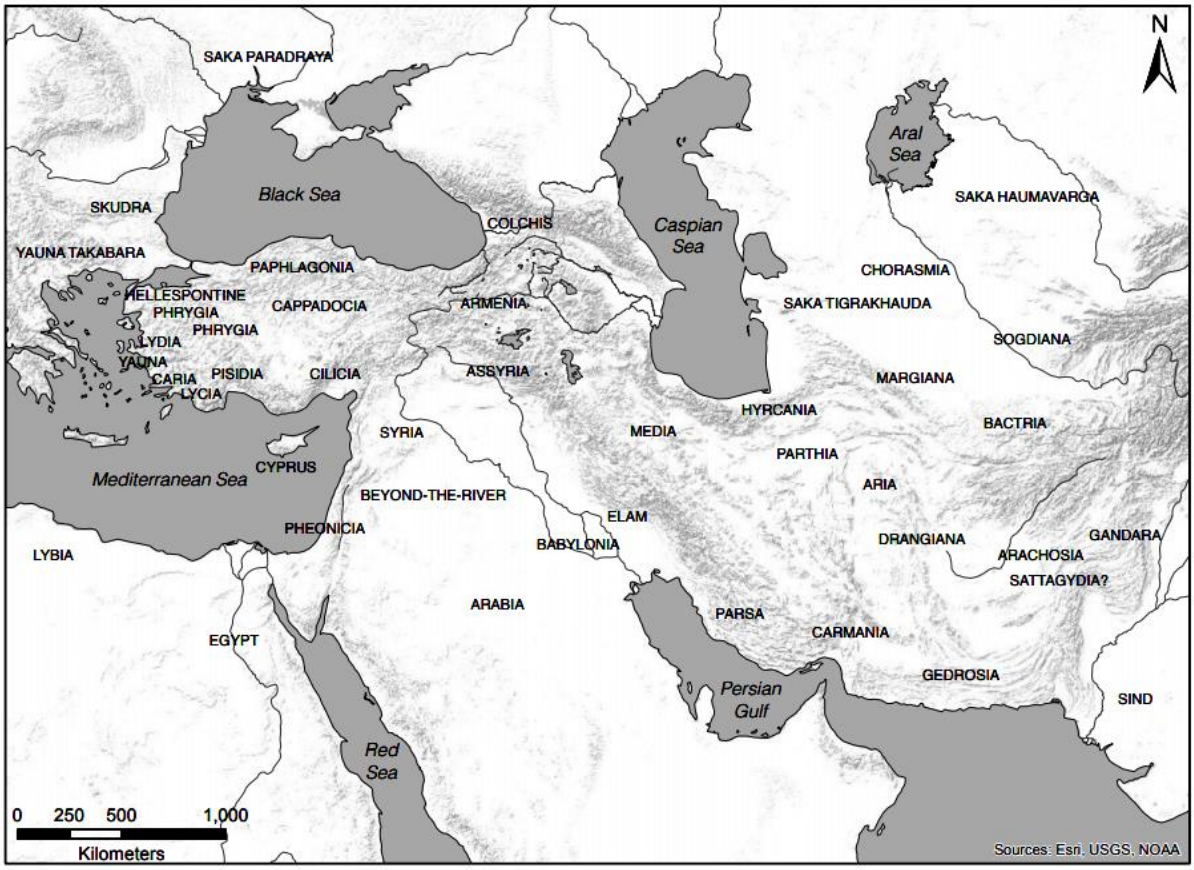

Harita 2.2. Akhaimenid İmparatorluğu'nun Yayılım Alanı (Lori Khatchadourian, 2016, Map 1)

2.1.3. Kral II. Kyros (MÖ 550-529)

Tarihte bildiğimiz üzere Akhaimenid imparatorluğunun kurucusu kralı II. Büyük Kyros'tur. Mısır hariç, eski Önasya uygarlıklarının tümünü fetheden II. Kyros'un kurduğu imparatorluk, yalnızca coğrafik boyutları bakımından değil, etnik çeşitlilik, ekonomik kaynaklar ve siyasi bakımından da devasa büyüklükteydi[73]. MÖ 6 yüzyılın ortasında Med Devleti'nin birden bire çöküşü ve Kyros yönetimindeki Perslerin *(Akhaimenidlerin)* yükselişi, Ön Asya'da kurulmuş siyasal dengeyi bozarak, yeni karışıklıklardan çok etkilenerek, sonunda tümüyle Akhaimenid İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdi. Dikkat çekici bir lider ve ileri görüşlü bir strateji uzmanı olan Kyros'un en büyük amacı batıya doğru genişleyerek, Akdeniz limanları ve Anadolu kervan yolları üzerinde tam bir kontrol sağlamaktı. Böylece karadan ve denizden doğuyu

[73] Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Pers Satraplıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı", *CEDRUS VI The Journal of MCRI,* 2018, 159.

batı ile birleştiren tüm yolları eline geçirerek, dolaysıyla da eskiçağ dünyasının tüm ticaretini Akhaimenid ülkesinin bünyesinde toplayacaktı[74]. Kral II. Büyük Kyros, Astyag'ı (Astyages) ortadan kaldırarak büyük emellerinin gerçekleşmesine engel olabilecek devletlerden birini yok etmekle kalmamış, Med Krallığı'na da varis olmak suretiyle büyük bir kudret kazanmıştı. Karşısında kendisiyle boy ölçüşebilecek tek devlet Küçük Asya'ya hakim olan Lydia Krallığı idi. Bu dönemde Lydia Krallığı'nın başında Kroisos vardı[75]. Bu tehlikenin farkında olan Kroisos Mısır Kralı Amasis ve Babil Kralı Nabu-Na'id ile bir savunma-saldırma anlaşması yapmıştır. Herodot'un dediğine göre Kroisos, Kızılırmak Nehri'ni geçip, Kapadokya'daki Petria bölgesini ele geçirdikten sonra Akhaimenidlerin yaşam alanına girişimde bulunmuştur[76]. Kyros Lydia Devleti ile karşı karşıya kalınca bu büyük amacının bir bölümünü gerçekleştirmek üzere harekete geçmekte zaman yitirmedi[77]. Akhaimenid İmparatorluğu'nun kralı ordusunu hazırlayarak Lydialılara saldırdı fakat bu savaşta herhangi bir netice alamadı. Bir süre sonra tekrar savaş düzeni alıp Sardes kenti önlerine gelen Akhaimenid kralı, on dört günlük muhasaranın ardından şehri ele geçirdi (MÖ 546). Böylece Lydia'yı işgal eden Akhaimenid'lere Anadolu'nun kapıları açılmış oldu. II. Kyros, Anadolu bölgesine girdikten sonra özellikle deniz ekonomisini elinde bulunduran Batı Anadolu kentlerini ele geçirmek için komutanlarını bu bölgeye gönderdi. Bu komutanlardan Med'li Harpagos'un gayretiyle dört gün gibi kısa bir süre zarfında Batı Anadolu bölgesi (Küçük Asya bölgesi) Akhaimenid İmparatorluğu topraklarına katıldı[78]. Lydia'nin Kyros tarafından ele geçirilmesi, küçük Akhaimenid krallığını büyük bir imparatorluğa dönüştürdü[79]. Anadolu'nun batı kıyılarının büyük bir bölümünü hakimiyeti altına alan Akhaimenidler, Doğu ve Asya bölgelerine de seferler düzenleyerek Hamun gölü çevresine ve Umman Denizi kıyılarına kadar hakimiyet sağladı (MÖ 546-539). Anadolu'da gücünü pekiştiren Akhaimenidler yönünü Mezopotamya bölgesinde bulunan güçlü Babil krallığına çevirdi. II. Kyros hazırlıklarını tamamladıktan sonra ordusuyla Babil'in önlerine geldi. Babil

---

[74] Sevin, Anadolu Uygarlıkları 1: *"Anadolu'da Pers Egemenliği",* 311.
[75] Yavuz Arslan, *Perslerin Yönetim Politikası*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010, 9.
[76] Charles Hignett, *Lashgarkeshi Khashayar be Yunan*, (Çev. Khashayar Bahari),Tehran, Nashre Karang, 1999,83.
[77] Sevin, *Anadolu Uygarlıkları 1: "Anadolu'da Pers Egemenliği*", 311.
[78] Cuma Ali Yılmaz ve İsmail Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", Araştırma Makalesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 30, Sayı 1, 2020, 415.
[79] Fazel Daniali, "Rouyarouyi Kourosh Kabir ba Dolate Lidi", *Majale Tarikh Pazhouhi* , Sale 5, Shomare 15, 2003, 144.

tahtında oturan Nabunaid o sırada Sippar şehrinde bulunuyordu. Babil'de ise oğlu Baltazar orduyu yönetiyordu. İlk etapta zorlanan Akhaimenidler, daha sonra bölgedeki halktan aldığı yardımlar neticesinde şehri ele geçirdi. Böylece Babil'de Akhaimenid İmparatorluğu sınırlarına katılmış oldu (MÖ 538). II. Kyros bu bölgeden sonra Sirderya bölgesinde yaşayan Massagetler üzerine sefere çıktı. Savaş meydanında Kyros öldürülünce Akhaimenidler bu savaştan mağlup ayrıldılar. Böylece II. Kyros'un yerine oğlu II. Kambyses Akhaimenid tahtına geçti (MÖ 529)[80].

2.1.2. Kral II. Kambyses (MÖ 529-522)

Kral II. Kyros'tan sonra saltanat tahtına II. Kambyses geçmiştir. Kral II. Kambyses'in saltanat dönemi kısa olmasına rağmen, saltanat dönemi, tarihsel olarak ve Akhaimenidlerin İran yönetimi üzerindeki gelişmeleri açısından çok önemlidir. Kambyses'sin döneminde yaşanan en önemli olay Mısır'ın ele geçirilmesine yönelik yapılan seferdir; Bununla birlikte, Akhaimenid topraklarının yayılım alanı Kuzey Afrika'ya kadar gelişmiş ve bu bölgelerde Akhaimenid İmparatoluğu'nun hakimiyeti krallığın sonuna kadar devam etmiştir. Tarihsel kanıtlara göre Kral II. Kyros Orta Asya seferine gitmeden ve Massagetler'e karşı savaş açmadan önce kendinden sonra II. Kambyses'i tahtın varisi olarak belirlemiştir[81]. Tarihi kaynaklarda ve Kral II. Kyros'un yemin metninde II. Kambyses'in valiaht olması onaylanmıştır. Yemin metninde Kyros'tan tüm ülkelerin kralı ve Kambyses'ten Babil kralı olarak bahsediliyor[82]. Bunun dışında, Herodot'un dediğine göre, II. Kambyses, Massaget seferi sırasında, Kral II. Kyros'un yanında bulunmuş, ancak babasının savaşta öldürülmesinden sonra halefi olarak Pers ülkesine gitmiştir. II. Kambyses ile ilgili Babil kaynakları da bilgi vermektedir. Babil kaynaklarına göre Kambyses *"Babil Kralı"* ve *"Ülkelerin Kralı"* olarak adlandırılmıştır[83]. Kral II. Kambyses, 526 yılında Mısır'ın işgali için hazırlıklarını tamamladı. Bu savaşta Kral II. Kambyses çok şanslıydı, çünkü ordusu yolda iken Mısır firavunu Amasis öldü. Daha sonra, Yunan ordusunun komutanı *"Fanes"*, Kral II.

[80] Yılmaz ve Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", 415.
[81] Mohammad Tagi İmanpour ve diğ, *Tarikhe Jame Iran,* Kazem Mousavi Bojnordi (Edt), Jeld 1, Tehran, Markaz Dayeratol Maaref Bozorg Eslami (Markaz Pazhoheshhaye Irani va Eslami), 2014, 548.
[82] A.L. Oppenheim, *Madarek Babeli Darbare Hokoumate Hakhamaneshian, dar Tarikh Iran Dore Hakhamaneshian az Majmoea Tarikh Cambridge,* (Çev, Morteza Sagebfar), Ilya Gershevtich (Edt), Tehran, Entesharat Jami, 2006, 439,
[83] Mohammad. A. Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian,* (Çev. Khashayar Bahari), Tehran, Nashre Karang, 2002, 103-105.

Kambyses'e yenildi ve Mısır askeri oluşumu hakkında tüm bilgileri kendisine aktardı. Kral II Kambyses, Bedevi Şeyhler ile, onlara çölü geçmeleri için su tulumları yüklü binlerce deve göndermeleri için anlaşma yaptı. Kral II. Kambyses, Pelus önüne geldiğinde III. Psammetik Mısır firavun'u idi. Pelus önündeki harpte Mısırlılar ağır bir yenilgi aldılar. Birkaç gün sonra şehre giren II. Kambyses yukarı Mısır'ı savaşsız olarak teslim aldı. Mısır'ın fethinden sonra ilk defa olarak eski dünya tek imparatorluk idaresi altına girmiş oldu. Kral II. Kambyses 525 yılının yazında Mısır'da resmi olarak taçlandırıldı[84]. Kral II. Kambyses, MÖ 522 yılında Mısır'da bulunuşu sırasında başkent Pasargad'da, Gaumata adında bir rahip, Büyük Kyros'un ikinci oğlu Bardiya adıyla tahta çıkar. Bu haber üzerine II. Kambyses Mısır'dan hareket ederek Suriye'de yolculuğu sırasında ölür[85]. Böylece Gaumata tahta geçti ve insanların kalbini kazanmak için üç yıllık vergileri almadı. Bu olay üzerine Darius komutanlığında bir gurup, bir plan uygulayıp ve bu sahte kralı bir kutlama sırasında öldürürler. Bu hikayenin en ayrıntılı açıklaması Herodot tarih kitaplarında kaydedilmiştir[86]. Bu olayın sonrasında, Darius kendini Padişah olarak adlandımıştır[87]. Bisotun yazıtında, Darius tarafından, bu olay üç dilde, eski Persçe, Elam ve Asurca belirtilmiştir. Darius'un Bisotun yazıtına göre Kambyses, Bardiya'yı Mısır seferinden önce öldürtmüştür[88]. Ayrıca, bu yazıtının sonunda (Dördüncü Sütun, 80-88 sırası), Gaumata'yı öldürmede Darius'a eşlik eden kişilerin isimleri yazılmıştır[89].

2.1.3. Kral I. Darius (MÖ 522-486)

Kral I. Darius, Gaumata olayından sonra, tahta geçmesinin ardından krallığının ilk yıllarında bir dizi ayaklanma meydana gelmiştir. Bu durumda Darius sadece isyanları yatıştırmakla kalmamış, aynı zamanda Akhaimenid imparatorluğu'nun sınırlarını doğuya, indus vadisine ve batıya doğru Trakya ve Makedonya'ya kadar genişletmeyi başarmıştır[90]. Kral I. Darius Akhaimenid İmparatorluğu'nun topraklarını bölgesel

---

[84] John Manuel Cook, *Shahanshahiye Hakhamaneshi*, (Çev. Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 2005, 97, 99.
[85] Hasan Pirnia, *Tarikhe Iran Gabl az Eslam (Iran gadim) Tarikhe Mokhtasar Iran ta Engeraze Sasanian,* Tehran, Entesharat Parmis, 2010, 87.
[86] Shervin Vakili, *Daryoush Dadgar (Nazme Hakhamaneshi va Hozoure Man Parsi),* Majmoea Tarikh Tamadone Irani, Jeld 2, Tehran, Nashre Shour Afarin, 2011,147.
[87] Muhammad Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, (Çev. Khashayar Bahari), 3. Cilt, Tehran, Entesharat Karang, 2002, 119.
[88] Pirnia, *Tarikhe Iran Gabl az Eslam (Iran gadim) Tarikhe Mokhtasar Iran ta Engeraze Sasanian,* 88.
[89] Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian,* 143.
[90] Jousef Wiesehöfer, *Ancient Persia From 550 to 650 BC*, (Translated by Azizeh Azodi), I.B.Tauris Publishers London/New Yourk, 2001, 3.

boyutunda yönetti. Akhaimenid İmparatorluğu'nun kapsamı, dayanıklılığı, gücünü koruma ve sürdürme kabiliyetinde, dünya tarihinde eşi benzeri görülmemiş bir imparatorluktu[91].

Darius'un iktidara gelmesinden hemen sonra, Elamlılar ve Babililer isyan ettiler. Görünüşe göre, Elam ayaklanması çok geniş değildi, çünkü Darius çok rahat bu ayaklanmayı bastırdı. Darius bu mevzuyu Bisotun yazıtında (Birinci sütun/72-83 sırası) anlatmaktadır. Ancak, imparatorluğun merkezinde yer alan Mezopotamya'daki ayaklanma çok daha genişti. Darius bizzat kendisi Babil ayaklanmasını bastırmaya gitti. İlk savaş MÖ 13 Ekim 522'de Dicle Nehri kıyısında gerçekleşmiştir. Bu olay, Bisotun yazıtının eski Farsça ve Elam metinlerinde (Birinci sütun/84-89 sırası) belirtilmiştir. Darius'un Babil'deki üç aylık kalışının Şubat ayına kadar sürmesi ile birlikte, Akhaimenid İmparatorluğu'nun diğer merkezlerinden Med, Elam, İskitlerin ülkesi ve son olarak Mısır'dan yavaş yavaş kötü haberler almıştır. Sonuç olarak, imparatorluğun dört bir yanında Akhaimenid egemenliğinin hayatta kalması için birkaç kanlı savaş gerçekleşmiştir. Elamlılar, Bisotun kitabesinin beşinci sütununda belirtildiği gibi MÖ 520'de üçüncü kez Akhaimenid hükümetine karşı ayaklandılar. Aynı sütunda, Darius'un İskitlere karşı askeri operasyonu rapor edilmiştir. Yazıtın metnine göre, bu operasyon MÖ 519'da yani, Darius'un krallığının üçüncü yılında yapılmıştır.[92]

Darius'un bölgedeki güç gösterisi, yeniden ittifak kurmuş Yunanlıların Darius'un egemenliğindeki topraklara saldırmasına neden olmuştur. Darius, isyancıların saldırısını bastırdıktan sonra Batı Anadolu'da (Küçük Asya'da) barışı sağlamak üzere Atina'ya yürüdü. Darius MÖ 491'de , itaat göstergesi olarak çeşitli Yunan şehirlerine büyükelçiler gönderdi. Darius'un büyükelçileri Atına ve Spart'a yönetimi tarafından öldürülüp bir kuyuya atılmaları dışında çoğu şehirler Akhaimenid İmparatorluğu'nun egemenliğini kabul ettiler[93]. Bu, Darius'a karşı yapılan büyük bir hakaret sayıldığından, savaşı kaçınılmaz hale getirdi. Darius ve birlikleri, Maraton savaşında çeşitli nedenlerle Yunan müttefikleri tarafından mağlup edilen Akhaimenidler gemilerine geri döndüler[94]. Darius, asla Yunanistan'a karşı yeni bir sefer planlamasından vazgeçmedi. Akhaimenid kralı,

[91] Matt Waters, *Ancient Persia (Cosice History of the Achaemenid Empire, 550-330 BCE*), Cambridge University Press, 2014, 5.
[92] Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, 155-157.
[93] Mohammad Ali Mahmid, *Pazhoheshi dar Tarikh Diplomasi Iran*, Tehran, Nashr-e Mitra, 1982, 32.
[94] Rezaei, *Tarikh Dah Hezar Sale Iran (Az Peydayesh Ariaha ta Engeraz Partha)*, 267.

Maraton savaşının ardından Yunanistan'ı küçük bir orduyla fethetmenin imkansız olduğu sonucuna vardı. Bu nedenle, birliklerini Yunanlılara karşı savaşmak için hazırlarken, bu asnada Mısır'da bir takım ayaklanmalar ortaya çıktı, bu yüzden öncelikle Mısır isyanını bastırmaya, ardından da Yunanistan'a gitmeyi planladı ancak, MÖ 486'da ani ölümü bu seferin gerçekleştirilmesini engelledi[95].

2.1.6. Kral I. Kserkses (MÖ486-465)

Darius'un ölümünden sonra Kserkses tahta çıkmıştır. İktidara geldiğinde Yunanistan, Mısır ve Babil gibi üç sorun ile karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların üstesinden gelmek için MÖ 484'te öncelikle Mısır'ı işgal etti ve oradaki isyanı ciddi şekilde bastırdı. Mısır'da, önceki kralların aksine, Kserkeses, politikasında şiddeti ön plana çıkardı ve isyanı bastırmak için daha az hoşgörü gösterdi; bu durumda Kserkses Kendisine Firavun'un halefi olmayı kabul etmiyerek, aynı zamanda Mısırlıların geleneklerini de desteklemedi[96]. Akhaimenid Kralı Mısır saldırısını basdırdıktan sonra Babil'e döndü ve isyan eden isyancıları ağır şekilde cezalandırdı. Kserkses Diğer kralların aksine Babil'de kendisine Babil kralı dememiş ve Babil kralı sıfatını kaldırarak kendisine Akhaimenidlerin ve Medlerin kralı ünvanını vermiştir[97]. Bunlardan hemen sonrasında intikam almayı kafasına koyan Kserkses, Yunanistan'a saldırmak için hazırlıklara başlamıştır. Kserkses, Anadolu'dan birkaç bölge halkının da katıldığı bir orduyla Yunanistan'a ilerlemiş ve iki ordu Termopylai'da Yunanlıları yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Yaklaşık üç gün süren bir çatışmadan sonra Akhaimenidler bir başarı gösterememiş ancak, bir patikadan geçerek Yunanlıları arkadan kuşatarak Leonidas komutasındaki üç yüz Yunan askerini öldürmüşlerdir. Bu savaşla Yunanistan'ı yenen Kserkses Atina'yı ele geçirerek Akropol'ü yakıp yıkmıştır (Harita 2.3). Karada Yunanlıları yenen Akhaimenidler, Yunanlıları denizde de yenmek için donanmlarını Salamis'te bekleyen Yunan donanmasının üzerine göndermiş[98], fakat şiddetli geçen çarpışmada Yunanlılar galip gelmeyi başarmışlar. Sonrasında Plataia ve Mykale savaşları sonucunda da Yunanlılar daha da etkili olmaya başlamışlardır. Akhaimenid'leri,

[95]Dandamayev, *Tarikh Siyasi va Egtesadi Hakhamaneshian,* 233-234
[96] Richard N. Frye, *Miras Bastani Iran*, (Çev. Masoud Rajabnia), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 1998, 199.
[97] Mohammad A. Dandamayev, "Xerxes and the Esagila Temple in Babylon", *BAI*, 1993, 45.
[98] Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, (Çev. Reza Mashayekhi), Jeld 1, Tehran, Entesharat Gognous, 2000, 324.

Yunanistan'da Plataia savaşında yenen Atinalılar, savaşta aldıkları galibiyetin verdiği özgüvenle Akhaimenidleri, Anadolu'da da yenmek için saldırı hazırlıklarına başlamışlardı. Bir süre sonra, Batı Anadolu'daki (Küçük Asya'daki) Yunan kolonilerini kurtarmak ve savaşı Asya'ya taşıma da emellerine ulaştılar. Ancak kolonilerin birleşmesi (Delos) kısa süre sonra Atina'nın Yunanistan'a aşırı hakim olması için bir araç haline geldi, böylece Atina, Yunanistan'ın tartışmasız gücü haline gelmiştir.

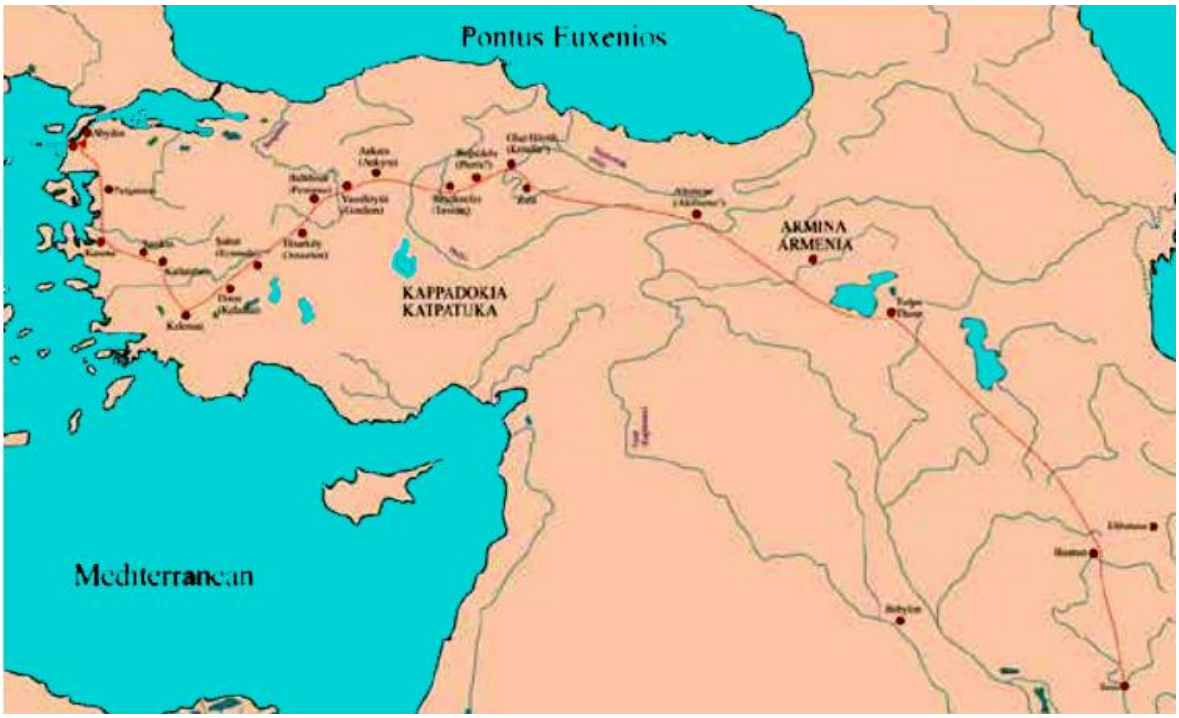

Harita 2.3. Kserkses' in Yunanistan Seferi Rotası (Büşra Hacıköylü, 2019, Harita/Map 2)

2.1.7. Kral I. Artakserkses (MÖ 465-424)

Kserkses, MÖ 465'te suikasta kurban gitti ve yerine oğlu I. Artakserkses geçmştir. MÖ 465'te Kserkses'in suikaste uğraması, Mısırlıları bağımsızlık için ayaklanmalarına neden olmuştur. Yaklaşık 6 yıl sonra I. Artakserkses, MÖ 454'te Mısır'ın bağımsızlık isyanını bastırmayı başardı[99]. I. Artakserkses'in Yunanistan'a yönelik politikası, Kserkses ve Darius'tan farklıydı. Artakserkses, Yunanistan'a karşı Savaş ve kan dökmek yerine, sabır politikası izledi. Yunanlıların birleşmesinin ve bunun sonucunda İran'ın Salamis ve Plataia savaşlarında yenilmesinin sebebini, İran'ın Yunan topraklarına yönelik saldırı

[99] Mohsen Modir Shanehchi va Hossein Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", *Faslname Siyasat, Majale Daneshkadeh Hogoug va Oloum Siyasi*, Dore 41, Shomare 1, 2011, 239.

tehlikesi olduğunu biliyordu. Akhaimenid Kralı, *"*Delos*"* Birliği'nin oluşumuna neden olan faktörün İran'ın Yunanistan'ı yeniden işgal etme tehlikesi olduğunu zekice anlamıştı. Bu nedenle, olası bir İran saldırısının tehlikesinin psikolojik sonuçlarının farkında olan Kserkses, dış amaçlarına ulaşmak için Yunanlılarda oluşan İran'dan gelen korku ve terör atmosferinden kurtulmaları gerektiği sonucuna varmıştır[100]. I. Artakserkses, diğer Akhaimenid krallarından farklı bir politika izleyen ilk Akhaimenid kralıydı. Bölgesel yayılmacılığın artık onun için önemli olmadığı, bu nedenle Delos ittifakının gerekçelerini ortadan kaldırmak için akıllıca bir diplomasi peşinde koştu ve sonunda onlara Kallias anlaşmasını imzalatmayı başardı. I.Artakserkses'in dış politikasında şüphesiz en önemli dönüm noktası olan Kallias antlaşmanın sonuçlanması, koloni üyelerinin bölünmesine, dağılmasına ve bunun sonucunda aşırı zayıflanmalarına sebep oldu. Çünkü İran'ın saldırganlık tehdidi ortadan kaldırıldıktan sonra koloni üyelerinin birlikte kalmaları için herhangi bir nedenleri yoktu. MÖ 449'da İran ile Atina arasında imzalanan barış antlaşmasına göre, Atina'nın işgal ettiği Kıbrıs adası İran'a devredildi. Atinalılar İran'nın egemenliğinde olan topraklara silahlı girmeme sözü vererek, bu anlaşma ile Akhaimenid imparatoru Batı Anadolu'daki (Küçük Asya'daki) tüm Yunan şehirlerine iç özgürlük ve bağımsızlık verirken, iki hükümet (Akhaimenid-Yunan) Ege Denizindeki gemilerinin belirli bir sınırı aşmamasına karar verdiler[101]. Kallias barış anlaşmasından sonra, I. Artakserkses'in tahmin ettiği gibi, ilk gerilimler Delos Birliğinde başladı; Çünkü İran'ın saldırı tehdidi ortadan kaldırılmıştı ve Atina'nın iktidar arzusunu artıran koloninin coşkusuna ihtiyaç yoktu. Atina'nın yayılmacı politikaları ve artan gücünün ardından, bazı koloni üyeleri buna karşı çıktı ve uzun süredir rakibi olan Sparta'dan yardım istemişlerdi. Nihayet, MÖ 431'de, bir yandan Spartalılar, diğer yandan Atina'lılar arasında yaklaşık 27 yıl süren Peloponese Savaşı başlamıştır[102]. Aslında, Artakserkses dış politikasında hedeflerine ulaşmıştı; birleşmiş Yunanistan dağılmıştı, pratik olarak İran'ın ana düşmanları birbirleriyle savaş halindeydi, bu durumda Akhaimenid kralı, Yunanistan'daki gelişmeleri ve stratejisinin sonucunu en uzak

[100] Asgar Mahmoudabadi, *Diplomasi Hakhamaneshi AZ Maraton ta Geranik*, Tehran, Entesharat Minou, 2004, 47.
[101] Habibollah Shamloyi, *Tarikh Iran az Mad ta Pahlavi*, Tehran, Bongah-e Matboati Safialishah, 1968, 84.
[102] Albert T. Olmstead, *Tarikh Shahanshahi Hakhamaneshi*, (Çev. Mohammad Moghadam), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2001, 472.

noktadan izliyordu[103]. I. Artakserkses Yahudilere karşı da başarılı bir politika göstermişdi, Kyros ve Darius'un Yahud halkına karşı politikasını takip ederek bir hoşgörü politikası izledi ve Ezra ile Nehemiah adlı iki memurunu Kudüs'teki Tapınağı ve Musa'nın dini reformunu inşa etmek üzere görevlendirdi. Akhaimenid kralı bu işlemi, Mısır'ın işgali sırasında kendilerine yardımcı olabilecek olan Filistin'in stratejik konumu nedeniyle yaptı. Bu yorumlarla birlikte, I. Artakserkses'inde hükümdarlığı sırasında hoşgörü siyasetini ön plana çıkardığını görmekteyiz[104].

2.1.8. Kral II. Kserkses (MÖ 424-423) ve Kral II. Darius (MÖ 423-404)

II. Darius'dan önce kısa bir süreliğine tahta II. Kserkses geçmiştir. MÖ 424 yılında I. Artakserkses'in ölümü üzerine oğlu II. Kserkses tahta çıkmış ancak, tahta çıkmasından 45 gün sonra öldürülmüş ve yerine II. Darius (Okhos) başa geçmiştir. II. Darius, Yunanistan'a karşı I. Artakserkses tarafından kullanılan politikanın aynısını uyguladı. Bu esnada, saltanatının 19 yılı boyunca Yunanlılar arasında Peloponese Savaşları devam etmiştir. Akhaimenid Devletinin bu sıradaki dış politikası, iki Yunan düşmanının iç savaşı mümkün olduğu kadar sürdürmesi ve İran'ın Küçük Asya ile diğer bölgelerdeki çıkarlarını tehdit etmemesiydi. Bu politikanın yürümesinde Tissaphernes'de büyük katkıda bulunmuştur. Böylelikle, Yunanlıların zayıf noktalarını fark eden Akhaimenid Devleti, rüşvet ile altın diplomasisi yoluyla Yunan anlaşmazlığını genişletmeye, savaşı iki tarafı yok etme, zayıflatma noktasına kadar uzatmaya ve İran karşıtı bir ittifakın oluşumunu engellemeye çalıştı. Buna göre, İranlı siyasetçiler, savaşın muhalifleri arasında bir tür güç dengesini korumaya, birbirlerine galip gelenler ve kaybedenler belli olmayacak şekilde yardım etmeye çalıştılar[105]. II. Darius'un yaşamının son yıllarında, İran'ın dış politikasında bir takım değişiklikler ortaya çıktı ve kralın genç oğlu Kyros, Batı Anadolu'yu (Küçük Asya'yı) yönetmek üzere atandı, Tissaphernes ise iki yüzlü ve akıllı politikalarıyla Yunanlıları, özellikle Sparta'lıların kafasını karıştırmayı başarmıştı. Tissaphernes'den farklı olarak Kyros, Sparta'lılara karşı açık bir politika izledi ve onları resmen destekledi[106]. Böyle bir politikanın sonucu olarak, Sparta'nın Atina'ya karşı

[103] Nosratollah Bakhtourtash, *Bonyad Esteratezhi dar Shahanshahi Hakhamaneshi*, Tehran, Matbouati Atayi, 1972, 144.
[104] Hugh G. M. Williamson, "Ezra and Nehemiah in the Light of the Texts From Persepolis, *Bulletin for Biblical Research,* Vol. 1, 1991, 44-50.
[105] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 241.
[106] Abdollah Rokhzadpour, *Tarikh Kamel Iran*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Moslem, 1996, 214.

kazandığı zafer ve MÖ 404'te Peleponnese Savaşı'nın sona ermesiydi. Bu savaşların sona ermesi ve MÖ 404'teki ağır yenilgisiyle Akhaimenid'ler bir kez daha Batı Anadolu (Küçük Asya) kıyılarına hakim oldular, böylelikle İran'ın gücü ve toprakları yeniden genişletildi, ancak siyasi analizde Genç Kyros'un uyguladığı politika İran'ın lehine Değildi; Çünkü Sparta daha sonra Avrupa'da baskın güç haline geldi ve Akhaimenid İmparatorluğu için sorunlar yarattı. Genelde, Akhaimenid İmparatorluğu bu dönemde başarılı ve ihtiyatlı bir politika benimsedi. Ancak unutulmamalıdır ki, İran'ın yeni politikası, yani düşmanlık yaratmak, Akhaimenid'lerin hedeflerine kılıç yerine altın diplomasisi ile maliyetli ve uzun bir savaş olmadan ulaşmalarına yol açsa da, bu süre zarfında İran ordusu işsiz kaldı ve savaş yeteneği azaldı; Başka bir deyişle, II. Darius'un altın silahı yavaş yavaş demir silahının etkisinin yok olmasına neden oldu öyle ki; II. Darius'un hükümdarlığının son yıllarında başlayan Mısır isyanı Akhaimenid İmparatorluğu tarafından bastırılamadı[107].

2.1.9. Kral II. Artakserkses (MÖ 404-359)

II. Darius'un ölümü üzerine oğlu II. Artakserkses (Menmon) iktidara geçmiştir. Yunanlılar onu I. Artakserkses'den ayırmak için ona Menmon adını verdiler, çünkü iyi bir hafızaya sahipti[108]. II. Artakserkses, saltanatının başında, küçük kardeşi Kyros'un ayaklanmasına maruz kaldı. Kyros, 100.000 Pers birliği ve yaklaşık 13.000 güçlü Yunan askeriyle Artakserkses'in üzerine yürüdü, ancak MÖ 401'de Konaxa Muharebesi'nde öldürülmesi ile birlikte, birlikleri dağıldı; Ve neredeyse10.000, daha doğru bir hesaba göre 8.600 kişilik Yunan askeri güvenli bir şekilde Yunanistan'a geri döndüler[109]. 10.000 kişinin Yunanistan'a dönüşü, II. Artakserses'in zaafiyetine bir işareti olarak kabul ediliyor. Çünkü Artakserses'in zaferine rağmen bu savaş, Yunanlıların dünya gözünde geri çekilmesi, İran'ın askeri yetenek açısından çok zayıf olduğunu ve büyük İran ordusunun askeri önemini kaybettiğini kanıtladı. Akhaimenid İmparatorluğu topraklarına ilk kez giren Yunanlılar, Akhaimenid İmparatorluğu'nun zengin şehirlere, zengin gıdaya, büyük sığır sürülerine, altın ve gümüşe sahip olmasına rağmen idari ve hükümet sistemi açısından zayıf olduğunu fark ettiler. Ve bu da, Akhaimenid İmparatorluğu'nun

[107] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 242.
[108] Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, Jeld 4, 478.
[109] G. Wylie, "Cunaxa and Xenophon", *AC 61*, 122, 202.

Yunanlılar tarafından saldırıya ugramasına yol açabilirdi[110]. II. Artakserkses'in Yunanlılara yönelik dış politikası, Sparta'nın aşırı zayıflamasına dayanıyordu. Çünkü birlikleri ile genç Kyros'a yardımcı olan Sparta idi. Altın paralarının gücünü fark eden Akhaimenid'ler, tekrar bir ayırım politikası izleyerek, paralarıyla Yunan'ın dökuz yıllık ittifaklarını bozarak iç savaşlarla karşılaşmalarına neden oldular. Öyle ki bu savaşlar Yunanlılara ağır kayıplara sebep olup, Küçük Asya'da ilerlemelerini engellemiştir[111]. Yunanistan'da Sparta karşıtı koalisyonun kurulmasıyla birlikte Sparta yanlız kaldı ve bu yüzden Antalcidas adlı bir büyükelçiyi II. Artakserkses'in sarayına özür dilemek üzere göndermeye karar verdi. Ardından, MÖ 387'de iki taraf arasında Antalcidas adında bir barış anlaşması imzalandı. Artakserkses, barış anlaşması sırasında tüm şartlarını Yunanlılara dayattı; öyle ki bu barış Kraliyet Barış Anlaşması olarak anıldı[112]. Bu barış protokolüne göre, Küçük Asya ile Kıbrıs adasındaki tüm Yunan egemenliğinde olan bölgeler tekrar Akhaimenid İmparatorluğuna devredildi ve Yunan şehirleri arasındaki anlaşmazlıklarda İran kralı hükümdar olarak kabul edilmiştir. MÖ 387'de II. Artakserkses'in emri, İran'ın Yunanistan'daki etkisini en üst düzeye çıkardı ve Yunanlıların birleşmesini engelledi. Bu barış, Yunan hükümetleri arasındaki ilişkilerin temelini oluşturarak, Makedonyalı Philip'in iktidara gelmesine kadar geçerliydi, öyle ki ne zaman bir Yunan hükümeti bu yasaları ihlal etse, İran hakem olarak harekete geçerdi[113]. Artakserkses, Yunanistan'da Akhaimenid İmparatorluğu'nun otoritesini yeniden kurmayı başardı ve Yunanlılara karşı dış hedeflerini savaşsız ve kan dökmeden, sadece altın para harcayarak gerçekleştirdi. Gerçi Mısır'da İran'ın durumu çok farklıydı, rakiplerinden bir diğeri olan Mısır'da pek başarı elde edemediler ve Artakserkses'in çalışmalarının en başında Mısır bir ayaklanma ile İran'dan ayrılarak bağımsız bir şekilde hüküm sürmüştür[114].

[110] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 243.
[111] Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, Jeld 4, 505.
[112] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 243-244.
[113] Bakhtourtash, *Bonyad Esteratezhi dar Shahanshahi Hakhamaneshi*, 165; Abadolhossein Zarinkoub, *Tarikh Mardom Iran*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2003, 189.
[114] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 244.

2.1.10. Kral III. Artakserkses (MÖ 359-338)

II. Artakserkses'den sonra oğlu Okhos tahta geçmiş ve kendisini III. Artakserkses olarak adlandırmıştır . Merhametli ve kibar bir şahsiyet olan babasının aksine, III. Artakserkses çok gergin ve güçlü bir iradeye sahipti. Plutarch, Okhos'un (III. Artakserkses) zamanının en gaddar ve zalim krallarından biri olduğunu söylemektedir[115]. Tahta göz diken tüm iddiacıların katledilmesinden sonra, yönetiminin temellerini attı ve Akhaimenid egemenliğini Karduklulara kabul ettirdi. Akhaimenid İmparatorluğu'nun eski büyüklüğünü yeniden kurmaya çalışan III. Artakserkses, Batı Anadolu (Küçük Asya) satraplarına paralı askerlerini dağıtmalarını ve Atina'ya Akhaimenid devletine karşı isyancılara yardım etmekten kaçınmaları için uyarılarda bulunmuştu[116]. Babası zamanında Mısır'ın imparatorluktan ayrılmasından hoşnut olmayan ve o ülkenin İran'a yönelik provokasyonlarına dayanamayan Artakserkses, Fenike ile Kıbrıs isyanlarını püskürttükten sonra, bu toprakların yeniden ele geçirimek üzere Mısır'a saldırdı. Artakserkses'in Birlikleri, nehrin yönünü değiştirme stratejisiyle Mısır ordusunu yenerek, Mısır'ın yaklaşık 60 yıllık bağımsızlığının ve İran'dan ayrılmasının (MÖ 344) ardından tekrar Akhaimenid egemenliği altına girdi, böylelikle son kez Akhaimenid İmparatorluğu eski sınırlarına ve gücüne kavuşmuştur[117].. Akhaimenid kralı Mısır şehirlerinin çoğunu yıkarak, kutsal tapınaklarına saygısızlık etmiştir[118]. Aslında Artakserkses şiddet içeren davranışıyla hoşgörü politikasından vazgeçti. III. Artakserkses döneminde, Yunanistan'ın şehir devletleri iç savaş nedeniyle büyük ölçüde zayıflarken, Kuzey Yunanistan'da Makedon hükümeti, topraklarını genişletmek ve gücünü artırmak için Yunanistan'a hakim olmaya çalıştı. Makedonyalı Philip giderek güçlenirken, Akhaimenid Devleti bir hata yaptı ve Atinalıların Makedonyalılara karşı savaşta yardım talebine uygun şekilde yanıt vermedi, aynı zamanda Makedon tehdidini ciddiye almadı. III. Artakserkses zamanında Avrupa'da Makedonya'nın güçlenmesi, İran'a tehdit olarak sayılyordu, ancak iki talihsiz olay Makedonyalı Philip'in saldırganlığı ve eylemini bastırmayı engelledi; Akhaimenid kralına sadık kalan Yunan generali Mentor vefat etti ve Artakserkses'in kendiside Bagos adlı olan bir hadım tarafından zehirlenerek öldürüldü

[115] Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, Jeld 4, 521.
[116] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 245.
[117] Pierre Briant, "Ethno-Classe-Dominante et Populations Soumises Dans l' empire Achéménide: le Cas de l'Egypte", *Akuhrt, H. Sancisi-Weerdenburg, Metod and History (Achaemenid History III),* Leiden, 1988, 152-155.
[118] Olmstead, *Tarikh Shahanshahi Hakhamaneshi*, 605.

(MÖ 338). Artakserkses'in güçlü ve takdire şayan bir iradesi vardı. Akhaimenid İmparatorluğu'nun eski büyüklüğünü yeniden canlandırmayı hedefliyordu, belkide hayatta kalmış olsa idi, büyük olasılıkla Makedon yayılmacılığını engelleyecekti ve tarihin akışı farklı bir yol izleyecekti[119].

2.1.11. Kral IV.Artakserkses (Arses) (MÖ 338-336)

III. Artakserkses'in öldürülmesinden sonra, Bagos, Artakserkses'in en küçük oğlu Arses'i tahta çıkardı. Bagos, onun için IV. Artakserkses unvanını seçti. Bagos, yeni kralı tamamen kendisine bağlamak için tahta çıkmak isteyen Arses'in tüm kardeşlerini öldürdü. Arses, Bagos'un suçlarından haberdar olduğundan onu cezalandırmaya çalıştı, ancak Bagos daha erken davranarak, MÖ 336'da iki yıllık hükümdarlık döneminden sonra Arses ve çocuklarını öldürdü[120].

2.1.12. Kral III. Darius (MÖ 336-330)

Akhaimenid hanedanının çoğu öldürüldüğünden, Bagos kaçınılmaz olarak III. Darius'u (Kodomannos) kral olarak seçmiştir. Bu sırada Asya'nın diğer tarafında Yunanlı'ları İran'a karşı birleştirmeyi başaran ve İran'a güçlü bir rakip haline gelen Makedonyalı Philip, bundan kısa bir süre sonra MÖ 336'da gizemli bir şekilde öldürüldü ve yerine 20 yaşındaki oğlu İskender geçmiştir[121]. III. Darius iktidara geldiğinden sonra, Akhaimenid Devleti Makedonya'nın saldırmalarını püskürtmeye karar verdi. Bu amaçla, savaşı Avrupa topraklarına taşıma politikası ve stratejisi, Akhaimenid İmparatorluğu'nun gündemine geldi. III. Darius'un kolordusu Makedonya ile savaşa hazırlandığı ve Makedon birliklerinin ilerlemesini engellemeye çalıştığında; Makedonyalı Philip'in ölümü, Darius'un imparatorluğunun batı sınırları ile ilgili endişelerini yatıştırdı. Darius, İskender'in saldırısını ciddiye almadı ve başka bir işlem yapmaya devam etmedi. İskender'in tehlikesi arttıkça, Atinalılar Darius'tan yardım istedi, ancak Darius yine de İskender'in tehlikesini ciddiye almayarak, isteklerini reddetti, ancak, İskenderin tüm Yunanistan'ı ele geçirdiğinde onlara yardım etti. Dünyayı fethetmeyi özleyen İskender; Babasının hayallerini gerçekleştirmeye, Asya'yı fethetmeye çalıştı, Kserkses'in Yunanistan'ı işgal etmesi karşılığında Akhaimenid'lerden intikam alma bahanesiyle

[119] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 245-246.
[120] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 246.
[121] Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, Jeld 3, 409.

Yunan ittifakının ve İran'ı işgalinin yolunu açtı. Bazı satrapların bağımsızlık peşinde koştuğu ve Akhaimenid hükümetine pek sadakat göstermediği bir durumda; Makedonyalılar iran'a saldırmaya başlamıştır (MÖ 334). Akhaimenid Devleti İskender'in saldırısını hala ciddiye almadığı için, çok fazla hazırlık yapmadı ve ilk savaşta (Granikos Savaşı) gösterdiği tüm kahramanlıklara rağmen yenilgiyi kabul etti. Bu nedenle, III. Darius, ordunun komutasını şahsen ele alarak, İskender'e karşı savaşmaya karar verdi. Ancak savaş sırasında Darius'un bazı birliklerinin zamansız kaçışı İran için ciddi bir yenilgiye neden olmuştur (Issos Savaşı MÖ 333) (Resim 2.1). İskender'in yenilgisinden korkan Darius, kaçarak, İran sınırlarına sığındı. Bu hazimet İskender'in Asya'yı fethetmeye karar vermesine neden olmuştur. Diodorus Siculus'a göre Darius, son felakete rağmen en ufak bir tereddüt etmedi, tekrardan kolordu toplamaya başladı ve akıllıca bir strateji uyguladı, Yunanistan'a, özellikle Sparta'ya mali yardım ve savaş gemileri gönderek, İskender'in cephesine darbe vurmaya çalıştı. Kısa süre sonra Babil'de imparatorluğun çeşitli yerlerinden büyük ordular toplayarak, savaş malzemelerinde bir takım değişiklikler yaptı. Ancak Darius yine büyük hatalar yaparak, iyi fırsatları doğru bir şekilde değerlendirmedi. Bir sonraki belirleyici savaşta (Gogmel MÖ 331) İran ordusunun komutanı oldmasına rağmen, İran yine kaybetti ve Darius'un bazı birliklerinin kaçmasının ardından kendisi de savaş alanından kaçarak, Makedonya İran'a karşı zafer kazandı. Darius, son savaştan (Gogmel) sonra, öncekinden daha güçlü bir kararlılıkla ordu toplamaya başlamıştır; Ancak kendisinden sonra tahta çıkmak isteyen Baktriaya satrapı Besus tarafından ihanete uğradı, sonunda kendisi ve arkadaşları tarafından yaralanarak, MÖ 330'da öldürümüştür. Darius'un ölümüyle birlikte, 220 yıllık hükümdarlığın ardından büyük Akhaimenid İmparatorluğunun hakimiyeti de bu şekilde sonra ermiştir[122] (Resim 2.2; 2.3).

[122] Modir Shanehchi va Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", 246-247.

Resim 2.1. III. Darius Issos Savaşında (Duncan Head, 1992, Figure 3)

Resim 2.2. III Darius Kraliyet Arabasında (Duncan Head, 1992, 8)

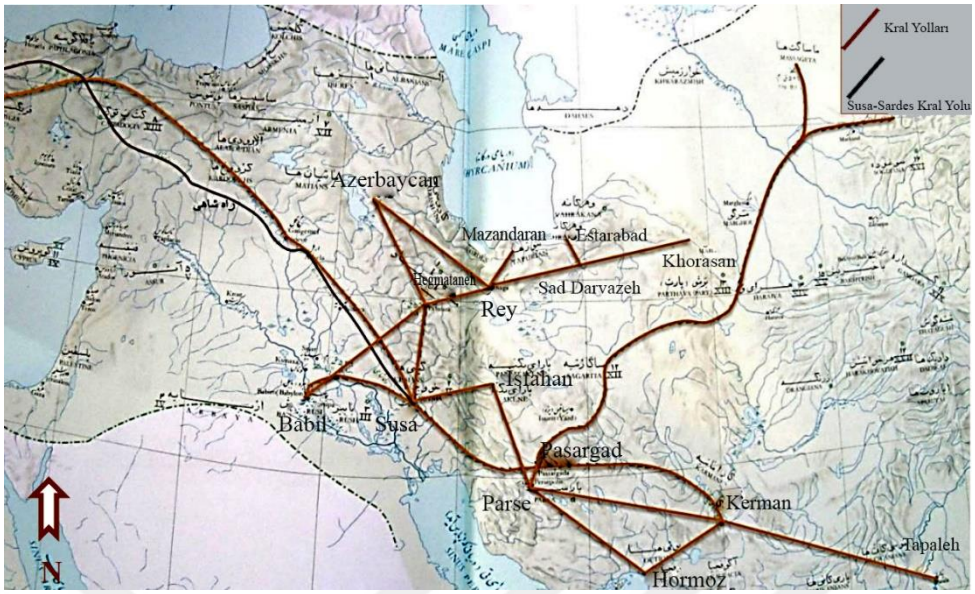

Harita 2.4. Akhaimenid Dönemi Yol Sistemi (Eskandar Mokhtari Talegani va Fereshte Amini Saed, 2016, Shekle 3)

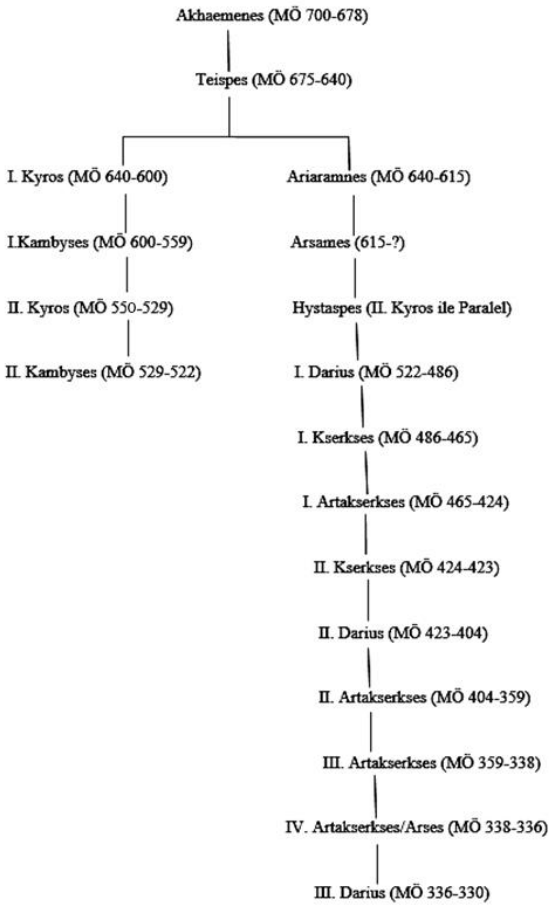

Resim 2.3. Akhaimenid Hanedanına Mensup Krallarının Kronolijik Listesi

2.1.11. Akhaimenid İmparatorluğu'nun Yıkılışı

Akhaimenidler ekonomik, siyasi ve sosyal sebeplerden dolayı adım adım zayıflama sürecine girerken, imparatorluğu asıl yıkılış sürecine götüren başlangıç MÖ 366-360 yılları arasında meydana gelen Anadolu'daki satrap isyanlarıdır. Sicilyalı Diodoros, Akhaimenid'lerin bu dönemde Anadolu'nun Batı kıyılarındaki isyanlardan bahsetmektedir. Bu isyanlara, Akhaimenid satrapları destek vermiştir. Bu durumdan faydalanan Mısır'da da isyanlar çıkmıştı. Akhaimenid İmparatorluğu'nun yıkılışında, savaşlardan alınan başarısız sonuçlar neticesinde yaşanan taht kavgaları ve ekonomik yönden önem arz eden Batı Anadolu ve Mısır gibi coğrafyaların elden çıkması oldukça etkili olmuştur. MÖ 366-360 yılları arasında meydana gelen satrap isyanları, Akhaimenid sınırları içerisinde özellikle Anadolu'daki kentlerin ekonomik olarak olumsuz yönde etkilenmesi sonucu, direk Akhaimenid kralına karşı çıkarılmasa da Akhaimenid'lerin iç işlerinde büyük bir zafiyete yol açmıştır. Ayrıca özgür kalmak için her yolu deneyen Mısır da isyana destek sağlamıştır. Akhaimenid'lerin bölgedeki en güçlü düşmanı olan Atina da, dışarıdan bu isyanları desteklemiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonunda, Akhaimenidlerin yıkılış süreci de başlamıştır denilebilir[123]. Akhaimenid'ler, V Yüzyılın başında, kıta Yunanistan'nı egemenlikleri altına almayı denediler, fakat küçük Grek devletleri saldırgana kararlı bir şekilde karşı koydular, ağır darbeler indirerek bağımsızlıklarını korudular. MÖ 490 yılında Akhaimenid'leri Marathon'da ağır bir yenilgiye uğrattılar. Bundan on yıl sonra, 480 yılında, Grekler'e büyük bir orduyla saldıran Darius'un oğlu Kserkses (MÖ 486-465), önce Salamin adası yakınlarında denizde, daha sonra Plataia (Boiotia) önünde karada yenilgiye uğradı. Akhaimenid'ler artık yenilmez değillerdi. Alabildiğine karışık bölgelerden kurulmuş birlikleri, istilacılara karşı anayurtlarını savunmak bilinciyle güçlenen küçük Grek müfrezelerinin üstesinden gelemiyordu. Kyros ve Kambyses'in orduları bütünlükleri ve çıkar ortaklıkları nedeniyle güçlüydüler. Özellikle egemenlik altına alınmış uluslardan oluşan ardıllarının orduları, ne Akhaimenid'lerin fetihleriyle, ne de güçlerinin pekişmesiyle ilgiliydiler. Artakserkses (MÖ 465-425) ve II Darius dönemlerinde, Akhaimenid askeri ve yönetimsel aristokrasisi ile fethedilmiş bölgelerin halkları arasındaki karşıtlık iyice yoğunlaştı. Aşırı vergiler, ağır angaryalar, vergi tahsildarlarının yolsuzlukları, Akhaimenid'lere olan kini kamçılıyor ve karma ordularını güçten düşürüyordu. Saray entrikaları, karışıklıklar, satrapların ayrılıkçı

[123] Yılmaz ve Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", 420.

isyanları, memurların yolsuzlukları, Akhaimenid devletinin düzenini bozuyordu[124]. Tüm bunlara rağmen, II. Artakserkses'e sadık kalan Sparda (Sardes) satrabı Autophradates gelişen isyanları bastırmak için önemli bir mücadele vermiştir. Datames'in üzerine Kappadokia'ya yürüyen Autophradates başarılı olamayınca, Atina ve Spartadan yardım alan Aribarzanes ile Datames daha büyük bir ordu toplamışlardır. Bu orduda Sparta kralı Agesilaos'un yanı sıra çok sayıda paralı asker de bulunmaktaydı[125]. Akhaimenid Kralı, giderek büyüyen ordusu ile tehlikeli olan Datames'e karşı bölgeye Orontes'i gönderdi, fakat o da kısa bir süre sonra para bastırarak bağımsızlığını ilan etti ve isyan başlattı (MÖ 363). Hedeflerini büyüten Orontes, Lydia satraplığına saldırı düzenledi. Bu sıralarda Mısır kralı Teos'da, çıkan bu isyanlara destek veriyordu. Böylece Akhaimenid satrapları arasında yaşanan mücadeleler sonucu çıkan satrap isyanları, tüm Anadolu'da destek görmüş ve her tarafa yayılmıştı. Bu durum haliyle Akhaimenid kralının ülkeyi yönetmesini güçleştiriyordu. Kralın kendi atadığı satraplarla mücadelesinin yanı sıra, Akhaimenidlere düşman krallıklar da bu isyana destek vererek imparatoru zor duruma düşürmüşlerdi. MÖ 360 yılında çıkan bu isyanlar, bazı satrapların teslim olmasıyla ve öldürülmesiyle sona erdirilmeye çalışılmıştır[126]. II. Artakserkses döneminde yaşanan satrap isyanları altı yıl sürmesine rağmen Anadolu'yu hızlı bir biçimde etkisi altına almış ve ekonomik yönden ciddi zararlar vermiştir. Her ne kadar ekonomik açıdan etkilenmiş olsa da daha büyük etki güvenlik konusunda yaşanmış ve Akhaimenid'lerin hakimiyeti, etkisini yitirmeye başlamıştır[127]. Akhaimenid İmparatorluğu'nun yıkılışı giderek hızlanıyordu. MÖ 359 yılında II. Artakserkses'in ölümü üzerine yerine III. Artakserkses Akhaimenid tahtına geçmiştir. III. Artakserkses, Mısır, Kıbrıs ve Fenike'deki ayaklanmaları güçlükle bastırdı[128]. III. Artakserkses öldükten sonra, son Akhaimenid kralı olan III. Darius'un en büyük rakibi ise güçlü Makedonya krallığıydı. Makedonların başında bulunan II. Philip (MÖ 359-336), kendi topraklarında birlik sağladıktan sonra Yunanlıların iç karışıklıklarından faydalanarak, bu bölgedeki bazı kentleri işgal etti ve

---

[124] V. Diakov ve S. Kovalev, *İlk Çağ Tarihi-1: Orta Doğu, Uzak Doğu, Eski Yunan, 17 Bölüm İran*, (Çev. Özdemir İnce), Yayınevi: Yordam Kitap, 2017, 199.

[125] Serap Özkan Kılıç, *Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enistitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2011, 100.

[126] Yılmaz ve Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", 420-421.

[127] Kazım Özkan, *Kentsel Araştırmalar Kapsamında Anadolu'da Akhaimenid Dönem*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014, 35.

[128] Parviz Rajabi, *Hezarehaye Gomshode: Az Khashayarsha ta Forupashi Hakhamaneshian*, Tehran, Entesharat Tous, 2002, 114-115; Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, 349-351.

gücünü artırdı. Nihai hedefi Akhaimenid'leri ortadan kaldırmaktı. MÖ 337 yılında Yunanlıların da yer aldığı Korinthos Birliğinde, Akhaimenid'leri tamamen ortadan kaldırma kararı alındı. Fakat bu hayalini gerçekleştiremeden bir suikast sonucu öldürülünce, yerine Akhaimenid İmparatorluğu'na son verecek olan oğlu Büyük İskender Makedonya krallığının tahtına geçti (MÖ 336). Büyük İskender, Korinthos Birliği tarafından Akhaimenid'lere karşı yapılacak seferin başkomutanı olarak seçildi. Bundan sonra, İskender'in komutasında yapıldığı savaşlar sonucunda Akhaimenidler bir zafer kazanamadı, Böylece Büyük İskender savaşların galibi oldu ve ardından "Asya Kralı" olarak ilan edildi. Bu büyük zafer ona, Akhaimenid'lerin kalbi Babil, Susa ve Persepolis kentlerinin kapılarını açtı. Akhaimenidler ise bu yenilginin ardından bir daha toparlanamadı ve tarih sahnesinden tamamen silindi[129].

2.2. AKHAİMENİD İMPARATPRLUĞU'NUN YAYILIM POLİTİKASI

2.2.1. Batı Anadolu Yayılımı

2.2.1.1. Büyük Kyros'un Fetih Amacı ve Özel Sebepleri

Büyük Kyros, Astiages'in yenilgisi ve Med'lerin düşüşünden sonra, Med'lerin egemenliği altındaki tüm toprakları fethetti. Kyros'un Medlerle Savaşından sonrasındaki askeri operasyonlarının kronolojisi çok net olarak bilinmemektedir; büyük olasılıkla Medlere ait toprakların MÖ 549-548 yılları arasında Akhaimenid hakimiyetine geçmiş olduğu muhtemeldir[130]; Bununla birlikte ve daha sonra da, bundan önce Medlerin bir parçası olan Part ve Hyrcania bölgeleri, Akhaimenid devleti tarafından fethedilmiştir. Aslında, Bu iki bölgenin ele geçirilmesi, Büyük Kyros'un hüküm sürdürdüğü toprakların güvenliği için sağlam bir set oluşturdu, ve böylece yakın gelecekte Batı Anadolu'ya hükmetme hedeflerine daha rahat ulaşabileceğini iyi bir şekilde sağladı[131]. Astiages hükümdarlığı zamanında, Yakın Doğu'nun tamamı Media Krallığı'yla birlikte, Babil, Lydia ve Mısır gibi en önemli dört güç arasında bölünmüştü, ancak Med'lerin düşüşüyle üç gücün tam dengesi bozuldu[132]. Kyros, üç hükümetin kendisine karşı ittifakla birleşeceğini isabetle tahmin etti ve bu tahmininde de yanılmadı. Kyros'un batıdaki

[129] Yılmaz ve Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", 421-422.
[130] Ramezan Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, *Faslaname Tarikh Pazhohi Daneshgah Ferdosi Mashhad*, Shomare 60, 2014, 228.
[131] Max Mallowan, Kourosh Bozorg (529-558 BC), in *Tarikh Dore Hakhamaneshian az Majmoe Tarikh Cambridge*, (Çev. Morteza Sagebfar), Ilya Gershevitch (Edt), Tehran, Entesharat Jami, 2006, 262.
[132] Ali Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, Tehran, Entesharat Samt, 2014, 33.

hedefleri, merkezi İran'dan geçen tüm ana yolların limanlarına çıktığı Akdeniz kıyılarını fethetmekti. Ayrıca, zengin Lydia hükümetinin yanındaki Yunan göçmenlerin büyük ticaret üslerine sahip olduğu ve farklılıklarına rağmen çıkarlarının tamamen farkında oldukları ve kültürel olarak tamamen ana şehir Sardes'e bağımlı oldukları Batı Anadolu'nun feth edilmesi idi. Lydia ülkesi, büyük zenginliği ve ayrıcalıklı ticari konumu nedeniyle, doğal olarak Kyros'un dikkatını çeken ilk noktalardan birisi oldu; ve bundan sonraki hedefi de, çok zengin bir tarihe sahip bir ülke olan Babil'in işgali idi. Kuşkusuz, Babil ülkesi stratejik, jeopolitik ve ticari konumu nedeniyle Kyros'un dikkatını çekmiştir. Kyros, bölgede Babil, Lydia ve Mısır gibi üç kuvvetli gücün ittifakı devam ettiği sürece, imparatorluk topraklarını genişletme ve mülkleri etrafında bir güvenlik bölgesi kurma ve ülkesinin gelecekteki sınırları için güvenli bir garanti sağlama hedeflerine ulaşamayacağının farkındaydı. Bu nedenle öncelkile güçlü ve örgütlü bir ordu ve uyumlu bir siyasi sistem yaratarak, bu üç gücün itiifakını bozarak amaçları doğrultusunda, söz konusu bölgeleri işgal etti ve hükümranlık mülklerine katkıda bulunmaya çalıştı[133].

2.2.1.2. Büyük Kyros'un Lydia Seferinin Önemi

Lidya, eski Hitit ve diğer devletlerin yerini almak üzere MÖ 2. binyıldan MÖ 1. binyılın başlarına kadar Batı Anadolu'da kurulmuş bir ülkeydi[134]. Bu ülkenin tarihinde kaydedilen en ünlü hanedan, Mermenad hanedanlığıdır (MÖ 678-546). Kroisos, Akhaimenid İmparatorluğu'nun güçlü kralı Büyük Kyros tarafından yönetimi devirilen bu hanedanın son ve en güçlü kralıydı. Alyattes ve onun oğlu Kroisos'un hükümdarlığı sırasında, Lidya çok gelişti ve antik dünyanın en güçlü ve zengin ülkelerinden biri oldu. Bu ülkenin, coğrafi konumu ve Batı Asya, Batı Anadolu ve Akdeniz ticaret yolları üzerinde yer alması, Ayrıca elverişli doğal konumu, bereket bolluğu, bereketli toprakları ve ayrıca altın başta olmak üzere değerli metallere sahip olması nedeniyle antik Doğunun en zengin ülkeleri arasındaydı. Lidya'nın başkenti Sardes, MÖ sekizinci yüzyılda değerli malların ve metallerin satışının yapıldığı ana pazarlarından ve merkezlerinden biri haline geldi. Lydia bölgesi, altın para basan ilk ülkelerden birisiydi, Basmış olduğu altın paralar ise Kroisos paraları olarak biliniyordu ve başka ülkeler tarafından kullanılıyordu[135].

---

[133] Asgar Mahmoud Abadi, Kourosh ve Marzhaye Defae Esteratejik, *Majale Pazhoheshi Daneshgah Esfahan*, Jeld 7, 1996, 145-146, 151-152.
[134] Ahmade Behmanesh, *Tarikh Melal Asyaye Garbi (Az Agaz ta Roye Kar Amadan Parsha)*, Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 1968, 313.
[135] Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, 34.

Lydia'nin coğrafi konumu ve deniz ile su sınırlarına yakınlığı, Kyros'un Lydia'yi fethetmesinin en önemli nedenlerinden biriydi. Çünkü Kyros'un amacı Batı Anadolu'nun diğer yakasındaki su yollarını ve deniz sınırlarını ele geçirmekdi. Bunun dışında, Lydia ülkesi olağanüstü süvarileri nedeniyle Babil ve Mısır'dan daha büyük bir düşman olarak görülüyordu; Aynı zamanda zenginliği ve ayrıcalıklı ticari konumu sebebiyle Kyros için doğal olarak ilk çekim noktasıydı. Bu nedenle, Akhaimenid İmparatorluğu ile Lydia arasındaki savaş doğal olabilir[136]. Bu savaşın askeri örgütlenme ve tam zamanı gibi yönlerini bilmesek de herkes, Lidya hükümdarı Kroisos ile Kyros arasında askeri bir çatışma yaşandığını kabul etmektedir[137].

2.2.1.3. Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları

Akhaimenid İmparatorluğu'ndan önce Med'lerin en batıdaki sınır noktası, Batı Anadolu'daki Kapadokya Eyaletinde bulunan Halys Nehri idi[138]. Med Krallığı Ön Asya coğrafyasında güçlü bir konumda iken Lydia Krallığı'nın başında Alyattes (MÖ 612-560) vardır. Lydia kralı Alyattes ile çağdaşı olan Med kralı Kyaksares arasında süren savaşlar, MÖ 28 Mayıs 585'te yaşanan Güneş tutulmasını iki tarafın da tanrıların bir ikazı olarak yorumlayıp savaşı bitirmesi neticesinde bir barış antlaşmasıyla noktalanmıştır. Babilli Nabonidus ve Kilikialı Syennesis'in şahitlik yaptığı bu antlaşmaya göre, Halys (Kızılırmak) iki krallık arasında sınır kabul edilmiştir. Ayrıca bir dostluk bağı oluşturmak amacıyla Alyattes'in kızı Aryenis ile Kyaksares'in oğlu Astyages evlendirilmiştir. Alyattes'in ölümü üzerine Lydia Krallığı'nın başına oğlu Kroisos (MÖ 560-546) geçmiştir[139]. Lydia ile Medler arasındaki akrabalık, Devletler arasındaki ilişkiyi yakınlaştırmıştı. Lydia Kralı Kroisos, Medler'in düşüşü ve Kyros'un güclenmesinden endişe ederek intikam almaya çalıştı. Kroisos, Astyages'i destekleme bahanesiyle daha önce Med Devleti tarafından işgal edilmiş olan Kapadokya'yı fethedebileceğini düşünüyordu[140]. Kyros'un iktidara gelmesi, Kroisos için bir tehdit olarak görülüyordu. Böylece, Lydia kralı yeni yükselen kral Kyros ile yüzleşmeye karar verdi ve Kyros'un

---

[136] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 230.
[137] Amir Jafarzade, "Barkhord Nezami Kourosh ba Digar Sarzaminha", *Majale Tarikh Pazhohi*, Sale 16, Shomare 58, 2014, 177.
[138] George Cameron, *Iran dar Sepide Dam Tarikh*, (Çev. Hasan Anoushe), Sherkat Entesharat Elmi va Farhangi, 1986, 166.
[139] Karaketir, Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları", 3; Mehrdad Malekzadeh, *585 B.C.*, Tehran, Entesharat Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari ba Hamkari Entesharat Pardis Danesh, 2017, 116.
[140] Bahram Farahvashi, *Iranvij*, Entesharat Daneshgah Tehran, 2000, 46.

hükümeti için olası tehlikesine ve Med topraklarının bir kısmının geri alınmasına karşı koymak için inisiyatif almaya karar verdi. Bu nedenle, savaş için geri kalan hazırlıklarını tamamladı ve ordu komutanlarından bazılarını güç toplamalamaya ve onları Kyros ile savaşmaları için askere almalarını emretti. Kroisos gücüne güvenmesine rağmen, Kyros ile savaşın dikkatli bir planlamaya ihtiyacı olan ve Sparta, Yunanistan, Mısır ve Babil gibi diğer ülkelerin yardımının gerektirdiğini biliyordu[141]. Bu nedenle, Mısır Firavunu Amasis ve Babil kralı Nabonidus ile ittifak yaparak Kapadokya'ya yürüdü. Kapadokya, Batı Anadolu'nun dağlık bölgelerinde Halys Nehri (bugünkü Kızılırmak), Fırat Nehri, Ermenistan ve Karadeniz arasında yer alan bir bölge idi[142]. Lidya kralı Kroisos, Sparta hükümeti ile ittifak kurdu ve oradaki Yunan birliklerinin ile güc birliği sağlamak üzere Batı Anadolu'daki Yunan adalarına büyük bir para ile bir ajanını gönderdi. Ancak, ajan İran'a kaçtı ve Kyros'a gitti ve ona Lydia, Sparta ve diğer adalarda yaşayan Yunanlıların Kyros için yarattığı tehlikeyi bildirdi. Bu yüzden Sparta, Lydia'nın yardımına gelemeden önce Kyros, Lydia'ya karşı bir savaş başlattı[143]. Büyük bir stratejist olan Kyros, Med Devletinin topraklarında yaptığı başarılı seferler ile tarif edilemez bir cesaret kazandı. Bu yeteneği kendi içinde görünce düşmanın kendisine saldırmasına izin vermedi ve diğer milletlerin kültür ve dinine saygı göstererk yönetim alanını genişletti[144]. Bu nedenle Kyros Sardes'i fethetmeye karar verdi, ancak Sicilyalı Diodorus'a göre Kyros, savaş başlamadan önce Kroisos'a bir kurye gönderip, Kroisos'un gönüllü olarak Kyros'a teslim olması durumunda, Akhaimenid kralının onu affedeceğini ve kendisini ülkenin valisi olarak atayacağını söylemiştir. Ancak Kroisos, bunun daha önce Med Devletinin kölesi olan ve şimdi kendilerini Kroisos'un kölesi olarak görmeleri gerektiğini İranlılar için daha değerli olduğunu söyleyerek Kyros'un teklifini reddetti[145]. Kroisos, Kyros'un teklifini kabul etmediği için, iki ordu Kapadokya'da Patria denilen bölgede karşılaştı ve bu savaş hiçbir rakibin kazanamadığı için sonuçsuz sona erdi. Kroisos daha sonra kıştan yararlanarak ve müttefiklerinden yardım alarak yeniden toparlanmak üzere Sardes'e

[141] Charles de L'Andelyn, *Tarikh Jahani*, (Çev. Ahmad Behmanesh), Jeld 1, Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 2013, 51.
[142] Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, 35.
[143] Abdolazim Rezaei, *Tarikh Dah Hezar Sale Iran (Az Peydayesh Ariaha ta Engeraz Partha)*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Egbal, 2008, 220.
[144] Ardeshir Khodadadian, *Tarikh Iran bastan (Ariaeiha va Madha, Hakhamaneshian, Soloukian)*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Sokhan, 2002, 251-252.
[145] Mohammad. A. Dandamayev, *Tarikh Siyasi va Egtesadi Hakhamaneshian*, (Çev.Mir Kamal Nabi Pour), Tehran, Nashre Gostare, 2006, 47.

çekildi. Kroisos, Kyros ve ordusunun kışın Kapadokya'dan Sardes'e bu uzun yolculuğu yapamayacağına ve Sardes'e ulaşamayacağına inanıyordu; Bu yüzden paralı Yunan askerlerini geri gönderdi ve müttefiklerine kıştan sonra, ilkbaharın başlarında Sardes'te buluşmaları için bir mesaj gönderdi[146]. Ancak Kyros, her durumda dikkatli olma ihtiyacına rağmen, Kroisos'un beklentilerinin aksine kışın Sardes'e saldırdı ve Lydia ordusunu tam dağılmak üzereyken şaşırttı[147] ve Babil'den sonra dönemin en zengin şehri olan önemli bu antik kenti kuşattı ve şehre girmesi on dört günden fazla sürmedi ve Kroisos hükümeti düştü ve bu başarı ile Kyros'un önünde büyük bir engel ve tehlike yok edildi. Lydia Devletinin bu kötü düşüşü, MÖ 15 Kasım 546 yılına tarihlidir[148].

Lydia'nin fethiyle, Anadolu Yarımadası kıyı şeridinin küçük bir kısmı veya Yunan kent Devletlerinin bir parçası olan İonia hariç, Anadolu Yarımadası'nın tamamı Akhaimenid topraklarının bir parçası oldu ve ilk kez Doğu ve Batı dünyası birbiriyle karşılaştı. Akhaimenid egemenliğini başından beri kabul eden Miletus halkı hariç, İonia şehirleri, güçlü ve önemli donanmaları nedeniyle Akhaimenid İmparatorluğunun hakimiyetini kabul etmediler. Bundan sonra, Med Generalı Harpagos, Kyros tarafından diğer bölgelerin fethi için görev aldı ve yol boyunca büyük başarılar elde ederken şehirler birer birer, savaşsız ya da yaygın bir direnişle teslim oldular. Böylece Halys Nehri ile deniz arasındaki tüm topraklar Akhaimenid İmparatorluğu'na teslim oldular. Bununla birlikte, Anadolu Yarımadası yakınlarındaki bazı Yunan adaları bile Akhaimenidler tarafından fethedildi. Bu dönemde bağımsızlık isteyen bazı bölgeler, Yunan ve Akhaimenid egemenliği arasında çok fazla fark olmadığının farkına vardı ve böylece Yunan kültürünü kaybetmeden Akhaimenid'lere teslim oldular. Böylelikle Anadolu Yarımadası tamamen Akhaimenid egemenliğine girdi[149]. Asker sayısı bakımından Kyros ordusundan üstün olan Kroisos kuvvetlerine karşı İran ordusunu zafere götüren sebeplerden birinin de Kyros'ın savaşta kullandığı ilkeler olduğu söylenebilir. Subayların ve Kyros Kolordusu mensuplarının sadakati, fedakarlığı ve kolordu üyelerinin yüksek moralleri, insan eksikliğini telafi etmişti[150]. Akhaimenidlerin Sardes şehrine girdikten sonra ne olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur; Bu durumda her tarihçi bir rivayet anlatmış

[146] Albert Champdor, *Kourosh Kabir*, (Çev. Mohammad Gazi), Tehran, Entesharat Zarin, 2005, 138.
[147] Pierre Briant, *Tarikh Emperatouri Hakhamaneshi (Az Kourosh ta Eskandar)*, (Çev. Mehdi Semsar), Jeld 1, Tehran, Entesharat Zaryab, 1998, 111.
[148] Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, 35-36.
[149] Shirin Bayani, *Tarikh Iran Bastan 2*, Tehran, Entesharat Samt, 2003, 99-100.
[150] Mohsen Shagagi, "Jang Iran va Lydi", *Majale Barresihaye Tarikhi*, Shomare 2, Sale 3, 1968, 110-114.

olsa da, ne yazık ki bu rivayetlerin hiçbiri güvenilir değildir; yazıları gerçeğe yakın olan eski tarihçilerden biri olan Herodot bile bu özel durumla ilgili açıklamalarında inandırıcı bir açıklama yapmamıştır ve bu konudaki bazı anlatılarına şüpheyle bakılması gerekiyor. Tüm Yunan tarihçilerinin Kroisos'un affedildiği konusunda aynı düşüncede olduklarını söyleyebiliriz. Kroisos'un öldürüldüğü sadece Babil yıllıklarında işaret edilmektedir ve Babil yıllığındaki ifadeyi farklı bir şekilde yorumlayabiliriz, Kroisos tamamen yenildi ancak öldürülmedi, çünkü *"Dako"* fili öldürmenin yanı sıra yenilgi anlamına da gelmektedir[151]. Herodot'a göre, Kyros'un emriyle Kroisos, dört asil Lydia'lı ile birlikte ateşte yakılmak üzere tutuklandı. Ancak odunlar yanarken Kyros eyleminden pişman oldu ve Kroisos'u kurtarmaya çalışırken Apollon, yangını söndürmek için şiddetli bir yağmur gönderdi ve Kroisos kurtuldu ve Kyros'un arkadaşı oldu. Yarım asır sonra, şimdi Paris'deki Louvre Müzesinde bulunan bir vazo yüzeyinde, ateşe verilmeye hazır bir yatağın üzerinde Kroisos figürü tasvir edilmiştir [152]. Bu anlatıyı Plutarch'ın Solon'un Hayat Hikayesinde görüyoruz[153]. Görünüşe göre, bu hikayenin gerçeğinden şüphe edilmelidir, çünkü Akhaimenidler ateşi kutsal sayıyorlardı ve bir kişiyi yakmak onların inançlarına aykırıdır. İkincisi, Kyros, Medyan kralı Astyages'e yaptığı iyi muamelede örneklendiği üzere, mağlup krallara karşı nazik bir davranışda bulunuyordu. Ancak, görünüşe göre Kroisos, Akhaimenid'lerin gelişiyle kurtarılmış olmasına rağmen, Asur Kralını taklit ederek yangında kendini yakmaya karar vermiş olabilir. Bu konu ile ilgili Çoğu tarihçinin vurguladığı, Kyros'un Kroisos'a değer vermesi ve hayatının geri kalanında Akhaimenid krallarının sarayında saygılı bir şekilde yaşadığıdır. Aynı zamanda, birçok tarihçiye göre bile, Kroises, askeri konularda Kyros'un kıdemli danışmanı olarak da rol oynadı. Çoğu durumda, Kyros, Kroisos'a özel bir saygı duyuyordu ve hatta iskitlerle yüzleşme ve onlarla savaşma teklifinde diğer insanların önerisinden çok kroisos'un teklifini değerlendirdi[154]. Başka bir eski tarihçi olan Ktesias, Kyros'un Kroisos'u İran'a götürdükten sonra, Medler diyarında, Hamedan yakınlarındaki Baren adlı bir ilde kendisine kraliyet nüfuz alanı olarak verilmesinden bahsetmektedir[155].

---

[151] Dandamayev, *Tarikh Siyasi va Egtesadi Hakhamaneshian,*50.
[152] Abbas Gadyani, *Tarikh Farhang va Tamadon Iran dar Dore Hakhamaneshi*, Tehran, Entesharat Farhang Maktoub, 2005, 53.; Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, 36.
[153] Dandamayev, *Tarikh Siyasi va Egtesadi Hakhamaneshian,* 51.
[154] Jafarzade, "Barkhord Nezami Kourosh ba Digar Sarzaminha", 182.
[155] Ctesias, *Kholase Tarikh Ctesias (Az Kourosh ta Ardeshir),* (Çev. Kamyab Khalili), Tehran, Nashre Karang, 2001, 34.

Elbette Babil belgelerine atıfta bulunduğumuzda, bu birkaç satırda söylenenlerin tam tersini görüyörüz. Çünkü bu konuyla ilgili Babil belgelerinde şöyle bahsedilmektedir:

*"*Nabonidus'un saltanatının dokuzuncu yılında, Nisan ayında (Bahar), Pers Kralı Kyros, Lydia (Lodi) ülkesine gitti ve oranın kralını oldürüp, hazinesini ele geçirdi ve orada bir askeri garnizon bıraktı*"*. Bununla Birlikte, çoğu yunan tarihçisi Kyros'un Kroisos'u öldürmediğine ve suikastın Kyros'un geleneksel ahlakına aykırı olduğuna inandığından, Kroisos'un öldürülmesiyle ilgili bu Babil belgesinin gerçeğe yakın olmadığı düşünülmektedir[156]. Kyros bir bölgeyi feth ettikten sonra onu yok eden tüm eski kralların aksine, feth ettiği bölgelerin demografik ve fiziki yapısını koruyup, aynı zamanda işgal edilen bölgeleri geliştirmek ve yeniden düzenlemek için büyük çaba gösterdi; bununla birlikte her ülkenin fethinden hemen sonra orada güvenlik ve barışı sağladı. Kyros, Sardes, Babil ve fethedilen diğer bölgelerde birçok reform yaptı. İşgalden hemen sonra, İran'ın vilayetlerinden biri haline gelen Lidya, doğal olarak Yunanistan ve diğer devletlerle ticaret yollarını, çıkarlarını ve ticari ilişkilerini Akhaimenid devletine devretti[157]. Lydia'ya ek olarak, Batı Anadolu bölgesinde yer alan diğer şehirler, ülkenin mekansal bölünme politikasının ardından Akhaimenid satraplarına eklendi. Elbette bazı yazıtlarda bazı satraplıkların isimleri zikredilirken, diğerleri ise Yunan tarihçilerinin metinlerinden bilinmektedir. Bununla birlikte, bu bölgelerdeki çeşitli arkeolojik kazılardan elde edilen maddi kanıtlar, Akhaimenid döneminde İran'da yapılan çalışmaların karşılaştırılmasıyla kanıtlanmıştır[158]. Akhaimenid İmparatorluğu'nun resmi yazıtlarında pek çok satrapın adı bağımsız kişiliklerine saygı duyulmaktan dolayı geçmemektedir. Bazı durumlarda, hükümetin başında, bazı satraplıklar bile daha büyük bir eyaletin parçasıydı ve daha sonra haraç toplamayı kolaylaştırmak için daha küçük bölgelere ayrıldılar. Akhaimenid hanedanlığının hakimiyetindeki Anadolu'nun batı şehirleri kompleksi hakkında olan bilgiler, Sardes'ın Batı Anadolu'daki en büyük satraplık olduğunu ve uzun süre İonia, Likya ve Karya gibi diğer bölgeleri yönetmesiydi. Bununla birlikte, Daskylion satraplığı Helspont Frigya'nın merkezi haline gelen, Helspont Frigya ve Büyük Frygia olarak ikiye ayrıldı ve daha önce bağımsız bir satrap

[156] Jafarzade, "Barkhord Nezami Kourosh ba Digar Sarzaminha", 182.
[157] Karim Golshani Rad va Ramezan Hezarian, "Edare va Shivehaye Hokoumati Kourosh dar Keshvarhaye Tahte Solte Khish", *Majale Tarikh Pazhohi*, 2015, 305-306.
[158] Alireza Shapour Shahbazi, *The Irano Lycian Monuments,* Institute of Archaemenid research Publication, 1973, 1.

olan Kapadokya, Büyük Frigya'nın bir parçası oldu ve Frigya'nın başkenti Gordion idi; Ancak daha sonra Kleine, Büyük Frigya metropollerinden biri oldu ve Kserkses orada kampüsler inşa etti. Kilikya satraplığının adı Akhaimenid İmparatorluğu'nun resmi listelerinde yer almasa da, Herodot'un satrapları listesinin dördüncü bölümünü oluşturur ve MÖ 547'den 401'e kadar bağımsız olarak yönetilir. Ancak Kilikya, Akhaimenid'lerin vergi tahsildarıydı ve bundan sonra Akhaimenid imparatorluğu orada hüküm sürmüşdür; Mazes, Kilikya'da bilinen ilk Akhaimenid satrapıdır. Karia satraplığı MÖ 395 yılına kadar Sardes satraplığın bir parçasıydı ve daha sonra Akhaimenid satrapı tarafından yönetiliyordu. Likya, imparatorluğun ilk günlerinde İonia satraplığının bir parçasıydı ve İonia Sardes satraplığın bir parçasıydı ve bu dönemde Harpagus bir İran-Likya devleti kurarak orada hüküm sürdü; Likya'daki yazıta göre, III. Artakserkses zamanında Likya bağımsız bir satraplık halinde geldi. İonia satraplığı ise bu dönemde ayaklanmalara rağmen, genellikle Akhaimenid İmparatorluğu'nun bir parçasıydı[159]. Anadolu'da Akhaimenid döneminden en önemlileri kabartmalar olmak üzere pek çok eser günümüze ulaşmıştır. Bu kabartmalar, Akhaimenid egemenliği altındaki diğer bölgelerde bulunmadığı ve doğrudan Persepolis kabartmaları üzerinden taklit edilmeleri açısından önem arz etmektedir. Anadolu'nun satraplıkları arasında Likya ve Kilikya vilayetlerinden çok sayıda önemli rölyef bulunmaktadır. Bu kabartmalar, Akhamenid kabartmalarına çok benzedikleri için oldukça önemlidir. Likya'da sütunlu mezarlar üzerine rölyefler oluşturulmuştur. Ayrıca, kadınlar, efsanevi yaratıklar, savaş sahneleri, keçi ve inek kurban etme sahnesi, savaş ve avlanma sahnesi gibi çeşitli temaları içermektedir[160].

2.2.2. Doğu Anadolu Yayılımı (Ermenia Satraplığı)

2.2.2.1. Ermenia Satraplığı'nın Fethi

Ermenilerin kökeni konusunda net bir bilgimiz yoktur, ancak Hint-Avrupa bir kökene sahip olduklarını bilmekteyiz; Urartu hükümetinin çöküşünden sonra Doğu Anadolu'dan göç eden Ermeniler burayı işgal etmiş ve bölgede bir hükümet kurmuştur[161]. Med'ler MÖ

[159] Mahsa Veysi, "Tahlili bar Memari va Nagsh Barjestehaye Hakhamaneshi az Manzar Siyasathaye Edari dar Gafgaz Jonoubi va Anatoli", *Nashriye Jostarhaye Bastan Shenasi Iran Pish az Eslam*, Jeld 4, Shomare 2, Peyapey 8, 2020, 66-67.
[160] Veysi, "Tahlili bar Memari va Nagsh Barjestehaye Hakhamaneshi az Manzar Siyasathaye Edari dar Gafgaz Jonoubi va Anatoli", 67.
[161] Hossein Goli Sotoudeh, "Galamro Shahanshahi", *Majale Barresihaye Tarikhi*, Shomare Vizhe, 1971, 101.

590-559 yılları arasında Ermenistan'ı yönetti, ancak Ermeniler daha sonra bağımsızlıklarını kazandılar. Akhaimenid döneminde Ermenistan'ın adı ilk kez Bisotun yazıtında geçmektedir. Ermenistan, MÖ 6. yüzyılda dünya genel tarihine bu yazıt ile girmektedir. Bisotun yazıtında kralların kralı fetihlerini sayarken, Ermeniler ile kanlı savaşlar ve çatışmalar yaşandığını söyleyerek Zura, Tigta ve Uyama savaşlarına atıfta bulunur. Darius ilk olarak Ermenistan'ı fethetmek için bir ordu gönderdi ve bu ordu Ermeniler tarafından geri püskürtüldü. Ermenilerin direnişini aşmak için kaçınılmaz olarak ikinci bir tümen oluşturuldu. Darius'un fethettiği tüm ülkeler arasında Ermenistan, en büyük ve en uzun direnişe sahip ülkeydi[162]. Akhaimenid İmparatorluğu boyunca MÖ 522-521 yıllarında meydana gelen yaygın kargaşa ve isyanlar nedeniyle, Akhaimenidlerin siyasi gelenekleri ve yapısı büyük ölçüde kötüleşti. İşte bu noktada, Akhaimenid'lerin olağan hoşgörülü rutini birdenbire bozuldu. Akhaimenidler, önce askeri baskı ve ardından imparatorluğun çoğu bölgesindeki kapsamlı idari değişikliklerle uzun süre egemenliklerini korumayı başardılar. Darius devrinde, MÖ 522-521 yıllarında yaşanan isyanlardan elde edilen tecrübelere dayanarak, çeşitli satraplıkların uğrayabileceği darbeleri önlemek amacıyla, bazı imparatorluk bölgelerinde Ermenistan ve Med gibi büyük siyasi birimlere ayrıldı. Bununla birlikte Ermenistan satraplığıda, siyasi-ekonomik amaçlarla ikiye bölünmüştür[163]. Anabasis'de Xenophon'nun raporuna göre, Tiribazos Batı Ermenistan'ın yönetiminden sorumluyken, I. Orontes Doğu Ermenistan'ın hükümdarıydı. Tiribazos'un halefi olarak, Ermenistan'ın satraplığı Prens Darius'a (daha sonra III. Darius) devredildi. Bununla birlikte I. Orontes Akhaimenid İmparatorluğu'nun bir işlevi olan son satrap olarak bilinmektedir[164]. Bu merkez Akhaimenid İmparatorluğu için oldukça önemlidir. Van Kalesi'ndeki yazıt bu merkezin önemini göstermesi bakımından oldukça dikkat çekicidir. Kral Kserkses döneminde (MÖ 486 – 465), Van Gölü üzerinde bir kayaya oyulan yazıt Armenia hakkında bilgi vermese de Kral Kserkses'in Ahura Mazda'nın desteği ile kral olduğunu anlatmaktadır. Ayrıca önemli

[162] Hrant Pasdermajian, *Tarikh Armanestan*, (Çev. Mohammad Gazi), Tehran, Entesharat Tarikh Iran, 1987, 27.
[163] Alireza Soleimanzadeh, Azim Sheh Bakhsh, "Estelahat-e Edari-Entezami Satrapi Armanestan dar Ahd-e Daryoush Aval", *Faslname Elmi Tarviji Motaleat Tarikh Entezami*, Sale 2, Shohomare 7, 2016, 62.
[164] Michael Herles, "Hakhamaneshian va Gafgaz Jonoubi", *Majale Jondi Shapour, Faslname Emi Takhasosi Anjoman Elmi Daneshjouyan Tarikh Daneshgah Shahid Chamran Ahvaz*, Sale 6, Shomare 21, 2020, 105-106.

Urartu krallarının mezarlarının bulunduğu Van Kalesi'ndeki bu yazıt bulunduğu konum itibari ile Kral Kserkses'in gücünü göstermesi bakımından önemlidir[165] (Resim 2.4).

Resim 2.4. Van Kalesi'ndeki Kserkses Yazıtı (Büşra Hacıköylü, 2019, Fig. 2)

2.2.3. Mezopotamya Yayılımı

2.2.3.1. Büyük Kyros'un Babil Seferinin Önemi

Kyros Batı Anadolu'dan dönüşünde, Babil'i ele geçirmeyi düşündü, ancak Doğu meselesi Kyros için daha önemliydi ve önce İran'ın iç sorunlarının çözülmesi gerekiyordu. Bu nedenle Babil saldırısını erteledi ve altı yıl sonra doğu İran kabilelerinin ayaklanmasını bastırabildiğinde Babil'e saldırmaya ve hazırlıklar yapmaya başladı. Babil uygarlığı MÖ 2 binyılda güney Mezopotamya'da ortaya çıktı. Babil, Büyük hükümetlerin ve fatihlerin gözünde, her zaman çok değerli ve zengin bir ülke idi. Babil'in fethi, uzun zamanlar, Doğu kralları için kültürel ve ideolojik açısından büyük öneme sahipti[166].

[165] Büşra Hacıköylü, "Pers (Akhaimenid) Kralı Ksekses'in Yunanistan Seferinin Anadolu Güzergahı: Güncel Arkeolojik ve Tarihsel Coğrafya Bulguları Işığında Genel bir Değerlendirme", in *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı, Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 161.

[166] Samuel Kennedy Eddy, *Aein Shahriari dar Sharg*, (Çev. Feridoun Bareyi), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2002, 28.

Bununla birlikte, Doğu ve Batı ana yollarının üzerinde bulunması, Babil'i önemli bir ticaret merkezi haline dönüştürmüştü[167]. Önemli su ve kara yolları, ticaretin kalbi gibi bölgeyi zamanla güçlendirdi. Aynı zamanda Dicle ve Fırat nehirleri Babil'i kervan yolları ve diğer ülkeler arasındaki ticaretle birbirine bağlamıştır. Babil, Fırat üzerinden Suriye'nin kuzeyine ve Akdeniz'e bağlanmıştı ve bu yol Mısır'a giden en doğal yoldu[168]. Aynı zamanda, bu nehir, alçak kıyılar ve taşma riski az olması nedeniyle, Basra Körfezi'nden Akdeniz'e mal taşımak için ulaşım imkanlarına sahipti[169]. Bu yüzden, Fenikeliler, Mısır'lılar, Hint'liler, Sardes ve diğer uluslar dünyanın her yerinden Babil'e gelip, mallarını satıp ve ihtiyaç duydukları malları satın alıp başka şehirlere taşıyorlardı. Tüm bu faktörler Babil'i Batı Asya'nın ana ticaret merkezi olmasına yol açmıştır[170]. Babil'in zenginliğinin büyük bir kısmı toprağının doğal koşullarından kaynaklanıyordu. Bu bölge, toprak bakımından o kadar verimli olmuştur ki, herhangi bir doğal sömürü engeli olmadan, güvenli bir şekilde tarıma elverişli olmuş ve bol miktarda gıda temin edebilmiştir[171]. Babil'in zenginliği, diğer ülkelerle ticaretten elde edilen gelirin yanı sıra, Mısır'lılara, Yahudiler ve Fenikeliler'e karşı yapılan savaşta Nabukednezar zamanında gerçekleşen fetihler ile bu zenginlik daha da artmış ve Babil diğer ülkeler arasında özel bir prestij kazanmıştır. Nabopolassar'ın ölümünden sonra, II. Nebuchadnezzar (MÖ 562-604), Babil şehri için kaleler , geniş duvarlar, tapınaklar, ve saraylar inşa ederek Yeni Babil krallığını güç ve refahın zirvesine ulaştırdı. Sonuç olarak, Babil o zamanlar dünyanın en büyük ve en güzel şehirlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Babil o sırada o kadar ilerlemişti ki, Asya Kraliçesi olarak adlandırıldı. Bu özelliklere sahip olan Babil, o dönemin şehirlerinin gelini olarak kabul edilmesine ve zenginlik ile refah açısından benzersiz olmasına rağmen, bu dönemde lüks ve batıl inançta yozlaşma düzeyine ulaşmıştı. Ticaretin ilerlemesi, bol tarım ve savaş ganimetlerinden kazanılan zenginlik, zengin sınıfları ve din adamlarını tembelliğe boğmuştu. Bu varlıklı sınıfın gücü ve gururu doğal olarak kölelerin ve toplumun yoksulluğunu ve tatminsizliğini beraberinde getirdi. Böylelikle, Kyros'un fetihleri ile aynı zamanda, Babil'in düşüş nedeni olan ve o dönemde

[167] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 241.
[168] Leonard William King, *Tarikh Babel Az Tasis Saltanat ta Galabe Iranian*, (Çev. Rogiye Behzadi), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 1999, 4.
[169] Max Edgar Lucien Mallowan, *Beynalnahrein va Iran Bastan*, (Çev. Reza Mostofi), Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 1993, 5-6.
[170] Hasan Pirnia, *Tarikh Iran Bastan 1 (Tarikh Mofasal Iran Gadim)*, Tehran, Entesharat Negah, 2012, 330; Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 241.
[171] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 242.

o ülkenin işlerinin büyük bir yıkım ve gerileme içinde olduğu, her yönden sağlandı. Aslında Babil toplumunda hüküm süren yozlaşma ve ikiyüzlülük hükümdara olan bağlılığı en alt düzeye indirmiş ve bu ikiyüzlülük düşmana karşı herhangi bir direnişi engellemiştir. Bu yüzden Babil'in kargaşa içinde olduğu bir zamanda Kyros, bu zengin bölgeyi fethetmek için bu ülkeye yürümeye karar verdi[172]. Babil'in stratejik konumu ve Fırat Nehri kıyısındaki yeri, genç Akhaimenid İmparatorluğu'nu uçsuz bucaksız Arabistan çölüne bağlayabilirdi. Kyros gerçekçi bir şekilde Fırat'ın diğer tarafında, o zamana kadar hiçbir zaman merkezi bir devlete sahip olmayan dağınık Arap kabilelerinin Fırat boyunca yerleşik toprakları işgal edemeyeceklerini, dolayısıyla Fırat'ın doğal ve stratejik bir sınır olduğunu düşünüyordu. Kyros'un Babil'e ilgisinin ve bu toprakların işgal edilmesinin bir diğer nedeni de jeopolitik konumu ve Dicle ile Fırat nehirlerinin stratejik değeriydi. Çünkü Babil, iki nehrin kaynağından aktıktan sonra birbirine çok yakın olduğu ve yeniden ayrıldığı noktadaydı. Sonuç olarak, Babil'de başarılı bir yerleşim, Mezopotamya'nın kuzey ve güney bölgelerini ve batı sınırlarını korumasını ve kontrol etmesini sağlayabilirdi. Kyros'un Babil Yahudilerine gösterdiği ilgi, onları özgürleştirme ve Filistin'e aktarma emri, aslında ahlaki bir amaçtan daha çok siyasi bir hedef idi. Çünkü Filistin, Mısır'ın sığınağı ve Kyros'un bir sonraki hedefiydi. Bu büyük fatih, imparatorluğun batı sınırlarını Nil kıyılarına taşımayı ve böylece Kızıldeniz'i Basra Körfezi'ne bağlamayı amaçladı. Bu hedefe, Kyros'un zamansız ölümü nedeniyle oğlu Kambyses tarafından gerçekleştirildi. Bu nedenle Babil'e dikkat etmenin ve bu zengin şehre karşı kazandığı zaferin, Akhaimenidler için Mısır'ın fethini mümkün kıldığı söylenebilir. Bu durumda, Babil ticareti, güçlü bir hükümetin kurulmasına ve daha geniş ticari ilişkilerin elde edebilmesi için güvenli ve kontrollü ticaret yollarının inşasına yol açtı[173].

2.2.3.2. Büyük Kyros'un Babil Seferi ve Sonuçları

Kyros'un MÖ 539 ile 529 yılları arasındaki askeri başarıları ne olursa olsun, en büyük zaferinin MÖ 539'da olduğu açıktır; ve bu Nabonidus'un yazıtına göre, Kyros Babil'e

[172] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 242; Gwendolyn Leick, *Negahi Digar be Jahan-e Asatiri Babel (Jamea, Egtesad va Farhang),* (Çev. Isa Abdi), Tehran, Entesharat AmirKabir, 2014,6-89; Clarice Swisher, *Khavar-e Nazdik-e Bastan*, (Çev. Asgar Bahrami), Tehran, Entesharat Gognous, 2008, 124-131; Leonard William King, *Tarikh Babel az Tasis Saltanat ta Galabe Iranian,* (Çev. Roghiye Behzadi), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 1999, 266-270; Yousef Majidzadeh, *Tarikh va Tamadon Beynalnahreyn (Tarikh Siyasi),* Jeld 1, Tehran, Markaz Nashr-e Daneshgahi, 1997, 353-357.
[173] Mahmoud Abadi, Kourosh ve Marzhaye Defae Esteratejik, 151-152.

geldiğinde, küçük yeşil ağaçların, çiçeklerin, yaprakların ve dallarının ayaklarına atıldığı ve arabasının geçiş yolunu düzeltmek için sazlar ve hasırlar serildiği ve tüm şehre bir barış durumu empoze edildiği zamandır. Bu olay, Batı Asya'da var olan güç dengesinin karşıt güçler arasında ciddi bir şekilde transfer edildiğini gösteriyor. Bundan önce, İran halkı olan Medler, Babil'liler ile işbirliği yaparak 612'de Nineveh'ye karşı ortak bir saldırı başlattığından ve Asur İmparatorluğunu devirdiğinden beri, yüzyılın dörtte üçü boyunca Babil ile birleşmişlerdi. Kyros, MÖ 550 civarında bile, Nebukadnezar ile bir anlaşmaya vardı, bu nedenle, Babil kralı, Med işgalinden muzdarip olan Harran'ı kuşatmasını sağladı. Ancak, Lidya'nın ani Kyros'un eline geçmesi, güç dengelerini bozudu ve Babil ile İran'ın çıkarları çatıştı[174]. Babil savaşı, birçok yönden Büyük Kyros'un hayatındaki ve hatta tüm eski zamanlarda en önemli olay olarak kabul edilebilir. Büyük Kyros, Babil'in tahkimatlarının büyüklüğü ve geçilmezliği ile o şehrin mağlup halkına ve tutsak Yahudilere adil ve insancıl muamele açısından insan haklarının kurucusu olarak adlandırılmayı hak ediyor. Aslında Kyros'un insan ve siyaset hakkında sahip olduğu her şeyi Babil'de ortaya çıkardığı söylenebilir. Babil, İran tarafından işgal edildiğinde, neredeyse 2.000 yıllık bir kentsel yaşama sahipti. Babilliler, hükümet, din ve hiyerarşik tanrı ve meleklerden oluşan istikrarlı bir siyasi kurumun kurulmasına dayanan gelişmiş tarıma, yasalara ve idareye dayalı olarak hat, dil, ekonomi ve geçim kaynaklarındaki erdemli atalarının değerli mirasını korudular, ve büyük, görkemli bir kolektif ritüelde bir dizi olumlu alışkanlığı takip ettiler[175]. Ancak Büyük Kyros, MÖ 546 ile 538 yılları arasında Mezopotamya Savaşından eli boş dönmeyeceğinden emin olduğu bir büyüklük ve güç seviyesine ulaşmıştı. Öte yandan, Babil, büyük ve yüksek kuleleri ve tahkimatları ile ünlüydü ve Babil'in fethi başlangıçta imkansız görünüyordu, çünkü Babil halkı, yüksek kalelerinde çiftçilik uygulayabildiği gibi işgalcilere direnebiliyordu. Bu nedenle, Kyros'un teçhizatı Babil şehrinin kale ekipmanını yok etmekten yoksundu. Bu yüzden Kyros sürpriz bir unsur kullanarak, nehrin yönünü değiştirmeye karar verdi[176]. Ancak Percy Sykes gibi tarihçiler Kyros'un Babil'e karşı kazandığı zaferi Kyros'un doğuştan gelen yeteneğinin bir sonucu değil, belki Babil'in düşüşünün nedenini Babillilerin

[174] Mallowan, Kourosh Bozorg (529-558 BC), in *Tarikh Dore Hakhamaneshian az Majmoe Tarikh Cambridge*, 265.
[175] Reza Shabani, *Kourosh Kabir*, Tehran, Entesharat Parmis, 2009, 44.
[176] Ali Gafouri, *Sad Jang Bozorg Tarikh*, Tehran, Entesharat Hirmand, 2007, 25-26.

çatışmalardan kaynaklanan yorgunluğu olduğuna inanıyorlar[177]. Herodot, Katzias ve Xenophon gibi Yunan tarihçiler tarafından Babil'in Büyük Kyros tarafından fethine dair efsaneler vardır. Herodot, Babil'in fethi hakkında şunları yazdı: Babilliler, Babil şehrinin dışında Pers ordusuna saldırdılar, ancak yenildiler ve Babil'e geri çekilmek zorunda kaldılar. Şehrin kuşatması uzadıkça, Kyros komutasında Fırat Nehri'ni çevirip yapay bir göle çevirdiler, ve eski kanalda suyun çekilmesinin ardından, bir kısmı şehre nehrin girişinde, bir kısmı da şehirden nehrin çıkışında mevzilenen İran ordusu, kanaldan Babil'e girerek onu ele geçirdi[178]. Xenophon, Akhaimenid birliklerinin Kyros'un emriyle şehrin dışındaki duvarın yakınında büyük bir kanal kazdıklarını yazıyor. Gece halkın bayramlarından biriyle meşgulken Fırat'ın suyunu kanala yönlendirerek nehir yatağından şehre girdiler. Askerler kısa sürede kraliyet sarayına giden yolu buldular ve yolda gördükleri herkesi öldürdüler[179]. Herodot ve Breosus'un Babil'in fethiyle ilgili iyi koordine edilmiş anlatıları ve Tevrat'a yapılan bazı atıflar, antik dünyanın en eski uygarlıklarından birinde sonsuza dek sona eren bu büyük Kyros dönemi olayını kısmen örneklemektedir. Özgürlük Beyannamesi olarak bilinen ve Babil'deki kazılarda arkeologlar tarafından keşfedilen Kyros'un kendi tabletinin yazıtı, Nabonidus yıllığının yanında bu açıdan önemli bir belgedir[180]. Kyros, Babil şehrinin düşüşünden sonra MÖ 539 yılında Ekim ayı sonunda halkın sevinçli karşılamaları içinde Babil'e girdi[181]. Babil'in fethiyle, sadece Basra Körfezi'nden Ermenistan dağlarına kadar Fırat ve Dicle'nin büyük ovaları Kyros tarafından ele geçirilmedi, Aynı zamanda, Fırat'ın batısındaki Babil İmparatorluğu'nun ulusları da Kyros'a teslim oldular[182]. Kyros tarafından Babil şehrinin ele geçirilmesinde birçok faktör etkili oldu. Kyros'un Babil'e yaptığı seferle eşzamanlı olarak, şehir birçok tartışmayla karşı karşıyaydı. Bu süre zarfında zanaatkarların ve çiftçilerin durumu kötüleşti, kölelik ve esaret arttı. Üretim araçları yüksek rütbeli tüccarların ve temsilcilerin ellerinde toplanmıştı. Aristokrasi, maliyesini iyileştiremeyecek kadar herhangi bir servetin farkında değildi. Dolayısıyla, bu durumda,

---

[177] Sir Percy Sykes, *Tarikh Iran*, (Çev. Mohammad Tagi Fakhre Daei Gilani, Tehran, Entesharat Donyay Ketab, 1987, 56.
[178] Herodot, *Tavarikh*, (Çev. Vahid Mazandarani), Tehran, Farhangestan Adab va Honar, 1977, 93.
[179] Xenophon, *Lashkarkeshi Kourosh*, (Çev. Vahid Mazandarani), Tehran, Donyaye Ketab, 2010, 213-215.
[180] Parviz Rajabi, *Hezarehaye Gomshode:Hakhamaneshian be Revayati Digar,* Jeld 2, Tehran, Entesharat Tous, 2002, 135.
[181] Don Nardo, *Emperatouri Iran*, (Çev. Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 2003, 44.
[182] John Manuel Cook, "Zohour Hakhamaneshian va Bonyangozari Emperatouri Hakhamaneshian" in *Tarikh Iran Dore Hakhamaneshian Az Majmoe Tarikh Cambridge,* 2006, 26.

Babil güçleri muzaffer İran ordusuna karşı koyamadı[183]. Babil'in birçok yerinde Fenike, Elam ve diğer milletlerden Babil kralları tarafından esir alınan yabancılar yaşıyordu[184]. Bu insanlar ülkelerine dönmeyi ummuyorlardı, bu yüzden Kyros'a düşman olan Nabonidus'e yardımlarını ifade etmeye istekliydiler[185]. Kyros'un, fethedilen ülkelerdeki insanlara yönelik politikası, Asur ve Babil krallarından farklıydı. Asur ve Babil hükümdarları çabalarını her zaman fethedilen ülkelerin insanlarından ağır vergiler toplamaya odakladılar ve bu şekilde onlara baskı uygulamaktan veya tüm halkı sınır dışı etmekten çekinmediler. Bu nedenle, Kyros zamanında, komuta ve Babil krallarının baskısı altında, şehirde yaşayan yabancıların anavatanlarına dönmelerine izin verildi. Belki de en ilginci, Kyros'un yehudilerin anavatanına dönmesine ve tapınaklarını yeniden inşa etmelerine izin vermesiydi[186]. Kyros ayrıca, iki önceki kralı olan, Astiages ve Kroisos gibi, Babil'in yenilmiş kralına da hoşgörü gösterdi. Kyros, Nabukadnazar'ı onurlandırdı ve bir yıl sonra saygı gereği onun ölümünün yasını tuttu[187]. Kyros kendisini Babil ulusunun fatihi olarak değil, aslında tahtın kurtarıcısı ve yasal halefisi olarak sundu[188]. Kyros önce şehrin ana tapınağında Babil kralı olarak tanrı Marduk'a dua etti ve Babil tahtına çıktı. Bununla birlikte, Nabonidus hükümdarlığı sırasında Marduk, eski güvenilirliğini kaybetti ve bu da din adamlarının kızmasına neden olmuştu. Ancak Kyros, din adamlarını güçlü ve etkili bir konumla tatmin etmeyi başardı[189] ve ardından dünyadaki ilk *"İnsan Hakları Bildirgesi"* olarak adlandırılması gereken ünlü açıklamasını yaptı. Bu açıklamada, pişmiş topraktan yapılmış bir silindire, Babil dili ve yazılarıyla kazımış olan Kyros, kendisini Marduk'a tapan, barış ve huzur sağlayan kişi olarak adlandırdı. Bu Tablette, Babil'de terk edilen veya tahrip edilen her şeyin yeniden inşa edileceğini ve buna maruz kalanlara huzur ve müreffeh, manevi ve maddi yaşam verileceğini belirtir[190]. Bu tabletin şaşırtıcı yanı, mağlup bir ulusla böyle bir karşılaşmanın o zamana kadar ve antik dünyada görülmemiş olmasıdır[191]. Kyros bunu yaparak Babillilere, herkesin ve her

[183] Champdor, *Kourosh Kabir*, 241.
[184] Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, 74.
[185] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 246.
[186] Dandamayev, *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, 74.
[187] Hashem Razi, *Din va Farhang Irani Pish az Asre Zartosht*, Tehran, Entesharat Sokhan, 2005, 218.
[188] Roman Ghirshman, *Iran az Agaz ta Eslam*, (Çev. Mohammad Moein), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2001, 141.
[189] Bayani, *Tarikh Iran Bastan*, 103.
[190] Walther Hinz, *Daryoush va Parsha*, (Çev. Abalrahman Sadriye), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2006, 122-125.
[191] Bayani, *Tarikh Iran Bastan*, 104.

etnik grubun inançlarında özgür olduğunu, dinini ve milletini Babil'lilere dayatma niyeti olmadığını açıkladı; Buna ek olarak, Kyros'un hareketi, Babillilerin onun fethini imparatorluklarının yeniden inşa edildiğinin bir yolu olarak görmelerine ve Kyros'un egemenliğini hiçbir zaman yabancı bir krallık olarak görmemelerine yol açtı. Bununla birlikte, Kyros, Tahtı resmen tanrı Marduk'tan devraldığı için, Babil kralı ve milletlerin kralı ünvanını aldı ve Babil halkı onun adının önünde eğildi[192]. Kyros, Babil'in fethinden sonra, gücünü yalnızca o topraklarda tek bir ittifak olarak kurdu. Babil'in kimliği korunmuş, sosyal yapısı ve ekonomik sistemi değişmeden kalmıştır. Aynı zamanda, birçok özel ve mali belgeden, İran işgaline rağmen Babil yetkililerinin çoğunun bürokrasideki pozisyonlarını koruduğu anlaşılmaktadır[193]. Kyros, beklenmedik hiçbir şeyin olmadığına inanarak bilim adamlarına, sanatçılara, işçilere, zanaatkarlara ve tüccarlara işlerinde kalmaları ve günlük işlerine her zamanki gibi devam etmeleri talimatını vermişti. Ayrıca, Kyros'un emriyle Gabrias, hükümet kuruluşlarında yetkin ve yetenekli yerlileri işe almakla görevlendirildi[194] (Resim 2.5).

Resim2.5. kyros Babil Seferinde (Duncan Head, 1992, 6)

[192] Clément Huart, *Iran va Tamadon Irani*, (Çev. Hasan Anoushe), Tehran, Entesharat Amie Kabir, 2007, 47.
[193] Muhammad A. Dandamayev, *Iran dar Doran Nakhostin Padeshahan Hakhamaneshi,* (Çev. Rouhi Arbab), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2011, 144.
[194] Hezarian, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, 248.

2.3. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NIN SATRAPLIK SİSTEMİ

Akhaimenid İmparatorluğu (MÖ 550-330), büyük Kyros zamanından başlayan ve daha sonra bu imparatorluğun son krallarına kadar devam eden fetihlerle güçlü bir imparatorluk kurdu[195]. Akhaimenid kralları yapmış oldukları fetihlerle imparatorluk sınırlarını muazzam genişliğe ulaştırmıştı. Üç kıtaya yayılan Pers nüfuzunu daim kılabilmek için bir yönetim sistemine ihtiyaç duyan Akhaimenid'ler bu meseleye "satraplık" olarak bilinen bir nevi eyalet sistemi ile çözüm bulmuşlardır. Sınırları ve yükümlülükleri zaman zaman değişen eyaletlerin yönetilmesi için "Satrap" adı verilen ve genelde merkezden atanan valiler görevlendirilmiştir. Doğrudan kral tarafından atanan satraplara bir takım görev ve sorumluluk yüklenmiştir. Sınırların genişliğine bağlı olarak gerek merkezi otoriteye uzaklık, gerekse satraplık garnizonlarına konuşlandırılan askeri birliklerin varlığı ve özellikle önemli satraplıklara kraliyet aile üyelerinin atanması kralların bir takım önlemler almasına neden olmuştur. İsyan, ayaklanma, bağımsızlık mücadelesi gibi çıkabilecek herhangi bir olumsuz durumu önceden engellemek amacıyla satraplıklara çeşitli memurlar atayan krallar, esasen askeri ve ticari amaca hizmet eden yol ağları ile satraplıkları birbirine bağlamıştır[196]. Akhaimenid egemenliğinin hüküm sürdüğü en önemli topraklardan biride tarihin hemen her anında önemli olayların yaşandığı bereketli Anadolu topraklarıdır. Akhaimenid'ler Anadolu'yu satraplık adını verdikleri eyaletlere ayırmışlardı[197]. Ayrıca, bazı yazıtlarda da Akhaimenid dönemindeki satraplıkların adına işaret edilmiştir ve diğer satraplıkların adından yunan tarihçilerin yazıtlarında bahsedilmektedir. Kendine özgün idari sistemlerinin yanı sıra kültürel bulgularla da izlenmekte olan Akhaimenid hanedanlığı, kentsel ya da bölgesel alanlar içinde bir takım etkiler bırakmıştır. Anadolu bölgesindeki arkeolojik veriler göstemektedir ki, bu satraplıklar iç bağımsızlıklarını korurken, yerli kültürüyle birlikte Akhaimenid unsurlarınıda kabul ettiler[198].

---

[195] Alireza Shapour Shahbazi, *Sharhe Mosavare Nagshe Rostam Shiraz*. Shiraz: Nashre Tahgigate Hakhamaneshi, 1978, 87.

[196] Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", 61.

[197] Hasan Bahar, Eskiçağ'da Konya: *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Konyalı Armağanı*. Konya:Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Yayınları 7, 2015, 284.

[198] Alireza Hojabri Nobari, A.R., Mahsa Veysi, M., Hamid Khatib Shahidi, H., Baresi Bastan Shenakhti Ertebatate Siyasi va Farhangi Iran dar Dorane Hakhamaneshi. *Faslnameye Jeopolitik*, Sale 7, 3, 2011, 205.

2.4. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NUN YOL YAPIM SİSTEMİ

Yollar, toplumlar arasındaki kültürel etkileşimler, politik ilişkiler ve ekonomik alışverişler için en önemli bağlam olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, insan sosyal tarihine baktığımızda, bir medeniyet ne kadar gelişmiş ve uluslararası ilişkileri alanında ne kadar ilerlemiş olursa, iletişim ağının o kadar eksiksiz ve karmaşık olduğunu görmekteyiz[199]. Akhaimenid İmparatorluğu'nun (MÖ 550-330) kurulmasıyla, farklı halklara ve geleneklere sahip geniş alanlar İran egemenliğine girdi. Dolayısıyla, bu çeşitli bölgelerin yönetimi ve krallığın tüm bölgelerine erişimi kolaylaştırmak için çok sayıda donanımlı yol ağına ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden, iç durumunun istikrara kavuşmasının ardından ve bu amaca ulaşmak için, Akhaimenidler eski yolları bakım ve önarımını yaparak ilave olarak yeni yollar da inşa ettiler. Ayrıca geçici ve kalıcı köprüler kurarak, aynı zamanda, Nehirler ve boğazları da halkın daha rahat hareket etdebilmesi için hazırladılar. Akhaimenidler, yolcuların refahı için yollar boyunca, tesisler aracılığıyla yorgun yolcuları rahatlatmak için yiyecek, su, at ve diğer imkanlar sağlayan birçok durak kurdular. Ayrıca bu yollarda sivil halk dışında, güvenliği sağlamak için askeri personelin de bulunmasını sağladılar. Kraliyet yolları olarak bilinen ana yollar, krallığın tüm başkentlerini ve önemli merkezlerini birbirine bağlıyordu. Tabi ki, ana yolların dışında, çoğu bölgelerde diğer alanlar birçok sayıda tali yolların vasıtası ile merkezlere bağlanıyorlardı. Aslında, Akhaimenid imparatorluğu, uygun iletişim kanallarından oluşan bir ağ sistemi oluşturmadan bu kadar geniş bir alanın korunması imkansızdı. Belki de bu tür yolların temeli askeri ve ardından idari amaçlardı ve hükümet bunları merkezi hükümetin hakimiyetini, idari sürecini kolaylaştırmak için kullanıyordu; Ancak, bu yolların inşası ticareti, malların taşınmasını ve seyahatin yapılmasını kolaylaştırdı. Aslında, askeri ve ticari işler yolların gelişmesine ve yol güvenliğinin artmasına yol açtı; bu nedenle, Akhaimenid hükümdarları farklı merkezler arasında iletişim kanalları oluşturmayı düşünmeleri gerekiyordu. Akhaimenid'ler tarafından kurulan iletişim yolları, ticareti ve seyahat yapmayı teşvik ederek uzun süre etkili olmaya devam etti. Eyaletlerin başkentini ve büyük şehirleri birbirine bağlayan bu yolların en önemlileri, tarihçi Herodot tarafından ayrıntılı olarak anlatılan kraliyet yollarıydı. Akhaimenid imparatorları her yıl Hegmataneh, Susa, Pasargadae, Persepolis, Sardes ve Babil'daki başkentleri arasında

[199] Meysam Labafkhaniki va Bahman Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabake Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", *Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Modares*, Sale Aval, Shomare 1, 2009, 66.

taşınır ve genellikle birçok kraliyet yetkilisi de onlarla birlikte seyahat ederdi. Bu seyahatların nedeni bazı tarihçiler tarafından iklimsel olarak gösterilmiştir[200]. Ancak bu seyahatlerın ana sebebini siyasi hedefler ve kraliyet gücünün sergilenmesi olduğu söylenmelidir. Bu düzenli ziyaretler, yolların korunmasını ve bununla birlikte temiz ve bakımlı olmasını sağlıyordu. Buna ek olarak, belediye başkanları ve hükümet yetkilileri arasındaki toplantılar, imparatorluk genelinde seyahat etmek için güvenli ve uygun bir ortamın yaratılmasını gerektiriyordu[201]. Bu faktör, Akhaimenid İmparatorluğu'nun tüm başkentlerinin uygun yollarla birbirine bağlanmasına ve iyi korunmasına neden oldu. Bu yollardan birtanesi Kraliyet Yolu olarak tanımlanıyor; Ancak Kraliyet Yolu, Akhaimenid döneminin tüm önemli ana yollarına atıfta bulunan bir başlık olduğu söylenmelidir[202]. Geniş imparatorluk bölgesinin her yerine inşa edilen kervan yolları, seyahati kolaylaştırmanın, ticari malların taşınmasının ve farklı etnik grupları birbirine yaklaştırmanın en etkili yolu olan I. Darius'in en önemli ve öne çıkan eserlerinden biridir[203].

2.4.1. Susa-Persepolis Kral Yolu

Susa ve Persepolis arasındaki kraliyet yolu, geniş Akhaimenid ülkesinin önemli merkezlerini birbirine bağlayan yol ağının en önemli kısımlarından biriydi. Professör Ghirshmen'nin söylediğine göre Susa ile Persepolis arasındaki yol sürekli kraliyet ailesinin üyeleri tarafından kullanılmaktaydı[204]. Persepolis tabletlerinde genellikle Susa ile Persepolis arasındaki 600 km'lik yoldan bahsedilir. Günümüzde coğrafi faktörlerin ve arkeolojik bulguların varlığı, antik kaynakların bu yol üzerindeki yerlerin varlığına referans vermesi nedeni ile, sadece yolun varlığı kanıtlanmış değil, aynı zamanda 22 istasyonluk bir dizinin olduğu da doğrulanmıştır[205]. Akhaimenid döneminde Persepolis'in bulunduğu yer Marvdaşt ovası, Pers bölgesinin içindeki ve dışındaki

---

[200] Sahmaldin Khazaei, Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi, *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi*, Sale 52, Dore Jadid, Sale 8, Shomare 4 (Peyapey 32), 2017, 40.
[201] David F ,Graf, "The Persian Royal Road System", in: H. Sancisi-Weerdenburg, A. Kuhrt & M.C. Root (Eds.), *Achaemenid History VIII: Continuity and Change*, Nederland Instituut Foor Het Nabije Oosten, Leiden, 1994, 173.
[202] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 40.
[203] Ali Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, Shiraz, Chapkhane Mousavi, 1964, 172.
[204] Seyed Ali sgar Mir Fatah, "Manzelgahhaye Rah-e Shahi (Manzelgah Gachkaran)", *Majale Barresihaye Tarikhi*, Shomare2, Sale Davazdahom, 1977, 168-169.
[205] Josef Weiesehöfer, *Iran Bastan az 550 BC ta 650 BC*, (Çev.Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 1998, 102-103.

yolların kesişme noktası idi. Akhaimend (Pers) bölgesinin topraklarını Huzistan ovasına bağlayan en ünlü yol Susa-Persepolis kraliyet yoluydu. Bu yol Susa vilayetinden güneydoğuya hareket ederek, güney Zagros, Ramhormoz, Arcan ve Behbahan yolu üzerinden Akhaimenid (Pers) bölgesinin topraklarına ulaşırdı[206]. Diodorus'un söylediğine göre pers bölgesinde nüfus diğer bölgelere göre daha yüksekti. Persepolis'ten elde edilen tabletlerde 400 köyün adı kayıtlıdır, ancak köylerin yerini belirlemek neredeyse imkansızdır. Bu tabletleri ve özellikle birbirleriyle olan ilişkilerini dikkatlice inceleyerek, bazı köylerin olası yerleri belirlenebilir[207]. Persepolis ve Susa arasındaki yolun güzergahını incelyerek söz konusu yerleşim yerlerinin yaklaşık konumu tahmin edilebilir. Yol boyunca, her biri ekonomik olarak çevredeki köyler ile bağlantılı olan duraklar bulunmaktaydı. Güzergah üzerindeki durakların sıraları Persepolis tabletleri yardımıyla tespit edilebilir. Persepolis'ten Susa'ya, birbirine 24 km uzaklıkta 22 durak bulunmaktaydı. Bölgenin topografik çalışmaları ve arkeolojik kazıların neticesinde bu 22 istasyonun sıralaması doğrulanmıştır[208] (Resim 2.6). Görünüşe göre bir Elam ve Akhaimenid bölgesi olan Arcan'dan bu yol, Fahlian ve Norabad bölgesinde önemli bir istasyona ulaşana kadar uzayarak devam edip ve buradan kuzeybatı ya doğru hareket ederek Susa'ya ulaşırdı. Fahlian bölgesindeki Arkeologların çalışmalarına göre, Akhaimenid dönemine ait surların izleri ve bu rotayı yapmak için kullanılan parke taş parçaları bulunmaktadır[209]. Elam tarihinin Kurangan kabartması ve Fahlian'daki Akhaimenid kalıntılarına ek olarak, Şiş Peir ve Şirin nehirlerinin birleştiği noktanın doğusunda büyük bir kale olan Sapiddez veya Kaleh Safid'in (Beyaz Kale) kalıntıları keşfedilmiştir (modern Norabad'ın doğusunda)[210]. Sağlam surlarla savunulan bu kale, *A.M. Arfaee* tarafından Hidali olarak tanımlanmıştır. Hidali'nin adı Persepolis Tahkimat Tableti 23'te muhtemelen Büyük Darius ve sonrasında askeri amaçlarla inşa edildiğini gösterir[211]. Bu kanıta göre, muhtemelen Susa ile Persepolis arasında seyahat edenlerin

---

[206] Mohammad Taghi Imanpour, "The Communication Roads in Parsa during the Achaemenid Period", Maria Macuch, Dieter Weber and Desmond Durkin-Meisterernst (Edt), Ancient and Middle Iranian Studies, Proceedings of the 6 th European Conference of Iranian Studies, Held in Vienna, 18-22 September 2007, 2010, 87-88.

[207] Koch, *Az Zabane Darius*, 83.

[208] Meysam Labaf Khaniki va Bahman Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabakeh Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", *Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Modares,* Sale aval, Shomare 1, 2009, 73.

[209] Alaeldin Azari va Mahnaz Babaei Tavasoki, "Tarikh Siyasathaye Rahsazi Shahan Hakhamaneshi", *Faslname Elmi Pazhoheshi Tarikh,* Shomare 24, 2012, 9-10.

[210] Imanpour, "The Communication Roads in Parsa during the Achaemenid Period", 89.

[211] Abdolmajid Arfaee, "Rahe Shahi Shush- Perspolis", In: *Qafeleh Salar-e Sokhan*, Khanlari, Tehran, 1991, 37-43.

ihtiyaçları için bu depoda yüklü miktarda mal depolanmıştır. Bu bilgi, Mamasani bölgesindeki, son yıllarda Persepolis tarzı sütun kaidelerinin kalıntılarının tespit edildiği Kaleh Kali'deki arkeolojik keşiflerle de doğrulanmaktadır[212]. Susa ile Persepolis arasındaki mesafedeki arkeolojik buluntular, kraliyet yolunun bu kısmının önemini göstermektedir. Ebu Nasr, Farmeşgan ve Mamasani sitelerindeki Akhaimenid saraylarının kalıntıları ve Firuzabad veya Baladeh'deki bir sütun bölümünün varlığı, Persepolis'ten Susa'ya kraliyet yolundan önerilen rotayı kanıtlamaktadır[213]. Şiraz'a 6 km uzaklıkta bulunan Ebu Nasr Sarayı bölgesinde düşmüş taş lentoları arasında Persepolis motiflerine benzeyen birkaç kabartmanın da geriye kaldığı görülmüştür. Tüm bu eserlerden sadece bir lento ayakta kalmış olup, duvarlarında elinde bir kap tutan hizmetkar rolü oyulmuştur. New York Metropolitan Müzesi tarafından 1932-1934 yılları arasında yapılan kazılar sonucunda çanak çömlek örnekleri ve taştan yapımış olan kapların parçaları bulunmuştur. Hakvan höyüğünde 1959 yılında bilimsel spekülasyonlar yapılarak Akhaimenid döneminin inşaat izleri ortaya çıkarıldı. Hakvan antik arkeolojik sit alanı, Fermeşgan iki kilometre kuzeyinde yer almaktadır. Farmeshgan, Şiraz'ın 54 km güneydoğusunda, Kovar Ovası'nda yer almaktadır. Hakvan höyüğünden çıkarılan eserler arasında, üzerine Persepolis'in taş lentosu üzerine oyulmuş kongre tasarımının kalıntıları olan, uzun mızraklı ölümsüz askerlerin kabartması olan beyaz bir taş bulunmaktadır. Akhaimenid Dönmine ait sit alanının keşfedilmesi, Persepolis ile Susa arasındaki kraliyet yolunda, Akhaimenid imparatorlarını ağırlamak ve dinlendirmek için küçük binaların inşa edildiğini göstermektedir. Bu yapılar karşılama ve avlanma yeri olarak da kullanılmıştır. Persepolis'den Abu Nasr Sarayına olan mesafenin yaklaşık olarak Abu Nasr Sarayı ve Hakvan Tepesi'ne olan mesafesine eşit olduğu düşünüldüğünde, Ebu Nasr Sarayı'nın kraliyet yolunun ilk durağı ve Hakvan Tepesi'nin Persepolis'den ikinci durağı olduğu varsayılabilir[214]. Firuzabad veya Baladeh bahçelerinden birinde, Akhaimenid dönemine ait granitten yapılmış bir sütunun kırık bir gövdesinin buluntuları keşfedilmiştir, bu sütunun etrafı, Akhaimenid döneminin olağan sütunlarında olduğu gibi, kaşık tasarımı denilen dar içbükey çatlaklarla süslenmiştir. Hakvan'daki Akhaimenid Dönemine ait mimari kalıntıları göz önüne alındığında Bahsedilen taş parçanın Firuzabad

[212] Imanpour, "The Communication Roads in Parsa during the Achaemenid Period", 89.
[213] Mohammad Tagi Mostafavi, "Ahamiyat Tarikhi Jareh dar Sarzamin Fars", *Majale Bastan Shenasi*, Shomare 3 va 4, 1959, 16.
[214] Labaf Khaniki va Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabakeh Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", 74.

veya Baladeh'de bulunması, muhtemelen Persepolis ile Susa arasındaki durakların birinin olması olasılığını artırıyor[215]. Sarvan'da, Fahlian'ın 6 km batısında ve Nourabad'a 12 km uzaklıkta bulunan Cin Can bölgesinde, Akhaimenid mimari eserlerine ait kalıntılar bulunmaktadır. Bu kalıntılar arasında köşk benzeri olan bir yapının varlığı ilginçtir. Lotus çiçeklerle süslenmiş yapının sütun kaideleri, Persepolis'deki yüz sütunlu salonnun sütun tabanı ile boyut olarak benzerlik göstermektedir. Bu sütun tabanlarının arasında üç adedi diğerlerinden daha iyi korunmuştur[216]. 2006 yılında yapılan arkeolojik kazılar, mimari yapıların sütunlarının taban kaplama yüzeyi ile aynı seviyede olduğunu ortaya çıkarmıştır[217]. Bu bina da muhtemelen Persepolis-Susa yolu üzerinde kralın dinlendiği duraklardan biridir[218]. Herzfeld'e göre Fahlian'ın 10 km batısında bulunan Tel Speed de kraliyet yolunun üzerindeydi[219]. Daudohtar kaya mezarı Huzistan'dan Fars'a giden antik yolun yakınında ve Şiraz ile Behbahan arasındaki yolun ortasında bulunması MacDermot ve Schippmann tarafından, Dehno vadisinden kraliyet yolunun geçtiğine dair bir işareti olarak kabul edilmektedir[220]. Bununla birlikte, bazı arkeologlar, mezarı MÖ 640 ile 560 arasındaki Med dönemine ait olduğuna inanıyorlar[221]. Ancak mimari ve dekorasyon tarzı nedeniyle Stronach, bu yapının tarihini MÖ 500 ile 300 yılları arasında kabul etmiştir[222]. Yolcular, Sarvan'ın durağına varmadan önce Gaçkran'ın durağını görmüşlerdi. Gaçkran, Bişabour durağından sonra bulunur ve Nurabad şehrine olan uzaklığı yaklaşık 6 km'dir. Gaçkran'da bir tarım firmasının kazısı sonucunda Persepolis'te bulunan çan şeklindeki

---

[215] Mohammad Tagi Mostafavi, *Eglim-e Pars*, Chap 2, Tehran, Nashr-e Eshareh, 1996, 112-113.

[216] Kikuo Atarashi, and Kiyoharu Horicuchi, *Fahlian I: the Excavation at Tape Suruvan, 1959, Tokyo University Iraq-Iran Archaeological Expedition Reports, Institute for Oriental Culture*, Tokyo: University of Tokyo [cited in D.T. Potts and K. Roustaei(eds.), The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R.], 1963.

[217] Alireza Asgarichaverdi va Daniel Pottos, Pazhoheshhaye Bastan Shenasi dar Mohavatehaye Sarvan, Kourangan va Tell-e Espid, Mantage Mamessani, Fahlian, Fars, Zemestan 2007, (Barnameh Moshtarak Pazhoheshkade Bastan Shenasi va Daneshgah Sidni Ostoralia), *Gozaresh Amalkard Pazhoheshkade Bastan Shenasi 2007*, Hasan Fazeli Nashli (Edt), Tehran, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2007, 181.

[218] Louis Vandenberghe, *Bastan Shenasi Iran Bastan*, (Çev. Isa Behnam), Tehran, Daneshgah Tehran, 1969, 85.

[219] Ernest Herzfeld, "Drei Inschriften aus persischen Gebiet," Mitteilungen der Altorientalische Gesellschaft, cited in D.T. Potts and K. Roustaei(edt.), *The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR* - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R.], 1928, 82.

[220] B.C., MacDermot, and Klaus Schippmann, "Alexander's March from Susa to Persepolis," *Iranica Antiqua 34*0 1999, 283-308.

[221] Vandenberghe, *Bastan Shenasi Iran Bastan*, 59.

[222] David Stronach, *Pasargadae: A Report on the Excavations Conducted by the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963*, Oxford: Oxford University Press, 1978, 283-284.

sütunlara benzer iki taş sütun kaidesi daha bulunmuştur. Çeltik altındaki bu iki sütunun kaidesinde bir sıra birbirine bağlı lotus çiçekleri görülmektedir. Bu alanın kuzeyinde arkeolojik kazılar yapıldıktan sonra, mimari kalıntılar, taş temel, kerpiç duvar ve döşemeli zemine sahip olduğuna dair buluntular keşfedildi. Bu mimari mekanın zemini kazılarak taş sütunların tabanının ana konumu belirlendi. Bu yapı büyük olasılıkla kraliyet yolunun, kraliyet duraklama yerlerinden biriydi[223]. Cin Can ve Gaçkran'daki Akhaimenid mimari kalıntıları dışında, üç Sütunun tabanı da Pehlou tepesinden keşfedilmiştir[224]. Bu üç bölgenin mimari yapıları, Akhaimenid yönetim sistemi ve Susa ile Persepolis arasındaki kraliyet yolunun kalitesi hakkında çok faydalı bilgiler sağlamaktadır[225]. 2015 yılının kışında, İsmail Yaghmaei başkanlığında Susa'dan Persepolis'e kraliyet yolu üzerinde araştırmalar gerçekleştirildi ve bu güzergah boyunca bazı Akhaimenid duraklama yerlerinin olası konumları hakkında yeni bilgiler elde edildi. Kot bölgesi, Ramhormoz şehrinin 14 km güneyinde ve Zubeideh Maghams köyü yakınlarında yer almaktadır. Alan, yaklaşık 270× 245 metrelik surları olan bir kalenin kalıntılarını içermektedir. Yönetim alanı (?) 2 metre yüksekliğinde doğal bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Surlar aşınmış olup, geriye en fazla 1,5 metre kalıntılarından kalmıştır, ancak kuleler halen bazen 5 metre yüksekliğe kadar çıkabilmektedir. Kalenin duvaryapı elemenları kerpiçten yapılmış olup, kalenin çevresinde 5 metre genişliğinde ve 3 metre derinliğinde bir hendek görülmektedir. Kalenin tüm iç kısmı tarımsal faaliyetleri için kullanılmış olup, tarım arazinin kale ve surlara doğru gelişmesi ile birlikte birçok bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur. MÖ 1. binyıldan Orta İslam dönemine kadar yerleşimlerin bulunduğu bu bölgenin, Huzistan'dan Fars bölgesine giden yol üzerindeki duraklama yerlerinin biri olduğu düşünülmektedir[226] (Resim 2.7; 2.8).

[223] Mir Fatah, "Manzelgahhaye Rah-e Shahi (Manzelgah Gachkaran)", 180-188.
[224] M. Zeidi, B. McCall and A. Khosrowzadeh, 2006, "Survey of Dasht-e Rostam-e Yek and Dasht-e Rostam-e Do," in D. T. Potts and K. Roustaei(eds.), *The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR* - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R., 162.

[225] Labaf Khaniki va Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabakeh Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", 75.
[226] Esmaeil Yagmaei, *Gozaresh-e Asib Shenasi Barkhi az Mohavatehaye Motalea Shode dar Barname " Shenasayi Rah-e Shahi Hakhamaneshi Shush-Takhte Jamshid" Fasl-e Dovom*, Zemestan, Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari, 2016, 4.

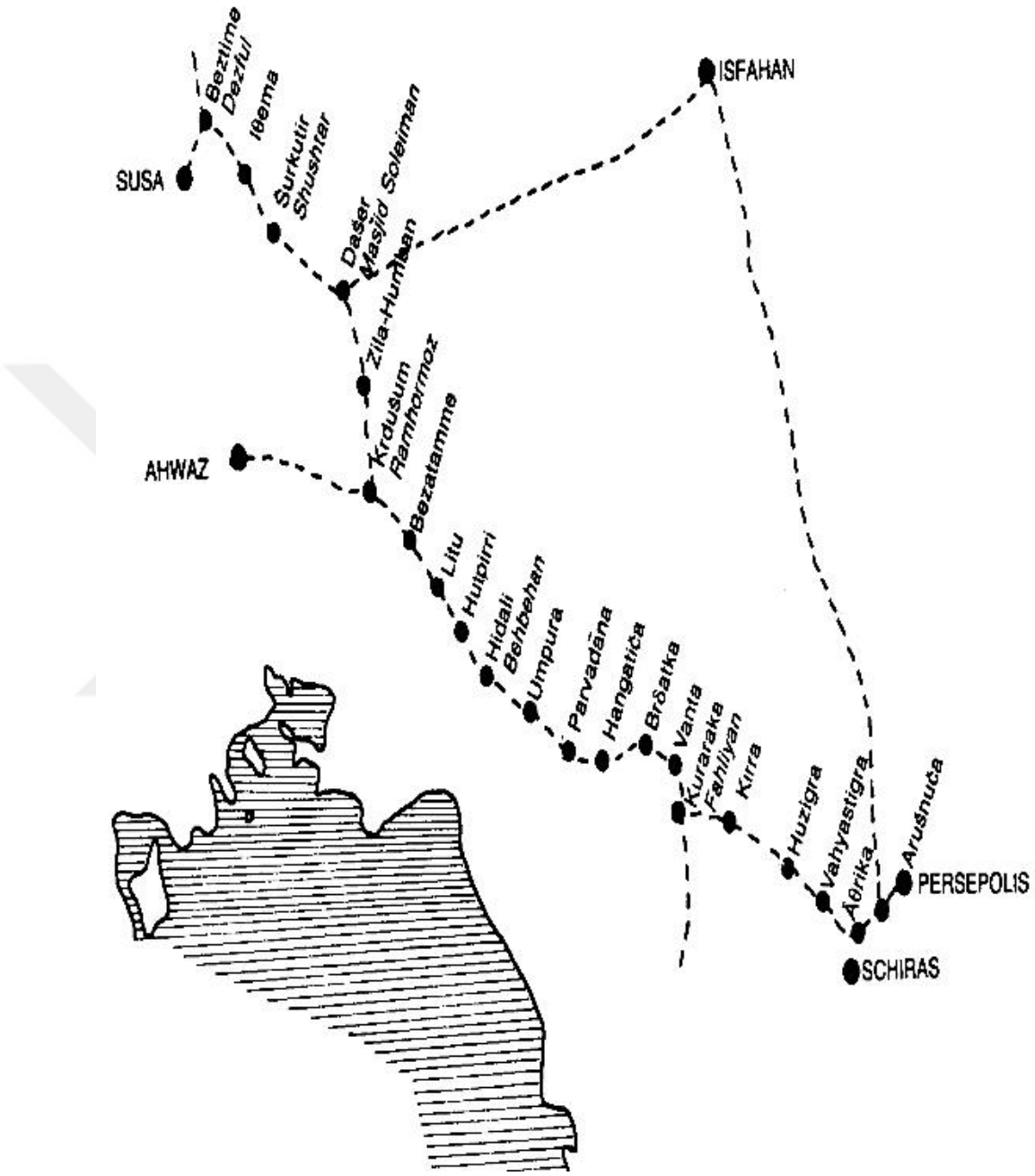

Resim 2.6. Susa-Persepolis Arasındaki İstasiyonlar (Meysam Labaf Khaniki va Bahman Firuzmandi, 2007, Tasvir-e 2)

Resim 2.7. Kot Alanı'nın Güneydoğu Görüntüsü (Yagmaei, 2016: 4)

Resim 2.8: Kot Alanı'nın Kuzeydoğu Görüntüsü (Yagmaei, 2016: 4)

2.4.2. Susa-Sardes Kral Yolu

Akhaimenid kral yolu sistemi, geniş imparatorluk sınırlarını kontrol etmek ve yönetmek için oldukça etkili bir araç olarak tasarlanmıştır. Herodotos V. kitabında Kral Yolu'nun detaylı bir betimlemesini yapmaktadır . *" Bütün yol boyunca kraliyet konutları ve çok güzel kervansaraylar vardır. Hep insanların oturdukları yerden ve güvenlik içinde geçilir. Lydia ve Phrygia içerilerinde yirmi stathmetikos ya da konak boyunca uzanır ki, bu doksan dört buçuk parsang tutar*[227]*……"* Söz konusu bu yol ağının Akhaimenidlerden önceki milletler tarafından da kullanıldığı görülmektedir. Assur devleti MÖ 9-7 yüzyıllar arasında ele geçirdiği bölgeleri kontrol etmek için bir iletişim sistemi oluşturmuştu. Nineve ve Nimrud'da bulunan Assur saraylarındaki resmi yazışmalar, bu sistem içerisinde bir posta istasyonları zinciri olduğuna işaret etmektedir. Buradaki yol istasyonları, eyalet merkezleriyle Assur başkentlerini birbirine bağlayan temel artellerde konumlanmıştı. Söz konusu yol daha çok kraliyet habercileri ve askeri haberciler gibi hükümet memurları tarafından kullanılmıştı. Yol ağı üzerinde bulunan köy garnizonları da kraliyet habercileri için konaklama ve tedarik malzemeleri sağlamaktaydı. Assur imparatorluk yolları, Zağros Dağları'nın karşısındaki Aşağı Zap bölgesinden doğuya yönelmekte, batıda ise Suriye-Filistin eyalet bölgesine ve Yukarı Mezopotamya boyunca uzanmaktaydı. Buradan hareketle Assur devletinin kullanmış olduğu bu yollar Akhaimenid iletişim sisteminin tarihi arka planını oluşturmuş söyleyebiliriz[228]. Akhaimenid döneminde de ticaretin daha ziyade kara yoluyla ve kervanlar aracılığıyla yapıldığı açıktır. Akhaimenid'ler gelişkin bir yol şebekesi kurmuşlardı. En önemlilerinden biri belkide başlıcası olan Akhaimenid Kral yoludur. Akhaimenid'lerin egemenlik alanlarını batıya doğru genişletmeleriyle, yol ağının kızılırmak'ın batısındaki kısmı (eğer varsa), daha da iyileştirilmiş olmalıdır. Elimizde kesin veriler bulunmamakla beraber, Kral yolunun Doğu ile Batıyı birbirine bağlayacak şekilde ve yol üzerindeki mola yerlerinin belirlenecek yapımına Akhaimenid kralı Kyros zamanında başlanmış olmalıdır. Daha sonra, Darius'un egemenliğinde satraplıkların yeniden organize edildiği

[227] Muzaffer Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 34, 2015, 80; 1 parsang =5.5 km., bkz. Amélie kuhrt, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, Vol. 2, London-New York 2007, 884.

[228] David F. Graff, "Persian Royal Road System", *AchHist. VIII*, Heleen Sancısı-Weerdenburg, Amélie Kuhrt, Margaret Cool Root (Edt), Leiden 1994, 171-172.

bir dönemde, yol tamamlanmış olmalıydı[229]. Arkeolojik kanıtlara göre, Kral Yolu, 2500 Km uzunluğundaydı. Herodotos Sardes ile Susa arasında uzanan yolun üç ay üç günde katedilebildiğini söylemektedir. Persepolis hazinesinden keşfedilen tabletler, Susa ve Persepolis arasındaki idari misafirlerin ve istasyonların günlük rasyonunu temsil etmektedir. Mısır'dan keşfedilen papirüsler ve Filistin'de yazılı çanak çömleklerin bulunması, Akhaimenid İmparatorluğu'nun satraplıkları arasında yolların genişliğini göstermektedir[230]. Kral Yolu, Basra Körfezi yakınlarındaki Susa'dan başlayarak Malatya-Mazaka (Kayseri)-Ankara-Gordion şehirlerinden geçiyor, batıda Sardes'e ulaşıyordu. Kervanların dinlenebilmesi için her 25-30 Km'de bir istasyonlar yer alıyordu. İnsanların Doğu ile Batı arasındaki ulaşımlarının sağlanmasının yanı sıra esas olarak askeri ve ticaret amaçla kullanılan yolun, Herodotos tarafından da "Kral Yolu" olarak anılması, olasılıkla iki büyük Akhaimenid kralının (Kyros ve Darius) dönemlerindeki popülerliğinden/öneminden kaynaklanmaktadır, sadece Akhaimenid krallarının kullandığı bir yol olmayıp kuşkusuz askeri, ticari ve ulaşım amacı da vardı. Herodot yolun güzergahı ve yol üzerindeki yerleşim yerleri ile kaleler ve ırmaklardan bahsederek, Parasang olarak mesafelerini vermektedir. Sardes ile Susa arasındaki yolun yanı sıra yine Sardes'ten Güney Anadolu kıyılarını izleyerek Tarsos'a ve Issos Körfezi'nden başlayıp Karadeniz kıyılarına ulaşan başka yollar da vardı. Anadolu ile Doğu arasındaki ticarette Babil'in önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır. Batıdan Doğuya kervanlarla zeytinyağı, şarap, vazo vs satılıyordu; karşılığında Batının ihtiyacı olan mallar alınıyordu[231].

2.4.3. Susa-Babil Kral Yolu

Susa stratejik olarak Hegmataneh ve Persepolis'ten daha iyibir konuma sahipti. Akhaimenid İmparatorluğu zamanında bu şehir Kral I. Darius tarafından siyasi ve idari başkent olarak seçilerek büyük önem taşıyordu. Eskiden Elam hükümetinin başkenti olan Susa, birçok iletişim yolu vasıtası ile diğer bölgelere bağlanıyordu. Bu yollardan bazıları kesinlikle Akhaimenid öncesi dönemlere aitti. Yollardan biri Susa'dan batıya

---

[229] Oğuz Tekin, "Pers Döneminde Anadolu'da Para ve Ticaret", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Hazırlayanlar Kaan İren, Çiçek Karagöz, Özgün Kasar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, 129.

[230] Behrouz Afkhami, "Baresi Jaygah Rah Abrisham dar Dorehaye Tarikhi Iran Bastan", *Majale Motaleat Irani*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar Kerman, Sale 14, Shomareh 28, 2015, 25.

[231] Tekin, "Pers Döneminde Anadolu'da Para ve Ticaret", *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, 129-130.

doğru uzanmış olup, geniş bir ovadan geçerek Babil'e ulaşıyordu[232]. Olmstead'n dediğine göre Susa'dan batıya doğru, geniş bir ovanın ortasından Babil'e giden kolay bir yol bulunmaktaydı. Susa'dan Babil'e giden yol, günümüzde, Mişan ovası, Hur Hoveyze çevresi, Arvand Nehrinin çevresindeki ovalar ve Basra denilen bölgeden geçerek Bagdat ovasına kadar ulaştığından dolayı tanımlanabilir. Bununla Birlikte, İslami Döneme ait yazılı belgeleri inceleyerek bu yol üzerindeki şehirlerin konumu tahmini olarak belirlenebilmektedir. Erken İslami dönem metinlerinden, İslami yüzyılların başlarında Susa ile Madain arasında Vasit'ten geçen bir yol olduğunu görmekteyiz. Bu yolun Sasani yolunun bir kalıntısı olduğunu, ayrıca Seleukos ve Part döneminden daha eski yollardan geriye kaldığını da kabul edersek, erken İslami dönemde Susa-Gargoub-Tayib-Matous-Vasit-Bağdat yolu aynı zamanda Akhaimenid dönemine ait bir yolu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Dicle, Fırat, Karun ve Dez nehirlerinin alüvyal topraklarındaki değişimler, barajların çökmesi ve şehirlerin yıkılması, bununla birlikte nehir kollarının yeniden yön bulması ve tüm bu arazi değişiklikleriyle birlikte Susa-Babil yolunun tamamen İslam döneminin başlangıcındaki yol olduğu teorisi doğru olmadığına kanıttır; Muhtemelen, Akhaimenid döneminden önce, Elam döneminden islam döneminde üçüncü ve dördüncü (Hicri) yüzyıllara kadar her zaman kullanılmış ve seyahat edilmiş olan Susa ile Babil arasındaki yolların varlığı olarak kabul edilebilir[233].

2.4.4. Susa-Med (Hamedan/Ekbatana) Kral Yolu

Tarih kitaplarında vurgulananın aksine, Susa-Med yolu, Akhaimenid dönemindeki en eski yol olarak kabul edilebilir, şüphesiz bu yol Kyros döneminden önce de bulunmaktaydı. Öyle ki, İran'ın Kyros tarafından fethi sırasında ve Darius'un iç savaşları zamanında , ordular da bu yoldan geçmiştir. Başka bir deyişle, bu yol hem daha eski olup hem de daha önemli siyasi olayları kendi ekseninde taşımıştır[234]. Hegmataneh (Ekbatana) veya bugünkü Hamedan şehri Akhamenid döneminden önce, Med İmparatorluğunun başkenti olan, Alvand Dağı'nın eteklerinde yer almaktadır. Alvand Dağı, neredeyse geçilmez olan ve Babil Ovasına yalnızca Assadabad'ın yüksek geçidinden erişilebilen dağ sırasının bir parçasıydı.

---

[232] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 44.
[233] Ahmad Egtedari, *Khuzestan va Kogilouyeh va Mamesani-Jografyaye Tarikhi va Asar Bastani*, Jeld 3 dar Majmoe Asar Khozestan, Anjoman Asar va Mafakher Farhangi, 1996, 761, 764.
[234] Azari va Babaei Tavasoki, "Tarikh Siyasathaye Rahsazi Shahan Hakhamaneshi", 15.

Susa ve Hegmataneh antik başkentlerini birbirine bağlayan en önemli yollardan biri Susa'dan Hegmataneh'ye giden yol du. Bu yolun rotası, Merkezi Zagros (Lorestan) boyunca devam ederdi. Diodorus Sicily'ye göre, Kassite diyarından geçen düz yol engebeli ve dar bir yol olduğundan Susa'dan Hegmataneh'ye giden yol Babil ovası boyunca daha uzun bir rotayı takip ederek Babil'e ulaşmadan önce doğuya doğru ayrılırdı, ve Oradan da Bisotun üzerinden İran yaylasına bağlanıyordu[235].

2.4.5. Akhaimenid Döneminde Tali Yollar

Ana yollar dışında yerel erişim sağlayan tali yollar denebilecek birçok yolun varlığından da bahsedebiliriz. Akhaimenid döneminde Batı Anadolu da da (Küçük Asya'da) bu tür yolların varlığını söyleyebiliriz. Bunlardan ikisi Tarsus'tan başlayan, biri kuzeydeki Kilikya kapılarından geçerek, sonunda Karadeniz'e ve diğeri kıyı boyunca batıya giden iki ticaret yolu bulunmaktadır. Karadeniz'in kuzey kıyılarında, Rusya'nın güneyindeki düzlükler boyunca, Ural üzerinden Sibirya'ya ulaşan bir yol daha bulunmaktaydı. Altın, bu yol üzerinden Batı ülkelerine ulaşıyordu[236]. Askeri seferlerle ilgili yazılar da, bu tür yolların varlığını kanıtlıyor; Örneğin İyonyalılar, Efesusların rehberliğinde Melitene'yi (Malatya) Sardes'e bağlayan Tali yolların üzerinden Sardes'e saldırmayı başardılar[237]. Bu yol, ayrıca, bir asır sonra, Lydia Satraplığı, Tisafernes tarafından Sardes'ten Efesus'a dönüşünde, Karabel Geçidinden geçen ana yol boyunca, Agsilaus kolordusunu denetlediği için kullandığı yol olduğunu söyleyebiliriz[238]. Lykaonia ve Tarsus arasında başka bir yolun varlığından haberdarız. Kyros, Kilikya kapılarına giden ana yolu geçtiğinde, Eponaxa bu yolu kullandı ve Kyros'tan beş gün önce Tarsus'a ulaştı. Bu yollardan bazıları Akhaimenid döneminden önce de olmakla birlikte bu dönemde yeniden onarrıldı. Bu tali yollar, diğer iletişim yolların aracılığı ile Akhaimenid İmparatorluğu'nun diğer merkezlerine bağlıydı. Tabletlerde bahsedilen ülke çeşitliliği, Akhaimenid başkentlerinin diğer vilayetlere farklı yollar vasıtası ile bağlandığını göstermektedir[239]. Muhtemelen diğer tali yollar Kyzicus ve Daskyleion'dan

---

[235] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 44,46.
[236] Mohammad A. Dandamayev and Vladimir G. Lukonin, *Culture and Social Institutions of Ancient Iran*, Cambridge University Press, 1989, 210.
[237] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 49.
[238] Pierre Briant, "De Sardes à Suse", in: H. Sancisi-Weerdenburg and A. Kuhrt (Edt), *Achaemenid History VI: Asia Minor and Egypt*; Old Cultures in a new Empire Nederland Instituut Foor Het Nabije Oosten, Leiden, 1991, 74-75.
[239] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 49.

güneye doğru uzanarak Susa-Sardes Kral yoluna bağlanıyordu[240]. Bu yolların bir başka kolu, büyük olasılıkla Sardes-Efesus tali yolunun devamı olan Karia satraplığının merkezine doğru uzanıyordu[241]. İskender'in ordusunun ihtiyacı olan erzağın büyük bir kısmı Persepolis'e giderken, kendisi Fahlian'dan Pers kapılarına giden başka bir yoldan ulaştı. İskender, Hyrkania (Gorgan) topraklarında da en kısa olan dağlık bir rotayı seçti, ve ordunun ihtiyacı olan malzemeyi askeri yoldan gönderdi. Kyros, Frigya'nın son kenti Iconyon'da kalırken, Epyaxa'yı en hızlı dağ yolundan Tarsus'a gönderdi ve böylelikle ordusunun bir kısmı kayboldu. Bu hususta iki rivayet edilmiştir. Birincisi, bu birliklerin Kilikyalılar tarafından yok edilmesi, diğeri ise askerlerin yollarını kaybetmesi ve yolunu bulamamalarıdır. Aslında yerel rehberler olmadan bu tali yollardan geçmek mümkün değildi. Askeri açıdan geçilmez ilan edilen yolun kesinlikle sıradan insanlar için geçerli olmadığı unutulmamalıdır. Yunan yazarları bir araziyi çöl olarak tanımladıklarında, onu kısa mesafelerde bölgede büyük miktarda suya ihtiyaç duyan büyük bir ordunun geçişine göre tanımlıyorlar[242]. Örneğin, İskender Zaranka'ya (Sistan) girmeden önce , Med topraklarında yer alan Hamedan'a çok hızlı bir mesaj göndermeyi amaçladı. Bu sebepten dolayı ve ayrıca mesafeyi bir aydan on güne indirmek için İran yaylasının tuzlu ve ürkütücü çölünüden geçmeleri gerekiyordu[243] (Harita 2.4).

2.4.6. Akhaimenid Döneminde Su Yolları

Akhaimenid İmparatorluğu'nun çeşitli merkezleri arasında bağlantıyı mümkün kılan kara yollarının yanı sıra, önemli deniz yolları da ülkelerin liman ve kıyılarını birbirine bağlamıştır[244]. Akhaimenid döneminde, dönemin denizci milletleri olarak bilinen Batı Anadolu'nun (Küçük Asya'nın) Yunanlıları ve Fenikelileri, İran'n egemenliğine girerek, Akhaimenid İmparatorluğu'nun deniz ticaretini geliştirdiler. Akhaimenid deniz ticareti esas olarak Fenikeli tüccarların elindeydi. Son zamanlarda Darius'un Elam'ı geliştirmek ve onu bir deniz iline dönüştürmekle ilgilendiği ortaya çıktmıştır. Böylelikle Susa denize bağlanmış, Babil ve Elam'ın güneyinde deneyimli denizciler olan Yunanlılar ile Karialı

[240] David Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the end of the Third Century After Christ*, Vol.2, Princeton University Press, 1950, 41.
[241] Herodotus, *The Persians Wars*, (Translated. A.D. Godley), The Loeb Classical Library, Cambridge (Mass.) and London, 1957, V. 52.
[242] Khazaei, "Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi", 50.
[243] Quintus Qurtius Rufus ,*History of Alexander the Great of Macedon,* (translated J. C. Rolfe), The Loeb Classical Library, Cambridge (Mass.) & London, 1976, VII.2.18.
[244] Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, 160.

gibi yerleşimcilerinin (veya sürgünlerinin) bu bölgeye yerleşmesi ile İran donanmasının ve Basra Körfezi'ndeki deniz ticaretinin gücü sağlanmıştır[245]. Büyük Darius Süveyş Kanalını kazımadan önce Basra Körfezi, Akdeniz ve Mısır arasındaki deniz yolu, Dicle ve Fırat üzerinden geçeredi, öyleki bu yol üzerinden Suriye'ye, ardından Tyre (Sur) şehrine ve oradan da Akdenize ile Mısır'a ulaşılırdı. Mısır'a kara yoluyla gitmeyi tercih ettikleri durumlarda, Filistin ve Sina Yarımadasından geçmeleri gerekmekteydi. Ancak bu yol susuz ve kurak bir çölün üzerinden geçtiği için, susuzluk ve yollar arasında yerleşim yerleri bulunmaması açısından yolcular için sıkıntı yaratmaktaydı, bu nedenle çölü geçebilmek için bol miktarda suya sahip olmaları gerekiyordu. Kyros'un halefi olan Kambyses, Mısır'ı fethetmek için bu yolu kullandı ve bu doğrultuda Araplar, Kambyses'e etkili bir şekilde yardım etti. Herodot'un söylediğine göre Kambyses'in ordusunun ihtiyacı olan su araplar tarafından deri tulumlara doldurularak develer ile çölün çeşitli yerlerinde kendilerine ulaştırıldı. Hindistan ve Basra Körfezi kıyılarından Süveyş'e ve oradan Küçük Asya kıyılarına, Yunanistan'a, Ege Denizi'ne ve Akdeniz'den Kuzey Afrika kıyılarına giden yolcu ve deniz ticareti yolları Saudi Arabistan ile Sina Yarımadası'nın sıcak çölünü geçmekten daha kolay geçiş yolu idi. Mezopotamya ovasında Nehir kıyısındaki şehirlerin çoğu, nehirler vasıtası ile birbirine bağlanmıştı[246]. Akhaimenid döneminden kalan Babil belgeleri, Akhaimenid İmparatorluğu topraklarında iç ticaretin geliştiğini göstermektedir. Bu belgelerdeki bilgilere göre ticari mallar çoğunlukla nehirler ve 60 ton kadar taşıma kapasitesine sahip gemilerle taşınıyordu. Ayrıca Ghirshman Akhaimenid Döneminde 200 ile 300 ton kapasiteli gemilerin varlığından bahsetmektedir. Genellikle Nil, Dicle ve Fırat gibi büyük nehirlerde kullanılan gemilerin kapasitesi 100 ile 200 ton arasındaydı. Akhaimenid döneminde, ilk kez günde 60 ile 80 deniz mili hareket edebilen gemiler inşa edildi. Aynı dönemde limanların inşasına başlandı, denizcilik işaretleri incelendi, gemiler ve deniz ticareti için belge ile malzemeler hazırlandı, denizcilik işlerinin yapılmasında uzmanlık düşünüldü[247].

[245] Labaf Khaniki va Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabakeh Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", 70.
[246] Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, 160-161.
[247] Labaf Khaniki va Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabakeh Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", 70-71.

2.5. AKHAİMENİD İMPARATORLUĞU'NIN EKONOMİK SİSTEMİ

Akhaimenid imparatorluğu'nun farklı bölgelerinde, Mısır'dan Balkan'a kadar uzanan, çeşitli ekonomik ve siyasi birimlerden oluşuyordu. Bu konuyu, farklı bölgelerin idari belgelerinde İran'lı isimlerin varlığı göstermektedir[248].

Aslında, Akhaimenid kralları coğrafi sınırlarını genişleterek ekonomik engelleri kaldırmaya ve küresel piyasalara girmeye çalıştılar. Tabiki, Akhaimenid imparatorluğu'nun küreselleşme politikalarının sonuçları farklı ve genişti. Akhaimenid krallarının politik ve ekonomik stratejisi aslında açık denizlerde hakemiyetini sürdürmek ve batı ticaret yollarını ele geçirmekti[249].

Akhaimenid imparatorluğu, her satrapta zaten var olan yerel elitlerin ve kurumların verimli kullanımı nedeniyle gelişti. Aynı şey Doğu Anadolu içinde geçerliydi; Doğu Anadolu'da da Urartu krallarından türeyen önceki yapıların, pers imparatorluğu'nun amaçlarına hizmet edebilmek için kullanılmıştır. Çeşitli kaynaklar, Akhaimenid ekonomi politikasının, daha fazla üretimin teşvik edilmesine, mal ve ürünlerin satraplar ve ekonomik özgürlükler arasında değiş tokuş edilmesine yönelik düzenlemeler sağladığına işaret ediyor. Buna ek olarak, Akhaimenid imparatorluğu tarımsal çalışmaları teşvik etmek için satraplıklar arasında birçok etkinlik gerçekleştirdi. Kamu çalışmaları, özellikle tarımsal gelişmeye yönelik sulama kanallarının oluşturulması, bazı ülkelerde üretimi arttırmak ve satraplıkların çeşitli sektörlerinde ticari gelişmeyi sağlamak için kullanılmıştır[250]. Akhaimenid yönetimi sırasında, uluslararası ticaretin yerleşimi için iyi ve uygun koşullar sağlanmıştır[251]. Genel olarak Akhaimenid döneminde özellikle yunanlılar ve Batı Anadolu bölgesinde yer alan satraplıklarla ticaret için daha çok para kullanılmıştır[252]. Akhaimenid döneminde ticaretin genel yönü, kırsal ve kabile halkları arasında mal alışverişinden oluşturulmıştır. Aynı zamanda, dekoratif ürünler yanı sıra

---

[248] Jan Tavernier, *Iranica in the Achaemenid Period (Ca. 550-330 BC):* Lexicon of old Iranian Proper Names and Loanwords, attested in non-Iranian texts, Peeters Publisherers and Department of Oriental Studies Bondgenotenlaan: Leuven-Paris-Dudley, MA, 2007, 2.
Muhammad A. Dandamayev, "Economy in the Achaemenid Period", in: E. Yarshater (Edt.), *Encyclopedia Iranica*, Vol.VIII, Fasc.1, 1997, 101.

[249] Mohammad Karim Jamali, Nasere Jadidi, Ali Akbar Shahabadi, "Nagsh va Jaygahe Satrapneshinhaye Garbi Iran dar Shahanshahi Hakhamaneshi (az 550-330 B.C)", *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani Daneshgah Esfahan, Dore Jadid, Sale 5, Shomare peyapey 18, 2013, 39.

[250] Alireza Soleymanzadeh, "The Achaemenid Economic System and the Armenian-Georgian Situation", *ivane javaxiSvilis saxelobis Tbilisis saxelmwifo universitetis saqarTvelos istoriis institutis Sromebi.* XIII Tbilisi. 2018, 73.

[251] Iigor Mikhaílovich Diakonoff. *Ancient Mesopotamia: Socio-Economic History.* 1969, 297.

[252] Dandamayev, "Economy in the Achaemenid Period", 101.

tekstil ve tahil gibi bazı tarım ürünlerinin ticareti, gelişmiş ülkeler ve komşu ülkeler arasında geliştirilmiştir. Babil, Akhaimenid karllığı döneminde en gelişmiş bölgelerden biriydi. Herodotos ve Xenophon'un kitapları, Babil ve Armenia arasındaki ticaret ve bu iki satraplığın ekonomik hayatı hakkında birçok bilgi içermektedir. Herodot'un sözlerinin kavramı çok açık. Tarım, Hayvancılık ve şarap üretimi, Akhaimenid döneminde Armenia halkının başlıca mesleği olmuştur[253].

Akhaimenid imparatorluğu'nun ekonomik yapısı muhtemelen politik yapı kadar çeşitli olduğu söylenebilir. Belki de farklı ekonomilerin bir kombinasyonuydu; ama aynı zamanda, bu politik-ekonomik birliği birleştirme görevini asla unutmaya Akhaimenid krallarının elinde örgütlü bir ekonomik birimidi[254].

2.5.1. Ekonomik Sisteminde Kara Yollarının Önemi

Tarihsel kanıtlar, Antik İran'ın tarihi dönemlerinde, yolların hükümetler için kritik ve stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Akhaimenid döneminde, yollara büyük önem verilmiş ve bu dönemde yollardaki en fazla aktivitenin gerçekleştiği söylenebilir.

Akhaimenid döneminde İran'da bulunan maddi mirasın, o dönemdeki geniş ticaretin olduğunu temsil etmektedir. Akhaimenid yönetiminin merkezine uzakta olan, Sibirya'da Akhaimenid motifleri ile ortaya çıkan Pazirik halısı, bu iddiaya şahit olmuştur. Akhaimenid döneminde tüm yollar korunmuş, ayrica yollar boyunca askerlerin yerleşimi için büyük ve sağlam kaleler inşa edilmiştir. Özel ve halka açık mektupların idari ve dağıtımını hızlandırmak için kurye ve at ahırına sahip yerler oluşturulmuştur[255]. Akhaimenid döneminde en önemli yollardan biri olan Kral Yolu'nun, bir kısmı doğu Anadolu bölgesinden geçerek bu bölgenin ticaret ve economisinde önemli bir rol oynamıştır.

2.5.2. Ekonomik Sisteminde Su Yolların Önemi

Anadolu'da kurulan uygarlıklarda su kaynaklarını ve nehir kenarlarını yerleşim bölgesi olarak tercih etmişlerdir. Dolayısıyla medeniyetlerin nehir vadilerine

---

[253] Soleymanzadeh, "The Achaemenid Economic System and the Armenian-Georgian Situation", 73.
[254] Andrew R. Meadows, "The Administration of the Achaemenid Empire", John Curtis and Nigel Tallis (Ed.), in *forgotten Persian Empire*: The World of Ancient Persia, British Museum, London, 2005, 185.
[255] Behrouz, Afkhami. "Baresi Jaygah Rah Abrisham dar Dorehaye Tarikhi Iran Bastan" [Antik İran'ın Tarihi Dönemlerinde İpek Yolu Konumunun İncelenmesi], *Majale Motaleat Irani*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar Kerman, Sale 14, Shomareh 28, 2015, 25,31

yerleşmeleri, kentlerin gelişimine büyük katkı sağlamıştır. Nehirlerin, tarih boyunca insan hayatında ekonomik, hukuk, politik, sosyal ve dini alanlarda da büyük etkisini görmek mümkündür. Nehirler, üzerinde taşımacılığın başlamasıyla ekonomik hayatı canlandırmış, çivi yazılı kanunlara konu olmuş, medeniyetlerin doğal sınırlarını çizmiş ve kutsallaştırılmıştır. Bu nedenle nehirlerin insan hayatına katkısı kentlerle sınırlı tutulamaz. Fakat, tarihin ilk dönemlerinden beri, insan topluluklarının yaşam alanı olarak nehir kenarlarını tercih etmeleri, kentlerin ve nehirlerin önemini vurgulamaktadır[256].

Akhaimenid İmparatorluğu'nun ekonomik sisteminde, yol ağı ve kara ile su taşımacılığı büyük önem taşıyordu. Malların kara yoluyla taşınması, insanların ve hayvanların kas gücüne ve ulaşım araçlarına bağlıydı. Malların uzun mesafelerde taşıması zor ve maliyetliydi, ancak su taşımacılığı bu problemi çözmeye yardımcı oluyordu. Akhaimenid İmparatorluğu'nun Batı Satraplıkları (Doğu Anadolu Bölgesi) Fırat, Dicle ve Aras gibi kalıcı ve büyük nehirlere sahip olmasından dolayı, üretim, dağıtım ve hizmet maliyetlerini düşürmesine neden olmuş ve ekonomik sistemin ilerlemesine yol açmıştır. Aksine, Doğu Satraplıklardaki debisi ve mevsimsel nehirler nedeniyle, ulaşımda daha çok insan ve hayvanın kas kuvvetinden yararlanmıştır[257]. Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alan Fırat nehri aracılığıyla Akhaimenid satraplığı boyunca mal taşımacılığı yapılmıştır. Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde sadece hammadde ve seramik taşımacılığı yapılmamıştır, aynı zamanda taşıma kapları içerisinde şarap da taşınmıştır. Doğu Anadolu Bölgesinde yer alan nehirler Akhaimenid süreci boyunca bu bölgenin ekonomisi için büyük önem arz etmektedir[258].

2.6. AKHAİMENİD KRALLIĞI'NIN ASKERİ SİSTEMİ

Akhaimenid İmparatorluğu, eski zamanlarda antik dünyanın gözlemlediği en büyük imparatorluktu. Bu nedenle, etkili askeri yöntemleri olmadan düzgün bir şekilde işlev yapamazdı. Akhaimenid'ler hükmettiği satraplıkların ve eski imparatorlukların

---

[256] Cemil Bülbül, Ezgigül Doğan, Eski Yakındoğu'da Nehirler ve Kentler, *ASIA MINOR STUDIES-INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES*, Volume 4, Issue 8, 2016, 29

[257]Nigel, "Transport and Warfare", John Curtis and Nigel Tallis (Ed.), in: Forgotten Persian Empire: *The World of Ancient Persia*, London: British Museum, 2005, 210

Farokh Mostofi, "Janevaran dar Emperatouri Hakhamaneshiyan" [Akhaemenid İmparatorluğu'ndaki Hayvanlar], Virastaran: John Curtis va Nigel Tallis, *Emperatouri Faramoush shode Parsian Jahan Bastan [Antik Dünya'nın Perslerin Unutulmuş İmparatorluğu]*, Entesharat Ameh, Tehran, 2013, 265

[258] Salpi, Bocchieriyan, *The Achaemenid Satrapy of Armenia*, University of Colorado, 2016, 25.

taktiklerini ve askeri gücünü büyük ölçüde kullandılar[259]. Akhaimenid imparatorluğu'nun ordu teşkilati, Yunan tarihçilerinin tanımları ve bu döneme ait önemli kabartmalar vasitesi ile tanımlanmıştır. Bu dönemin öne çıkan özelliklerden biri, imparatorluğun siyasi otoritesi tehdit edilmediği sürece hükmettiği bölgelerin halkına yerli örgütlerini korumasına izin vermesiydi. Ayrıca, Akhaimenid İmparatorluğu'da, askeri kuvvetlerini tamamlamak için bu imparatorluğun egemenliğinde yaşayan bütün bağımlı halkalrın yerel güçlerinden de destek alınmıştır[260]. Bu yüzden, Akhaimenid İmparatorluğu'nun askeri organizasyonunu hükmettiği satraplıkların askeri örgütlerinden ayırt etmek biraz zorlaştırıldı. Bu çeşitliliğin Akhaimenid ordusunu bölgelerini örgütlenmelerine ve yöneticilerine yardımcı olan ulusötesi ve sınır ötesi bir orduya dönüştürdüğü unutulmamalıdır. Büyük Kyros tarafından birleşen Persler gerçek bir ordu değildiler. Geçmişte, bir kabile veya bölge halkı o bölgenin askeri gücü olarak görülüyordu. Öyleki eski farsçada "halk" anlamına gelen bir ifade olan "*Kara"* kelimesi kullanılmaktaydı[261]. Bu birlikler zamanla Akhaimenid askeriyesinin omurgasını oluşturmuştur. Bunun yanında Medler ve diğer İran'lı milletler de orduda önemli hizmetler görmeye başlamış ve böylece Akhaimenid ordusunun iskeleti etnik olarak Aryanlardan oluşan sürekli bir kuvvete dönüştürülmüştür. Bunlar Akhaimenid askeri teşkilatının temelini oluşturan, operasyonel ordudur. Genel seferberlik dönemlerinde ise Akhaimenid egemenliğinde olan diğer halklardan birlikler bu orduya katılmıştır[262]. Akhaimenid egemenliğinde olan yerel halklardan yedek birlik olarak askere alınan birliklerle ordunun insan gücü sayısal bakımdan oldukça büyümüştür. Böylece antik dünyanın gördüğü bir ordunun temelleri atılmıştır[263]. Nitekim zaman geçtikçe profesyonel hale gelen ordu piyade, süvari ve savaş arablarından oluşan tam teşekküllü bir yapı arz etmiştir. Bu ordu için ise *"spada"* terimi kullanılmıştır[264].

---

[259] Mohammadkarim Yousef Jamali ve Ali Akbar Shahabady, "Baresi Nagsh va Jaygah Nezamiye Satrapneshinhaye Garbi Iran dar Arteshe Shahanshahi Hakhamaneshi (Az 550-330 Pish az Milad), *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi Daneshgahe Esfahan,* Sale 50, Dore Jadid Sale 6, Shomare 4 (Peyapey 24), 2015, 58.

[260] Duncan Head, *The Achaemenid Persian Army,* Published by Montvert Publications, 1992, 7-8.

[261] Alireza Shapur Shahbazi, "Army I. Pre-Islamic Iran" in: *Encyclopaedia Iranica,* Ehsan Yarshater (Edt), Vol. 2, Fasc. 5, 1986, 491.

[262] Josef Wiesehöfer, *Antik Pers Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali İnci), Telos Yayıncılık, 2003, 140-141.

[263] Oliver Lyman Spaulding and Hoffman Nickerson, *Ancient and Medieval Warfare,* 1994, 30.

[264] Shapur Shahbazi, "Army I. Pre-Islamic Iran", 493.

2.6.1. Akhaimenid Dönemi'nde Askeri Örgütlenme

Akhaimenid İmparatorluğu siyasi-askeri gücünü koruyabilmek ve ele geçirdiği farklı dil, din ve kültüre sahip halkları elinde tutabilmek için güçlü bir orduya sahip olmak zorundaydı. Aynı zamanda son derece geniş topraklara sahip imparatorluğun yönetiminde, Akhaimenid kralına sadık yönetici-memurlara ve askerlere de ihtiyaç duyulmaktaydı[265]. Akhaimenid askeri örgütünün kalbini, *"büyük kral"* ünvanını taşıyan hükümdar teşkil etmekteydi. Savaş veya barış dönemlerinde yasa koyucu ve yüksek yargıç olmak üzere bütün iktidarı bünyesinde toplayan Akhaimenid kralları önemli seferlerde ordunun başında bulunmuşlardır. Yunan kaynaklarında bu tur komutanlıkların birçok örneğine işaret edilmiştir. Örneğin Büyük Kyros, ordusunu Med'lere karşı yönetti[266]. I. Darius İskit seferinde ordunun başında her türlü zorluklara rağmen askerlerinin başından ayrılmamıştır[267]. Kserkses Yunan seferi sırasında, çeşitli kabilelerden oluşan bir orduyu yönetti[268]. II. Artakserkses isyan eden kardeşine karşı birliklerini cesaretlendirdi[269]. III. Artakserkses Fenike ve Mısır isyanlarında komutan olarak savaştı[270]. Akhaimenid kralları bütün savaşlarda askeri örgütlerinin komutasını üstlenemezlerdi; Çünkü bazen, savaş alanının uzaklığı nedeniyle savaş yerine asker göndermek zorluklarla beraberdi ve kralın saltanatının merkezinden birkaç yıl uzak kalması doğru değildi. Bu nedenle, Küçük yerel operasyonlar daha çok satraplar tarafından yapılmıştır. Örneğin, I. Darius'un hem yeğeni, hem damadı olan Mardonios MÖ 492'de Trakya'ya sefer düzenlemiş, MÖ 479'da ise Kserkses'in Yunanistan seferinden çekilmesinden sonra Yunanistan'da kalarak büyük bir orduya komutanlık etmiştir[271]. Kralların savaşçı kişilikleri olduğunu, ordularının başında düşmanla çarpıştıklarını Akhaimenid kaynaklarında da görebiliriz. Bisotun rölyefinde I. Darius, Gaumata'yı ezer vaziyette zafer kazanmış kral edasıyla ayakta durmaktadır. Yazıtında ise Ahuramazda'nın isteğiyle kral olduğunu, on dokuz savaştan zaferle çıktığını, dokuz kralı

[265] Özkan Kılıç, "Pers Eğitim Sistemi", 192.
[266] Tarikhe Herodot, I, Paragraf 127.
[267] Tarikhe Herodot, IV, Paragraf 1.
[268] Tarikhe Herodot, VII, Paragraf 59.
[269] Lloyd Llewellyn-Jones va James Robson, *Persika: Dastanhaye Mashreg Zamin, Tarikhe Shahanshahi Pars be Revayate Ketziyas*, (Çev. Fereydoun Majlesi), Entesharat Tehran, 2011, Paragraf 63.
[270] Diodorus Siculus, *Iran va Sharge Bastan dar Ketabkhane Tarikhi*, (Çev. Esmail Sangari), Entesharat Jami, 2005, Paragraf 90, 203.
[271] Head, *The Achaemenid Persian Army*, 8.

esir aldığını anlatmaktadır. Aynı şekilde Nakşi Rüstem kraliyet mezarının ön cephesinde kral, büyük ordu ve sağlam inanç betimlemeleriyle yan yana durmaktadır[272].

2.6.2. Asker Temini

Akhaimenid'ler, Küçük krallığı bir dünya imparatorluğuna dönüştürerek, merkezi güçlerin yanı sıra satraplık ordularının bileşiminden güçlü bir ordu yarattılar. Ordunun çekirdeği soylu Pers ve Medler'den teşkil edilmiştir. Herodot Tarihi gibi kaynakların ifade ettiğine göre askere alım çağrısına bütün halklar harfiyen uymalıyıdı ve kralı takip etmeleri gerekmekteydi[273]. Etnik olarak Pers kökenli olanların dışında Med, Baktria ve Saka halkları da orduda hizmet eden önemli halklar olarak karşımıza çıkmaktadır[274]. Satrapların temel askeri yükümlülükleri büyük kralın ihtiyaçları ile kendi bölgesinin gereksinimleri arasında bir yerde bulunmaktaydı. Bu yüzden satraplar ülke topraklarının muhafazası için iyi bir orduyu daima hazır tutmak zorunda olmuşlardır. Ayrıca vergi toplama meselesinde de orduya ihtiyaç duyulacak durumların meydana gelmesi kaçınılmazdı. Böylece savaş ya da isyan gibi herhengi bir durumda, satrapların kontrolünde bulunan askeri birliklerle olaya anında müdahale etme imkanı planlanmıştı[275]. Eyaletlerde bulunan ordular Akhaimenid kuvvetlerini pek çok yönden desteklemiştir. Sınırlardaki savaşçı halklar ile sürekli mücadele eden satraplık orduları Akhaimenid süvarisinin gövdesini oluşturması bakımından önemlidir. Bunun yanında krallara doğrudan askeri güç sağladığı gibi savaş zamanlarında imparatorluk ordusuna bölgesel lojistik olarak gıda ve askeri malzeme sağladığı görülmektedir. Büyük kralların ordularına dahil olan satraplık kuvvetleri bu sayede imparatorluk kuvvetlerinin gücünü fazlasıyla artırmıştır. İmparatorluk ordularının sayıca fazla olması bu birliklerin düzenlenme meselesini de beraberinde getirmiştir. Bu yüzden askeri birlikler 100'lük ve 10'luk birimlere ayrılmıştır[276].Akhaimenidlerin asker temini için kullandığı diğer bir sistem, ordunun geçtiği ve ele geçirdiği memleket halklarından erkekleri kendi ordularına dahil etmektir. Bu durumu iç isyanları bastırmaktan ziyade toprakları genişletmek adına

---

[272] Pierre Briant, *The Achaemenid Empire: War and Society in the Ancient and Medieval Worlds*, Kurt Raaflaub, Nathan Rosenstein (Edt), Center for Helleniv Studies, Trustees for Harvard University, Washington, D.C., Distributed by Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1999, 111-112.
[273] Shapur Shahbazi, "Army I. Pre-Islamic Iran, 492.
[274] Peter Barkworth, "The Organization of Xerxes Army", *Iranica Antiqua 27*, 1993,159.
[275] Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", 70-71.
[276] Duran, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", 71.

yapılan seferlerde görmekteyiz. Büyük Kyros'un Sardes seferinde ve Kserkses'in Yunan savaşlarında uğradıkları her memleketten cebren asker topladıkları bilinmektedir. Akhaimenid ordu teşkilatında ücretli asker de kullanılmaktaydı. Paralı askerler için savaş ve garnizon görevi yaşam kazancının bir yolu olarak görülmekteydi. Nitekim savaş sonrası evlerine dönmek zorunda olmadıklarından kalelerde, garnizonlarda muhafız olarak kalabilirlerdi. Ücretleri ödendikçe iyi savaşan bu askerler bunu meslek edindiğinden öldürme ve savunma usullerini iyi bilmeleri gerekmekteydi1. Dolayısıyla bunlar askeri eğitimlerine son derece dikkat etmişlerdir. Fakat dağlık kabilelerin askeri yeteneklerinin bireysel olarak kendilerine bağlı olduğunu ifade etmeliyiz[277].

2.7. DEĞERLENDİRME

İran bölgesinde kurulan Akhaimenid İmparatorluğu, kendi coğrafyasında hakimiyeti sağladıktan sonra yüzünü batıya dönerek, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasına seferler düzenlemiş ve buraların işgali sonucu doğubatı mücadelesini başlatmıştır. Akhaimenidlerden önce kendi kültürlerini özgün bir şekilde yaşayan batı uygarlıkları, Akhaimenid'ler tarafından işgal edilince, zamanla doğunun kültür ve siyasi görüşlerini de görmüş oldular. Diğer bir deyişle, Akhaimenid'ler doğunun kültür mirasını batıya ulaştırmıştır. Bu da doğu-batı kaynaşmasını beraberinde getirmiştir. Akhaimenidler kendi coğrafyasından bir hayli uzakta, güçlü krallıkları işgal ederek çeşitli etnik kökenli halklardan oluşan kozmopolitik bir imparatorluk kurmuştur. Bu siyasi birlikteliğin güçlü kalmasının altında yatan sebepler düşünülürse, Akhaimenid İmparatorluğu'nun hakimiyeti altındaki halklara karşı hoşgörülü bir politika izlediğini ve bunun yanı sıra güçlü bir merkezi yönetimin olduğunu söyleyebiliriz.

[277] Muzaffer Duran, *Pers Ordu Teşkilatı, MÖ 6-4 Yüzyıl*, Süleyman Demiral Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2016, 45.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AKHAİMENİD DÖNEMİ'NİN KÜLTÜREL YAPISININ ANA HATLARI

Akhaimenidler, MÖ 6. yüzyılın ilk yarısında Medlerin sanatsal geleneklerini takip ettiler; Akhaimenidler bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra ve özellikle II. Kyros ile halefleri döneminde, yöneticilere ait saraylar, yeni bir tarzın ortaya çıkışını gösteren, diğer halkların geleneklerini ve sanatsal başarılarını birleştirecek şekilde kuruldu. Kanıtlara göre, Akhaimenid sanatı başta Mezopotamya, Mısır ve Anadolu olmak üzere farklı ulusların sanatının sanatsal birleşiminin sonucu olan eklektik bir sanattı. Aslında, Akhaimenidler, geniş topraklarını tanıtmak için, her zaman egemenlikleri altındaki ulusları sanat eserlerinin yaratılmasına dahil etmeye çalıştılar. Akhaimenid sanatı, Lüks bir saray sanatı olarak, diğer ulusların sanatıyla yenilikçi bir ittifak sürecini gösterir. Akhaimenid'ler diğer ulusların sanatını benimsemiş olmuş olsalar da, sadece körü körüne taklit etmediler, aynı zamanda başkalarından aldıklarına da müdahale ettiler. Dolayısıyla Akhaimenid mimarisinde görülebilen uyum ve birlik, diğer milletlerin mimari unsurlarını kullanmadaki başarısını göstermektedir. Akhaimenid sanatı basit bir sanat değildir. Başka bir deyişle, Akhaimenid sanat eserleri hem üslup, hem de içerik olarak diğer etnik grupların eserleri ile yakından ilgilidir ve onun devamı olarak kabul edilir. Akhaimenidler Elam, Med, Mezopotamya, Mısır ve Anadolu gibi ulusların sanatından etkilendiler. Tezimizin konusu Elam, Med, Mezopotamya ve Anadolu bölgelerini kapsadığından dolayı, bu bölümde bu dört grubun etkisi ile ilgili bilgi vermeye çalışılacaktır.

3.1. İran

3.1.1. Saray Mimarisi

II. Kyros tarafından MÖ 550 yılında kurulan Akhaimenid İmparatorluğu, tarihteki önemli siyasi gelişmelerin yanı sıra mimarlık ve sanat alanında da yüksek bir konum kazanmıştır[278]. Akhaimenid mimarisinin her zaman hükümetle bağlantılı bir saray mimarisi tarzı olarak tanıtılması, bu dönemde mimarlığın krallar için önemini göstermektedir[279]. Akhaimenid kralları, en başından ve II. Kyros zamanından beri, tören

[278]Igor Mikhaílovich Diakonoff, *Tarikhe Mad,* (Çev. Karim Keshavarz), Tehran, Entesharat Elmi Farhangi, 2011, 388.
[279] Alireza Shahpour Shahbazi, *Ramnamaye Mostanad Takhte Jamshid*, Farhangsaray Mirdashti, Safiran, 2016, 22.

ve hükümet açısından da büyük önem taşıyan muhteşem binalar inşa etmeye başladılar. Bugüne kadar tespit edilenlere göre, Akhaimenidlerin mimari ve yapılarında var olan özellikler, farklı bölgelerin mimarisine dayanmaktadır ve Anadolu, Mısır, Mezopotamya (Asur ve Geç Babil) gibi çeşitli ulusların mimari özelliklerini göre oluşturulmuştur[280]. Akhaimenidler, diğer milletlerin sanatından aldıkları etkilerle birlikte, bölgedeki kendilerinden önceki hükümetleri de miras aldılar. Öte yandan, Akhaimenid hanedanının kurucusu II Kyros'un babası Anşan'dan ve annesi de Med kralının kızıydı.[281]. Akhaimenid'lerin, Elamlılar ve Med'ler ile siyasi, sosyal ve etnik ilişkilerinden dolayı başta mimarlık olmak üzere çeşitli yönlerden, desenlerin aktarılması beklentiden uzak değildi ve hatta Med'lerin uzun süren hakimiyetinin Akhaimenid üzerinde de etkileri olduğu söylenebilir[282]. Bununla birlikte, bu dönemdeki bu etkiler ile desenler, Akhimenid'lerin değişim ve yeniliklerine eşlik etmiş, Akhaimenid sanatı ile mimarisi adı verilen yeni bir tarz biçiminde hayata geçirilmiştir. Bu dönemin uzmanlarının çoğuna göre, Akhaimenid mimarisinde en önemli ve en büyük etkiler Mezopotamya'dan, özellikle Asur ile Geç Babil mimarisinde görülebilir[283]. Günümüzde, ana malzemeleri taştan oluşmuş olan Akhaimenid dönemine ait saray ve tören yapılarının kalıntılarını inceleyerek, o döneme ait binaların nasıl inşa edileceğine dair bilgi edinebiliriz. Ancak, bu kalıntılar dışında, bu yapıların inşasına dair birçok bilgi sağlayan tarihi belgelerde mevcuttur; Örneğin, Persepolis platformunun güney duvarına yazılan Elam *(Dpf)* ve Babil *(Dpg)* dillerinde, I. Darius yazıtları gibi, Persepolis saraylarının nasıl inşa edildiği hakkında büyük bilgi sağlarlar. I. Darius, iki yazıtın metninde, Persepolis saraylarının inşasında diğer bölgelerden farklı zanaatkarların varlığından bahsetmektedir. Ancak bu iki yazıtın metninde bölgelerin detaylarına ve tam adlarına değinilmemekte ve sadece Kralın platform üzerindeki yapının inşasına ilişkin kararnamesinin genellikleriyle bilgi vermektedir. Ancak Persepolis platformunun örneklerinden biraz daha eski olan ve I. Darius tarafından yaratılan Susa sarayındaki yazıtları inceleyerek, Akhaimenid yapılarının inşası ile ilgili daha önemli noktalara ve daha fazla detaya rastlıyoruz. Susa sarayının nasıl inşa edileceğini adım adım anlattığı bu yazıtlardan en önemlisi, bugün

[280] Shahpour Shahbazi, *Ramnamaye Mostanad Takhte Jamshid*, 11.
[281] John Curtis, *Iran dar Sar Agaz Tarikh*, (Çev. Nader Mirsaeidi), Tehran, Nashre Bad, 2013, 70.
[282] Rahim Velayati, *Bastan Shenasi va Honar Mesr Bastan*, Tehran, Entesharat Pardis Danesh, 2014, 273.
[283] Ali Sami, *Paytakhthaye Shahanshahan Hakhamaneshi*, Tehran, Nashre Pazine, 2010, 20-53.

bilimsel adı Dsf olarak anılan yazıttır[284]. Darius Susa sarayının inşası için bıraktığı bu yazıtta, bu binayı Hadiş olarak adlandırmıştır. Darius, Hadiş binasının bu sağlam temel üzerine inşa edildiğini, aynı zamanda, bu yazıtta süslemelerin ve yapı malzemelerinin uzak yerlerden elde edildiğini belirtir. Akhaimenid kralı, temellerin sağlamlığı açısından, yüzeyden kayaya ulaşana kadar aşağıya doğru toprağın kazıldığını, daha sonra kazılan temellerin kum, çakıl ve molozla doldurulduğu kazı operasyonu hakkında bilgil vermiştir. Bununla birlikte, Binanın temelinin Babilliler tarafından kazıldığını, kum ile molozla doldurduğunu, Tuğlaların Babilliler tarafından yapılmış ve kalıplanmış olduğunu belirtmiştir. Asurlular Lübnan'dan Babil'e sedir kereste getirmiş ve daha sonra Babilden, Karialılar ile Yunanlılar Susa'ya taşımıştır. Altın Sardes ve Baktria'dan, değerli Lacivert taşı ve akik Sogdiana'dan, değerli Turkuaz taşı Chorasmia'dan (Harezm), gümüş ve abanoz Mısır'dan, Duvarların süslemeleri Yunanistan'dan, fildişi Etiyopya'dan, Sind ve Arachosia'dan ve taş sütunlar Abiradu (Muhtemelen Elam) adında olan bir bölgeden getirilmiştir[285]. Darius, bu yazıtın devamında da, bu altınları yapan kuyumcu sanatkarların Med'ler ve Mısır'lılar, marangoz sanatkarların Sardes ve Mısır'lılar, saray tuğlalarını yapan ustaların ise Babil'liler, duvarları süsleyenlerin Medler ve Mısır'lılar olduğunu belirtmektedir[286]. Tarihsel metinler olarak bu yazıtlar, Akhaimenid binalarının inşası ve mimarisi ile ilgili birçok durumu ifade eder. Akhaimenid mimarisinde yerli olmayan desenleri etkileme ve yaratma sürecinde kesinlikle özel bir yere sahip olan Akhaimenid binalarının yapımında çeşitli milletlerden uzmanların kullanılması önemli rol oynamaktadır. Persepolis ile Susa'nın inşasında farklı bölgelerden getirilen işçi ve uzmanların kullanılması nedeniyle, bu etki diğer bölgelerden beklenmediğimiz bir durum değildir, bu sebepten dolayı, Dsf yazıtında farklı milletlerin sanatsal çalışmalarda önemli rol oynadığını göstermektedir[287].

Akhaimenidler, imparatorluklarının farklı şehirlerinde inşa ettikleri binalar, sadece mimari açıdan değil, aynı zamanda şüphesiz Akhaimenid sanatçılarının yüksek sanatının tezahürü olarak da incelenebilir. Akhaimenid'ler, binalarının içini ve dışını çok dikkatli bir şekilde dekore ettiler. Bu yüzden sanat tarihçileri ve uzmanları, eşsiz eserlerinde çeşitli

[284] Daryoush Khoshbakht va Fatemeh Khajavi, "Hoviyat Memari Hakhamaneshi (Barresi Tasire Memari Ashur va Babel No dar Memari Hakhamaneshian) ", *Avalin Konferans Dosalaneh Bastan Shenasi va Tarikh Honar Iran*, Daneshgah Mazandaran, 2019, 1061.
[285] Negahban, *Shush ya Kohantarin Markaz Shahrneshini Jahan,* 363-364.
[286] Ali Sami, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Samt, 2014, 177.
[287] Curtis, *Iran dar Sar Agaz Tarikh*, 95.

unsurların mükemmel, istisnai bir uyum ile oran kombinasyonunu sergileyen Akhaimenid sarayları sanatçılarının becerilerini övdüler[288]. Ancak tüm bu yazıtlarda ve tabletlerde bahsedilen vakaları doğrulayan, Akhaimenid mimarisinin kalıntılarındaki yerli ve yerel olmayan unsurların incelenmesidir.

3.1.1.1. Pasargad

Pasargad, Akhaimenid imparatorluğu'nun ilk başkentidir. Pasargad'ın inşasına Büyük Kyros döneminde başlanmış ve Büyük Kyros'un ölümüyle yarım kalan inşa faaliyetleri I. Darius zamanında tamamlanmıştır[289]. Bu dönemde yapım sürecinin ilk aşamasından başlayacak olursak, çoğu sarayların inşasının arka planı olan bu dönemin önemli mimari unsurlarından biri de yapay bir platformun oluşturulmasıdır[290]. Bu unsur I. Darius tarafından *Dpf* ve *Dsf*[291] yazıtlarında, Susa ve Persepolis inşaat faaliyetlerinin başlangıcında da anlatılmıştır. I. Darius'un Persepolis'deki Apadana binasının platform modelinin imparatorluk içindeki en yakın nokta olan Pasargada'dan örneklendiği açıktır[292]. Farklı kültür coğrafyalarına ait insanlar tarafından inşa edilen Pasargad, yerli mimari özelliklerinin yanı sıra, çevre kültürlerin mimari özelliklerine de sahiptir. Pasargad'da R kapısı (Resim 3.1; 3.2), S sarayı (Resim 3.3; 3.4; 3.5; 3.6) ve Büyük Kyros'un anıt mezarı olmak üzere dört ana yapı bulunmaktadır. Bu dört ana yapının haricinde, saray olduğu düşünülen, inşası yarım kalmış, bir yapı, dini nitelikler taşıyan bir kule, dört kısımdan oluşan bir saray bahçesi, iki sütunun yer aldığı bir küçük yapı, A evi ve B evi olarak isimlendiren iki küçük yapı ve orta Çağ'a ait bir kervansaray bulunmaktadır[293] (Resim 3.7). Pasargad binalarının toplam sayısı, Persepolis'e 40 km mesafede ve Şiraz'ın 90 km kuzeydoğusundaki yeşil Marghab ovasında bulunan 2,5 km uzunluğundaki bir alanda inşa edilmiştir[294]. Ancak kompleksin bazı binalarının Kyros'un

---

[288] Roman Ghirshman, *Farhanghaye Honari Iran (Ma Gabl Tarikh, Honar Madi, Honar Hakhamaneshi, Honar Parti)*, (Çev. Yaghoub Ajand), Tehran, Entesharat Mola, 1992, 130.
[289] Eray Karaketir, "Pers İmparatorluğu'nun ilk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı", *Süleyman Demiirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi 2 (1),* 2017, 68.
[290] Ali Akbar Sarfaraz va Bahman Firouzmandi, *Bastan shenasi va Honar Doran Tarikhi Mad, Hakhamaneshi, Ashkani, Sasani,* Tehran, Entesharat Marlik, 2014, 115.
[291] Dpf Persepolis platformunun güney duvarına yazılan yazıt, Dsf Susa sarayının nasıl inşa edileceğine dair yazıt.
[292] Curtis, *Iran dar Sar Agaz Tarikh,* 90; Edith Porada, *Honar Iran Bastan*, (Çev. Yousef Majidzadeh), Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 2012, 211.
[293] Karaketir, "Pers İmparatorluğu'nun ilk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı", 68.
[294] David Stronach, *Pasargad*, (Çev. Doktor Hamid Khatib Shahidi), Tehran, Enresharat Sazman Miras Farhangi, 2000, 804.

ani ölümü nedeniyle eksik kaldığı anlaşılıyor. Bunlardan biri, I. Darius zamanında bir hazine binası haline gelen kübik taşlardan yapılmış büyük bir platformdur. Ancak platform yapımını özellikle II. Kyros dönemine atfetmek yanlış görünüyor, çünkü bu tür mimarinin Akhaimenid'lerden önceki dönemlerde de mevcut kanıtları bize açıklanmıştır[295]. Görünüşe göre, Akhaimenid'ler, diğer milletlerden ziyade özellikle daha fazla Medler ve Elamlıların sanatından ve kültüründen etkilendiler[296]. Nabonid'in yıllıklarında da belirtildiği üzere, Med uygarlığı MÖ 550'de çöktü ve Akhaimenid'ler, Medler'in siyasi yönetimini miras almakla kalmadı, aynı zamanda sanat ve mimarisini de miras aldılar. Bizi ilgilendiren konu, yani Med dönemi mimarisindeki platform yapısı, Asur yazıtları ve kabartmalarının verdiği bilgilere göre incelenebilir. Asur kaynakları, Med topraklarının batısındaki kale sayısı hakkında bize açık bilgi vermektedir. Bu kaynaklara göre, inşa edilen kaleler yükseklikerde, Doğal kayalar veya bazen yapay tepeler üzerine inşa edilmişlerdir ki, bu tür yapının ayrıntıları Asur kabartma görüntülerinde oldukça belirgindir[297]. Bu kaynaklar dışında, İran'da tarih öncesi çağlarda, Sialk Tepesi'nden gelen arkeolojik buluntular, çoğu durumlarda kabile başkanının evinin yapay bir platform üzerinde inşa edildiğini göstermektedir[298]. Ancak Akhaimenid İmparatorluğu'nun başında II. Kyros tarafından inşa edilen Pasargad gibi örneklere göre, II. Kyros'un iktidara gelmesinden kısa bir süre sonra bu mimariyi uyguladığı için seçilen modelin yerel ve geleneksel olması gerektiği söylenebilir[299]. Bu yerli unsurlardan bir diğeri ise platformun üzerine Apadana denilen sütunlu salonların inşa edilmesidir ki, hiçbir araştırmacının sütunlu salonların İran kökenli olduğuna dair hiçbir şüphesi yoktur ve bu yapıların daha basit prototipleri İran'ın Demir Çağı'nda görülebilir.[300]. Bu örnekler çoğunlukla İran'ın kuzeybatı ile batı bölgelerinde bulunur ve tamamen İran'lı bir kökene sahipler[301]. Tahran Üniversitesi'nin yeni kazılarında Apadana olarak bilinen ilk

---

[295] Koch, *Az Zabane Darius, 90;* Igrar Aliyev, *Padeshahi Mad*, (Çev. Kambiz Mirbaha), Tehran, Entesharat Gognous, 2009, 318.
[296] Walther Hinz, *Yaftehaye Tazeyi az Iran Bastan*, (Çev. Parviz Rajabi), Tehran, Entesharat Gognous, 2006, 93.
[297] Aliyev, *Padeshahi Mad*, 318, 328; Diakonoff, *Tarikhe Mad,* 176.
[298] Yaghob Mohammadifar va Sharareh Sadat Mirsafdari, "Sabk Shenasi Memari Hakhamaneshi", *Faslname Motaleat Shahre Irani Eslami,* Shomare 16, 2014, 23.
[299] Khoshbakht va Khajavi, "Hoviyat Memari Hakhamaneshi (Barresi Tasire Memari Ashur va Babel No dar Memari Hakhamaneshian) ", 1063.
[300] Shahpour Shahbazi, *Rahnamaye Mostanad Takhte Jamshid,* 66; Daniel T. Potts, *Bastan Shenasi Ilam*, (Çev. Zahra Basti), Tehran, Entesharat Samt, 2011, 515.
[301] Remy Bucharlat, "Shush dar Dore Hokoumat Hakhamaneshi", dar: Majmoue Maghalat *Beynalnahreyn va Iran dar Doran Hakhamaneshi (Jahan Goshayi va Emperyalism 539-331 B.C.)*, (Çev. Zahra Basti), John Curtis (Edt), Tehran, Entesharat Samt, 2011, 87.

yapılardan Sagzabad bölgesinde keşfedilmiştir. Bu yapının tarihi MÖ 3800 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu yapının ilk örneği Hasanlu yerleşiminde bulunmaktadır. Hasanlu yerleşiminin V. Yapı katında sütunlu salonun yapımı MÖ 1450 yılına kadar uzanmaktadır ve bu alanın IV. Yapı katında genişleme aşamalarından geçmiştir[302] (Resim 3.8; 3.9). Ancak Akhaimenid sütunlu salonlara daha benzer bir örnek, Med dönemine ait Godin Tepe (Resim 3.10; 3.11) ve Noshijan Tepe'de (Resim 3.12;3.13) görülebilir. Aslında sütun, daha sonra Akhaimenid'ler tarafından taklit edilen Med mimarisinin ana unsuruydu[303]. Ancak bilindiği üzere Godin Tepe ve Nushijan Tepe sakinleri, Hasanlu Salonu'nu kullanarak bu sütunlu salonların Akhaimenid dönemine taşınmasına neden olmuşlardır, bunun tam bir örneği Pasargad (Resim 3.14) ve Persepolis'in yapılarında görülmektedir[304]. Sütunların kullanımı diğer alanlarda da görülebilmekle birlikte Med ile Akhaimenid mimarisinde bulunan ve kendine özgü özellikleri olan sütunlu bir salon şeklinde görülmemektedir. Örneğin Mezopotamya mimarisinde binanın cephesinde sütunlar kullanılmış, ve Medler'in büyük Mezopotamya yapılarıyla rekabet etmeyi amaçladıkları ve bu konuda bir salon şeklinde sütunu birkaç düzenli sıra halinde kullandıkları söylenebilir[305]. İran'da önemli antik kentlerden biri olan ve Dünya Miras Listesi'nde önemli bir yer teşkil eden Pasargad sütunlu salonları Arkeologlar tarafından S ve P Sarayı (Resim 3.15; 3.16; 3.17) olarak adlandırılan bölümlerde yer almaktadır. Salonlar gerek sütunları, gerek boyutları, gerekse de rölyefleriyle göz doldurmaktadır. S sarayı 26.40 x 22.60 m. Boyutlarında dikdörtgen planlı bir salona sahiptir. Salona, iki uzun eksende karşılıklı kapı geçidiyle ve çapraz eksende iki yan kapı geçidiyle girilmektedir. Salonun çatısı, taş kaideleri hala kısmen mevcut olan 2 sıra halinde 4 sütunla desteklenmiştir. Salon köşelerinde yer alan iki oda 4 sütunlu giriş ile çevrilidir. Kapı geçitlerinde rölyefler bulunmaktadır. Rölyeflerde insan figürleri, bir takım

[302] Mohammadifar va Mirsafdari, "Sabk Shenasi Memari Hakhamaneshi", 23.
[303] Rahim Velayati, "Tasir Honar Melal Tabea Emperatouri Hakhamaneshian bar Honar va Memari Anha", *Majale Bag Nazar*, Shomare 14, Sale 7, 2010, 88.
[304] Sarfaraz va Firouzmandi, *Bastan shenasi va Honar Doran Tarikhi Mad, Hakhamaneshi, Ashkani, Sasani*, 37.
[305] Michael Roof, Mad va Beyalnahreyn: Tarikh va Memari, dar: *Majmoue Magalat Beyalnahreyn va Iran dar Doran Moteakher: Gabayel va Emperatouriha 539-1600 B.C.*, (Çev. Zahra Basti), John Curtis (Edt), Tehran, Entesharat Samt, 2014, 90.

yaratıklar ve hayvan figürleri yer almaktadır. Özellikle figürler arasında bulunan boğa adam tasvirinin kötülüklere karşı koruyucu işlevi olduğu düşünülmektedir[306].

Aslında, ilk adımları tarihçiler ve arkeologlar tarafından hala bilinmeyen Pasargada , İran sanatının geniş bir tezahürüdür. İran mimari unsurları ve farklı ulusların birleşimine rağmen, bu sanat temelde o dönemde ilerici bir düzeye ulaşmış olan ulusal bir kültürün resmidir. Başka bir deyiş ile diğer bölgelerden gelen her unsur yeniden dönüştürülerek mimari üslubu ilk sırada yer alan yeni bir sanat oluşturmuştur. Ghirshman'e göre bu sanat ister yenilikçi ister yurt dışından ödünç alınmış olsun, İranlı bir karaktere sahip ve hatta birçok mimarlık tarihçisinin gözünde mimarisi Persepolis'ten çok daha önemli bir yapıya sahiptir[307].

Resim 3.1. R Kapısı Batıdan Görünüşü (Stronach, 1978, Plate 40)

[306] Hatice Değirmenoğlu, "İran va İran Azebaycanı Sütunlu Salonları ve Apadanaları Üzerine bir Değerlendirme", *İDİL*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, 131.
[307] Ghirshman, *Iran az Agaz ta Eslam*, 146.

Resim 3.2. R Kapısı Güneydoğu Görünüşü (Stronach, 1978 ,Plate 42)

Resim 3.3. S Sarayı, Güney Görünüşü (Stronach, 1978 ,Plate 50 b)

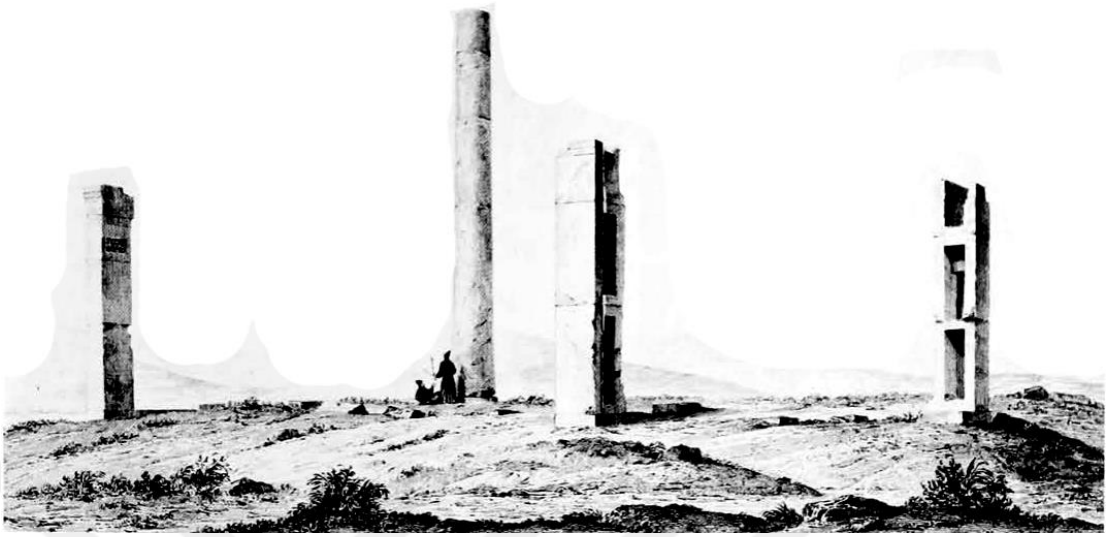

Resim 3.4. S Sarayı 1840 Yılında, Flandin Ve Coste Tarafından Yapılmış Çizim (Stronach, 1978 ,Plate 51 a)

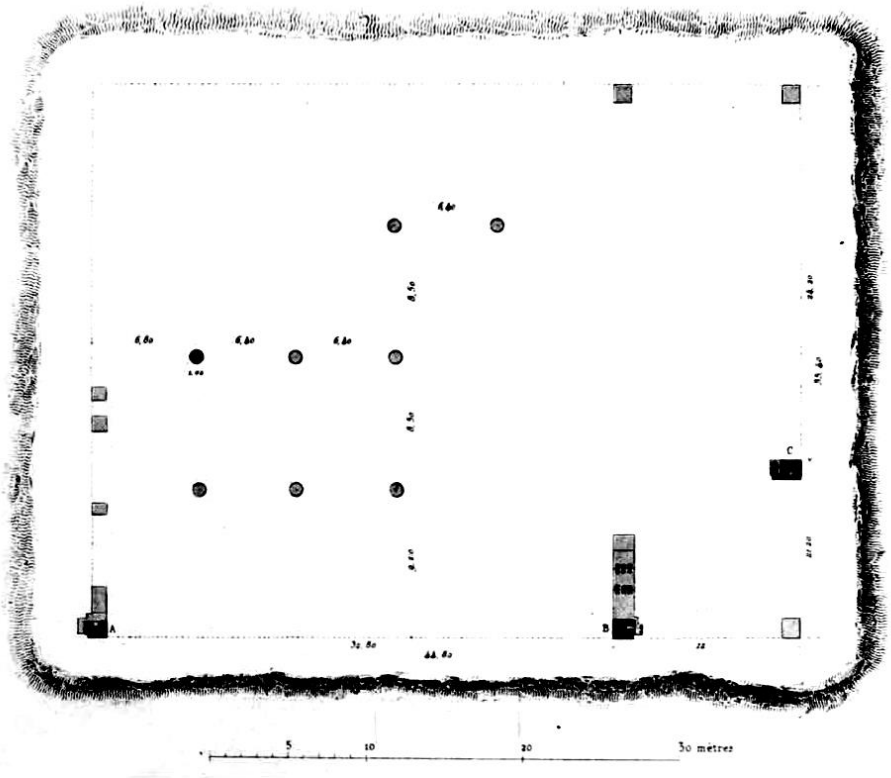

Resim 3.5. Flandin ve Cost Tarafından Çizilmiş S Sarayı'nin Planı (Stronach, 1978 ,Plate 51 b)

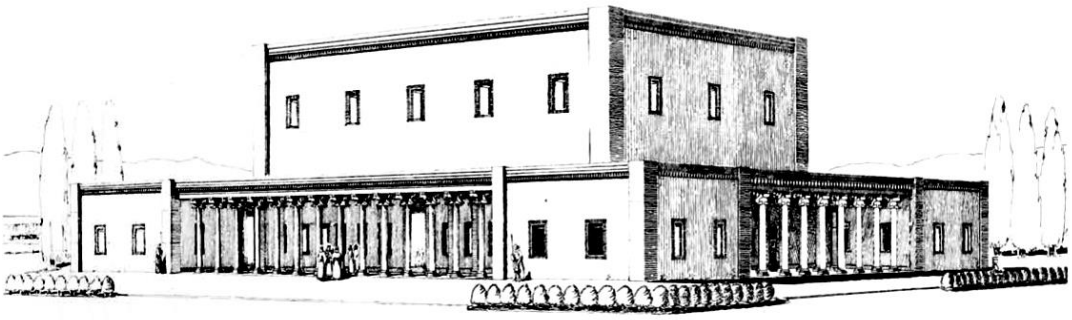

Resim 3.6. F. Krefter tarafından çizilen S Sarayı'nın Rekonstraksiyonu (Stronach, 1978 ,Plate 53 b)

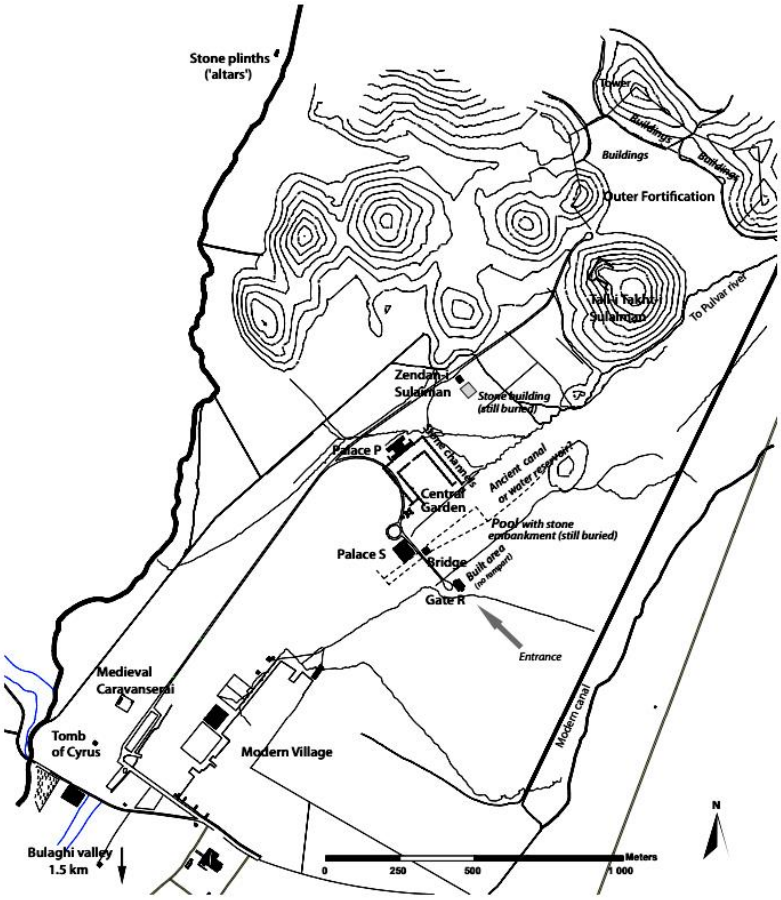

Resim 3.7. Pasargad Alanı'nın Planı (Lori Khatchadourian,2016,Figure 20)

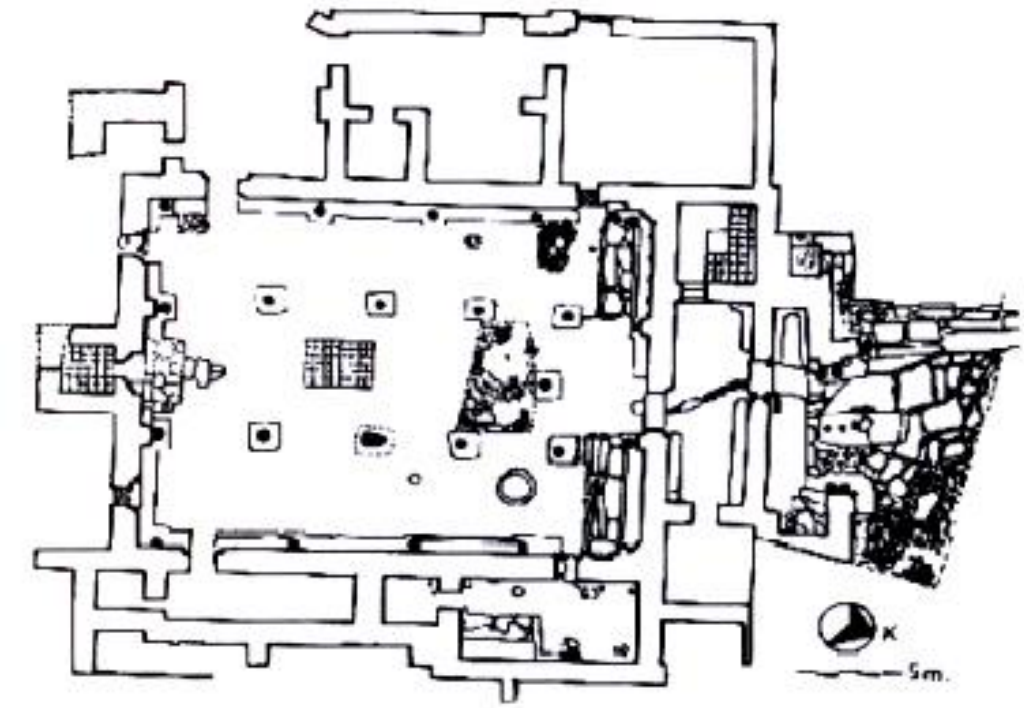

Resim 3.8. Tepe Hasanlu IV Tabaka (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 1)

Resim 3.9. Tepe Hasanlu IV Tabaka (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 2)

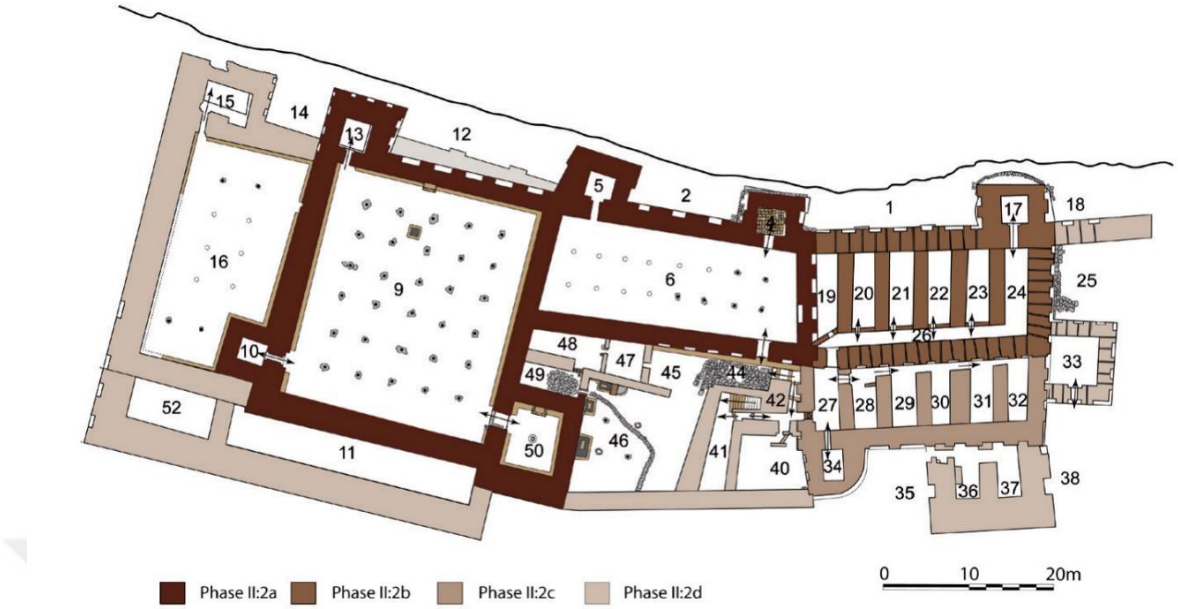

Resim 3.10. Godin Tepe II Planı (Lori Khatchadourian, 2016, Figure 14)

Resim 3.11. Godin Tepe II Rekonstraksiyonu (Lori Khatchadourian, 2016, Figure 15)

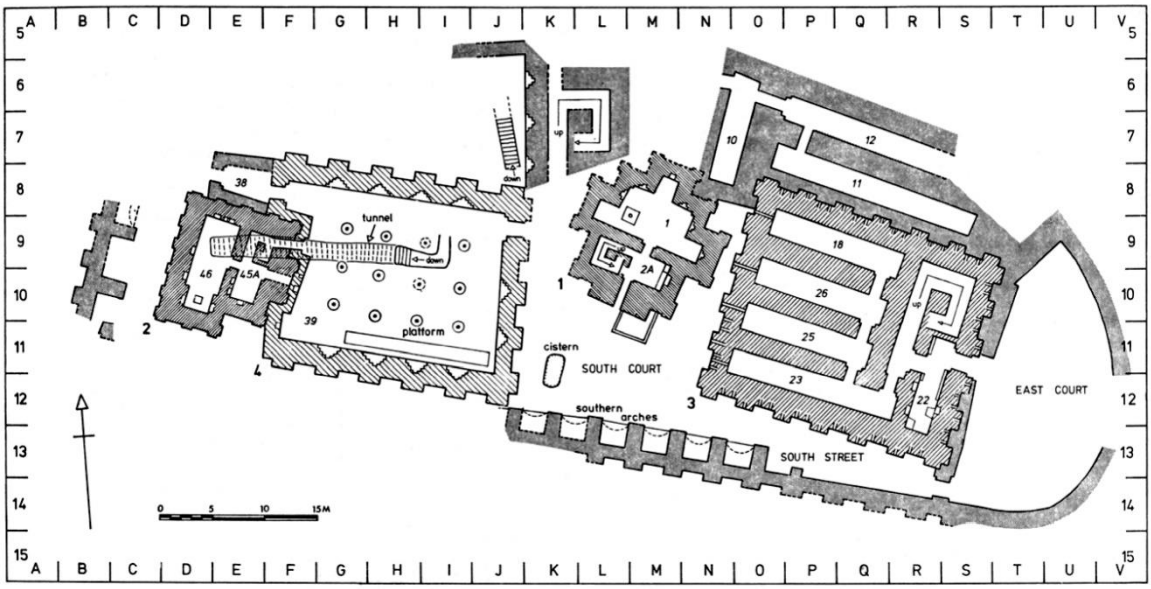

Resim 3.12. Nushi jan Tepe'nin Planı (Lori Khatchadourian,2016, Figure 16)

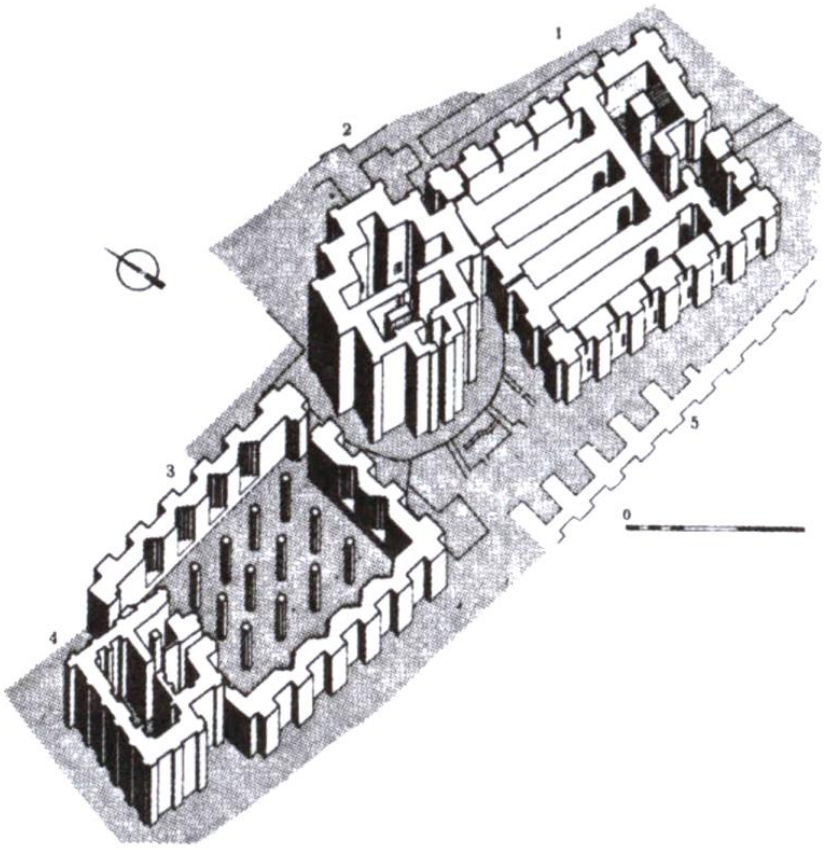

Resim 3.13. Nushi jan Tepe I (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 5)

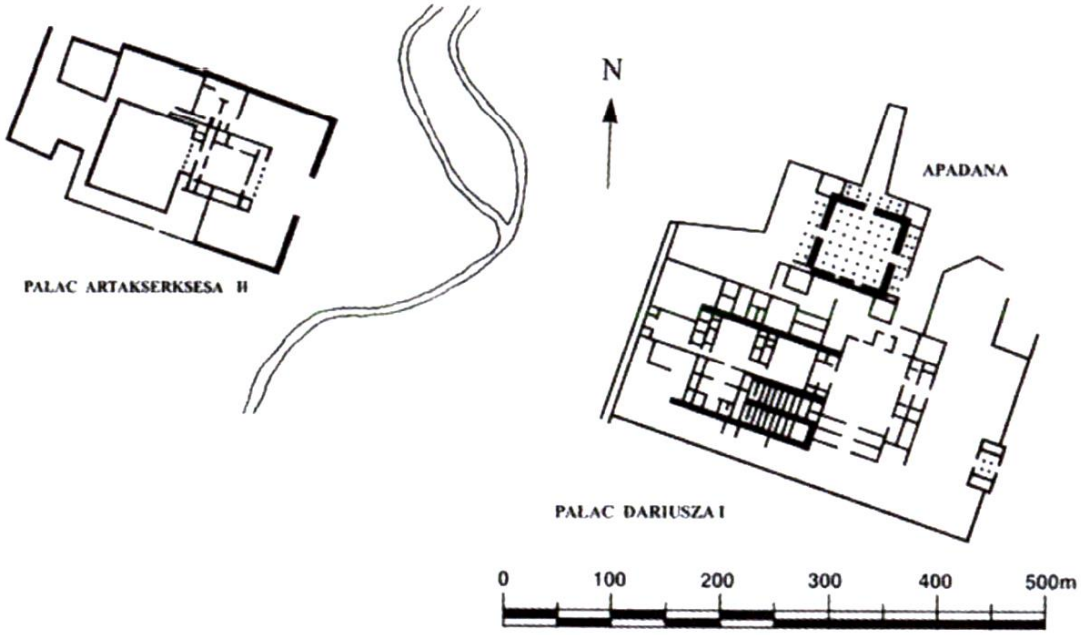

Resim 3.14. Pasargad Apadanası (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 10)

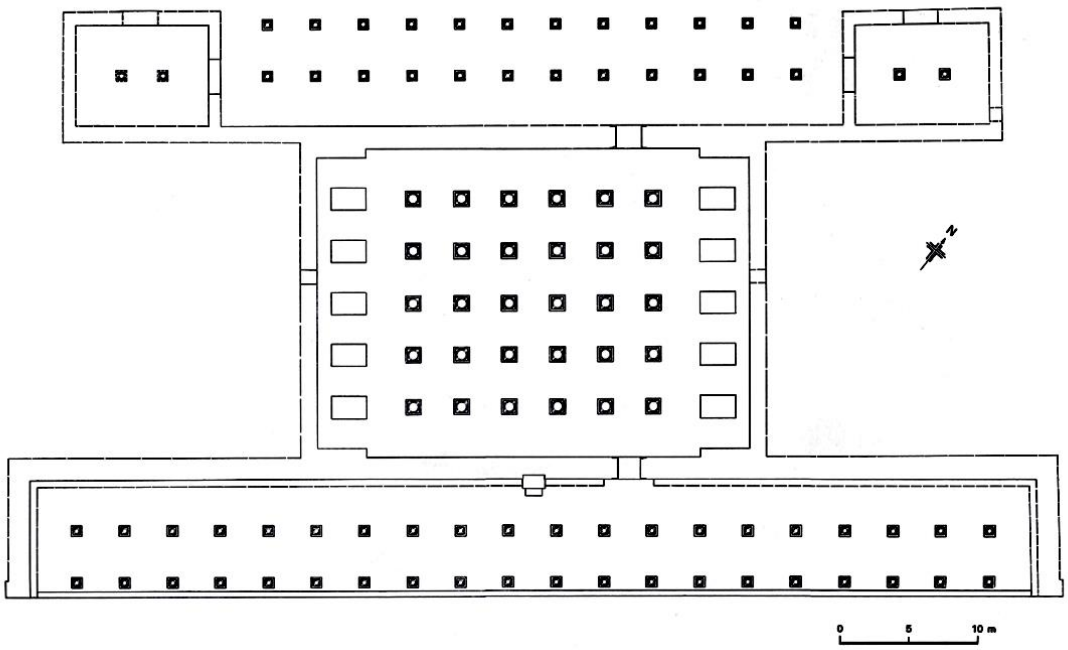

Resim 3.15. Pasargad P sarayı Planı (Lori Khatchadourian,2016, Figure 21)

Resim 3.16. Pasargad, P Sarayı Günetbatı Görünümü (Stronach, 1978 ,Plate 68 a)

Resim 3.17. Pasargad, P Sarayı 1961 Yılında (Stronach, 1978 ,Plate 69 b)

3.1.1.2. Susa

İran'ın Güneybatı sınırları içerisinde yer alan Susa Antik Kenti, Dezful'un 24 km güneybatısında ve Ahvaz'ın 115 km kuzeybatısında yer alan 6.5 kilometrekarelik alana sahip bir şehirdir. Büyük Elam Uygarlığının başkenti olan Antik Susa bölgesi, günümüzde, Andimeshk'ten Ahvaz'a giden yol üzerinde yer almaktadır. Bu Antik şehir MÖ 640 yılında güçlü Asur kralı Asurbanipal tarafından yıkıldı ve yağmalandı[308]. Susa'nın Asurlular tarafından yerle bir edildiği, halkının öldürüldüğü ve medeniyetinin tüm kalıntılarının ya yok edildiği veya Asur'a nakledildiği doğrudur, ancak Susa, binlerce yıllık medeniyeti nedeniyle yeniden canlanmaya ve Akhaimenid İmparatorluğu'nun başkenti olma kabiliyetine sahipti[309]. Bildiğimiz üzere, Kyros Susa'da inşaat faaliyetleri yapmamıştırs, ancak Darius'un hükümdarlığının başlangıcından sonra bu Antik Elam kentinde değişiklikler başlamıştır[310]. Demiroushji, Antik Susa şehrinde, II. kraliyet şehri olarak bilinen bölgede, IV ve V tabakalarında , Yeni Elam ile Akhaimenid tabakaları arasında bir geçit olduğuna dair kanıt bulmuştur ve Susa şehrinin kültürel olarak I. Darius zamanına kadar bir Elam şehri olarak kaldığına, bu sırada bir Akhaimenid şehri haline geldiğine inanıyor[311]. Susa'nın I Darius hükümdarlığı döneminde başkent olarak seçildiğine dair pek çok kanıt mevcuttur. Fransız arkeologların Susa'daki kazıları üzerinde yapılan dikkatli araştırmalar, Akhaimenid dönemine ait en eski kanıtların yalnızca I. Darius hükümdarlığı ile ilgili olduğunu doğrulamaktadır. Ayrıca, Herodot'un I. Darius'tan önceki Susa'nın başkentliğine dair yaptığı atıflar, Darius'tan önceki başkent olmakla ilgili hiçbir şeyden bahsedilmemektedir[312] Darius muhtemelen MÖ 519 civarında hükümdarlığının başlangıcında, Persepolis'te inşaat faaliyetlerini başlamadan önce Susa'yı başkentlerinden biri olarak seçti ve birkaç on yıl içinde şehrin yeni bir planı oluşturuldu[313]. Susa'daki saray ve Apadana yapay bir teras üzerine inşa edilmiştir[314]. Susa Antik Kentinde Apadananın bulunduğu yapı kompleksi, bir saray, bir kabul salonu,

---

[308] Roman Ghirshman, *Honar Iran dar Doran Mad va Hakhamaneshi,* (Çev.Isa Behnam), Tehran, Sherkat Entesharat Elmi va Farhangi, 2011, 138.
[309] [309] Mohammad Mohammadianfar, "Kohan Shahre Shush", *Majale Roshd Amouzesh Tarikh,* Dore 12, Shomare 2, 2011, 12.
[310] Bucharlat, "Shush dar Dore Hokoumat Hakhamaneshi", 82.
[311] Potts, *Bastan Shenasi Ilam,* 502.
[312] Mohammadianfar, "Kohan Shahre Shush", 12.
[313] Bucharlat, "Shush dar Dore Hokoumat Hakhamaneshi", 82.
[314] J.M. Unvala, "The Palace of Darius The Great and The Apadana of Artaxerxes II in Susa", *Bulletin of the school Oriental and African Studies 5/2,* 1929, 230.

salona ulaşım sağlayan anıtsal kapı ve kraliyet şehri höyüğü üzerinde *"Propylaeum"* olarak adlandırılan kapalı bir geçidi içeren Darius'un sarayı gibi yapılardan oluşmaktadır (Resim 3.18). Apadana 12 hektarlık bir platform üzerinde inşa edilmiş olup, toplam 5 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Bu alana ulaşım her iki kıyıda iki sütunla, iki portikodan ve iki salondan oluşan kare planlı 24 m ölçüsünde anıtsal bir geçitten sağlanmıştır (Resim 3.19). Yapının inşasına Darius tarafından başlanmış ve Kserkses tarafından tamamlanmıştır. Burada Darius tarafından başlanan ve Kserkses tarafından tamamlanan bir hypostyl merkezi salonla kare bir yapı yer almaktadır[315]. Kral dairesinin kuzeyinde Darius'un yapımını başlattığı, II. Artakserkses tarafından tamamlanan kare planlı Apadana da üç kenardan çevrili açık bir alan üzerinde yükseltilmiştir. Her kenarda 109 m ölçüsünde olan bina, plan ve boyut açısından Persepolis'dekine oldukça benzerdir. 58 m boyutunda orta bir salon ve her yandan 6x6 sütun bulunmaktadır. Üç açık kenarda 2 sıra halinde 6 sütunlu bir portiko ve merdivenleri içeren açılarda kare salonlar yer almaktadır. Güney kısmının planı belirsizdir. Sütunlar ve sütun kaideleri oldukça etkileyici olup, taştan yapılan kaidelere oturtulmuştur. Kabul salonunun büyük yapısında iç falanksi oluşturan 36 sütun dışında, 21 sütunun da yeri belirlenmiştir[316]. Susa sarayının inşası ile ilgili olarak Nylander gibi bilim adamları Susa sarayının ana bölümünün yapımında Mezopotamya ve Elam mimarisinden ilham aldığına inanıyorlar. Hatta Ghirshman, Orta Elam dönemine ait Çoğazenbil tapınağında (Resim 3.20) kazı yaptıktan sonra Susa'daki Darius Sarayı'nın planını Elam mimarisinden esinlenerek düşünür ve Susa'nın tasarımcısını Elam mimarları olarak tanıtır. Ancak şaşırtıcı olan nokta, Dsf yazıtında doğrudan Elam adının bulunmamasıdır[317]. Ayrıca, Susa'da bulunan sırlı tuğlalar ile ilgili olarak, Bazı bilim adamları, Darius'un Susa'daki sarayının sırlı tuğlalarının, örneğin *Ölümsüz Askerler* ve *Sfenkslerin* rolü gibi, motiflerin Mezopotamya tiplerine çok benzemesine rağmen, sırlanma şeklinin Elam dekorasyonunun bir uyarlaması olduğuna inanıyorlar[318]. Akhaimenid döneminde Asur, Babil ve Mezopotamya'nın etkileri de dikkate alınmalıdır. Darius, Babil'deki binanın mimarisinden öğrendiklerini, Elam'ın

[315] Jean Perrot, Daniel Ladirayet et François Vallat, "The Propylaeum of the Palace of Darius at Susa/L'inscription bilingue de Xerxes", in: A. Alizade, Y. Majidzadeh va S.M. Shahmirzadi,eds, *Bastan Shenasi va Honar-e Iran (Si-o do maqale dar Bozorgdasht-e Doktor Ezzatollah Negahban/The Iranian World. Essays on Iranian Art and Archaeology Presented to Ezat.O. Negahban*, Tehran, 1999, 158-177.
[316] Unvala, "The Palace of Darius The Great and The Apadana of Artaxerxes II in Susa", 230.
[317] Potts, *Bastan Shenasi Ilam,* 514.
[318] Lindsay Allen, The Persian Empire, London: The British Museum Press, 2005, 70.

başkenti Susa'ya transfer etti. Bu şehir, Basra Körfezi'nden gelen ticaret yolları için önemli bir merkezdi. Bu bölgedeki Elam gücünün döneminden itibaren harabelerden bir tepe oluştu, Daha sonra Darius Sarayı ve II. Artaxerxes'in Apadanası üzerine inşa edildi. Susa sarayı İran tarzı bir Apadana'dan ve Mezopotamya mimarisine benzeyen birkaç avludan oluşturulmuştur ki, bu avlu kompleksi, Babil tipi geniş bir alan gibi görünmesini sağlamıştır (Resim 3.21)[319]. Ayrıca, Akhaimenid saraylarından, özellikle Susa'dan elde edilen sırlı tuğlalar Geç Babil dönemi sanat ve mimarisinin etkisini göstermektedir, öyleki Susa'daki Apadana Salonunun tüm süslemeleri sırlı tuğlalardan yapılmış ve sadece sütun ile kapıların eşikleri taştan döşenmiştir[320]. Bu sırlı tuğlalar, bir çift insan başlı kanatlı aslan veya kraliyet korumalarının dekoratif bir rolü gibi tasarımları gösterir[321]. Bu sırlı tuğlaların benzer örnekleri, Geç Babil döneminde, Babil şehrinin İştar Kapısı'nda görülebilir[322]. Bu sırlı tuğlalar mavi renkte olup, cephede boğa ve ejderha figürleri ile kullanılmıştır[323]. Benzer örneklerin yanı sıra Susa sarayının yapımı ile ilgili Dsf yazıtı metnine göre bu tuğlaların nasıl yapıldığına dair ve üstalarının kimler olduğu hakkında bilgi almak mümkündür[324].

[319] Velayati, *Bastan Shenasi va Honar Mesr Bastan*, 90.
[320] Sarfaraz va Firouzmandi, *Bastan shenasi va Honar Doran Tarikhi Mad, Hakhamaneshi, Ashkani, Sasani,* 123.
[321] Curtis, *Iran dar Sar Agaz Tarikh*, 81.
[322] Anton Moortgat, *Honar Beynalnahreyn Bastan*, (English Çev. Judith Filson), (Persian Çev. Zahra Basti va Mohammad Rahim Saraf), Tehran, Entesharat Samt, 2010, 302.
[323] Philip Steele, *Tarikh, Farhang va Tamadon-e Beyalnahreyn*, (Çev. Mohammad Sadegh Shariati), Tehran, Entesharat Sabzan, 2011, 82.
[324] Ralph Norman Sharp, *Farmanhaye Shahanshahan Hakhamaneshi*, Tehran, Entesharat Pazineh, 2009, 99.

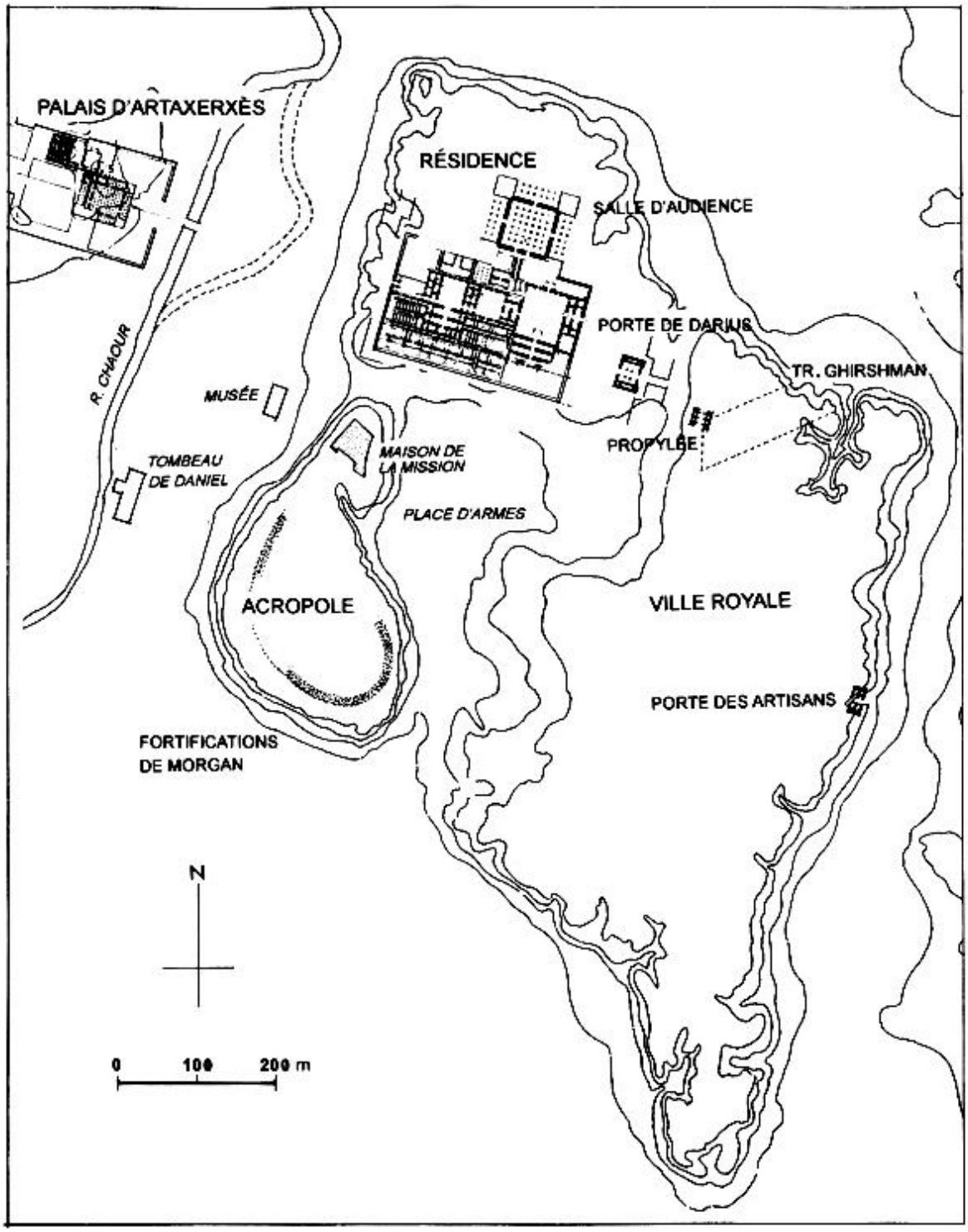

Resim 3.18. Susa Antik Kentinin Planı (Lori Khatchadourian,2016, Figure 12)

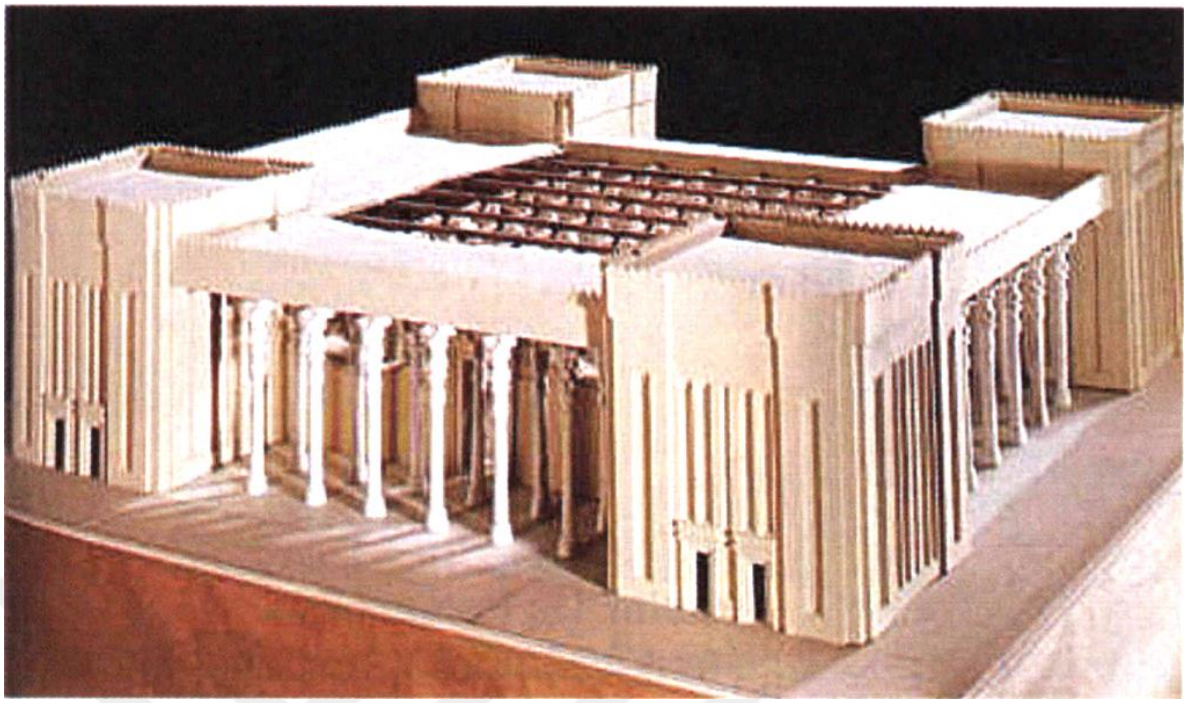

Resim 3.19.Susa, Apadana Maketi (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 12)

Resim 3.20. Çogazenbil Zigguratı (Yazarın Fotoğrafı)

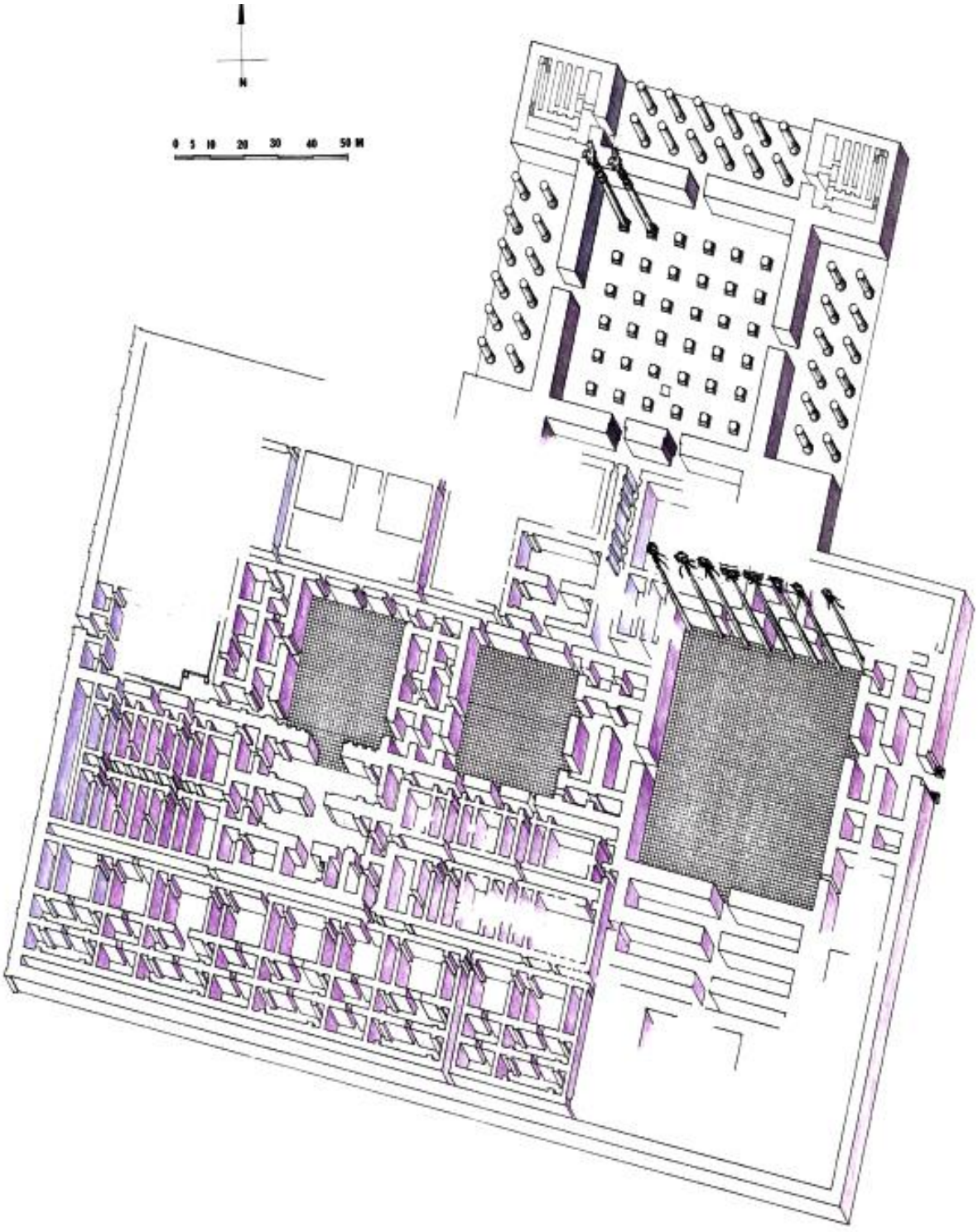

Resim 3.21. Susa Sarayi Ve Apadana'nin Aksonometrik Görünümü (Lori Khatchadourian,2016, Figure 13)

3.1.1.3. Persepolis

Persepolis, Şiraz'ın 57 km kuzeydoğusunda, deniz seviyesinden 1770 metre yükseklikte bir platform üzerinde, Rahmat adı verilen bir dağın eteğinde yer almaktadır. Persepolis kompleksinin inşası MÖ 518 yılına dayanmaktadır. Bu kompleksin binaları arasında saraylar, kralların hazinesi, kraliyet atölyeleri ve halka açık salon bulunmaktadır (Resim 3.22). Persepolis bölgesindeki arkeolojik çalışmalar 20. yüzyılda kapsamlı ve tutarlı bir şekilde başladı. Persepolis, Akhaimenid hanedanından Darius, Kserkses ve I. Artakserkses tarafından inşa edilmiş olmasına rağmen, daha sonraki dönemlerde onların halefleri tarafından da izler bırakmış ve İslami dönemde de bin sütun ve kırk bina olarak adlandırılmıştır[325]. Darius, Persepolis'te büyük bir kabul salonu *(Apadana)* (Resim 3.23; 3.24; 3.25; 3.26) ve bir kışlık konaktan *(Tachara)* oluşan muhteşem bir saray inşa etmiştir (Resim 3.27). Persepolis'in yaşam bölümleri, küçük açık bir salon oluşumuna uzanan etkileyici bir merdiven ve I. Artaksekses (MÖ 464-425) tarafından tamamlanan yüz sütunlu saray olarak adlandırılan ikinci bir kabul salonu ile bir saray eklenerek I. Kserkses (MÖ 485-465) tarafından genişletilmiştir. Terastaki yapılar, tüm kompleksin en etkileyici binası olan Apadana'ya uzanan Kserkses kapısı'ndan yapılara ulaşan merdivenden ilerlemektedir. Sonrasında Schmidt tarafından Darius'un Hazinesi ve Kserkses'in yeni bir hazinesi olarak yorumlanan Konsey Salonu Taht salonunu takip etmektedir. Kserkses Kapısı'nın güneyinde terasın üzerinde Apadana veya Darius'un Kabul Salonu'nun sütun kalıntıları bulunmaktadır. Orijinal haliyle bu binanın 72 sütunu vardır, ancak şuan geriye 13 tanesi kalmıştır. Apadananın Kserkses ismini içeren bir yazıtı olmasına rağmen, binanın yapımı muhtemelen Darius tarafından başlatılmış ve Kserkses tarafından tamamlanmıştır. Salon her kenarda 60 m uzunluktadır. Her sütun kare bir sütun başlığı ve halka şeklinde kabartma ile 19 m yüksekliktedir. Sütunlar geniş ve ağır tavanın ağırlığını taşımaktadır. Sütunların tepeleri iki başlı boğa, aslan ve kartal gibi hayvan heykellerinden yapılmıştır. Bu mekanın batıda, kuzeyde ve doğuda olmak üzere, 2 sıra halinde toplam 12 sütundan oluşan üç dikdörtgen verandası bulunmaktadır. Salonun güneyinde depolama için çok sayıda oda inşa edilmiştir. Apadananın dışarı bakan dört köşesinde dört kule yapılmıştır. Duvarlar çini ile kaplıdır, aslan, boğa ve çiçek figürleriyle dekore edilmiştir. Darius'un ismi işlenmiş olup, imparatorluğunun detayları sarayın dört köşesindeki temellerde gömülü olan taş kutulara yerleştirilen altın ve gümüş plakalra üzerine

[325] Mohammadifar va Mirsafdari, "Sabk Shenasi Memari Hakhamaneshi", 21.

yazılmıştır. İki Akhaimenid stilinde simetrik merdiven, Apadananın kuzey ve doğu köşelerinde zeminde bir değişiklik oluşması için yerleştirilmiştir. Sarayın dış cephesinde kralın elit muhafızları olan ölümsüz yaratıkların resimleri kabartma halinde işlenmiştir. Apadananın hemen doğusunda yüz sütunlu salon, Taht Salonu veya İmparatorluk Ordusu'nun Onur Salonu olarak adlandırılan yapı yer almaktadır. 70 m uzunlukta her dört köşede iki yapı geçidi bulunmaktadır. Doğu kapı pervazlarında ve batı kenarlarda, iyi ve kötünün iftilafının sembolü olan, bir canavarla savaşan Akhaimenid Kralı figürleri halinde betimlenmiştir. Canavarlar vahşi boğa, aslan, kanatlı aslan ve akrep kuyruklu karışık bir yaratığı içermektedir. Kuzey ve güney girişlerin kapı pervazları daha büyük olamkla birlikte, üzerinde ulusların imparatorunu temsil eden 28 figürle desteklenmiş büyük bir tahtta oturan kral rölyefi bulunmaktadır. Bu figürlerin her biri kollarını başlarının üzerine kaldırmış, tahtı yukarı tutar şeklinde betimlenmişler. Diğer rölyefler Ahuramazda'nın etrafında dönen kanatlı diskinden önce kralların dikildiği bir tahttan aşağıya altı sıra halinde bir geçidi içermektedir. Bazı rölyeflerde oturan ve dikilen kral olarak iki figür bulunmaktadır. Bunlar Darius ve Kserkses'i tesmsil etmektedir. Bu büyük binanın çatısı 10 sıra halinde sütunla, toplamda yüz sütunla desteklenmitir. Kaideler hala bozulan kil, kırık taş kümesi ve yıllar boyunca burada biriktirilen diğer yıkıntılar arasında görülebilmektedir. Darius'un Apadanası gibi bu bina da bir kabul salonudur [326]. Kabul edilmelidir ki, Persepolis mimarisinde farklı milletlerin mimari yöntemlerinin kullanıldığı, ve yapının temel yönleri ne olursa olsun diğer bölümlerde özellikle süslemelerde, çeşitli milletlerin sanatı kullanılmıştır. O devirde çok sayıda yazıtın varlığı bu konudaki en iyi sebep ve delillerden birisidir[327]. Will Durant, İranlıların mimarlık sanatında sadece kendi tarzlarının olduğunu söylemektedir. Ona göre İran'ın en görkemli mimarlık eserlerinden Persepolis'in taş basamakları, platform ve sütunlarıdır. Will Durant, dünya mimarlık tarihi boyunca insanı düz zeminden sarayların inşa edildiği platformun tepesine götüren büyük ve ihtişamlı temellerin benzersiz olduğunu söylüyor[328]. Persepolis'in aslında Susa sarayından sonra inşa edilmesi, Susa'da çalışmalarını yapan sanatçılar, çalışmalarını yerinde sürdürmek için Persepolis'e transfer

[326] Değirmenoğlu, "İran va İran Azebaycanı Sütunlu Salonları ve Apadanaları Üzerine bir Değerlendirme", 134-135.
[327] Ali Sami, *Pasargad-Paytakht va Aramgah-e Kourosh Hakhamaneshi*, Gohlamreza Vatan Doust (Edt), Shiraz, Bonyad-e Fars Shenasi, 1996, 205.
[328] Will Durant, *Mashreg Zamin Gahvareye Tamaddon*, (Çev. Ahmad Aram), Tehran, Entesharat Eghbal, 1958, 558.

edildiler[329]. Persepolis'in binaları Asur ve Babil saraylarına çok benzemektedir. Aradaki fark, Asur ve Babil saraylarında avlunun etrafına sığ odaların inşa edilmesi yinelenen bir faktör olması ve sarayın bu tür birimlerden oluşmasıdır. Yani avlunun dört bir yanında tek bir bina planı uygulandı. Ancak, Persepolis'te avlu etrafına inşa edilen, avluya hakim olan çeşitli yapılardan oluşur ve avlu etrafındaki yüzeyin yüksekliği birbiriyle bağlantılıdır. Persepolis'in binalarındaki taş duvarlarla kaplı yarı kabartmalar, MÖ 9. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar olan Asur ve Babil sanatını anımsatıyor. Bahsedilen motifler, Akhaimenid İmparatorluğu'nun farklı etnik gruplarının saray mensupları, muhafızları, ölümsüz askerleri ve vergi tahsildarlarının tören rütbelerini içerir. Darius'un heykelinde Darius'un başının üstündeki taç, sakal ve kanatlı güneş, Asur süslemelerinden esinlenmiştir[330].

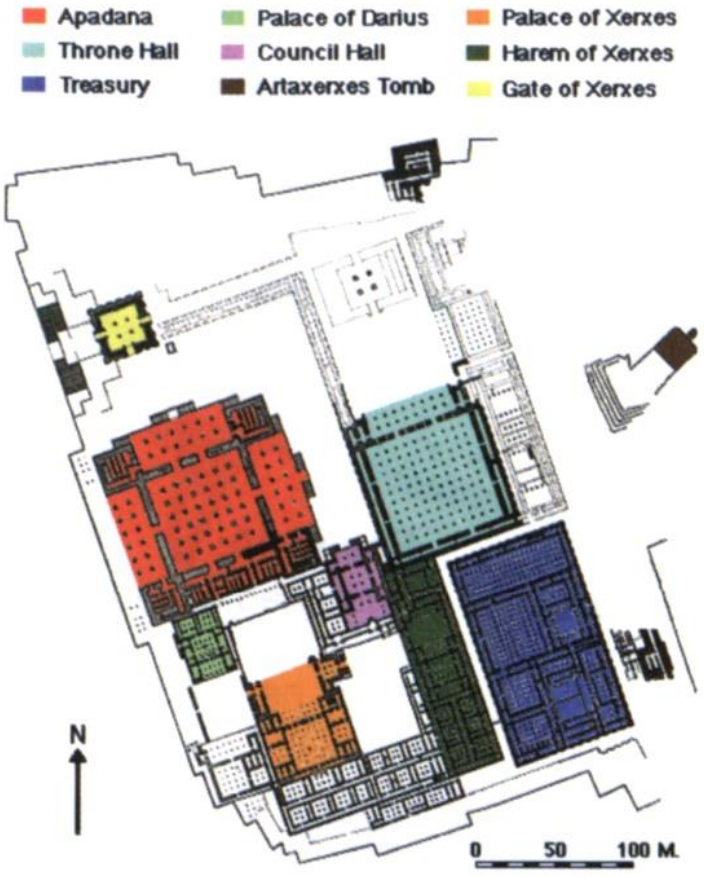

Resim 3.22. Persepolis Planı (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 13)

[329] Ghirshman, *Iran az Agaz ta Eslam*, 188.
[330] Velayati, "Tasir Honar Melal Tabea Emperatouri Hakhamaneshian bar Honar va Memari Anha", 90.

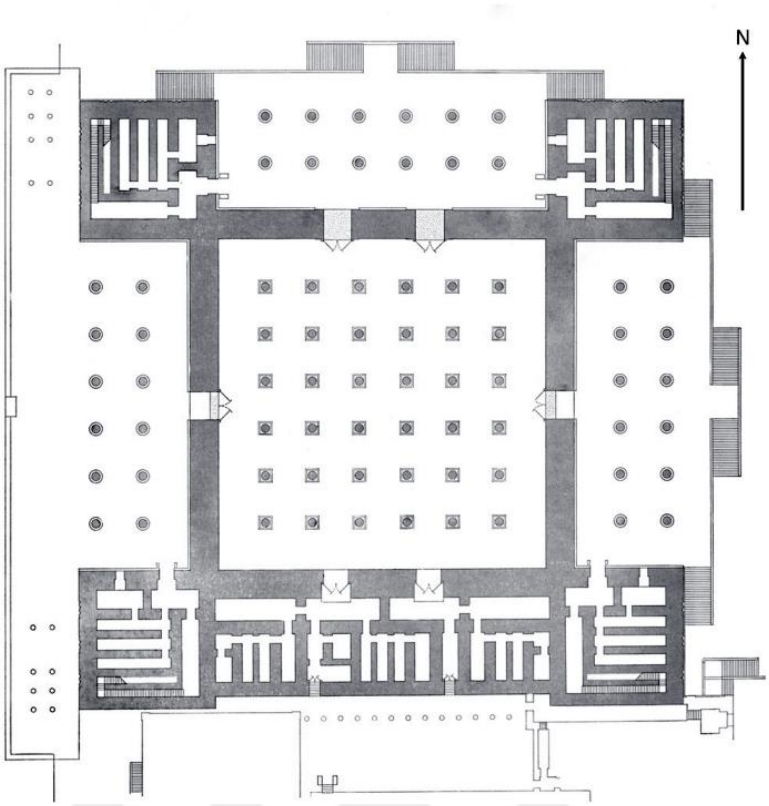

Resim 3.23. Persepolis Apadanası (Lori Khatchadourian,2016, Figure 24)

Resim 3.24. Persepolis'deki Apadana'nin Ön Planda Kuzey Merdiven Cephesinin Görünümü (Lori Khatchadourian,2016, Figure 7)

Resim 3.25. Persepolis, Apadana Maketi (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 14)

Resim 3.26. Persepolis, Apadana Maketi (Farshid Iravani Ghadim, 2005, Resim 15)

Resim 3.27. Persepolis, Tachara Sarayı (Yazarın Fotoğrafı)

3.1.2. Kusal Alan Mimarisi

Akhaimenid döneminden üç kutsal alan veya tapınak keşfedilmiştir. Bunlardan biri Kyros'un emriyle inşa edilen Pasargad'da yer almaktadır. Bir diğeri, Nakş-i Rüstem alanında Darius mezarı cephesinde yer alıp ve muhtemelen Darius'un emriyle inşa edilmiştir (Resim 3.28). Üçüncüsü ise, Susa'da bulunmuş olup, görünüşe göre II. Artakserkses zamanına aittir. Pasargad Ovası'nın kuzeybatı tarafında Kutsal alan olarak bilinen dikdörtgen bir yer vardır. Bu alandaki merdivenli küçük bir yükseklik, yüz otuz metre doğuda bulunan bir çift ateşdana karşısındadır. Bu ateşdanların her biri büyük beyaz bir taş ve birkaç küçük kayadan inşa edilmiştie, güneydeki ateşdanın tabanı 2,43 metre ve yüksekliği 2,16 metredir (Resim 3.29) Her iki ateşdan da muhtemelen Kyros zamanında inşa edilmişti ve Nakş-i Rüstem ateşdanları gibi doğrudan ateşgede ile ilgiliydi. Ayrıca Kabeyi Zerdüşt binası, Nakş-i Rüstem alanında Akhaimenid kralları kaya mezarlarının alanında inşa edilmiş küp şeklinde bir yapıdır ve üç tarafında üç sıra penceresi vardır (Resim 3.30). Bu üç sıra pencere, kulenin görünümünü birkaç kata bölerken, bina altta dolu olup, üst kısmında yalnızca bir yüksek oda bulunmaktadır.

Binanın toplam yüksekliği 11 metre, genişliği 7 metre olup, bir tarafına yapılan merdivenler ile binaya giriş sağlanmıştır. Ateşgede olarak anılan Kabeyi Zerdüşt'ün içinde, zemini kör pencerelerin birinci katının zemini ile aynı hizada olan 375 x 530 cm ölçülerinde bir oda mevcuttur ve giriş kapısı ise iki taş kapı ile kapatılmıştır. Ancak bu yapının kullanımı hakkında bilim insanları tarafından kule, mezar veya ateş tapınağına kadar farklı görüşler ileri sürülmektedir[331].

Resim 3.28. Nakş-i Rüstem Alanında Bulunan Ateşdanlar (Yazarın fotoğrafı)

Resim 3.29. Pasargad Alanında Bulunan iki Ateşdan (Yazarın fotoğrafı)

[331] Hojabri Nobari va Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, 195-196.

Resim 3.30. Nakş-i Rüstem Alanında Bulunan Kabi Zerdüşt Kutsal Binası (Yazarın fotoğrafı)

3.1.3. Ölü Gömme

3.1.3.1. Piramit Şekli Mezar-Pasargad

Mimari tarzı, yapılış amacı ve diğer özellikleri dolayısıyla Pasargadai'daki en dikkat çekici yapı hiç şüphesiz Büyük Kyros'un anıt mezarıdır. İonia ve Lydialı taş ustaları tarafından inşa edilen mezar, büyük taş bloklardan inşa edilmiş olmasıyla, ihtişamlı mimari planıyla bir güç ve asalet izlenimi uyandırmaktadır. Mezar, altı basamaklı bir kaide ve üçgen çatılı mezar odası olmak üzere iki ana unsurdan meydana gelmektedir. Mezarın yüksekliği temel seviyesinden çatısının tepesine kadar 11.10 metredir. Mezar kaidesinin altı basamağından en altta olanının yüksekliği 1.65, ikinci ve üçüncü basamaklarınki ise 1.05 metredir. Son üç basamağın her biri ise 57.5 santimetre yüksekliğe sahiptir. Mezar kaidesinin temeli 13.35 metre uzunlukta ve 12.30 metre genişliktedir. Kaidenin üzerinde yer alan mezar odasının temeli ise 6.40 metre uzunluğa

ve 5.35 metre genişliğe sahiptir. Mezar odasının kapısının yüksekliği 1.39 metre, genişliği ise78 santimetre olarak ölçülmüştür. Kapıdan mezara geçişteki ara kısmın uzunluğu 1.20 metredir. Mezar odasının uzunluğu 3.17, genişliği ve yüksekliği ise 2.11 metredir. Mezar odasının duvarları 1.50 metre kalınlığı sahiptir. Mezar odanın çatısı altındaki boş kısım 4.75 metre uzunluğa ve 85 santimetre yüksekliğe sahip olmak üzere ikiye bölünmüştür. Çatının kapak taşının ise kaybolduğu anlaşılmıştır. Mezar kaidesini oluşturan en alt basamağın temelindeki kaba bir taş bandın mezar odasının temelini saran dar bir bandla mimari tarz açısından uyum içinde olduğu görülmektedir. Daha alttaki bandın taş blokların orijinal yüzeyi olduğu görülmektedir. Bu bandın 30 santimetre üzerinde yer alan taşın iyi cilalandığı anlaşılmaktadır. Mezar kaidesinin dört bir tarafındaki basamakların genişliğinde düzensizlikler söz konusudur. Bu düzensizliklerin en belirginleştiği yer, dördüncü basamağın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Basamaklar, birleşme ve konumları bakımından mezarın dört bir yanında da benzer özellikler taşımaktadır ve bunun en net görüldüğü yer ikinci basamaktadır. Mezar odasını oluşturan taşların ilk sırası 1.30 metre, ikincisi 81 santimetre ve son ikisi ise sırasıyla 53 ve 52.5 santimetre yüksekliğindedir. Mezar odasının yapımında görülen bu düzen mezar odasının çatısında da görülmektedir. Çatıyı oluşturan sıralardan ilki, ikinci ve üçüncü sıradan daha yüksek yapılmıştır. Mezar odasının inşasındaki bu uyum mezar odasının özenle yapıldığını göstermektedir[332]. Mezar odasının kapısının çerçevesi zaman içinde gördüğü hasarlardan dolayı orijinalliğini yitirmiştir. Kapının en altında içe ve dışa dönük olarak yükseltilmiş dış bantlı girişin iki tarafında düz zeminli iki şerit yer almaktadır. Girişteki bandın iç kısmı 8 santimetre yükseklindedir ve kapı eşiğinin yüksekliğini bunun oluşturduğu düşünülmektedir. Bandın dış kısmı ise 15 santimetre yüksekliğindedir. Kapının yukarısındaki ters pervazın üzerinde bulunan ikili şerit hasar görmesine rağmen görülebilmektedir. Çatının, mezar odasının duvarlarıyla birleştiği yerdeki pervazların önemli bir kısmı günümüze ulaşmayı başarmıştır. Çatının üstündeki 7 santimetrelik tabakanın çatının en tepesine doğru kaybolduğu görülmektedir. Çatının mezar odası kapısının olduğu taraftaki üçgen alınlığında bir disk kabartmasının kalıntıları bulunmaktadır (Resim 3.31; 3.32; 3.33; 3.34). Bu kabartmanın üst yarısı, kaybolan kapak taşının üzerine inşa edilmiş olduğundan disk motifinin sadece alt kısmına ulaşılabilmiştir.

[332] Karaketir, "Pers İmparatorluğu'nun ilk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı", 75.

Diskin alt kısmı göz önüne alındığında diskin tamamının dış yüzeyinde sıralı şekilde yer alan 24 tane üçgen biçiminde iz olduğu tahmin edilmektedir. Diskin iç kısmı oldukça hasar görmüştür ancak diskin üzerindeki gül yaprağını andıran iki motif sağlam bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Bilim insanları disk üzerinde bulunan belirtilerden yola çıkarak bu diskin 24 yaprağı olan bir gül rozeti olduğunu ifade etmişlerdir. Rozetin dini bir amaç taşıyıp taşımadığı konusunda ise farklı görüşler bulunmaktadır. Uzaktan bakıldığında fark etmenin zor olduğu rozetin Büyük Kyros'un hükümdarlığı döneminde yapıldığı düşünülmektedir[333].

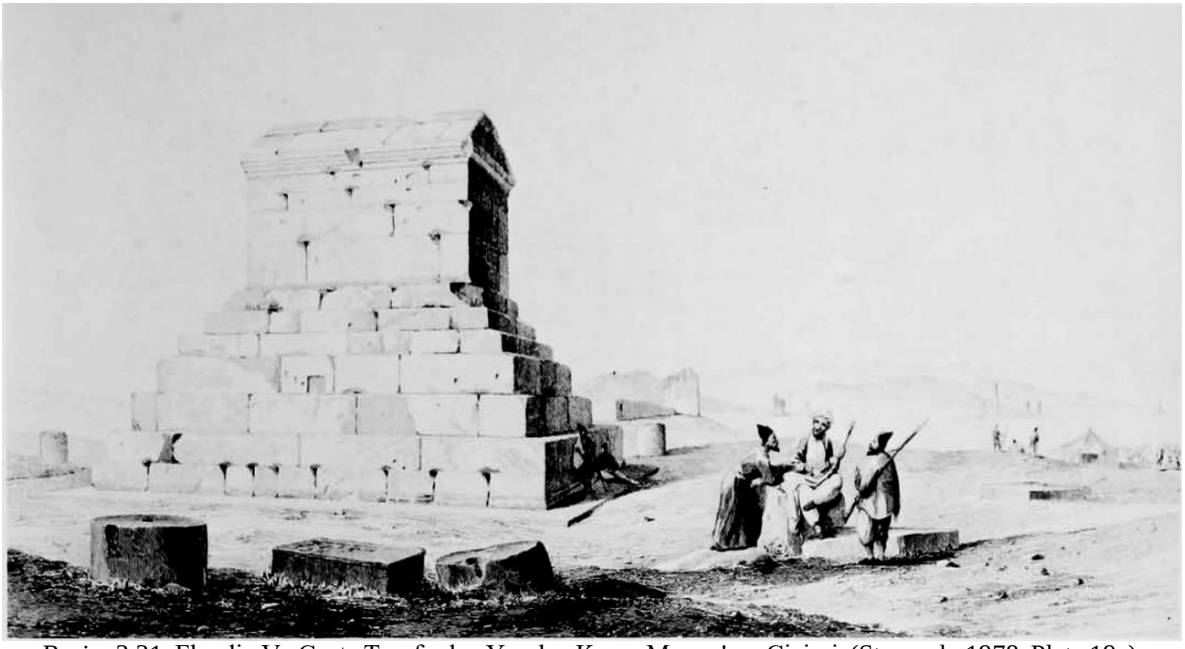

Resim 3.31. Flandin Ve Coste Tarafından Yapılan Kyros Mezarı'nın Çizimi (Stronach, 1978 ,Plate 19a)

[333] Karaketir, "Pers İmparatorluğu'nun ilk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı", 75-76.

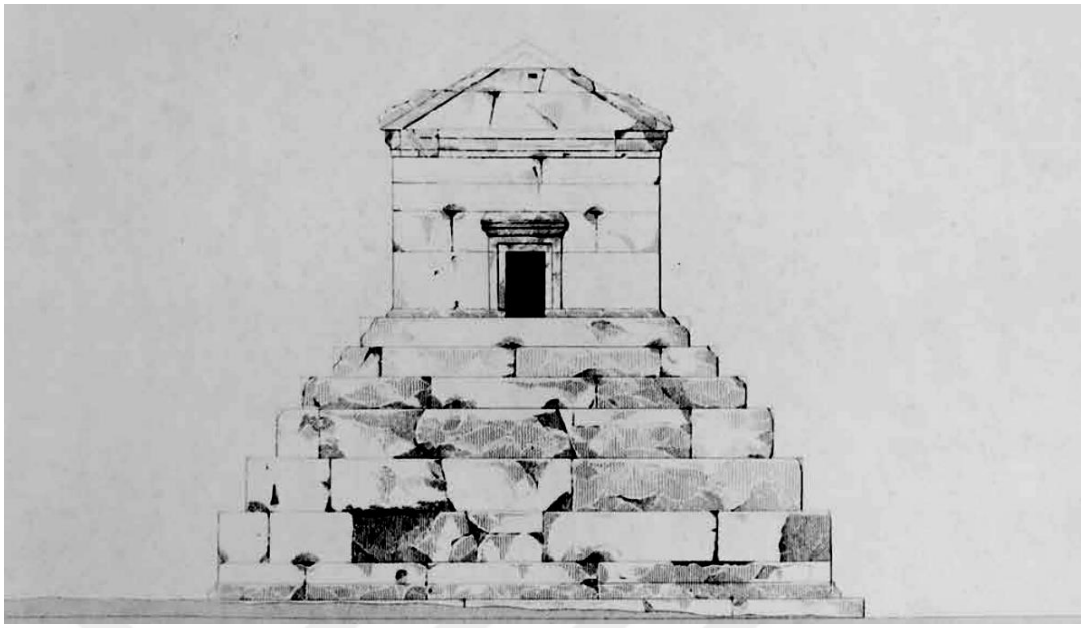

Resim 3.32. Flandin Ve Coste Tarafından 1840'de Çizilmiş Kyros Mezarı'nın Kuzeybatı Görünümü (Stronach, 1978 ,Plate 19b)

Resim 3.33. Kyros Mezarının Fotoğrafı (Yazarın fotoğrafı)

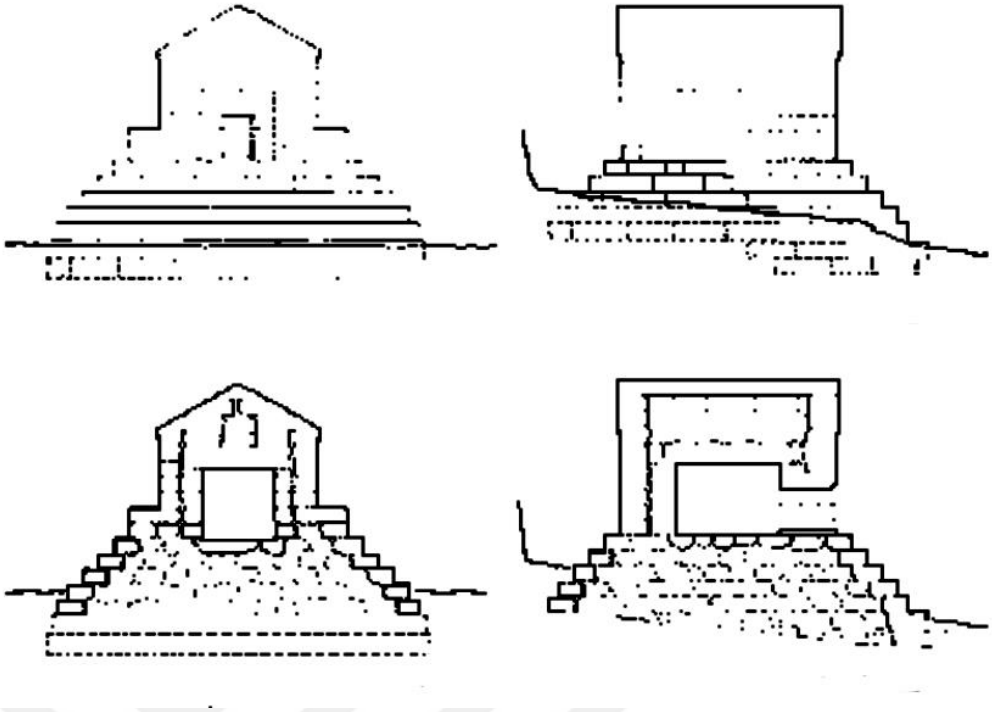

Resim 3.34. Kyros Mezarının Planı (Abedi, 2018, Resim 12)

3.1.3.2. Kaya Mezarları, Nakş-i Rüstem ve Persepolis

Akhaimenidler saray yapımının yanında, kral mezarlarını da önemsemişlerdir. Darius, mezarını yapmak için Nakş-i-Rüstem'ı uygun buldu ve Kserkses'ten III. Darius'e kadar olan halefleri de onu taklit ederek mezarlarını Nakş-i- Rüstem'de (Resim 3.35) ve Persepolis platosunda aynı mimari stili ile inşa ettiler ancak, Akhaimenid hanedanının son kralı III. Darius mezarının yapımını tamamlayamadı. Akhaimenid kaya mezarları haç şeklinde bir tasarıma sahiptir. Kaya mezarlarının girişi genellikle haç çizgisinin kesiştiği noktada yer alır ve haçın ufuk çizgisi etrafında yarım sütunlar ile süslenmiştir. Haçın üst kısmı zarif bir kabartma içerir ve alt kısım ise genellikle süssüzdür[334].

[334] Alireza Hojabri Nobari va Mahsa Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, Tehran: Nashre Pardise Danesh, 2013, 205.

Resim 3.35. Nakş-İ Rüstem'de Bulunan Kaya Mezarları (Yazarın fotoğrafı)

3.1.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı

Akhaimenid hanedanı tarafından İran'ın güneybatısında, Persis'deki anayurtlarında kurulan imparatorluk, güneydoğu Avrupa ve Mısır'dan Orta Asya'ya kadar yayılmıştır. Akhaimenid İmparatorluğu boyunca altın, gümüş, bronz ve demir gibi metallerden, kaplar, silahlar ve kişisel süs eşyaları yapılması için kullanılmıştır. Kaseler, sacdan kesilmiş giyim aplike süsleri ve zoomorfik dekorasyon da dahil olmak üzere çeşitli nesne türleri ve dekorasyon biçimleri İran veya Batı Asya'da kendilerinden önceki metal işleme geleneklerinden kaynaklanmaktadır. Hayvan protome dik açılarda yerleştirilmiş bir içki boynuzu olan Ryton gibi, dönemin diğer ürünleri, muhtemelen Akhaimenid döneminin yenilikleri olarak görünmektedir. Akhaimenid İmparatorluğu döneminden itibaren, Seleukos, Part ve Sasani dönemlerinde de giderek artan İran metal işçiliği, formlardan, stillerden ve dekoratif tekniklerden etkilenmiş, daha sonra Akdeniz, Mısır ve Orta Asya'nın doğu kıyılarında gelişmiştir. Akhaimenid imparatorluğu tarafından veya imparatorluk için üretilen metal eserler, yazılı kaynaklarda tasdik edilmiş ve kısmen İran'ın güneybatısındaki Persepolis'te taş kabartmalar üzerine oyulmuş törenlerde haraç taşıyıcıları tarafından taşınan kaplar arasında gösterilmiştir. Akhaimenid kralının yazıtlarını taşıyan değerli metalden yapılmış birkaç kap örneği, bu kapların kraliyet

hediyesi olarak kullanılması gerektiğini düşündürmektedir[335]. Akhaimenid sanatının en parlak yönlerinden biri, Akhaimenid İmparatorluğu'nun her yerinden elde edilen altın ile gümüş Phiale ve kaselerin yapılmasıdır. Bu konu, bu tür kaselerin üretiminde ve ihracatında bir nevi standardizasyonun olmasını temsil etmektedir. Üzerinde Akhaimenid kaselerinin imgelerinin bırakıldığı Mühür, Ryton, Rölyef, Resim vb. Arkeolojik kanıtlar, kaselerin değerli konumlarının belirlenmesi, Akhaimenidlerin planlaması ve çeşitli atölyelerde bu kapların yapım amacı, Etkileri altındaki farklı bölgelere ihracatını iyi bir şekilde göstermektedir[336]. Akhaimenid kaseleri, Akhaimenid İmparatorluğu ve ötesinde bulunan, muhtemelen şarap içmek için kullanılan kulpsuz kaplardır. Bu kaseler kilden, şeffaf cam ve metalden yapılmıştır. Görünüşe göre bu kaselerin cam ve çanak çömlek çeşitleri, metal örneklerinin taklidi olarak bilinmektedir[337]. Bu dönemde, şarap içmek için kullanılan Phialeler ve kaseler Batugara olarak adlandırılmıştır; Burada Batu kelimesi şarap ve Gara ise bir içme kabı anlamında kullanılmıştır[338]. Phialelerin derinliği az olup, merkezi bir çıkıntıya sahipler, iki şekilde çıkıntılı ve çıkıntısız formlarda görülmektedirler. Bu tip kapların bazılarında çıkıntıların varlığı dekoratif rolünün yanı sıra phialeyi elde tutulmasını kolaylaştırmak üzere yapılmıştır. Bu tür kapların kullanımı MÖ 1. binyılda Batı Asya ve Doğu Akdeniz'de yaygındı.[339] Her iki örneğin de, yani sığ kase ve kulpsuz kasenin, kökeni de eski Doğudadır. Akhaimenid döneminde kaseler ve phialeler özenli bir şekilde üretilmiştir. Bununla birlikte çoğu metal nesne veya kaplar, dövme yöntemi ile yapılmıştır[340]. Kapsamlı kanıtlar, altın ile gümüş kapların da, altın veya gümüş külçeler gibi değer ve güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Bu kaplar belirli ağırlıklarda gümüşten yapılmış, muhtemelen hazinede tutulumuştur veya ticari borsalarda kullanılmıştır. Eski Doğuda değerli metallerin para birimi olarak

---

[335] Ann C. Gunter and Paul Jeet, *Ancient Iranian MetalWork,* In The Arthur M. Sackler Gallery and The Freer Gallery of Art, Smithsonian Institution, Washington, D.C. 1992, 23.

[336] Ali Asgar Salahshour, Samer Nazari va Marziye Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", *Majale Motaleat Irani*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar-e Kerman, Sale 16, Shomare 31, 2017, 102.

[337] Elspeth R.M. Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, Cambridge University Press, 2003, 76.

[338] A. Gunter& M. Root, "Replacing, Inscribing, Giving: Ernst Herzfeld and Artaxerxes' Silver Phiale in the Freer Gallery of Art", *Ars Orientalis* 27, 1998, 23; Allen, The Persian Empire,88.

[339] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 103-104.

[340] Gunter& Root, "Replacing, Inscribing, Giving: Ernst Herzfeld and Artaxerxes' Silver Phiale in the Freer Gallery of Art", 3,25.

kullanılması eski ve uzun bir geleneğe sahip olup, paranın icadına kadar devam etmiştir[341] (Resim 3.36).

Resim 3.36. Akhaimenid Döneminde Metal Nesnelerin Ağırlığını Bir Para Birimi Olarak Ölçmesi (Mahmudabadi-Zallagi, 2011, 163)

Resmi eğlence sırasında değerli metal ve cam kaplardan sıvı içecekleri içmek, Akhaimenid İmparatorluğun'daki yabancı heyetlerin diplomatik deneyimlerinin bir parçasıydı. Aslında, bir akşam yemeği töreni, önemli politik ve sosyal durumlar için temel bir gerekliliktir ve bu kültür, kralı en zengin ve en misafirperver biri olarak göstermiştir[342]. Bu nedenle, Metal kaseler, kraliyet hazinesine aitti ve her eyaletin servetinin ve mülkiyetinin bir parçası olarak kabul edilirdi; Aynı zamanda kraliyet masasındaki nesnelerin de bir parçasıydı[343]. Bu kaseler hem resmi eğlencelerde hem de parasal ve finansal değer için kullanılmıştır. Bununla birlikte, aynı zamanda kral için de iyi hediyeler arasında yer almaktaydı. Bu tür omurgalı kaseler veya değerli metal

[341] John Curtis, Michael Cowell and Christopher walker, A Silver Bowl of Artaxerxes I, *Iran 33*, 1995, 151.
[342] Allen, The Persian Empire,88.
[343] Peter Roger Stuart Moorey, *Ancient Persians Bronzes in the Adam Collection,* London, Faber and Faber, 1974, 184.

kaselerin örneğini Persepolis'te, Apadana kabartmalarında krala hediyeleri sunmak için törene katılan misafirlerin elinde görmekteyiz (Resim 3.37; 3.38; 3.39). Öte yandan kralın kendisinin de şahsen bu kaseleri hediye olarak takdim etmesi de, bu tür kapların önemini göstermektedir[344]. Kaseler ve phialeler, Akhaimenid İmparatorluğu boyunca en yaygın metal kaplar arasında yer alıp, günümüzde bu kapların çoğu keşfedilmiştir[345]. Ancak tarihsel önceliklerini belirlemek her zaman zor olmuştur. Daha eski kaseler, daha yuvarlak olup, neredeyse tamamen yaprak şeklinde kabartmalar veya oval şeklinde çıkıntılarla kaplıdır; Örneğin, Darius'un basit bir şekilde yapılan altın kasesini söyleyebiliriz[346] (Resim 3.40). Bu dönemin en karakteristik kaplarından I. Artakserkses'e atfedilen dört gümüş Phialeden bahsedebiliriz. Bu sığ kaplar benzer şekil ve süslemelere sahiptir. Ağız kenarları basit ve dışa doğru eğimlidir. Dış yüzeyin ortasında ve etrafında on dört lotus yaprağının belirgin olduğu yuvarlak bir girinti oluşturulup, bu yaprakların her bir çifti arasında on dört çıkıntı görülebilir. Ağız kenarının iç kısmı boyunca bir yazıt kazınmıştır[347] (Resim 3.41). Bu kaplar, Türkiye'nin doğusunda Erzincan bölgesinde elde edilenlerle karşılaştırılabilir ve muhtemelen Mısır'daki Nil Deltası'nda bulunan bir örnek ile de benzerlik göstermektedir[348]. Bir sonraki örnek, Mazandaran eyaletinde tanımlanan lüks bir phialedir (muhtemelen MÖ 4. yüzyıla ait). Mazandaran'daki Akhaimenid dönemine ilişkin arkeolojik kanıtların bulunmaması nedeniyle bu phiale çok önemlidir ve bu bölge ile Akhaimenid siyasi gücünün merkezi arasındaki mesafe sebebiyle, bu tür değerli eşyaların örneklerinin yerel olarak üretildiği görülmektedir. Phiale yapma tekniği, sac metal dövme yöntemi ile yapılmıştır. Jacks koleksiyonunda saklanan başka bir Akhaimenid Phialesi de muhtemelen Mazandaran'dan keşfedilmiştir[349]. Şüphesiz

[344] Curtis, Cowell and walker, A Silver Bowl of Artaxerxes I, 151; Carl Nylander, "Assyria Grammata: Remarks on the 21st Letter of Themistokles", *Opuscula Atheniensia 8,* 1968, 125.
[345] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 107.
[346] William Culican, *Bastan Shenasi va Tarikh Honar dar Doran Madha va Parsiha*, (Çev. Goudarz Asad Bakhtiar), Tehran, Entesharat Pazine, 2005, 127; Charles K. Wilkinson, "Assyrian and Persian Art", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin 13 (7),* 221-224.
[347] Gunter& Root, "Replacing, Inscribing, Giving: Ernst Herzfeld and Artaxerxes Silver Phiale in the Freer Gallery of Art", 3.
[348] Curtis, Cowell and walker, A Silver Bowl of Artaxerxes I, 151.
[349] St John Simpson, *Late Achaemenid Silver Bowl From Mazanderan,* British Museum Magazine 32, London, 1998, 32.

Persepolis hazinesi değerli metal kapların üretimi açısından en zengin yerlerden biriydi, ancak yağma nedeniyle bu kapların hiçbiri geriye kalmamıştır[350].

Resim 3.37. Persepolia, Apadana Doğu Merdivenleri, Lydia Grubu Elinde Görülen Kaplar(Yazarın Fotoğrafı)

Resim 3.38. Persepolia, Apadana Doğu Merdivenleri, Ermenia Grubu Elinde Görülen Çift Kulplu Vazo (Lori Khatchadourian,2016, Figure 9)

[350] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 113.

Resim 3.39. Persepolia, Apadana Doğu Merdivenleri, Babil Grubu Elinde Görülen Kaseler (Yazarın fotoğrafı)

Resim 3.40. Darius'a Atfedilen Altın Kase (www. Louvre Museum.com)

Resim 3.41. I. Artakserkses'e Atfedilen Altın Kase (www. Louvre Museum.com)

1901'de Jacques Demergan, Susa Akropolü'nde bir mezar keşfetti. İçerideki nesnelerden birinin, ağız kenarı dışa dönük omurgalı bir forma sahip gümüş bir kaseydi. Çanak süslemelerinin ortasında bir rozet ve çevresinde lotus yaprakları vardır. Kasenin iç kısmı nilüfer çiçekleri ve göbeğinin etrafındaki çiçek tomurcuklarının rolü ile süslenmiştir. Bu kasenin şekli ve dekorasyonu Akhaimenid döneminin bir örneğidir. Görünüşe göre bu tip Akhaimenid kaselerinin şekli ve dekorasyonu Geç Asur döneminden etkilenmiştir[351] (Resim 3.42; 3.43).

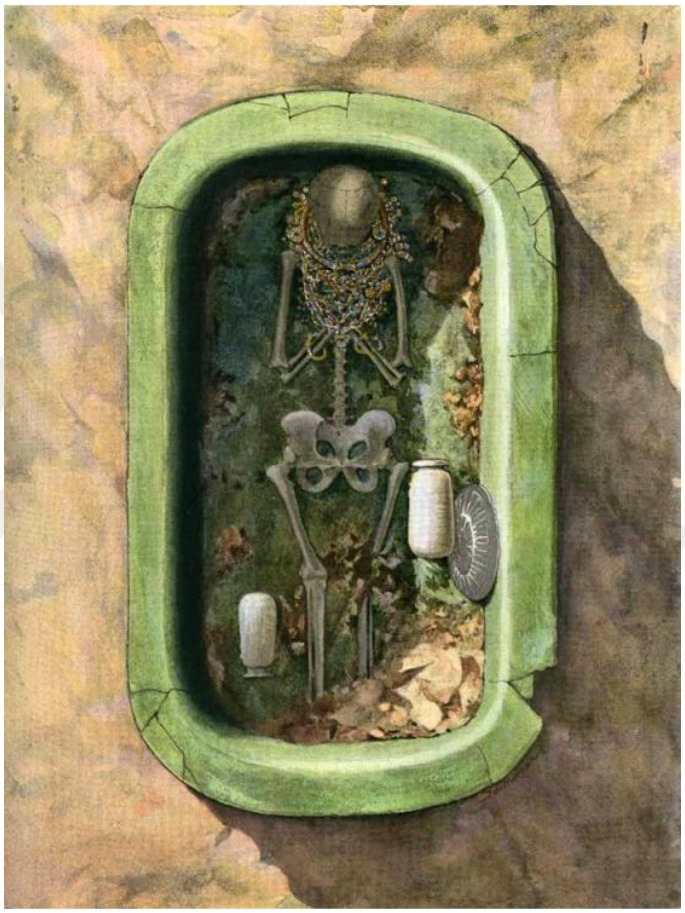

Resim 3.42. Susa Akropolü'nde Bulunan Mezar (Gil. J. Stein, 2014, Figure 20.9)

[351] Oscar White Muscarella, Annie Caubet and Françoise Tallon, "Susa in the Achaemenid Period", in *Royal City of Susa*, Ancient Near Eastern Treasures in the Louvre, Prudence O. Harper, Joan Aruz, Françoise Tallon (Edt), The Metropolitan Museum of Art, New York, 1992, 243-244; Shahrokh Razmjou, "Religion and Burial Customs", in *Forgotten Empire, The World of Ancient Persia*, J. Curtis and N. Tallis (Edt), The British Museum Press, London, 2005, 174, 178.

Resim 3.43. Susa Mezarından Bulunan Gümüş Kase (Oscar White Muscarella, Annie Caubet and Françoise Tallon, 1992, 170)

Arkeolojik kanıtlara göre, Akhaimenid kaseleri ve Phialelerin görüntüsü, Likya'daki Karaburun tümülüsünde görülen resminden, Akhaimenid mühürlerinden, hediyeler getiren heyetlerin kabartmalarından vb çoğunlukla Akhaimenid krallarının, prenslerinin ve soylularının motifleriyle ilişkilendirilir. Metal kaselerin varlıklı sınıfın tekeline, kil kaselerin ise Akhaimenid toplumunun sıradan sınıflarına ait olduğu düşünülmektedir. Bu dönemdeki en belirgin kase türleri omurgalı kaseler idi ve Akhaimenid İmparatorluğu boyunca yaygındı. Aslında Geç Asur ve Geç Babil dönemlerinde kullanılan kaseler, MÖ 6. yüzyıldan Akhaimenid aristokrasisi ve saray kültürünün ayrı bir parçası olarak kullanılmıştır. Akhaimenid çanak çömlek süslemelerinin adaptasyonunun kökeni hakkında Media, Lorestan (Geç Elam) ve Asur da dahil olmak üzere birçok farklı teori vardır. Asurlular aracılığıyla phialeler ve kaseler üzerindeki gözyaşı damlası şeklindeki süslemelere aşinayız. Bu süslemeler, MÖ 7. yüzyılın sonları ve 6. yüzyılın başlarına atfedilen Lorestan'ın Kalmakare hazineleri arasında ve Hamedan'da keşfedilen kapta (MÖ 6-7. Yüzyıllarda Medlere atfedilir) gayet iyi görülebilir. Apadana merdivenlerinde ellerinde hediye taşıyan Medlerin kabartması (Resim 3.44), Med topraklarında zarif kaseler ve phialeler de dahil olmak üzere metal kapların üretimindeki birkaç kanıt arasında yer almaktadır. Tüm bu değerli metal nesnelerin tarzı, Med'lerin yapımında ustalıklarıyla tanınan Akhaimenid'lerin özel tarzı olarak bilinmektedir ve Akhaimenidlerin onlardan etkilendiğini kanıtlamaktadır. Bu arada Asur kaselerinin Akhaimenid sanatı üzerindeki etkisi dikkat çekicidir. Eğik omuzlar ve dışa dönük ağız kenarları olan sığ kaseler Asur bronz örneklerine benzemektedir. Bunlar arasında, Nimrud'daki III.Tiglath-pileser'in (MÖ 745-727)

sarayına kazınmış kase den de bahsedebiliriz. Bu tip metal kase, Akhaimenid döneminde çok yaygındı[352]. Bununla birlikte, Geç Elam döneminde de omurgalı kaselerin yapımını görmekteyiz. Bildiğimiz üzere, Akhaimenid'ler İran platosunun güneybatısında yerleştikten sonra, Antik Elam medeniyetiyle karşılaştılar ve bu eski medeniyetin kültüründen etkilendiler. Metal veya çömlek kapların yapımı da dahil olmak üzere birçok alanda Elam tekniklerini ve stillerini kullandılar. Bu arada Ramhormoz ovasının Geç Elam kültürünün Akhaimenid'e aktarılmasındaki rolü çok önemlidir ve bu kültür aktarımı Ramhormoz ovasında Jobji mevkiinde yapılan Arkeolojik kazılarda elde edilen kalıntılarında da görülmektedir. Jobji bölgesinde, iki tabut ortasında bulunan nesnelerin arasında bir kase bulunmuştur. Genel olarak bu kase, ağız kenarı dışa dönük, gövdesi omurgalı ve taban kısmı ise içe dönük olan kaseleri andırır ve İran'ın çoğu bölgesinde Geç Demir Çağı'nın sade, süslü metal kaseler veya kilden yapılmış kaselere benzemektedir. Ayrıca, bu kaselerin örneklerini, Akhaimenid döneminde, imparatorluk boyunca altın, gümüş, çanak çömlek ve cam örneklerinin yanı sıra, Persepolis kabartmalarında kraliyet törenlerinde de görmekteyiz. Akhaimenid kaselerinin Geç Elam dönemine ait kaselerden biraz farklı olduğu söylenebilir. Akhaimenid kaselerinin ağız kenarı, daha uzun ve dikey şekildedir. Bu tip kaselerin yapımı,Yunanistan'da eş zamanlı örneklerde de görülebilir. Bu tür kaselerin örneklerini, Akhaimenid döneminden sonra da, Part dönemine kadar küçük değişikliklerle devam ettiğini görmekteyiz[353] (Resim 3.45).

[352] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 112-114.
[353] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 376.

Resim 3.44. Persepolis, Apadana Merdivenlerinde Med Grubu (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 3.45. Cobaci Alanından Bulunan Geç Elam Dönemine Ait Metal Kaplar (Shishegar, 2014, Tasvire 4-2-4 p, No. 5)

Akhaimenid çanak çömlek kapların yapımında metal kaplardan da ilham alındığı söylenilebilir. Çömlekçiler, kilden kapları yapmak için metal örnekleri taklit ettiler. Ancak metal kapalrın gövdesinde çok gelişmiş kabartma süslemelerin bulunduğu

örneklerden farklı olarak kil örnekleri genellikle sade ve süssüzdür[354]. Görünüşü açısından Akhaimenid döneminde omurgalı gövdeye sahip kilden yapılmış çanak olarak bildiğimiz form, Neolitik döneme kadar uzanmaktadır. Neolitik dönemde üretilen çanak çömlek başlangıçta basit olup, dikey ve düz bir gövdeye sahipti. Bu devrin sonunda sıradan bir çanak yapmanın dışında gövdesi dik olmasının yanı sıra, gövdesinde de bir açı bulunan bir çanak yapılmıştır. Bu tür kap formu, Akhaimenid döneminde omurgalı veya açı gövdeli kaplar olarak bilinmektedir[355]. İran'ın güneybatısındaki bu kase formunun prototipi, Huzistan'daki Çoghamiş tepesi ile Çaharmahal ve Bahtiari'daki Rostam kalesinin kazılarından elde edildi. Çoghamiş'de elde edilen pişmiş toprak kase, geometrik desenleri dış yüzeyinde yatay ve dikey olarak işlenmiş bezelye renkli bir kasedir. Bu kasenin alt kısmı dışbükey ve üst kısmı içbükeydir[356] (Resim 3.46). Benzer bir örneği Susa'da, Kral şehri I, 9-12 tabakaları, Susa IV evresi ile paralel olarak, erken Elam dönemine ait bir kase tanımlandı. Bu kase sade ve bezemesiz olup, görünüş açısından Akhaimenid omurgalı kasesine çok benzemektedir[357] (Resim 3.47). İran'ın Kürdistan bölgesindeki Kul Tarikeh adlı bir mezarlıktan da Akhaimenid kaselerine benzer omurgalı kaseler elde edilmiştir. Birinci örneğin gövdesi omurgalı şekilde, ağız kenarı dışa dönüktür ve portakal rengi hamurludur. Çanağın hamurunda kullanılan katkı türü ince kum olup, iç ile dış yüzeyi turuncu kaplamalıdır. Bu çanak yüksek ısıda pişirilmiş ve çark yapımlıdır. Diğer bir örnekte ise krem grisi bir hamur rengine sahip ve hamur içinde kullanılan katkı türü belli değildir. Bu çanağın dış ile iç yüzeyi açık kahverengi bir astar ile kaplıdır, yüksek ısıda pişirilmiş ve çark yapımıdır[358] (Resim 3.49). Yukarıdaki söylenenlere dayanarak, açılı gövdeli çanağın kökeni İran'ın güneybatı, batısı ve hatta kuzeybatısına kadar izlenebilir. Akhaimenid dönemine ait kaseler hakkında söylenenlerden, Akhaimenid İmparatorluğu'nun hemen hemen tüm

---

[354] Sedef Çokay-Kepçe and Matthias Recke, "Achaemenid Bowls in Pamphylia", in *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries B.C.)*", İnci Delemen (Edt) in collaboration with Olivier Casabonne – Şehrazat Karagöz – Oğuz Tekin Papers Presented at the International Workshop Istanbul 20-21 May 2005, Turkish Institute of Archaeology, 2007, 85.

[355] Azam Feyzi Rad, *Tasir va Tasor-e Lydi be Honar-e Hakhamaneshi*, Payanname Karshenasi Arshad Reshte Bastan Shenasi, Gerayesh Omumi, Daneshgah Honar-e Esfahan, Chap Nashode, 2011, 114.

[356] Pinhas Delougaz and Helene J. Kantor, *The First Seasons if Excavation1961- 1971, Choghamish I,* Abbas Alizadeh (Edt), Oriental Institute Publication, Vol. 101, 1996, 101.

[357] Elizabeth Carter, "The susa sequence 3000-2000B.C:susa,ville royale l", *American Journal of Archaeology*, Vol. 83, No. 4, 1979, 451.

[358] Hasan Rezvani, "Gozaresh Pazhoheshhaye Meydani Fasl Aval va Dovom Gourestan Kul Tarike Kordestan", Masoud Azarnoush (Edt), *Majmoe Maghalat Beynalmelali Bastan Shenasi Iran: Hoze Shomal Garb,* Pazhoheshgah Bastan Shenasi, 2004, 100,103.

bölgelerinden elde edilen, omurgalı kaselerin olduğu söylenebilir[359]. İran'ın güneybatı bölgesinden Susa antik kentinden, iki kase elde edilmiştir. Birinci kase ağız kenarı dışa dönük, omurgalı gövdeye sahip, içi ve dış yüzeyi yeşil sır ile kaplı olup (?) çanağın her iki tarafında sarı çizgiler bulunmaktadır. İkinci örnek ise ağız kenarı basit iç ve dış yüzeyde yeşil sır (?) açık yeşil-süt renginde görülür ve ayrıca çanağın her iki yanında düzenli aralıklarla sarı çizgiler vardır[360] (Resim 3.48). Sivand Nehri'nin kuzeybatı köşesindeki Tang-e Bulaghi bölgesinden de Akhaimenid döneminin önemli formlarına sahip çanak çömlek elde edilmiştir. Tang Bulagi'nin TB.34 alanında Yahya tepesi örneğine benzeyen bir tür lale biçimli çanak keşfedilmiştir. Ayrıca bu sitenin TB.85 bölgesinden Akhaimenid dönemine ait omurgalı biçimli kaseler de dahil olmak üzere çok önemli çanak çömlek parçaları bulunmuştur[361] (Resim 3.49; 3.50). Akhaimenid dönemine ait çanak çömlek türü Pasargad'da da tespit edilmiştir (Resim 3.51). Pasargad'dan elde edilen seramiklerin neredeyse tamamı Tell-e Takht'a aittir. Tespit edilen örnekler arasında omurgalı gövdeye sahip kaseler de görülmektedir (Resim 3.52). Seramiklerin çoğu çark yapımı, kum katkılı ve yüksek ısıda pişirilmiştir. Elde dilen seramiklerin yüzeyinin rengi deve tüyünden kahveye, kırmızıdan koyu griye veya siyaha kadar değişmektedir[362]. Tell-e Takht Pasargad'dan elde edilen çanak çömleklerin bir kısmı Tang-e bulaghi'den elde edilen çanak çömleklere benzemektedir[363]. Persepolis surlarından da, genellikle turuncu ve deve tüyü renginde bir hamur içeren, omurgalı bir gövdeye sahip olan kilden yapılı kaseler elde edilmiştir. Kaselerin yüzeyinde kullanılan astar, deve tüyü, turuncu ve kahverenginin bir renk spektrumudur. Çanaklar yüksek ısıda pişirilmiş olup, hamurlarında çoğunlukla mineral katkı türü kullanılmıştır[364].

---

[359] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 11,19.
[360] John Curtis, "William Kennett Loftus an his exvavations at Susa", , *Iranica Antiqua*, Vol. XXVIII, 1993, 27-28.
[361] Mohammad Tagi Atayi, "Tang-e Bulagi Nakhchirgahi (?) dar Dore Hakhamaneshi", *Dofaslname Takhasosi Pazhoheshhaye Bastan shenasi va Motaleat Mian Reshteyi*, Sale 2, Shomare 3, 2006, 60.
[362] Salahshour, Nazari, Sherbaf, "Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh", 14.
[363] Atayi, "Tang-e Bulagi Nakhchirgahi (?) dar Dore Hakhamaneshi", 60-61.
[364] Mohammad Tagi Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabagebandi Shodeh Barouye Takhte Jamshid*, Payanname Karshenasi Arshad, Reshte Bastan Shenasi, Daneshgah Taribiat Modares, 2004, 89-93.

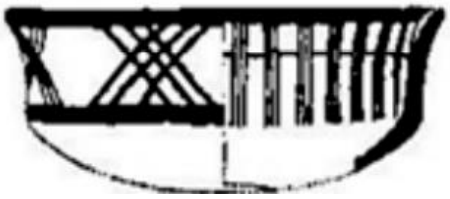

Resim 3.46. Çoğhamiş Yerleşiminden Elde Edilen Omurgalı Kase (Delougaz & Kantor,1996, 231)

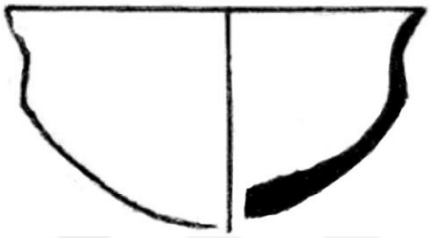

Resim 3.47. Susa'da Erken Elam Dönemine Ait Bulunan Omurgalı Kase (Carter, 1979, 451)

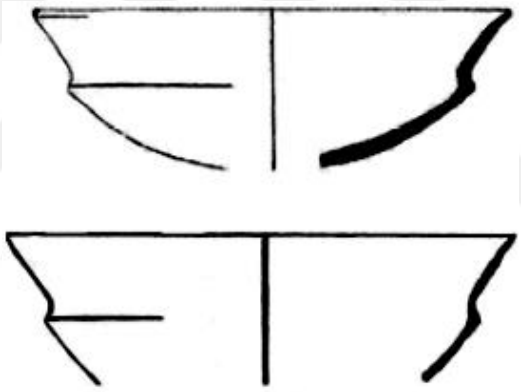

Resim 3.48. Kultarike Mezarlığından Bulunan Omurgalı Kaseler (Rezvani. 2004, 100)

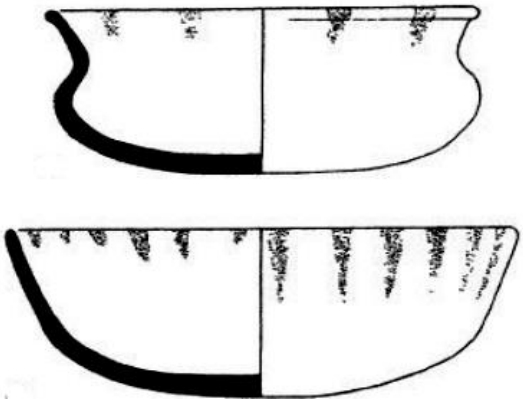

Resim 3.49. Susa'dan Bulunan Kaseler (Curtis, 1993, 28)

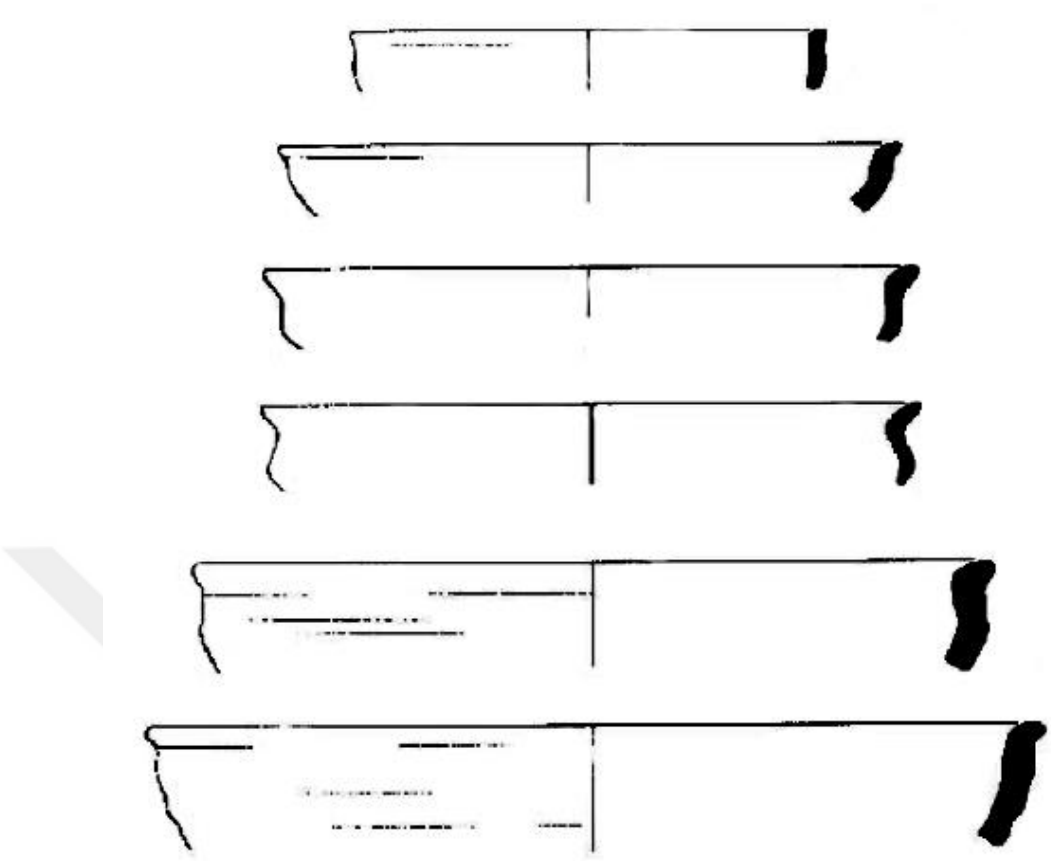

Resim 3.50. Tang Bulagi Alanından Elde Edilen Akhaimenid Kaseler (Atayi, 2006, Şekl-e 2)

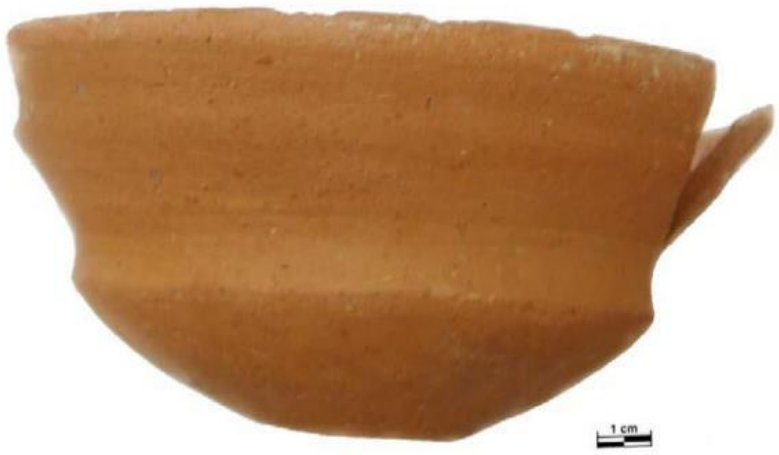

Resim 3.51.Tang Bulagi Alanından Elde Edilen Akhaimenid Omurgalı Kase (Remy, Boucharlat and Mohammad Tagi Atai, 2009, 19).

Resim 3.52. Pasargad'dan Bulunan Kaseler (Stronach. 2000. 320)

3.1.5. Kabartmalar

En sağlıklı Akhaimenid kabartmaları, Apadana'nın doğu cephesinde, ve merkez binanın merdivenlerinde yer almaktadır. Apadana kabartmaları genellikle kralı bir tahtta oturmuş halde tasvir ederken, hükümetin yirmi üç delegasyonu önünde değerli ve olağanüstü hediyeler sunar ve kralın arkasında muhafızlar, atlar, savaş arabaları ve saray büyüklerini sıralı bir şekilde gösterir. Merdivenlerde ve tümseklerin yanında çok sayıda Akhaimenid askeri figürleri de sıralanmıştır. Genel olarak Persepolis'in binalarına ve mezarlarında toplamda 3.000'den fazla kabartma oyulmuştur. Sadece Apadana Sarayı'nın merdiven boşluğunda yaklaşık 400 adet rölyef bulunurken, diğer Akhaimenid binalarında çok az rölyef bulunmaktadır. Pasargad'da 32 kabartma, Bisotun'da 14 , Mısır Süveyş Kanalı taş anıtında 8 ve Susa, Babil ve Tell Hakwan'da da birkaç kabartma mevcuttur . Persepolis'te Apadana saray binasının güney merdivenlerinin dış kısmında Akhaimenid okçuları, iç kısımda ise Akhaimenid ve Medyan kıyafetlerinde hizmetkarlar görülmektedir. Ayrıca Kserkses, Darius ve III. Artakserkses saraylarının merdivenlerinde Akhaimenid askerleri ve hizmetkarlar görüntüsü ile süslenmiştir. Darius ve I. Artakserkses sarayı'nın batı merdivenleri ise farklı milletlerin heyetleri ve çalışanlarının tasarımları ile bezenmiştir. Ayrıca Darius ile Kserkses sarayı, harem ve merkezi binanın kapı çerçeveleri saray görevlileri eşliğinde kralı bir gölgelik altında göstermektedir. Kapıların diğer eşiklerinde efsanevi vahşi bir hayvanla el ele savaşan bir kraliyet kahramanı gösterilmiştir. Bunun dışında, kralı tahtında otururken, taht

Akhaimenid İmparatorluğu halkı veya halk yerine imparatorluk askerleri tarafından taşınmaktadır[365].

3.1.6. Mühürler

Akhaimenid İmparatorluğu'ndaki yaygın mühürler silindirik, damgalı ve halka şeklinde mühürlerdir. Resmi amaçlar için silindirik mühürler (Resim 3.53), özel mühür olarak damga ve halka şeklinde mühürler kullanılmıştır (Resim 3.54),. Erken Akhaimenid döneminde silindirik mühürlerin kullanımı ilginçtir çünkü, MÖ yedinci yüzyılın sonlarında, silindirik mühürlerin anakarası olan Babil'de bu tür mühür düz veya damgalı mühürlere yerini bırakmıştır. Muhtemelen Elamlılar silindirik mühürleri Babillilerden daha uzun süre kullanmış olup, bu nedenle büyük ihtimalle Akhaimenidler bu geleneği Elamlılardan miras almışlardır. Bu mirasın bir örneğini silindirik bir mühürde görmekteyiz. Mührün üzerindeki tasvirde kralın iki sfenks üzerinde durduğu ve bir zafer işareti olarak ayaklarından iki aslanı alıp havaya kaldırdığı görülebilir. Sahnenin üzerinde Ahuramazda'nın işareti oyulmuş ve arka planda bir palmiye ağacı görülmektedir (Resim 3.55). Akhaimenid döneminde de antik mühürler kraliyet hazinelerinde, tapınaklarda ve ayrıca kişisel mülk olarak kullanılmaya devam etmiş olup, ancak çoğu mühürlerin sahipleriyle birlikte gömüldüğüne de inanılmaktadır. Başka bir gurup mühür Yuvarlak veya oval şekillidirler ve silindirik mühürler gurubunda yer almaktadırlar. Bu mühürler çoğunlukla imparatorluğun batı kesimlerinde kullanılmıştır. Asur mühürleri gibi silindirik mühürlerin teması çoğunlukla savaş veya avlanma sahnesini göstermiş olup, avcı arabasına binik bir şekilde yada elinde yay ve oklarala birlikte yayan olarak düşmanı veya hayvanı yenmektedir (Resim 56; Resim 57). Bununla birlikte bazen de eski Doğu mühürlerinin temalarından ilham alınmıştır. Sahnenin ortasında Tanrı, ateş ve kral enkarne olur ve diğer konular simetrik olarak kralın etrafına eklenmiştir. Bazen bir sahneyi görselleştirmek için, rolün diğer bölümleriyle hiçbir ilişkisi olmadan arka planda bir palmiye ağacı gösterilmiştir. Tüm bu mühürlerde, sahnenin kahramanı her zaman galip gelen kraldır[366]. Resmi mühürlerin en sevilen temalarından biri, bir kahramanın hayvanlara veya yaratıklara kuvvet uyguladığı kahramanca savaş sahneleridir ve sahne

[365] Michael Roaf, *Nagsh Barjesteha va Hajaran Takhte Jamshid,* Tehran, Nashre Miras Farhangi va Ganjine Honar, 2003, 16-17.
[366] Katayoun Fekripour, "Barresi Honar Mohrsazi dar Zaman Hakhamaneshian va Sasanian", *Faslname Elmi-Pazhoheshi Honarhaye Tajasomi Nagsh Mayeh,* Sale 5, Shomare 12, 2012, 40-41.

iki hayvanı kendisinden uzakta tutan bir kişi olarak tasvir edilmiştir[367] (Resim 3.58). Akhaimenid silindirik mühürleri nispeten küçük boyuttadır, akik, sabuntaşı, pişmiş toprak ve hatta kristalden yapılmıştır. Görünüşe göre Kireçtaşı, sabuntaşı veya pişmiş topraktan yapılmış mühürler, daha ince taşları kullanılamayan alt düzey çalışanlara aitmiş gibi görünmektedir. Bazen mühürler üzerinde yazıtlarda görünmektedir. Mühürler üzerinde görülen yazıtları bazen çivi yazısı ve bazen de üç dil ile (Babil, Elam, Eski Persçe) yazılmıştır. Persepolis mühürlerinin baskılarını inceleme neticesinde, mühürlü metinler iki kategoriye ayrılabilir. İlk grup T metinleri mektup şeklindedir ve tabletlerde bir kişinin damgası bulunmaktadır. Çok sayıda tablet içeren ikinci gurup Q metinleri, seyahatle ilgili masrafların ve ödemelerin kaydedilmesiyle ilgiliydi. İkinci gurup, çok çeşitli çalışanları, çalışma kurumları, yolcuları içerdiği idari pozisyonları ve kademeleri tanımladığı için daha da önemlidir. Persepolis'den elde edilen tabletlerde, mühür baskıları bazen tabletlerin arka yüzdeki ve bazen de sol tarafnda görülmektedir; Sol tarafta bulunan mühür baskıları muhtemelen yerel memurların mühür baskıları olduğuna işaret etmektedir[368]. Akhaimenid mühürler iki ana kategoriye ayrılabilir; Yetkililerin, Yüksek statüde çalışanların mühürleri ve yüksek rütbeli kadın mühürlerinden oluşmaktadır. Akhaimenid döneminin ünlü mühürlerinden biri, kristal bir silindirden oluşturulan ve Mısır'dan keşfedilmiş Darius'a ait ünlü mühürdür. Bu mühür üzerinde kralı savaş arabasının içinde iki ayak üzerinde duran aslana doğru yayı doğrulturken göstermektedir. Bu sahnede yere düşmüş başka ölü bir aslan, görüntünün her iki yanında iki palmiye ağacı ve sahnenin üzerinde Ahuramazda'nın sembolü gçrülmektedir. Bu mühür üzerinde Darius'un adı kazınmış olmasına rağmen, kralın kişisel mührü gibi görünmediği ve muhtemelen yüksek rütbeli bir imparatorluk görevlisine ait olduğu unutulmamalıdır (Resim 3.59). Bir diğer ünlü Akhaimanid mührü, Persepolis'in en yüksek memuru ve törenleri organize eden I. Darius'un amcası Parnakan'ın mührüdür. Darius'un amcasından iki mühür geriye kalmıştır. Bunlardan ilk mühür Geç Asur döneminin mühürlerine çok benzemektedir (Resim 3.60). İkinci mühür ise birinci mühürün yerine kullanılmıştır. Yüksek rütbeli Akhaimenid kadınları büyük mülkleri ve atölyeleri yönettiler, bu yüzden gelir ve harcama raporlarını bir mühürle doğrulamak için özel mühürleri kullandılar. Persepolis'in tabletlerinden elde edilen mühürlerin baskısı bu

[367] M. Roaf, "Honar Hakhamaneshian", dar *Honarhaye Iran*, R.W. Ferrier (Edt), (Çev. Parviz Marzban), Tehran, Nashr va Pazhohesh Farzan, 1995, 43.
[368] Fekripour, "Barresi Honar Mohrsazi dar Zaman Hakhamaneshian va Sasanian", 42.

konuyu açıkça göstermektedir. Bu mühürlerden biri, Kyros'un kızı ve I. Darius'un eşi Artystone'un mührüdür. Bu mührü kraliyet malzemeleri ve onay mektuplarını almak için kullanmıştır. Mührün üzerinde İnsan benzeri kafalara sahip iki kanatlı ineğin ellerini tutan Asur kostümündeki bir kahramanın rolü görülmektedir[369] (Resim 3.61).

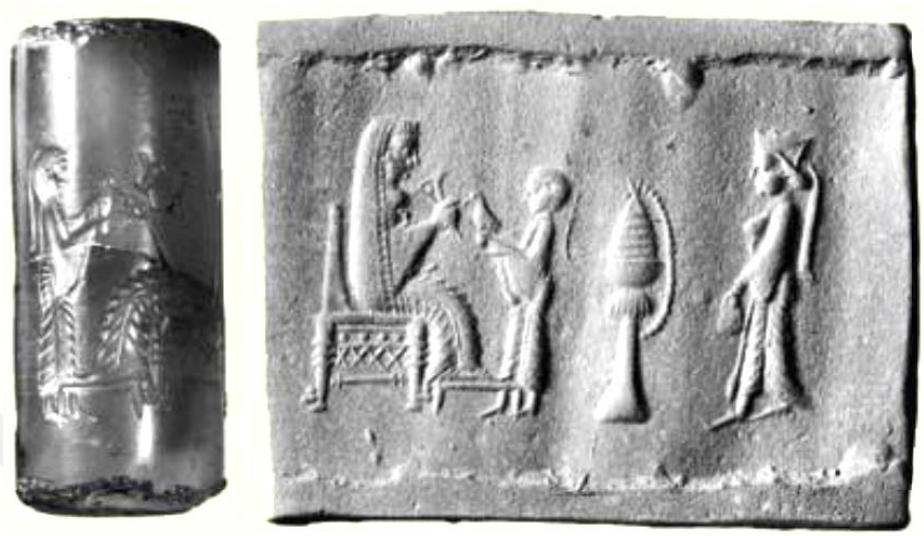

Resim 3.53. Akhaimenid Silindrik Mühür, Louvre Müzesi (Fekripour, 2012, Tasvir-e 20)

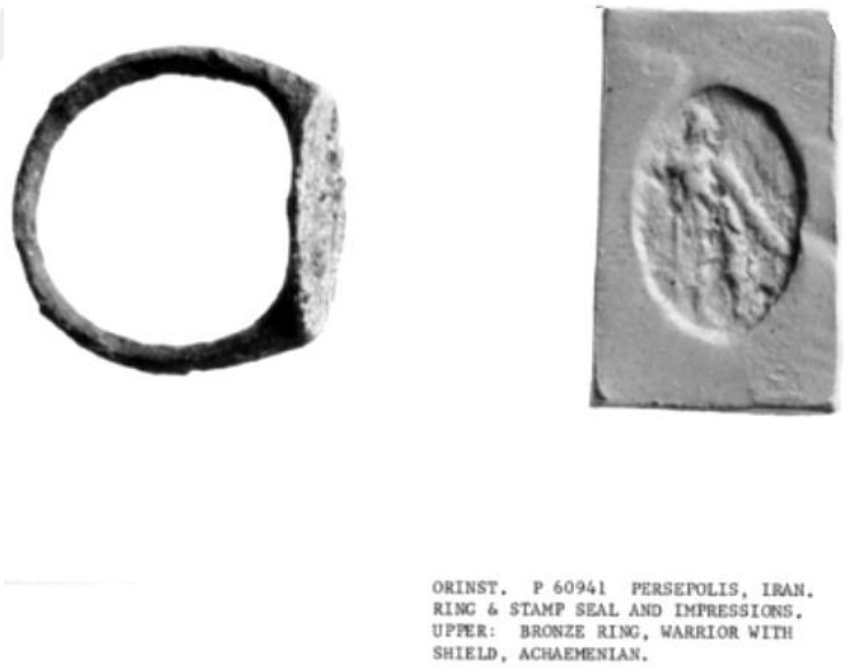

Resim 3.54. Persepolis'den Bulunan Halka Mühür (http: oi.uchicago.edu)

[369] Fekripour, "Barresi Honar Mohrsazi dar Zaman Hakhamaneshian va Sasanian", 43-44.

Resim 3.55. Akhaimenid Dönemi Silindrik Mühür (Fekripour, 2012, Tasvir-e 4)

Resim 3.56. Silidirik Mühür, Düşman İle Savaş Sahnesi

(Fekripour, 2012, Tasvir-e 6)

Resim 3.57. Silidirik Mühür, Avlanma Sahnesi

(Fekripour, 2012, Tasvir-e 6)

Resim 3.58. Akhaimenid Dönemi, Kahramanın Hayvanlara Kuvvet Uyguladığı Sahnesi (Fekripour, 2012, Tasvir-e 7)

Resim 3.59. Darius'a Ait Ünlü Mühür (Fekripour, 2012, Tasvir-e 13)

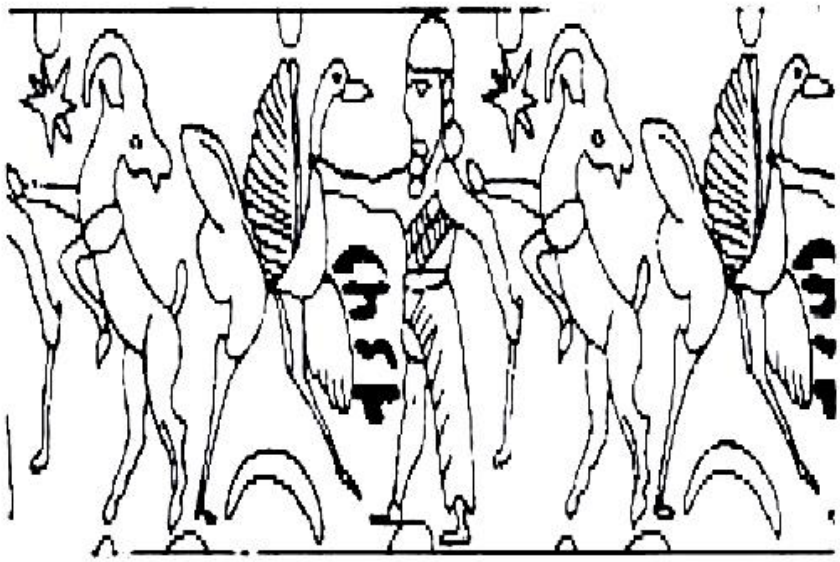

Resim 3.60. I. Darius'un Amcası Parnakan'ın Mührü (Fekripour, 2012, Tasvir-e 14)

Resim 3.61. Kyros'un Kızı ve I. Darius'un Eşi Artystone'un Mührü (Fekripour, 2012, Tasvir-e 17)

3.2. ANADOLU

3.2.1. Saray Mimarisi

3.2.1.1. Oluz Höyük

Oluz Höyük Amasya il merkezinin 25 km güneybatısında, Yeşilırmak'ın (Iris) büyük kollarından Çekerek Irmağı'nın (Skylax) 2 km kuzeyinde yer almaktadır (Harita 3.1; Resim 3.62). Oluz Höyük'te sistematik arkeolojik kazılar sonucunda bugüne değin 10 mimari tabaka açığa çıkarılmıştır. Erken Tunç Çağı'ndan (MÖ 3. Binyılın ortaları) Geç Hellenistik Dönem sonlarına (MÖ 47 yılı, Zela Savaşı) uzanan tabakalaşma sürecinde 2. mimari Tabaka (MÖ 425-200) Akhaimenid (Pers) bulgularıyla Oluz Höyük, Anadolu Demir Çağı'nın geç dönemleri için çok önemli bir yerleşme durumuna gelmiştir[370]. Oluz Höyük tepesinin en önemli noktası Akhaimenid dönemine ait mimari tabakanın bulunmasıdır. Mimari, çanak-çömlek ve küçük buluntular yönünden Akhaimenid (Pers) kültür karakterini yansıtan Oluz Höyük'ün 2. Mimari tabakası A ve B olmak üzere iki ana evrede değerlendirilir. 2B mimari tabakası olarak adlandırılan bölüm (MÖ 425-300), anıtsal taş döşemeli bir yol, bunu kuzeyinde yer alan ve özellikle 2011 dönemi kazı çalışmaları sonucunda bir kısmı açığa çıkarılan küçük bir saray ya da malikhane olduğu düşünülen kompleks bir yapı kalıntısı ile mimari açıdan karakterize edilir (Resim 3.63; Resim 3.64; Resim 3.65; Resim 3.66). Güçlü bir Akhaimenid yani Pers kültürü yansıtan bu evre (2B Mimari Tabakası) ile aynı oranda olmasa da Akhaimenid (Pers) kültürünün devamının izlendiği diğer evrenin (2A Mimari Tabakası) çanak-çömlek ve küçük buluntuları, yerleşmenin etnik karakteri ile kültürü hakkında belirleyici veriler sunar[371].

[370] Şevket Dönmez, "Amasya, Oluz Höyük Ateşgedesi ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı", *TÜBA-AR*, 2018, 147.
[371] Şevket Dönmez, "Oluz Höyük, Karadeniz'de Persler", *Aktüel Arkeoloji*, Sayı 25, 2012, 142.

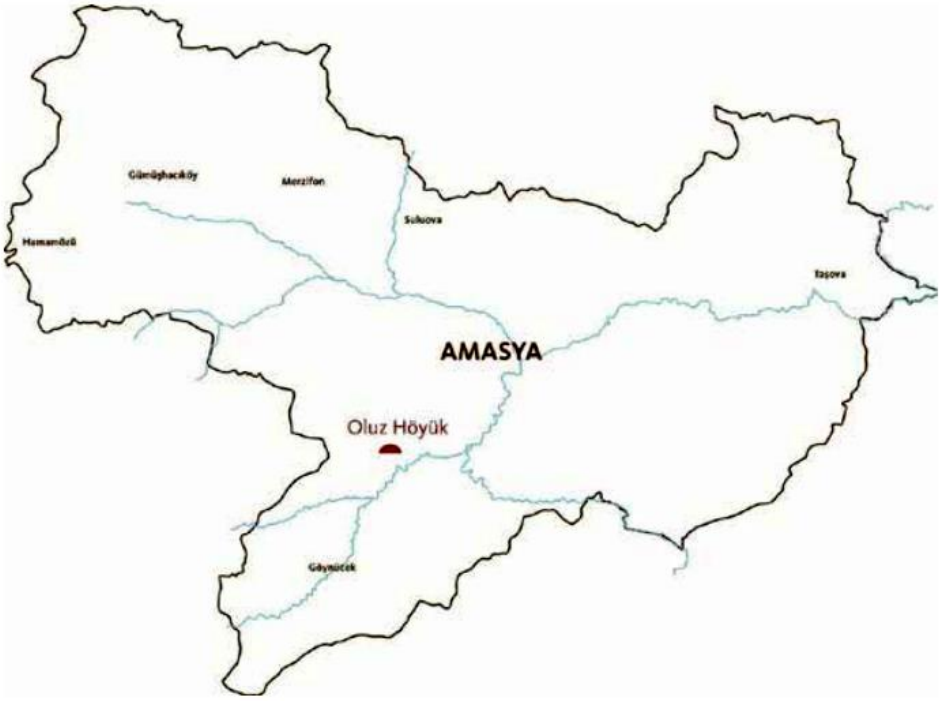

Harita 3.1. Oluz Höyük Konumu (Mona Saba, 2019, Harita/Map2)

Resim 3.62. Oluz Höyük Genel Görünüm (Şevket Dönmez, Mona Saba, 2019, Fig 2)

Resim 3.63. Akhaimenid Malikhanesinin AnItsal Girişi ile İdare Birimlere Ait Mekanlar ve Avlu Alanı, Oluz Höyük, 2b Mimari Tabakası (Şevket Dönmez, 2012, 145)

Resim 3.64. Sütunlu Salon, 2b Mimari Tabakası (Mö 450-300), Oluz Höyük (Şevket Dönmez, Mona Saba, 2019, Fig 5)

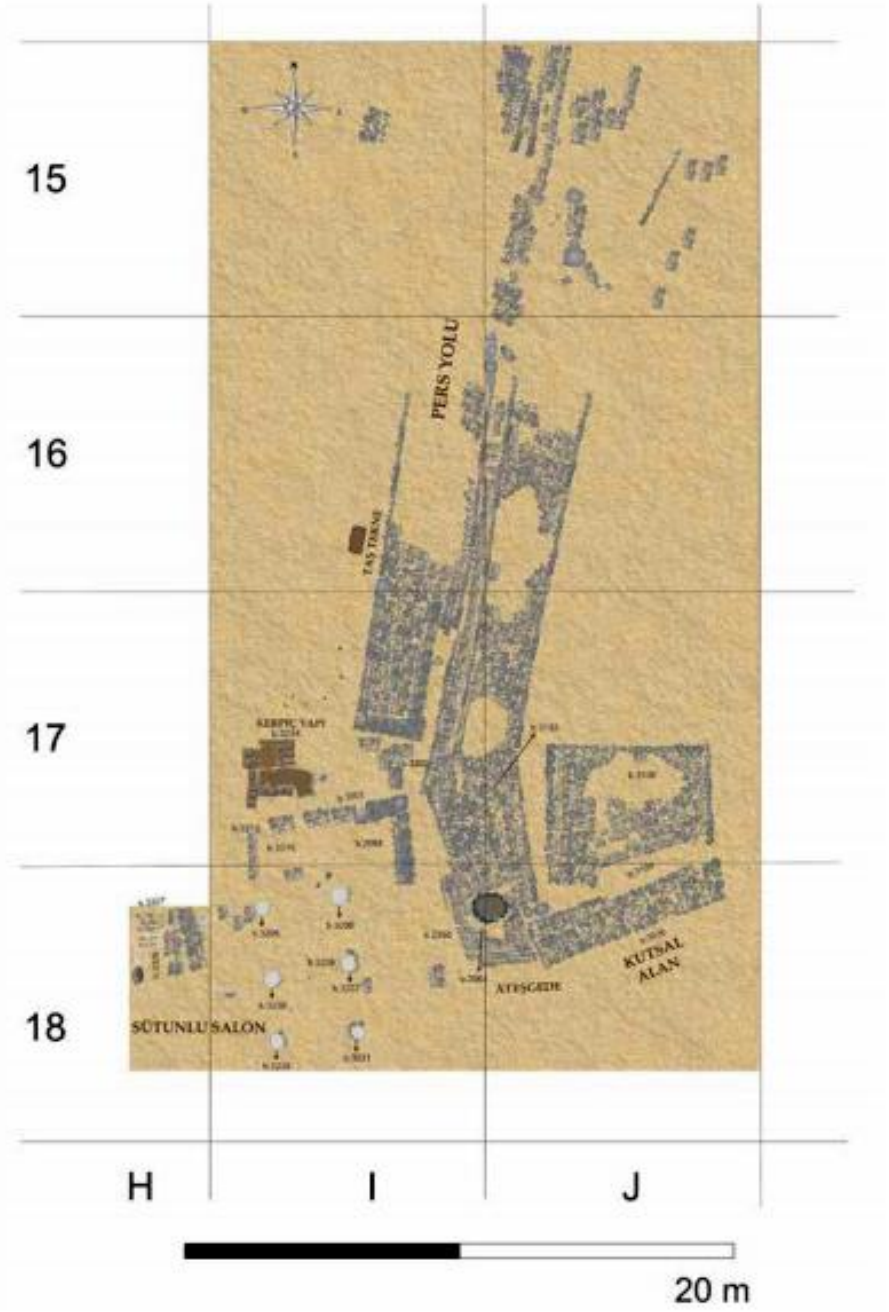

Resim 3.65. 2b Mimari Tabakası (Mö 450-300), Oluz Höyük (Şevket Dönmez, Mona Saba, 2019, Plan 1)

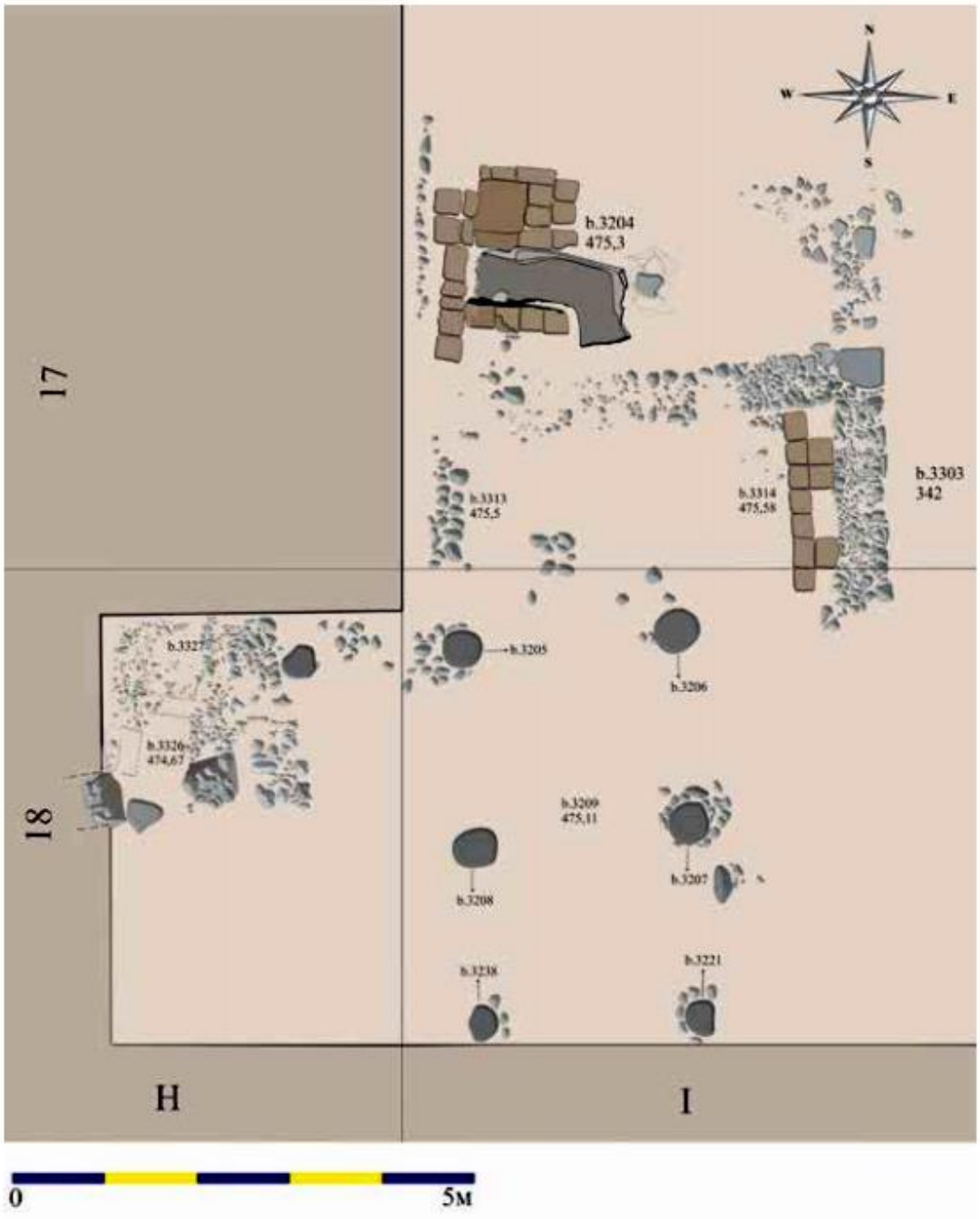

Resim 3.66. Sütunlu Salon Yapısı, 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük (Şevket Dönmez, Mona Saba, 2019, Plan 2)

3.2.1.2. Altın Tepe

Erzincan Ovası'ndaki dokuz volkanik tepeden en önemlisi Altıntepe'dir. Bu önem çağlar boyunca birbirini takip eden yerleşim silsilesine sahip olmasıyla alakalıdır. En parlak dönemini Urartu egemenliğinde geçirmiştir. Urartu egemenliği sonrasında Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki siyasal gelişmelere koşut değişimler Erzincan Ovası yerleşmelerinde de izlenmektedir. Tahsin Özgüç tarafından yapılan ilk dönem kazıları ve Mehmet Karaosmanoğlu başkanlığındaki ikinci dönem kazılarında sınırlı Geç Demir Çağı verileri açığa çıkarılmıştır[372]. Altıntepe'de açığa çıkarılan mimari kalıntılar arasında şüphesiz en tartışmalı olanı, literatüre *"Apadana"* olarak geçmiş çok sütunlu yapıdır. Çatısını 18 sütunun taşıdığı (3x6 sütun dizimi), içten 25,30 x 44,00 m ölçülerinde ve zemini tapınak avlusu seviyesinden yaklaşık 2,00 m yüksekte bulunan yapı, Özgüç tarafından Urartu Dönemi II. yapı katında inşa edildiği önerilmiştir. Binanın tapınak avlusunun girişini kapatarak güney duvarının doğu köşesi üstüne oturtulması ve ele geçen boyalı çanak çömlek parçaları, Akhaimenid Dönemi'nde yapıldığı önerilerinin ileri sürülmesine neden olmuştur[373] (Resim 3.67).

Resim 3.67. Altın tepe, Tapınak Kompleksi ve Apadana (Doğudan) (Mehmet Ali Yılmaz, Mehmet Karaosmanoğlu, 2019, Fig 1)

[372] Mehmet Ali Yılmaz ve Mehmet Karaosmanoğlu, "Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel bir Değerlendirmesi", *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med va Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı ve Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 323.

[373] Mehmet Karaosmanoğlu and Hakim Korucu. "The Apadana of Altıntepe in the Light of the Second Season Excavation", in A. Cilingiroğlu & A. Sagona (Edt), *Anatolia Iron Ages 7*. The Proceedings of the Seventh Anatolia Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19-24 April 2010. ANES Suppl. 79, 2012, 131.

3.2.2. Kutsal Alan Mimarisi

3.2.2.1. Oluz Höyük Ateşgedesi

2B ve 2A mimari tabakalarında ortaya çıkarılan bazı kalıntılar ve küçük bulgular, Zerdüş Dini'nin erken dönemlerini ve bilinenlerden ziyade bilinmeyen yönü daha fazla olan Ateş Kültünü anlamak için çok önemli bilgiler sunmaya başlamıştır. Oluz Höyük'te ortaya çıkarılan buluntular, Zerdüşt Dini'nin ortaya çıkış döneminin kaynaklarının Pontika Kappadokia (Kuzey-Orta Anadolu), Kappadokia (Orta Anadolu) ve Media (Güney Azerbaycan)'nın yanı sıra Hazar Denizi'nin güneydoğu bölgelerinde (Margiana, Baktria) de araştırılması gerektiğini göstermiştir. 2B ve 2A mimari tabakalarında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, Oluz Höyük'te, suyun kutsallığına inanan, kurban ve libasyon geleneği olan ve ateşe tapan bir toplumun yaşadığını kanıtlamaya başlamıştır. Zerdüşt Dini'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde, erken dönemde (MÖ 5. yüzyıl) açık havada bir ateş yakıldığı ve yakılan ateşin kutsal küllerinin bir bohtrosta veya başka bir kapta saklandığı ve Geç Akhaimenid döneminden itibaren kurumsal bir yapıya kavuşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Media Krallığı ve Erken Akhaimenid dönemlerinde oluşum ve genişleme süreçlerini yaşayan Zerdüşt Dini'nin erken dönemini oluşturan ritüel ve uygulamalar, Zerdüşt Dini'nin kutsal coğrafyasında, Kuzey-Orta Anadolu (Pontika Kappadokia) ve Kappadokia'nın değerlendirilmesinin gerekliliğini göstermektedir[374]. Oluz Höyük'te 2013 dönemi çalışmaları sırasında Kutsal Ateş Çukuru'nun keşfi ile açığa çıkmaya başlayan kalıntıların, 2017 dönemi itibarı ile bir Ateşgede ve Kutsal Alan'a ait olduğu anlaşılmıştır. Kenarları ateşten kaynaklanan yüksek ısı nedeniyle kızıllaşmış ve yer yer kararmış kaba yonu bir taş sırasıyla çevrelenmiş Kutsal Ateş Çukuru merkezli olarak devam eden ayrıntılı çalışmalar sonucunda, Kutsal Alan'ın bu aşamada sella, taş platform ve taş döşemeli mekanlardan oluştuğu gözlenmiştir. Ateşgede ise, kenarları bir sıra taş ile oluşturulmuş 1.60 m çapındaki Kutsal Ateş Çukuru ile bazıları düzgün işlenmiş, çoğunluğu ise kaba yonu taşlarla kullanılarak yapılmış taş döşemeli bir selladan ibarettir. Kutsal Ateş Çukuru'nun mimarisini oluşturan taşların içinde bulunan taş bir kandil kaidesi, Oluz Höyük'te sayıları oldukça fazla olan bu eserlerin Ateş Kültü'nün önemli bir parçası olduğu gözlenmektedir.

[374] Mona Saba, "Oluz Höyük'te (Kuzey - Orta Anadolu) Zerdüşt'ün Ayak İzleri", *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med va Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı ve Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 68.

Öyle anlaşılıyor ki, ateşin açıkta yandığı bu kandiller parçalansa da atılmıyor, Ateşgede'nin bir parçası olarak kullanılmaya devam ediliyordu. Kuzeyi ve batısı taş duvarlarla sınırlandırılmış olan Ateşgede'nin kuzeybatı köşesinde yer alan Kutsal Ateş Çukuru ile birlikte tasarlanarak inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Resim 3.68; Resim 69). Ateşgede'nin doğusunda zemini taş döşemeli büyük bir mekan yer almaktadır. Ateşgede'nin zeminini oluşturan taş döşemede, Kutsal Ateş Çukuru'nun hemen güneydoğusunda yer alan 0.70 x 0.20 m boyutlarında, kuzey-güney doğrultusundaki dikdörtgen biçimli iri bir taşın özenle işlenerek ve bilinçli olarak olduğu noktaya yerleştirildiği anlaşıldı. Söz konusu taşın çok büyük olasılıkla çukurda yanmakta olan ebedi ve kutsal ateşi yönetmek amacıyla rahibin yani Mog'un (Magus) durduğu ve duaları okuduğu yer olması kuvvetle muhtemeldir. 1.60 m çapındaki Kutsal Ateş Çukuru'nun boyutu göz önüne alındığında Ateşgede'nin kapalı bir mekan olmadığı ve çatısının bulunmadığı anlaşılmaktadır. Pers Yolu'nun güney ve güneydoğusunda yer alan Ateşgede ve Kutsal Alan'ın konumu oldukça dikkat çekicidir (Resim 3.70). MÖ 425-200 yılları arasında Ateşgede, Kutsal Alan ve bunlara ulaşımı sağlayan bir yol (Pers Yolu) inşa ederek inançlarını somutlaştırmış bu insanların Akhaimenid kökenli oldukları ve Erken Zerdüşt Dini'nin ilk toplumlarından birini oluşturdukları anlaşılmaktadır. Zerdüşt Dini'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde, erken dönemde (MÖ 5. yüzyıl) açık havada yanan ve korunan ateşin, Oluz Höyük'te kurumsallaşmaya başlayan yeni bir dinin temel pratiği olduğu gözlenmektedir. Erken ve Orta Akhaimenid dönemlerinde oluşum sürecini yaşamış Erken Zerdüşt Dini'ni oluşturan ritüeller ile pratiklerin Oluz Höyük'te saptanmış olması, Kuzey – Orta Anadolu (Pontika Kappadokia) ve Kappadokia'nın Avesta'nın kutsal coğrafyası içinde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir[375].

[375] Dönmez, "Amasya, Oluz Höyük Ateşgedesi ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı", 152-153, 159.

Resim 3.68. Kutsal Ateş Çukuru ve Platform, 2B Mimari Tabakası (MÖ 425-300), A Açması, Oluz Höyük (Şevket Dönmez, 2015, Fig 29)

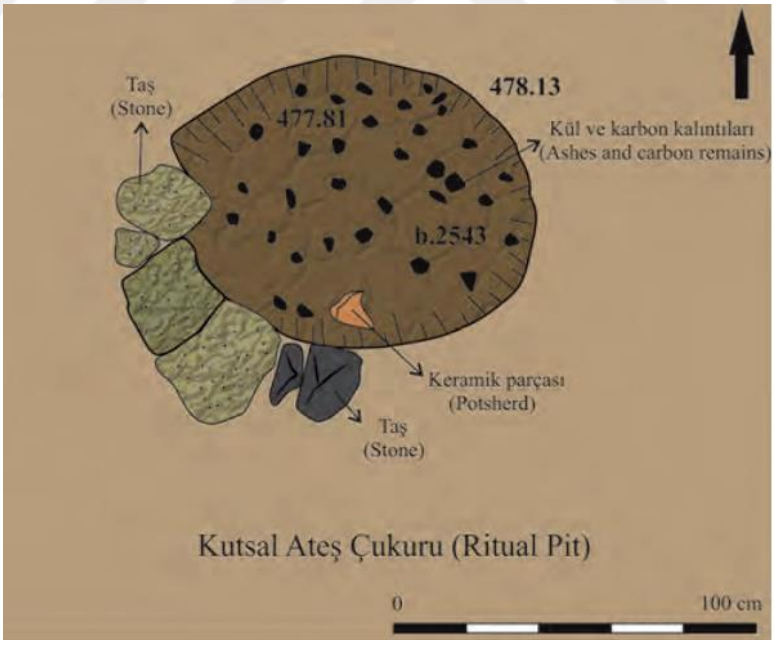

Resim 69. Kutsal Ateş Çukuru, 2B Mimari Tabakası (MÖ 425-300), A Açması, Oluz Höyük (Şevket Dönmez, 2015, Fig 2)

Resim 3.70. Pers Yolu, Ateşgede, Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı ve Sütunlu Salon, 2B Mimari Tabakası (MÖ 450-300), Oluz Höyük (Şevket Dönmez, Mona Saba, 2019, Fig 4)

3.2.2.2. Sardes

Sardes'deki kültürel etkileşim kendini değişik alanlarda göstermekteydi. Sardes'de Akhaimenidlerin varlığına ilişkin birçok önemli arkeolojik kalıntı keşfedilmiştir. Bu kültürel etkileşim dinsel hayat içinde de kendisini gösteriyordu. Artemis tapınağından elde edilen buluntular, Akhaimenid yönetimi sırasında Sardes'de bazı dini törenlerin tanıtıldığını göstermektedir. Artemis tapınağı, ilk defa 1910-1914 yılları arasında Butler tarafından keşfedildi ve daha sonra 1969-1970 yılları arasında Harvard ve Cornell tarafından burada arkeolojik kazılar yapılmıştır[376]. Artemis tapınağının yapısı, çoğunlukla İoni kentlerinin dini mimari geleneklerini yansıtmaktadır ancak, tapınağın yapısında merdiven eklenmesi, Akhaimenid mimarisinin önemli bir unsurudur ki bunu en iyi Nakşi Rüstem kabartmalarında, mühürlerde ve Akhaimenid dönemine ait tabletlerde görmekteyiz. Ayrıca, Artemis tapınağından çıkan kase, fincan ve bir kap parçası gibi bazı buluntular, Akhaimenid'lerin burada etkisi olduğunu göstermektedir[377]. Sardes'de, Artemis tapınağı dışında Kybele kutsal alanında da Akhaimenid kültürünün etkisi görülebilir. Kybele kutsal alanı, Lidya Krallığı döneminde, dikdörtgen bir şekilde

[376] Hojabri Nobari va Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, 73
[377] Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, Cambridge University Press, 2003, 64.

yapılmıştır ve her bir köşesinde aslan şeklinde bir heykel figür bulunuyordu ve görünüşe göre bu kutsal alan Kybele tanrıçasına ibadet etmek için bir yerdi[378] (Resim 3.71). Akhaimenid döneminde, bu kutsal alanda önemli yenileme çalışmaları yapılmış ve aslan heykelleri dış köşelerden iç kısımlara taşınmıştır. Ayrıca, binanın tepesinde, dinde bir değişiklik olduğunu ve bu yerin ateşgah'a dönüştürüldüğünü gösteren yanık izlerine rastlanmıştır. Bu kutsal alan muhtemelen Akhaimenid ritüelleri için kullanıldı ve eğer öyle ise, bu kutsal alan Artemis tapınağından çok farklıdır; Öyleki Akhaimenid döneminde orjinal kullanımını yitirmiş, onarım sırasında aslan heykelleri gizlenmiş olup, ateş yakılacak bir yer yaratması için bazı değişiklikler yapılmış gibi görünmektedir. Yani, bu kutsal alanda Kybele tanrıçası için yapılan ibadetler sona ermiş ve burası yeni bir ritüelin merkezine dönüşmüştür[379].

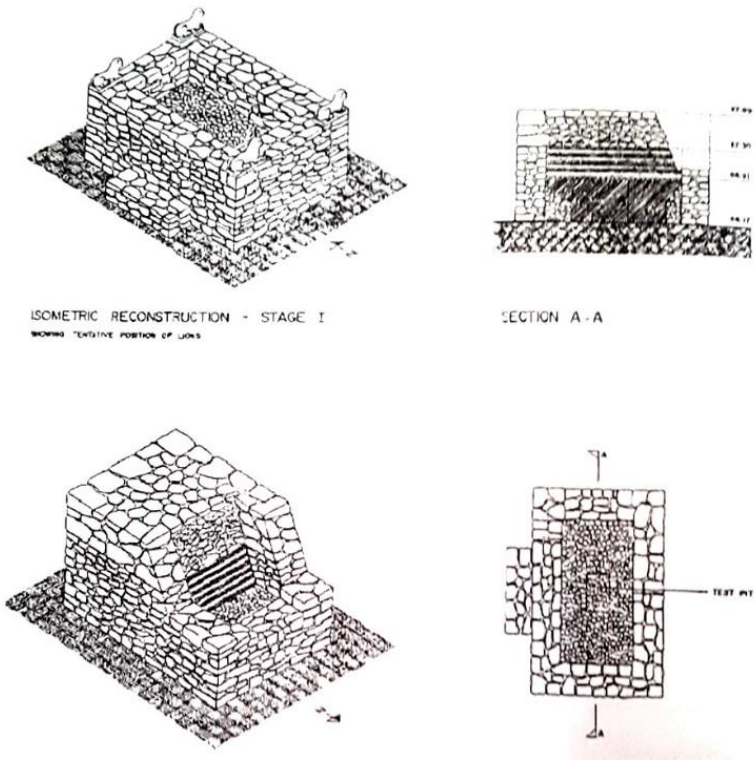

Resim 3.71. Kybele Kutsal Alanın Rekonstrüksiyonu (Dusinberre, 2003, 66)

[378] Andrew Ramage and Paul Craddock, *King Croesus Gold: Excavations at Sardis and the History of Gold Refining*, Cambridge Mass, 2000, 72-81.
[379] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, 74.

3.2.3. Ölü Gömme

Anadolu'da ölü gömme ile ilgili en iyi bulgulara batı Anadolu bölgesinde rastlamaktayız. Batı Anadolu'daki Akhaimenid mezarları iki ayrı kategoriye ayrılır. İlk grup piramit ve kaya mezarları hem İran'da hem de Anadolu'da bulunmuştur. Anadolu'da bulunanlar arasında ya dikey bir kayaya kazılmış (Kaya Mezarları) ya da tek mezar şeklinde yapılmış mezarlar (Piramir Mezarlar) bulunmaktadır. Anadolu'daki benzer Akhaimenid mezarlarının tarihi, imparatorluğun batı kısmının Akhaimenid'ler tarafından fethinden sonraki bir döneme dayanmaktadır. İkinci grup, çoğunlukla imparatorluğun batısında bulunan stel, tümülüs ve Likya'daki bazı boyalı ve sütunlu mezarları içermektedir. Bu eserler, Akhaimenid döneminde Batı Anadolu'da (Küçük Asya'da) yaygındı, ancak İranlıların anakarasında bulunmamıştır. Bu nedenle, bu mezarlar yerel cenaze törenlerinin bir parçası gibi görünmektedir [380]. Sardes'de ortaya çıkan piramit mezar, ilk defa 1914'de Butler tarafından incelenmiştir. Butler'in raporunda merdivenlerle çevrilmiş dikdörtgen bir yokuştan söz edilmektedir (Resim 3.72). Butler sözü geçen mezarın rekonstrüksiyon planlamasını Pasargad'da bulunan Kyros mezarına göre çizmiştir. 1968-1969'da Kasper tarafından mezar üzerine daha ayrıntılı bir analiz yapılmıştır (Resim 3.73). Buna göre piramit mezarın merdivenlerle çevrilmiş bir oda mezar olduğu ifade edilmiştir. Sardes piramit mezar taş işçiliği tekniği açısından Kyros mezarına çok benzemektedir[381]. Bu anıtın Kyros mezarına benzerliği, bu yapının MÖ 6 yüzyılın ikinci yarısında bir Akhaimenid (Pers) gücü tarafından inşa edildiğini gösteriyor, çünkü mezar içinde bulunan kalıntılar bu mezarın tarihini Akhaimenidlerin gelişinden sonrasını göstermektedir[382]. Bunun dışında Phokaia'nın (Foça) 7 Km doğusunda, Foça-İzmir karayolunun 7 Km'sinde yer alan Taş Kule anıt mezarından bahsedebiliriz (Resim 3.74). Bu mezar Akhaimenid kralı Kyros'un Pasargad'daki mezar anıtı ile benzer özellikler taşımasından dolayı yönetici sınıfa ait olabileceği düşünülmektedir. Bu mezar anıtı, Ionia'da Akhaimenidlere ait tek eser olmasından dolayı önem arz etmektedir. Taş Kule mezarı, altta ana gövde, üstte kübik bir biçime sahip olup, üst kısım ile alt kısım arasında dört basamak bulunmaktadır. Mezar biri sahte olmak üzere iki kapıya ve iki

[380] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, 199-200.
[381] George M.A. Hanfmann, *Sardis From Prehistoric to Roman Times, Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts and London, England, 1983, 42.

[382] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir*, 82.

odaya sahiptir. Ön yüzünde sahte kapı, batı kısmında da gerçek kapısı bulunmaktadır[383]. Bu mezarın sahte kapısı Pasargad'daki Zendan-e Süleyman yapısının kör pencereleri ile karşılaştırılabilir[384] (Resim 3.75).

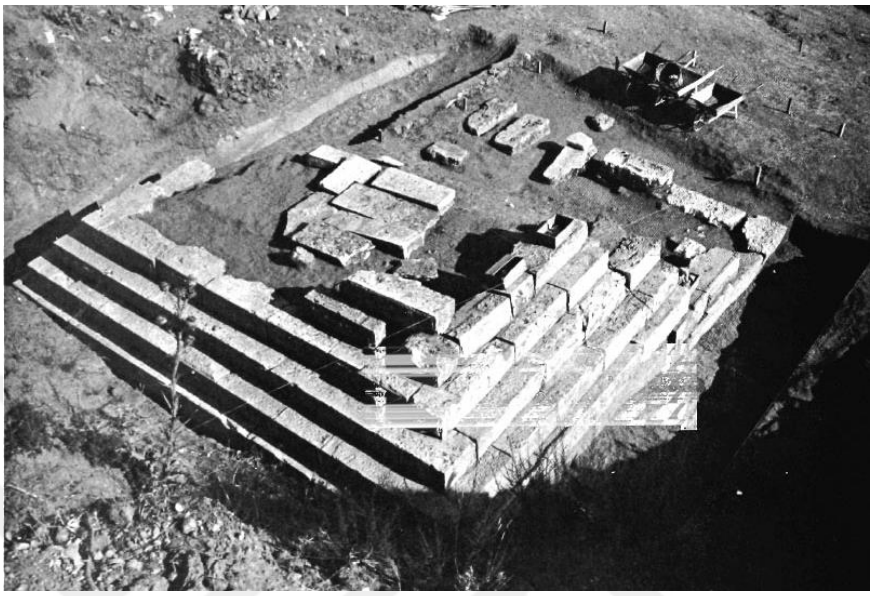

Resim 3.72. Anadolu, Sardes, Piramit Mezar, 1969 Kazisindan Fotoğraf (Hanfmann, 1983, Fig. 67)

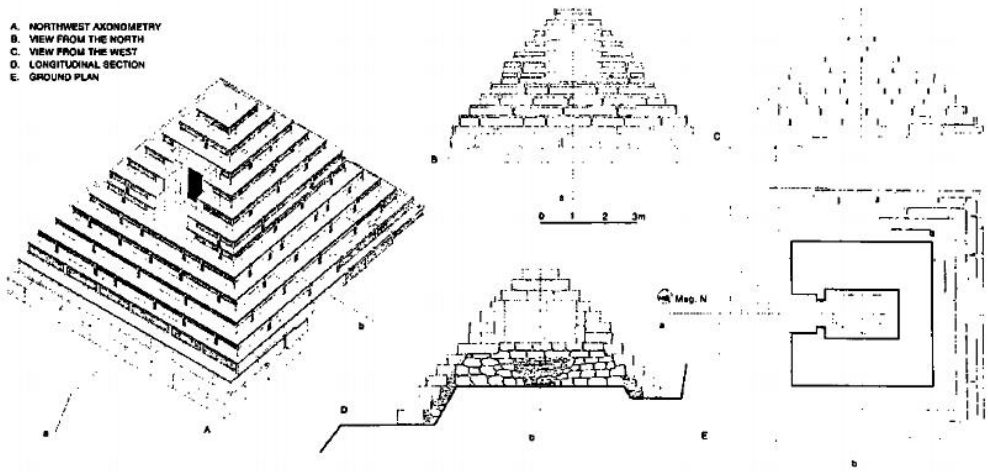

Resim 3.73. Anadolu, Sardes, Piramit Mezar, Kasper'in Rekonstrüksiyonu (Farzad Abedi, 2018, Resim 11)

[383] Özkan, *Kentsel Araştırmalar Kapsamında Anadolu'da Akhaimenid Dönem*, 52-53.
[384] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir,* 203.

Resim 3.74. Taş Kule Anıtı (Özkan, 2014, Figür 6)

Resim 3.75. Zendan-e Süleyman Yapısı (Yazarın fotoğrafı)

Kaya mezarları, İran ve Anadolu'da örnekleri bulunan Akhaimenid dönemine ait bir mezar türüdür. Anadolu'da Sardes, Kilikya ve Likya'da kaya mezarları bulunmuştur. İran'daki kaya mezarlarından farklı olarak bu mezarlarda kabartma yoktur, ancak yazıtları vardır. Sardes'in kaya mezarlarında Akhaimenid dönemi ile aynı zamanda yeni bir unsur, yani sekiler ortaya çıkmaktadır. Bu tür sekilerden İran kaya mezarlarında bulunmamaktadır, ancak Sardes'de, bunlar Akhaimenid'lerin varlığının bir işaretidir. Sekilerin kullanılması daha eski bir yerli kültürden gelmiş olabilir ve Sardes'deki yerel gömme yöntemlerinde bir değişiklik gösterebilir; Ölü gömme geleneklerinde böyle bir değişiklik aynı zamanda yaşam sembollerinde de bir dizi değişikliği gösterir. Sardes'e özel bir sembolik mobilyanın gelişi (Yaşayanlar arasında ve ziyafatlerde kullanılır) Ölüler arasında belki yeni bir dini sistemi temsil eder. Bunun bir örneğini İran'da Kyros'un mezarında görmekteyiz. Strabo, Aristoboulos (İskender'in memuru) Kyros'un mezarına girdiğinde tıpkı Sardes'in Akhaimenid mezarlarında gördüğümüz gibi bir seki, altın bir tabut ve şarap kaplarının bulunduğu bir masa gördüğünü söylemektedir. Sardes'in Akhaimenid mezarlarında sekilerin varlığı çok anlamlı ve önemlidir. Mezarlardaki nesnelerin gösterdiği gibi, ziyafet ve ölüler arasındaki bağlantı Lidya'da yaygın bir ritüeldi ve görünüşe göre bu ritüel Akhaimenid'ler için de önemli hale geldi. İran kaya mezarları üzerindeki kabartma ve yazıtlara göre ilginç olan bu mezarların yanında bazen Lydialı yazıt ve kabartmaları bulunan mezar stelleri yer almaktadır. Bazen bu yazıtlar mezarın girişine, kötü güçleri mezardan uzak tutmaya, bazen de mezarın sahipliğini göstermeye yönelik olarak oyulmuştur. Likya'da da bir kaya mezarın varlığı Arami yazıtına göre Akhaimenid dönemine tarihlenmektedir ve yazıtta Astudan kelimesine işaret edilmiştir[385]. Akhaimenid Dönemine dayanan başka mezar tipi de Piramid Mezar gibi eşsiz bir tiptir. Sardes'te bulunan tapınak-mezar, ilk araştırmalardan itibaren Mozole yani anıt mezar adlandırılmıştır. Söz edilen bina sadece bir alınlığın kabartmasına göre Akhaimenid dönemine tarihlendirilmiştir. Sözü geçen kabartmanın ortasında sakallı bir erkeğin ziyafeti görülmektedir. Sakallı erkek bir kline üstüne uzanıp sol elini yastık üzerine koyup, sağ eli ile bir rhytonu kaldırmaktadır. Onun solunda üç kadın otururken, sağında bir hizmetçi erkeğe bir tabak getirmektedir. Diğer yanında ise daha küçük bir hizmetçi bir dolu masa yanında durmaktadır (Resim 3.76). Sahne, konu açısından daha çok Persepolis'te bulunan silindir mühürlerin çizimlerine benzemektedir

[385] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir,* 205-207.

(Resim 3.77) ve sakallı erkeğin uzanmış hali, Antalya Karaburun'daki Akhaimenid tümülüsünün duvar çizimlerinde gösterilen Persli soyluyu hatırlatmaktadır (Resim 3.78). Bu alınlığa sahip olan bina, kabratmasına göre M.Ö. 430-420 aralarına tarihlendirilmektedir. Rekonstrüksiyonlara göre bu bina Karia ve Lykia mozele geleneğini göstermektedir. Sardes'in mozolesi daha çok Ksanthos'taki Nereid Anıtı ve Lymira'daki Heroon gibi Lykia anıt mezarlarına benzemekle birlikte onlardan daha erken yapılmıştır. Bazı araştırmalara göre, Sardes Mozolesi, başka Akhaimenid Satraplarının anıt mezarları ile karşılaştırıldığında, bir Satrap mezarı olduğu anlaşılabilir. Genelde Sardes mozolesi'nin kabartması konusu, daha çok satrap ve yerel basileioslar ve krallara ait olduğu düşünülmektedir. Sözü geçen kabartmada Anadolu sanatsal özellikleri ile bir Akhaimenid görkem sahnesinin karşımı ile karşılaşılmaktadır[386].

Resim 3.76. Sardeis Pers Mozolesi'nin Alınlığı (Farzad Abedi, 2018, Resim 15)

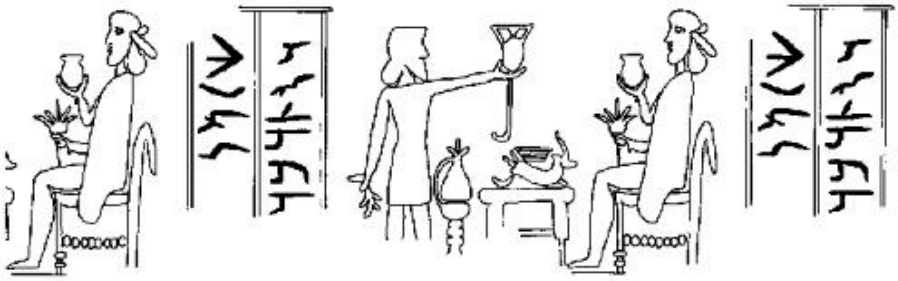

Resim 3.77. Persepolis Surunda Bulunan Silindir Mührünün İzi (Farzad Abedi, 2018, Resim 17)

[386] Farzad Abedi, "Sardeis Mezar Tipleri", *Amisos 3/5*, 2018, 315.

Resim 3.78. Karaburun Antalya Pers Tümülüsü'nün Duvar Çizimleri (Farzad Abedi, 2018, Resim 16)

Karia bölgesi'nde, Akhaimenid döneminden çok az eser geriye kalmıştır. Bunlardan en önemlisi Halikarnassos Maussolleion'dur. Antik dünyanın yedi harikasından biri kabul edilen Maussolleion'u Artemisia inşa ettirmiştir. Maussollos dönemin önde gelen mimar ve heykeltıraşlarını Karia'ya çağırdı. Kendisi henüz hayatta iken devasa Maussolleion'un yapımına başladı ve Maussollos ölünce Artemisia tarafından devam edildi[387]. 55 m. Yüksekliğindeki Maussolleion dört bölümden oluşmaktadır. En altta yüksek bir kaide (Podium), onun üzerinde uzun kenarlarında 11, kısa kenarlarında 9 olmak üzere 36 Ion sütunlu tapınak şeklinde bir bölüm vardır. Üçüncü bölümü oluşturan kısımda 24 basamaklı piramit şekilli bir çatı bulunmaktadır[388]. Her ne kadar bu binanın tasarımı ve mimarisinde yunan unsurları görülse de ancak, motiflerde görülen ideoloji yapı Akhaimenid'lerden türetilmiştir. Ayrıca çatının piramit şekli muhtemelen Akhaimenid mezar örneklerinden ilham alınarak yapılmıştır[389] (Resim 3.79).

[387] Anıl Arslan, *Karia Bölgesi'nde Persler ve Karia Satraplığı,* Yayımlanmamış Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kütahya, 2015, 29.
[388] Özkan, *Kentsel Araştırmalar Kapsamında Anadolu'da Akhaimenid Dönem*, 54.
[389] Carl Nylander, *Ionians in Pasargadae: Studies in Old Persian Architecture*, Uppsala, 1970, 93.

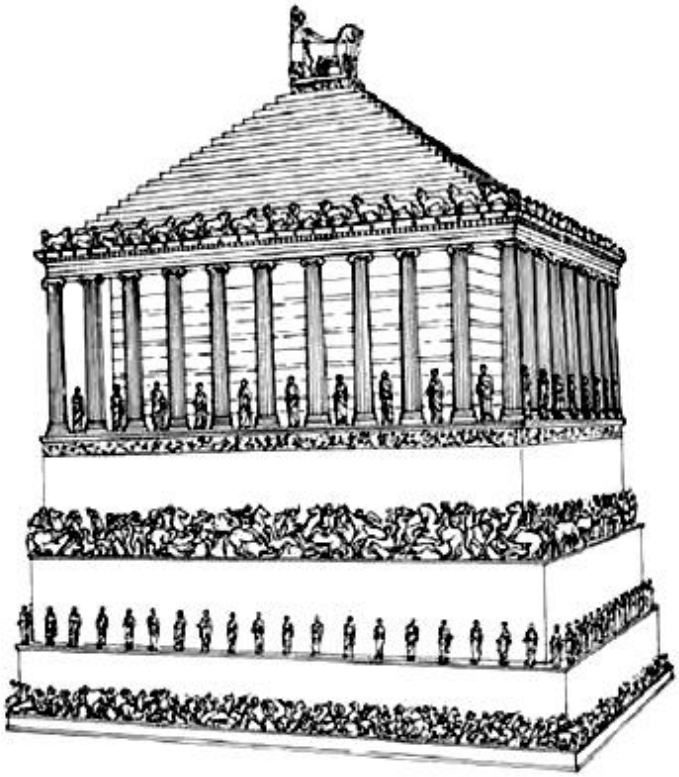

Resim 3.79. Halikarnassos Maussolleion Rekonstrüksiyonu (Özkan 2014, Figür 7)

3.2.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı

Akhaimenid döneminde şarap yüksek statünün içeceği haline geldi. Şarap güzel kaselere doldurulup süzgeçlerden geçirilirdi. Şarap içmek bir dizi mutfak eşyaları ve kap takımı gerektiren bir törensel ritüeldi. Şarap içmek için derin kaseler kullanılmıştır ve deneyler, kaselerin keskin omuza kadar doldurulduğunu ve tek elde mükemmel bir dengede tutulduğunu göstermiştir (Resim 3.80, Resim 3,81). Akhaimenid döneminin en ünlü ve belirgin kap biçimlerinin biri, hayvan başlı rytonlardır (şarap için bir kap) (Resim 3.82). Bu tip kap formları, Akhaimenid döneminden daha uzun süre devam eden bir İran yeniliğiydi. Bu tür kaplar Partlar döneminde de yaygındı. MÖ dördüncü yüzyıla tarihlenen Xanthos'tan (modern Türkiye) bir rölyef, hizmetçilerin saraylıların şarap kaselerini hayvan şeklinde, bükülmüş boynuzlu ryton ile nasıl doldurduğunu gösteren bir ziyafet sahnesini göstermektedir (Resim 3.83). MÖ birinci bin yılda, Orta Doğu'daki birbirini izleyen imparatorluklar, festivalleri, zenginliklerini tanıtmak ve komşularını

aşmak için yaygın bir şekilde propaganda aracı olarak kullandılar [390]. Lydia'nın ikiztepe'deki hazineleri birçok metal kase örneğini içerir. İlginç bir örnek, kabartmalı altın parçalarıyla kaplanmış gümüşten yapılmış ağız kenarı dışa dönük göze çarpan bir kaseden bahsedebiliriz. Çanağın ortasının dibinde sığ bir çıkıntı görülmekte olup, kabın cidarında on adet badem şeklinde çıkıntı oluşmuştur. Çıkıntılar ard arda olup, taç başlanrında ve mızrak ellerinde sola doğru hareket eden Akhaimenid (Pers) askerlei arasında dönüşümlü olarak gösterilmesi, özellikle dikkat çekicidir. Heykeller ayaklarını çift kartal başlı dairesel bir halkanın üzerinde duran ve sırtlarında oklar taşımaktadırlar. Bu tür heykeller, Akhaimenid kralı veya Akhaimenidlerin kahramanı olarak bilinmektedir. Elde edilen bir diğer tabak, Kserkses kasesini ve Artakserkses kasesini anımsatan lotus yaprakları şeklinde çıkıntılı bir kasedir. Birçok ikiztepe kasesi sembolik olarak ziyafete atıfta bulunur ve öbür dünya için ölen kişinin yanına yerleştirilir. Bu derin kaseler, dikey veya yatay çizgilerle, badem şeklinde ve bazen çıkıntı ile süslenmiştir. Bazı durumlarda, çıkıntı kısım altında, sembolik bir biçimde harf veya yazıt olan, kabı veren kişinin adı veya ustasının adının kısaltması olabilecek semboller ve gravürler dikkat çekmektedir[391]. Pamphylia Ovasın'daki Karaçallı Tepesin'de de bronz kaseler bulunmuştur ve bunların bir kısmı MÖ 4. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Tüm kaselerin ağız kenarı dışa dönük, nispeten kısa, kompakt bir çıkıntıya sahip olup, dudak kenarının çanağın omzuyla birleştiği yerde bir oyuk bulunmaktadır. Karaçallı'da bulunan kilden yapılı olan kaseler ile metal türü karşılaştırılarak kil örneklerinin metal kaselerin taklidi olduğu görülmektedir[392] (Resim 3.84). Batı Anadolu'da, Sardes'de omurgalı kaselerin yaygınlığının nedenleri ile ilgili olarak, Akhaimenid kaselerinin yapımı ve çanak çömlek dağılımındaki değişikliklerin, Sardes'in kültürlerin birleştiği ve geliştiği bir yer olduğunu gösterir. Akhaimenid kasesi, İran'da MÖ 1. bin yıldan beri yaygın olan bir form olarak bilinmektedir, ancak, Sardes'de yalnızca bir şarap bardağı gibi görünen bu kase Akhaimenid egemenliğinden sonra ortaya çıkmıştır[393]. Persepolis'in tabletlerinden anlaşılabilen ve çoğu insanın günlük haklarının bir parçası olan şarap içmenin

[390] St John Simpson, "Fine Dining at the Assyrian and Achaemenid Courts", *Curator, Department of the Middle East, British Museum,* Section VI, 2018, 97.
[391] İlknur Özgen, "Lydian Treasure", in *The Lydians and Their World*, Nicholas D. Cahill (Edt), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, 309-316.
[392] Kepçe and Recke, "Achaemenid Bowls in Pamphylia", 83-84.
[393] Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, 191.

Akhaimenid toplumunda önemli bir rol oynadığını yazılı kaynaklardan bilmekteyiz[394]. Arkeolojik kanıtlar, şarap içmenin Sardes'deki Akhaimenid öncesi toplumda da önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bununla birlikte,, Akhaimenid döneminde Sardes'de İran Şarap Kadehi büyük ölçüde Lidya (Sardes) Şarap Kadehinin yerini almıştır. Bu konu, Sardes'in önemli kültürel meselelerindeki ve muhtemelen ayrıcalıklı sınıflar tarafından getirilen ve sıradan sınıflar tarafından taklit edilen şarap içilmesiyle ilgili köklü değişiklikleri göstermektedir. Muhtemelen bu kapların siyasi olaylar ve ziyafetlerle ilişkili olan, fatihlerin zevklerine ve alışkanlıklarına uyması beklenebilir, ancak Sardes'teki Akhaimenid dönemine ait çok sayıda ve aynı formda olan, benzer kasenin daha fazlasını göstermektedir. Bu kaplar, Sardes halkının bazı önemli Akhaimenid geleneklerinden ilham aldıklarını ve muhtemelen başlangıçta eğitimli sınıfa ait bir kişiyi ortaya çıkaran düşüncelerden kaynaklandığını göstermektedir. Bu tür kaplar ilk olarak Akhaimenidler tarafından gümüş, altın ve bronz gibi metallerden yapılarak tanıtıldı, ancak daha sonra bu form yerel olarak veya başka bölgelerde çok daha değerli bir malzeme olan camdan yapıldı. Bundan sonra, yerel seçkinler yeni şarap içme gelenekleri ile hızlı bir şekilde tanışmış ve Sardes'in ayrıcalıklı sınıfının kabul etmesiyle, Sardes'deki çok sayıda çanak çömlek örneğinin de doğruladığı gibi bu kapları kullanmaya başlamışlardır. Bu tür kap şeklinin, kilden yapılmış olan çanak çömlek örneklerindeki yaygınlığı ayrıcalıklı sınıfın normal insanlar tarafından takip edildiğini açıkça göstermektedir. Kaseler yüksek derecede bir standardizasyon sergilemektedir, ancak şimdiye kadar Sardes kazılarından Akhaimenid öncesi veya Akhaimenid dönemine ait hiçbir fırın elde edilmemiştir, ancak hammaddelerin benzerlikleri, Akhaimenid kaselerinin yüzeyindeki çalışmalar, üretimleri ile ilgili sınırlı atölyelerin olduğunu ifade etmektedir. Sardes'te MÖ 6. yüzyılda Akhaimenid egemenliğinden önce Skyphoi denilen kaplar yaygındı. Akhaimenid kaseleri gibi bu tür kaplar çok sert ve kalitelidir, ince cidarlı olup, yeterli sıcaklıkta pişirilmiştir, ancak kaplardaki bezemeye pek dikkat edilmemiştir. Akhaimenid çanak çömleğinin yüksek ve tekdüze kalitesi, özellikle de kaselerin standardizasyonu, endüstriyel üretimin yüksek derecede uzmanlaşmasının ve ayrıca üretimin belirli atölyelerle sınırlı olduğunun bir kanıtı olabilir. Devlet düzenlemeleri bir ürünün standardizasyonunu artırabilir, bu nedenle bu kaplar aynı formda olabilirler,

[394] Aliasgar Salahshour va Samer Nazari, "Barresi Kasehaye Dore Hakhamaneshi ba Tamarkoz bar Kase Zoragi Shekl", *Majale Kando Kav*, Shomare 7, Sale 5, 2013, 12.

çünkü, tüketiciler önemli nedenlerden dolayı bunu istiyorlardı[395]. Öte yandan, Sardes'te Akhaimenid döneminde çanak çömlek kanıtlarının artması yerel kültürde bir değişim olduğuna işaret etmektedir[396]. Sardes'deki Akhaimenid kaseleri, ithal İran çanak çömleğine dayalı, yerel olarak ve yerel değerlere uygun olarak üretilmiştir. Ayrıca, Sardes'in özel Akhaimenid metal kapları, İran'daki imparatorluğun büyük merkezleriyle doğrudan veya dolaylı olarak ilişkiliydi. Sardes çökellerinde kilden yapılmış olan kaselerin bulunması ve Persepolis'deki Apadana kabartma kaselerinin rolüne benzerliği, Lydia ile Akhaimenid arasındaki bağa işaret etmekte ve onlara bir saray önemi katmaktadır. Akhaimenid kaseleri sadece etnik özellikler göstermekle kalmaz, aynı zamanda kültürel asimilasyon ve yerel sosyal sistemlerle bağlantı kurma arzusunu da ortaya çıkarır[397]. Akhaimenid kaseleri karakteristik ve yeni sosyal özellikler ile bağlantılıdır[398]. Onlar, ayrıcalıklı sınıfın alışkanlıklarıyla sıradan insanların taklidinin bir parçasını temsil eden İran değerlerinin kullanımını gösterirler. Akhaimenid kaseleri ve çanak çömlek koleksiyonu Sardes'de yemek pişirme ve yemek yeme alışkanlıkları gibi geleneksel alanlarda bile önemli değişiklikler göstermekte ve Lydia kentlerinde yaşayanların bu ilginç füzyon kültürünün ve Akhaimenid döneminin sosyal yapısının biçimlerini kabul etme isteklerini göstermektedir. Lydia kültürü ile bu kombinasyon, geniş ağızlı kavanozlarda şarap bileşimi ve Oinochoai'da veya küçük tek kulplu kavanozlarda içmek gibi hem eski, hem de yeni Sardes'in Akhaimenid öncesi değer ve alışkanlıktan vazgeçmeye gerek kalmadan da yapılabilir. Sardes'deki yerel sosyal organizasyonlar, bu alanların ilk etkilerinden ayrı olarak gelişebilecek yeni bir sistem yaratmak için yerel kültürün yönlerini yabancı düşüncelerle birleştirir. Bu gelişme, karmaşık bir etkileşim, tepki, kabul ve eşleşme sürecidir[399]. Açıkçası, Akhaimenid varlığına cevap veren, sadece ayrıcalıklı sınıf değildi, çanak çömlek bütünlüğü, Akhaimenid düşüncesi ve varlığından kaynaklanan kültürel malzemelerdeki değişimin sosyal sınıflar arasında yayıldığını göstermektedir. Sardes Akhaimenid kaseleri yerel topraktan üretilmiştir; Düz bir yüzey üzerinde rahatça durabilmeleri için tabanları büyük ölçüde değiştirildi. Sardes'in Akhaimenid dönemin'deki kültürel adaptasyon, insanları en

[395] Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, 191-193.
[396] Elspeth R.M. Dusinberre, "Satrapi Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital", *American Journal of Archaeology*, Vol. 103, No. 1, 1999, 100.
[397] Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, 193, 194.
[398] Dusinberre, "Satrapi Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital", 101.
[399] Dusinberre, Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, 194-195.

yüksek sosyal seviyeden en düşük seviyeye kadar etkileyen ve kamuoyu ile yaşam değerlerine derinlemesine nüfuz eden yeni bir bağlamda, karmaşık bir etkileşim ile yaratma sürecidir[400].

Kuzeybatı İran, Doğu Anadolu ve Ermenistan'da, Urartu yerleşimlerinin yok edildiğine dair kanıtlar nadiren yerleşim yerlerinde veya kalelerde bulunumaktadır çünkü bu konu hakkında malesef elimizde yeterli bilgi bulunmamaktadır. Kanıtların çoğu MÖ 7. yy'ın ikinci yarısına veya MÖ 6. yy'a ait gömülerden gelmektedir. İran, Türkiye ve Ermenistan'daki müzelerde sergilenen dağınık buluntular bu döneme aittir. Urartu dönemine ait yerleşim yerlerinin sadece bir kısmı onlardan sonraki dönemde yeniden işgal edilmiştir. Bu sırada Bastam ve Hororm, bir sonraki işgalin izlerini taşımaktadır. En önemli özelliği, Urartu İmparatorluğu'nun yerleşimlerini yıkılmasından sonra Urartu çanak çömlek geleneğinin devamıdır. Çanak çömlek, eski şekillerde küçük değişiklikler göstermektedir. İnce, kahverengi ve devetüyü çanak çömlek hakimdir ve kırmızı cilalı mallar yaygın olarak kullanılmaktadır. Yeni şekiller şimdi kullanımaya başlamıştır ve açıkça Med topraklarında Nush-i Jan veya Godin'de bulunan çanak çömlek geleneğine aittir. Buna Med çömlekçilik geleneği diyebiliriz. *"Med çanak çömlek geleneği*", terimi burada coğrafi anlamda kullanılmaktadır, çünkü bu çanak çömlek için ilk ve muhtemelen en erken kanıt, Nush-i Jan ve Godin'den antik Med bölgesinden gelmektedir. İnce çift kulplu kavanozlar, geniş ağızlı, çift kulplu kavanozların (genellikle kırmızı astarlı ve cilalı) eski geleneğini sürdürmektedir. Bu tip, yani çift kulplu kavanoz daha önceki kazılarda bulunmamıştır[401]. Sonuç olarak, Persepolis'in Apadanasında tasvir edilen heyetin elinde çift kuplu tiplere benzeyen bir vazo vardır. Filow, bu vazoların benzer olduğunu öne sürmüştür; Bu da Akhaimenid imparatorluğu tarafından kabul edildiğinin, ancak imparatorluğun çevresinde imal edildiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir[402].

Geçtiğimiz yıllarda Anadolu'nun doğu kesiminde Akhaimenidler için karakteristik olarak kabul edilen nesnelerin ve çanak çömleklerin keşfedilmesi, bu bölgedeki Akhaimenid dönemine ait kültürel materyallerin tanınmasına büyük ölçüde yardımcı

[400] Dusinberre, "Satrapi Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital", 101.
[401] Stephan Kroll, "Notes on the Post-Urartian (Median) Horizon in NW-Iran and Armenia", in *Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology,* Aynur Özfırat (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2014, 205.
[402] Roberto Dan, Priscilla Vitolo, Manuel Castelluccia, Rowena Giura, "From Urartu to Media A reassessement of So-Called Post Urartian Or Median Pottery: 1. Vases With two Horned Handles", in *Ceramics and the Archaeological Achaemenid Horizon Near East, Iran and Central Asia,* 2019, 79.

olmuştur. Post-Urartu olarak değerlendirilen ve kültür izlerinin net olmadığı dönemin ardından Altıntepe ve çevresi, yukarıda verilen bilgiler ışığında Geç Demir Çağı'nda(Akhaimenid) yerleşime sahne olmuştur. Altıntepe'de elde edilen veriler, azlığından dolayı çok iddialı bilgiler üretemese de varlık problemine arkeolojik olarak cevap verebilir. Farklı sektörlerde ve çoğu zaman kontekstsiz olarak bulunan yalın ve boyalı çanak çömlek parçaları, Doğu Anadolu Geç Demir Çağı/Akhaimenid buluntusu veren merkezler için karakteristik buluntulardandır. Yalın çanak çömlek parçalarının arasındaki dışa açılan ağız kenarlı çanaklar, Akhaimenid egemenliği ardından neredeyse tüm Anadolu'da karşımıza çıkmaktadır. Benzerlerini Oluz Höyük 2B Mimari Tabaka'da, Maşat Höyük I. yapı katında, Gordion YHSS 4'te, Porsuk Tabaka III'te, Seyitömer Höyük III. tabakada, Sardes'te, Karaçallı/Pamphilia'da ve Doğu Anadolu'da Karagündüz Höyük (Karagündüz II) ile Erzincan/Saz Tepe'de görmek mümkündür. Paralellerinin ele geçtiği tabakalara göre eldeki çanak çömleği MÖ 6. yüzyıl sonu-MÖ 4. yüzyıl başı aralığına tarihleyebiliriz. Altıntepe boyalı Geç Demir Çağı çanak çömleği, nitelik açısından Saztepe boyalı çanak çömleğinden farklı değildir. Ancak Saztepe, buluntu yoğunluğu bakımından Altıntepe'den çok daha iyi durumdadır. Gerek C. Burney tarafından yapılan yüzey araştırmalarında gerekse de M. Işıklı tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında ele geçen boyalı çanak çömlek parçalarının yoğunluğu dikkat çekicidir. Antik kaynaklar ışığında 19. Satraplığın merkezi Akilisene ile eşitlenmek istenen Altıntepe'den ziyade Saztepe bu öneri için daha uygun görünmektedir. Yerleşimin boyutları, satraplık merkezi için aranan uygun çevre koşulları ve buluntularıyla Saztepe, Erzincan Ovası'nın önemli bir Geç Demir Çağı/Akhaimenid yerleşimidir[403]. Burney'nin bu alandan topladığı çanak çömlek Altın Tape'nin II. tabakasında bulunan çanak çömleğe çok benziyor ve muhtemelen aynı döneme aittir[404].

[403] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, "Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel bir Değerlendirmesi", 330-331.
[404] G.D.Summers, "Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turkey", *Anatolian Studies*, Vol 43, 1993, 95.

Resim 3.80. British Museum'da Saklanan Lüks Akhaimenid Metal Kapları (Simpson 2018, Fig 3)

Resim 3.81. Erzincan Civarından Bulunan Metal Kase (Simpson 2018, Fig 4)

Resim 3.82. Akhaimenid Döneminde Kullanılan Ryton Metal Kap (Simpson 2018, Fig 5)

Resim 3.83. MÖ Dördüncü Yüzyıla Tarihlenen Xanthos'tan (Modern Türkiye) Bir Rölyef, Hizmetçilerin Saraylıların Şarap Kaselerini Hayvan Şeklinde, Bükülmüş Boynuzlu Ryton ile Nasıl Doldurduğunu Gösteren Bir Ziyafet Sahnesi (Simpson 2018, Fig 6)

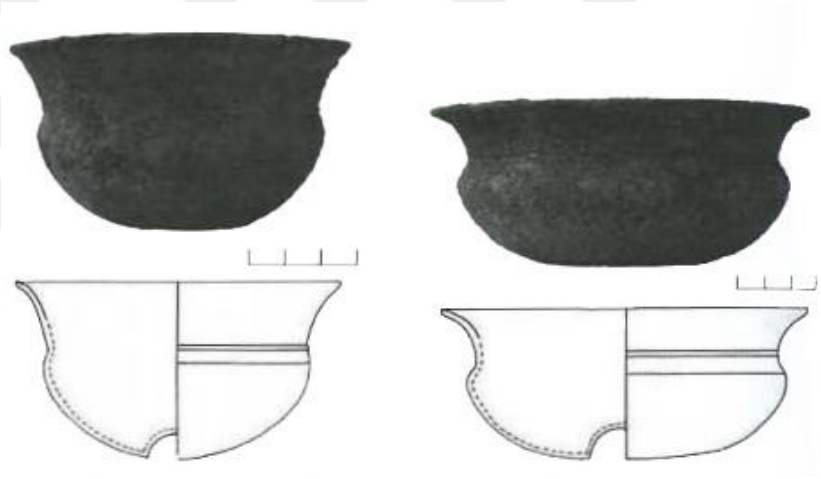

Resim 3.84. Pamphylia Ovasın'daki Karaçallı Tepesin'den Bulunan Bronz Kaseler (Kepçe&Recke 2007, Fig 7-8, Fig 9-10)

3.2.5. Kabartmalar

Anadolu'da Akhaimenid döneminden en önemlileri kabartmalar olmak üzere pek çok eser günümüze ulaşmıştır. Bu kabartmalar, Akhaimenidlerin egemenliği altındaki diğer alanlarda, Persepolis'in sahnelerinden doğrudan taklit edilen bu tür tasarımların elde edilememesi açısından önemlidir. Anadolu'nun satraplıkları arasında Likya ve Kilikya'nın iki vilayetinden, Akhaimenidlerin sahnelerini taklit etmek nedeniyle çok önemli olan bir dizi kabartmalar geriye kalmıştır. Bu kabartmalarda Akhaimenid motifleri, örneğin; *tiara*, Akhaimenid tunikleri, kör pencereler, rytonlar ve at kuyruklarına

takılan püsküller gibi örnekler görülebilir. Bununla birlikte, bazı durumlarda, Darius'un kabul sahnesi de taklit edilmiştir. Likya eserleri arasında Darius'un kabul sahnesinden taklid edilerek süslenen Harpy Anıtı'nın doğu tarafı ve Payava Lahitini'nin batı tarafını söyleyebiliriz (Resim 3.85, 3.86, 3,87). Bu kabartmalarda satrap kendisini Kral Darius gibi tasvir etmektedir. Söz konusu kabartmalar, Persepolis'de Darius'un kabul sahnesi ile karşılaştırabilir. Bu sahnelerde aslında satrap bir şekilde kendi meşruiyetini vurgular. Persepolis kabartmalarından taklid edilen bir başka sahne ise, Kilikya vilayetindeki Meydancikklae'de bulunan hediye getirenler sahnesidir[405]. Persepolis'de, Apadana'nın doğu merdivenindeki motiflerine benzeyen bu kabartmalarda insanlar yüksek statüye sahip bir kişi için hediyeler getirmektedir. Persepolis'de Apadana'nın doğu merdivenlerinin kabartmalarından taklit ederek yaratılan bu motifler sadece bir kralın sarayında var olabilir[406].

Resim 3.85. Darius'un Kabul Sahne Kabartması, Persepolis (Hojabri nobari ,Veysi & Khatib Shahidi, 2011, Resim 1 A)

[405] Veysi, "Tahlili bar Memari va Nagsh Barjestehaye Hakhamaneshi az Manzar Siyasathaye Edari dar Gafgaz Jonoubi va Anatoli", 67-68.
[406] Hojabri Nobari, Veysi, Khatib Shahidi, Baresi Bastan Shenakhti Ertebatate Siyasi va Farhangi Iran dar Dorane Hakhamaneshi, 215.

Resim 3.86. Harpy Anıtı'nın Doğu Kısmı Kabartması (Shapour Shahbazi, 1973, Pl. II)

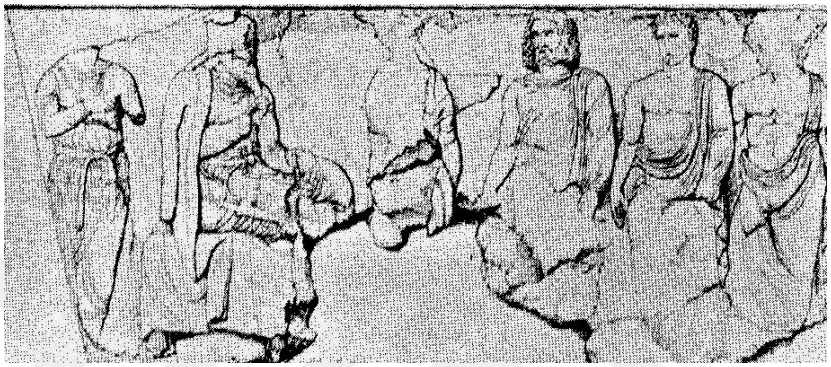

Resim 3.87. Payava Anıtı'nın Batı Kısmı Sahnesi (Shapour Shahbazi, 1973, Pl. LXXVII)

3.2.6. Mühürler

Anadolu satraplarında Akhaimenid döneminden değerli mühürler ve mühür baskıları elde edilmiştir. Mühürlerde kullanılan figürlerde en sık aslan figürü karşımıza çıkmaktadır. Aslan bazen tek, bazen bir boğa ile mücadele halinde tasvir edilmişken, bazen de kahraman tarafından boğazlanmış şekilde tasvir edilmişlerdir. Sardes'den ele geçen mühürlerde aslan-grifon figürü de sıklıkla kullanılmış bir figürdür. Bunların dışında yaban domuzu, sfenks gibi nadiren rastlanılan figürler de Sardes Akhaimenid mühürlerinde kullanılmıştır. Sardes'deki mühürlerde çok kullanılan aslan figürlerine Persepolis mühürlerinde de sıklıkla rastlamaktayız[407]. Sardes'den elde edilen silindirik mühür örneğinde Kahraman, iki sfenks üzerinde durumuş olup, iki simetrik aslan-grifonun boyununu tutmuş şekilde ve sağa doğru bakmaktadır. Bu mühürün benzeri Persepolis'in Elamit kil tabletlerinde de bulunmuştur. Fakat Persepolis'den elde edilen

[407] Özkan, *Kentsel Araştırmalar Kapsamında Anadolu'da Akhaimenid Dönem*, 86-87.

mühürde kahraman sola doğru bakmakta, her iki yanında simetrik iki palmiye ağacı ve başının üstünde Ahuramazda sembolü görülmekte ve ayaklarının altında ise sfenks görülmemektedir. Batı Anadolu'da (Küçük Asya'dan) çıkarılan bir diğer önemli mühür ise, Gordion'da ele geçen silindirik mühürdür. Bu mühür üzerinde iki kişinin iki sfenks üzerinde durduğu bir Akhaimenid ritüel sahnesi tasvir edilmiş ve kişilerin arasında Ahuramazda'nın sembolü görülmektedir (Resim 3.88). Bu mühürün benzeri, yine İran'da bulunmuştur, ancak bu mühürde, iki kişi, geyik gibi görünen iki boynuzlu hayvanın üzerinde durmakta ve Ahuramazda'nın sembolü de başlarının üzerinde tasvir edilmiştir[408].

Resim 3.88. Gordion'da Ele Geçen Silindrik Mühür ((Hojabri nobari ,Veysi ve Khatib Shahidi, 2011, Resim 6)

3.3. Mezopotamya

3.3.1. Saray Mimarisi

3.3.1.1. Babil

Arkeolojik kazılar, Kyros'un Babil'e çatışmasız girdiği iddiasını doğruluyor, çünkü şehirde herhangi yıkım izi bulunmamaktadır, aslında şehir, Akhaimenid yönetimi sırasında herhangi bir zorluk yaşamamıştır. Yakın Doğu'daki tüm şehirler gibi Babil de güçlü iç ve dış duvarlarla çevriliydi. Dış duvarın MÖ 5. yüzyılda çökmüş olması mümkündür, çünkü Herodot sadece bir duvardan bahsetmektedir. Bununla birlikte, bu Seyyah Babil'in güzelliğini, zenginliğini ve ihtişamını büyük ölçüde övmüştür, çünkü Akhaimenid yönetimi sırasında bile halen çok önemli bir şehir olarak biliniyordu. Akhaimenid döneminde, cadde planları önemli ölçüde değişmedi ve evlerin çoğunda hala yaşam devam etmekteydi, ancak, bu dönemde merkez mahallenin önemi azalmış olup, birkaç ev yıkılmıştır. Babil, Akhaimenid hükümdarlarının ana başkentlerinden biri ve

[408] Hojabri nobari ve Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir,* 220-221.

onların mutlak mirasçıları olmasına rağmen, görünüşe göre orada çok fazla konut inşa etmemekle birlikte, Geç Babil saraylarını kullanmaya devam ettiler[409]. Babil'de inşa edilen saraylardan biri de Babil'in en büyük saraylarından biri olan, beş büyük avlu içinde yer alan 500 odadan ve 50 küçük avludan oluşan Güney Sarayı'dır. Bu sarayda, üçüncü avluda, güneydeki üç kapı vasıtası ile taht salonuna erişim sağlanıyordu. Aslanlar, palmetler ve bitkisel motifleri tasvir eden bir dizi sırlı panel ile dekore edilmiş salon, II Nabopolassar'ın önceki sarayının tepesinde bulunmaktadır. Bu saray, Akhaimenidler döneminde krallığın ikametgahı olup, muhtemelen Büyük İskender tarafından da kullanılıyordu. Robert Koldeway'in yaptığı kazılarda, sarayın kuzeydoğu bölümünün Asma Bahçelerine ait olduğunu iddia etmiştir. Alternatif olarak, bu binanın bodrum katında bulunan yüzlerce çivi yazılı kil tabletin bulunduğu büyük bir arşiv, buranın büyük ölçekli bir gıda dağıtım merkezi olduğunu göstermektedir. Sarayın batı duvarının dışında, Akhaimenid dönemine ait bir apadana (sütunlu salon) bulunmaktadır[410]. I. Artakserkses, güney sarayının batısında, daha önce I. Darius'e atfedilen, Kasr adlı bir tepede 34/80 metre uzunluğunda ve 20/50 metre genişliğinde tamamen İran tarzında küçük bir sarayın inşasını emretti. Bu sarayın tüm unsurları İran kökenlidir, küçük detaylar bile Akhaimenid özelliklerini göstermektedir (Resim 3.89). Bu binayı keşfetmek kolay olmamıştır, çünkü, neredeyse sadece binanın temeli sağlam kalmış olup, binanın çoğu bölümü yıkılmıştı. Bu sarayın planı Pasargad ile Persepolis sarayları ile çok benzerlik taşımakta olup, açık avlulu, Babil'deki alışılmış binalardan tamamen farklıdır. Bu sarayda, her iki yanında dörtgen kuleler bulunan, sütunlu sundurmalı, dikdörtgen bir sütunlu oda inşa edilmiştir. Sundurmanın dört sütununun kaidesi alçı ile basit bir hilal şekline sahip olup, sütunlu odanın sütunlarının kaidesi, çan şekilli ve yapraklar ile dekore edilmiştir. Bu kaideler, İran'daki bir madenden çıkarılmış olabilecek grimsi siyah taştan yapılmış ve tamamen Akhaimenid tarzı ile süslenmiştir. Muhtemelen ahşaptan yapılmış olan sütunun gövdesinde geriye hiçbir eser kalmamıştır. Bu sarayın dış duvarları ve belki de diğer duvarları da dekoratif çerçevelerle yapılmış, kralın seçilmiş birliklerinin veya ülkenin en iyi adamlarının rolünü gösteren sırlı tuğlalarla süslenmiştir. Lüks uzun tuniklerle resmedilmiş, güzel bileziklere sahip olup, oklar ile uzun mızraklarla

[409] Ernie Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, dar: *Beyalnahreyn va Iran dar Doran Hakhamaneshi (Jahangoshaei va Amperyalism 539-331 B.C.),* John Curtis (Edt), (Çev. Zahra Basti), Entesharat Samt, 2011, 39-40.

[410] Ministry of Culture, Tourism and Antiquities State Board of Antiquities and Heritage, *Babylon,* Nomination Dossier for Inscription of the Property on the World Heritage List, 2018, 29.

donatılmıştır. Bazıları gerçek boyuttadır, ancak diğerleri ise yarı gerçek boyutundadır, bazı çerçeveler kabartmalarla süslenmiş, bir kısmı ise düzdür. Sarayın diğer dekoratif kiremitleri ve tuğlaları orijinal olarak çatı ve merdivenlerden kopmuştur. Çoğunluğu çiçekler, bitkiler ve geometrik desenler olan çok çeşitli çivi yazısı ve motiflere sahipler[411]. Camlı çerçevelerin tasarımları, İştar Kapısı'nı süsleyen Babil dönemi tasarımlarından tamamen farklı olmasının yanı sıra, teknik özellikleri de farklıdır. Geç Babil döneminin örneklerinden farklı olarak tuğlalar ve karolar kilden olmayıp, kum ve kireç karışımından yapılmıştır. Bununla birlikte, Akhaimenid fayans, tuğlalarındaki renk yelpazesi daha teknik ve çeşitlilik arz eder. Aralarında beyaz, mavi, sarı, yeşil, kahverengi ve siyah renklerinde bulunmaktadır, ancak kırmızı renk görünmemektedir. Sarayın ana zemini hala ayakta olup, zemin 60 cm kalınlığında, betona benzer bir tür kırmızı zeminden oluşumaktadır. Bu zemine benzer mimari yapılar Susa ve Persepolis'te görülmektedir. Güney Kalenin doğu avlusunda bir tepenin üzerinde bulunan, iki boğanın gövdesinin ön kısmında beyaz kireçtaşından yapılmış ancak, ne yazık ki ağır hasar görmüş mükemmel bir beyaz kalker bulunmuştur ve Akhaimenid dönemine tarihlenmektedir. Hiç şüphesiz, Akhaimenid sanatının etkisi saraylarda kolaylıkla görülebiliyor, bu da Akhaimenid sanatının temelde kraliyet otoritesinin bir tezahürü olduğunu ve bu çarpıcı binaların yapımına yansıdığını göstermektedir[412].

[411] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 40-42.
[412] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 42-43.

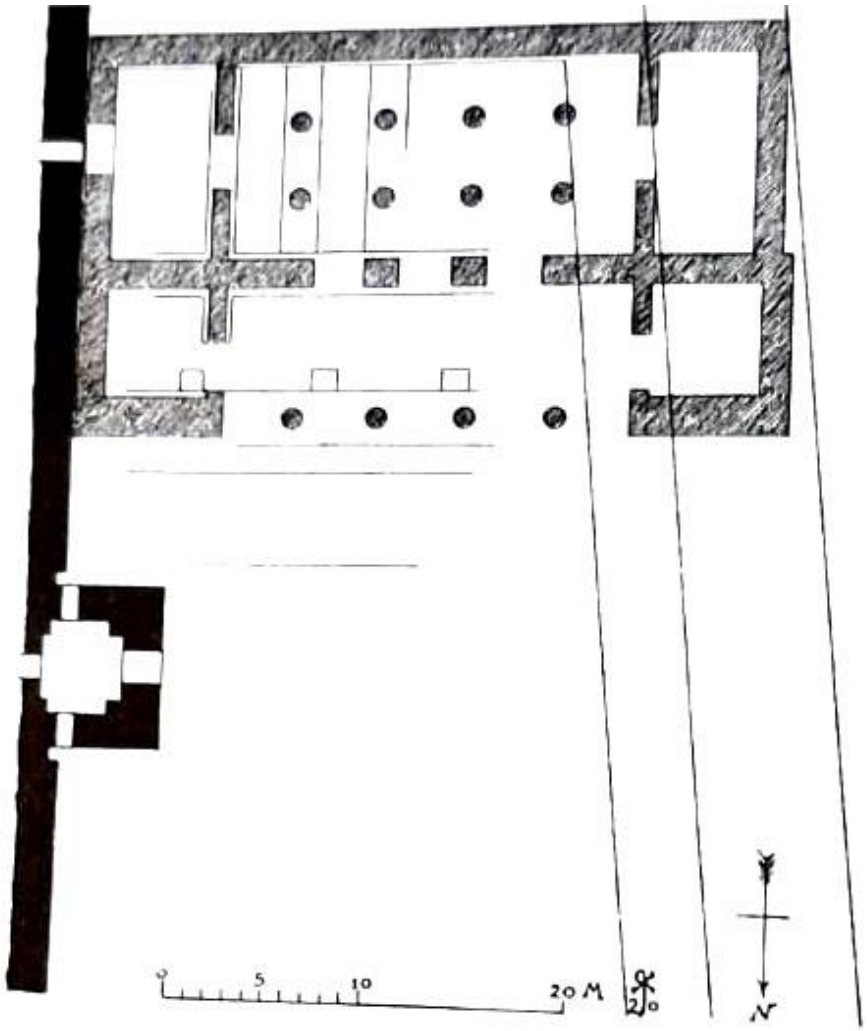

Resim 3.89. Babil'deki Akhaimenid Dönemine Ait Saray Planı (Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, Şekl-e 8)

3.3.1.2. Ur

Ur'un en üst tabakalarında bulunan Geç Babil ve Akhaimenid Dönemlerine ait kalıntılar, uzun yıllar boyunca bölgeyi terk etmelerinden dolayı çok zarar görmüştür. Şehrin büyük bir kısmı tamamen yıkılmış olması nedeniyle, günümüzde yalnızca mezarların varlığı sayesinde, bir zamanlar evlerin derinliklerinde kazılmış olan ve şimdi yüzeyde açığa çıkmış oldukları için, geçmişte bazı binaların varlığından emin olabiliriz. Ustaların nadiren pişmiş tuğlayı kullanmaları, faaliyetlerinin büyük bir kısmının tamamen yok olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte dayanıksız malzemeler yok olup,

rehberlik edecek geriye sağlam temeller kalmamıştır. Bir binanın zemin katı planının tamamlanması çok nadiren mümkün olmuştur; Sadece çok sayıda, masif kerpiç duvarların anlamsız parçaları, hakkında hiçbir şey öğrenilemeyen önemli binalar gerçeğine tanıklık etmektedir. Ur Son evresinde eski ihtişamının bir kısmını bir ölçüde geri kazandı, ışığın sonsuza dek sönmeden önceki son titreşimi gibi idi, ancak kısa bir süre için parlak bir şekilde canlandı ve o sırada antik kent yeniden doğmuş gibi görünüyordu. Bu geçici refah, raporlarda isimleri öne çıkan dört hükümdardan kaynaklanıyordu: Sinbalatsu-iqbi, Nebuchadnezzar, Babil'in son kralı Nabonidus ve Akhaimenid kralı Kyros[413].

Kyros hakkında söylenecek çok az bilgi olsa da, Temenos duvarı Kyros tarafından onarıldığını ve E-nun-mah'de muhtemelen Nabonidus'un yaptıkarını iptal ederek büyük bir faaliyet gösterdiğini bilmekteyiz. sonuç olarak, Nabonidus'un çalışmalarının en çok görüldüğü, Temenos içindeki binaların çoğuna damgasını vurduğu varsayılabilir; Ancak bunu kanıtlayacak hiçbir şey kalmamştır. Çabalarının en azından bir yönde iyi sonuçları olduğu görülmektedir; harabelerde bulunan Akhaimenid dönemine tarihlenen iş tabletlerinin miktarları, Geç Babil ve Kassite zamanındaki bu kadar servet azlığının aksine çarpıcı bir refaha tanıklık etmektedir; ve dahası, Akhaimenid döneminin mezarlarında gözle görülür bir zenginlik artışı vardır, kişisel altın ve gümüş süs eşyaları yüzyıllardır olduğundan çok daha yaygındır. Refahın uzun sürmemesi, Kyros'un sorumlu tutulamayacağı nedenlerden kaynaklanıyordu. Hiç şüphe yok ki, Ur'un nihai terk edilmesi, etrafındaki tarım arazisinin kurumasının sonucuydu; Akhaimenid döneminde veya hemen sonrasında Fırat nehri rotasını değiştirdi, bununla birlikte tarımın dayandığı tüm ayrıntılı sulama sistemi çöktü, yeniden yaratılmasının da muazzam maliyeti ve emeğiyle yüzleşmeye hazır kimse yoktu. Ur vilayeti bugün olduğu gibi bir çöl haline geldi ve toprağın geçim kaynağı olan yerlere insanlar sürüklendi. Felaketle ilgili bir önsezi belki de küçük bir keşifle açıklanabilir. Şehrin kuzeydoğu duvarı, bugün yatağı belli olan geniş bir kanalın suları ile yıkanmıştır. Surlarla çevrili kasabanın höyüklerini kuzeydoğu banliyölerinden ayıran derin bir çöküntü ile belirlenmiştir. Bu derin çukurun dibinde Akhaimenid dönemine ait iki mezar suyun akması gereken yerde kuruyan su yatağında

[413] Sir Leonard Woolley, M.A., D.Litt., LL.D., Hon. A.R.I.B.A., F.S.A., Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Professor M. E. L. Mallowan, C.B.E., M.A., D.Lit., F.B.A., F.S.A. (Edt), Published For the Trustees of the Two Museums, London, 1962, 1

bulunmuştur. Bu zaman diliminde Fırat'ın rotasını doğuya kaydırıp kaydırmadığını söyleyemeyiz, ancak en azından burada şehrin su kaynaklarının azaldığına ve yaşam koşullarının olmadığından Ur'un artık var olamayacağına dair kanıtlar bulunmaktadır. Philip Arrhidaeusl'un hükümdarlığına kadar, şehir hala yerleşime açık görünüyördü, ancak iki yüzyıl sonra adı hafızalardan silindi[414].

3.3.1.3. Nimrud

Görünüşe göre, MÖ 614 ve 612 baskınlarında, Nimrud'daki tüm ana binalar yıkıldı. MÖ 612'den sonra, düzleştirilmiş harabeler üzerine, gevşek bölmeli duvarları, mezarlar ve dövülmüş toprak zeminler ile karakterize edilen birkaç yerleşim yeniden kurulmuştur. Bu dönemin çanak çömlek formlarının MÖ 612 istilasından önceki dönem çanak çömleklerinden ayırt edilememesi, yeni yerleşimin çok uzun sürmediğini düşündürmektedir. Durum bu şekilde olmuş olsa da, yine de Post Asur olarak bilinen bu dönemde yeniden yerleşimin izini, Kuzeybatı sarayında, yanmış saray ve Nabu tapınak kompleksi, evler, Salmanassar kalesi ve dış şehrin kuzeybatı köşesinde bulunan III. Adad Nirari'nin sarayından sürmek mümkündür[415]. Bu dönemden sonra Akhaimenid döneminde MÖ 401 yılında 10.000 Yunan paralı askerle buradan geçen Xenophon'nun söyledikleri mevcuttur. Xenophon, Nimrud şehrini Larisa olarak adlandırır. Xenophon'un Nimrud şehrinin ıssız olduğu açıklaması ilginçtir, ancak arkeolojik kanıtlar, özellikle Akhaimenid döneminde kalenin (akropolis) orta ve güney kesimlerinde sınırlı yerleşim olmasıyla uyumlu bulunmamaktadır. Ana Asur binalarından herhangi birinin saldırıdan etkilenmediği, Akhaimenid döneminde ve sonrasında kullanılmaya devam edildiği düşünülemez. Bununla birlikte, Nabu Tapınağı ve Yanık Saray, Güneydoğu Sarayı, Güneybatı Sarayı, evler ve muhtemelen Merkez Saray kompleksi içinde Akhaimenid döneminde yerleşim izleri bulunmamakla birlikte, Julian Reed'in söylediği gibi, bölgedeki post Asur olarak bilinen bir bina Akhaimenid dönemine ait olabilir. Ayrıca Paolo Fiorina, 1980'lerin sonundaki İtalyan kazılarının sonucunda, şehir dışındaki ve Salmanassar Kale avlusunun bir köşesindeki Med / Akhaimenid dönemine ait kanıtlar bulunmuştur, ancak şimdiye kadar bu faaliyetlerin sonuçları yayınlanmamıştır. Nabu Tapınağı ve Yanık Saray kompleksinde, muhtemelen Akhaimenid dönemine ait olan

[414] Woolley, Litt., Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, 2.
[415] John Curtis, "The Assyrian heartland in the Period 612-539 B.C. " in G.B. Lanfranchi, M. Roaf, R. Rollinger (Edt), *In Continuity of Empire (?): Assyria, Media, Persia, History of the Ancient Near East, Monographs-V, Padua*, 2003, 158-160.

bölüm, H. evre veya 3. evre olarak adlandırılır[416]. En ilginç buluntular arasında, Yanık Saray'daki 47'nci odanın güney tarafındaki kırmızı cam külçeler ve cüruf fırın kalıntıları bulunmaktadır. Mallowan bu fırınları ilk olarak MÖ 6. yüzyılın başlarına tarihlendirdi[417], ancak daha sonra onları MÖ 200 civarına tarihlendirmiştir[418]. Daha sonra Professör Dan Barag'in isteği üzerine British Museum araştırma laboratuarında cam külçelerle birlikte elde edilen kömür örnekleri, Radyokarbon tarihleme yöntemi ile analiz edilerek 425±50 tarihi gösterilmiştir[419]. Yanmış sarayın 47 numaralı odasında aynı tabakadan elde edilen silindirik mühürün, alt kısmında merdiven şeklinde dekoratif bir şerit bulunan bir sandalyede oturan çok zayıf bir kişiyi göstermektedir. Mallowan, bu mührü MÖ 7. yy'a tarihlendirmektedir, ancak bu mühür, Akhaimenid dönemine ait bir gurup yassı bronz mühürle benzerlik göstermektedir ve bu döneme ait olabilir. Akropolis Sarayı veya AB olarak da bilinen Nebuchadnezzar Tapınağı'nın güneyindeki güneydoğu sarayında bir Akhiamenid yerleşimine ait kalıntılar bulunmuştur. Arkeologlara göre, AB Sarayı MÖ 612'de yıkıldıktan sonra ilk yerleşim katmanı, Asur tabanının yaklaşık 1.00 metre yukarısındadır. Bu yerleşimde taht odası ve AB salonunun duvarları yeniden kullanılmıştır. Asur salonlarını daha küçük odalara bölen ayırıcı tuğlalar görülmektedir. Dış şehrin kuzeybatı köşesindeki (PD5) III Adad Nirari'nin sarayında, Akhaimenid yerleşiminin Bronzdan yapılmış üç sürme kalem kanıtları elde edilmiştir. Bu kalemlerin benzerleri Deve Höyük, Al mina, Kamid el-Loz, Tell Jigan, Pasargad ve Noşi jan tepeside keşfedilmiştir[420].

3.3.1.4. Nineveh

Nineveh'daki Akhaimenid dönemine ilişkin kanıtlar hayal kırıklığı yaratacak kadar azdır. Nineveh, MÖ 612'de ciddi bir şekilde talan edildi. Bu şehir muhtemelen saldırganların ana hedefiydi. Şu anda sarayların, tapınakların, kapıların ve dış şehrin yıkıldığına dair bol miktarda kanıt mevcuttur. Asur sonrası dönemde, Nabu Tapınağı'nin onarımları ve Güneybatı Sarayı'ndaki yeni yapılar şeklinde yeniden yerleşim olduğuna

[416] John Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag",in: *Bastan Shenasi Emperatouri Hakhamaneshi, Pazhoheshhaye Novin*, Pierre Briant va Remy Bucharlat (Edt), (Çevç Mohammad Amin Emami, Ali Akbar Vahdati, Mahmud Behforouzi, Esmail Sangari), 2013, 336-338.
[417] Max E. L. Mallowan, "The Excavations at Nimrud (Kalḫu), 1953", *Iraq*, Vol. 16, No. 1 (Spring, 1954), 77,82-83.
[418] Max E. L. Mallowan, *Nimrud and its Remains*, 2 Vols, London, 1966, 206-210.
[419] Dan Barag, *Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum*, Vol I, , London, 1985, 108-109.
[420] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 338-339, 341-342.

dair kanıtlar bulunmaktadır. Berkeley Üniversitesi ekibi ayrıca Kuyunjik Tepesi'nin doğusundaki KG bölgesinde, muhtemelen altıncı yüzyıldan kalma küçük yerleşim yerlerini temsil ettiğini düşünülen üç tabaka (4-6) belirlemiştir. 3. Tabaka çanak çömleğinin, daha önce Nineveh'da kaydedilmeyen Asur sonrası dönemde bir yerleşimin olduğunu temsil ettiği söylenmektedir. British Museum kompleksinde Nineveh'ya ait iki silindirik mühür bulunmaktadır. İlk mühür, 1854'te Nineveh'da bulduğu söylenen Captain Felix Jones'dan alınmıştır. Bu mühür, hırkası olan bir kişinin önünde simetrik iki keçinin bir ağacın her iki tarafına işlenmiş bir sahneyi göstermektedir. Merrillees, bu mührün Akhaimenid veya Akhaimenid'in başlangıcına ait olduğuna inanıyor, ancak Collon bu mührü Geç Babil dönemine atfediyor. İkinci mühür, 1930-1931 yıllarında Nineveh kazılarında R.Campbell Thompson tarafından keşfedilmiştir; Bu mühür kırılmış olmakla birlikte ancak, üzerinde bir sfenks (insan başlı aslan) agresif bir durumda ellerini yerden kaldırmış bir şekilde bir ağaç ve Geç Elam çivi yazısıyla yazılmış bir yazıtın parçası görülmektedir. Bu mühür, Geç Asur döneminden beri İştar Tapınağı'nın avlusunun üstündeki bir tabakada bulunmuştur ve yazıtından dolayı Merrillees, onu Akhaimenid Dönemi ve Akhaimenid Döneminden öncesine ait silindirik mühürler kataloğuna yerleştirmiştir. Bununla birlikte, sfenksin Asur veya Babil tarzında tasvir edildiği ve mührün Akhaimenid döneminden öncesine ait olması gerektiği sonucuna varmıştır. Nineveh'da bulunan MÖ beşinci ve dördüncü yüzyıllardan kalma Yunan çanak çömlekleri, bu dönemde bir yerleşime işaret edebilir, ancak Nineveh'daki Campbell Thompson kazılarında keşfedilen üç Yunan çanak çömleğinin tamamı Akhaimenid öncesi dönemlere aittir. Olası görünmemekle birlikte, Nineveh'da Akhaimenid döneminden herhangi bir yerleşimin varlığı net olarak doğrulanmamıştır[421].

3.3.1.5. Khorsabad

MÖ yedinci yüzyılda Khorsabad'ın iki Asur hükümdarına atıfta bulunan yerlerin listelerinde de görülebileceği gibi, Khorsabad'da yerleşim geç Asur döneminin sonuna kadar devam etmektedir. Bölgenin farklı bölümlerinde yıkım izleri, Loud'un söylediği gibi, Sargon'un hükümdarlığının sonu değil, muhtemelen MÖ 612'deki yağma istilasıyla ilgilidir. Yıkımdan sonraki ikincil işgal, daha yeni olan taş parkeler, bloke kapılar ve kaba yapılanmalarla kanıtlandığı üzere Sargon'un Sarayı, Sin Tapınağı, Nabu Tapınağı, K ile

[421] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 344-346.

Z Rezidanslar ve F Sarayı'nda yapılmıştır[422]. Görünüşe göre bu yeni yerleşimin çoğunun yıkımdan sonra oluşmuş olması, Asur sonrası döneme (MÖ 612-539) tarihlenmesi gerektiğini ve bu konunun bu bağlamda elde edilen malzemelerden kaynaklandığını göstermektedir. İlk olarak gümüş disk şeklinde bir küpe mevcuttur. Bu küpe, kenarlarında bazen stilize edilmiş çiçeklere ve üst ortada çukur bir bölüme sahip, iyi bilinen bir Akhaimenid türüdür. Küpenin düz orta kısmında bazen süslemeler vardır. Khorsabad örneğinde durum böyle görünmektedir. Ayrıca iki gümüş bileklik mevcuttur. İlki, şimdi üst üste binen uçlara (muhtemelen orijinal şekli bozulmuştur) ve özenle kıvrılmış boynuzlu koç başları şeklindeki sona sahiptir. Oxus Treasure mücevherleri arasında da hayvan başı ile son bulan benzer bileklikler bulunmaktadır. İkinci Khorsabad bilezik arkeologların düşündüğü gibi muhtemelen dağ keçisi veya keçi başı şekli ile son bulmuştur. Moorey'in bileziğin iki ucunun önündeki yüzüğün girintisi olarak adlandırdığı, Akhaimenid bileziklerinin ayırt edici özelliği olduğu düşünülen, Khorsabad bileziğinin Akhaimenid dönemine atfedilmesine yol açmıştır. Örneğin, Oxus Treasure'ın ait meşhur grifon başlı bileziklerinde bu özelliği görmekteyiz ancak Asur dönemine atfedilen bilezikleri kesinlikle bu özelliği taşımamaktadır[423].

3.3.1.6. Asur

Asur, diğer büyük Asur merkezleri gibi, Geç Asur döneminin sonunda tamamen yağmalanmıştır[424]. Asur'un yağmalanmasından sonra, diğer Asur merkezlerinde meydana gelen yeniden yerleşim, yeni binaların yanı sıra Asur'da da yaygın bir şekilde kuruldu, ancak bunların tarihleri genellikle bilinmemektedir. Asur Tapınağı'nın ön avlusunda inşa edilen iki küçük tapınak Geç Babil'e ait olabilir, ancak daha erken ve Part dönemine de tarihlenebilmektedir. Ancak Nabu Tapınağı'nın tam olrak ne zaman restore edildiği, ancak tam olarak ne zaman olduğu belli değilbilinmemektedir. Bu durumda, Akhaimenid dönemine atfedilebilecek hiçbir bina yoktur. Herşeye rağmen, Asur'un bu dönemde işgal edildiğine dair bazı göstergeler mevcuttur. İlk olarak, Assur'un adına Babil'in fethinden sonra kutsal heykellerin iade edildiği yerlerden biri olarak Kyros Silindirinde işaret edilmiştir. Buradaki çıkarım, en azından Akhaimenid döneminin başlangıcında, Asur'un bir Tapınak yada Tapınaklara sahip olup ve hala kayda değer bir

[422] Curtis, "The Assyrian heartland in the Period 612-539 B.C. " 161.
[423] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 346-348.
[424] Walter Andrae, *Das wiedererstandene Assur*, B.Hrouda (Edt), München, 1977, 237-248.

yer olduğudur. Bir sonraki referans daha belirsizdir. Xenephon, MÖ 401'de 10.000 Yunanlı'nın Asur'dan geçişini anlatırken, Dicle Nehri kıyısında bulunan "*Caenae*" adlı büyük bir şehirden bahsetmektedir. Asur'da kesinlikle Akhaimenid dönemine atfedilebilecek hiçbir yapı kalıntısı bulunmamakla birlikte, Akhaimenid Dönemine ait yerleşimin izleri görülmektedir. Bunlar ait olabilecek birkaç mezar şeklindedir. Buradaki sorun, Asur'daki mezarların kazı raporunda anlaşılmaz bir şekilde tarihlendirilmesidir[425].

3.3.1.7. Erbil

Erbil'de uygun kazıların olmaması, ne yazık ki, bu büyük ve önemli alan hakkında ne Geç Asur döneminde, ne de Asur sonrası ve Akhaimenid dönemlerinde arkeolojik bilgimiz olmadığı anlamına geliyor. Bununla birlikte, Erbil'in Akhaimenid döneminde önemli bir merkez olduğunu gösteren birkaç dağınık bilgi mevcuttur. Nitekim Bisotun yazıtından sagartian asi issantakhma'nın Erbil'de öldürüldüğünü biliyoruz. Ayrıca, Erbil'e ünlü ve tanınmış bir yer olarak atıfta bulunan Arrian'ın tanıklığı mevcuttur. Arrian ve İskender'in diğer tarihçileri, Gaugamela Savaşı'ndan sonra İskender'in orada bulduğu büyük zenginlikleri anlatmaktadırlar[426].

3.3.1.8. Tell ed-Daim

Akhaimenid dönemine ait önemli kanıtlar, Kerkük'ün kuzeydoğusundaki Küçük Zab kıyısındaki çok dönemli Tell el-Daim tepesinden elde edilmiştir. Önemli bir tarih öncesi höyüğün tepesinde, belki de bir yerel vali için müstahkem bir saray olabilecek, önemli ve iyi inşa edilmiş bir Akhaimenid tarihi binası bulunmaktadır. Bu binayla ilişkilendirilen, Asur muadillerinden daha ayrıntılı olan kabartmalı çiçek süslemeli bronz duvar plakaları keşfedilmiştir. Persepolis, Deve Höyük ve diğer yerlerdeki Akhaimenid bağlamlarından iyi bilinen türden bir bronz yapılı at gemi, ve tepeye doğru sivrilen nervürlü sürmedan bulunmuştur. Tell ed-Daim Çanak çömleği, Akhaimenid olarak tanımladığımız Nimrud çanak çömlekleri ile bariz benzerliklere sahiptir, ayrıca Türkiye'nin doğusunda Erzincan bölgesinde, belki Altın Tepe'de Akhaimenid tarihinin gümüş örnekleriyle karşılaştırılabilecek iki kil yapılı geniş tabak bulunmaktadır[427].

---

[425] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 349-350.
[426] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 352-353; Amélie Kuhrt, "The Assyrian heartland in the Achaemenid period", in: Pierre Briant (Edt), *Dans les pas des Dix-Mille, PALLAS 43*, 1995, 246-247.
[427] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 353.

3.3.1.9. Harabeh Şattani

Harabeh Şattani antik alanında, Eski Musul Barajı Kurtarma Projesi kapsamında, gerçekleştirilen kazı sonucunda Akhaimenid Dönemine atfedilen bazı çanak çömlek koleksiyonu bulunmuştur. Bu çanak çömlekler çok kırılmış olup, küçük parçalara sahiptir ve örnekleri arasında sadece iki tam profil bulunmaktadır. Ayrıca Tüm bu çanak çömlek parçalarının aynı döneme ait olup olmadığı da belirsizdir. John Curtis'e göre, Akhaimenid dönemine atfedilebilecek en ikna edici kaplar, dört kase veya kadeh olarak bilinmektedir. Bu kaplar, St John Simpson'ın işaret ettiği gibi, Susa ve Pasargad gibi sitelerdeki Akhaimenid tabakalarından bulunan eserler ile paralellikler taşımaktadır. Öte yandan, Jacqui Goodwin'in de kabul ettiği üzere, Harabeh Şattani'den elde edilen çanak çömlekler, Khirbet Qasrij'den keşfedilen çanak çömleklere çok paralellik göstermektedir. John Curtis bu çanak çömlek koleksiyonun tarihini Post Asur Dönemine, yani MÖ 6. yüzyıla ait olduğunu iddia etmektedir. Harabeh Şattani'deki Akhaimenid seviyesinden küçük buluntular özellikle bilgilendirici değildir ve kilden yün eğircekler, iki parçalı demir orak bıçağı ve atın alın plakası olarak tanımlanan bronz bir plaka içermektedir[428].

3.3.2. Ölü Gömme

Akhaimenid döneminde Mezopotamya'da ölülerin gömülmesi için çeşitli mezar türleri bulunmaktadır. Bunlar arasında, zemine üzerine kazılan basit çukur mezarların yanı sıra pithos mezarlar da mevcuttur. Bununla birlikte, Akhaimenid döneminde Babil'de en yaygın ölü gömme gelenekleri taş tabutlardır. Bu taş tabutların şekli U şeklindeki bronz tabutları andırımaktadır[429]. Bu tabutların bir tarafı düz, diğer tarafında ise insan kafası büyüklüğünde küçük bir hilal vardır. Söz konusu tabutların benzer örnekleri, biri Susa müzesi'nde sergilenmekte olan Susa'daki Husseinabad'da bulunmuştur. Bu tabutların Mısır tabutları ile benzerliği çok açıktır. Tabutların yanında Mısır hiyeroglif yazıtlı kaplar Mısır'a olan yakınlığı arttırmaktadır. Ancak Hosseinabad tabutlarının içinde nesneler ve hatta iskeletler bulunmamıştır. Çok sığ derinlikleri neden ile, muhtemelen bu tabutlar ölüleri defin etmeden önce arınma törenleri için de kullanılmışlardır. Tabutlar 2 metre uzunluğunda olup, yaklaşık 20 cm derinliğindedir. Bu tür tabutlardan Part döneminde de yapılmıştır. Babil'de, Akhaimenid dönemi kilden yapılı

[428] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 354, 356.
[429] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 47.

tabutları, muhtemelen bir tarafı düz ve diğer tarafı yuvarlak olan ve belki ölü üzerini örtmek için kullanılan, 130 ile 150 cm uzunluğundaki eski örnekleri andıran ters çevrilmiş kapaklar olarak tanımlanır[430]. Yukarıda söylenenlere ek olarak iki önemli gömüden de bahsetmek gerekmektedir. Bunlar, Irak'ın kuzeydoğusunda Surdash yakınlarındaki, Süleymaniye Dokan Dam barajına giden yol üzerinde Qizqapan ve Kur-u-kich kaya mezarlarıdır. H. Von Gall'a göre, her iki mezarın da Akhaimenid döneminden kalma olduğuna inanmak için ikna edici sebepler vardır. Qizqapan mezarı, kayanın yüzeyine yerden yaklaşık 7,5 metre yükseklikte kazılmıştır ve 7,13 metre genişliğinde, yaklaşık 5 metre yüksekliğinde ve 2,78 metre derinliğindedir. Cephe (7/58 metre genişliğinde), iki yarı oymalı İon sütunlu bir binanın girişine benzemektedir. Kapı ortada olup, kayaya çatı benzeri bir örtü oyulmuştur. Mezarın kapısı, içinde tabutların kayaya kazıldığı üç mezar odasının girişidir. Bu tabutlar, içinde yatan bir yetişkinin vücudunu tutacak kadar büyük değildir, bu yüzden cesedin kemiklerini toplayan Astudan olabilirler. Bilim insanı Von Gall, yakın zamanda mezarı MÖ 5. yüzyılın sonları ile Geç Akhaimenid dönemi arasındaki zamana tarihlendirdi. Diğer bilim insanları, Helenistik döneme ait olmasını tercih etmektedirler. Küçük Kur-u-kich mezarı, Qizqapan'ın iki ile üç kilometre güneyinde yer almaktadır. Mezar kayaya oyulmuş olmakla birlikte dekore edilmemiştir, ancak kapının her iki tarafında birbirine bağlı sadece iki sütun ve nispeten küçük bir mezar odası mevcuttur[431].

3.3.3. Kabartmalar

Qizqapan kaya mezarının üzerindeki süslemeler çok dikkat çekicidir. Bu sahnede aralarında ateşdan olan iki adam görmekteyiz. Erkekler sağ ellerini kaldırmış ve sol ellerinde ayak parmaklarına dayanan bir yay bulunmaktadır. Ateşdanın üstünde ve iki iyon sütun başlıkları arasında hilal şeklinde bir daire ve sakallı bir kişinin resmi oyulmuştur ve muhtemelen İran'daki ay tanrısının sembolüdür. Cephenin sol tarafında, Ahuramazda veya koruyucu tanrı olabilecek dört kanadın bir sembolü vardır. Sağ tarafta

[430] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, 80.
[431] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 47-49.

ise, yorumlanması zor olan on bir yarıçaplı bir yıldızın rolü görülmektedir[432] (Resim 3.90).

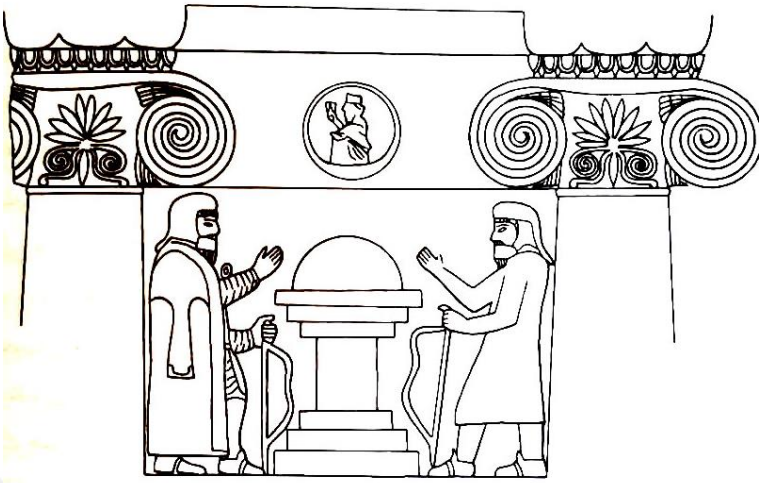

Resim 3.90. Qizqapan Kaya Mezarının Çizimi (Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, Şekl-e 13)

3.3.4. Metal ve Çömlekçilik Sanatı

Çanak çömlek gibi gündelik nesneler Mezopotamya'da çok yaygındı ve malzemeleri depolamak için büyük kavanozların evlerden bulunması bu konuyu kanıtlamaktadır. Ayrıca çeşitli tabaklar, kaseler, fincanlar, kavanozlar ve küçük sürahiler de keşfedilmiştir. Sırlı çanak çömlek ve cam eşyalar neredeyse nadirdir ve lüks eşyalar olarak düşünülmelidir, ancak, bazen çivi yazılı olan kaseler ve mermer mataralar muhtemelen üst düzey yetkililere aittir. Mezopotamya'da yapılan kazı sonucunda çok fazla metal kap bulunamamıştır. Ancak Babil'de yapılan kazılar sonucunda bir defileden Amofora'ya ait olan, gümüşten yapılı kanatlı bir inek şeklinde bir kulp bulunmuştur. Bu kulp, Persepolis kabartmalarında görülebilen aynı tipteki bir kaba aittir. Muhtemelen bir gümüş atölyesine ait olan defile içinde bitki motifli kase parçaları da elde edilmiştir. Akhaimenid döneminde Mezopotamya'daki değerli metal kıtlığı, bu hanedanın yetkilileri tarafından metallerde bir azalmaya yol açan ağır vergiler uygulanmasına bağlanabilir[433]. Persepolis kabartmalarında Apadana'nın doğu ve kuzey taraflarına oyulmuş heyetler arasında, bugün sekizinci heyet genellikle Asurlular olarak tanıtılmaktadır. Heyet, yedi kişiden oluşumuş olup, bunlardan ikisi ellerinde kase taşımaktadır. Bu kişiler tarafından getirilen kaseler,

[432] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 47-48.
[433] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 46.

Asur türlerinden türetilen ve Akhaimenid materyal kültüründe yaygın olan omurgalı formlara sahipler[434]. Güney Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ilk yarısında yapılan çanak çömlek çalışmalarının bir sonucu olarak, bu binyılda ilk kez yabancı bir siyasi bölgenin tanıtılması, kazılardan tespit edildiği malzemenin belirlendiği kadar, en azından yerel çanak çömlek kullanımını değiştirmemiştir. Güney Mezopotamya'da yaygın olan geleneksel formlarda seramik üretimi, çok sayıda ve tekdüze bir şekilde devam etti ve Mezopotamya çömlekçilerinin atölyeleri üzerinde net bir İran etkisi yoktur. Bu alandaki İran etkisinin dolaylı olduğu görülüyor. Yumurta Kabuğu inceliğinde kapların üretimi, Mezopotamya becerisinin sonucu ve kapların şekli diğer bölgelerdeki kaplardan etkilenmemiş, ancak bu kapların icadı ve yayılması en azından İran'ın güney Mezopotamya'ya hakim olması sırasında teşvik edilmiştir. David Flaming'e göre Ur'da çanak çömlek atölyelerinin gelişmesi sonucunda yumurta kabuğu inceliğinde kapların yapılma süreci Geç Babil döneminin sonlarına doğruydu. Erken Akhaimenid İranlıları tarafından desteklenen süreç, kapların formlarında çeşitlerin yaratılmasıyla birlikte hükümdarlıkları sırasında teşvik edildi ve geliştirildi. Prosesin başlangıcının, uygulamaların bir modifikasyonu olarak metal işçileri tarafından yapılmış olması mümkündür, ancak bu gelişme daha çok değiştirilebilir malzemelere odaklanmıştır. Bu yöntemin kullanımı başka yerlerde de popüler hale geldi. Uruk gibi diğer bölgelerde üretilen türler, Özenle yapılırlar, ancak zarafet açısından Ur'daki yapılmış olan yumurta kabuğu inceliğinde kaplar ile karşılaştırılamazlar. Bu çömlekçilik yöntemi Akhaimenid döneminin sonuna kadar devam etmiş olup, bundan sonrası Seleukos çömlekçilerinin ürettiği türler Ur'daki Akhaimenid çömlekçilerinin kompozisyonlarına benzemiyordu[435]. Mezopotamya'da bulunan Kish şehrinden de yumurta kabuğu inceliğinde bir kap bulunduğu söylenmektedir, ancak, bu konuda bir açıklama yapılmamıştır. Ayrıca Pasargad'dan Tall-i Takht'ten yumurta kabuğu inceliğinde bir kase, Parthian Seleucia'dan bir dizi yumurta kabuğu inceliğinde kase ve Susa'daki Şaour Sarayı'ndan da birkaç örnek elde edilmiştir. Stratigrafik çalışmalara göre, bu örneklerin tümü ilk bin yılın ortasına veya sonrasına aittir. Bu kapların örnekleri, İsrail'de Samariada da bulunmuştur, bu kabın yerel örneklerle farklı olduğu ve Mezopotamya'daki yumurta kabuğu inceliğinde olan kaplarla tam uyumluluğundan dolayı ithal edilen kaplardan olduğunu göstermektedir.

[434] Curtis, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag", 333.
[435] David Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", *Iraq*, Vol. 51, 1989, 174, 176.

Ancak yumurta kabuğu inceliğindeki kaplar şimdiye kadar özel bir çanak çömlek türü olarak değerlendirilmemiştir, çünkü bu kapların kırılganlığı pek çok tam örneğinin farklı alanlarda bulunmamasına ve sadece çanak çömlek parçalarının kaydedilebilmesine neden olmuştur. British Museum'da küçük bir Mezopotamya yumurta kabuğu inceliğinde kaplar koleksiyonu bulunmaktadır. Young, Batı İran'daki Ziwiye'den elde edilen ve Demir Çağı III'e ait dört kase formunu yayınladı. Ziwiye kapları, görünüşte yumurta kabuğu inceliğinde kaplara göre daha kaba olmasına rağmen ve yapım yöntemleri yumurta kabuğu inceliğinde kaplara benzemese de, bazı yumurta kabuğu kaplarının ana formu olarak düşünülebilir. Yumurta kabuğu kaplar Demir Çağı III İran kaplarına benzediğinden ve diğer yandan bunlar için özel bir özgeçmiş olmadığından, böyle bir bağlantı imkansız değildir. Yumurta kabuğu inceliğinde kapların üretimi, ovada bulunan arazilerde yaşama becerisinden kaynaklanıyor gibi görünmektedir. Güney bölgelerden elde edilen yumurta kabuğu iceliğinde kapların formu, daha önce güney Mezopotamya'da kullanılan çanak çömleklerden türetilmemiştir ve Akhaimenid İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra artık hiç üretilmemiştir. Mezopotamya'da yumurta kabuğu inceliğinde kaplar ile diğer çağdaş çömlekler arasında bağlantı kurmak çok zordur. Bu tür çömlekler İran kökenli olsun ya da olmasın, bu tür çömlekler ilk kez Mezopotamya'nın İranlılar tarafından yönetilmesinden sonra üretilmiştir ve muhtemelen sadece belirli bir grup çömlekçi bu tür çömlekler üretmekteydi. Tabi ki bu teoriyi ispatlamak mümkün değildir. Mısır'dan beklenmedik bir şekilde yumurta kabuğu inceliğinde kap türlernin kökenine dair bir ipucu elde edildi. Akhaimenid (Pers) döneminde Mısır'dan elde edilen kaselerin rengi de metal formlarla benzerlikler gösterir, çünkü, her bir kasede %11 ile %12 kalay ve bronz bulunmakta olup, böylece kap altın rengini almaktaydı. Susiana'da yapılan son kazılarda, yumurta kabuğu iceliğinde kapların Susa'da ve Susiana Ovasında da kullanıldığını ortaya çıkarmıştır[436]. Labrousses ve Boucharlat, Chaour Sarayın'daki çanak çömlek koleksiyonunda renk ve yapı bakımından Ur'daki çanak çömleklere oldukça benzeyen örnekler bulmuşlardır[437]. Wenke, Huzistan'ın bazı bölgelerinde bu kaplara benzer bir kap bulmuştur, ancak kapların tam profil örnekleri ile ilgili açıklama

[436] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", 167,170-172.
[437] Audran Labrousse and Remy Boucharlat, "La Fouille du Palais du Chaour à Suse", *Cahiers de la Délégation Archéologique Française en Iran 2*, 1972, Fig 51, 1-7; Audran Labrousse and Remy Boucharlat, "Le Palais d' Artaxerxes II Sur la Rive Droite du Chaour à Suse", *CDAFI 10*, 1979, Fig 29,1-2;

yapmamıştır ve bu tür kapları tarihlendirmemiştir[438]. Chaour sarayın'daki çömlek koleksiyonuyla ilgili olağandışı olan konu, Susa'dan başka hiçbir yerde bulunmayan yumurta kabuğu inceliğinde kap türlerinin varlığıdır[439]. Bu alanda bulunan kadehler, basit bir görünüme ve yuvarlak bir tabana sahip oldukları için muhtemelen günlük kullanım için yapılmıştır. Bu kadehlerin benzersiz bir örneği Pasargad'da bulunmuştur ve Chaour Sarayı'nın ilk tabakalarında çok sayıda başka yumurta kabuğu inceliğinde kaplarla birlikte keşfedilmiştir. Bu Kadehin Susiana koleksiyonundaki eski bir form olan Geç Elam yumurta kabuğu inceliğinde kap türlerinden olduğunu göstermektedir[440]. Akhaimenid döneminin Levant bölgesin'deki tek yerleşim yeri olan Samaria'dan iki yumurta kabuğu inceliğinde kabın keşfedilmesi, bu kapların Mezopotamya dışında sınırlı bir şekilde ve yalnızca ekonomik öneme sahip alanlarda kullanılmış olma olasılığını güçlendirmektedir. Pers eyaleti Filistin'in başkenti olan Samaria, muhtemelen lüks mallar için iyi bir pazar idi. Öyle ki fildişinden yapılan Akhaimenid tahtı da burada yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur. Yumurta kabuğu inceliğindeki kapların diğer kaplardan ayıran özellik, yapım şeklidir. Kullanılan yöntemler, bu kapların yapımındaki büyük özeni göstermektedir. Yumurta kabuğuna benzeyen kapların yapımı, çağdaş kaplardan daha çok maliyetliydi ve çok sayıda yapılan sırlı kaplara göre yapımı daha zor idi. Bu kapların ince cidarı, doğası gereği uygun formların sayısını ciddi şekilde sınırlayan ikincil bir üretim sürecinin sonucuydu. Bu kapların iç yüzeyleri el ile cilalanmış ve araştırmalar paralel çizgilerin çömlekçinin parmaklarıyla yok edildiğini göstermektedir[441]. Ur kazılarından elde edilen Akhaimenid (Pers) tipi seramikler, söz konusu bölgenin bu dönemin önemli bir kraliyet ikametgahı olmamasına rağmen, Pasargad ve Susa'dan daha çok bu döneme ait çanak çömleklerin burada üretildiğini göstermektedir. Woolley kazılarından elde edilen sonuç muhtemelen Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ortalarından ilk çanak çömlek koleksiyonudur. Ur'da MÖ 1. binyılın ortasından itibaren kaydedilen tüm çanak çömlekler, Ur tepesinde kazılan mezarlardan elde edilmiştir[442]. Yumurta kabuğu inceliğinde kapların formu Geç Babil kaplarının

[438] Robert J., Wenke, *Imperial Investments and Agricultural Developments in Parthian and Sasanian Khuzestan: 150 B.C. to A.D. 640.* Mesopotamia 10-11, 1975-6, Fig 13.726.
[439] Labrousse and Remy Boucharlat, "La Fouille du Palais du Chaour à Suse", 94, Fig 51. 8-15; Labrousse and Remy Boucharlat, "Le Palais d' Artaxerxes II Sur la Rive Droite du Chaour à Suse", 74, Fig 29. 3-6.
[440] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", 172.
[441] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", 167-168.
[442] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", 165.

formu ile hiçbir ilgisi yoktur ve Geç Babil bölgesindeki kazı raporlarında böyle bir yapım yöntemine dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır[443].

3.3.5. Mühürler

Mezopotamya'da her Babilli'nin özel bir mührü vardı. Silindirik mühürler yerine, muhtemelen yassı mühürler veya kenarları kazıma bezemeli olup, ortasında bir mücevher olan halkalar şeklinde idi, çünkü Akhaimenid döneminde nispeten az sayıda silindirik mühür kullanılmıştır. Altarın (Mihrab) önünde duran insan da dahil olmak üzere mühürleri süslemek için kullanılan yerel Mezopotamya motiflerine ek olarak, Akhaimenid'lerde yeni motifler tanıttı. Bu motifler, belki de İran tanrılarının, yani Ahuramazda'nın ana sembolü olan kanatlı güneşin dairesel levhasıydı. Akhaimenid kostümlü bir halk ve vahşi hayvanları öldüren bir kahraman-kral idi[444]. Asur'da MÖ 721-705 yılları arasında Sargon zamanında iki grup mühür görülebilir. Birinci grup düz veya damga mühürler ve ikinci grup ise silindirik mühürlerden oluşmaktadır. Düz mühürler resmi kraliyet mühürleri olarak kullanılmıştır. Tarihsel belgeleri kaydetmek için kil tabletler yerine papirüsten yapılmış kağıtlar üzerine yazıların yayılmasıyla silindir mühürlerin yerini düz mühürlerin aldığını söyleyebiliriz[445].

3.3.6. Değerlendirme

Akhaimenid sanatı, kendine has özellikleri dışında Mezopotamya ve Anadolu gibi ulusların sanatından etkilenen bir kraliyet sanatı idi. Özellikle Persepolis'te olmak üzere sarayların duvarları ve kapılarında bulunan kabartmalar, Med, Elam ve Mezopotamya (Asur ve Babil) gibi bölgelerin sanatının Akhaimenid sanatı üzerindeki etkisini göstermektedir. Bununla birlikte Akhaimenid sanatıda farklı bölgelerin sanatı üzerinde etkiler bırakmıştır. Ayrıca, Anadolu'da Kyros'un fethinden sonra, Yunanlıların yüce ve zarif sanatının etkisi, Akhaimenid binalarında görülebilir. Akhaimenid dönemindeki mimari, dönemin ana sanatı olduğu gibi, görsel sanatlarda mimarlığın hizmetinde ve onun bir parçası olmuştur. Yapı malzemeleri imparatorluğun tüm bölgelerinden taşınarak getirilmiş ve Akhaimenid bina yazıtlarında açıkça belirtildiği gibi, yalnızca imparatorluğun çok kültürlü doğasını göstermekle kalmamakla birlikte, aynı zamanda

[443] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", 172.
[444] Haerinck, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, 44-45.
[445] Fekripour, "Barresi Honar Mohrsazi dar Zaman Hakhamaneshian va Sasanian", 41.

Akhaimenid sanatının farklı unsurların ve tarzların kaynaşması için yaptığı çabaları da göstemektedir. Siyasi, askeri ve ekonomik gücün zirvesindeki Akhaimenid mimarisi, Saraylarda plan açısından çok şaşırtıcıydı.

Mimarlık sanatına ek olarak, Akhaimenid sanatı metal ve çanak çömlek yapımında da kendini bariz bir şekilde göstermiştir. Akhaimenid kaseleri, İmparatorluğun farklı bölgelerinden elde edilen önemli belgelerden biridir. Bu kaselerin bazılarında, Akhaimenid döneminde bu tür kapların önemini gösteren kraliyet yazıtları mevcuttur. Bu kaseler metal işleme, çömlekçilik, süsleme, imalat teknikleri, ticari, sosyal, ekonomik ve sanatsal ilişkiler alanında değerli bilgiler sağlar. Aslında imparatorluğun farklı bölgelerinden elde edilen nesneler ya Akhaimenid atölyelerinde yapılmış ya da yerel atölyelerde Akhaimenid sanat tarzını taklit ederek yapıldığı söylenilebilir. İlk durumda (Akhaimenid atölyelerinde yapılanlar), bu nesneler diplomatik veya siyasi bir hediye olarak taşınmış olup ya da ticaret değişim yoluyla farklı bölgelere geçmiştir.

Akhaimenid döneminde metal işleme ve çömlekçilik endüstrisinde çok önemli olan noktalardan biri de omurgalı ve lale formu kaselerin yaygınlaşmasıdırı. Omurgalı kaseler gibi bazı kap türleri Akhaimenid döneminden önce var olmuş olabilir, ancak bu tür kaselerin yaygınlığı, Akhaimenid imparatorluğu döneminde tüm bölgelerde yaygınlaşmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASI'NDA AKHAİMENİD DÖNEMİ ARKEOLOJİK YÜZEY ARAŞTIRMASI

Tezimize konu olan Ramhormoz ovasının denizden yüksekliği yaklaşık 120 metre ve kapladığı alan yaklaşık 620 km^2 dir. Ramhormoz bölgesi ve onun geniş ölçekli coğrafyası bugünkü modern Huzistan'nın kuzey dağlık kısmına kadar uzanmaktadır. Ovanın düzlük olan 400 km^2'lik Ala nehrinin batı kıyısına uzanırken, 220 km^2'lik alan ise doğu kısmına doğru uzanmaktadır. Kuzey ve kuzeybatısında Mascid Suleiman ve Şuştar bölgesi ile sınırlanmaktadır. Batı ve güneybatısında Ramşir ve Ahvaz, doğusunda Mei Davud bölgesi ve kuzeydoğusunda Bagh Malek ve İzeh bölgesi yer almaktadır. Ramhormoz bölgesi kuzeyden, kuzeydoğudan ve kuzeybatıdan taşlık engebeli tepelerle çevrilidir[446].

620 kilometrekarelik Ramhormoz ovası, 1/50.000 ölçekli topografik haritalar ve ülke araştırma kuruluşu tarafından hazırlanan hava fotoğrafları kullanılarak araştırıldı. Ayrıca koordinatör (GPS) kullanılarak deniz seviyesinden her yerleşimin coğrafi koordinatları ve rakımı kaydedildi. Ramhormoz ovası, Akhaimenid döneminin yerleşim şeklini belirlemek üzere, bu ovanın Susa'dan Persepolis'e ticaret yolu üzerinde yer alması ve büyük öneme haiz olması sebebiyle seçildi. Yazarın başkanlığında gerçekleşen yüzey araştırmasından önce, Abbas Alizadeh'in başkanlığında yapılmış olan son araştırmalara göre Akhamenid dönemine ait tespit edilen 16 yerleşimli Ramhormoz ovasından bahsediliyordu. Bu nedenle Ramhormoz Ovası'nın Akamenid yerleşimlerini belirlemek için, daha güncel bilgiler ile reel yaklaşımlar ve Akhaemenid döneminin öncesi , yani Geç demir çağı ve ondan sonraki dönem, yani Part dönemini göz önünde bulundurularak tekrardan bu ovada geniş çaplı Akhaimenid dönemi arkeolojik yüzey araştırması yapıldı. Ramhormoz'da yapılan arkeolojik çalışma sırasında bu ovada verimli topraklar ve büyük nehirler gibi doğal kaynakların varlığına özenle dikkat edilmenin yanı sıra, tarihi yollarla bu ovanın Akhaimenid dönemi yerleşimler ile yakınlığı ve uzaklığına da özenle dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, bu konuyu belirlemek için yaptığımız çalışmada, İsmail Yaghmaei tarafından "***Susa'dan Persepolis'e giden kral yolu"*** çalışması ve bu yol

[446] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, Volume 140, The Oriental Institute of the University of Chicago, 2014, 3.

boyunca tespit edilen Akhaimenid kral yolunun taş parke kalıntıları, Ramhormoz ovasında Akhaimenid döneminde tespit edilen bu yerleşimlerin bir kısmının bu ticaret yolun yakınında bulunduğu ve aslında bu ticaret yolunun varlığı bu yerleşimlerin oluşmasına ve gelişmesine yol açtığı tespit edilmiştir. Ayrıca Ramhormoz ovasının uzunluğunun 60 km olduğu ve Akhamenid dönemindeki güzergahlarda her bir istasyonun mesafesinin 24 km'den az olduğu göz önüne alındığında, Susa'dan Persepolis'e giden yol güzergah boyunca yaklaşık 3 istasyon olduğu sonucuna varılabilir. Örneğin İran'ın kuzeybatısındaki Akhaimenid döneminde bu tür değişiklikleri ve ilerlemeyi muhtemelen göremeyiz çünkü, bu bölge ana kraliyet yolu üzerinde değildi ve Saadi Saeidian'ın çalışması sonucunda İran'ın kuzeybatısından güneybatı boyunca Kraliyet yolunun izleri bulunamadı, sadece dağlık ve eski bir yolun izleri bulunmaktadır.

Arkeolojik araştırma sırasında, önceki ekip tarafından belirlenen alanlar kültürel materyallere ve formlarına göre tekrardan dikkatlice incelendi. İnşaat ve tarımsal faaliyetler neticesinde zaman içinde büyük değişikliklere uğrayan tepelerde, bir daha çalışma şansımızın olmadığı yerleşimlerin bulunması da oldukça dikkat çekicidir. Örneğin; Tell-e Gavileh, önceki yıllarda palmiye ağaçlı bir tepeiken, çalışmalarımız sırasında malesef tarımsal faaliyetler sonucunda neredeyse büyük bölümünün yok olduğu gözlemlendi. Çalışmalarımız sırasında, Akhaimenid dönemine ilişkin bir dizi yeni yerleşimde materyallerin özellikleri ve formlarına göre tanımlanarak kaydedildi.

Ramhormoz ovasında yapılan arkeolojik çalışma sırasında, bu ovada Akhaimenid döneminin tarihlendirilmesinin iki aşamalı olup olmadığını göz önünde bulundurduk. Yani Akhaimenid döneminin başlangıcından I. Darius dönemine kadar bir aşama ve I. Darius zamanından Akhaimenid döneminin sonuna kadar olan ikinci aşama idi? Veya başka bir değişle ovadaki Akhaimenid dönemi, MÖ 550'den 330'a kadar devam eden bir dönemdir. Ramhormoz bölgesinde Geç Elam döneminden kalma önemli bir alan olan Joubjai sitesinde yapılan çalışmalara dayanarak ayrıca, bu siteden ele geçen Geç Elam çanak çömleği türleriyle benzerlik gösteren Akhaimenid çanak çömleği türlerinin çalışmasına dayanılarak Ramhormoz ovasındaki Akhaimenid döneminin MÖ 550-330 arasındaki bir dönemi kapsadığını düşünmekteyiz. Aslında Akhaimenid'lerin bu bölgeye gelişi ileve bu ova üzerinde bulunan kral yolunun daha iyi bir şekilde organize oluşu kültürel ve ekonomik ilşikilere neden olmuştur.

Yüzey araştırması çalışmaları sırasında her sitenin kültürel materyallerinin ayrı ayrı incelenmesi sonucunda, Akhaimenid dönemindeki sit sayısının 16'dan 36 sayıya yükseldiği söylenilebilir. Bu ovadaki Akhaimenid çanak çömleğinin tanınmasında Tepe Darpugeh ve Susa Antik Kenti gibi Akhaimenid öncesi tabakalar sahip olan alanları dikkate alınarak yapılmıştır.

Bu bölümün devamında öncelikle Ramhormoz ovası'nda Akhaimenid dönemine ait olan yerleşimler sahadaki mevcut olan büyük nehir havzalarına göre ayrı bir şekilde gruplandırılarak her yerleşimin tanıtımı ayrı bir şekilde yapılmış olup detaylı olarak insan ve doğa taribatlarına işaret edilmiştir. Bununla birlikte her yerleşimin haritaları, krokileri, hava fotoğrafları ve her yerleşimşin tarafımızdan çekilmiş olan fotoğraflarının dizini yapılmıştır. Daha sonra her grubun yerleşimlerinin saha çalışmasından elde edilen seramik parçaları mal gruplarına göre tasnif edilmiş olup, kap tipleri detaylı bir şekilde tanıtılmıştır.

4.1. ALA NEHRİ BÖLGESİ

4.1.1. Yerleşimler

4.1.1.1 Tell-e Bormi-011

Yerleşim Adı	Tell-e Bormi
Yerleşim Kodu	RH 011
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 365737 E; 3457164 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	158 m
Kültürel Evre	Sukkalmah, Orta Elam, Geç Elam, Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

18 hektarlık bir alana sahip olan Tell-e Bormi veya Barmak, Ramhormoz şehrinin 700 metre güneyinde ve Baneh Sokhteh köyü yakınlarında yer almaktadır (Resim 4.1, 4.2, Harita 4.1). Şu anda 600x350 metre büyüklüğündeki bu tepe 18 hektara eşittir. Ne yazık ki bu tepe artık kırsal yerleşimin altına gömülmüş durumda ve bu köyün aileleri ve nüfusu her geçen yıl artmaktadır. Ancak 2011'de Lily Niakan, bölgenin sınırlarını belirlemek için tepenin güney tarafında kronolojik bir sondaj kazısı yapmıştır ve Sukkalmah, Orta Elam, Geç Elam, Akhaimenid, Part ve Sasani dönemlerine ait kültürel verilerin kalıntılarının bir sonucu olarak elde edildiğini tespit etmiştir. 2006-2007 yıllarında Abbas Alizadeh'in başkanlığında gerçekleştirilen Ramhormoz ovası yüzey araştırmalarında bu tepede Akhaimenid dönemine ait hiçbir çanak çömlek elde edilmemiştir ancak yazarın başkanlığında yapılmış olan yüzey araştırmalarında Akhaimenid dönemi çanak çömlekler tanımlanmıştır.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Genel olarak tarım, inşaat ve yol yapımı faaliyetleri sonucunda bu antik tepeye onarılamaz şekilde hasar verildiği söylenilebilir. Bu tepenin güney tarafı çiftçiler tarafından düzleştirilerek tarım arazilerine ilave edilmiştir, öyle ki; tarım arazilerinden geçilerek farklı dönemlere ait çanak çömlek verileri görülebilmektedir. Ayrıca bu tepenin kuzey, batı ve doğu yamaçlarında yapılan inşaatlar tepenin büyük bir bölümünü tahrip etmiş ve tepenin üst tabakalarından neredeyse hiçbir iz kalmamıştır. Ayrıca köy sakinleri tarafından tarım arazilerinin yanı sıra diğer bölümlere erişimini sağlamak için tepenin

ortasında bir yolun yapılması da bu tepenin tahrip edilmesinde bir başka faktördür. Bu tepenin etrafındaki alanda çocukların oynayabileceği bir park ve ölülerin gömüleceği bir yer oluşturulmuştur. Bununla birlikte Enerji Teşkilatı tarafından çevreye ve köyün farklı yerlerine elektrik kuleleri yapmak için çok sayıda çimento bloğu yerleştirilmesi bu antik tepede büyük hasara neden olmuştur. Bugün bu tepede köylülerin tepeye devasa sacdan su deposu kurmaya çalışmak gibi başka yıkımlarına da tanık oluyoruz. Ayrıca tepenin çevresindeki alanda büyük miktarlarda gördüğümüz doğada bozulmayan atıklar hem tepe için çirkin bir görünüm yaratmakta, hem de zamanla tepede ciddi hasara neden olmaktadır. Önümüzdeki yıllarda kültür mirası yetkililerinin çabaları ile bu antik tepenin daha fazla tahrip edilmesinin önüne geçilmesi umulmaktadır.

Resim 4.1. Tell-e Bormi'nin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.2. Tell-e Bormi'nin Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

Harita 4.1.Tell-e Bormi Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.3: Tell-e Bormi Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

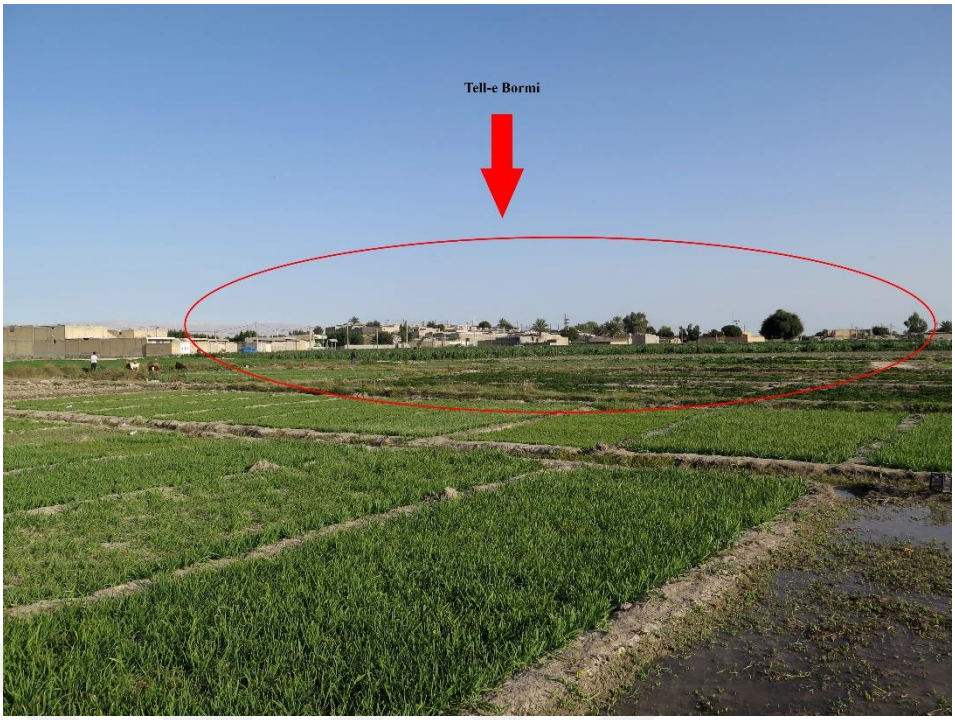

Resim 4.4.Tell-e Bormi Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.5. Tell-e Bormi Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.6. Tell-e Bormi Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.7. Tell-E Bormi İnsan Faaliyetleri Nedeniyle İle Yaratılan Kesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.8. Tell-e Bormi Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

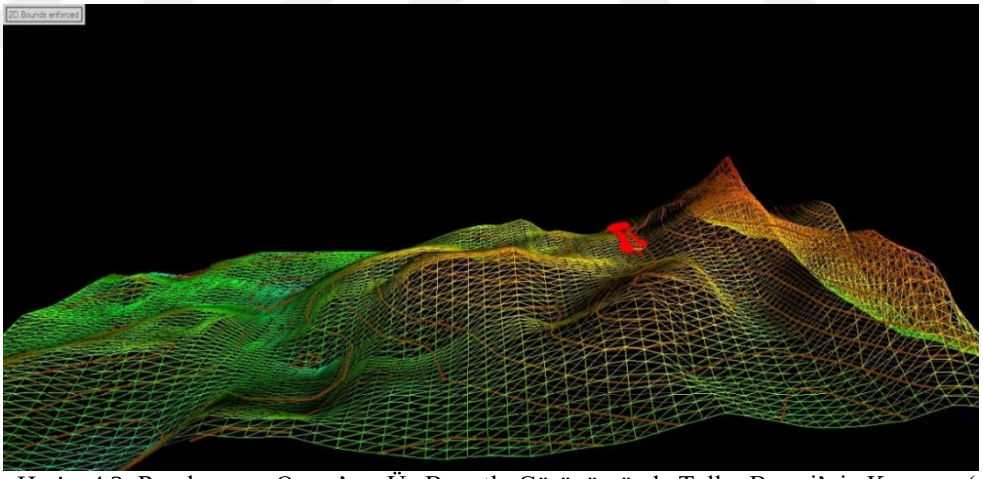

Harita 4.2. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e Bormi'nin Konumu (www. Google Earth)

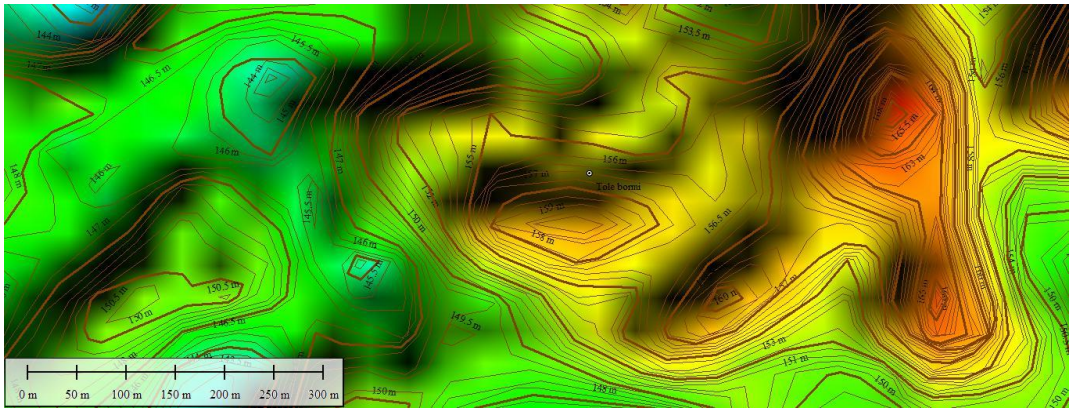

Harita 4.3. Tell-e Bormi'nin Topografya Haritası (www. Google Earth)

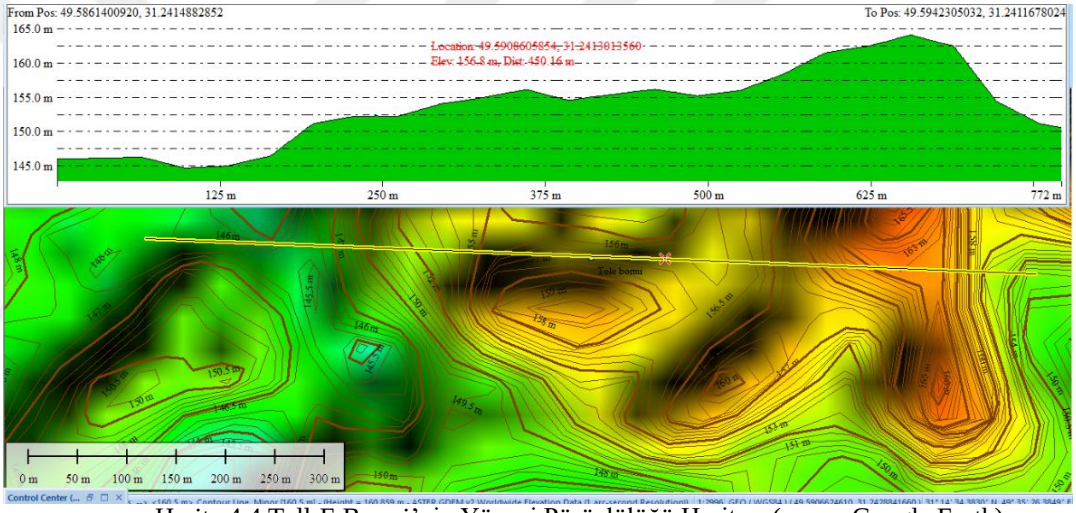

Harita 4.4.Tell-E Bormi'nin Yüzeyi Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth)

Resim 4.9. Tell-E Bormi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

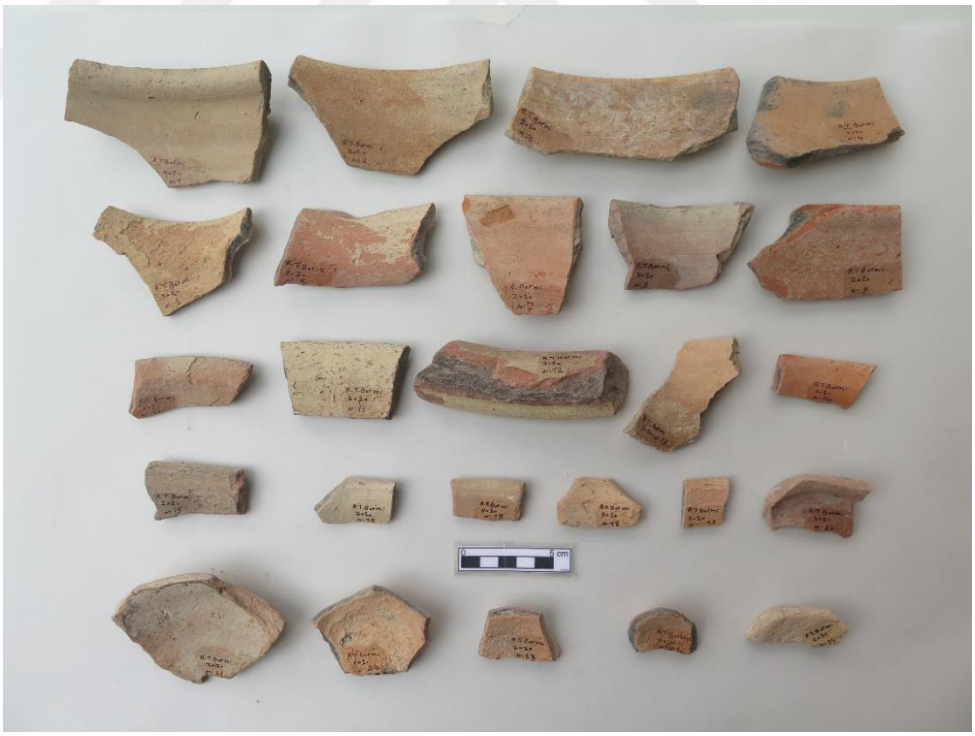

Resim 4.10. Tell-E Bormi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4. 1

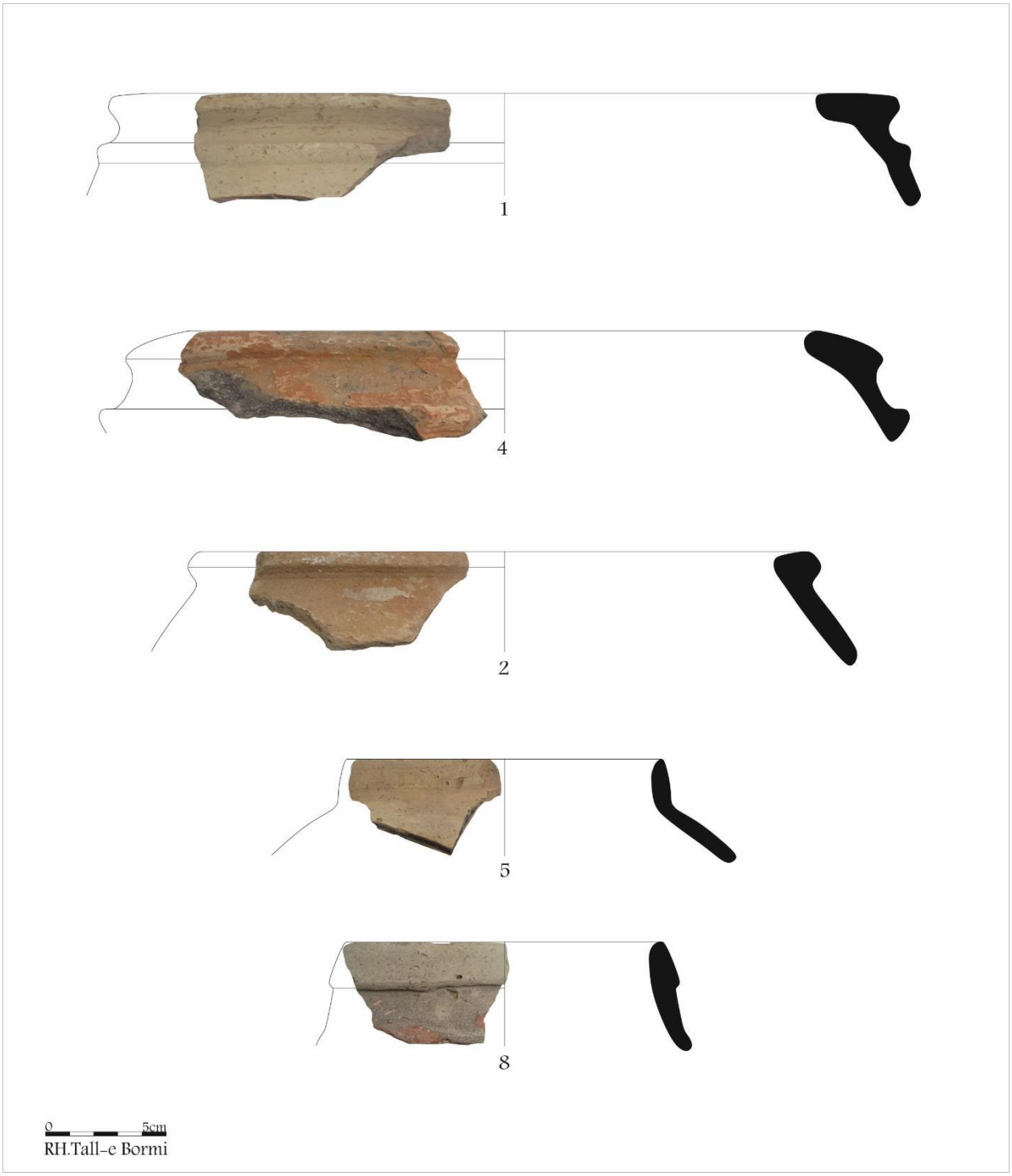

Levha 4.1.Tell-E Bormi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4. 2

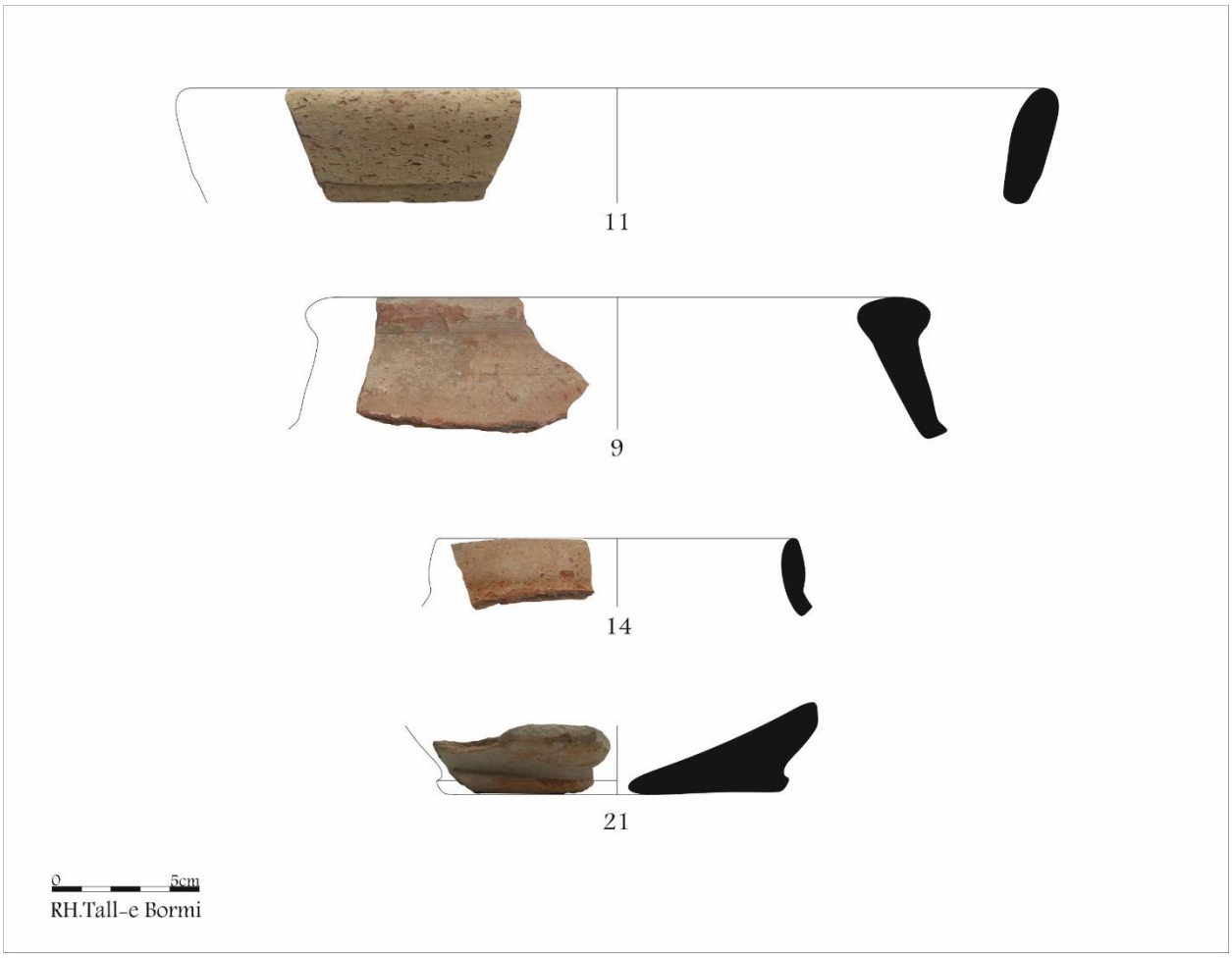

Levha 4.2. Tell-E Bormi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.1. Tell-E Bormi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde kabartma bezeme
2	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
9	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
14	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
15	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
18	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
19	011	Tell-e Bormi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
20	011	Tell-e Bormi	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
21	011	Tell-e Bormi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
22	011	Tell-e Bormi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
23	011	Tell-e Bormi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
24	011	Tell-e Bormi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
25	011	Tell-e Bormi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

4.1.1.2. Cobaci Alanı-058

Yerleşim Adı	Cobaci
Yerleşim Kodu	RH 058
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 372945 E; 3457852 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	215 m
Kültürel Evre	Orta Elam, Geç Elam, Akhaimenid, Part

Yerleşim Tanıtımı

Cobaci tepesi, Cobaci köyünün yakınında ve Ramhormoz ilçesinin doğu yakasında yer almaktadır. Ala nehri havzasında yer alan ve kültürel zenginlik açısından oldukça önemli olan bu alan 62.2 hektar ve 750x500 metrekarelik bir alana sahiptir. Alanın kuzey ve kuzeydoğu tarafından Ala nehrinin geçtiğinden dolayı, yüzeyde bugün hala inşaat projelerinde kullanılan çok sayıda nehir moloz taşları görülmektedir. Şu ana kadar Jobji tepesinin iki yerinde arkeolojik kazıları yapılmıştır. Mayıs 2007'de, Huzistan Eyaleti Su ve Kanalizasyon Teşkilatı'nın inşaat çalışmaları sırasında, Ramhormoz'un 7 km güneydoğusunda ve Huzistan vilayetinin güneydoğusunda, Jobji ve Dehivar köyüleri arasında bulunan Geç Elam dönemine ait bir mezar keşfedildi ve ardından, metodik kurtarma araştırmaları Arman Shishegar başkanlığında 3 Mart 2008'den itibaren yaklaşık 60 gün boyunca gerçekleştirildi[447]. Bundan sonra 2018 yılında, Huzistan Eyaleti Su ve Kanalizasyon Teşkilatı yükleyicileri Jobji tepesinin doğusunda kazı yaparken, Part dönemine ait iki lahit ortaya çıktı ve ardından aynı yılın Kasım ayında Meysam Hoseynzadeh bakanlğında bu alanda kurtarma kazısı yapıldı[448]. Ayrıca bu tepe 2006 yılında Lily Niakan ve Abbas Alizadeh'in başkanlığında ve ardından 2007-2008'de Loghman Ahmadzadeh ve Mehdi Omidfar tarafından araştırılmıştır. Ancak inceleme raporunda hiçbir alanın özellikleri detaylı olarak belirtilmemiştir. Bu tepede yazarın başkanlığında gerçekleştirilen son yüzey araştırması sırasında kerpiç kalıntılarının yanı sıra tarihi döneme ait değerli çanak çömlek verileri tespit edilmiştir.

[447] Arman Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007,* 2014.

[448]

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Cobaci tepesinin tarihsel önemine rağmen, bu bölgede hala ciddi yıkıma tanık oluyoruz. Bu değerli antik tepenin tahrip olmasına neden olan insan faktörleri arasında Huzistan Eyaleti Su ve Kanalizasyon Teşkilatı'nın su kanallarının kazılması gibi inşaat faaliyetlerinden bahsedebiliriz. Ayrıca, bu değerli sitenin birçok bölümünü zamanla tahrip eden nehir moloz taşlarından yararlanmak için bu bölgeye bir moloz ve kum yıkama fabrikası inşa edilmiştir. Bu tepenin etrafındaki alanda yaygın olarak yürütülen tarımsal faaliyetler ve ayrıca tarım arazilerinin genişlemesi bu tepenin tahribatının ana nedenleridir. Ayrıca, bölge sakinlerinin batıdan doğuya doğru tarım arazilerine ulaşabilmeleri için staplize yol yapılması, bu alanın bazı bölümlerinin tahrip olmasına neden olmuştur. Tarım çiftliklerine su sağlamak için su transfer kanallarının oluşturulması da bu tepenin tahrip edilmesinin nedenlerinden biridir. Bu tarihi alanın tahribatının diğer sebeplerinden bir diğeri de kaçak kazıları yer almakla birlikte kazılardan kaynaklanan çukurlar bölgenin farklı yerlerinde görülebilmektedir. Bunun dışında, Doğal faktörler de bu değerli alanda tahribata yol açmıştır. Yoğun mevsimsel yağmurlar neticesinde, Arkeolojik alan yüzeyinde bazı bölümlerinin tahribata uğramasına neden olan kısmi göletlerin oluşmasıdır. Kültürel Miras Teşkilatı tarafından önemli tarihi değere haiz olan bu alanın korunması için koruma projelerinin benimsenmesi ve hayata geçirilmesi umulmaktadır.

Resim 4.11. Cobaci Alanı'nın Uydu Görüntüsü (www. Google Earth.com)

Resim 4.12. Cobaci Alanı'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

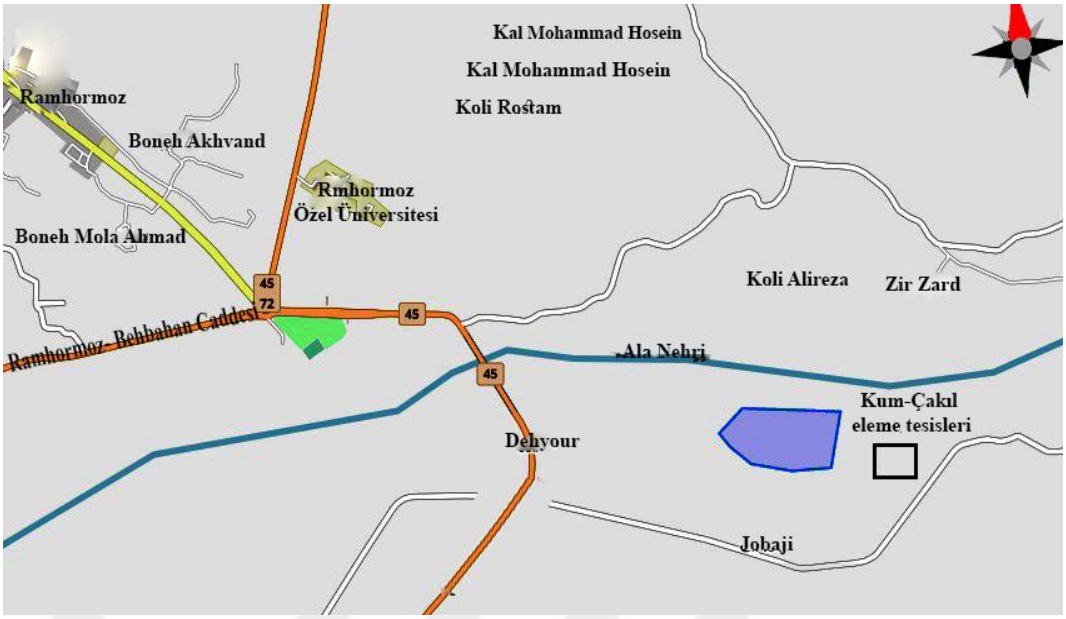

Harita 4.5. Cobaci Aanı'nın Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth)

Resim 4.13. Cobaci Aanı'nın Genel Görünümü (Yazarın afaotoğrafı)

Resim 4.14. Cobaci Alanın'dan Geçen Ala Nehri (Yazarın afaotoğrafı)

Resim 4.15. Alanın Yüzeyinde Bulunan Moloz Taşları (Yazarın afaotoğrafı)

Resim 4.16. Cobaci Alanın'da Kurulan Kum-Çakil Eleme Tesisleri (Yazarın afaotoğrafı)

Resim 4.17. Alanın Çoğu Bölümünde Yapılan Su Kanalları (Yazarın afaotoğrafı)

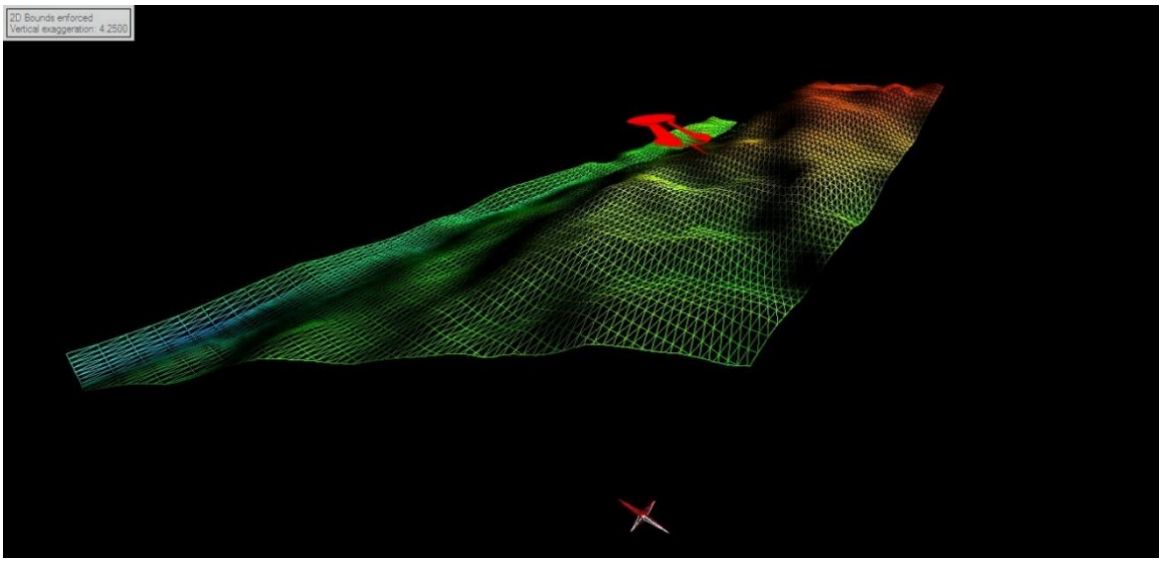

Harita 4.6. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Cobaci Alanı'nın Konumu (www. Google Earth)

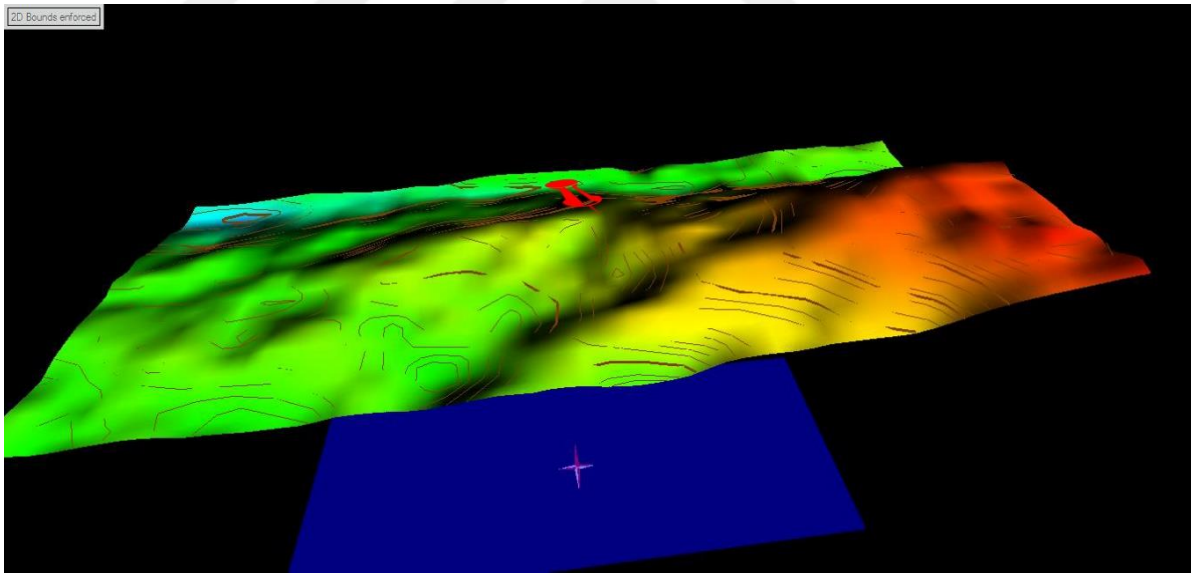

Harita 4.7. Ramhormoz Ovası'nin Üç Boyutlu Görünümünde Cobaci Alani'nin Topografyasi Ve Konumu (www. Google Earth)

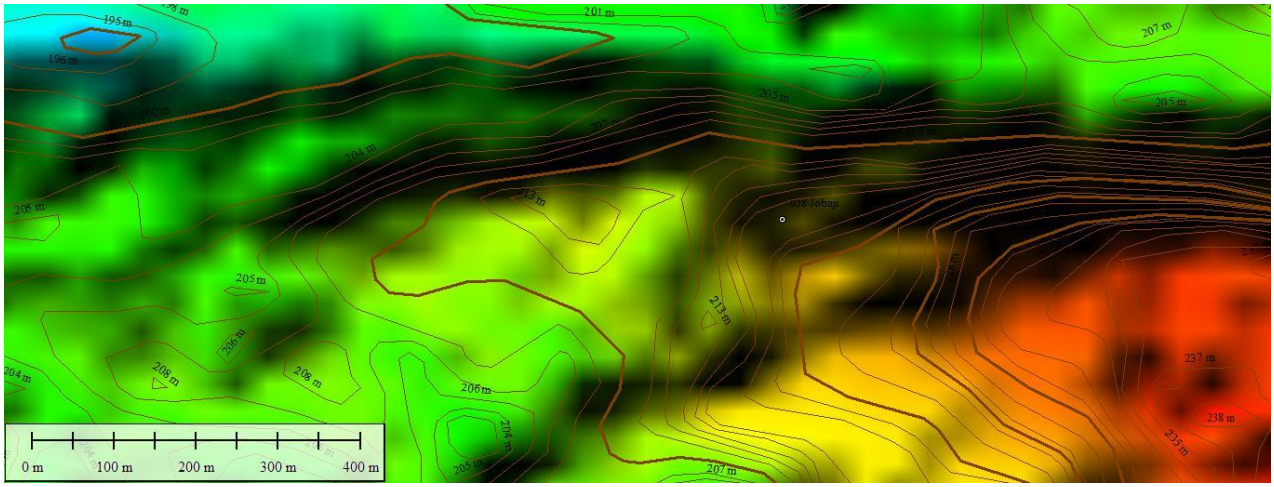

Harita 4.8. Cobaci i Alanı'nın Topografya Haritası (www. Google Earth)

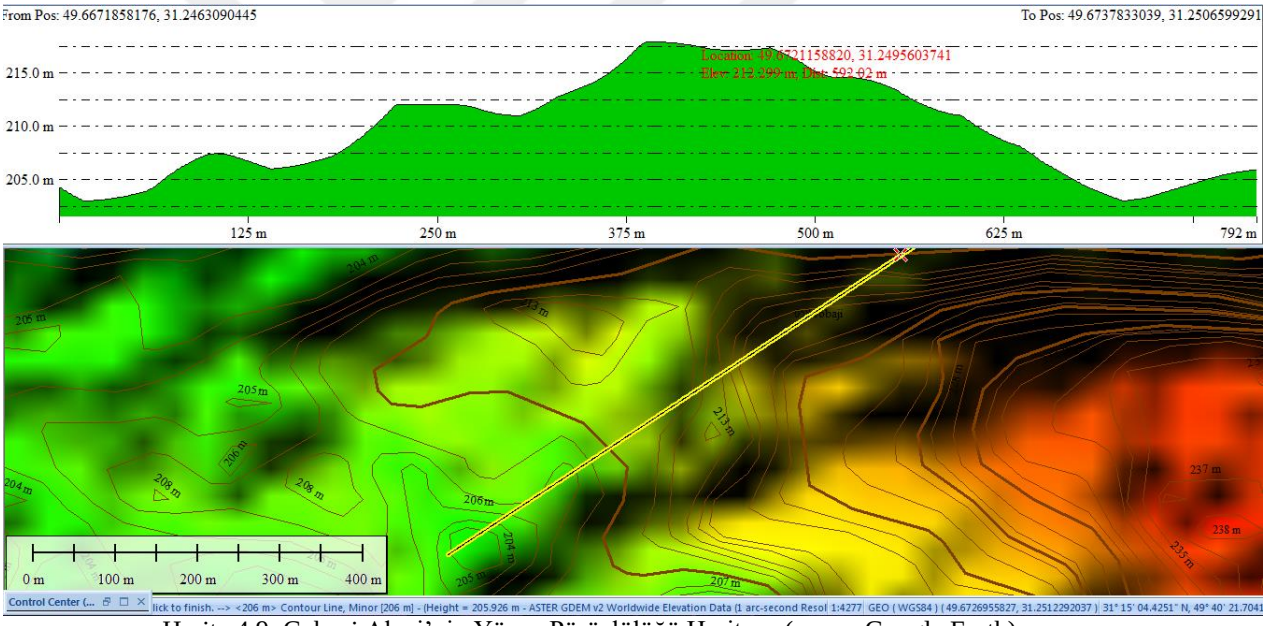

Harita 4.9. Cobaci Alani'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth)

Resim 4.18. Cobaci Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın fotoğrafı)

Resim 4.19. Cobaci Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın fotoğrafı)

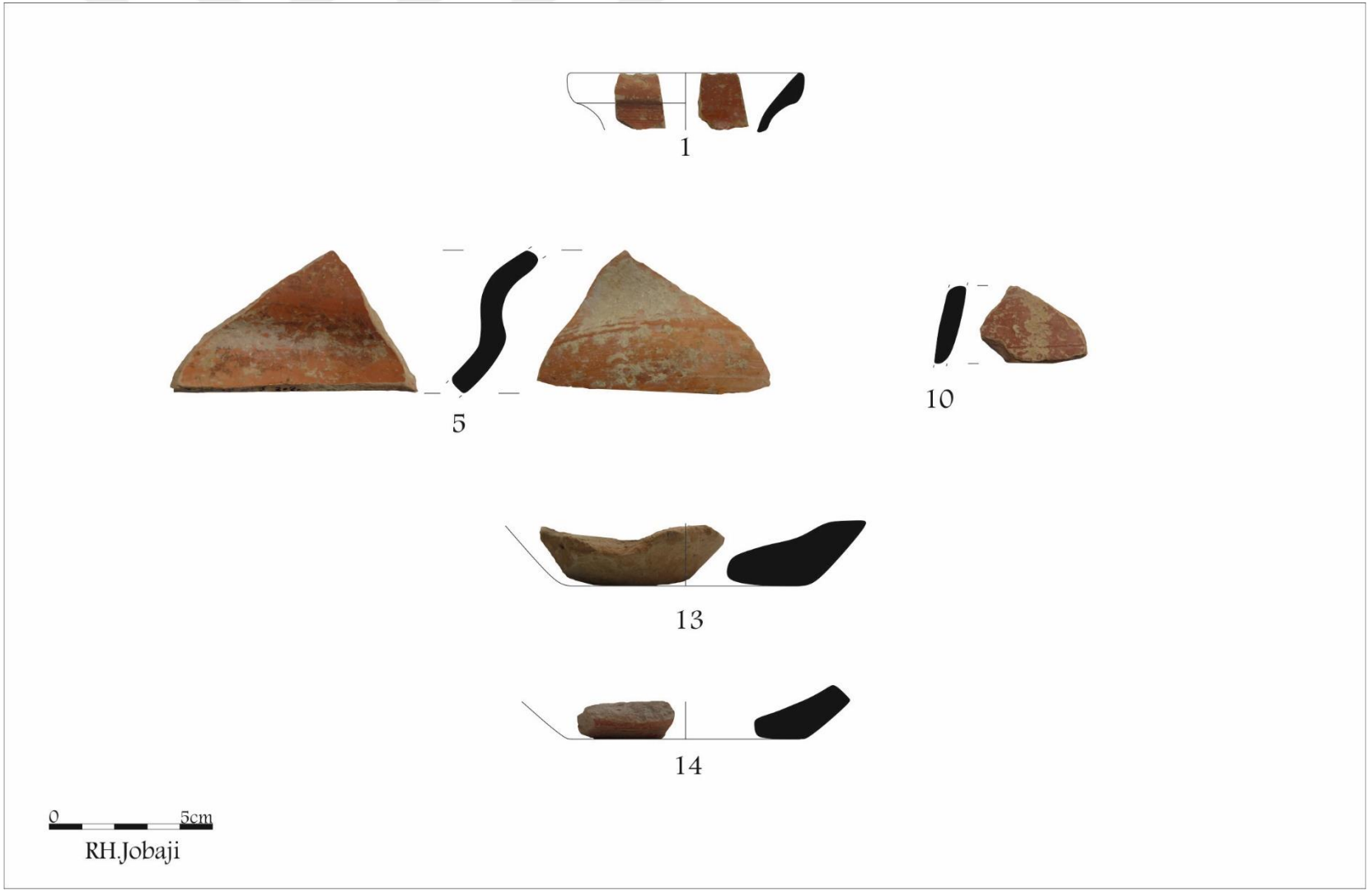

Levha 4.3. Cobaci Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.2. Cobaci Alanı Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	058	Cobaci	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
2	058	Cobaci	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
3	058	Cobaci	Kulp	El	Kırmızı	Kırmızı	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	058	Cobaci	Kulp	El	Kırmızı	Kırmızı	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
6	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
9	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
10	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
12	058	Cobaci	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
13	058	Cobaci	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	058	Cobaci	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.1.1.3. Tepe Mehr Alnesa-065 A

Yerşelşim Adı	Tepe Mehr Alnesa
Yerleşim Kodu	RH 065A
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 366998 E ; 3452083 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	123m
Kültürel Evre	Akhaimenid - Part

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve yeni kurulmuş bir mezarlığın yanında Gerk köyüne yaklaşık 100 metre mesafede yer almaktadır. Zamanla bu tepede meydana gelen tahribat nedeniyle gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte şu anda bu alanın yüzölçümü 1.1 hektar ve 77x60 metre boyutunda olduğu söylenebilir. Tepenin yüzeyi kendiliğinden yetişen yerel bitkiler ile kaplı olup ve üzerine dikilen yaşlı bir ağaç görülmektedir. Yapıldığı son yüzey çalışmasında, tarihsel döneme ait geniş bir çanak çömlek dağılımı gözlemlendi.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tarımsal faaliyetler ve izinsiz kazılar gibi insan faktörleri bu tepenin tahribatının sebepleri arasındadır. Tepenin dört coğrafi yanı da tarım alanlarının genişlemesi nedeniyle tahrip edilmiştir. Alanın çevresinde yamaçları tahrip eden tarım makinelerinin izleri açıkça görülemektedir. Alan yüzeyinde görülen hayvan gübresi ve yakacak odun deposu da bu tepeyi tahrip eden faktörler arasında yer almaktadır. Ayrıca tarım arazisine erişim için staplize yol yapımı ve tepenin güney yakasındaki Gerk Lepouyi köyüne ulaşmak için 50 metre mesafede asfalt yol yapılması da tepenin ve çevresinin birçok bölümünü tahrip eden etkenlerden biridir. Bununla birlikte, tepenin yüzeyinde birçok bölümünün tahrip olmasına neden olan birkaç kaçak kazı çukurlarıda görülmüştür.

Resim 4.20. Mehr Alnesa Tepesi'nın Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.21. Mehr Alnesa Tepesi'nin Kapsadiği Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

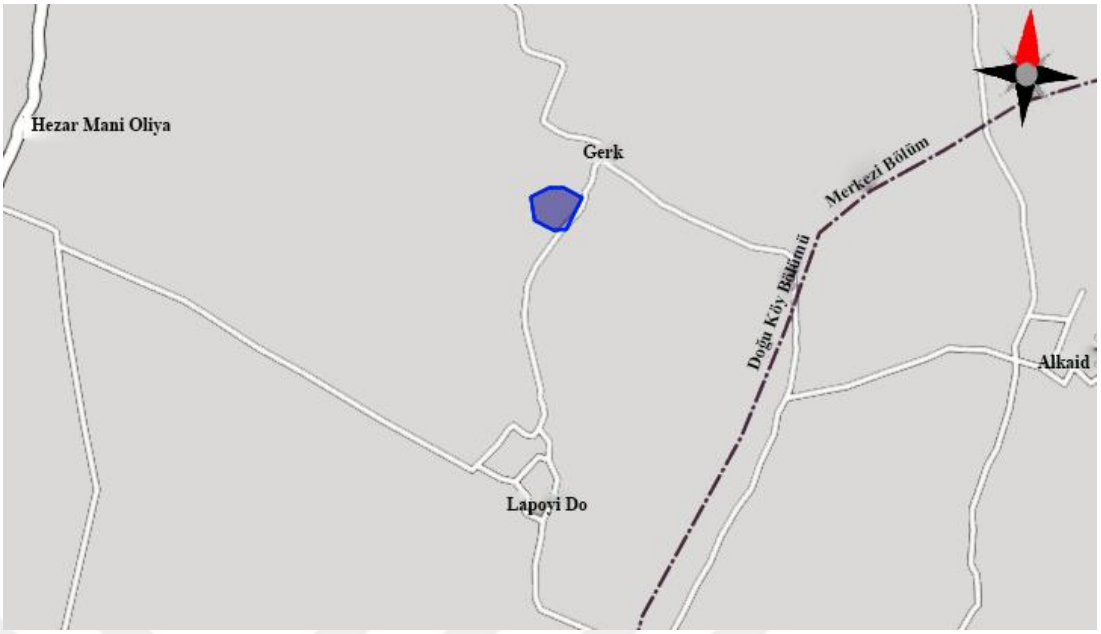

Harita 4.10. Mehr Alnesa Tepes'nın Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.22. Mehr Alnesa Tepesi Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.23. MehrAlnesa tepesi0 Doğu Görünümü(Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.24.Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.25.Tepenin Kuzey Tarafında Tarım Faaliyetleri Nedeniyle Yaratılan Kesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.26. Tepe Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazılar (Yazarın Fotoğrafı)

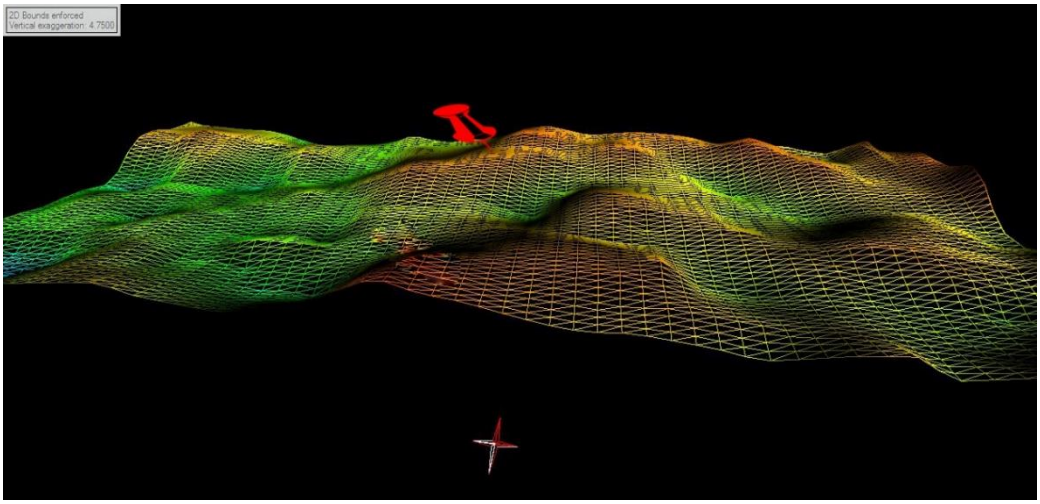

Harita 4.11. Ramhormoz Ovası'nin Üç Boyutlu Görünümünde Mehr Alnesatepes''nin Topografyasi Ve Konumu (www.Google Earth.com)

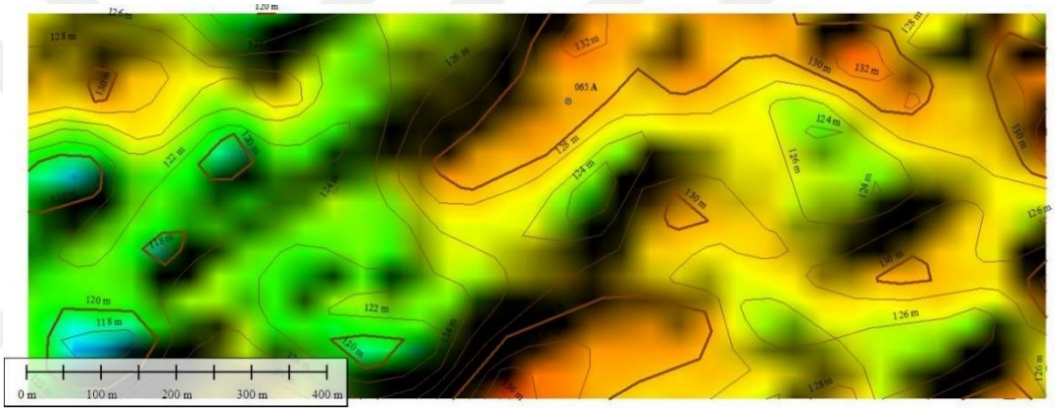

Harita 4.12. Mehr Alnesa Tepes''nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

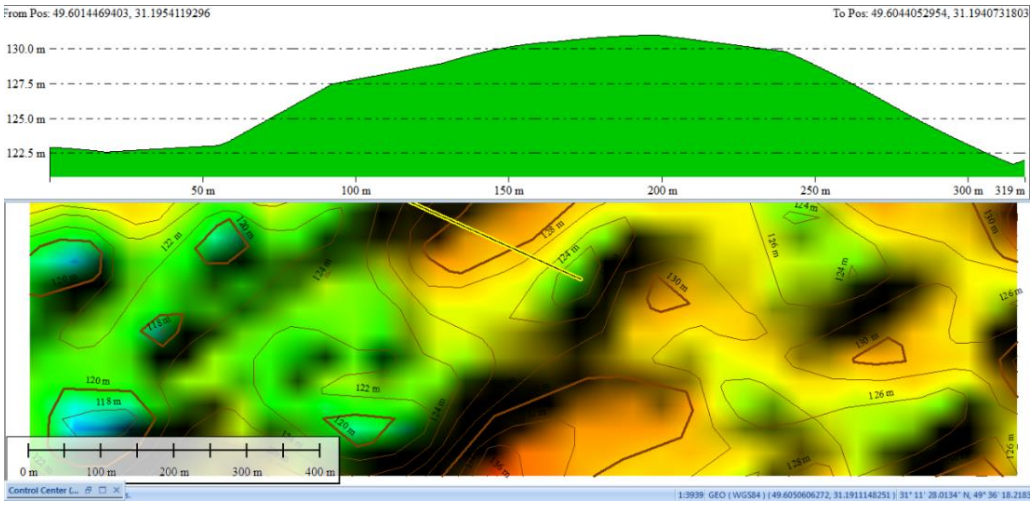

Harita 4.13. Mehr Alnesa Tepes'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.27. Mehr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.28: Mehr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.4

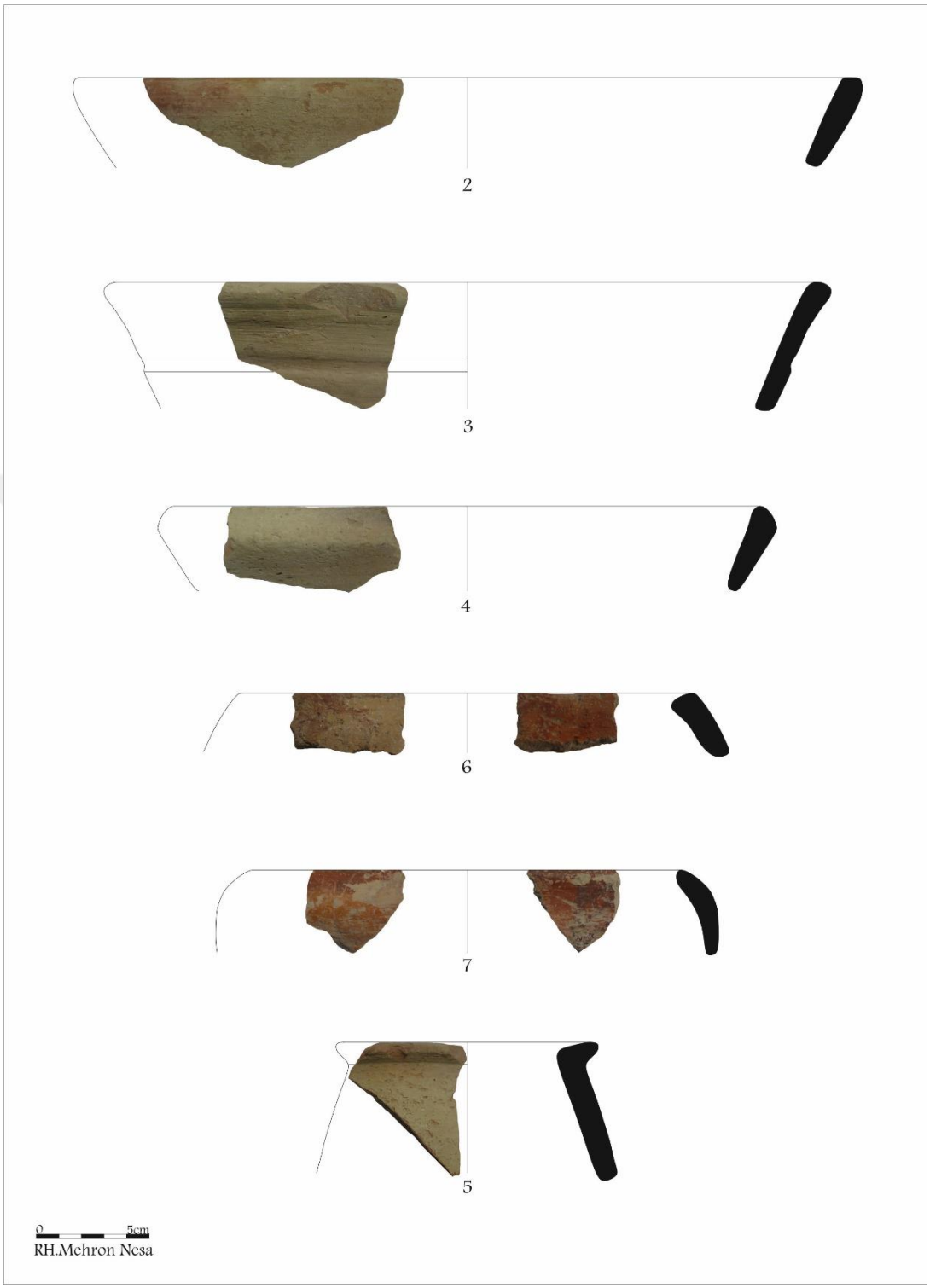

Levha 4.4. Mehr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

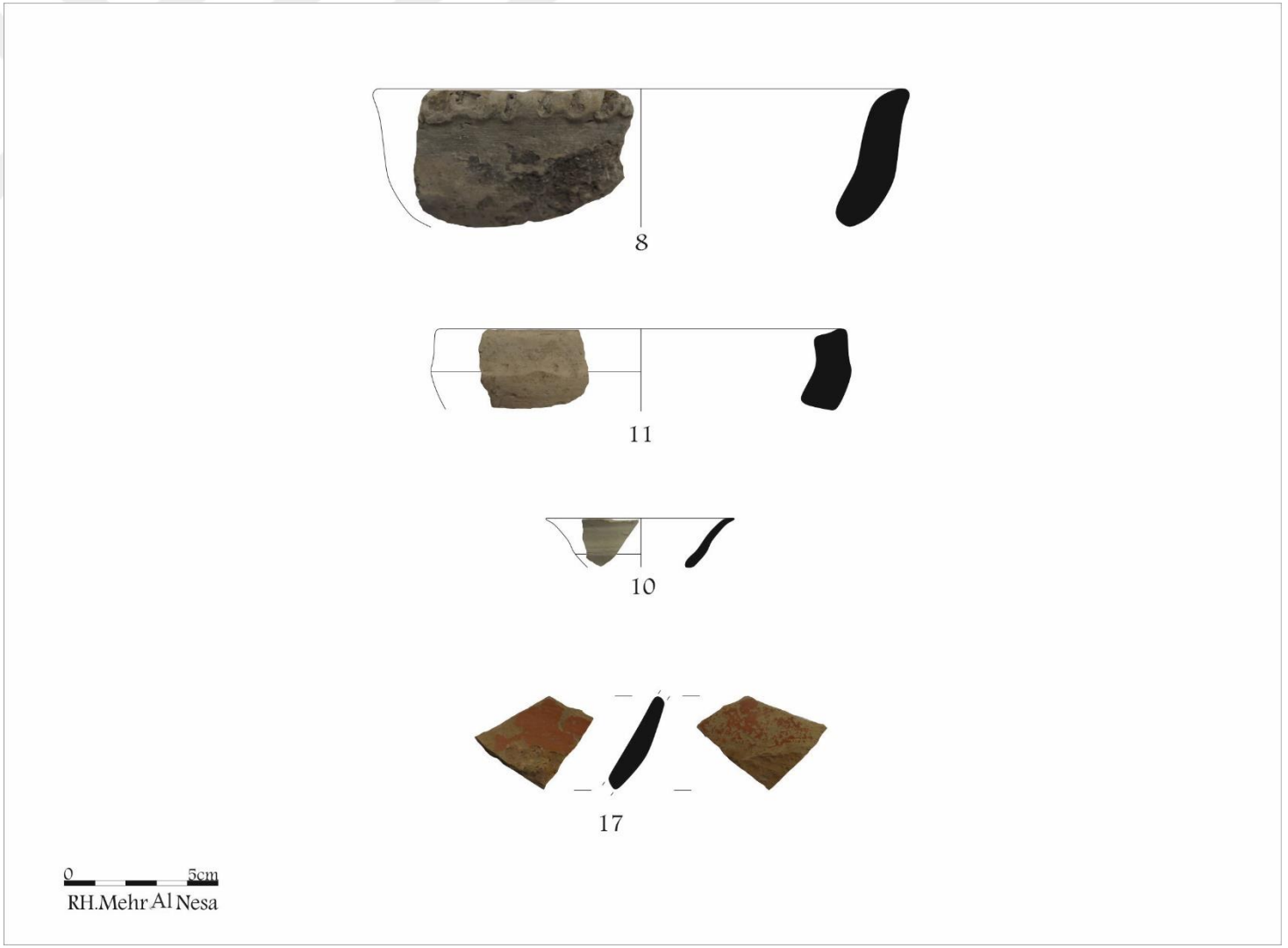

Levha 4.5. Mehr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.3. Tepe Mehr Al Nesa Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
2	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	Kırmızı boya dış yüzeye akmıştır
7	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	
8	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	Ağız Üzerinde kazıma bezeme
9	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
10	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	yüksek	yüksek	-
11	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
12	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
13	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Kulp	El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
14	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
15	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
18	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
19	065A	Tepe Mehr Al Nesa	Kaide parçası (Dip)	Çark	Kırmızı	Kırmızı		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.1.1.4. Tepe Kheyr Alnesa-065 C

Yerşelşim Adı	Tepe Kheyr Alnesa
Yerleşim Kodu	RH 065C
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 367004 E ; 3451856 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	131m
Kültürel Evre	Akhaimenid – Part- Post Safavi-Gacar

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe Ramhormoz ileçesinin güney tarafında, Lepui 1 ile Lepui 2, köyü arasındaki asfalt yolun yanında yer almaktadır. Tahribat sebebiyle bu alanın pek çok kısmı tahrip olmuştur, bu nedenle tepenin gerçek alanını tahmin etmek mümkün değildir ancak şu anda bu tepenin yüzölçümü 1.4 hektar ve 113x100 m boyutundadır ve aynı zamanda zemin seviyesinden bir metre yükseklikte olduğu söylenebilir. Bu alanın yüzeyinde bina temellerinin kalıntıları ile nehir molozlarından yapılmış duvar kalıntıları da görülmektedir. Yüzey çalışması sırasında tarihi ve İslami dönemlerine ait çanak çömlek parçalarının örnekleri gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepenin yüzeyinde ve çevresinde, tahribatlar nedenleri arasında, tarımsal ile sivil faaliyetlerden bahsedebiliriz. Tepenin güney tarafı tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Ayrıca tepenin ortasına şapka şeklinde kubbesi olan Khair al-Nisa adı verilen bir türbe inşa edilmiştir. Orta ve güney kesimlerde türbenin çevresindeki alan ölüleri gömmek için kullanılmıştır. Bu tepenin yüzeyinde muhtemelen son 150 yıldan daha eski mezarlar da görülmektedir. Ayrıca tepenin kuzey tarafınadan geçen asfalt bir yolun inşa edilmiş olması, tepenin bu kısmının tahrip olmasına neden olmuştur.

Resim 4.29. Kheyr Alnesa Tepesi'nin Uydu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.30. Kheyr Alnesa Tepesi'nin Kapsadiği Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (Yazarın Fotoğrafı)

Harita 4.14. Kheyr Alnesa Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.31. Kheyr Alnesa Güney Görünü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.32. Kheyr Alnesa Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.33. Kheyr Alnesa Tepesi'nin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.34.Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kutsal Mekan Ve Mezarlar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.35.Tepenin Yüzeyinde Bulunan Mimari Temellerin Kalıntıları (Yazarın Fotoğrafı)

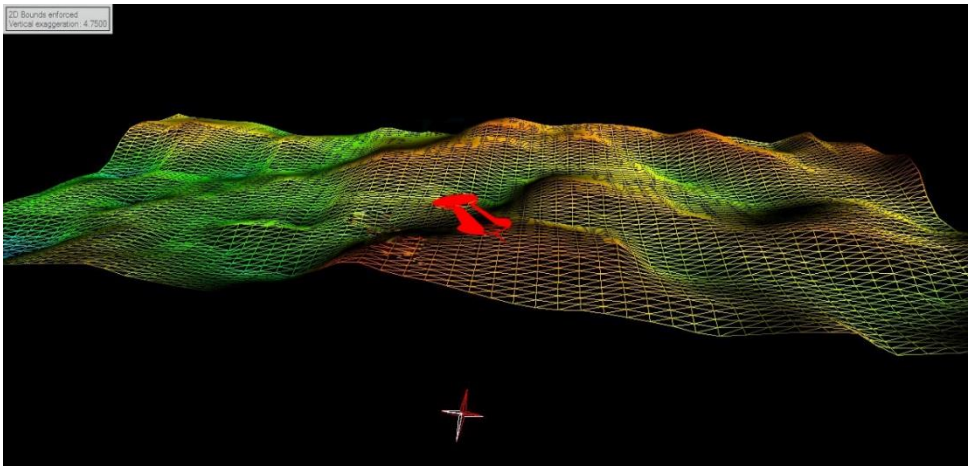

Harita 4.15. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde kheyr Alnesa Tepes'nin konumu (www. Google Earth.com)

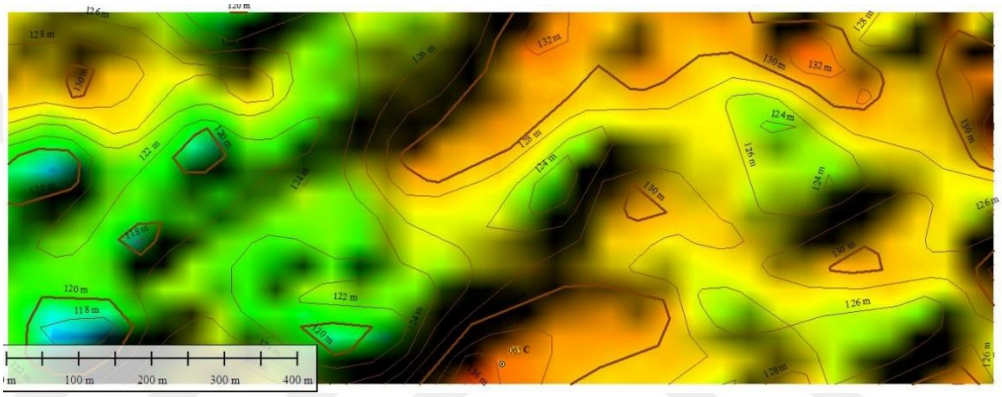

Harita 4.16. Kheyr Alnesa Tepes'nin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

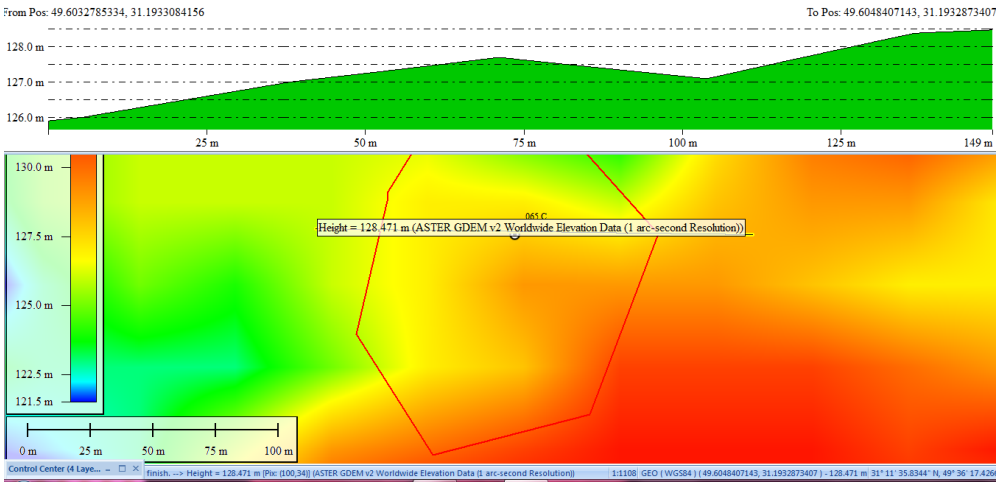

Harita 4.17. Kheyalnesa Tepes'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.36. Kheyr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.37. Kheyr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.6

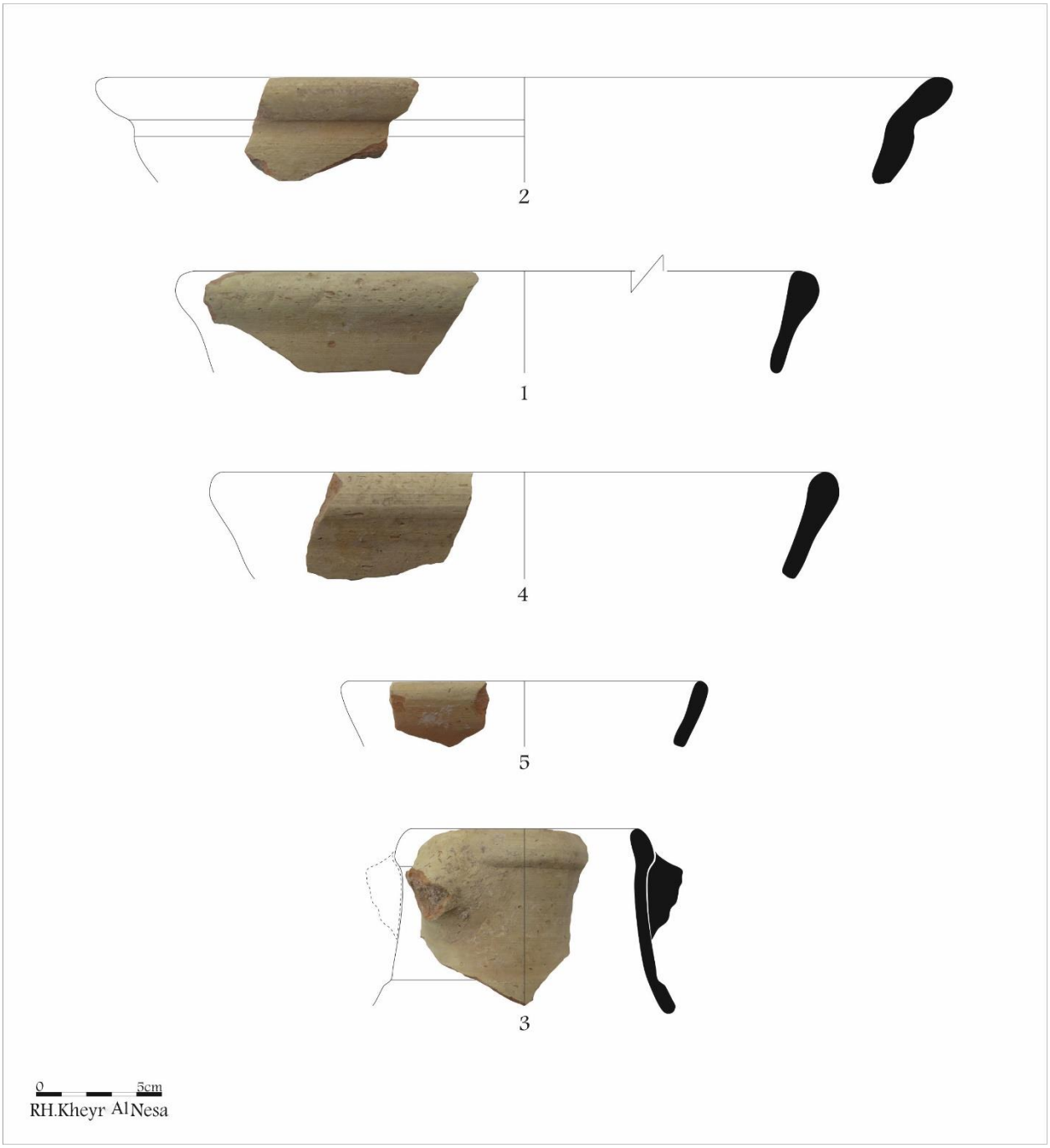

Levha 4.6. Kheyr Alnesa Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.4. Tepe Kheyr Al Nesa Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Ağız parçası ve kırık kulp	Çark ve El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	065 C	Tepe Kheyr Al Nesa	Taban parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-

4.1.1.5. Tell-e Gour Piyazi- 093 A

Yerleşim Adı	Tell-e Gur Piazi
Yerleşim Kodu	RH 093A
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 373115 E; 3459678 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	223 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan Ramhormoz ilçesinin doğu yakasında, Amir Çeraghali köyünün yaklaşık 200 metre doğu tarafında ve su akışındaki asfalt yolun yanında yer almaktadır. Bu bölge yerel halk tarafından Tel Gour Piazi olarak adlandırılır. Bugün bu tepeden geriye kalan kısmının yüzölçümü 1.4 hektar ve 250x60 metre boyutundadır. Zamanla meydana gelen ciddi hasar nedeniyle bu tepenin gerçek alanını tahmin etmek mümkün değildir. Bu alan doğal bir tepe üzerinde kurulmuştur. Alanın yüzeyinde, çoğunlukla sahada bol miktarda bulunan nehir molozları ve alçı harcı ile yapılan binaların temel kalıntıları açıkça görülmektedir. Yüzey çalışmasında mimari kalıntıların yanı sıra tarihi dönem ait çanak çömleklerin varlığı gözlemlendi.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tepenin dört bir yanında tarım, sivil ve kaçak kazı faaliyetleri sonucu yıkımına tanık oluyoruz. Alanın batı kısımları çiftçiler tarafından tahrip edilmiş ve tarım arazisine eklenmiştir. Tepenin güney tarafında da tarım arazilerinin sulanması için su kanalının inşası tepenin diğer kısmının tahribatına neden oluşmuştur. Sitenin kuzey tarafı ise yol yapım faaliyetleri nedeniyle tahrip olmuştur. Ayrıca, tepe yüzeyinde yapılan bilimsel olmayan kazılar, sitenin bazı kısımlarını tahrip etmiştir. Bununla birlikte tepenin etrafındaki alanlarda tarım ürünlerini depolamak üzere köy sakinleri tarafından inşa edilen küçük hububat depoları ile yüksek enerji gerilim hatlarının bu alandan geçmesi, antik tepenin topraklarının birçok bölümünün tahrip olmasına yol açmıştır. Tarihi dönemin kültürünün belirlenmesi açısından çok değerli olan bu tepenin, daha fazla tahrip olmasını önlemek için Kültür Varlıkları Teşkilatı tarafından koruma tedbirlerinin değerlendirilmesi umulmaktadır.

Resim 4.38. Tell-e Gour Piyazi'nin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.39. Mehr Alnesa Tepesi'nın Kapsadığı alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

Harita 4.18. Tell-e Gour Piyazi'nin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.40. Tell-E Gour Piyazi, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.41. Tell-E Gour Piyazi Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

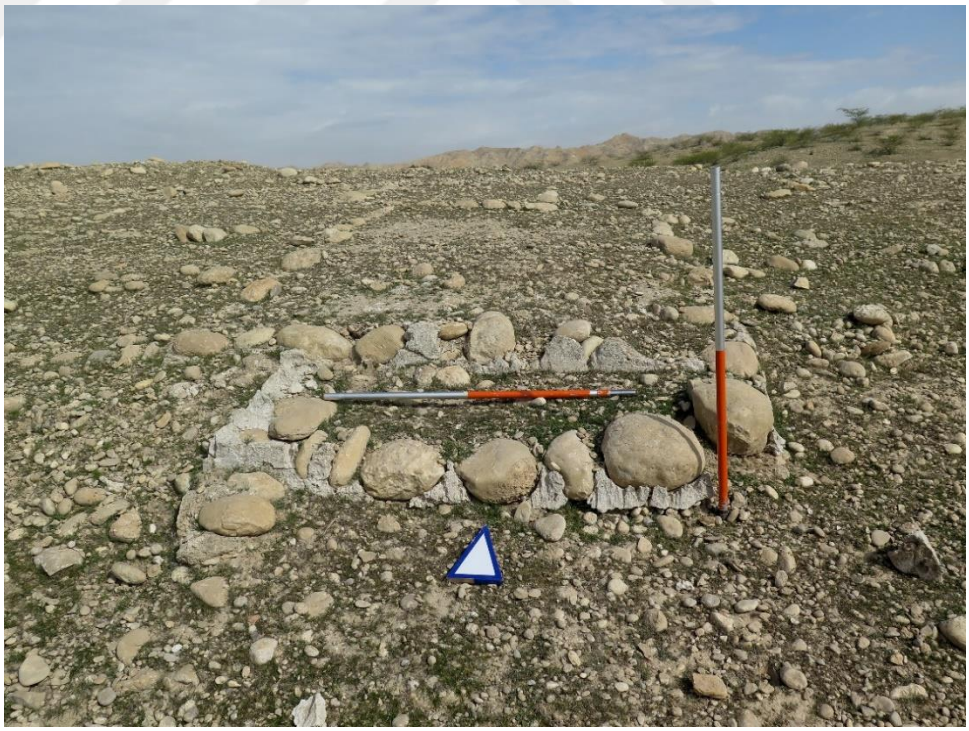

Resim 4.42. Tepenin Yüzeyinde Açıkça Görülen Antik Binaların Temel Kalıntıları (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.43. Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.44. Tepenin Güney Kesiminde Yapılan Su Kanalı (Yazarın Fotoğrafı)

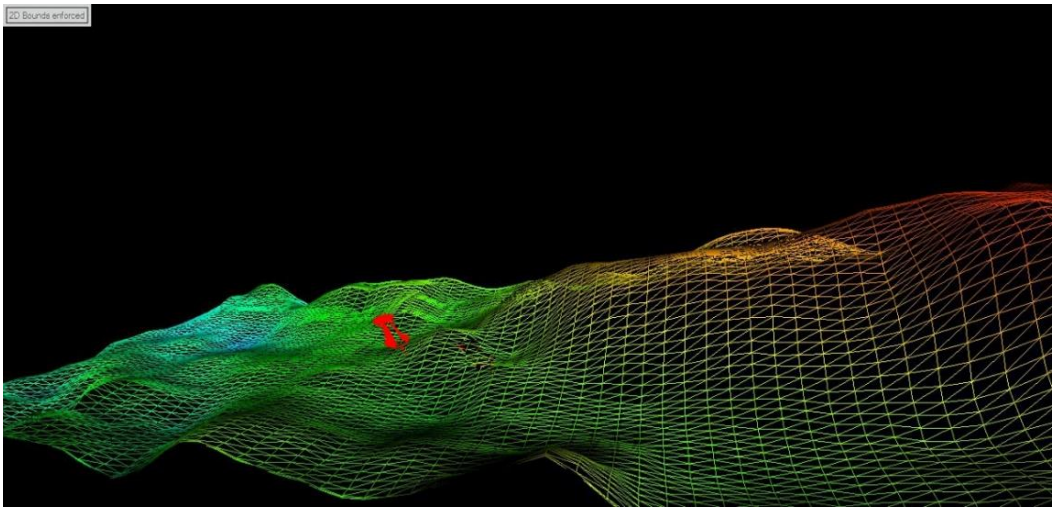

Harita 4.19. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e Gour Piyazi (www. Google Earth.com)

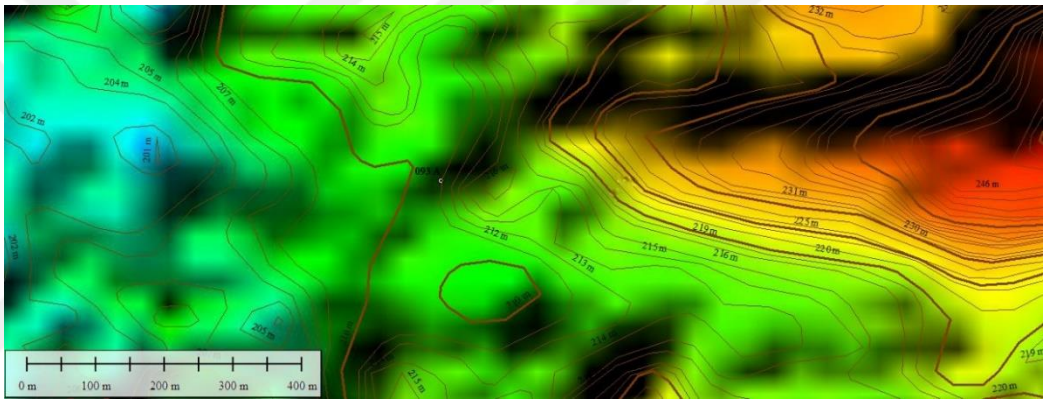

Harita 4.20.Tell-e Gour Piyazi Tepes'nin Topografya Harita (www. Google Earth.com)

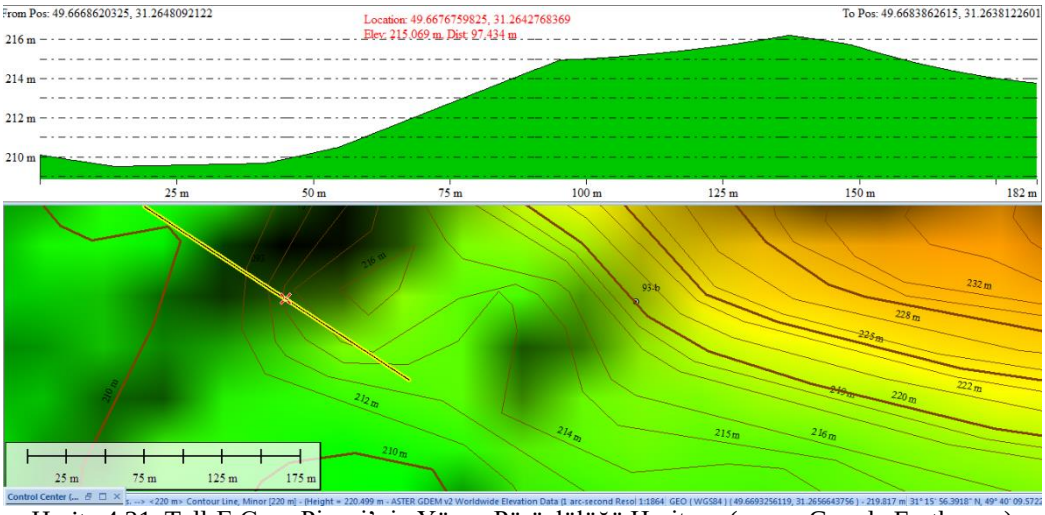

Harita 4.21. Tell-E Gour Piyazi'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.45. Gour Piyazi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.46. Gour Piyazi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

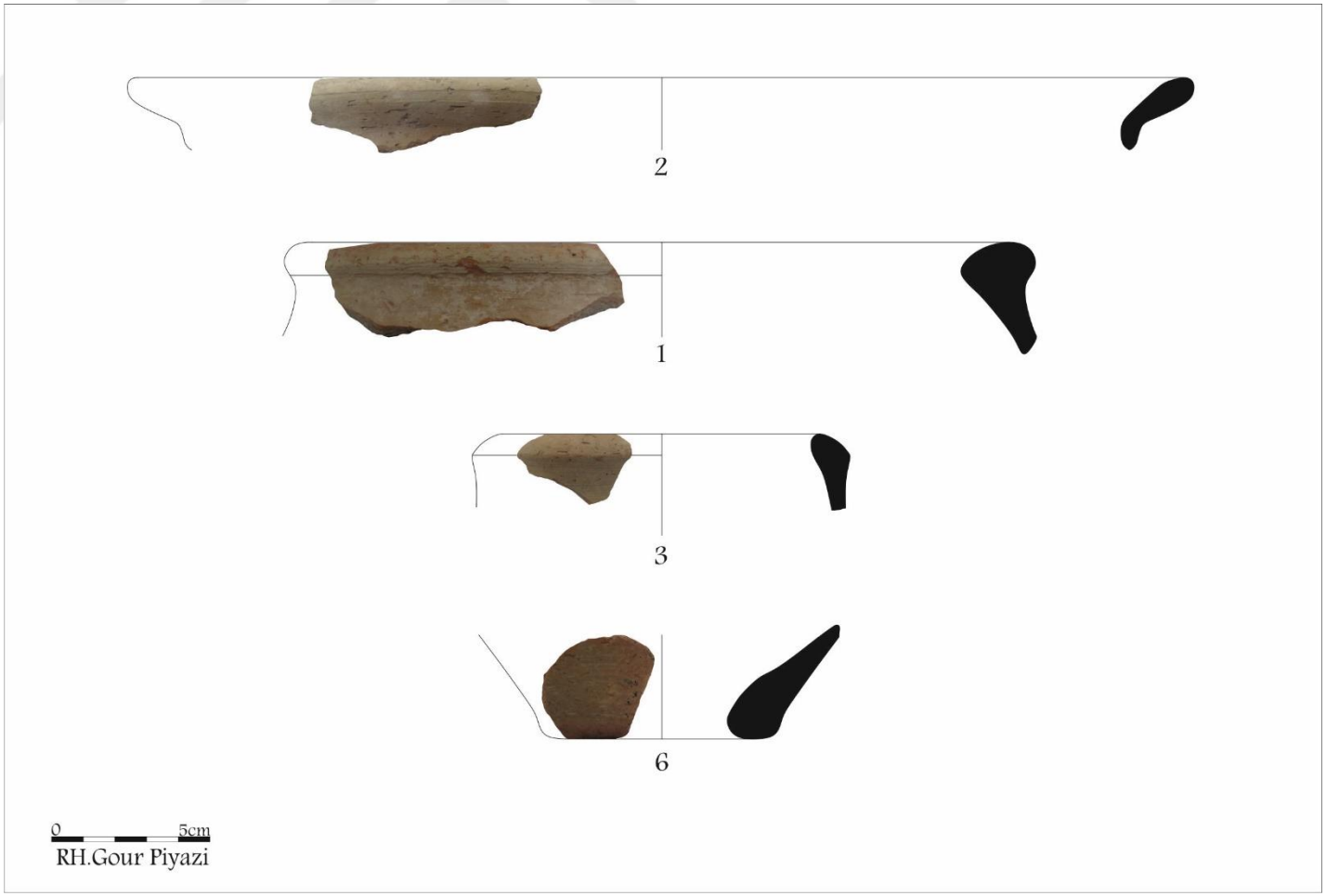

Levha 4.7. Gour Piyazi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.5. Tepe Gour Piyouzi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
5	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	093 A	Tepe Gour Piyouzi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.1.1.6. Char Tagi- 093 B

Yerleşim Adı	Çahar Tagi
Yerleşim Kodu	RH 093 B
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 3733514 E; 3459645 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	231m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan, Ramhormoz şehrinin doğu tarafında ve Zir Zard köyünün giden asfalt yolun kuzey tarafında bir tepe üzerinde ve Dorikel köyü (Koli Alireza) yakın bir konumda yer almaktadır .Bu tepe nispeten geniş bir alana sahip olması ile birlikte günümüzde 1.1 hektar ve 250x110 metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Kesinlikle, gelişme zamanında bu yerleşimin alanı şu anda gördüğümüzden çok daha geniş olduğu düşünülmektedir. Genel olarak, alanın tüm yüzeyi üzerinde farklı boyutlarda moloz taşları ile kaplı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte kendine has yetişen farklı bitki türleri yerleşimin bazı kısımlarını kaplamaktadır. Bu alanda Sasani döneminde bol miktarda bulunan taş ve alçı harcı kullanılan dört kemerli bir yapı oluşturulmuştur. Dört kemerli yapıyı çevreleyen nehir kaya taşlarından yapılmış temeller de görülmektedir; bugüne kadar bu alanda herhangi bir arkeolojik kazı yapılmadığı için bu temellerin kesinlikle dört kemerli yapı ile ilişkili olduğu kesin olarak söylenemez; Bu taş temeller, Sasani öncesi dönemde bu alanda inşa edilen yapılarla ilgili olabilir. İlk yüzey çalışmasında, bölgede iyi bir çanak çömlek dağılımı gözlemlendi ve bunun sonucunda tarihsel döneme ait çeşitli çanak çömlek parçaları elde eldilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepenin tahribatının nedenleri arasında tarımsal faaliyetler, inşaat ve kaçak kazıları gibi insan faktörlerinden bahsedebiliriz. Tepenin etrafındaki araziler tarımsal ürün yetiştirmek için kullanılmıştır. Ayrıca bu antik sitenin bazı kısımlarını tahrip eden tarım alanlarına ulaşmak için tepede staplize yol oluşturulmuştur. Bununla birlikte alanın yüzeyinde ve dört kemerli yapının çevresinde kaçak kazı çukurları görülmüştür ve bu da bu tepenin tahrip edilmesinde bir başka etken olmuştur. Bu tepe, tarihi dönemin

kültürlerinin belirlenmesi açısından çok önemlidir, bu nedenle bu alanın daha fazla tahribatını önlemek için Kültürel Miras Teşkilatı tarafından önlemler alımasını diliyoruz.

Resim 4.47. Char Tagi Tepesi'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.48. Char Tagi Tepesi'nin Kapsadiği Alan Ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

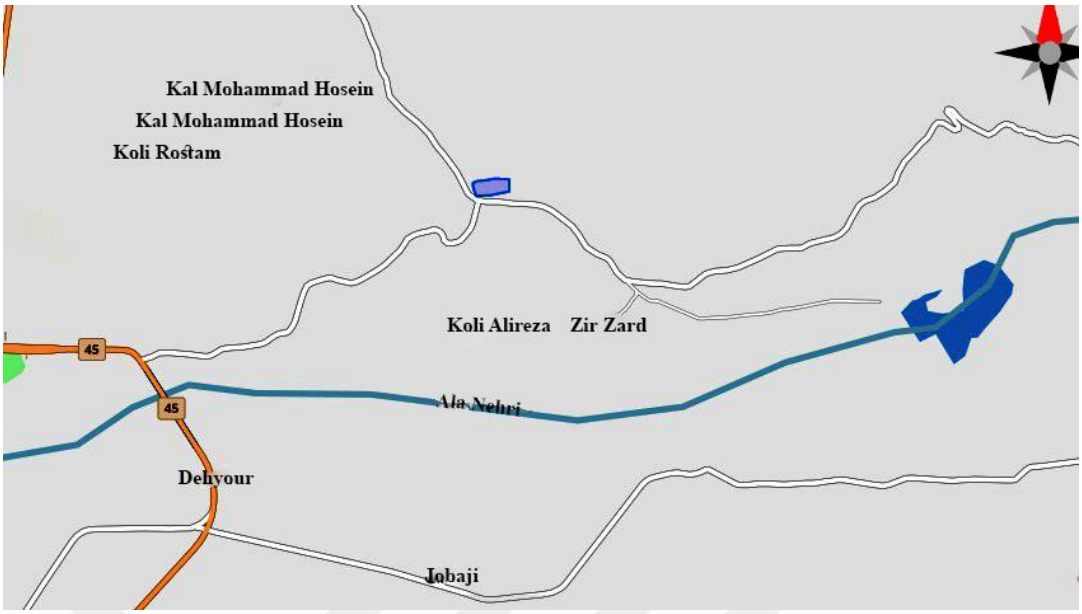

Harita 4.22. Char Tagi Tepesi'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim4.49. Char Tagi Tepesi, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.50. Char Tagi Tepesi, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.51. Char Tagi Tepesinde, Char Tagi Yapısının Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

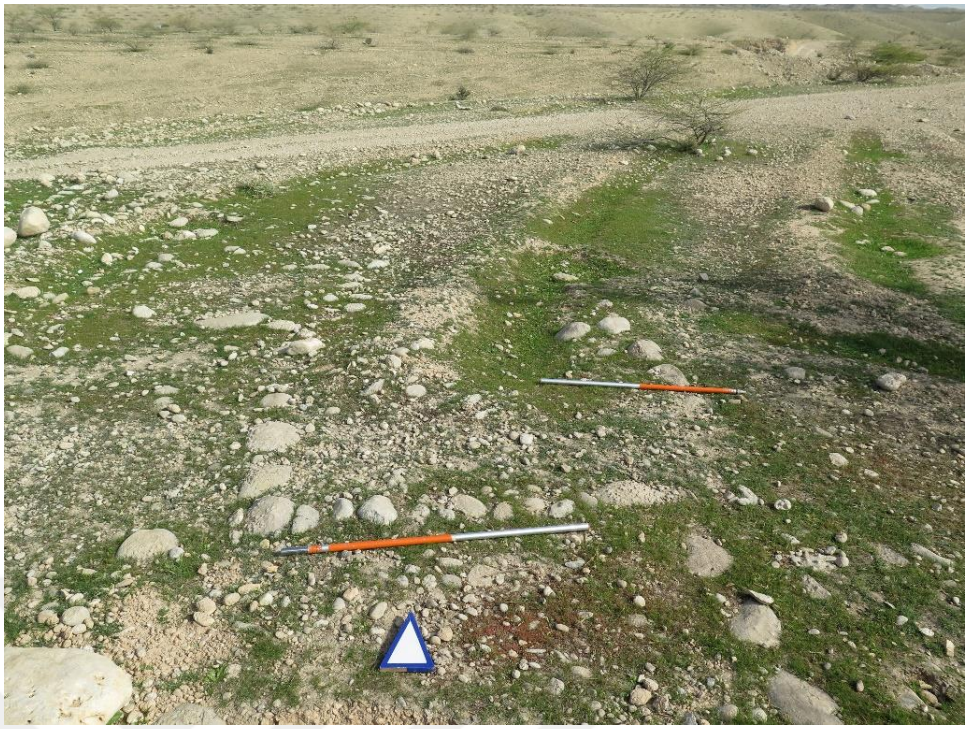

Resim 4.52: Tepenin Yüzeyinde Bulunan Binaların Temel Kalıntıları (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.53: Tepenin Yüzeyinde Bulunan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

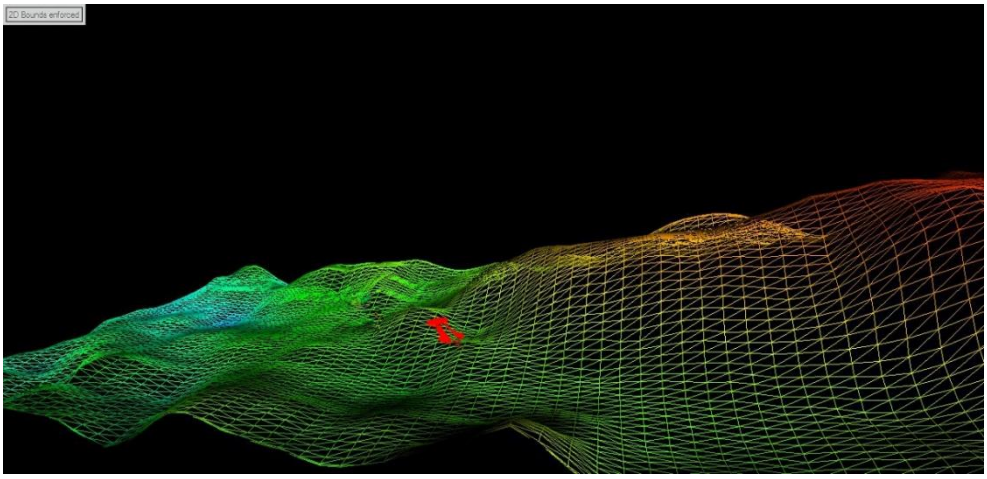

Harita 4.23. Ramhormoz Ovası'nin Üç Boyutlu Görünümünde Char Tagi Tepesi'nin Konumu (www.Google Earth.com)

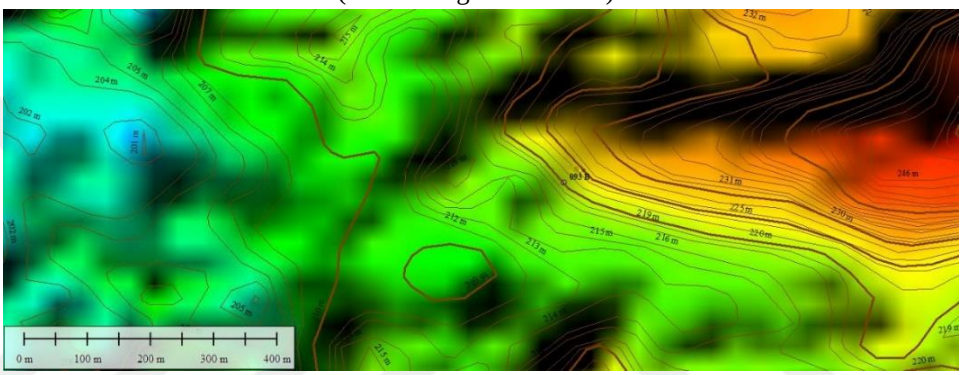

Harita 4.24. Char Tagi Tepesi'nin Topografya Harita (www.Google Earth.com)

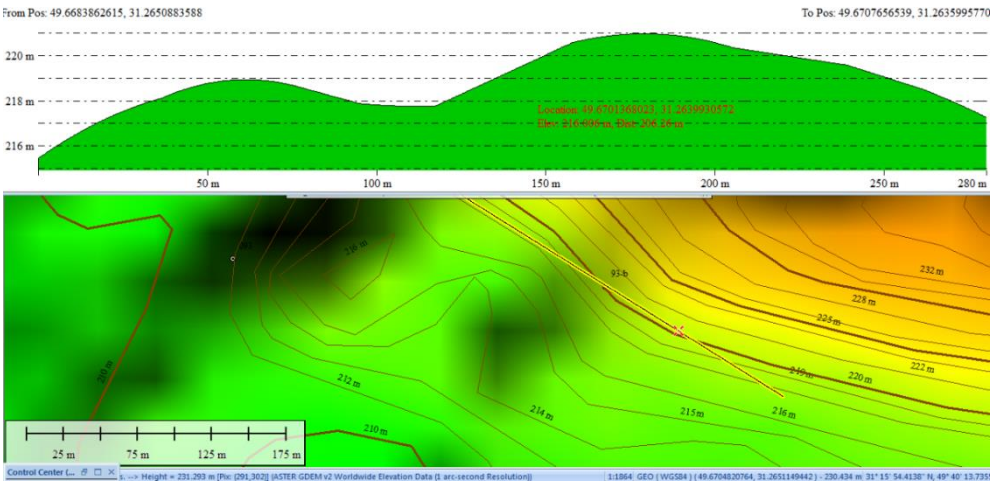

Harita 4.25. Char Tagi Tepes'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.54. Char Tagi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.55. Char Tagi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.8

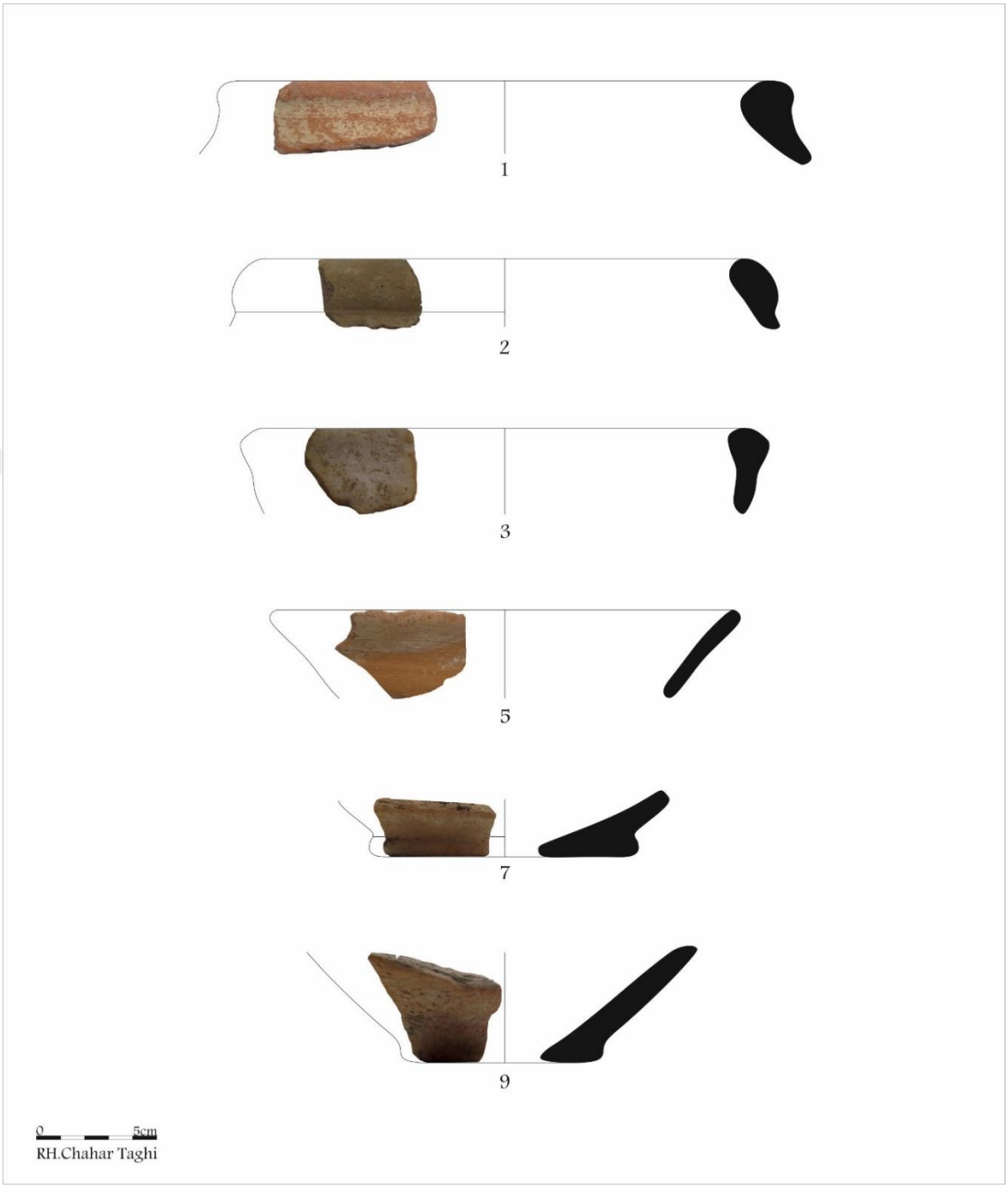

Levha 4.8. Char Tagi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.6. Tepe Char Tagi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
4	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	093 B	Char tagi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Haşin	-
7	093 B	Char tagi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
8	093 B	Char tagi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
9	093 B	Char tagi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-

4.1.1.7. Tell-e Kaid-104

Yerleşim Adı	Tell-e Kaid
Yerleşim Kodu	RH 104
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 366371 E; 3459444 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	96 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve tarım arazileri arasında yer almaktadır. Tepenin yaklaşık 800 metre yakınında Bone Sohrab adlı köyü bulunmaktadır. Zamanla bu tepeye verilen hasar nedeniyle gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte şu anda 0.6 hektar ve 62x59 metre boyutunda olup çevredeki arazinin yaklaşık 2 metre yüksekliğindedir. Tepenin etrafındaki alanda çok sayıda yaşlı, köklü ağaç görülmekle birlikte alan yüzeyi çöl çalıları ve Toleh denilen kendiliğinden yetişen yerel bitki türleri ile kaplıdır. Yerleşim yüzeyinde yaptığımız yüzey araştırmaları esnasında tarihi dönemlerine ait zengin bir çanak çömlek dağılımı gözlemlenmiş olup, bazı örnekler arkeolojik çalışmalar için seçilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepenin çoğu bölümü yapılan tarım, inşaat ve kaçak kazı faaliyetleri nedeniyle ciddi bir şekilde tarip olmuştur. Tepenin dört coğrafi tarafı çiftçiler tarafından sürülmüş ve tarım ürünleri yetiştirilmek için kullanılmıştır. Ayrıca yamaçta tarım alanlarının su transferi ve sulanması için küçük su kanalları oluşturulması tepenin bu kısmının tahrip olmasına yol açmıştır. Tepenin güney yamacında tarım arazisine su transfer tesisi gibi görünen küçük bir bina inşa edilmesi de bu yerleşimin taribatında bir diğer önemli faktördür. Ayrıca tepenin farklı kısımlarında kaçak kazılar neticesinde ortaya çıkan çukurlar da bu değerli tepenin bazı bölümlerinin tahrip olmasına sebep olmuştur.

Resim 4.56: Tell-e Kaid'ın uydu görünümü (www. Google Earth.Com)

Resim 4.57: Tell-e Kaid'ın kapsadığı alan ve zeminden çevre ölçüsü (www. Google Earth.Com)

Harita 4.26: Tell-e Kaid'ın konumunu gösteren harita (www. Google Earth.Com)

Resim 4.58: Tell-e Kaid, güney görünümü (www. Google Earth.Com)

Resim 4.59: Tell-e Kaid, batı görünümü (www. Google Earth.Com)

Resim 4.60:Tepenin yüzeyinde yapılan kaçak kazı izleri (www. Google Earth.Com)

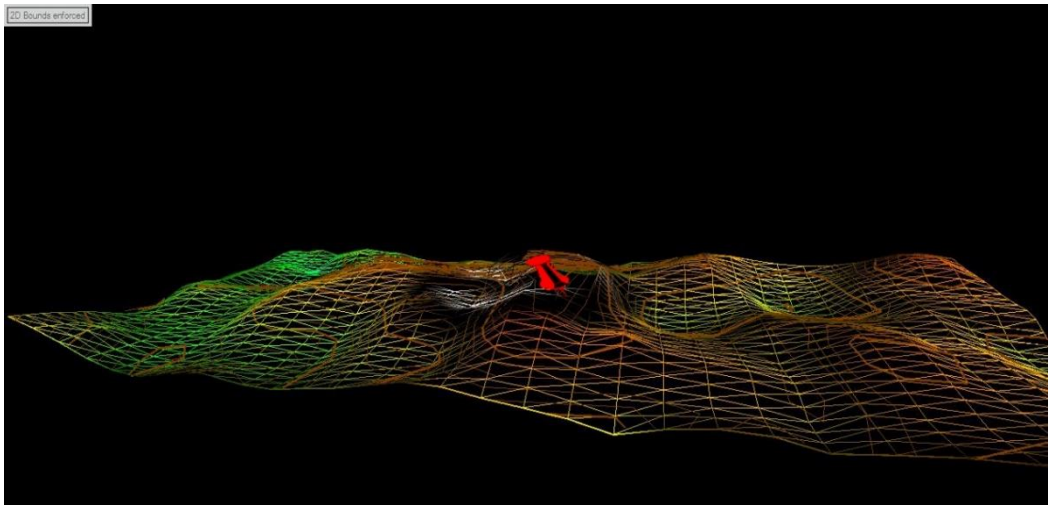

Harita 4.27:Ramhormoz ovasının üç boyutlu haritasında Tell-e Kaid'ın konumu (www. Google Earth.Com)

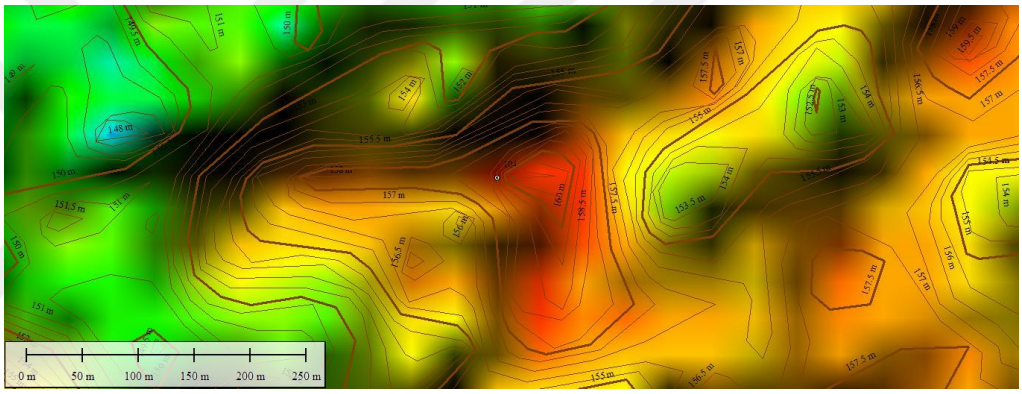

Harita 4.28: Tell-e Kaid'ın topografya haritası (www. Google Earth.Com)

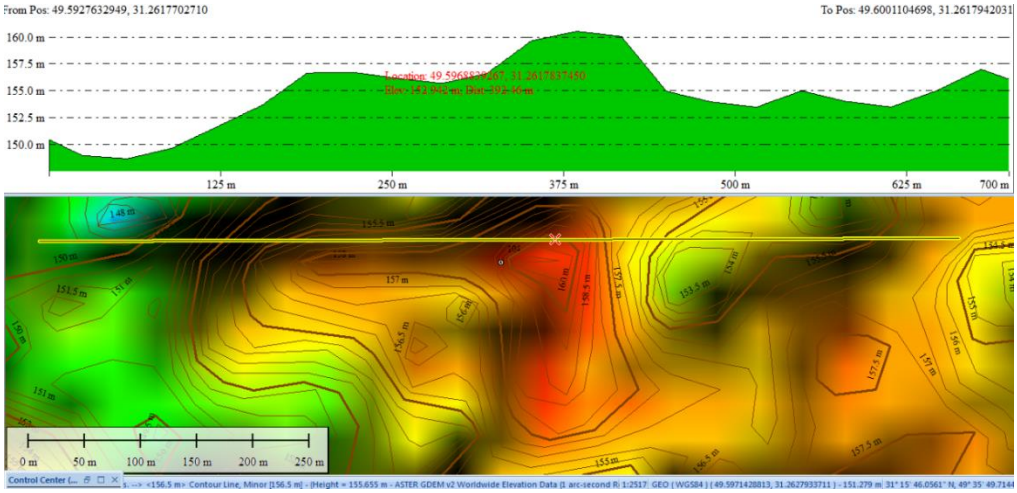

Harita 4.29: Tell-e Kaid'ın yüzey pürüzlülüğü haritası (www. Google Earth.Com)

Resim 4.61: Tell-e Kaid yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi (www. Google Earth.Com)

Resim 4.62:Tell-e Kaid yerleşiminden ele geçen seramiklerin dış yüzeyi (www. Google Earth.Com)

Levha 4.9

Levha 4.9. Tell-E Kaid Yerleşiminden Ele Geçen (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.7. Tell-E Kaid Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
2	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	Dış yüzey kazıma yatay çizgiler
3	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
6	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
7	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
9	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
10	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
11	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	Orta	-
12	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
13	104	Tell-e Kaid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	104	Tell-e Kaid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
15	104	Tell-e Kaid	Gövde parçası	Çark	Kımızı	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	yüksek	yüksek	-
16	104	Tell-e Kaid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-

4.1.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.1.2.1. Mal Grupları

Ala Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 4 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.1.2.1.1. Açık Yeşil Astarlı Mal

Ala Nehri havzasında çok bulunan mal gruplardan bir diğeri Açık Yeşil astarlı maldır. Dış ve iç yüzeyinde bulunan kalın açık yeşil astar bu mal grubun en belirgin özelliğidir. Tek Örnekte dış yüzeyde açık yeşil astar ve iç yüzede ise kırmızı astar kullandığı görülmektedir.

Hamur Özellikleri

Tamamı kaba, orta ve ince olarak nitelendirilebilecek seramiklerden oluşan açık yeşil astarlı malın hamur rengi ağırlıklı olarak turuncu ve kahverengi olup, daha az oranda portakalımsı kahve, devetüyü, gri tonlarında hamur rengine sahiptir. Hamur ince, orta ve iri kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçaları ile katkılıdır. Açık yeşil astarlı mal grup içerisinde bulunan seramiklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiş örnekler bulunmaktadır.

Yüzey Özellikleri

Bu grubun en belirgin yüzey özelliği kalın açık yeşil astarlı olmasıdır. Dış ve iç yüzeyler genellikle açık yeşil olmakla birlikte bazı örneklerde, turuncu, gri, açık kahve ve devetüyü dış ve iç yüzey renkleri gözlenmektedir.

Üretim Tekniği

Parçaların büyük bir kısmı çarkta biçimlendirilmekle birlikte az sayıda örneğin elde biçimlendirildiği gözlenmiştir.

Formlar

Açık yeşil mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 32 adet kap parçası mevcuttur. Bunun yanı sıra tipolojik değerlendirmeye alınan örnekler genel form özellikleri yeterince belirgin olan çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır. Kapların

formunu ortaya çıkaran, ağız kenarı, omuz, boyun, gövde, dip ve kulp özellikleri ve bunların birbriyle ilişkisi ön planda tutulmuştur. Tiplerin belirlemesinde kullanım fonksiyonları yerine daha çok kapların form özelliklerine bağlı kalınmıştır. Açık yeşil mal seramiği öncelikle ağız ve gövde çapı ilişki açısından ***Açık kaplar ve Kapalı Kaplar*** olarak sınıflandırılmıştır. Buna göre, ağız çapı gövde çapından büyük olan kaseler grubunda ele alınmıştır. Söz konusu formlar daha çok servis kapları niteliğindedir. Açık biçimli olan kaplar özellikle boyutları açısından değerlendirildiğinde çok kişilik veya tek kişilik yemek kapları şeklinde tanımlanabilir. Ağız çapı gövde çapından küçük olan boyunlı çömlekler grubunda ele alınmıştır. Kapalı kap formlarının ise daha çok depolama, pişirme veya içecekleri servis yapma amaçlı olarak kullandığı düşünülebilir. Kapalı kapların adlandırılmasında daha çok ağız, boyun ve gövde özellikleri ön planda tutulmuştur.

Çanaklar

Çanaklar oranla kase formuna ait örneklere çok fazla rastlanmaktadır. Ağız genişliği yüksekliğinin iki katından az olan açık formlar ***Kase*** olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak kaseler üç alt tipe ayrılmaktadır. Yarı oval gövdeleri ile dikkatı çeken kaseler ***Basit Kase*** tipi olarak değerlendirilmiştir (levha 4.2: No.11; levha 4.4: No. 2,3,4,6; levha 4.6: No. 1,4,5; levha 4.7: No.2; levha 4.8: No.5). Bir diğer tip dik boyunlu ve ağız kenarları özellikle düzleştirilmiş ***sığ kaseler*** olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bunula birlikte içe çekik ağızlı, yuvarlak gövdeli kaseler de bir diğer tip grubu oluşturmaktadır. Kase grubu içinde daha yaygın olarak görülen bir diğer tip ***Omurgalı Kase*** olarak yer almaktadır (levha 4.6: No. 2; levha 4.9: No. 1, 4),.

Çömlekler

Ala Nehri havzasında yer alan yerleşimlerden elde edilen seramikleri içerisinde gruplardan boyunlu çömlekler yer almaktadır. Kapların kullanım fonksiyonları dışa eğik uzun boyunlu, kalınlaştırılmış ağız kenarı testi olarak tanımlanmıştır (levha: No. 4.3; levha 4.9: No. 10). Sadece depolama amaçıyla kullanılmış iri kaplar kullanım fonksiyonu açısından "Küp" adı altında değerlendirilmiştir (levha 4.1: No. 1,2,4,5,8; levha 4.2: No. 9,14; levha 4.4: No. 5; levha 4. 7: No. 1.; levha 4.8: No. 1,2). Çömlekler oldukça sade görğnğmlğ kısa içe dönük ağızlı kısa boyunlu çömlekler de diğer grubu oluşturmaktadır (levha 4.7: No. 3) Diğer tiplere ait çanak çömlek arçaları küçük, orta veya iri kaplar ait

olup olmadıklarına bakılmaksızın tümüyle biçimsel özellikleri açısından sınıflandırılmış ve buna göre adlandırılmıştır.

Kap Parçaları

Açık yeşil astarlı mal grubu seramikleri arasında çanak veya çömleğe ait gövde ve dip (levha 4.3: No. 13; levha 4.7: No. 6; levha 4.8: No. 7) parçalarıda bulunmaktadır.

4.1.2.1.2. Kırmızı Astarlı Mal

Yoğun olarak görülen kırmızı mal grubunun en belirgin özelliği yüzey renklerinin kırmızı olmasıdır. Hamur katkıları ve pişme özellikleri açısından kırmızı malın çoğunluğunu ince ve orta katkılar içeren ve yüksek ısıda pişirilmiş orta mal oluşturmaktadır.

Hamur Özellikleri

Kırmızı mal grubunun orta örnekleri ağırlıklı olarak turuncu ve daha az oranda devetüyü ve açık kahve tonlarında hamur rengine sahiptir. Orta ve ince mal kum, çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Kırmızı mal grubunda yer alan kapların tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir. Bu grubun orta örneklerinde gözlenen hamur rengi ise ağırlıklı olarak turuncu olup, daha az oranda devetüyü ve kahve tonlardır. İnce mal kaba mala nazaran daha iyi arıtılmış olup ince kum ve çakıl katkılıdır.

Yüzey Özellikleri

Kırmızı mal grubunun ince ve orta örneklerinin tamamı astarlıdır. Dış ve iç yüzeyler genellikle kırmızı olmakla birlikte bazı örneklerde, turuncu, açık kahve ve devetüyü iç yüzey renkleri gözlenmektedir.

Üretim Tekniği

Orta mal grubunun çoğu çarkta şekillendirilmiştir. Ancak bazı kap parçaların elde yapıldığı tespit edilmiştir. İnce örnekler ise tamamen çarkta biçimlendirildiği anlaşılmaktadır.

Formlar

Kırmızı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 18 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklar oranla kase formuna ait örneklere çok fazla rastlanmaktadır. Ağız genişliği yüksekliğinin iki katından az olan açık formlar ***Kase*** olarak değerlendirilmiştir. Genel olarak kaseler üç alt tipe ayrılmaktadır. Yarı oval gövdeleri ile dikkatı çeken kaseler ***Basit Kase*** tipi olarak değerlendirilmiştir (levha 4.4: No. 7). Bir diğer tip dik boyunlu ve ağız kenarları özellikle düzleştirilmiş ***sığ kaseler*** olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bunula birlikte içe çekik ağızlı, yuvarlak gövdeli kaseler de bir diğer tip grubu oluşturmaktadır. Kase grubu içinde daha yaygın olarak görülen bir diğer tip ***Omurgalı Kase*** olarak yer almaktadır (levha 4.3: No. 5).

Çömlekler

Ala Nehri havzasında yer alan yerleşimlerden elde edilen seramikleri içerisinde gruplardan boyunlu çömlekler yer almaktadır. Kapların kullanım fonksiyonları dışa eğik uzun boyunlu, kalınlaştırılmış ağız kenarı testi olarak tanımlanmıştır (levha 4.3: No. 1).

Kap Parçaları

Kırmızı astarlı mal grubu seramikleri arasında çanak veya çömleğe ait gövde (levha 4.3: No. 10; Levha 4.5: No. 17; levha 4.9: No. 15) ve dip parçalarıda bulunmaktadır (levha 4.3: No. 14).

4.1.2.1.3. Astarsız Sade Mal

Ala Nehri havzasında az görülen mal gruplardan biri Astarsız sade mal grubudur. Bu mal grubu açık yeşil astarlı ve kırmızı astarlı yoğun mallardan sonra daha az yüzdeyi kapsamaktadır. Bu grup içerisinde yumurta kabuğu inceliğinde astarsız sade parçalarda yer almaktadır.

Hamur Özellikleri

Bu gruba ait parçalarr ağırlıklı olarak turuncu ve daha az oranda kahve tonları, gri ve devetüyü tonlarında hamur rengine sahiptir. Hamurlari iyi arıtılmış orta ve ince boyutlarda, kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçaları katkılı bazı örneklerde pişmeden kaynaklanan renk farklılaşmaları ve öz oluşmaları gözlenmektedir. Astarsız sade mal grubunda yer aln tüm kap parçaları tamamen yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey özellikleri

Bu gruba ait tüm parçalar astarsızdır. Dış ve iç yüzey renkleri çoğunlukla aynı hamur tonlarındadır. Yüzey renkleri içerisinde turuncu, açık kahve, gri ve devetüyü oldukça baskındır. Bazı örneklerde gri-kahverengi alacalanmalar gözlenmektedir.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait parçaların çoğu çarkta ve az sayıda elde biçimlendirilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 6 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklar içerisinde en yoğun rastlanan omurgalı gövdeli çanak tiplerinden oluşmaktadır. Bu gruba ait çanakların ağız kenarı dışa dönük olup omurgalı bir gövdeye sahipler (levha 4.5: No. 10,11).

Kap Parçaları

İki çanak parçası hariç ele geçen parçaların tümü dip parçalarından oluşmaktadır (levha 4.2: No. 21; levha 4.8: No. 9; levha 4.9: No. 16).

4.1.2.1.4. Bezemeli Astarsız Mal

Ala Nehri havzasında az görülen mal gruplardan bir diğeri ise astarsız sade kazıma ve kabartma bezemeli mal grubudur. Bu mal grubu söz konusu havzada çok az sayıda gözlemlenmiştir.

Hamur Özelliği

Kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçaları ile katkılı bu mal grubuna ait kap parçaları genellikle orta kalitede yapılmıştır. Hamur rengi gri ve açık kahve tonlarında görülmektedir. Bu gruba ait çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm çanak çömlek parçaları astarsız olup yüzeylerinde kazıma bezeme veyatay bant şeklinde kabartma bezeme görülmektedir. Yüzey renkleri çoğunlukla hamurlarıyla benzeşen bu mal grubunda en yoğun görülen yüzey renkleri gri ve açık kahve tonlarıdır.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait çanakların tamamı çarkta üretilmiştir.

Formlar

Bu grupta tek bir kabın ağız kenarında bezemeli ağız kenarı dışa dönük bir kaseden behsedebiliriz (levha 4.5: No. 8).

4.1.3. Ala Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri

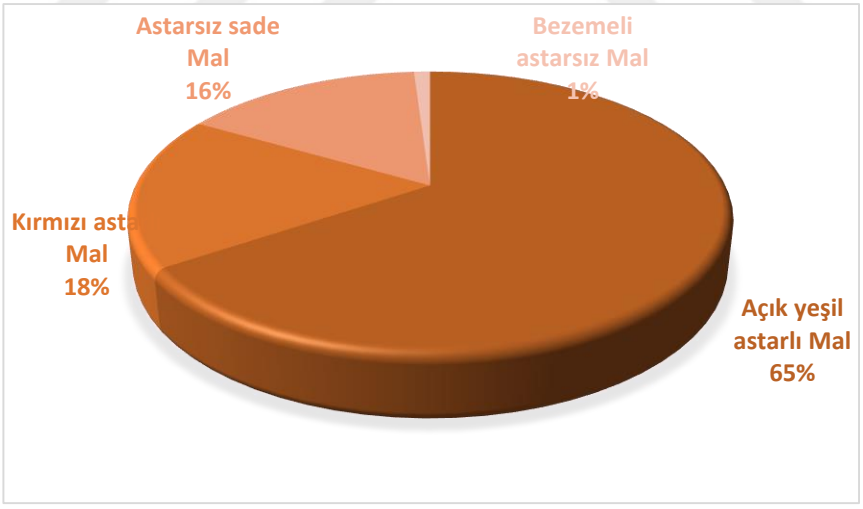

Grafik 4.1. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

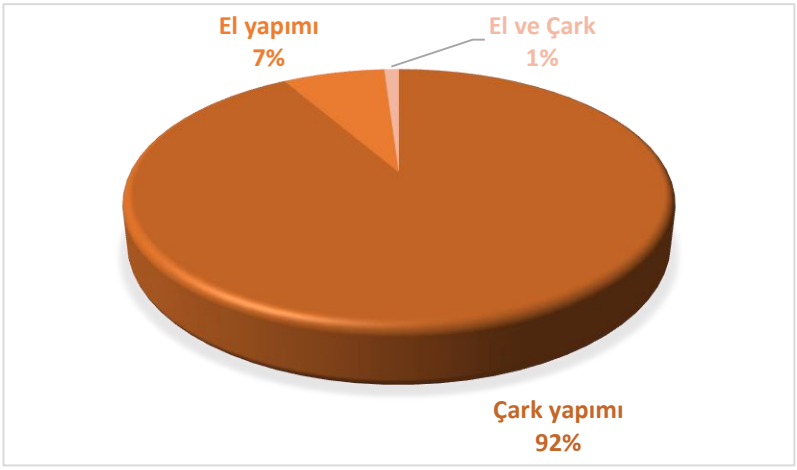

Grafik 4.2. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

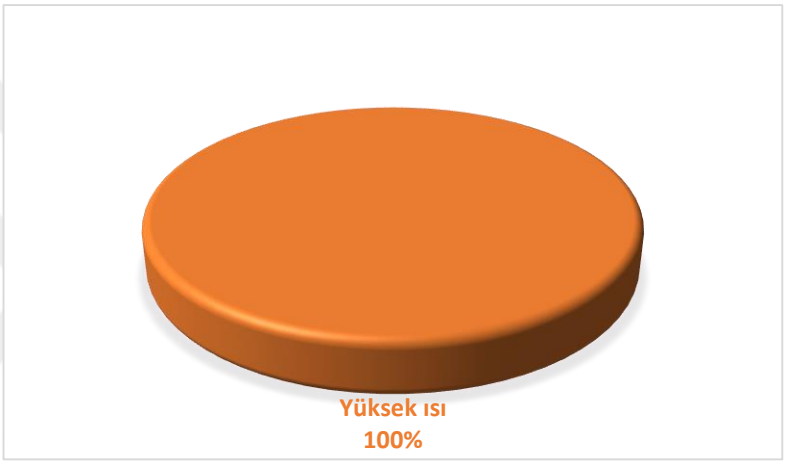

Grafik 4.3. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

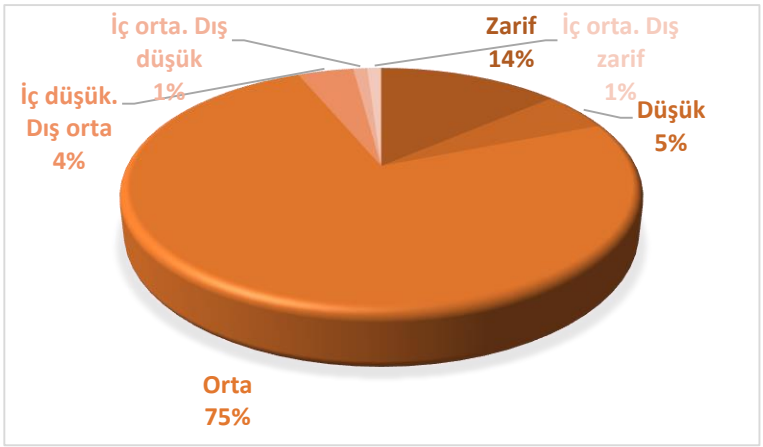

Grafik 4.4. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

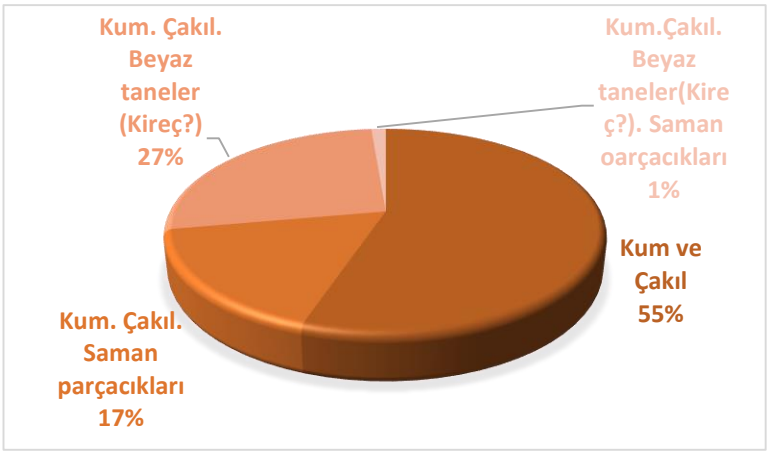

Grafik 4.5. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

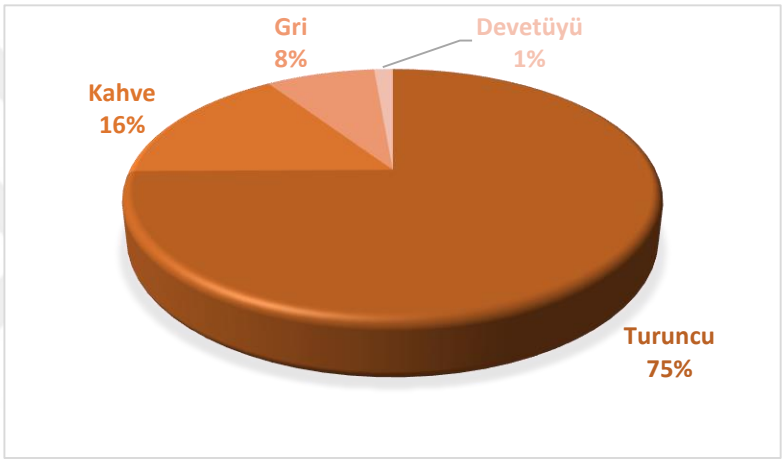

Grafik 4.6. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

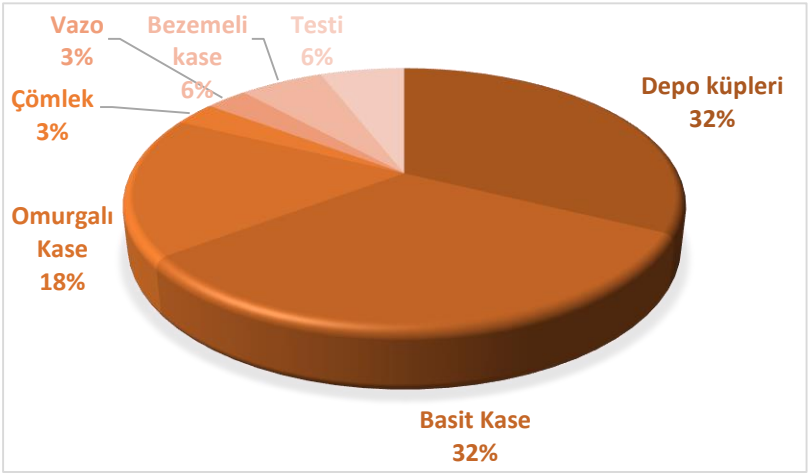

Grafik 4.7. Ala Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.2. Sandali Nehri Bölgesi

4.2.1. Yerleşimler

4.2.1.1. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi-071

Yerleşim Adı	Tell-e İşan Şebib veya Tell-e Toppi
Yerleşim Kodu	RH 071
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 365571 E; 3446874 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	120 m
Kültürel Evre	Geç Orta Susiana, Geç Susiana 1, Akhaimenid, Part

Yerleşeim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve Zoveydi Megamez köyünün doğusunda yer almaktadır. Söz konusu tepenin alanı günümüzde 2.6 hektar ve 330x317 metre boyutunda olup, çevredeki arazinin yaklaşık 3 metre yüksekliğindedir. Yerleşimin yüzeyinde nehir molozlarından inşa edilmiş binalara ait dairesel temel mimari kalıntıları da görülebilmektedir. Yaptığımız yüzey araştırması çalışmalarımızda, alanın yüzeyinde prehistorik ve tarihi dönemlerine ait zengin çanak çömlek yayılımı gözlemlendi ve bunların bir kısmı daha arkeolojik çalışmalar için seçildi .

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tarım faaliyetleri, inşaat ve kaçak kazıların yapılması bu antik tepenin tahribatı nedenleri arasında yer almaktadır. Tepenin doğu yamacı çiftçiler tarafından sürülmüş ve tarım arazisine eklenmiştir. Batı ve güneydoğu kesimlerinde köy sakinleri tarafından tarım arazisine ulaşmak için asfalt yol oluşturulmuştur. Yerleşimin batı yakasına yaklaşık 100 metre uzaklıkta bir okul, kuzeybatı tarafında ise bir futbol zemini inşa edilmiştir. Bu antik alanın diğer yıkım nedenleri arasında, tepenin yüzeyinde kullanımı belli olmayan kırmızı bir bayrağın yerleştirmesi için çimento blokları ve demir sütunların kullanımı tepenin bazı kısımlarının tahrip olmasına yol açmıştır. Ayrıca alanın yüzeyinde ve çevresinde kaçak kazıların yapılması bu değerli tepeye büyük oranda zarar vermiştir.

Resim 4.63.Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi Uydu Görünümü (www. Google Earth .com)

Resim 4.64. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth .com)

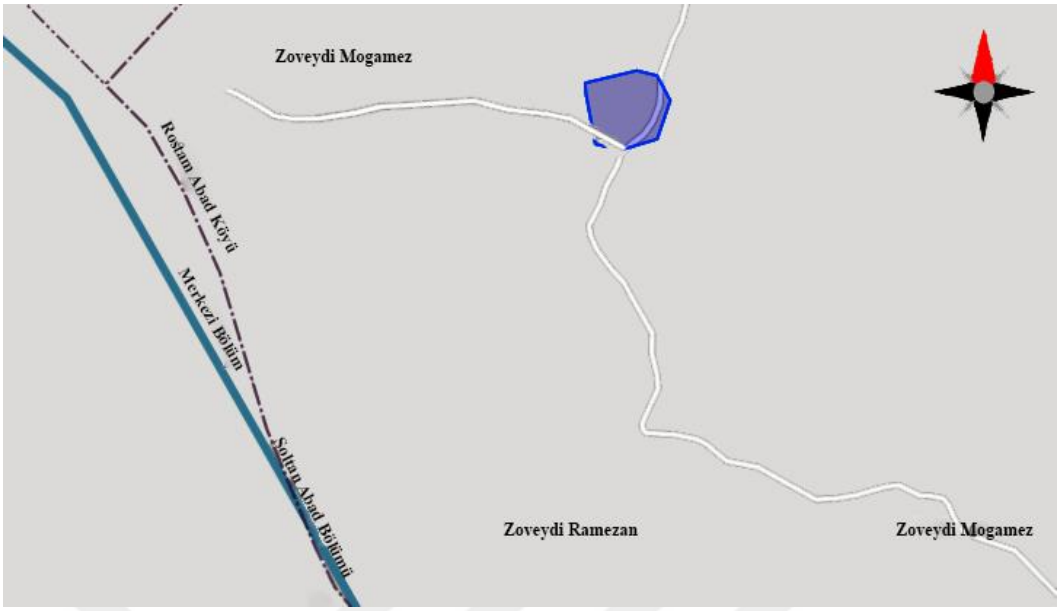

Harita 4.30. Tell-E İshan Seyed Shebib Veya Tell-E Toppi Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.65. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.66. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Bati Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.67. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.68.Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.69.Tell-E İshan Seyed Shabib veya Tell-E Toppi'nin Yüzeyinde Görülen Temel Mimari Kalıntıarı (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.70. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'de Yapılan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

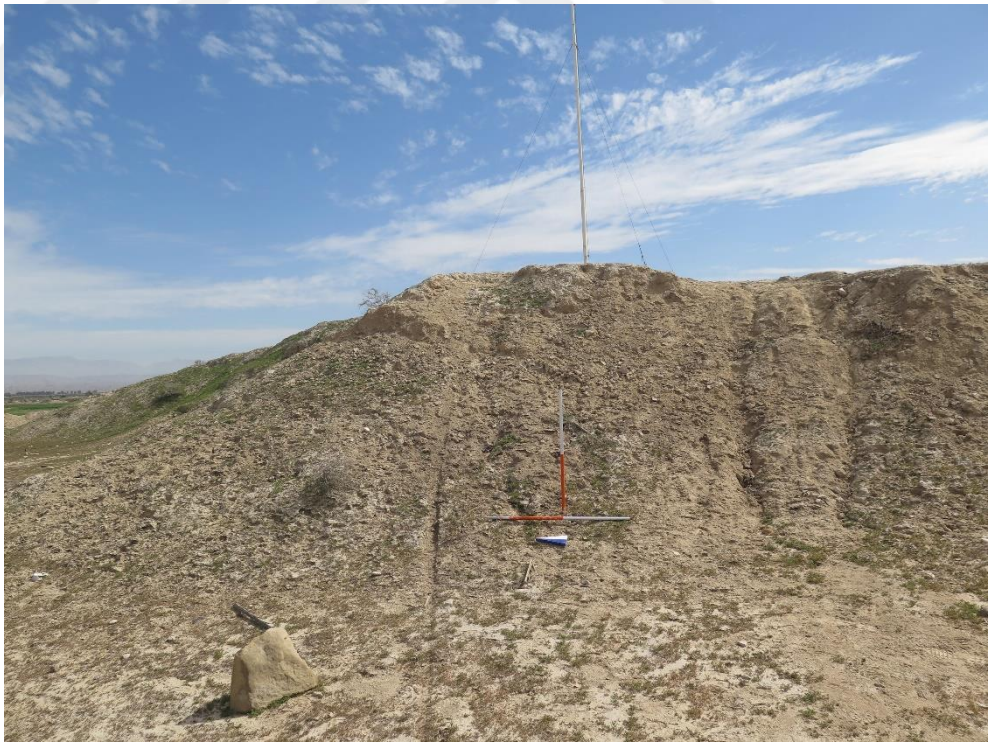

Resim 4.71.Tell-E İshan Seyed Shabib vey A Tell-E Toppi'de Insan Faaliyetleri Sonucunda Yaratılan Kesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.72. Tepenin Yüzeyinde Bulunan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.73.Tepenin Etrafında Yapılan Footbol Alanı (Yazarın Fotoğrafı)

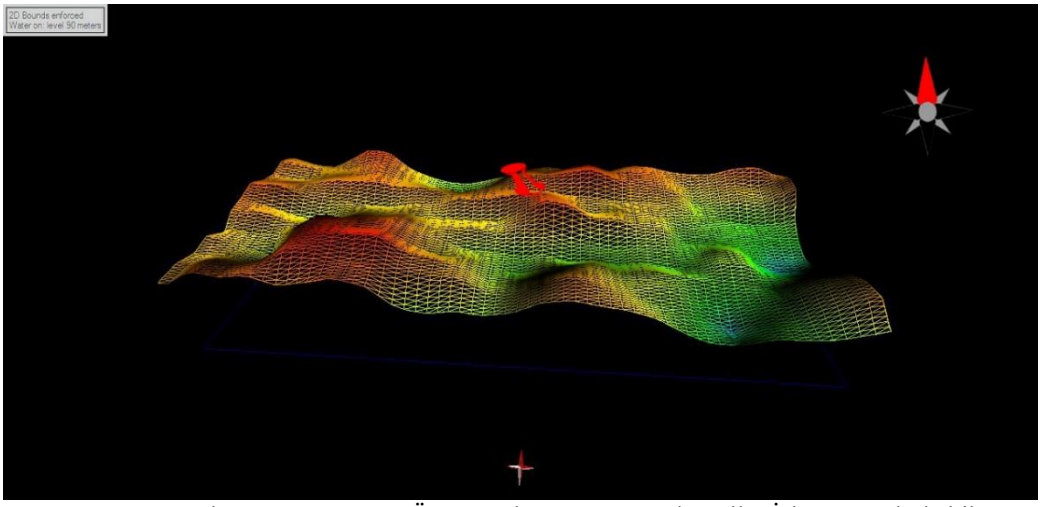

Harita 4.31. Ramhormoz Ovası'nın Üç Boyutlu Görünümünde Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Toppi'nin Konumu (www. Google Earth.com)

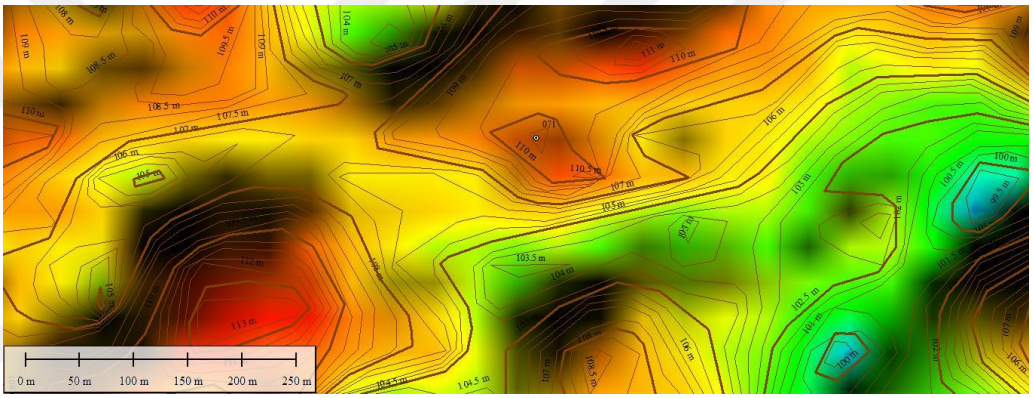

Harita 4.32. Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Tppi'nin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

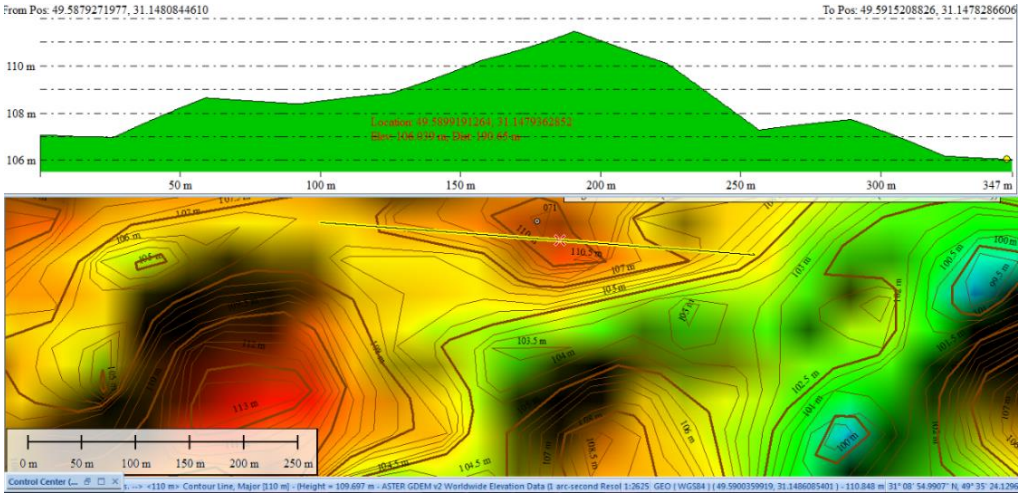

Harita 4.33. Tell-E Ishan Seyed Shabib veya Tell-E Toppi'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.74. Tell-E İshan Seyed Shabib Veya Tell-E Tppi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Diş Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.75. Tell-E Ishan Seyed Shabib Veya Tell-E Toppi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

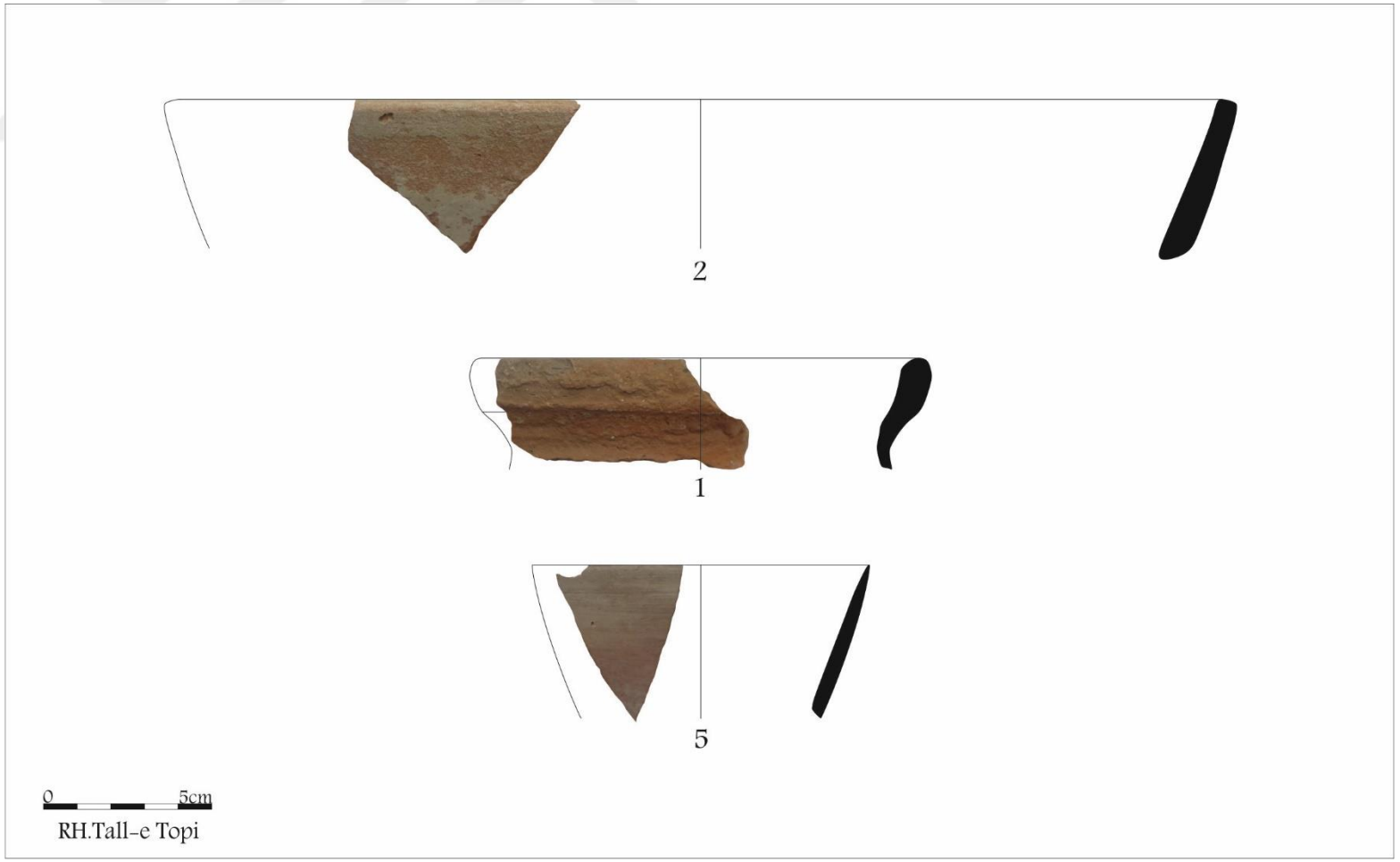

Levha 4.10. Tell-E İshan Seyed Shabib veya Tell-E Toppi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.8. Tell-e İshan Seyed Şebib veya Tell-e Toppi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
2	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Düşük	-
4	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Düşük	-
5	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
6	071	Tell-e Toppi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	071	Tell-e Toppi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

4.2.1.2. Tepe Ein Koreh-095

Yerleşim Adı	Tepe Ein Koreh
Yerleşim Kodu	RH 095
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 362840 E; 3446298 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	103 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ileçesinin güney yakasında yer almaktadır. Mevcut Ain Kore köyü tam olarak bu tepe üzerine inşa edilmiştir ve tepe yüzeyinin çoğunu kaplar. Ein Kore tepesi geniş bir alana sahip ve bugün bile bu alanda yapılan tahribata rağmen halen çok büyük ve kilometrelerce devam eden çanak çömlek yayılımı bunu kanıtlamaktadır. Çanak çömlek dağılımına göre bu tepenin şu anda 10.2 hektar ve 450x330 metrekarelik bir alana sahip olduğu söylenilebilir. Yüzey araştırmasında köyün tüm sokakları çanak çömleklerle kaplıydı ve köy evlerinin önündeki boşluklarda bile çanak çömlek parçaları açıkça görülebilirdi. Tepenin güney kesimi bol miktarda çanak çömlek ile kaplı olup, ayrıca köyün farklı yerlerinde, bu antik tepenin birçok bölümünü kaplayan ve halk dilinde Tole diye adlandırılan bitki türü görülmektedir. Bu alanda, Çanak çömleklerin çeşitliliği ve yayılımı, Ain Kore tepesinin tarihi dönemlerde geliştiğini kanıtlamaktadır. Günümüzde bile yüzey araştırması sırasında bulunan zengin çanak çömlek örneklerinin varlığı bu sitenin tarihi dönemlerde önemli bir yerleşim olduğuna işaret etmektedir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepenin tahribatları nedenleri arasında en çok insan faktörleri yer almaktadır. Bu antik tepede bugünkü Ein Kore köyünün oluşturulması ve her yıl hane sayısını artıran konutların inşa edilmesi, bu değerli antik tepenin birçok bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur. Doğu-batı yönünde bir yan geçidin oluşturulması, alanı tam olarak kuzey-güney olmak üzere iki kısma ayırmıştır. Ayrıca tepenin bir başka yerinde bir parkın inşası ve çocuk oyunları ile umumi spor ekipmanlarının yerleştirilmesi tepenin bu kısmının tahrip olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, tepenin güney ve doğu kesiminde

yoğun tarımsal faaliyetler ve köy sakinlerinin tarım arazilerine erişimini sağlayacak yolların oluşturulması, bu tepenin tahrip edilmesinde diğer önemli faktörlerdir. Tepenin başka bir bölümünü tahrip eden diğer faktörler arasında alanın güney yakasından geçen asfalt bir yolun inşası yer almaktadır. Bu tepe, tarihi dönemin kültürlerinin belirlenmesinde önemli yerlşimlerden birisidir ve bu sebepten dolayı tepenin sınır alanını belirlemek için bir arazi spekülasyonu yapılması, tepenin akıbeti açısından oldukça önemlidir.

Resim 4.76. Eyn Koreh Yerleşiminin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.77. Eyn Koreh Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

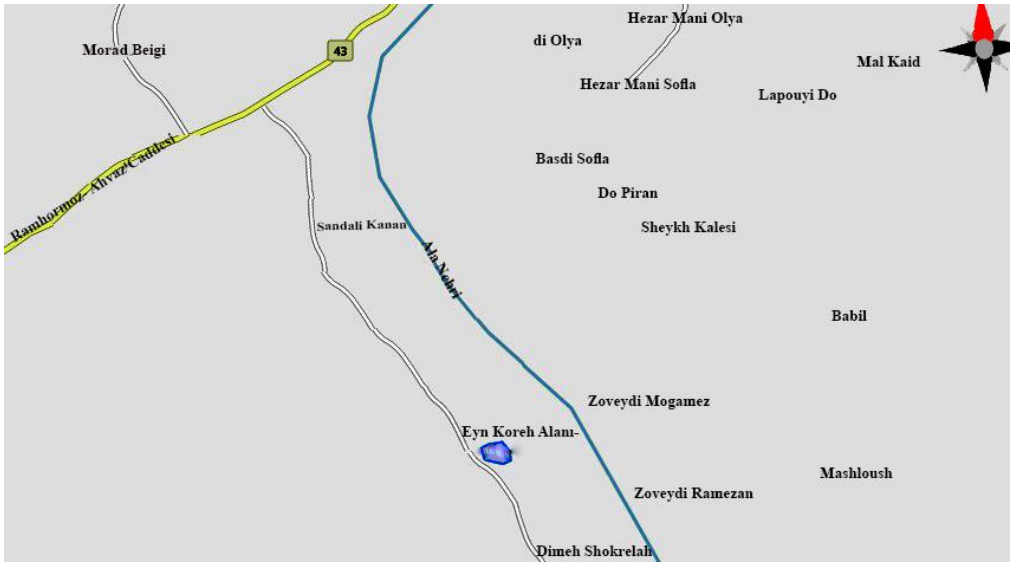

Harita 4.34. Eyn Koreh Alanı'nın Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.78. Eyn Koreh Alanı'nın Batıdan Genel Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.79. Alanın Yüzeyinde Yapılan Evlerin Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.80:Tarım Faaliyetleri Sonucunda Yaratılan Kesitte Ortaya Çıkan Çanak Çömleklerin Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.81. Alanın Güney Yakasından Geçen Asfalt Bir Yolun İnşası Sonucunda Yaratılan Kesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.82. Alanın Yüzeyinde ve Çevresinde Yapılan İnşaat ve Tarım Faaliyetleri (Yazarın Fotoğrafı)

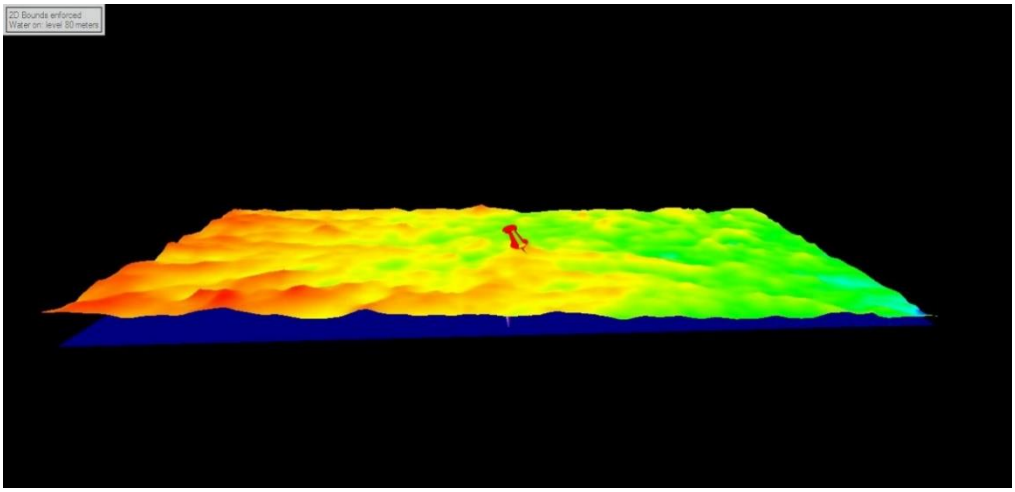

Harita 4.35. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Eyn Koreh Alanının Konumu (www. Google Earth.com)

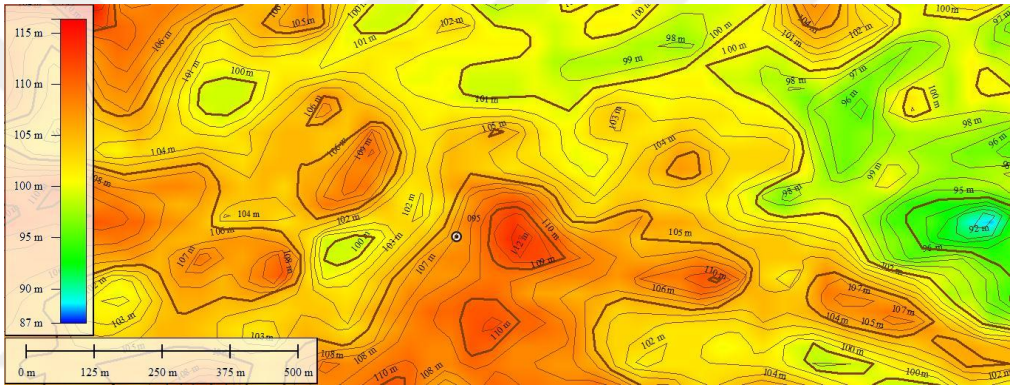

Harita 4.36. Eyn Koreh Alanının Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

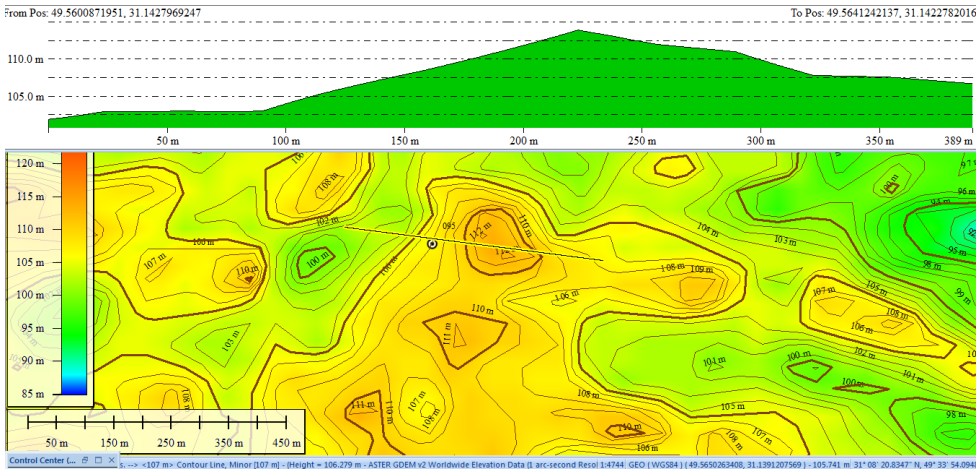

Harita 4.37. Eyn Koreh Alanının Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.83. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.84. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.85. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.86. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.11

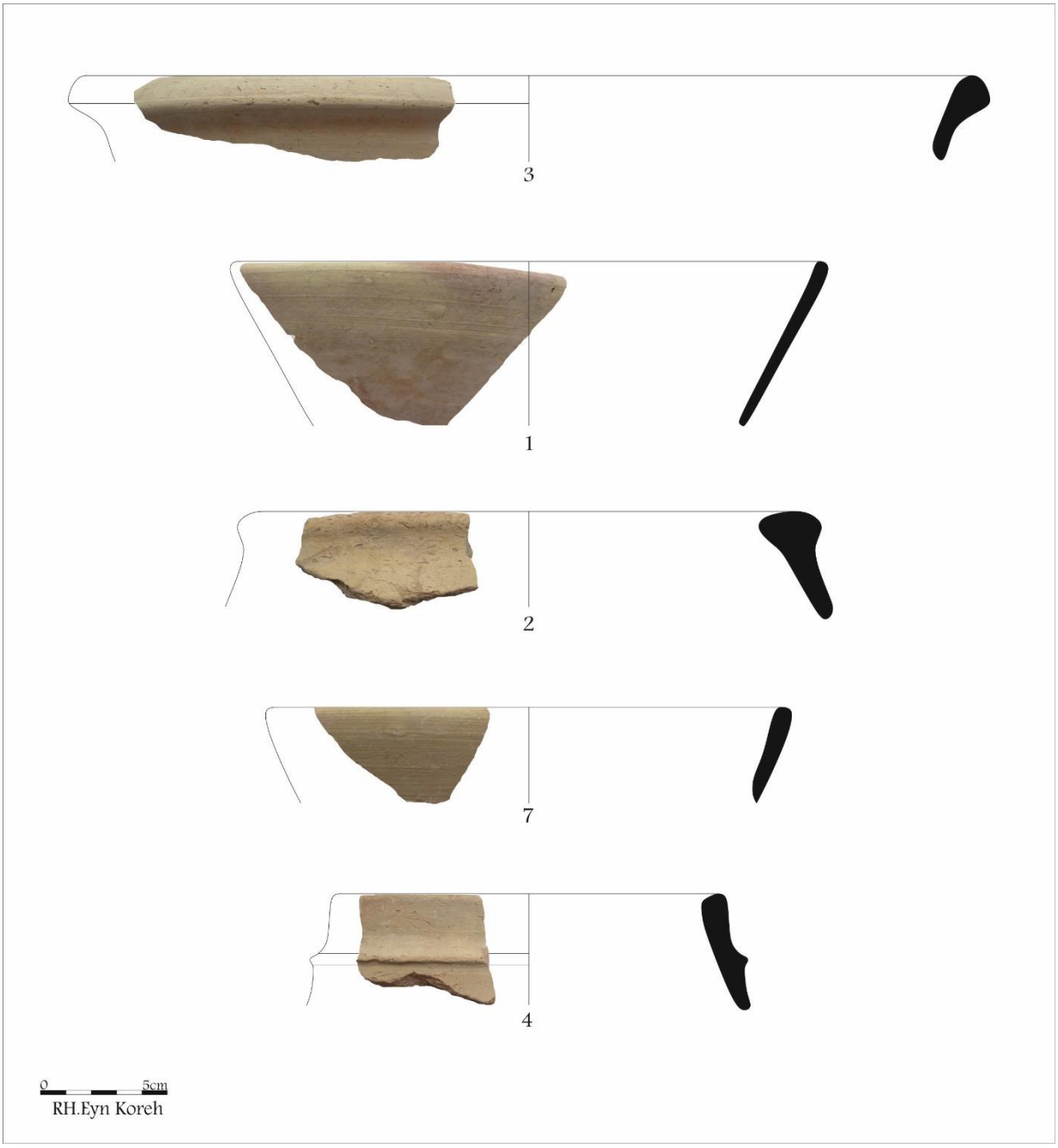

Levha 4.11. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.12

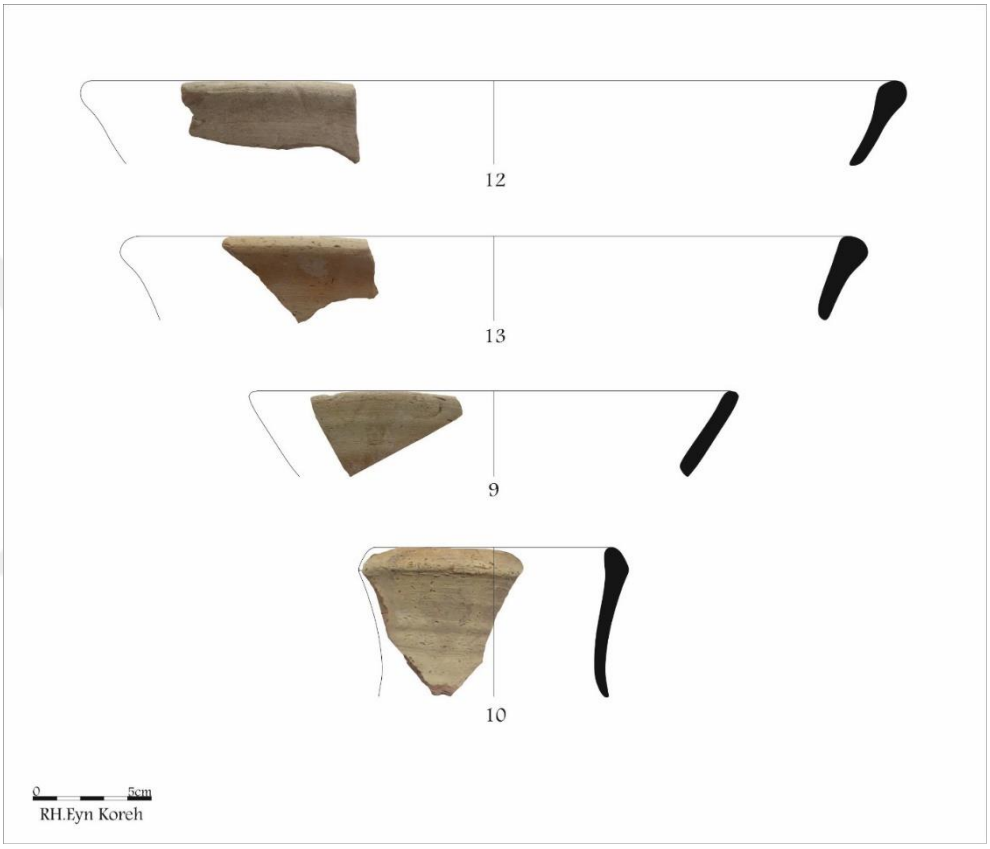

Levha 4.12. Eyn Koreh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.9. Eyn Koreh Tepesi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
2	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
4	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
6	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
8	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
9	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
10	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Parlak taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
15	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
16	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
18	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
19	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
20	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
21	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
22	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
23	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
24	095	Eyn Koreh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
25	095	Eyn Koreh	Ağız parçası ve Kulp	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.10. Eyn Koreh Tepesi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklern Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
26	095	Eyn Koreh	Ağız parçası ve Kulp	El ve Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
27	095	Eyn Koreh	Ağız parçası ve Kulp	El ve Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
28	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
29	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
30	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
31	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
32	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
33	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
34	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
35	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
36	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
37	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
38	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
39	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
40	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
41	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
42	095	Eyn Koreh	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
43	095	Eyn Koreh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
44	095	Eyn Koreh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
45	095	Eyn Koreh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	-	Orta	Orta	Düşük	-
46	095	Eyn Koreh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Turuncu	Kum,Çakıl	-	Orta	Orta	yüksek	-

Tablo 4.11. Eyn Koreh Tepesi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
47	095	Eyn Koreh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarl	Düşük	Orta	-
48	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
49	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
50	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Devetüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
51	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
52	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
53	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
54	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
55	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
56	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
57	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	Orta	-
58	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
59	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
60	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
61	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
62	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
63	095	Eyn Koreh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.2.1.3. Tepe Dimeh Sadat-097

Yerleşim Adı	Tepe Dimeh Sadat
Yerleşim Kodu	RH 097
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 363987 E; 3444468 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	99 m
Kültürel Evre	Geç Susiana, Sukkalmah, Orta Elam, Akhaimenid, Part Dönem

Yerleşim Tanıtımı

Bu Tepe Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve Dimeh Sadat köyünün batısında, asfalt Ana yolunun bitişiğinde yer almaktadır. Bu tepenin adı Dimeh Sadat köyün isminden türetilmiştir. Dimeh Sadat Tepesi 2005 ile 2008 yıllarında Abbas Alizadeh başkanlığında yapılmış olan yüzey araştırması sırasında 097A ve 097B kodu ile iki ayrı tepe şeklinde kaydedilmiştir[449]. Aslında yukarıda belirtilen tepe insan faaliyetleri sonucunda iki ayrı bölüme ayrlmıştır. Höyükte, zaman ilerledikçe insan eliyle gerçekleştirilmiş olan tahribata rağmen, bugün zeminden yaklaşık 8 m yüksekliktedir ve nispeten geniş bir alana sahiptir. Günümüzde, bu yerleşimin yüzölçümü 4.1 hektar ve 300x135 m boyutundadır. Sit alanının güneyinden bir anayol geçmektedir; bu yolun çevresinde ve tepenin doğu tarafında Palmiye ve sedir ağaçlarını görmekteyiz. Bu alanın yüzeyindeki arkeolojik araştırma sırasında, eritme fırınlarının varlığını gösterebilecek cüruf kalıntıları da gözlenmiştir. Tabi ki, bu sitede gerçekten eritme fırını olduğundan emin olmak için daha fazla arkeolojik çalışması gerekmektedir. Höyüğün yüzeyinde gerçekleştirdiğimiz yüzey araştırması sırasında kültürel materyallerin dağılımının çokluğu sonucunda, tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait çeşitli seramik parçalarını örnekleyebildik.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Günümüzde, sit alanın yüzeyinde ve çevresinde inşaat ve tarımsal projelerin geliştirilmesi bu alanda önemli hasara neden olmuştur. Höyüğün güneyinde ana yolun geçmesi ve dört yönde çiftçiler tarafından bulunan tasfiye faaliyeti bu tepenin büyük ölçüde zarar görmesine neden olmuştur. Bununla birlikte, Tepenin bir bölümünde

[449] Abbas Alizadeh, *Ancient Settlement System and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran, Excavations at Tall-e Geser and Survey of the Ram Hormuz Plain Area,* With Contributions by Loghman Ahmadzadeh and Mehdi Omidfar, Oriental Institute Publications, Volume 140, The Oriental Institute of the University of Chicago, 2014.

tarımsal amaçlı arazi tasfiyesi ve mevsimsel bir suni göletin inşaatı tepeyi doğu ve batı olmak üzere iki ayrı kısma ayırmıştır. Ayrıca, tepenin doğusunda köy sakinleri tarafından yapılan evlerin inşası da sitenin bir kısmını tahrip etmiştir. Höyüğün çevresinde yapılmış olan yüksek gerilim hatları, tarımsal araziye erişmek için tali yolların inşası ve tarım arazilerinin sulanması için su arklarının oluşturulması, bu antik alanın tahrip edilmesinde olumsuz faktörlerdir. Bu tepenin daha fazla tahribatını önlemek için ilgili kurumlar tarafından acilen önlemler alınmalıdır.

Resim 4.87. Dime Sadat Tepesinin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.88. Dimeh Sadat Tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

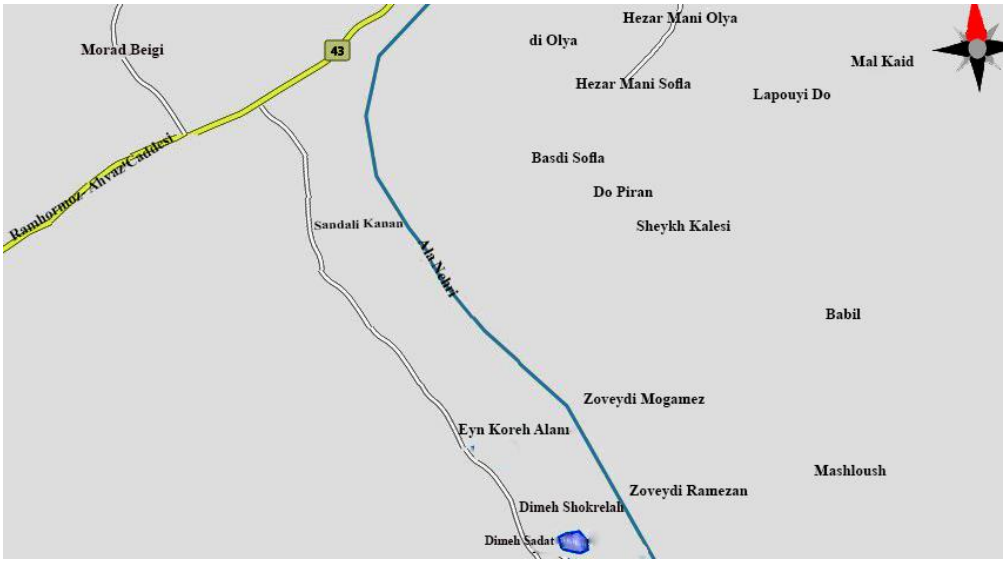

Harita 4.38. Dimeh Sadat Tepesinin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.89. Dimeh Sadat Tepesi, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.90. Dimeh Sadat Tepesi, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.91. Zirayi Faaliyetleri Sonucunda YaratılanıKesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.92. Tepenin Çevresinde Yapılan Su Göleti Ve Zirayi Faaliyetler (Yazarın Fotoğrafı)

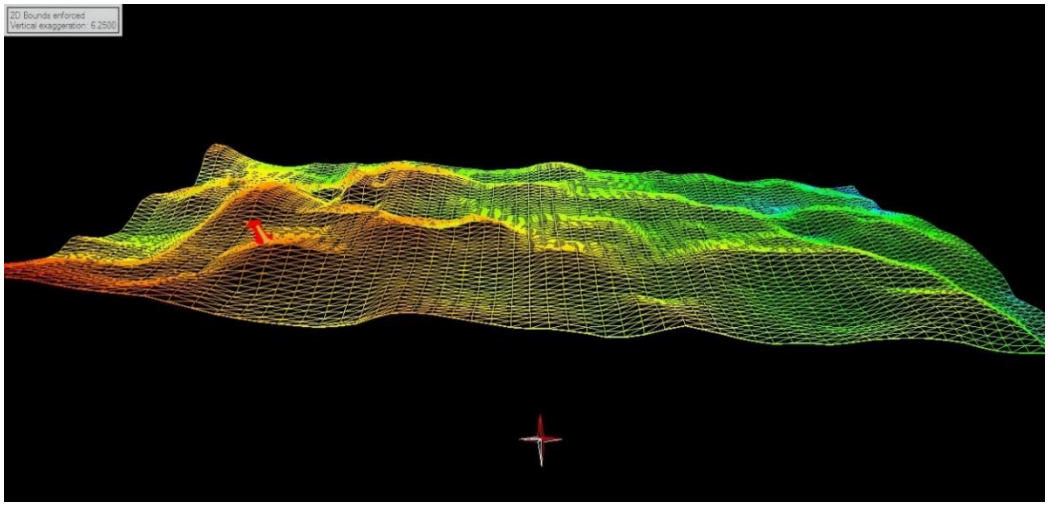

Harita 4.39. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Dimeh Sadat Tepesinin Konumu (www. Google Earth.com)

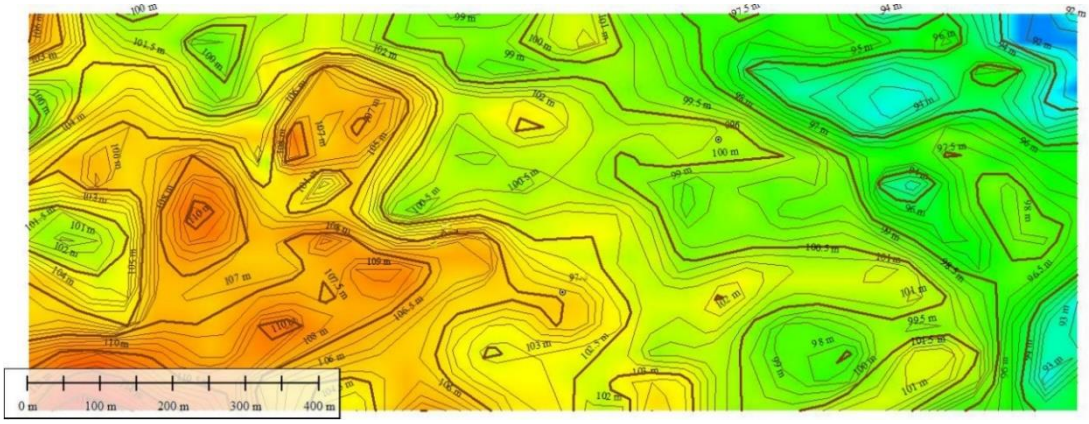

Harita 4.40. Dimeh Sadat Tepesinin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

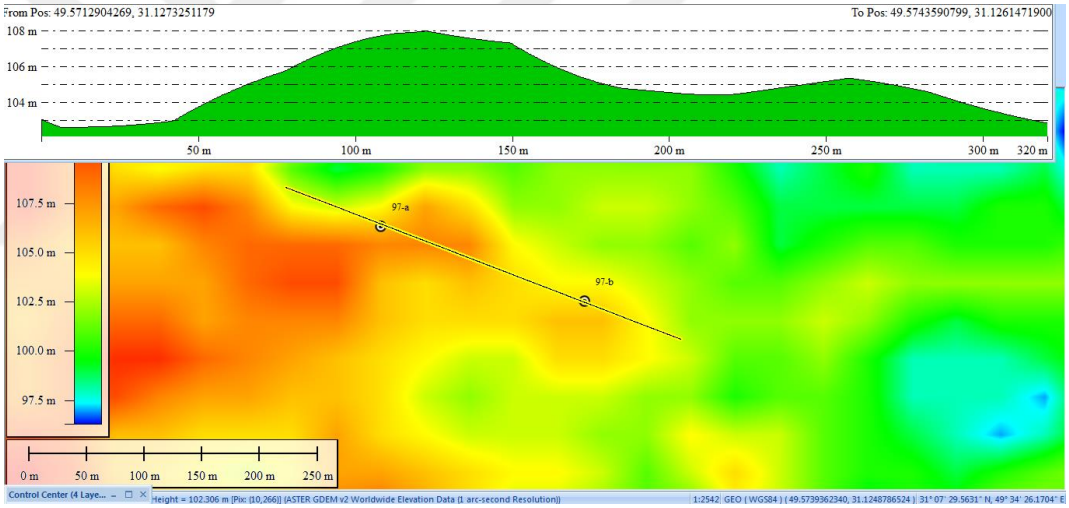

Harita 4.41. Dimeh Sadat Tepesi'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.93. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.94. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.95. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzey (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.96. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.13

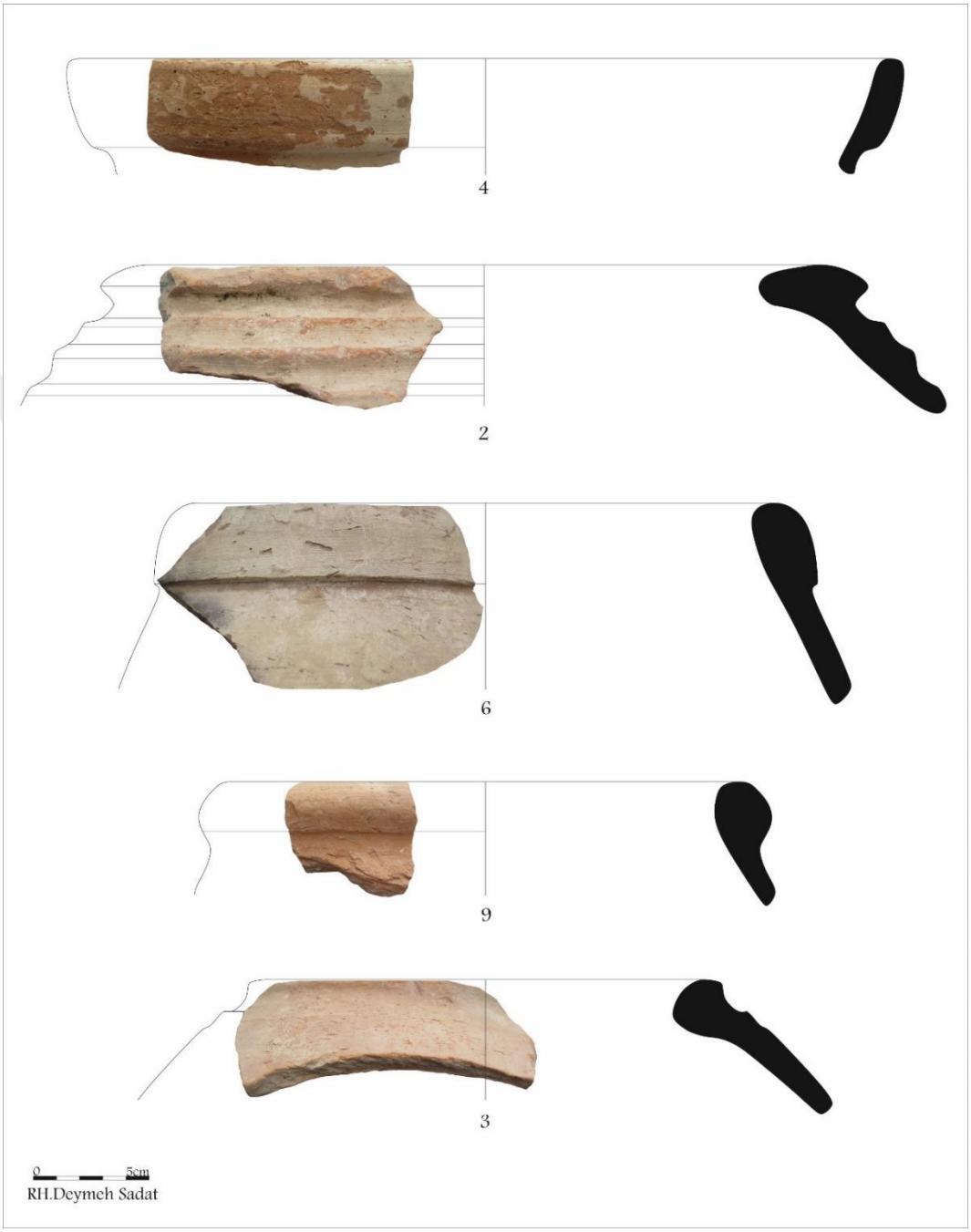

Levha 4.13. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.14

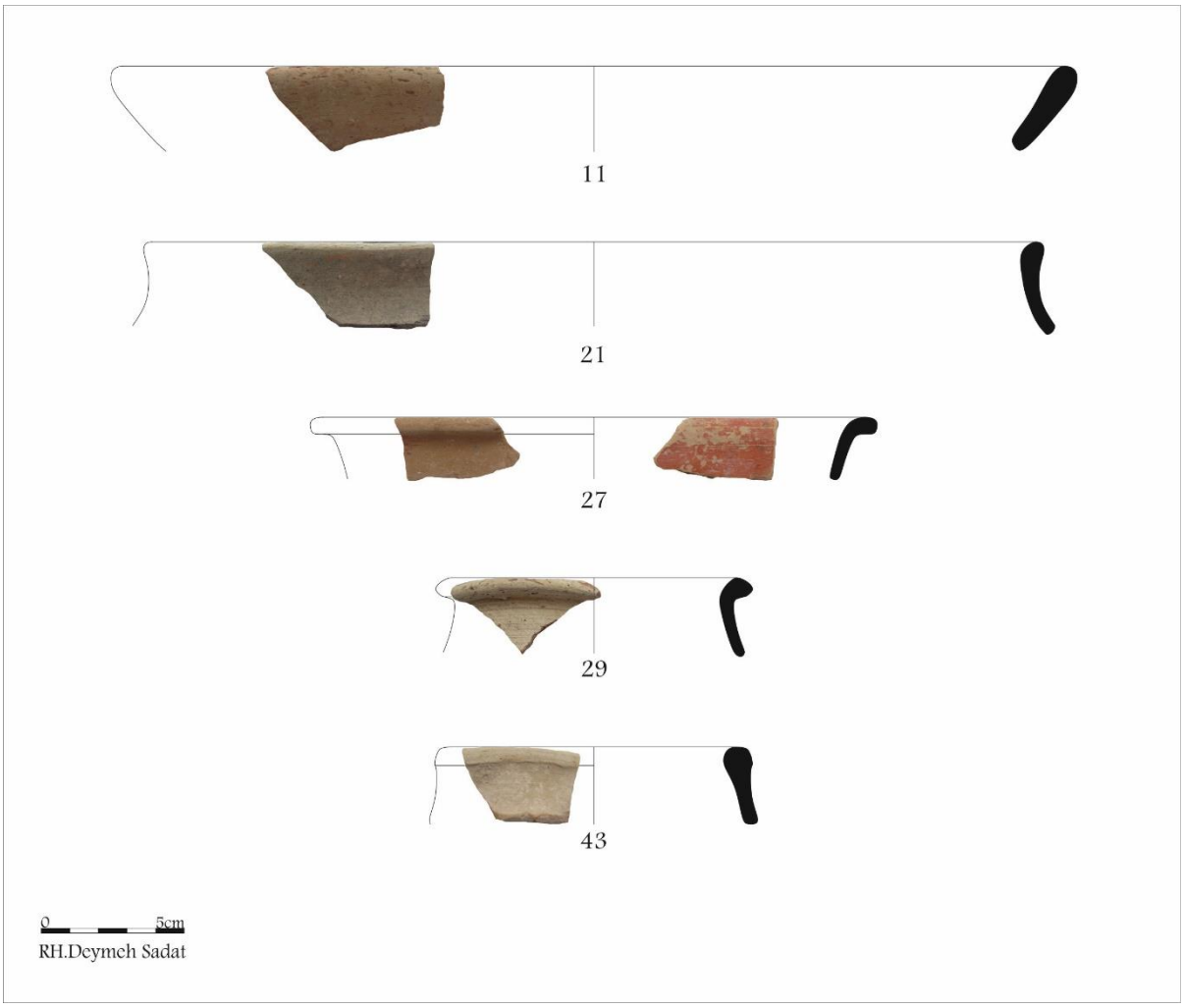

Levha 4.14. Dimeh Sadat Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.12. Tepe Dimeh Sadat Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
2	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde yatay bant şeklinde kabartma bezeme
3	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde yatay bant şeklinde kabartma bezeme
4	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Düşük	-
6	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	Ağız parçası altında kabartma yatay bant
8	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
9	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
10	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
12	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
13	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
15	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
16	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
18	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
19	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
20	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
21	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
22	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
23	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.13. Tepe Dimeh Sadat Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
25	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
26	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	Dış yüzey kabartma şeklinde dalgalı çizgiler
27	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
28	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
29	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
30	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde yatay bant şeklinde kabartma bezeme
31	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde yatay bant şeklinde kabartma bezeme
32	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
33	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
34	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
35	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
36	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
37	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
38	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
39	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
40	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
41	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Orta	-
42	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
43	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
44	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
45	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
46	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.14. Tepe Dimeh Sadat Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
47	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
48	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
49	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
50	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
51	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
52	097	Dimeh Sadat	Ağız parçası ve kulp	Çark ve El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
53	097	Dimeh Sadat	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
54	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
55	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
56	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde kabartma yatay kabartma bant
57	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
58	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
59	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
60	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
61	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
62	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
63	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
64	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
65	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
66	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
67	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	Dış yüzey kırmızı boya yatay bant
68	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzey kırmızı boya yatay bant
69	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	

Tablo 4.15. Tepe Dimeh Sadat Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
70	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
71	097	Dimeh Sadat	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
72	097	Dimeh Sadat	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
73	097	Dimeh Sadat	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	Kaide üzerinde parmak baskısı
74	097	Dimeh Sadat	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
75	097	Dimeh Sadat	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-

4.2.1.4. Bulaibol Tepesi-096

Yerleşim Adı	Bulaibol Tepesi
Yerleşim Kodu	RH 096
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 364161 E; N 3444679
Deniz Seviyesinden Yükseklik	109 m
Kültürel Evre	Orta Elam, Akhaimenid, Part Dönemi

Yerleşim Tanıtımı

Bu Höyük Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve Dimeh köyünün güney tarafında yer almaktadır ve yerel halk dilinde Bulaibol tepesi olarak adlandırılır. Mevcut höyük, Dimeh köyünün yaklaşık 100 metre uzaklığında olup, dört yönden tarım arazileri ile çevrilidir. Günümüzde, Höyüğün tam boyutları maruz kalmış olduğu tahribat nedeniyle tespit edilememektedir. Bugün bu tepeden geriye kalan kısmının yüzölçümü 0.5 hektar ve 85x62 metre boyutundadır.Höyüğün güney tarafında kerpiç ve tuğla gibi mimari kalıntılar görülmesi; bu alanın tarihsel önemine işaret etmektedir. Bu höyükte yaptığımız arkeolojik araştırmalar sırasında, tarihi dönemlerine ait seramik ve taştan yapılmış olan kırık kap parçalarını tespit ettik.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Mevcut höyüğün büyük kısmı tarım gibi insan faaliyetleri sonucunda ciddi şekilde zarar görmüştür öyle ki höyüğün dört tarafı tarımsal faaliyetleri nedeniyle tahrip olmuş ve iki metreye yakın bir kesit oluşturulmuştur. Bu arada, höyüğün güney tarafı At nalı şeklinde aşırı toprak alımı nedeniyle çok daha fazla tahribata uğramıştır. Bununla birlikte, höyüğün güneyinde köy sakinleri tarafından yapılmış olan evler ve tarım arazinin sulanması için oluşturulmuş su kanalı bu alana büyük ölçüde zarar vermiştir. Ayrıca, höyüğün çevresinde kurulu olan yüksek gerilim hatları da, bu alana zarar veren başka nedenlerden biridir. Bu höyüğün kültürel zenginliğini dikkate alarak, yetkililerin bu alanda acilen gereken işlemleri başlatması gerekmektedir.

Resim 4.97. Boleibol Tepesinin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.98. Boleibol Tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

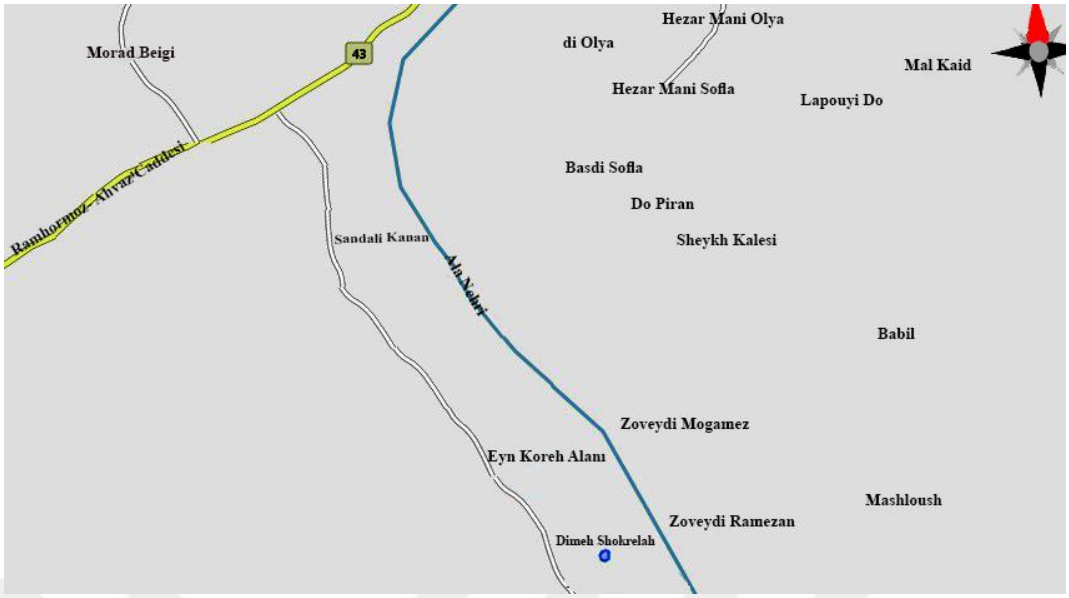

Harita 4.42. Boleibol Tepesinin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.99: Boleibol Tepesinin Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.100. Boleibol Tepesinin Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.101. Boleibol Tepesinin Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.102. Boleibol Tepesinin Çevre Görünüşü (Yazarın Fotoğrafı)

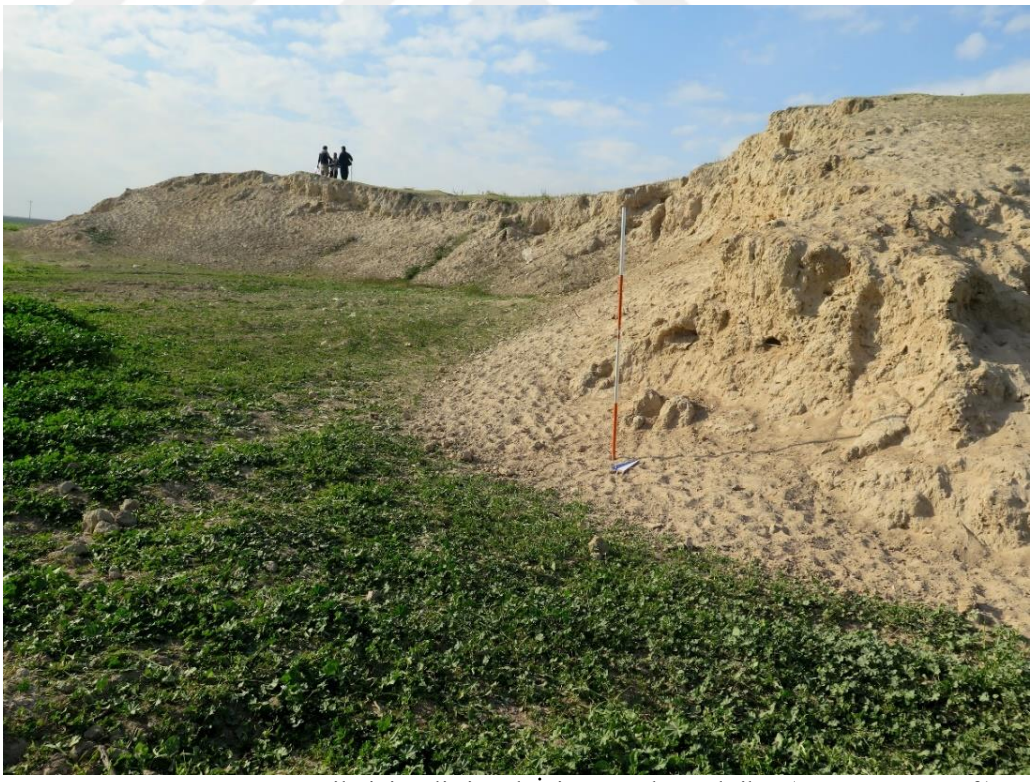

Resim 4.103.Tarım Arazilerini Geliştirmek İçin Yaratılan Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

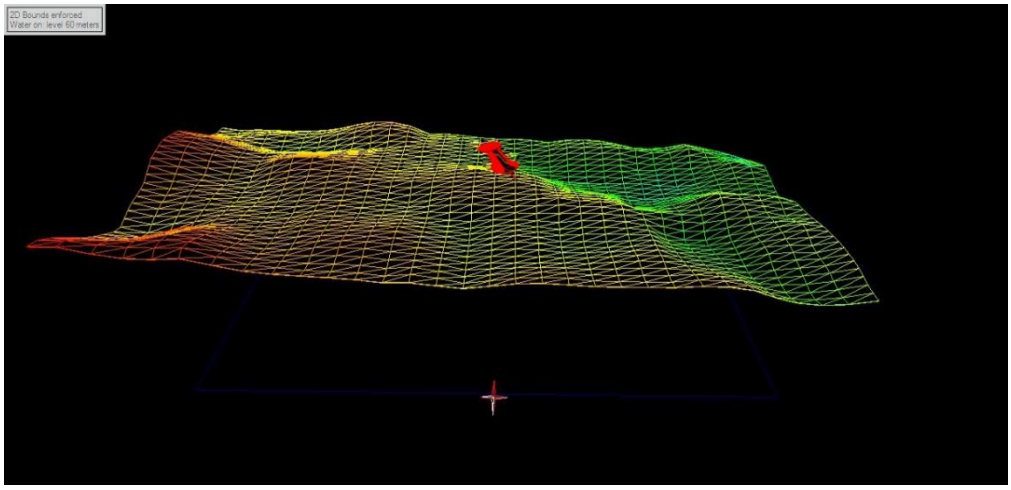

Harita 4.43. Ramhormoz Ovasinin Üç Boyutlu Haritasinda Tepe Boleibol Konumu (www. Google Earth.com)

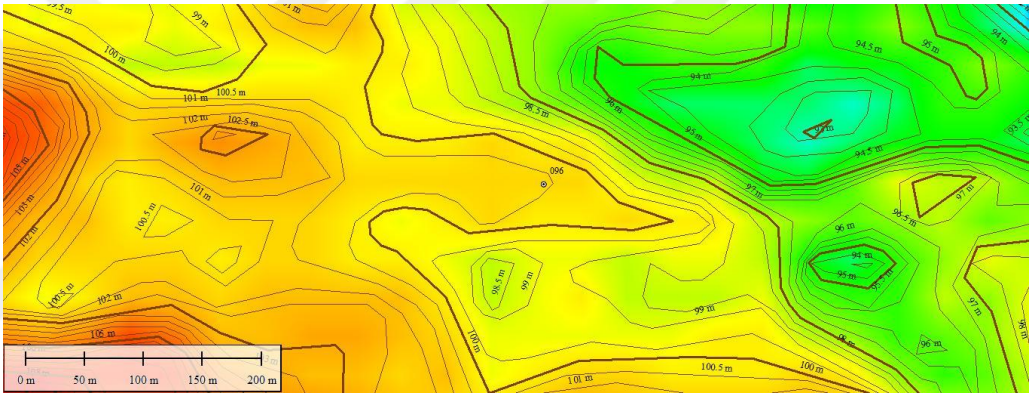

Harita 4.44. Boleibol Tepesinin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

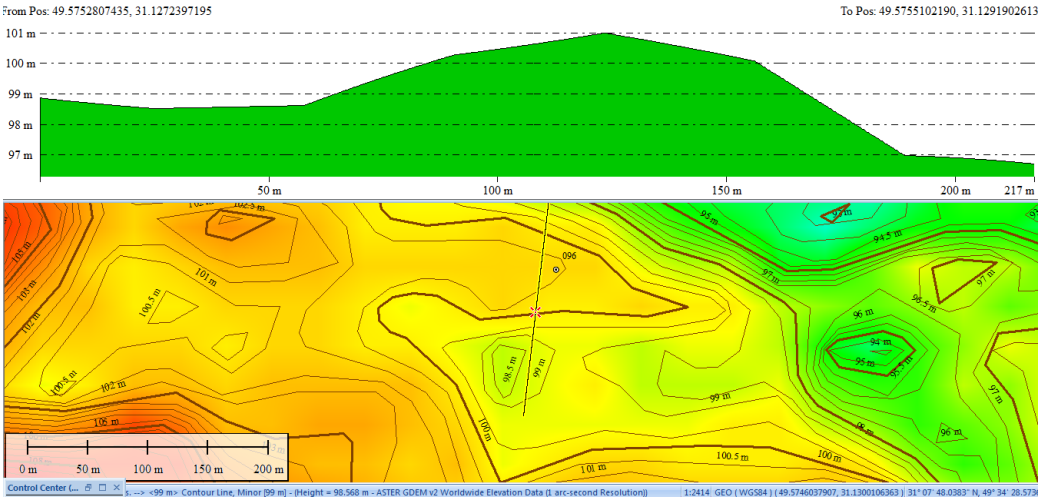

Harita 4.45. Boleibol Tepesi'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

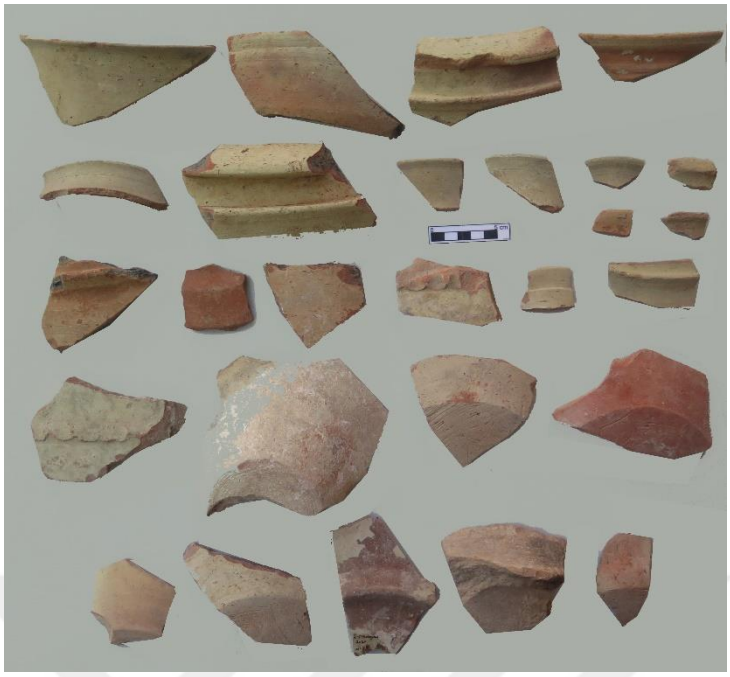

Resim 4.104. Boleybol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

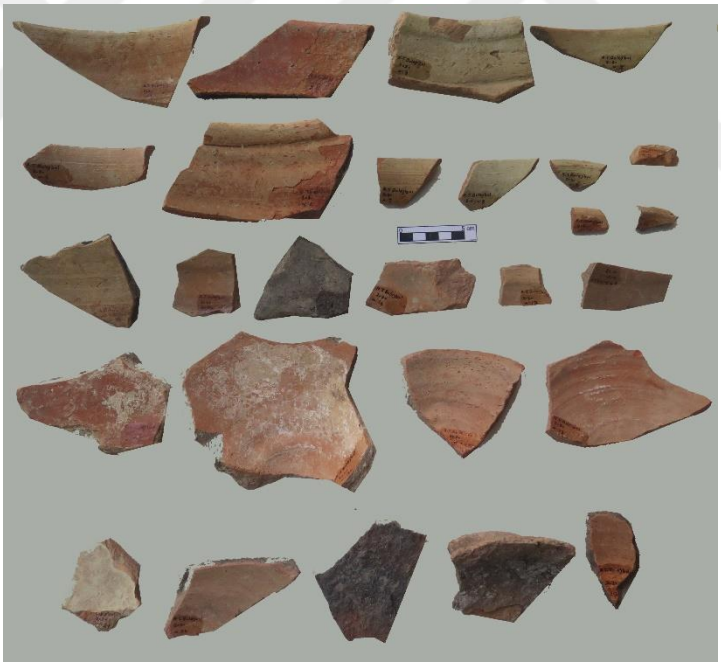

Resim 4.105. Boleybol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.15

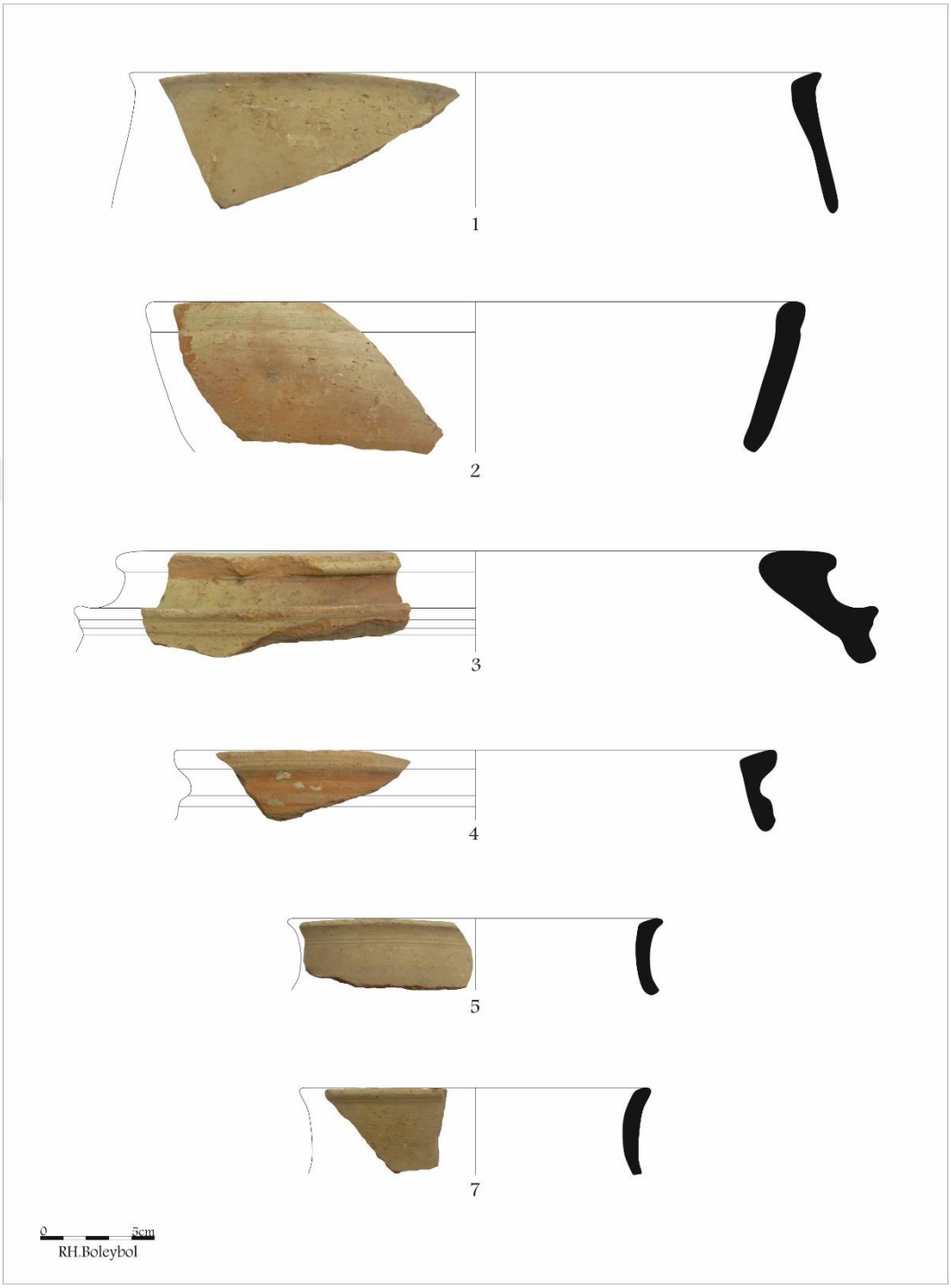

Levha 4.15. Boleybol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.16. Tepe Boleybol Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
5	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
9	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	096	Boleibol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
15	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzey parmak baskısı
17	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
18	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
19	096	Boleibol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzey parmak baskısı
20	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
21	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
22	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
23	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-

Tablo 4.17. Tepe Boleybol Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
25	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
26	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
27	096	Boleibol	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.2.1.5. Tell-e Gapu Cham - 077C

Yerleşim Adı	Tell-e Gapu Cham
Yerleşim Kodu	RH 077C
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 367534 E; 3442087 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	87m
Kültürel Evre	Proto Elami, Akhaimenid, Seljuk, Ilhanlı

Yerşelim Tanıtımı

Bu yerleşim, Çam Haşem Dehgan köyünün güneydoğusunda ve tarım arazilerinin arasında yer almaktla birlikte yerel halk tarafından **Tell Gapo (Büyük Tepe)** olarak adlandırılır. Tell Gapo yerleşiminin yüzölçümü 3.6 hektar ve 220x159 m boyutundadır. Tepe, çevresindeki arazinin yaklaşık 10 m yüksekliğinde ve deniz seviyesinden yüksekliği ise 87 metredir. Günümüzde bu alan içinde tarımsal üretim faaliyetleri yapılması nedeniyle bu sit alanı bir kaç höyük olarak görülmektedir. Tepenin kuzey tarafında tarım alanlarına erişim için staplize bir yol yapılmış olup 50 metre batısında ise tarım arazilerinin sulamsı için bir su kanalı oluşturulmuştur. Bu tepe tahminen 30 derece eğim ile tarım arazilerin yüzeyine ulaşmaktadır. Ve son olarak yüzey araştırması sırasında Höyükte tespit etmiş olduğumuz seramik verileri tarihi ve islami dönemi aittir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Günümüzde Höyüğün çevresinde ve eteklerinde yapılan tarım faaliyetleri ve hayvancılık höyüğe büyük bir ölçüde zarar vermiştir. Özellikle tepe yüzeyinde iş makineleriyle yapıldığı görülen çalışmalar ve çiftçiler tarafından depolanan topraklar büyük çaplı tahribata neden olmuştur. Höyükteki kaçak kazıların yapıldığı, kemirgen hayvanların yarattığı tahribat ile birlikte tepenin yakınında hayvancılığa uygun kurdukları göçebe çadırları, sit alanın zarar görmesine yol açmıştır. Bu yerleşimde gerçekleştirilecek olası bir bilimsel kazı, hem höyüğün akıbeti açısından hem de bölge tarihi açısından büyük önem arz etmektedir.

Resim 4.106.Tell-e Gapu Cham'in Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.107.Tell-e Gapu Cham Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

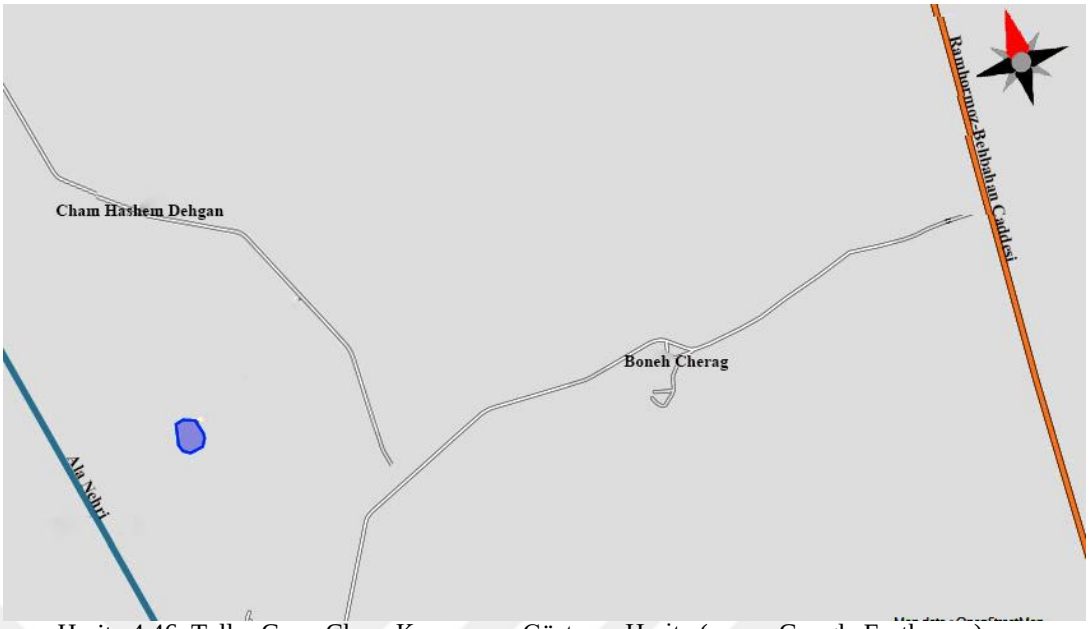

Harita 4.46. Tell-e Gapu Cham Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.108. Tell-e Gapu Cham, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.109. Tell-e Gapu Cham'in Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.110. Tepe Yüzeyinde Depolanan Topraklar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.111.Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazıların İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.112.Tepenin Yakınında Hayvancılığa Uygun Kurdukları Göçebe Çadırları (Yazarın Fotoğrafı)

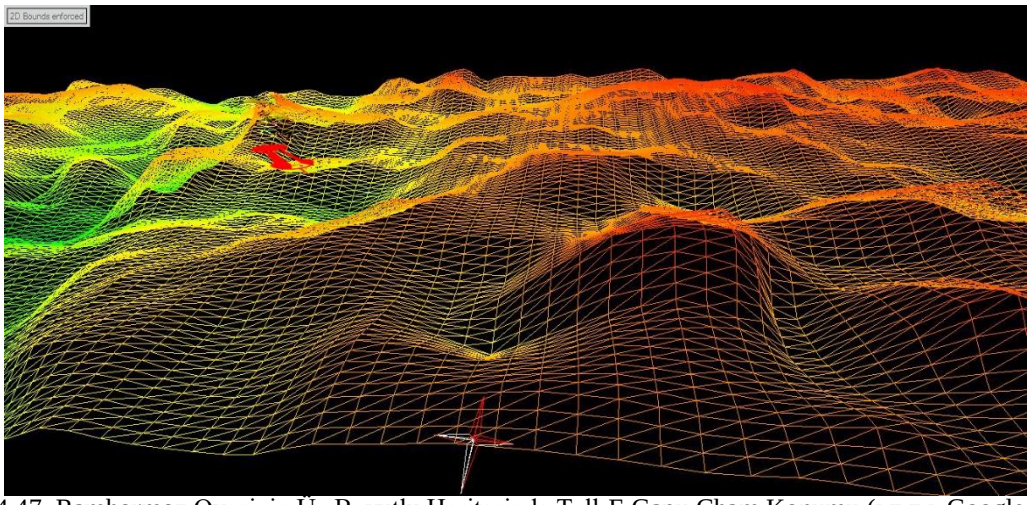

Harita 4.47. Ramhormoz Ovasinin Üç Boyutlu Haritasinda Tell-E Gapu Cham Konumu (www. Google Earth.com)

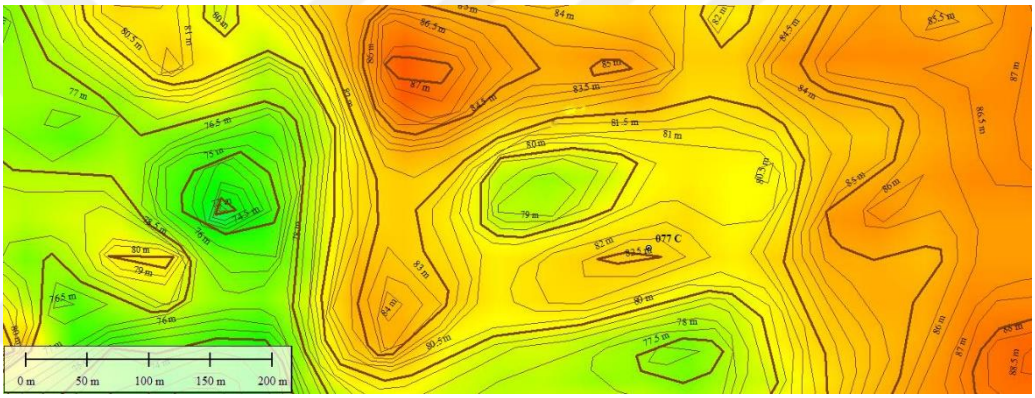

Harita 4.48. Tell-e Gapu Cham Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

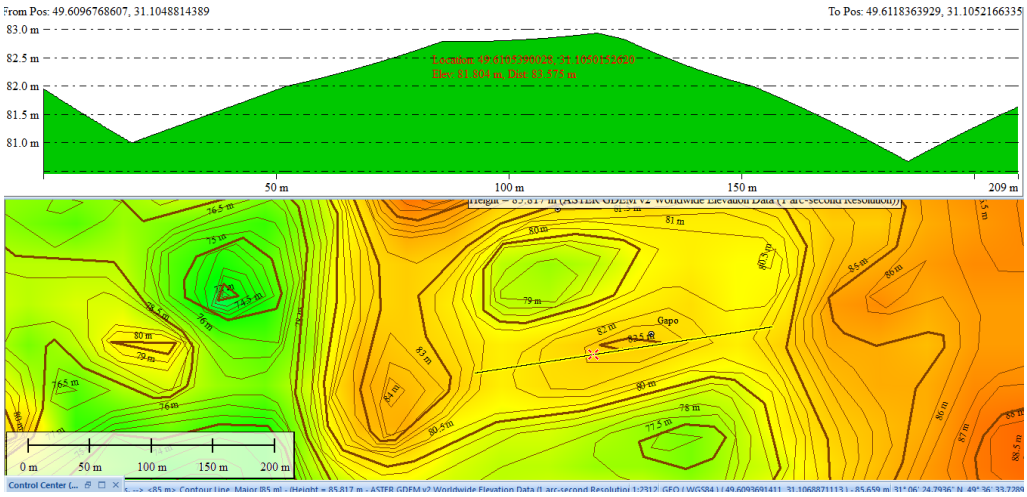

Harita 4.49. Tell-e Gapu Cham'in Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.113.Tell-e Gapu Cham Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.114. Tell-e Gapu Cham Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.16

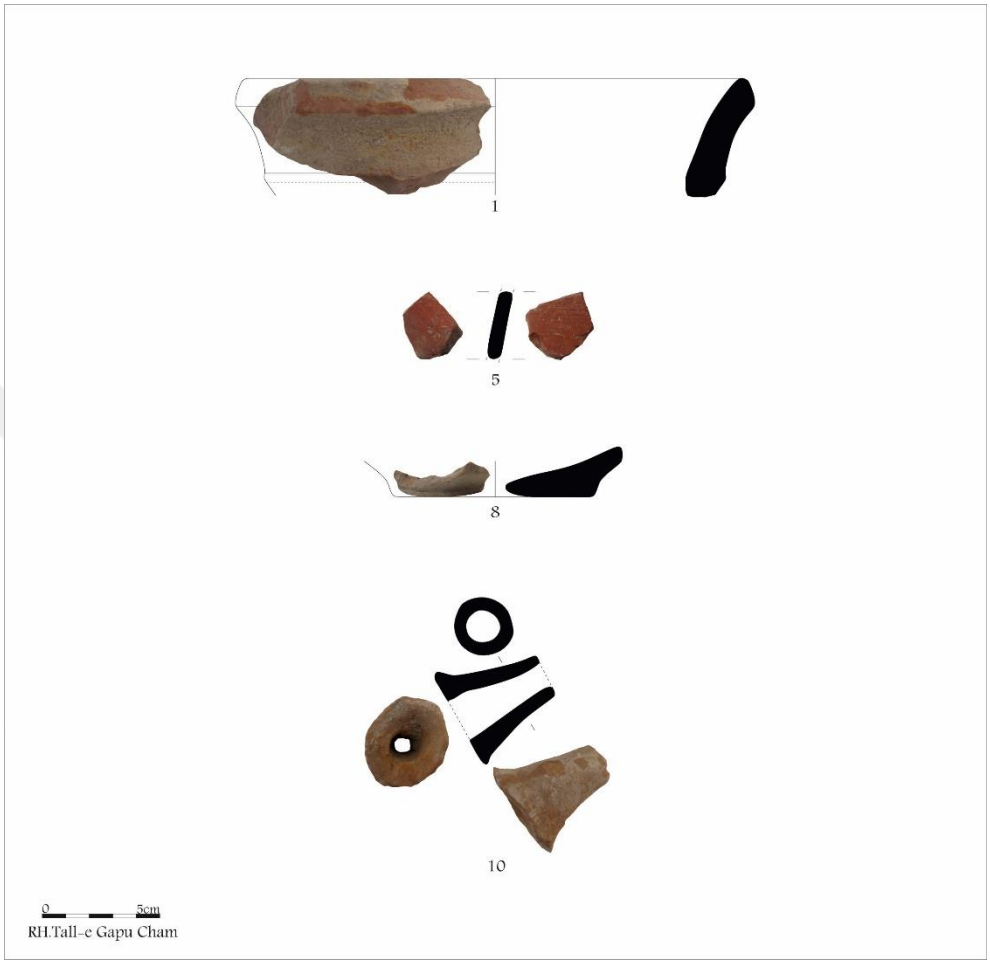

Levha 4.16. Tell-e Gapu Cham Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.18. Tell-e Gapu Çem'den Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	077C	Tell-e Gapu Çem	Ağız Parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	077C	Tell-e Gapu Çem	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	077C	Tell-e Gapu Çem	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Siyah Kahve Rengi	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
4	077C	Tell-e Gapu Çem	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
5	077C	Tell-e Gapu Çem	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	077C	Tell-e Gapu Çem	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	077C	Tell-e Gapu Çem	Kaide parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
8	077C	Tell-e Gapu Çem	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
9	077C	Tell-e Gapu Çem	Akıtaç	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
10	077C	Tell-e Gapu Çem	Akıtaç	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.2.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.2.2.1.Mal Grupları

Sandali Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 5 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.2.2.1.1.Açıl Yeşil Astarlı Mal

Yoğun olarak görülen açık yeşil astarlı mal grubu en belirgin özelliği yüzey renklerinin açık yeşil olmasıdır. Orta ve ince kaliteli olan örnekler çoğunluğu oluştururken, hamur ve yüzey özellikleri bakımından daha kaba örnekler ise daha az sayıda ele geçmiştir.

Hamur Özellikleri

Kaba, orta ve ince kalitede olarak nitelendirilebilecek çanak çömleklerden oluşan açık yeşil astarlı malın hamur rengi ağırlıklı turuncu ve kahverengi olup, daha az oranda, kahvemsi turuncu, devetüyü ve siyah-kahverengi tonlarındadır. Hamur içerisinde, kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?), saman parçaları katkılıdır. Açık yeşil astarlı mal grubu içerisinde bulunan tüm seramik parçaların tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu grubun en belirgin yüzey özelliği kalın veya ince açık yeşil astarlı olmasıdır. Açık yeşil astarlı mal grubunun bazı örneklerinde iç yüzey rengi hamur rengi ile aynı tondadır olup bazı örneklerde ise kırmızı astar kullanılmıştır. Parçaların tamamı astarlı olmakla birlikte perdahlanma işlemi hiç bir örnekte görülmemektedir.

Üretim Tekniği

Açık yeşil astarlı grubunda yer alan çanak çömleklerin büyük birr kısmı çarkta şekillendirilmiştir. Bunun dışında bazı örnekler elde, diğerleri ise temeli çarkta yapılmış olup, kulp gibi yerler elde biçimlendirilmiştir.

Formlar

Açık yeşil astarlı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 27 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Sandali nehri kıyısında bulunan Açık yeşil astarlı mal grubunun seramiği içinde çanaklar en büyük grubu oluşturmaktadır. Açık formlar içerisinde ağız genişliği kap derinliğinin yaklaşık iki katına eşit, derin kaplar çanak olarak değerlendirilmiştir. Sayısal üstünlüklerinin yanı sıra form çeşitliliği açısından da çanakların oldukça zengin olduğu görülmektedir. Çanak formuna sahip kaplar ***"basit kase"*** (levha 4.10: No. 1,2; levha 4.11: No. 1,7; levha 4.12: No. 9;levha 4.13: No. 11; levha 4.15: No. 2)***, "ağız kenarlıları kalınlaştırılmış kase"*** (levha 4.12: No 12,13) ve ***"Omurgalı kase"*** (levha 4.16: No. 1) formundan oluşturmaktadır.

Çömlekler

Sandali nehri kıyısından ele geçen Açık yeşil astarlı çömleği içerisinde rastlanan gruplardan biri boyunsuz çömleklerden oluşmaktadır. Yaygın formda olan boyunsuz çömleklerin ağız kenarları içe doğru dönük kalınlaştırılmış (levha 4.11: No. 2; levha 4.13: No. 2,3,6; levha 4.15: No. 3) basit ağız kenarlı (levha 4.11: No. 4), dik ağızlı (levha 4.14: No. 43), dışa dönük ağızlı (levha 4.14: No. 29; levha 4.15: No. 1; levha 4.15: No. 4) gıda depolamak amaçlı daha çok kullanılan tiplerdir.

Kısa boyunlu çömlekler sandali nehri kıyısında kapalı kaplar içerisinde hem sayılarının çokluğu, hem de alt tiplerinin çokluğu açısından dikkat çekmektedir. Ağız kenarı özelliklerinin yanı sıra geniş kısa gövdeli tipe ayrılmıştır (levha 4.11: No.3; levha 4.13: No. 4; levha 4.15: No. 5,7).

Kısa boyunlu çömleklere oranla az görülsede uzun boyunlu çömlekler kapalı formlar arasındaki çok daha az sayıda görülmektedir. Bu forma sahip çömlekler içe dönük ağızlı ve dar gövdeye sahipler (levha 4.12, No. 10).

4.2.2.1.2. Kırmızı Astarlı Mal

Tamamı kaba, orta ve zarif parçalardan oluşan kırmızı mal grubu, açık yeşil astarlı maldan sonra bir diğer yoğun grubu oluşturmaktadır.

Hamur Özellikleri

Bu gruba ait tüm parçalar ağırlıklı olarak açık kahve ve turuncu hamur renklidir. Hamurları iyi arıtılmış orta,iri ve ince boyutlarıda kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve

saman parçaları katkılıdır. Bu mal grubu seramik örneklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm parçalar kırmızı astarlıdır. Bazı örneklerde iç yüzey renkleri çoğunlukla hamur rengi ile aynı tondadır. Kırmızı yüzey renkleri özellikleri açısından bu grup Urartu mallarını andırmaktadır. Kırmızı astalı mal grubunu hiç bir örneğin yüzeyinde perdahlanma görülmemektedir.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait tüm parçalar çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Kırmızı astarlı mal grubu içerisinde ağız kenarı dışa dönük kısa boyunlu çömlekten (levha 4.14: No. 27) ve bir gövde parçasından (4.16: No. 5) oluşmaktadır.

4.2.2.1.3. Astarsız Sade Mal

Yüzey renklerindeki farklı renk tonlanmalarıyla dikkat çeken çanak çömlek örnekleri yaygın olan üçüncü grubu oluşturmaktadır. Tamamı kaba ve orta örneklerden oluşan parçaların dış yüzeyindeki görülen farklı tonların görünün pişmeden kaynaklanmaktadır.

Hamur Özelliği

Genellikle orta ve zarif kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçaları katkılıdır. Hamur rengi çoğunlukla turuncu olmakla birlikte, gri, devetüyü ve kahverenginin farklı tonlarıda görülmektedir. Pişme açısından bu grupta yer alan çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Astarsız sade malın en karakteristik özelliği iç ve dış yüzeyin renkleri hamur rengin tonunda olmasıdır. Bu görünüm genellikle pişirmeye bağlı olarak hamur rengi ile doğru orantılıdır. Bu gruba ait hiç bir seramik yüzeyinde parçasında perdah işlemi görülmemekle birlikte bazı örneklerde parmak izleri ile bezeme görülmektedir.

Üretim Tekniği

Seramik parçaların tamamı çarkta biçimlendirdiği gözlenmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 3 adet kap parçası mevcuttur.

Çömlekler

Sandali nehri kıyısında bulunan kısa boyunlu çömlekleri arasında bazı örneklerde ağız kenarı içe doğru dönükken (levha 4.10: No. 1) diğer örnekler ise ağız kenarları dışa dönük küresel gövdeli tipler (levha 4.14: No. 21; levha 4.13: No. 9) yaygın formlar arasında yer almaktadır .

4.2.2.1.4. Açık Yeşil Astarlı Monokrom Boyalı Mal

Bu grup mal çok az sayıda Sandali nehri kıyısındaki yerleşimlerden bulunmaktadır. Ancak Akhaimenid döneminin boyalı seramiklerin incelemesinde önem arz etmektedir.

Hamur Özellikleri

Açık yeşil astarlı monokrom boyalı seramikler, ince kum ve çakıl katkılıdır. Hamurlardaki çok zarif ve ince kumlu görünüm dikkat çekici bir özelliktir. Hamur rengi ağırlıklı turuncu ve devetüyü tonlarında olup, sergilene tüm seramik parçaları yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Parçaların tamamı iç yüzeyde astarsız olmakla birkikte hamur rengindedir ve dış yüzeyde ise kalın açık yeşil astarlıdır.

Bezeme

Bezemeler genellikle kapların dış yüzeyinde bulunmaktadır. Motif repertuarı geometrik olark ve ince yatay bant şeklinden oluşmaktadır. Açık yeşil astar üzerine uygulanan bezemeler kırmızı renktedir.

Üretim Tekniği

Bu grupta yer alan seramiklerin tamamı çark yapımıdır.

Formlar

Bu gruba ait sadece gövde parçaları bulunmaktadırç

4.2.3. Sandali Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri

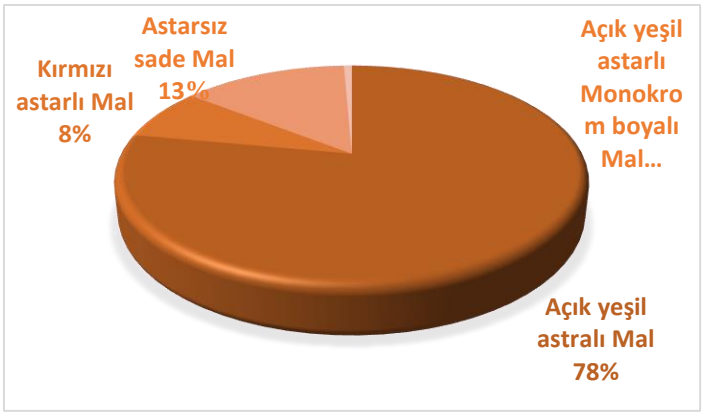

Grafik 4.8. Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

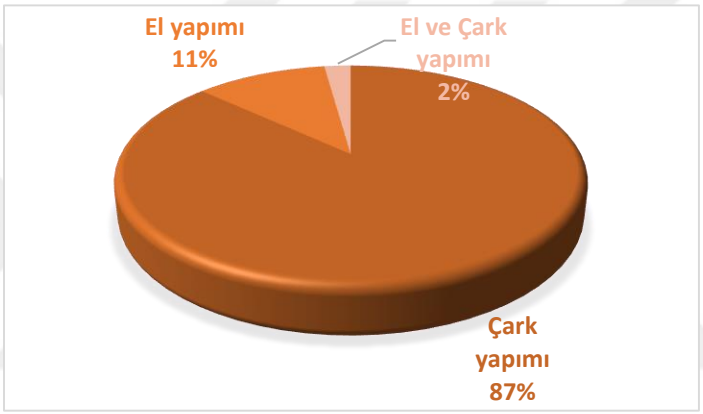

Grafik 4.9. Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

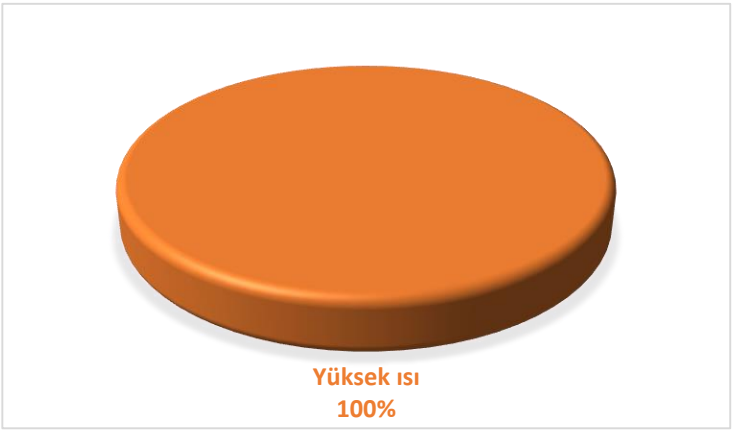

Grafik 4.10. Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

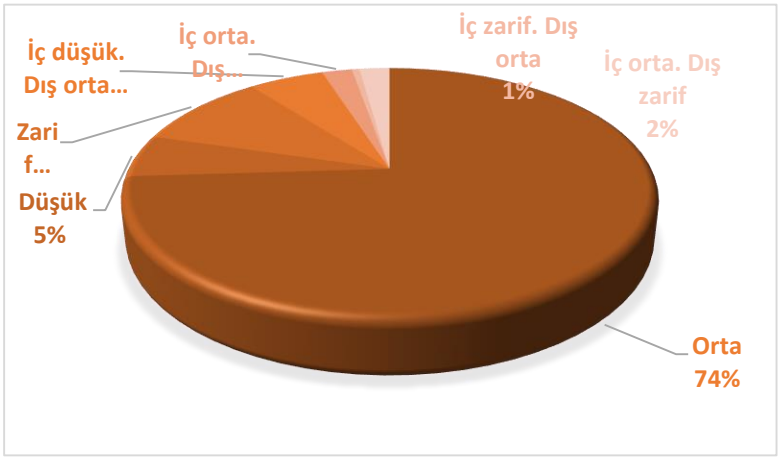

Grafik 4.11.Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

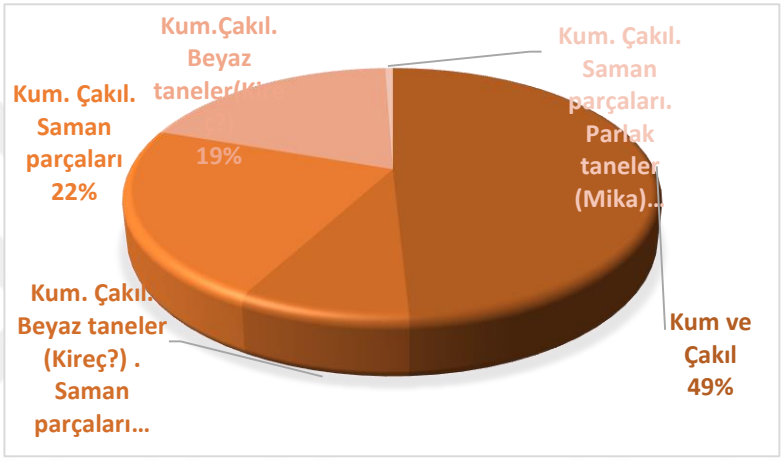

Grafik 4.12. Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

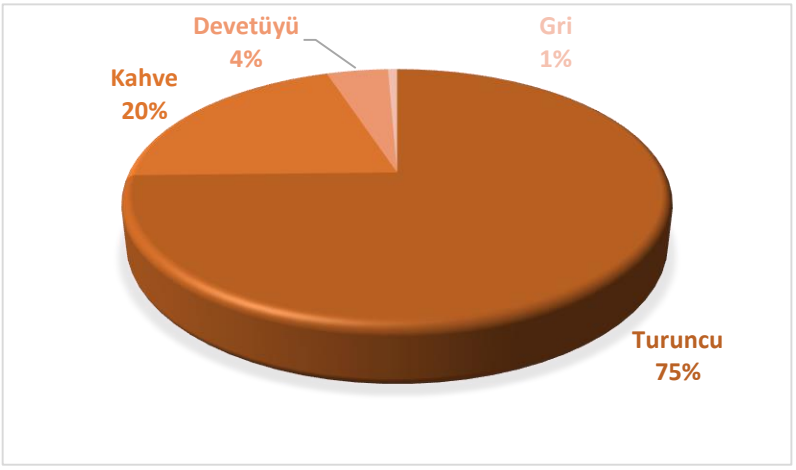

Grafik 4.13.Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

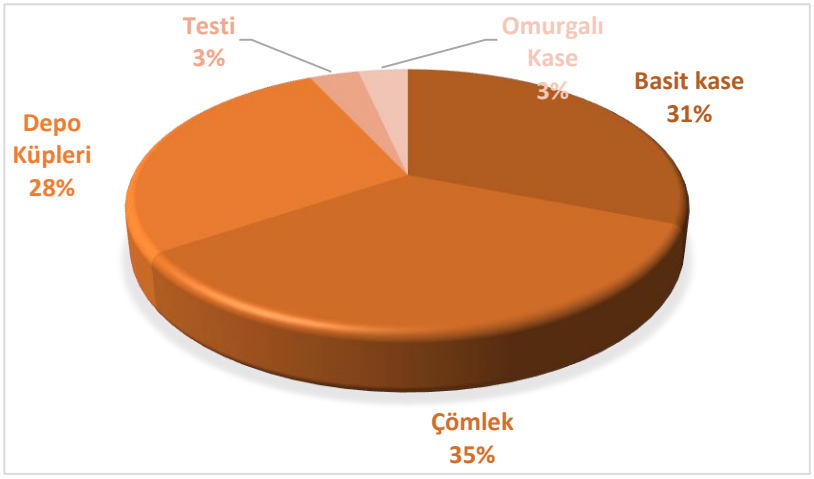

Grafik 4.14. Sandali Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.3. KOUPAL NEHRİ BÖLGESİ

4.3.1. Yerleşimler

4.3.1.1. Tell-e Geser-001

Yerleşim Adı	Tell-e Geser (Ana Tepe)
Yerleşim Kodu	RH 001
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349648 E; 3470416 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	55 m
Kültürel Evre	Geç Orta Susiana, Geç Susiana I, Geç Susiana II, II Erken ve Geç Susa, Erken Elam, Sukkalmah,Orta Elam, Geç Elam, Akhaimenid, Part, Sasani, Post Sasani, Selçuklu, Safavi

Yerleşim Tanıtımı

Geser'ın antik tepeleri, her biri Ramhormoz ilçesinin kuzeybatı yakasında bir köyün yanında bulunan iki set tepeden oluşmaktadır. McCown tarafından A tepesi olarak adlandırılan merkezi tepe, uzaktan görülebilen en yüksek tepedir. Bu tepe ovaldir ve kuzeyden güneye doğru uzanır. McCown1948'de , A tepesinde iki sondaj, kale tepesinde bir sondaj ve A tepesi yakınında yer alan B tepesinde Arkeolojik kazı çalışmaları gerçekleştirmiştir. Bu tepe, 2006-2009 yılları arasında Abbas Alizadeh tarafından incelenmiştir[450]. Yazarın başkanlığında yapılan son yüzey araştırmasında daha çok A tepesinde araştırma yapılmıştır. Bu tepe geniş bir alana sahip olup, günümüzde yüzölçümü 12.8 hektar ve 480x350 metrekarelik bir alanı kapsamaktadır. Bu tepe daha önce haritalandırıldığı için, Bench Mark noktası tepenin en yüksek noktasında işaretlenmiş olup, bugün bile bu tepede araştırmalar yapılırken çimento dökülerek işaretlenen bu noktanın yeri halen görülebilmektedir. Yüzey araştırması sırasında, bu tepenin yüzeyinde çok sayıda çanak çömlek dağılmı ile karşılaştık. Kuşkusuz, yamaçtaki çanak çömlek verilerinin yoğunluğu tepenin diğer kısmarına göre çok daha yüksekti ve aynı zamand, tarih öncesi çağlardan İslam dönemine kadar geniş bir yelpazede zengin çanak çömlek örnekleri görülmüştür.

[450] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, 2014.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu antik tepede tarımsal faaliyetler, inşaat projeleri, kaçak kazılar ve doğal faktörler gibi yıkımın ana nedenleridir. Alanın Dört coğrafi tarafının tamamı hemen hemen tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinde kullanıldığı söylenilebilir. Zirai ürünlere ek olarak tepeden yaklaşık 20 metre uzağa çok sayıda palmiye ağacları dikilmiştir. Tepenin yamacına çok yakın bir mesafede, köy sakinleri tarafından, bir evin yakınında plastik su deposu yerleştirilmiştir. Bunula birlikte alanın bir köşesine çok sayıda çimento bloğu ve diğer yapılar için inşaat malzemesi depolanmıştır. Bu evin bitişiğinde, tepeden yaklaşık 46 metre uzaklıkta, tarım ürünlerini depolamak için kullanıldığı anlaşılan, kulübe şeklinde tuğladan yapılmış başka bir bina inşa edilmiştir. Tepenin güney yakasında, asfalt yolun hemen yanında köy halkı tarafından ölülerini gömmek için mezarlık olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, köy ahalisi tarım alanlarına ulaşmak ve tarım makinelerinin hareketini sağlamak için tepenin farklı yerlerinde birkaç tali yol oluşturmuşlardır. Bununla birlikte tepe yüzeyinin genel görünümünde geçmiş yıllara ait kaçak kazıların neden olduğu çukurları göreblmekle birlikte günümüzde bu çukurların bazı kısımları bölgeye has olan bitkiler ile kaplıdır. Ayrıca Elektrik Kurumu'nun çevre köylere elektrik sağlamak için yüksek gerilim hatlarının geçmesi de bu tepenin tahrip edilmesinde bir başka faktördür. Tepenin bozulmasının sebepleri arasında toprak erozyonlarını da diğer bir doğal faktör olarak sayabiliriz. Yağmur mevsimlerinde oluşan seller, yamaçların bazı kısımlarında büyük yarıklar şeklinde oluklara neden olmuş, ve buna istinaden aslında Prehistorya döneminden İslam dönemine kadar çanak çömleklerin arazide açığa çıkmasına neden olmuştur. Tell-e-Geser, tarih öncesi çağlardan İslam dönemine kadar zengin kültürleri barındıran çok önemli ve değerli bir tepedir. 1940'larda bu konuda yapılan spekülasyonlara rağmen arkeolojik kazılar devam etmemektedir. Bu önemli antik sitenin daha fazla tahrip edilmesini önlemek için önümüzdeki yıllarda hem sürekli arkeolojik kazıların hem de koruma önlemlerinin ülke Kültür Mirası Teşkilatı tarafından yapılacağını umuyoruz.

Resim 4.115. Tell-e Geser'in Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.116. Tell-e Geser'in Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

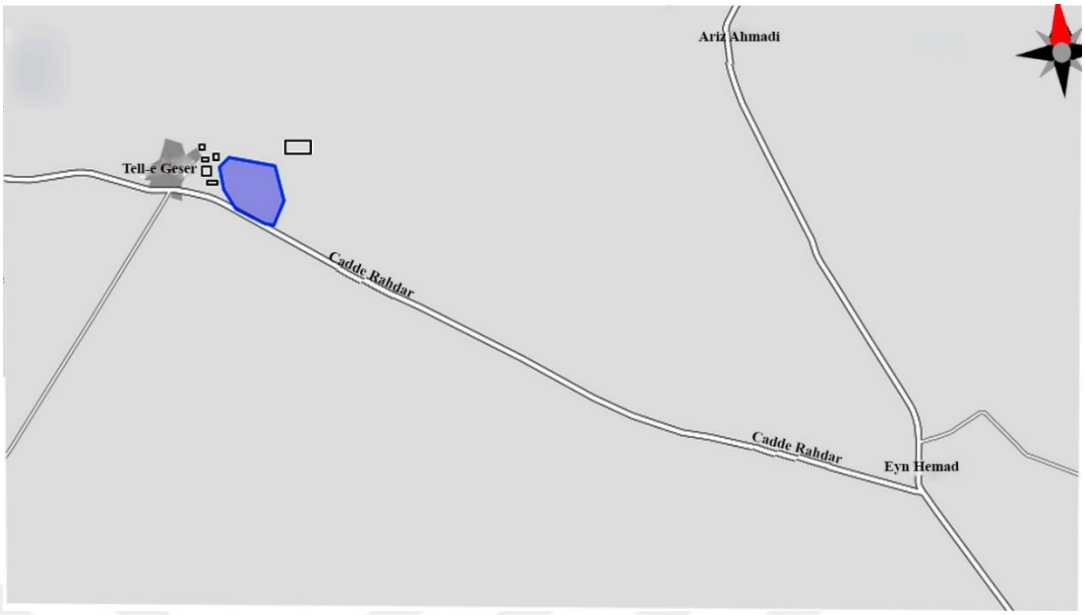

Harita 4.50. Tell-e Geser'in Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.117. Tell-e Geser Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.118. Tell-e Geser Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.119. Tell-e Geser'in Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

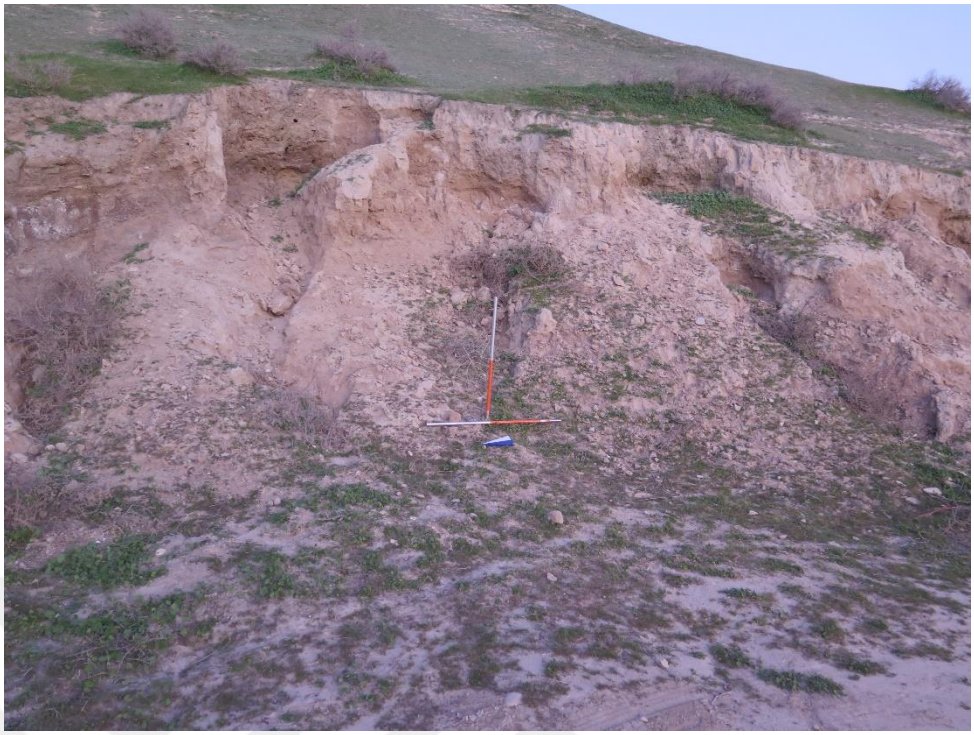

Resim 4.120. Tarım Arazilerini Genişletmek İçin Yaratılan Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.121.Yağmur Mevsimlerinde Oluşan Seller Nedeniyle Yaratılan Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

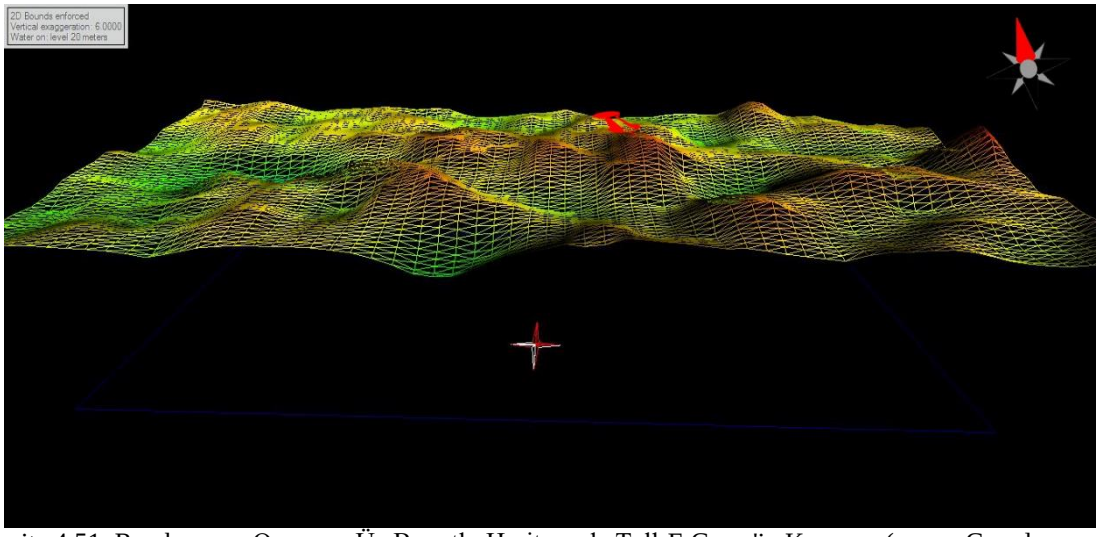

Harita 4.51. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-E Geser'in Konumu (www. Google Earth.com)

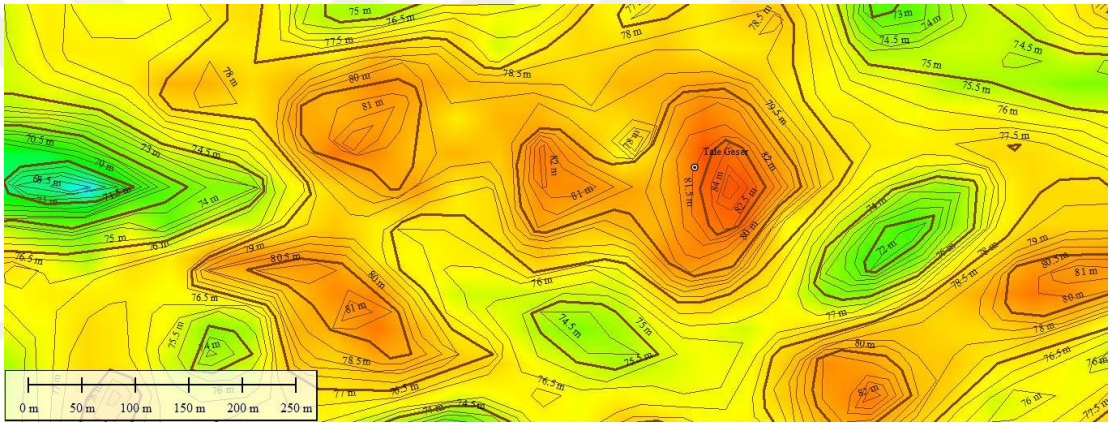

Harita 4.52. Tell-e Geser'in Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

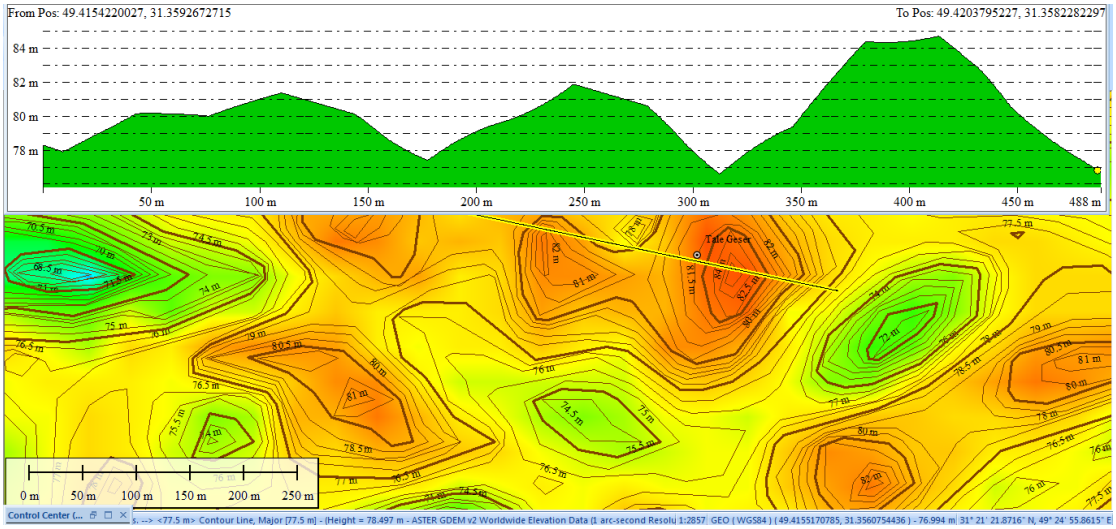

Harita 4.53. Tell-e Geser'in Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.122. Tell-e Geser Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.123. Tell-e Geser Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.17

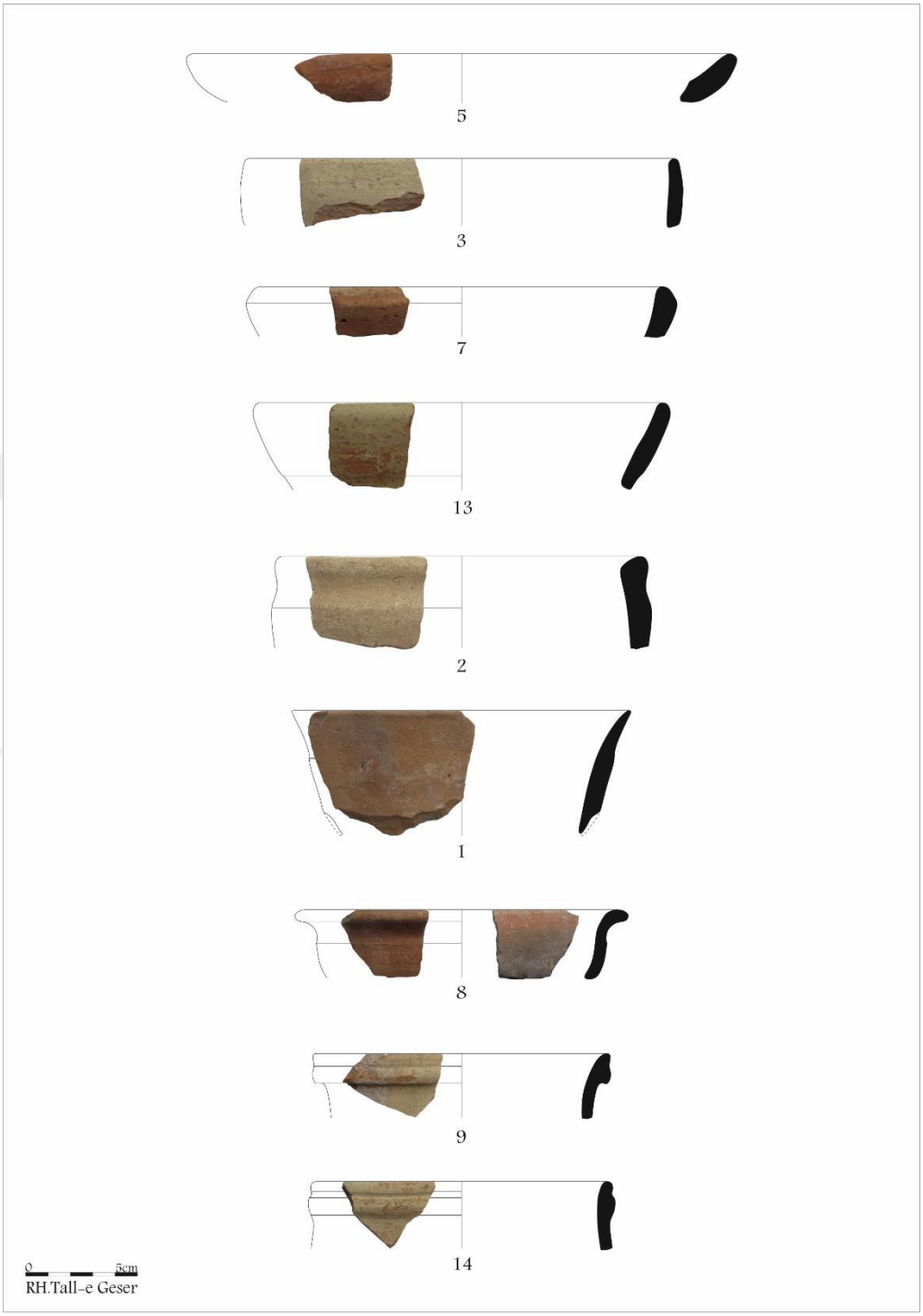

Levha 4.17. Tell-e Geser Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.19. Tell-e Geser Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
2	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
3	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
4	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
5	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
6	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Koyu gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
9	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
12	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
15	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
17	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
18	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Ağız kenarı ve dış yüzey siyah boyalı
19	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
20	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
21	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	yüksek	yüksek	-
22	001	Tell-e Geser	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	yüksek	yüksek	-

4.3.1.2. Paçe Kuh- 091

Yerleşim Adı	Paçe Kuh
Yerleşim Kodu	RH 091
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 370881 E ; 3463031 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	193 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, İlhanlı, Selçuklu

Yerleşim Tanıtımı

Paçeh Kuh yerleşimi Ramhormoz ilçesinin kuzeydoğusunda, Ahvaz yolunun yaklaşık 290 metre uzaklığında yer almaktadır. Bu bölge tam olarak dağın eteğinde, Bangestan mahallesine 350 metre uzaklıkta bulunmaktadır. Bu alanda meydana gelen tahribat nedeniyle gerçek boyutlarını belirlemek mümkün olmamakla birlikte çanak çömlek yayılımına göre şu anda 250x120 metre boyutundaki bu alanın 1.4 hektara eşit olduğu söylenebilir. Kırık çanak çömlek parçalarının yanı sıra, sadece temel kalıntılarının varlığı tespit edilen bir taş duvarın olduğunu da görmekteyiz. Bu alanda yapılan yüzey araştırması sonucunda tarihi ve İslami dönemlere ait çanak çömlek örneklerinin dışında da tek bir taş havan örneği de elde edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Maalesef, bu alanın kuzeybatı tarafının bir kısmı bilinmeyen kullanım ve inşaat projelerinin yürütülmesi nedeniyle bir ekskavatör ile kaldırılmış, bu da bölgenin çoğu bölümünün tahrip olmasına sebep olmuştur. Alanın bazı kısımlarında yapılan kazıların yanı sıra kaçak kazıların neden olduğu çukurlar da görülebilmektedir ki bu da bu alanın tahribatında önemli bir faktördür. yüzey incelemesi sırasında Maalesef, söz konusu durumların yanı sıra bu alanın aynı zamanda hayvan otlatma yeri olarak da kullanıldığı fark edildi. Bu dağın yamacındaki alanın bazı kısımlarında inşa edildiği görülen ve halen mevcut olan bina temelleri nedeniyle bu alanda da insan faaliyetleri sonucunda tahrip edilmiş önemli mimari eserlerin olduğu düşünülmektedir.

Resim 4.124. Paçe Kuh Alnının Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.125. Paçe Kuh Alanı'nın Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

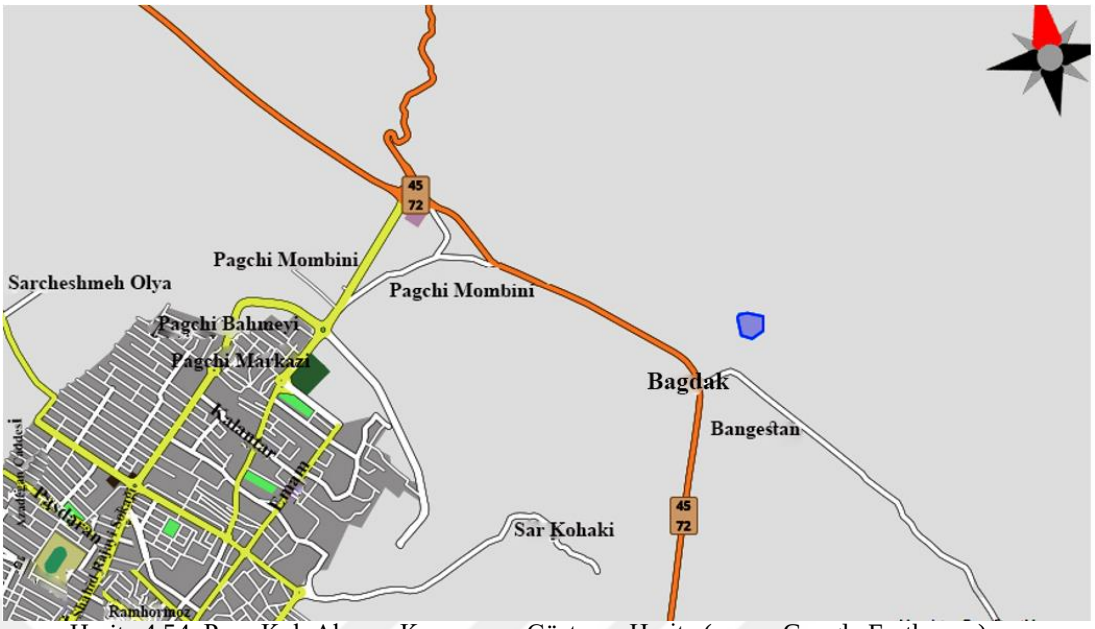

Harita 4.54: Paçe Kuh Alanını Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.126. Paçe Kuh Alanının Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.127. Paçe Kuh Alanının Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.128. Paçe Kuh Alanıınn Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.129. Alanın Yüzeyinde Bulunan Mimari Kalıntıların Temeli (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.130. İnşaat Faaliyetleri Nedeniyle Yaratılan Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

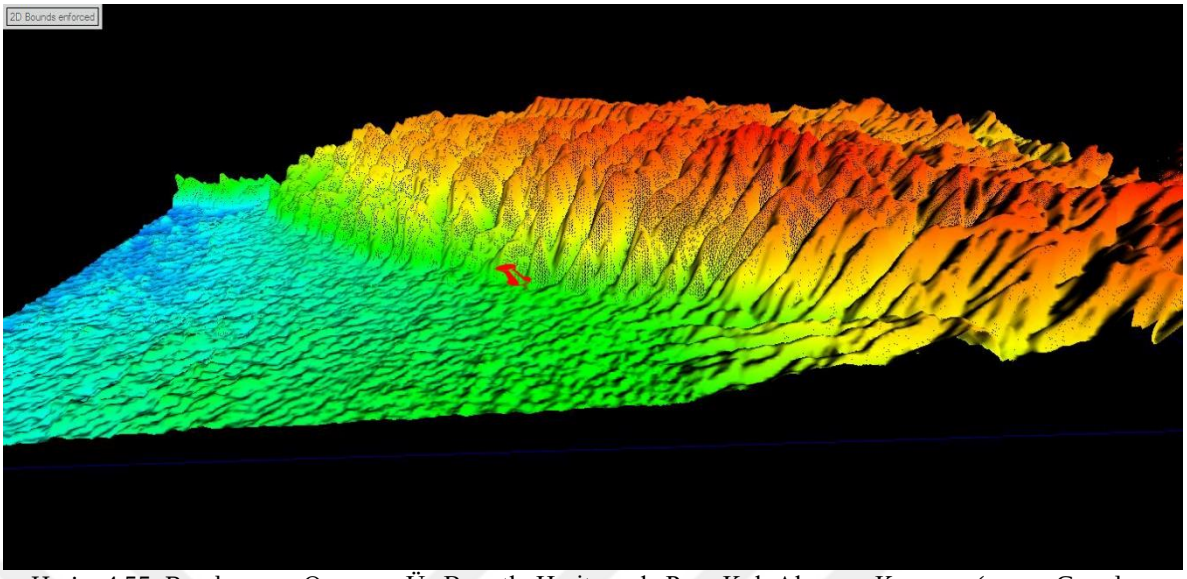

Harita 4.55. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Paçe Kuh Alanının Konumu (www. Google Earth.com)

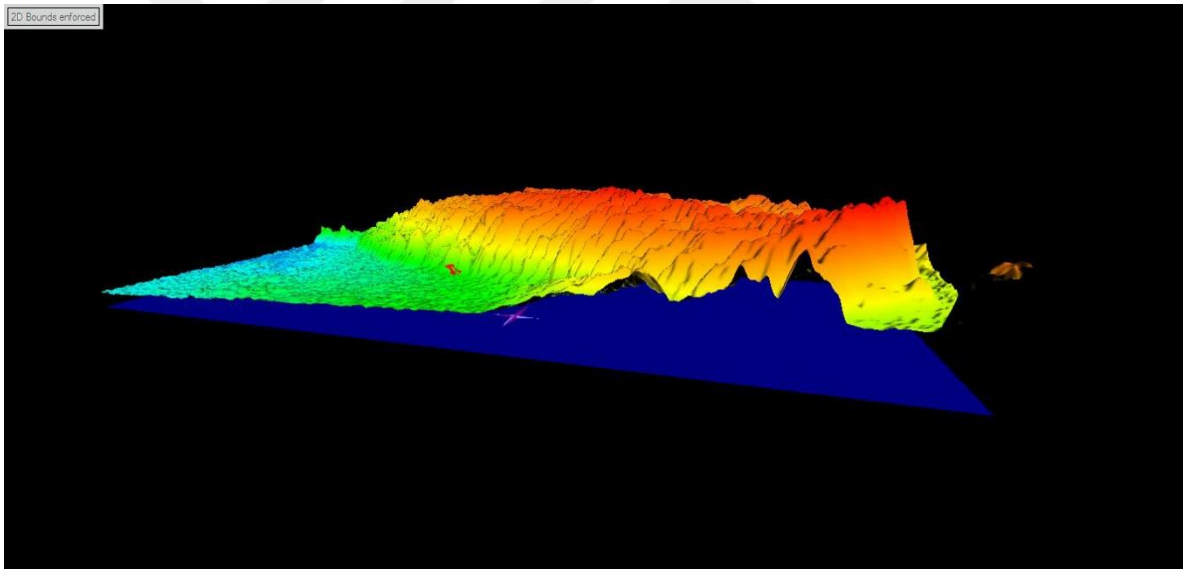

Harita 4.56. Paçe Kuh Alanının Konumunu Gösteren Üç Boyutlu Harita (www. Google Earth.com)

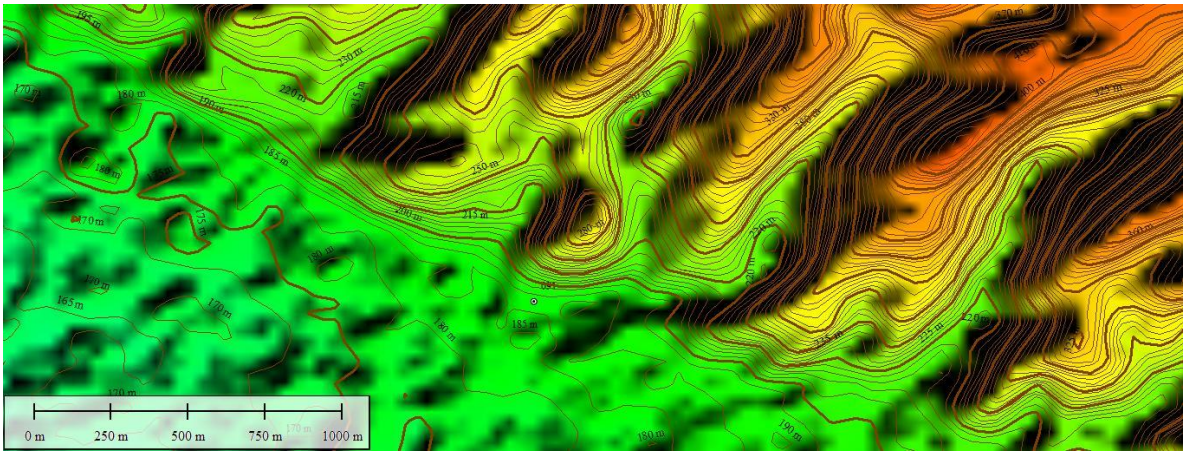

Harita 4.57. Paçe Kuh Alanının Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

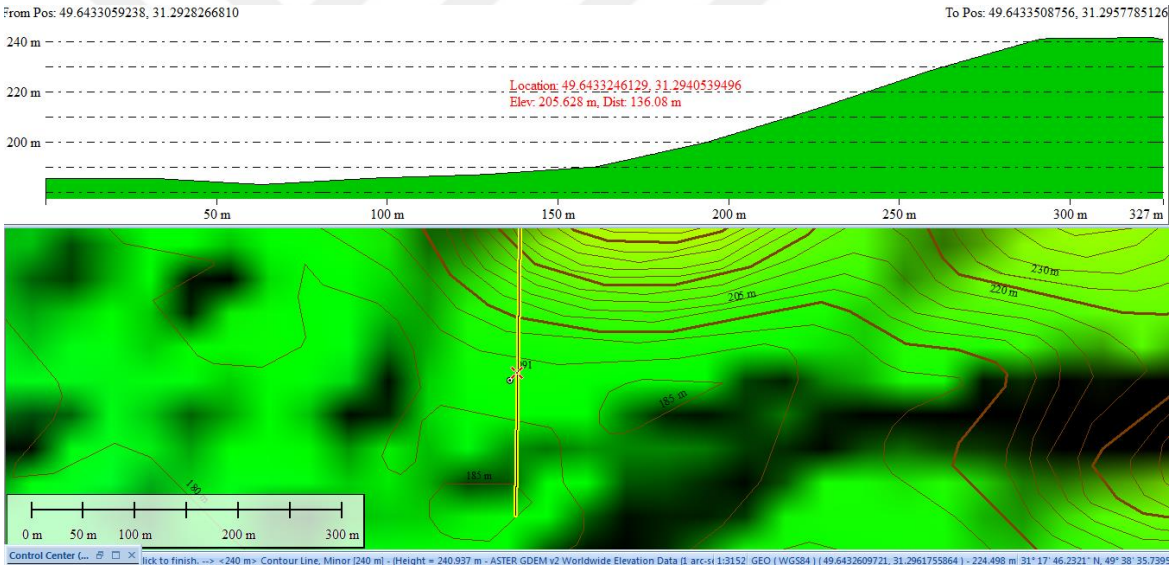

Harita 4.58. Paçe Kuh Alanının Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.131. Paçe Kouh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.132. Paçe Kouh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.18

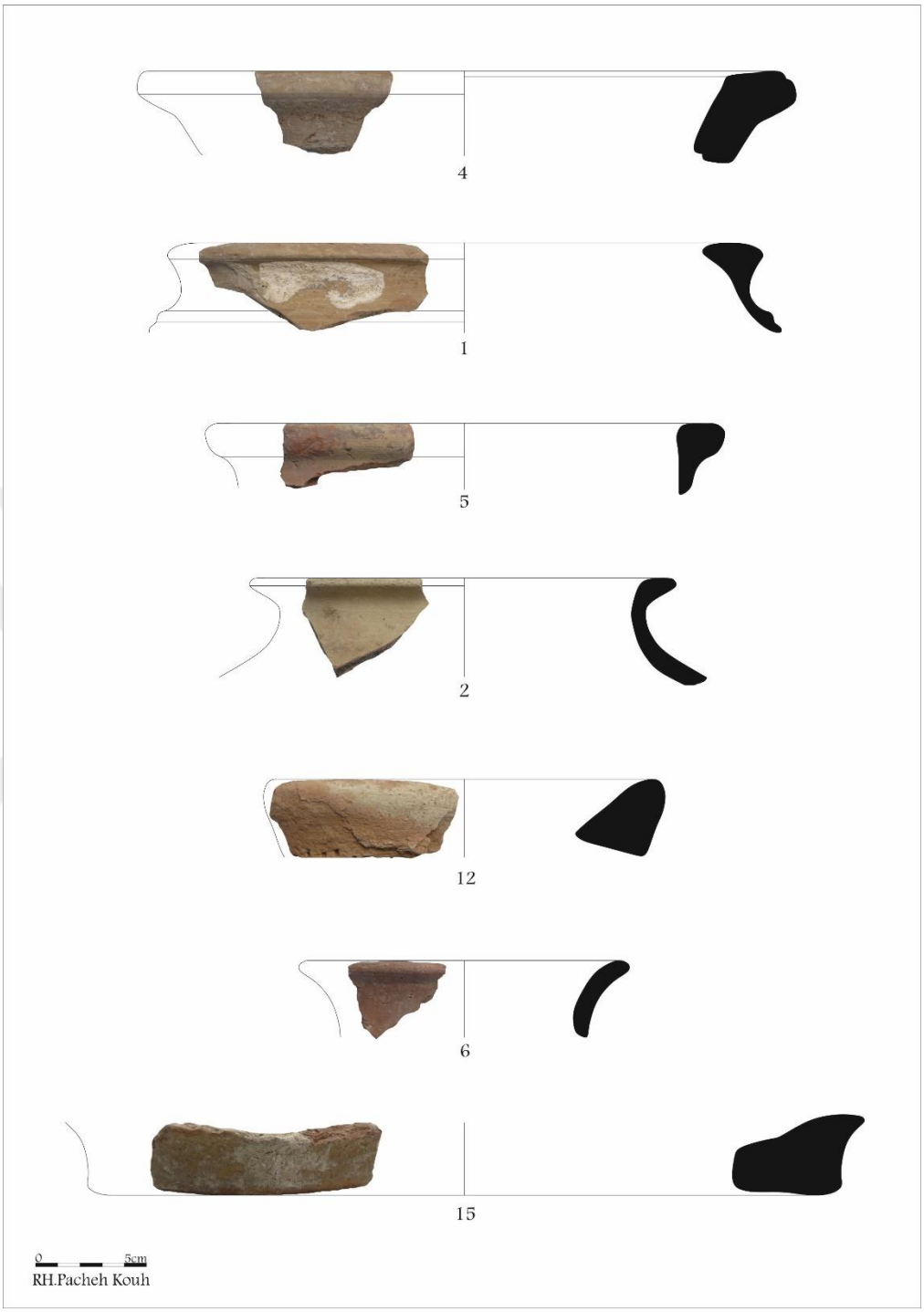

Levha 4.18. Paçe Kouh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.20. Tepe Paçe Kouh Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
4	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
5	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Açkılı	-	Orta	Orta	-
7	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
9	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
10	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Açkılı	-	yüksek	yüksek	-
11	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
12	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
13	091	Paçe kouh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
14	091	Paçe kouh	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
15	091	Paçe kouh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
16	091	Paçe kouh	Akıtaç	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.3.1.3. Tell-e Abbas- 032

Yerleşim Adı	Tell-e Abbas
Yerleşim Kodu	RH 032
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 362867 E;3464791 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	136 m
Kültürel Evre	Geç Susiana 1, Terminal Susa/ Erken Susa II, Proto Elamite, Akhaimenid, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin batı tarafında ve Bayman ariz köyü yakınlarında, yerleşimin güney tarafından geçen asfalt yolun yakınında yer almaktadır. Tepe düz bir hat üzerinde Ramhormoz ilçesine uzaklığı yaklaşık 4 km'dir. Wright ve Carter'in raporunda bu alan Biamon tepesi olarak kaydedilmiştir. Ancak bu tepe Mc Cown'nin söylediği Tell-e Abbas tepesidir. Wright ve Carter[451], tepenin isimini yakındaki bir köyden almışlar. Zamanla bu bölgede meydana gelen tahribat nedeniyle tepenin gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün değildir. Tell-e Abbas yerleşiminin yüzöhçümü 2.3 hektara ve 190x120 metre boyutundadır. Tepe, çevresindeki arazi yaklaşık 2 m yüksekliğindedir. Tepenin yüzeyi bölgeye has bitki türleri ve çöl çalıları ile kaplı olduğundan yüzey araştırması çalışması zorluklarla yapılmıştır. Yapılan yüzey araştırması sonucunda tepenin yüzeyinde prehistorik ve tarihi zamanlara ait zengin çanak çömlek dağılımı gözlemlenmiş ve bu çanak çömlek dağılımı günümüzde tarım arazilerinin bir parçası haline gelen tepenin çevresinde kilometrelerce devam etmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Ne yazık ki bu tepede tarımsal faaliyetler, inşaat ve kaçak kazılar gibi insan faaliyetleri sonucuda zamanla ciddi hasarlar ortaya çıkmıştır. Tepe yamacının dört yanı çiftçiler tarafından sürülmüş olup, tarımsal ürün yetiştirilmek için kullanılmış ve bu nedenle tepe yamacının tüm kısımları tahrip edilmiştir. Ayrıca yerleşimin etrafındaki alanda su yollarının geçmesi ve tarım arazisine erişim için tali yolların oluşturulması da bu değerli alanı tahrip eden diğer faktörler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte çevre köy sakinleri tarafından evlerin inşası için tepenin yüzeyinden toprak alımı bu yerlşimin

451

birçok bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur. Ayrıca çevre köylere elektrik sağlamak üzere Enerji Teşkilatı'nın elektrik nakil kulelerinin kurulması, bu değerli tepe çevresindeki alanın birçok kısmının tahrip olmasına yol açmıştır. Tepenin tahrip edilmesinde bir diğer etken ise kaça kazıların yapılmasıdır. Bu kazılardan kaynaklanan çukurlar tepenin yüzeyinde açıkça görülebilmektedir. Yüzey araştırması sırasında, bu tepenin tahrip edilmesinde diğer bir başka etken olan bölge halkının bu tepeyi mesire ve piknik alanı olarak kullanması gözlemlenmiştir. Önümüzdeki yıllarda bu tepeyi korunmak için herhangi bir önlem alınmaması durumunda, yerleşimden hiç bir eser kalmayacaktır.

Resim 4.133. Tell-e Abbas'ın Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

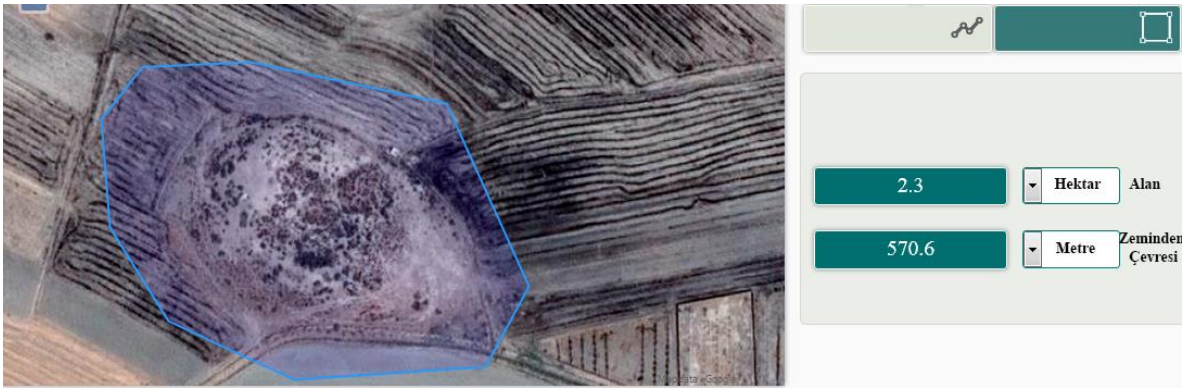

Resim 4.134. Tell-e Abbas'ın Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

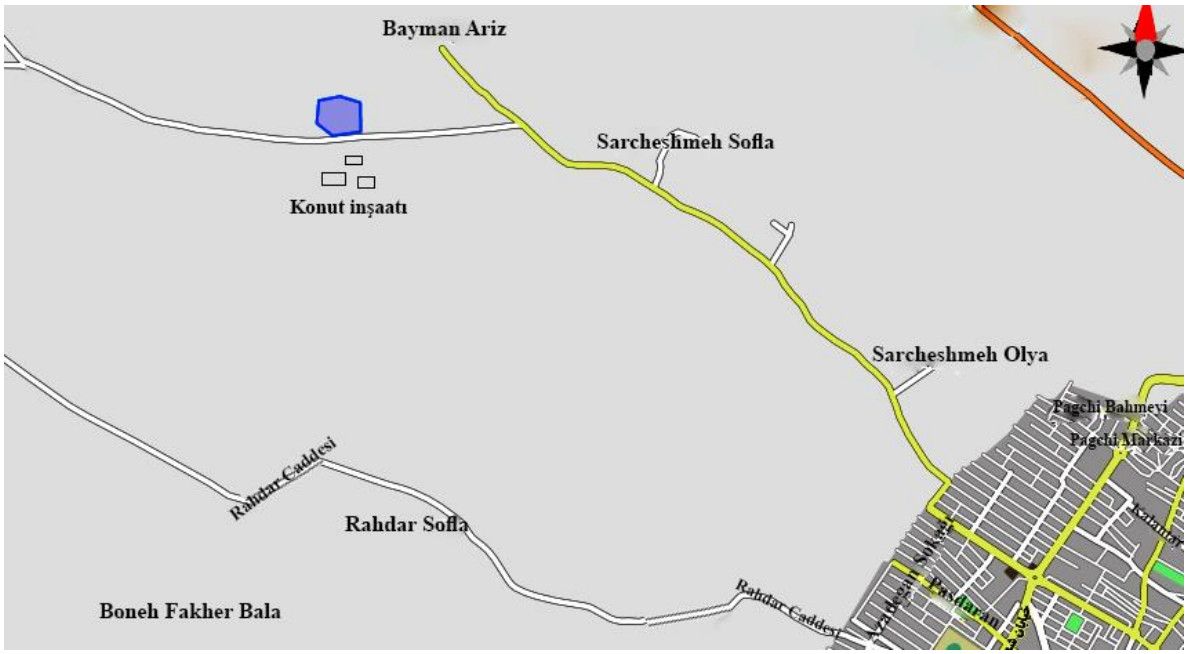

Harita 4.59.Tell-e Abbas'ın Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.135. Tell-e Abbas, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.136. Tell-e Abbas'ın Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.137.Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazıların İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.138. Alanın Yüzeyinde Kaçak Kazıların Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

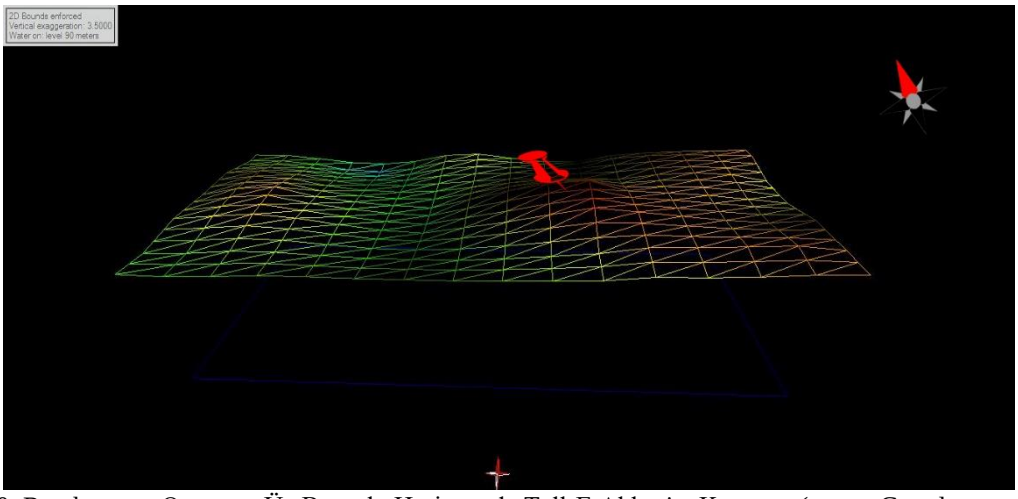

Harita 4.60. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-E Abbas'ın Konumu (www. Google Earth.com)

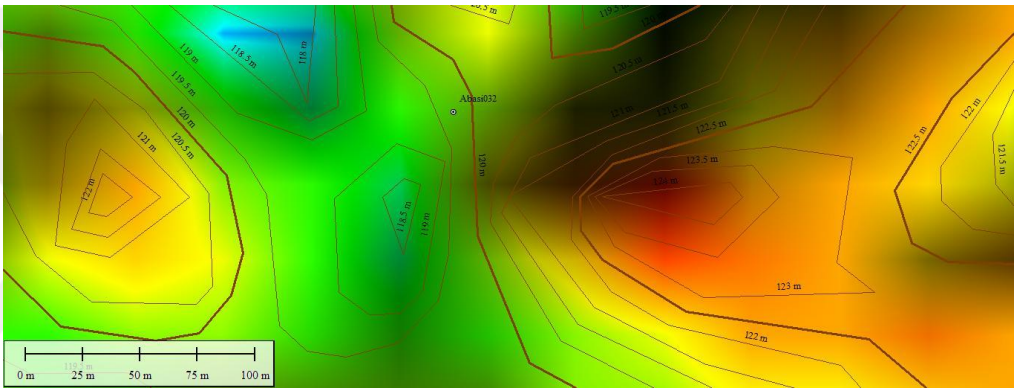

Harita 4.61. Tell-e Abbas'ın Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

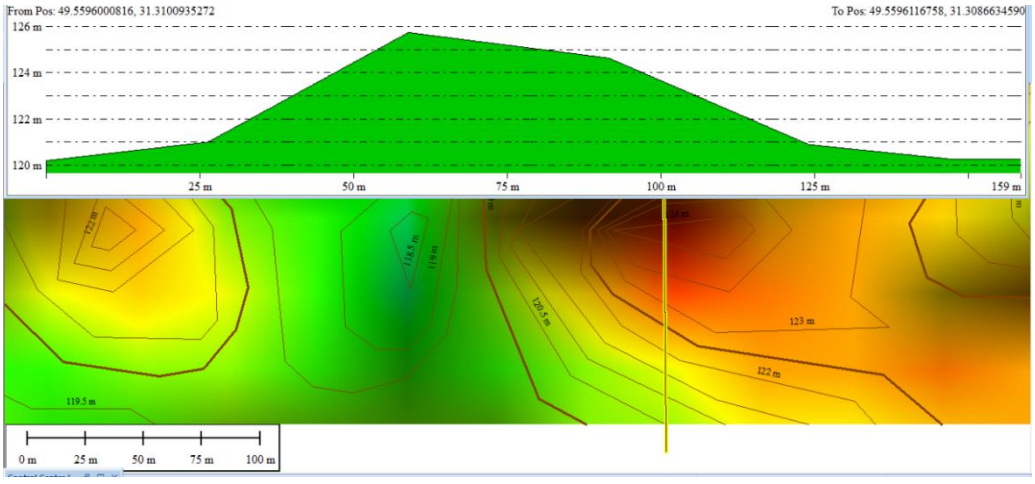

Harita 4.62. Tell-e Abbas'ın Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.139.Tell-e Abbas Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.140. Tell-e Abbas Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

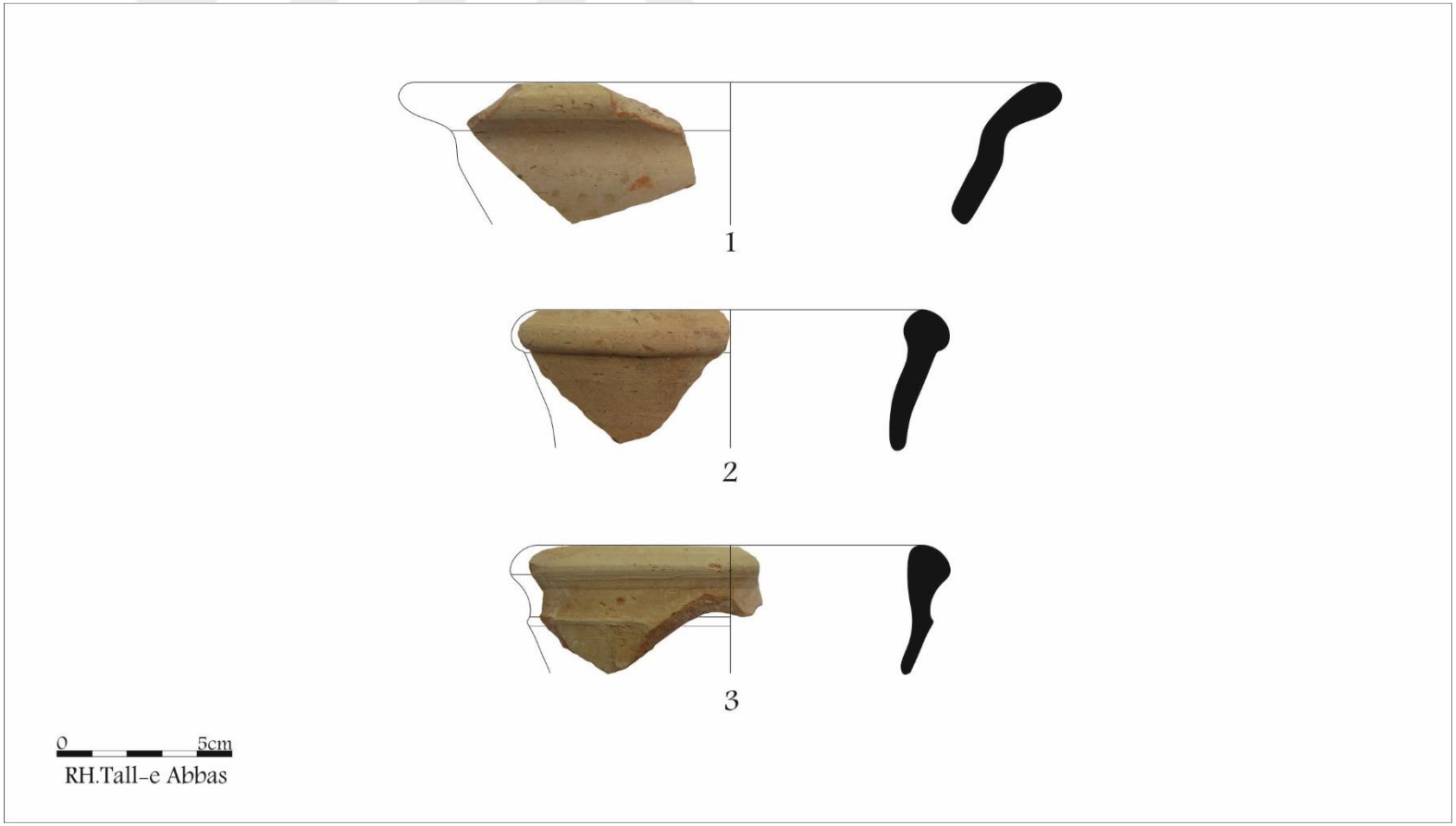

Levha 4.19.Tell-e Abbas Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizim (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.21. Tell-e Abbas Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	032	Tell-e Abbas	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	032	Tell-e Abbas	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	032	Tell-e Abbas	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	032	Tell-e Abbas	Gövde parçası	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
5	032	Tell-e Abbas	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	032	Tell-e Abbas	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Zarif	-
7	032	Tell-e Abbas	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-

4.3.1.4. Tell-e Şife- 112

Yerleşim Adı	Şife
Yerleşim Kodu	RH 112
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 356942 E; 3470474 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	89 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan Ramhormoz ilçesinin kuzeybatı yakasında, Zübeyde ariz köyünün kuzeybatı tarafında ve tepenin kuzeyinden geçen asfalt yola 1250 metre uzaklıkta şife köyünün güneyinde yer almaktadır. Bu tepe doğudan batıya doğru uzayarak, oval şeklinde olup, doğu kesimi daha yüksek görülmektedir. Zamanla bu bölgede meydana gelen tahribat nedeniyle tepenin gerçek alanını tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte, bu tepenin halihazırda geriye kalan boyutları 0.4 hektar ve 100x70 metrekarelik olup, çevre araziden yaklaşık 2.5 metre yüksekliğindedirkte. Tepenin doğu tarafında, artık terk edilmiş olan çağdaş bir köy bulunmaktadır. Alanın yüzeyi bölgeye has kendiliğinden yetişen yerel bitkiler ile kaplıdır. Yaptığımız ilk incelemelerde moloz taştalardan yapılmış olan binaların temelleri ve kerpiç kalıntıları görülmüştür. Yüzey çalışmasında, tepe yüzeyinde tarihi döneme ait çanak çömleklerin nispeten iyi bir dağılıma sahip olduğu sölenilebilir, bunlardan bazıları üzerinde çalışmalar gerçekleştirmek için seçildi ve kampa transfer edildi.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepenin tahribatının nedenleri arasında tarım, inşaat ve kaçak kazı faaliyetleri yer almaktadır. Tepenin doğu, batı ve güney tarafları çiftçiler tarafından tahrip edilmiş olup, tarım arazisine eklenmiştir; Ziraat makinelerinin tahrip ettiği tepenin bazı kesimlerinde duvarın kesitleri açıkça görülebilmektedir. Alanın kuzey tarafında, tarım alanlarına ulaşa bilmek için staplize yol yapımı alanın bu kısmının tahrip olmasına neden olmuştur. Ayrıca tepenin etrafındaki alanlarda tarım arazilerinin sulanması için oluşturulan küçük su arkları, bu tepenin değerli alanının bir kısmını tahrip etmiştir. Tepenin şehir merkezinden uzaklığı, kaçak kazı faaliyetlerini daha açık hale getirmiş ve bu kazılardan kaynaklanan çukurlar tepenin yüzeyinde açık bir şekilde görülebilmektedir. Genel olarak,

tepenin batı kısmı çoğunlukla tahrip olmuş ve neredeyse çevresindeki arazi ile aynı seviyeye gelmiştir.

Resim 4.141. Tell-e Şife'nin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

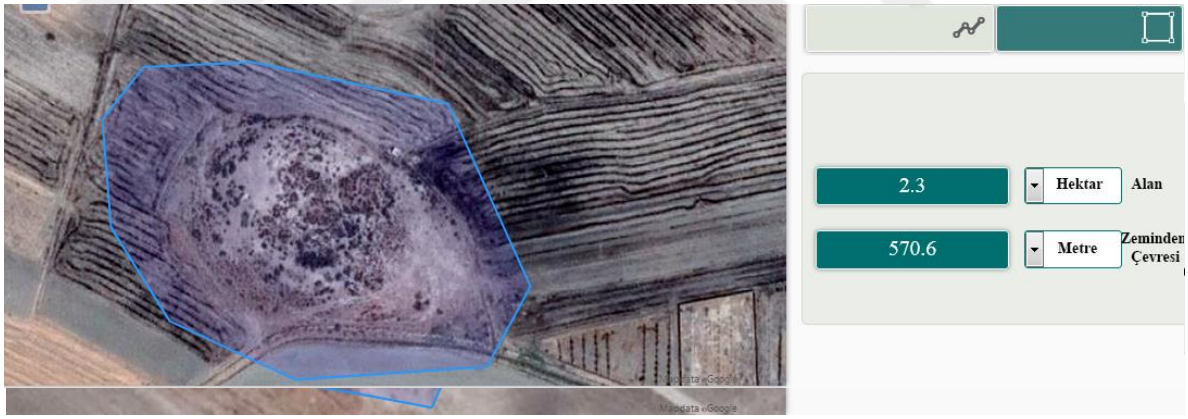

Resim 4.142. Tell-e Şife'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

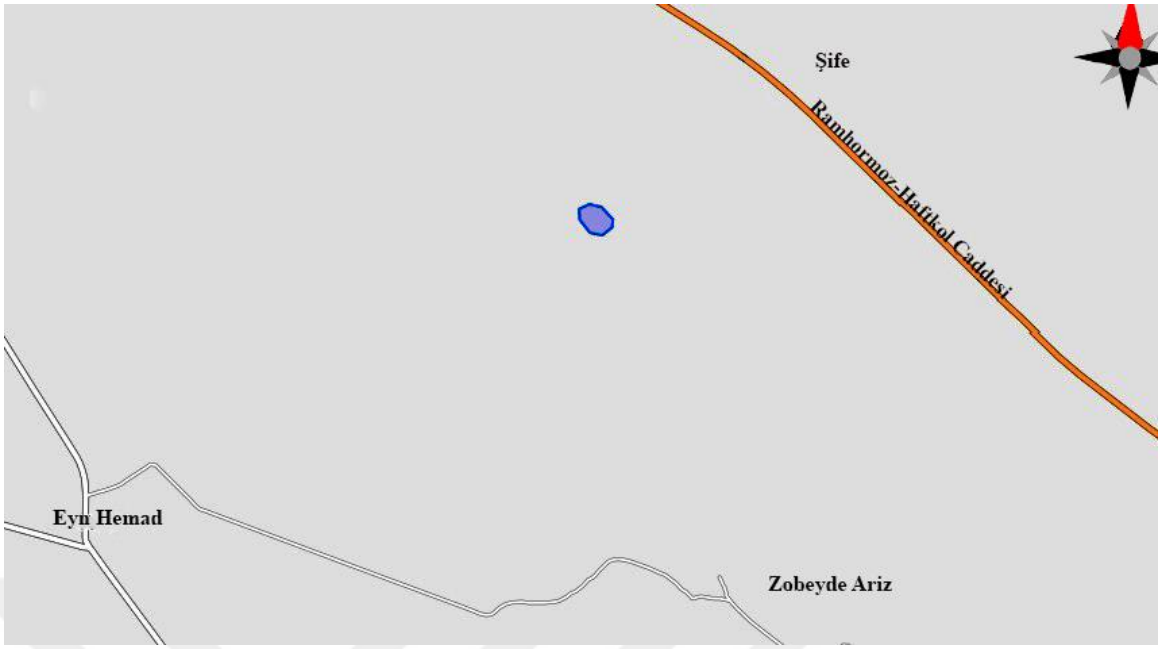

Harita 4.63.Tell-e Şife'nin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.143.Tell-e Şife'nin Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.144. Tell-e Şife Güney görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.145. Tell-e Şife Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.146. Tarım Arazileri Genişletmek İçin Yaratılan Kesit ve Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.147. Tell-e Şife Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

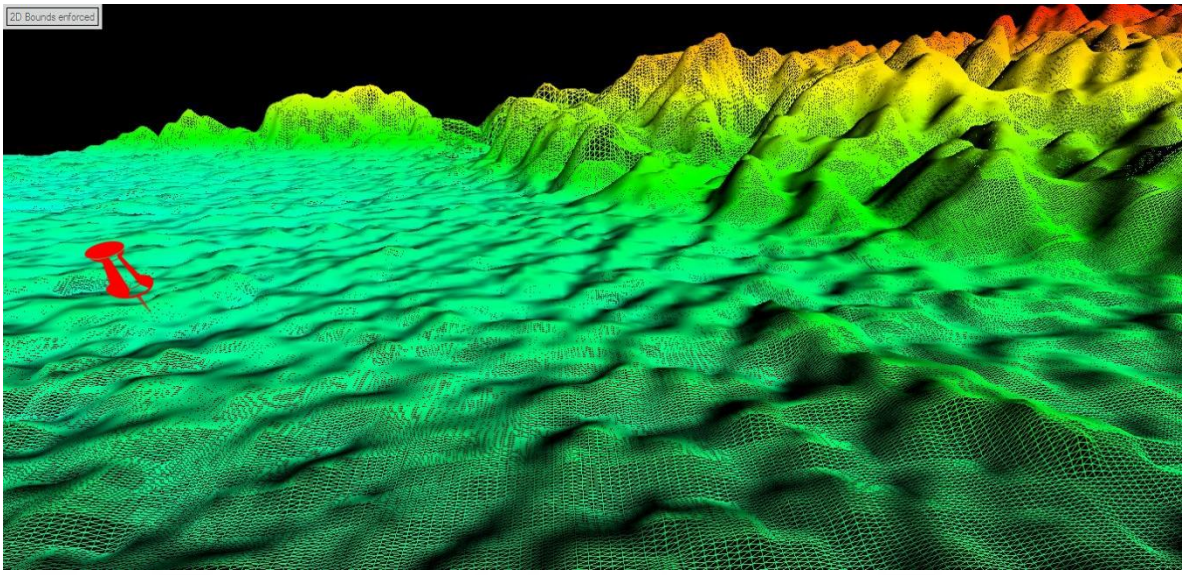

Harita 4.64. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Şife Konumu (www. Google Earth.com)

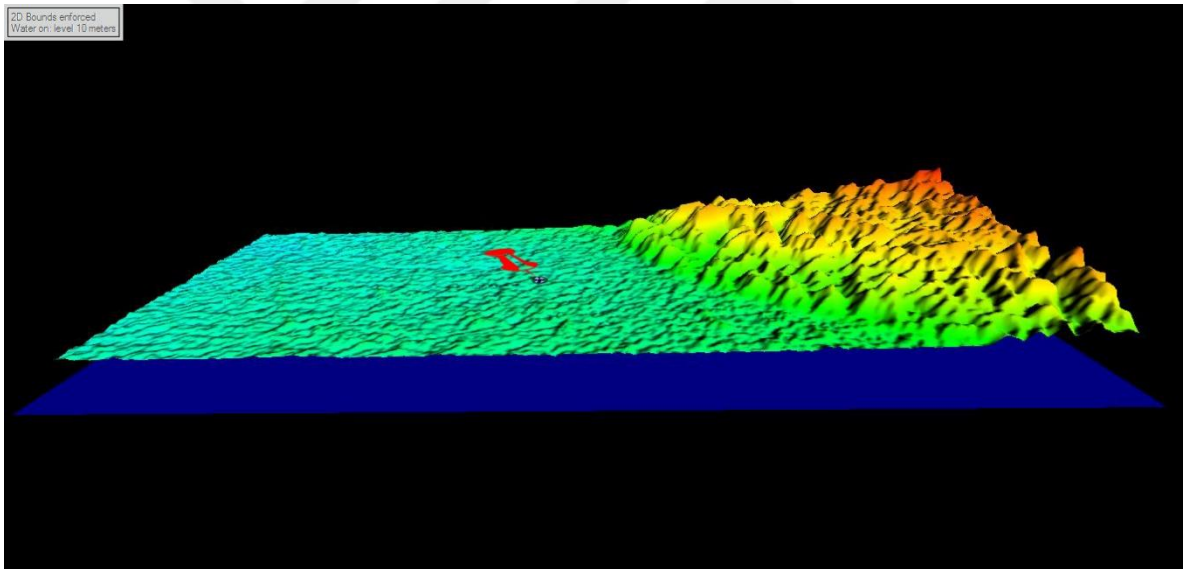

Harita 4.65. Tell-e Şife Konumunu Gösteren Üç Boyutlu Harita (www. Google Earth.com)

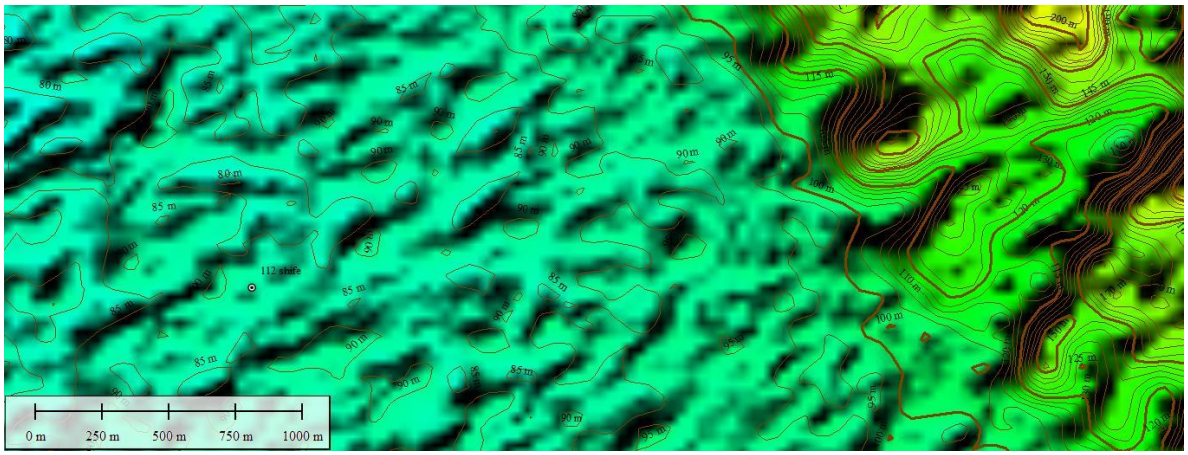

Harita 4.66. Tell-e Şife'nin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

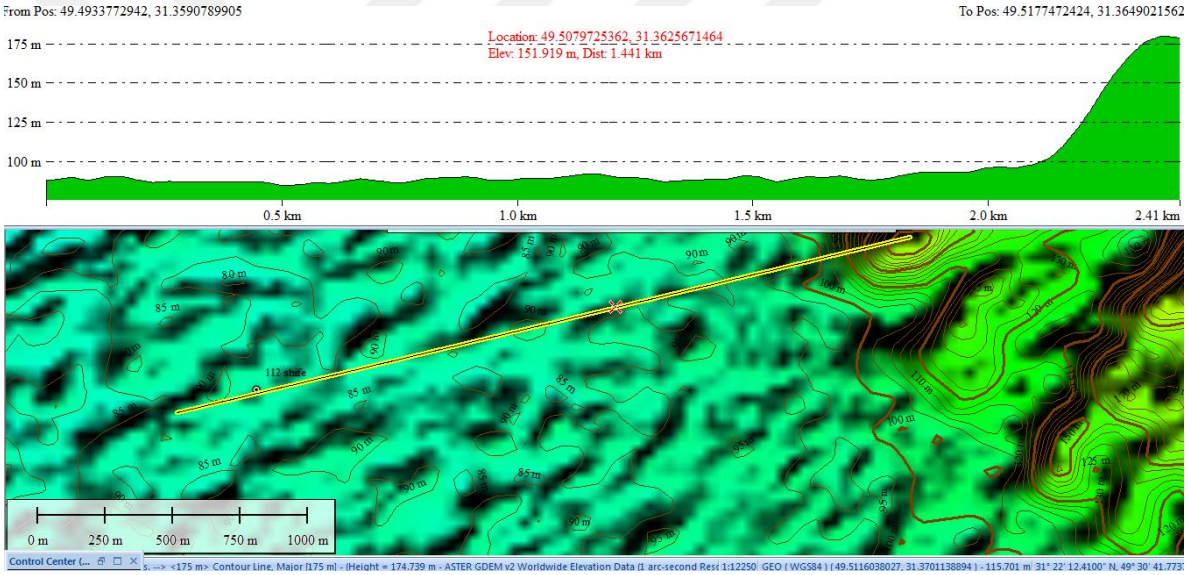

Harita 4.67: Tell-e Şife'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.148. Şife Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.149. Şife Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.20

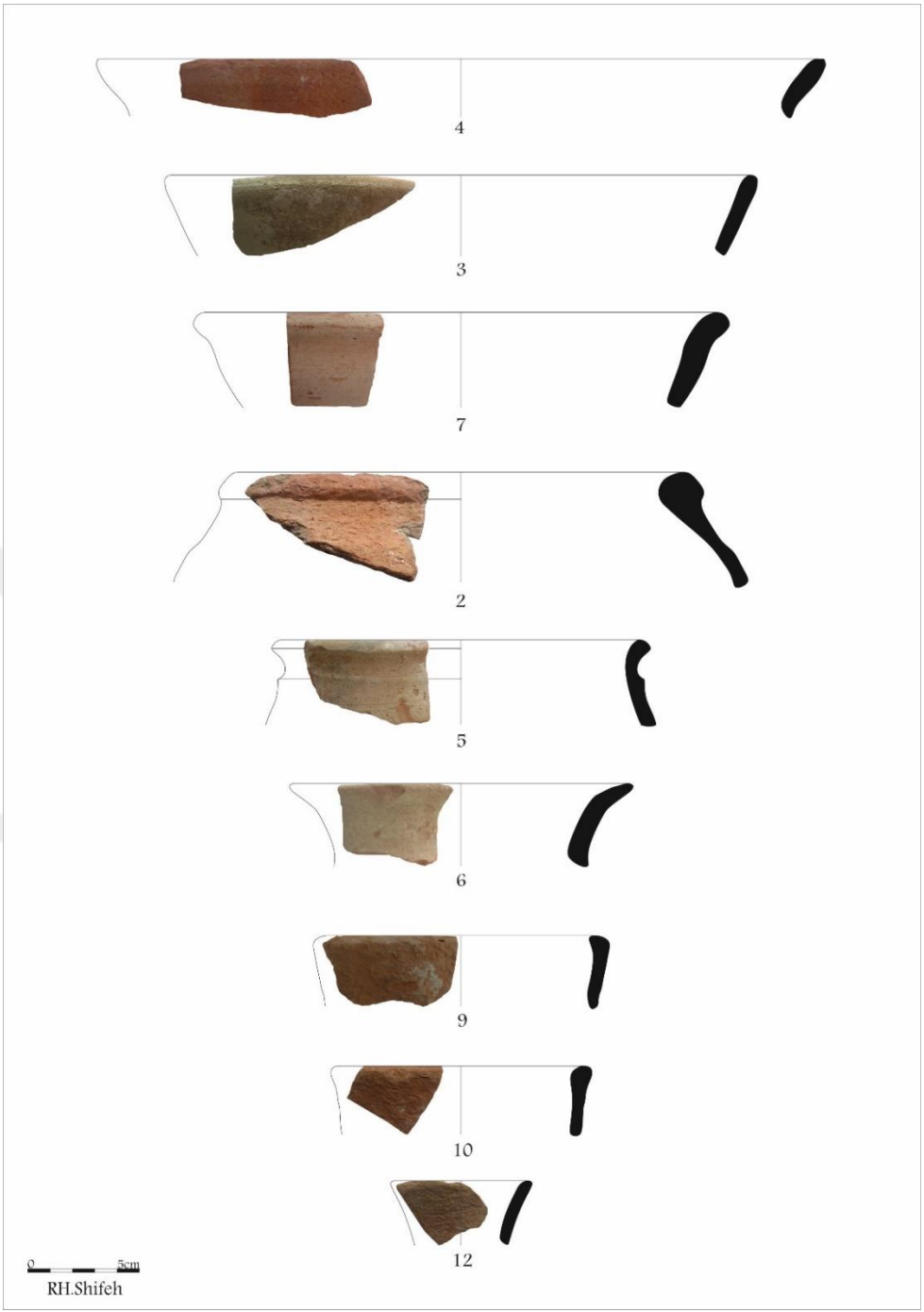

Levha 4.20: Şife Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.22. Tepe Şife Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
2	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	-	Düşük	Düşük	-
3	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
5	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
6	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
9	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
10	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
11	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Düşük	-
12	115	Şife	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler parlak taneler	-	-	Orta	Orta	-
13	115	Şife	Kulp	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	115	Şife	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
15	115	Şife	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	115	Şife	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
17	115	Şife	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Orta	-
18	115	Şife	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
19	115	Şife	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-

365

4.3.1.5. Tell-e İshan Gazu-005

Yerleşim Adı	Tell-e İşan Gazu
Yerleşim Kodu	RH 005
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 356325 E; 3465691 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	243 m
Kültürel Evre	Geç Susiana I, Akhaimenid, Sasani

Bu alan Ramhormoz ilçesinin batısında, tarım arazilerinin arasında yer almaktadır. Şu anda tahribat nedeniyle tepenin gerçek boyutlarını belirlemek mümkün olmamakla birlikte genel olarak günümüzde tepeden geriye kalan 3.6 hektar ve 260x200 metrekarelik bir alana sahip olduğu söylenebilir. Bu tepe çevredeki arazilerden yaklaşık 3 metre yüksekliğindedir. Wright ve Carter tarafından bu tepede gerçekleştirilen araştırmalar neticesinde, alanın Geç Susiana dönemine ait olduğunu düşünülmektedir; Ancak Abbas Alizadeh'in çalışmasında, sadece Geç Susiana I ve Sasani dönemine ait olan çanak çömlekler tanımlanmıştır[452]. Grupca yaptığımız yüzey araştırmaları sırasında dağılımı az olan çanak çömlekler arasında tarih öncesi ve tarihi dönemlere ait örnekler tespit edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

İnşaat çalışmaları, tarımsal faaliyetler ve kaçak kazılar gibi birçok faktör bu antik tepenin birçok bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur. Tepenin her iki tarafında tarım arazisine erişim için staplize yolların oluşturulması ve tarım arazilerinin genişletilmesi, yamacın birçok bölümünü tahrip etmiştir. Aslında tarım arazilerinin genişletilmesi ile tepeden sadece orta kısımları geriyed kalmıştır. Ayrıca köy sakinleri tarafından tepeden yaklaşık 4 metre uzaklıkta tarım alanlarına su sağlamak üzere su deposu inşa edilmiştir. Bununla birlikte traktör gibi tarım makinelerinin bakımlarını yapacak için inşa edilen binaların yapılması ve zirai arazilerini sulamak için su kanallarının oluşturulması tepenin büyük oranda tahrip olmasına neden olmuştur.

[452] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, 2014.

Tepenin güney tarafında kaçak kazıların yapılması sonucu derin bir çukur olarak görülebilecek olan bu antik tepenin yıkımında bir başka faktördür. Diğer yıkım nedenleri arasında, bölgenin köylerine elektrik sağlamak için tepe etrafından enerji gerilim hatlarının geçişi yer almaktadır. Bu tepede sistematik kazıların yapılması hem bölgenin kültürel zenginliği hem de tepenin akıbeti açısından oldukça önemlidir.

Resim 4.150. Tell-e İşan Gazu'nun Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.151. Tell-e İşan Gazu'nun Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

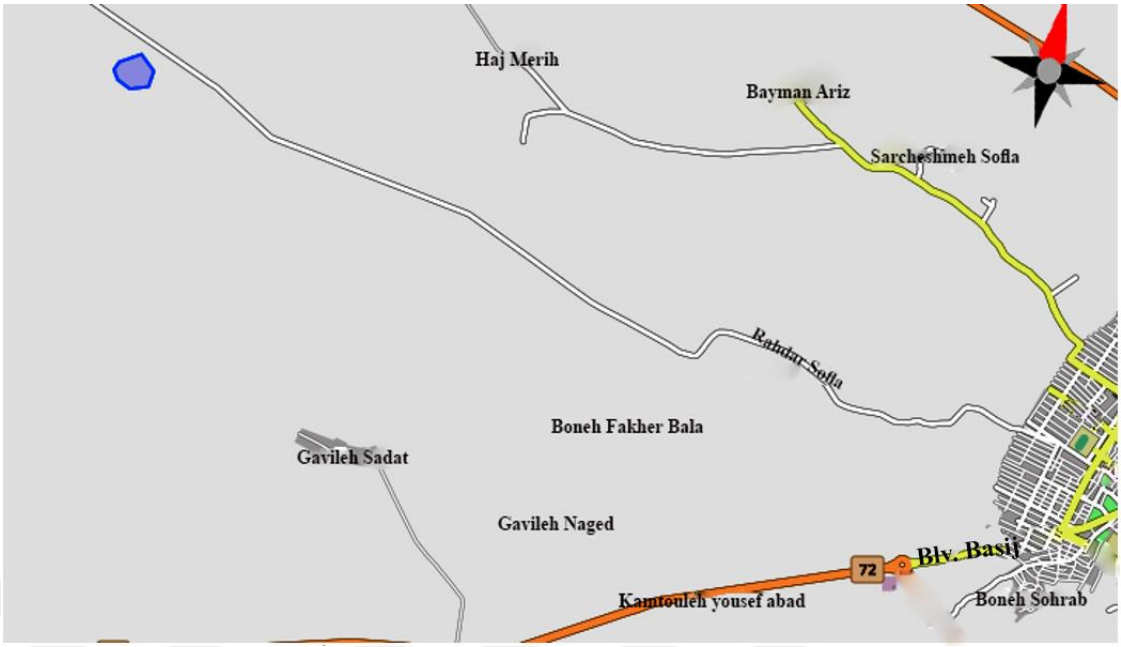

Harita 4.68.Tell-e İshan Gazou'nun Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.152. Tell-e İşan Gazu Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.153. Tell-e İşan Gazu, Güneydoğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.154. Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.155.Tepenin Çevresinde Yapılan Su Gölet (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.156. Tepenin Yüzeyinde Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

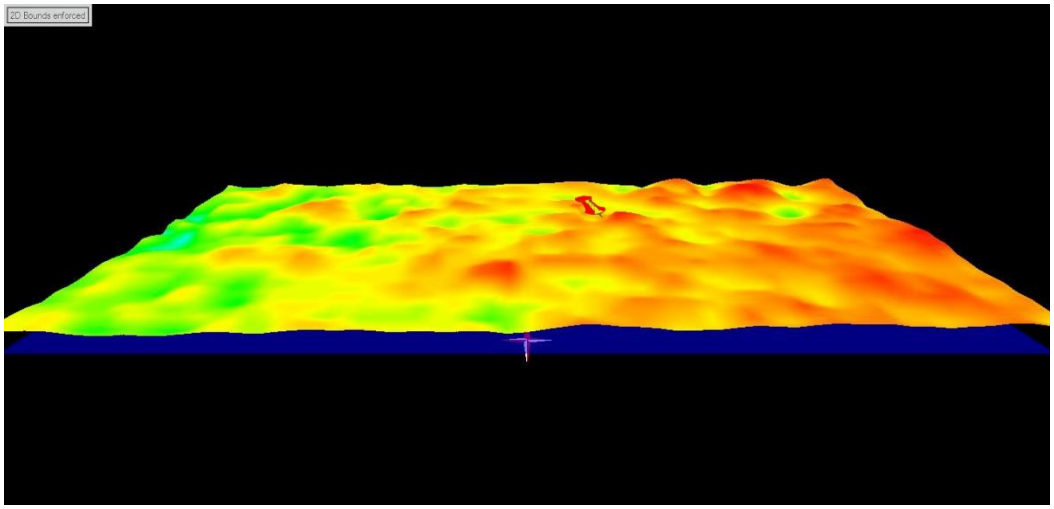

Harita 4.69. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-E İşan Gazu'nun Konumu (www. Google Earth.com)

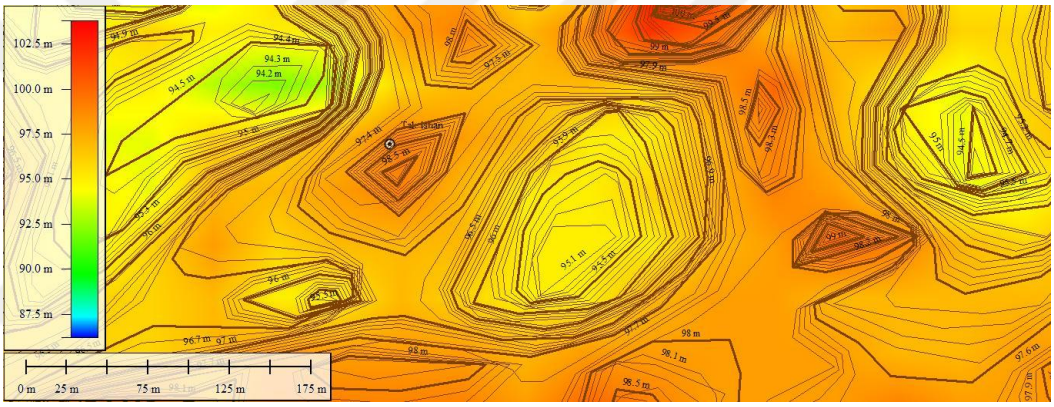

Harita 4.70.Tell-e İşan Gazu'nun Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

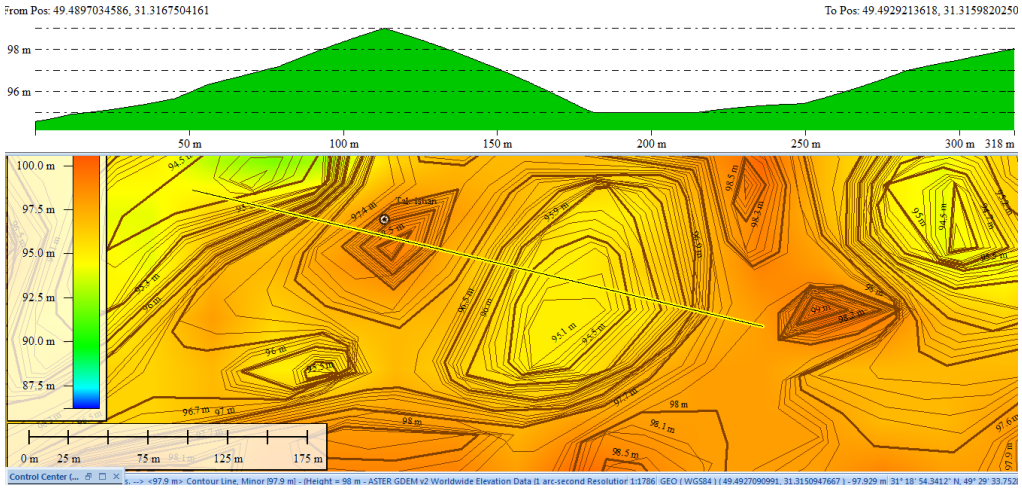

Harita 4.71. Tell-e İşan Gazu'nun Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

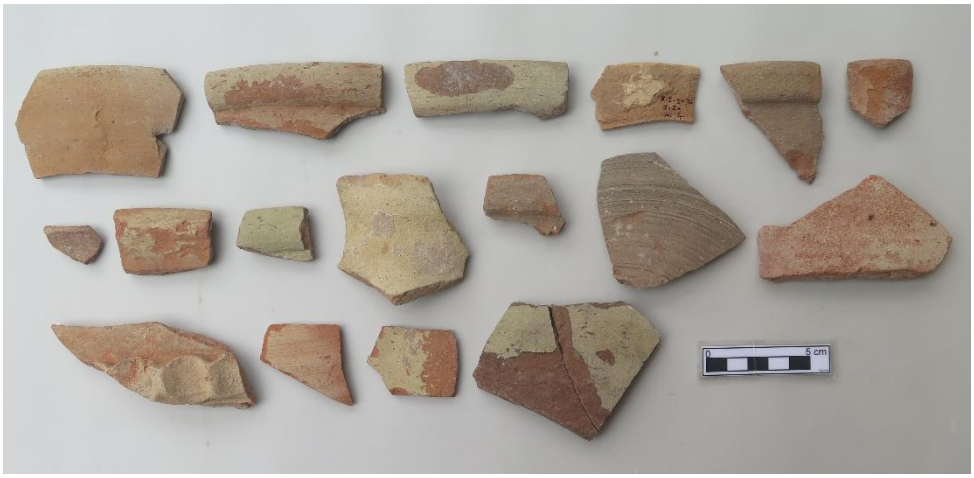

Resim 4.157.İshan Gazou Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.158. İshan Gazou Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.21

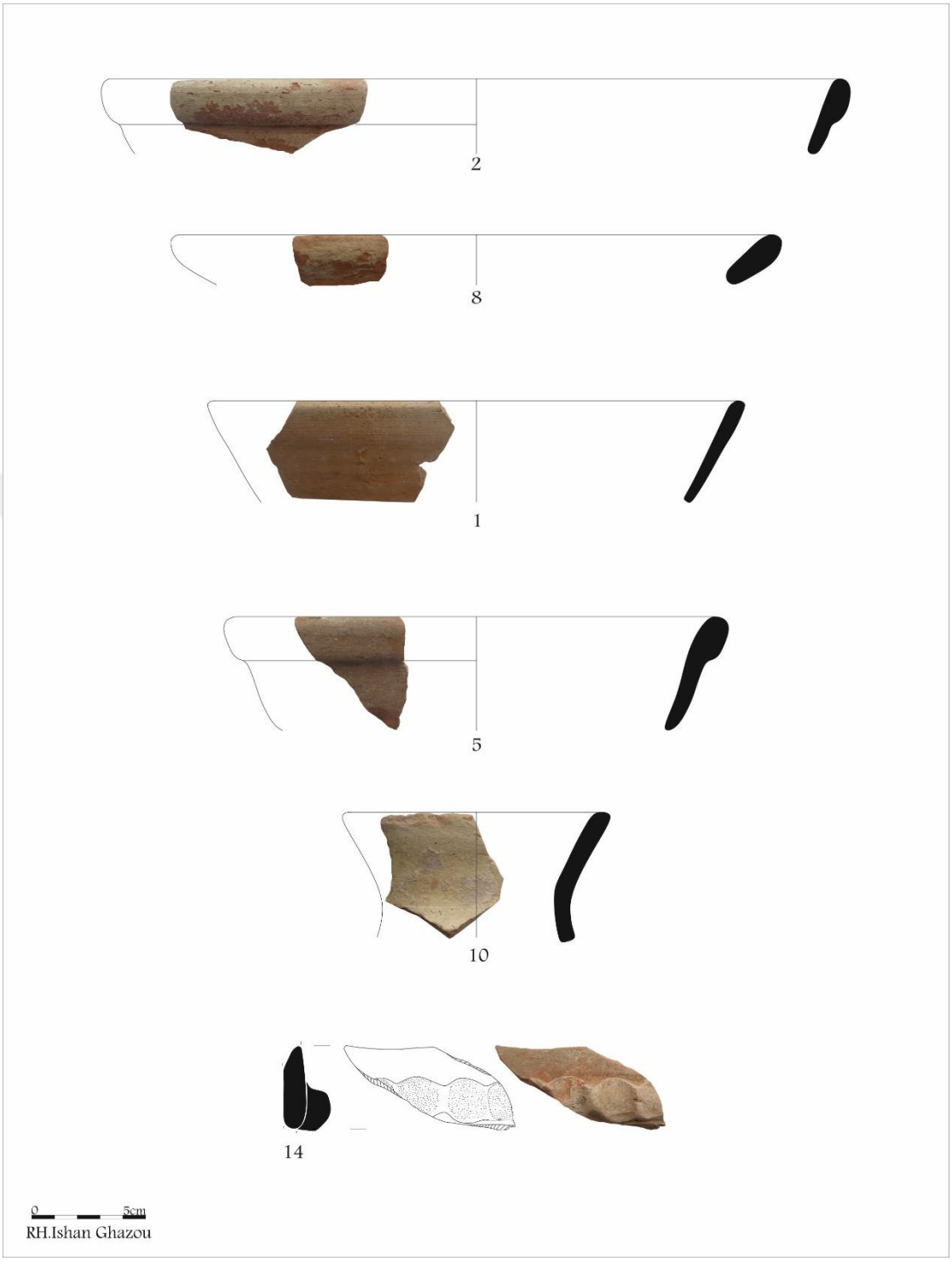

Levha 4.21. İshan Gazou Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.23. Tepe İshan Gazou Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
2	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
5	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
6	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Kahve	Kahve	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
9	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	005	Tepe İşan Gazou	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Gri Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
13	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
14	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	Dış yüzey parmak baskısı
15	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	yüksek	yüksek	-
16	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	yüksek	yüksek	-
17	005	Tepe İşan Gazou	Gövde parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-

4.3.1.6. Ariz Ahmadi Tepesi-027

Yerleşim Adı	Ariz Ahmadi Tepesi
Yerleşim Kodu	RH 027
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 352001 E,3471733 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	68 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, MS 1. Binyıl

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin kuzeybatısında, Ariz Ahmadi köyünün batı tarafında ve köye yaklaşık 300 metre mesafede yer almaktadır. Yapılan yüzey araştırması sırasında bu tepenin adı tarafımızdan yerleşime yakın olan bir köyden alındı; Abbas Alizadeh başkanlığında yapılmış olan araştırmada bu tepe isimsiz olarak tescil edilmiştir. Mevcut tepede yapılmış olan tahribat nedeniyle gerçek yüzölçümünü tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte, şu anda 1.6 hektar ve 180x100 metrekarelik bir alana sahiptir. Tepe, çevredeki arazilerden yaklaşık 3 metre yükseklikte yer almaktadır. Yüzey araştırması sırasında , tepenin bazı kısımları bölgeseye has olan yerel bitki örtüsü türleri ile kaplı olduğu görülmüştür. Genel olarak, tarihsel dönemine ait çanak çömleklerin varlığına istinaden bu tepe tarihi dönemlerinde yerleşim yeri olarak kullandığı söylenilebilir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu antik tepenin ağır tahribatına neden olan faktörler arasında tarımsal faaliyetler, inşaat ve kaçak kazılar bulunmaktadır. Bu tepe, dört coğrafi yönden çiftçiler eli ile tahribata uğramış ve tarım arazilerine eklenmiştir. Bununla birlikte, tarım arazisine erişim için staplize yol yapımı, bölgenin başka bir bölümünü tahrip olmasına neden olmuştur. Alanın yüzeyinde görülebilen kaçak kazıların neden olduğu çukurlar, bu antik tepenin tahrip edilmesinde diğer önemli faktörlerdir. Tepenin tahrip olmasına neden olan en önemli sebeplerden biri de köy ahalisi tarafından yamaçta bir mezarlık oluşturularak bu tepenin birçok bölümünün tahrip olmasına yol açmıştır, mezarların yapısına göre, mezarlığın uzun süredir bölgenin yerleşim yerlileri tarafından ölüleri gömmek için kullanıldığı açıktır. Ayrıca bölge çevresinde yapılan inşaatlar ve çevre köylere elektrik

sağlamak üzere yüksek gerilim hatlarının kurulması da bu değerli alanda ciddi hasara neden olan diğer faktördür.

Resim 4.159. Ariz Ahmadi Tepesinin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

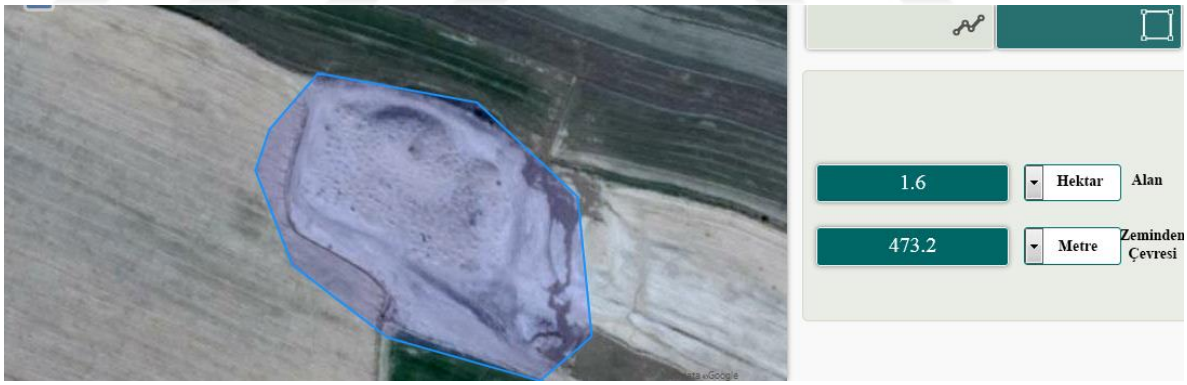

Resim 4.160. Ariz Ahmadi Tepesinin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

Harita 4.72. Ariz Ahmedi Tepesinin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.161. Ariz Ahmadi Tepesi Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.162.Ariz Ahmadi Tepesi Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.163. Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.164.Tepenin Yamacında Yapılan Mezarlık (Yazarın Fotoğrafı)

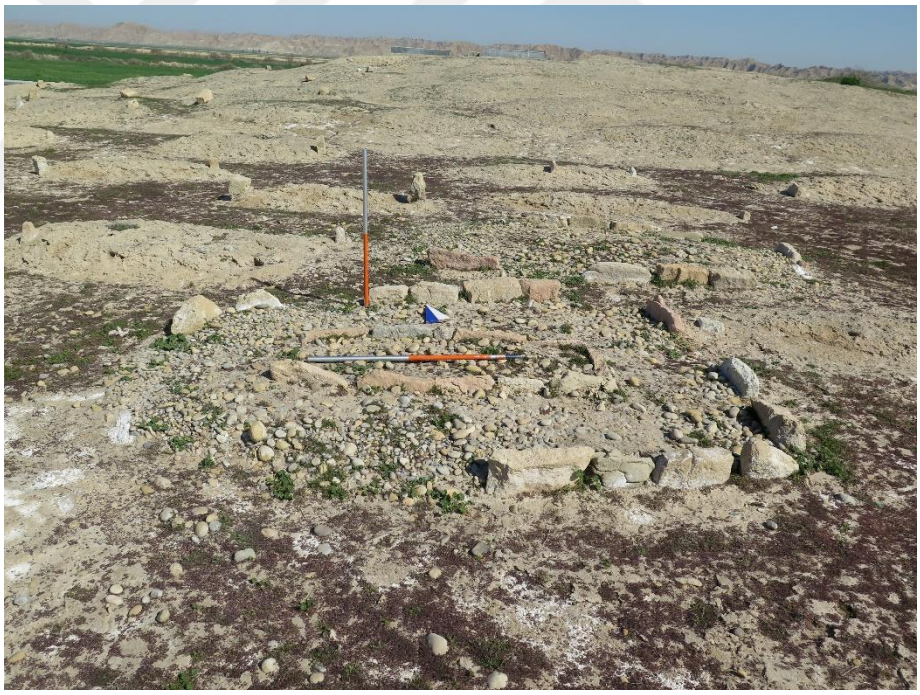

Resim 4.165.Tepenin Yamacında Bulunan Mezar Tipleri (Yazarın Fotoğrafı)

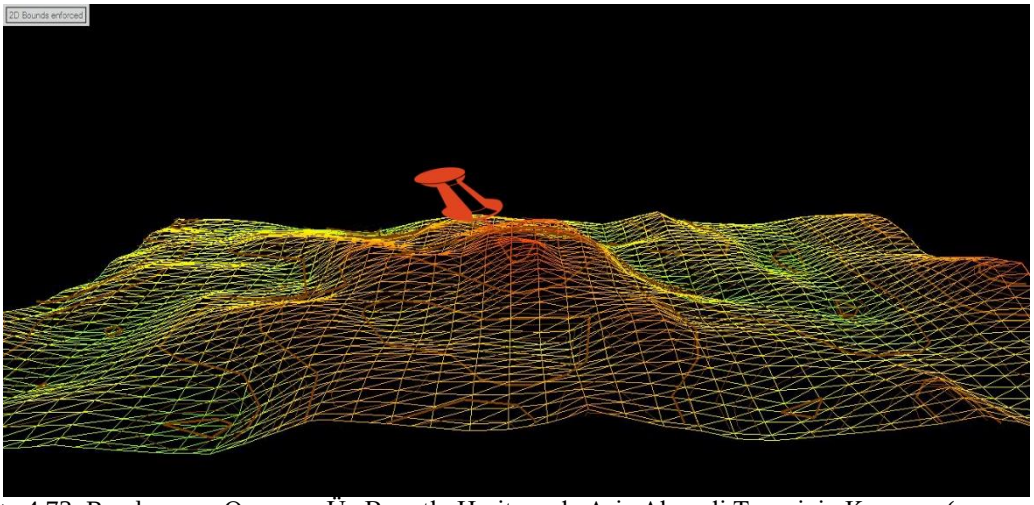

Harita 4.73. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Ariz Ahmadi Tepesinin Konumu (www. Google Earth.com)

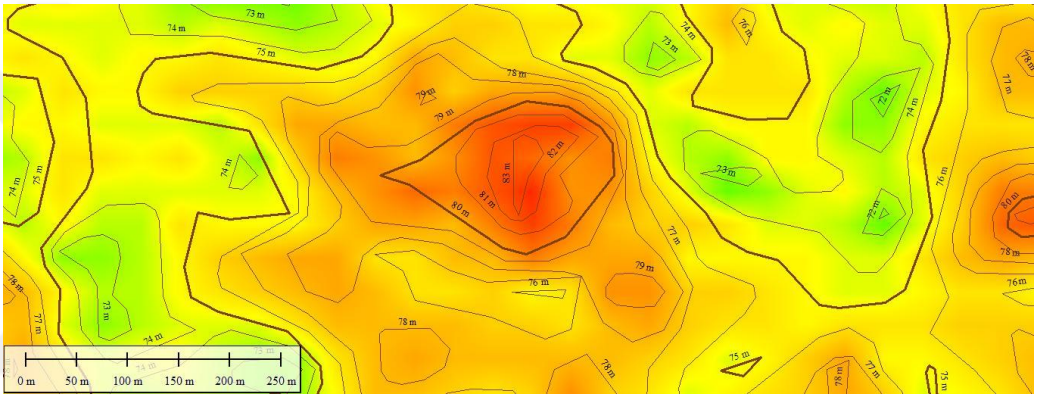

Harita 4.74. Ariz Ahmadi Tepesinin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

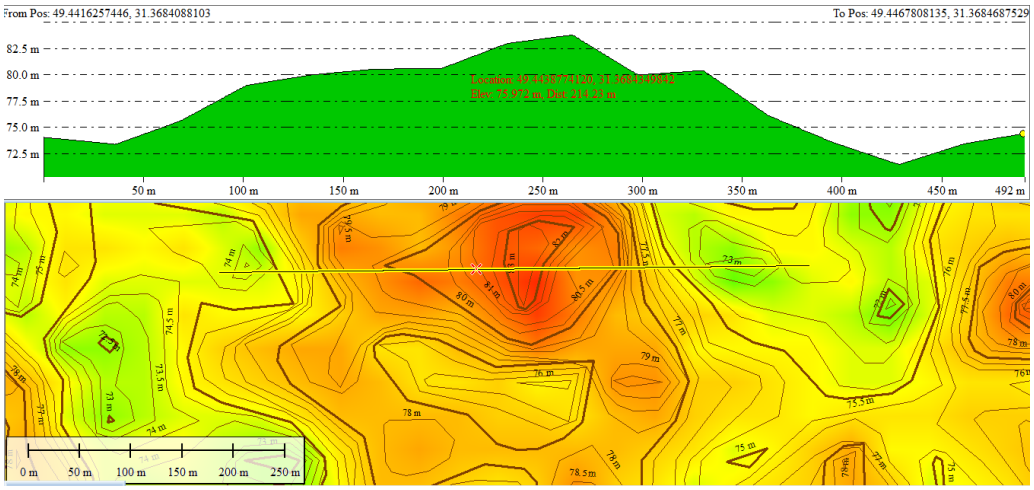

Harita 4.75. Ariz Ahmadi Tepesinin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.166. Ariz Ahmadi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.167. Ariz Ahmadi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.22. Ariz Ahamadi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.24. Tepe Ariz Ahmadi Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	027	Tepe Ariz Ahmadi	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Hamur Rengi		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
2	027	Tepe Ariz Ahmadi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
3	027	Tepe Ariz Ahmadi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil		Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	027	Tepe Ariz Ahmadi	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil		Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
5	027	Tepe Ariz Ahmadi	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil		Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	Dış yüzey parmak baskısı
6	027	Tepe Ariz Ahmadi	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
7	027	Tepe Ariz Ahmadi	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
8	027	Tepe Ariz Ahmadi	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
9	027	Tepe Ariz Ahmadi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil		Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

4.3.1.7. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh -028

Yerleşim Adı	Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh
Yerleşim Kodu	RH 028
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 351330 E, 3472098 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	77 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, MS 1. Binyıl

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz şehrinin batısında ve Ariz Ahmadi köyü yakınlarındaki Ariz Ahmadi tepesinin 500 metre batısında yer almaktadır. Bu tepe, Abbas Alizadeh'in çalışmasında isimsiz olarak kaydedilmiştir, ancak bu tepe yerel halk tarafından Çam Raci veya Çam Hendevaneh olarak adlandırılmıştır. Tepenin alanı geniş olup, zamanla meydana gelen tahribat nedeniyle üç ayrı tepeye bölünmüştür ve merkezi tepenın alanının diğer iki tepeden daha geniş olduğu gözlemlenmiştir. Alanın gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte, çanak çömlek yayılımına bakıldığında bu tepe şu anda 1.6 hektar ve 152x117 metrekarelik bir alana sahip olduğu söylenilebilir. Yapmış olduğumuz yüzey araştırması sırasında herhangi bir mimari kalıntıya raslanılmamakla birlikte tarihi dönemlerine ait çanak çömlek kalıntıları elde edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tepenin bazı kesimlerinde yapılan tarımsal faaliyetler, inşaat projeleri ve kaçak kazılar neticesinde birçok kısmı tahrip olmuştur. Merkez tepenin birçok kısmı çiftçiler tarafından ekin yetiştirmek için sürülmüş olmasına rağmen, çanak çömleklerin dağılımı açıkça görülmektedir. Tepenin ortasından tarım arazisine ulaşmak için staplize yol yapımı ve tarımsal çalışmalar tepenin bu kısmını tamamen tahrip etmiştir. Bununla birlikte tepenin batı tarafında tarım alanlarını sulamak için bir su kanalı oluşturulmuştur ve bu da mevcut alanın bu kısmının tahrip olmasına neden olmuştur. Diğer yıkım nedenleri arasında, tepenin yüzeyinde kaçak kazılardan meydana gelen çukurların varlığı da bir diğer faktördür .Adı geçen Tepe, tarihi döneme ait kültürlerin belirlenmesi açısından önemli alanlardan biridir, buna istinaden tepenin kalan hektarının tahrip edilmesini önlemek için Kültür Varlıkları Teşkilatı tarafından koruma önlemleri alınması umulmaktadır.

Resim 4.168.Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4.169. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

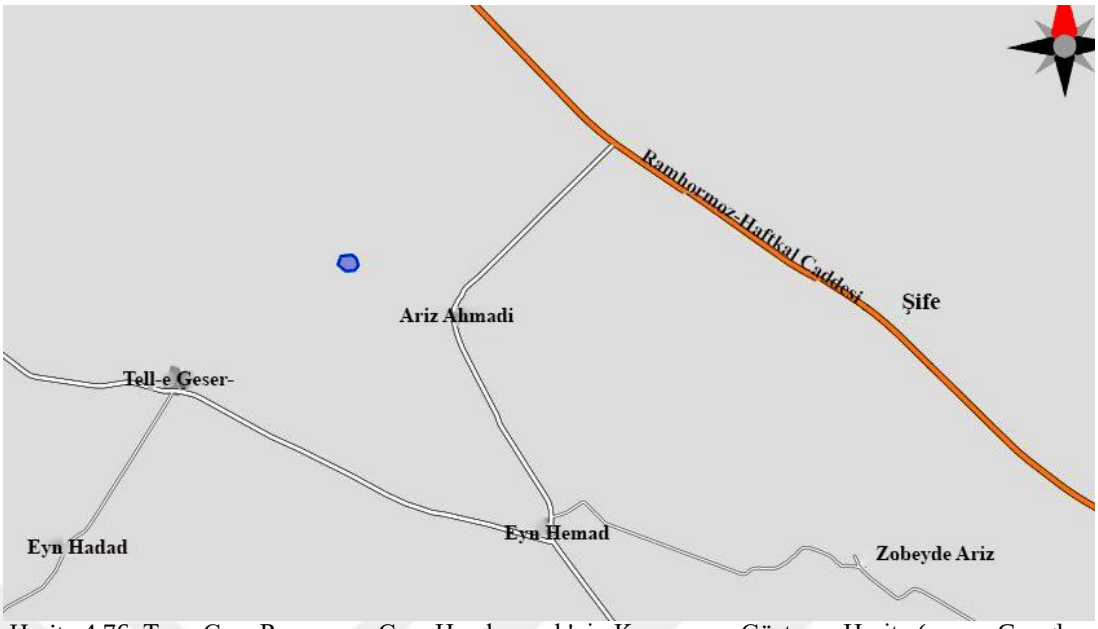

Harita 4.76. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.170. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin doğu görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.171. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin batı görünümü(Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.172.Tepenin çevre görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

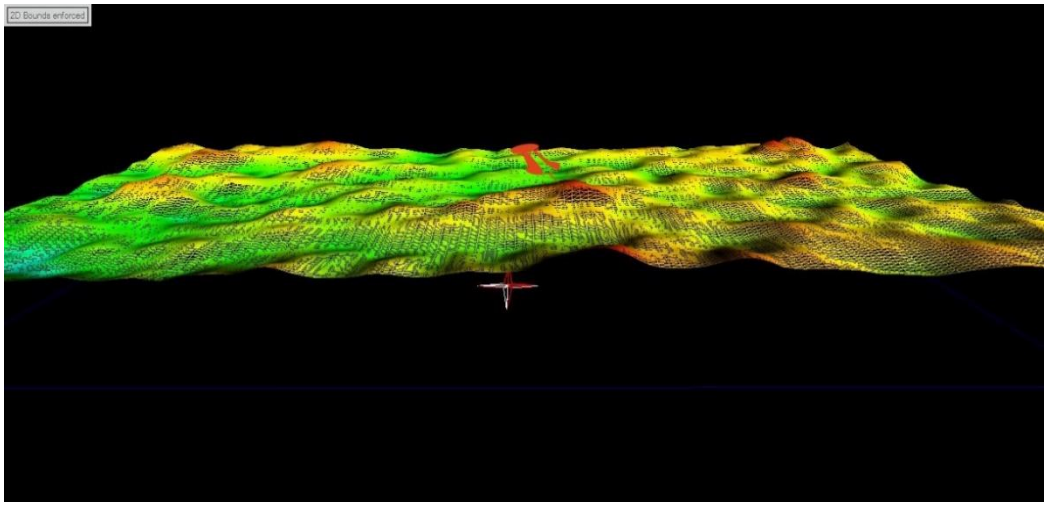

Harita 4.77. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Konumu (www. Google Earth.com)

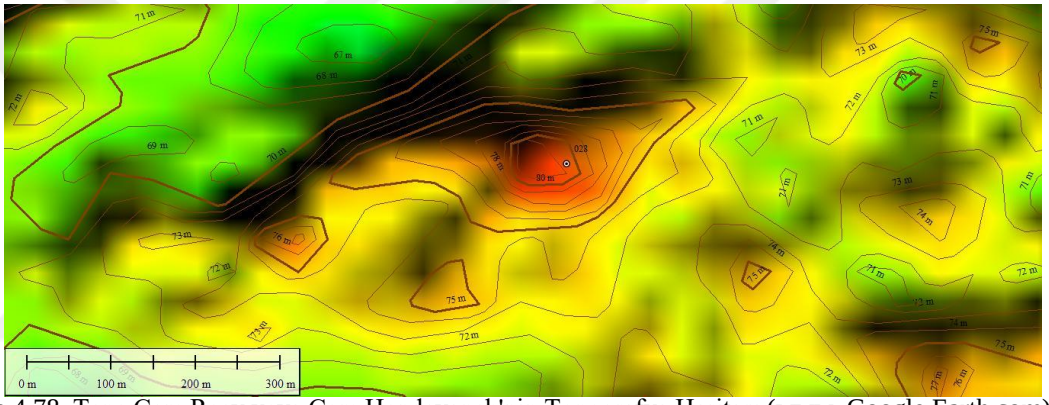

Harita 4.78. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

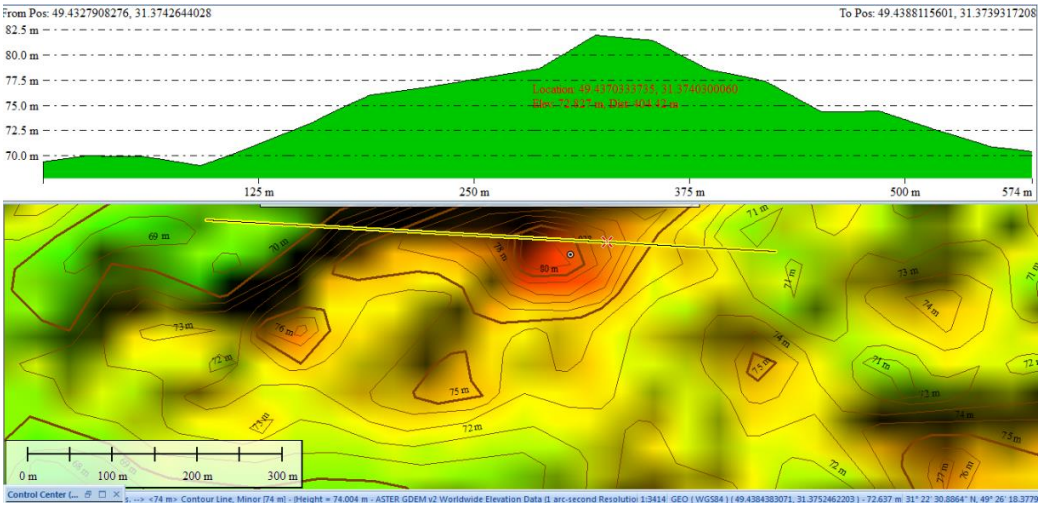

Harita 4.79.Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.173. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.174. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.23

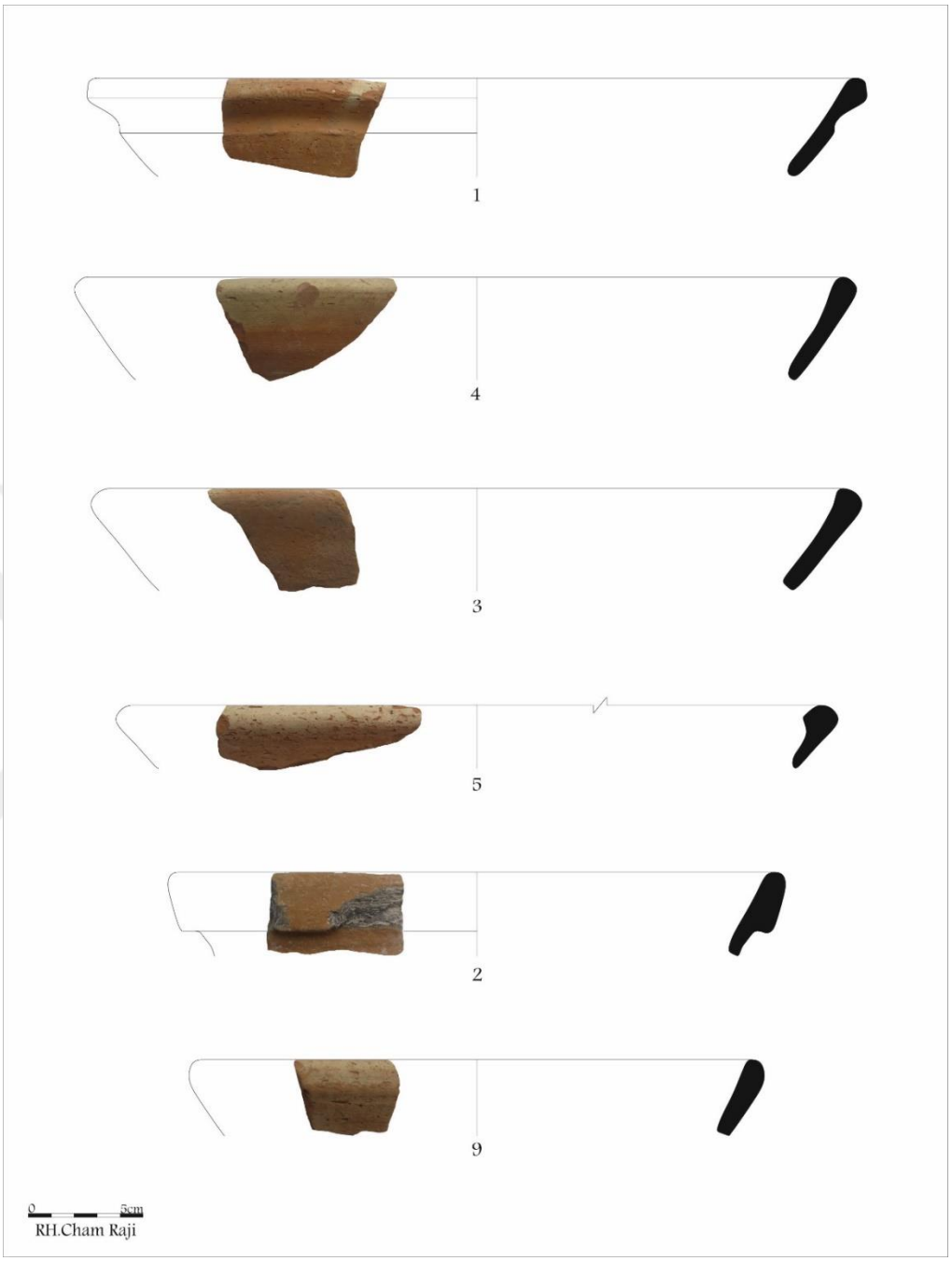

Levha 4.23. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.24

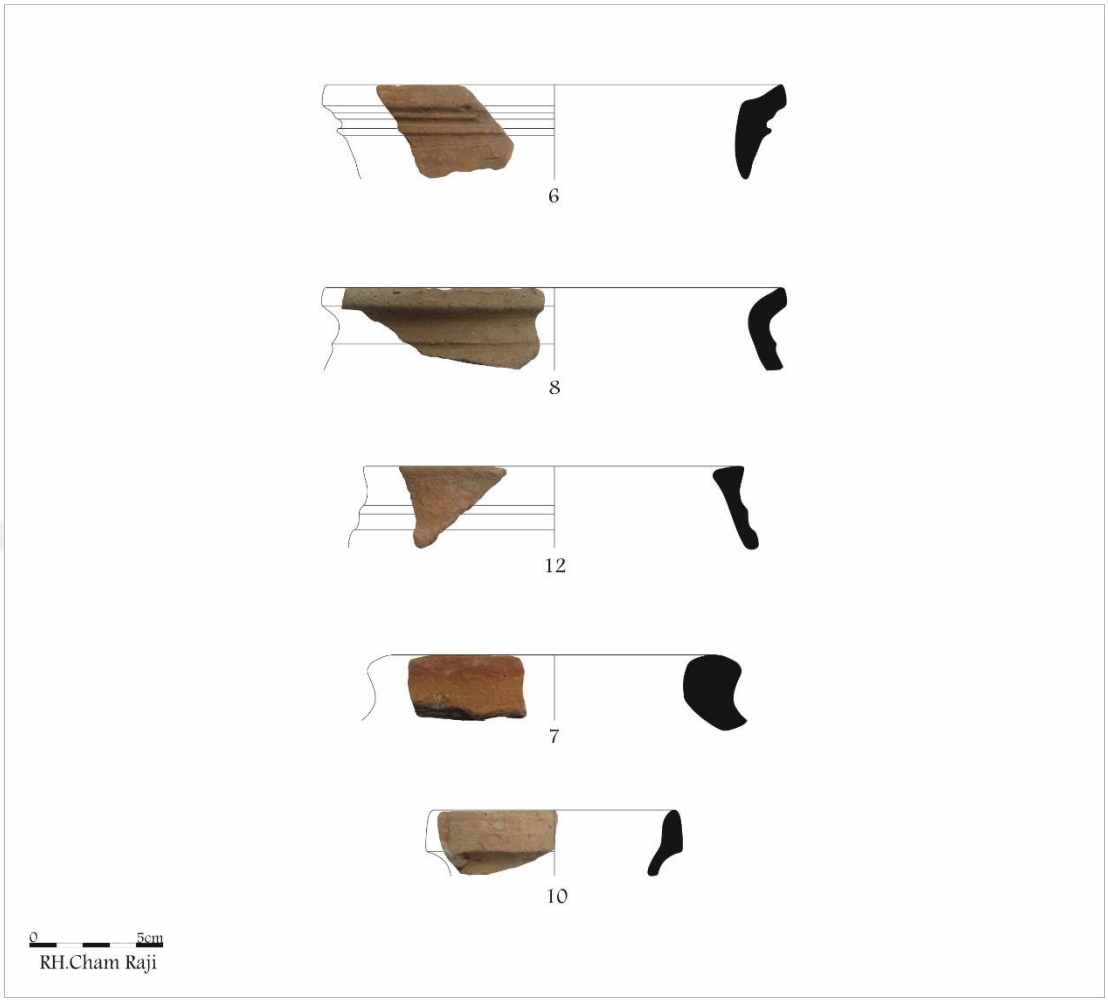

4.24: Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.25. Tepe Çem Recy veya Çem Hendevaneh Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
3	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
4	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	Dış Yüzeyde yatay bant kabartma bezeme
7	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Düşük	-
8	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Devetüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	Dış Yüzeyde yatay bant kabartma bezeme
9	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
12	028	Çem Recy	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
13	028	Çem Recy	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
14	028	Çem Recy	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.3.1.8. Tell-e Gavileh-004

Yerleşim Adı	Tell-e Gavileh
Yerleşim Kodu	RH 004
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 354154 E; 3462351N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	350 m
Kültürel Evre	Geç Orta Susiana, Sukkalmah, Orta Elam, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan Ramhormoz ilçesinin batı yakasında, Ramhormoz-Ahvaz yolunun kuzey tarafında ve Gavileh köyü yolunun yakınında yer almaktadır. Söz konusu tepenin kuzeyinde, bu bölgeye 1800 metre mesafede bulunan Gavile Sadat köyü bulunmaktadır. Tepe oval şeklinde olup batıdan doğuya doğru uzanmaktadır. Günümüzde çanak çömlek yayılımına göre bu tepenin yüzölçümü 8.6 hektar ve 511x150 metrekare olarak tahmin edilebilmektedir, ancak kesinlikle bu alan gelişme döneminde bugün gördüğümüzden çok daha büyük bir alana sahipti. Tepedeki ilk araştırmada, tarih öncesi ve tarihi dönemine ait çanak çömlek örneklerini tespit edebildik, ancak tarımsal faaliyetlerin gelişmesi nedeniyle çanak çömlek örneklemesi zorluklarla yapılmıştır.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Maalesef tarım, inşaat ve bilimsel dışı kazıları neticesinde bu antik tepede şiddetli tahribata tanık oluyoruz. Abbas Alizadeh'in araştırması sırasında, bu tepe daha sağlıklıydı, ancak şimdi tepenin neredeyse tüm yüzeyi çiftçiler tarafından tarım ürünleri yetiştirmek için tarla olarak kullanıldığı söylenebilir. Tepede oluşturulan tarım alanlarına ulaşa bilmek için kullanılan tali yollar da bu antik tepenin bozulmasına sebep olan diğer erkenlerden biridir. Ayrıca tepe yüzeyinde izinsiz kazılar sonucunda görülen çukurlar da tepede ciddi hasara neden olmuştur.

Resim 4.175. Tell-e Gavileh'nin Uydu Görünümü (www. Google Earth.com)

Resim 4. 176. Tell-e Gavileh'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www. Google Earth.com)

Harita 4.80. Tell-e Gavileh'nin Konumunu Gösteren Harita (www. Google Earth.com)

Resim 4.177.Tell-e Gavileh'nin Kuzeyden Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.178. Tell-e Gavileh'nin Batıdan Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.179. Tell-e Gavileh'nin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.180. Tell-e Gavileh Çevresinde Yapılan Binalar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.181. Alanın Etrafında Yapılan Tali Yollar (Yazarın Fotoğrafı)

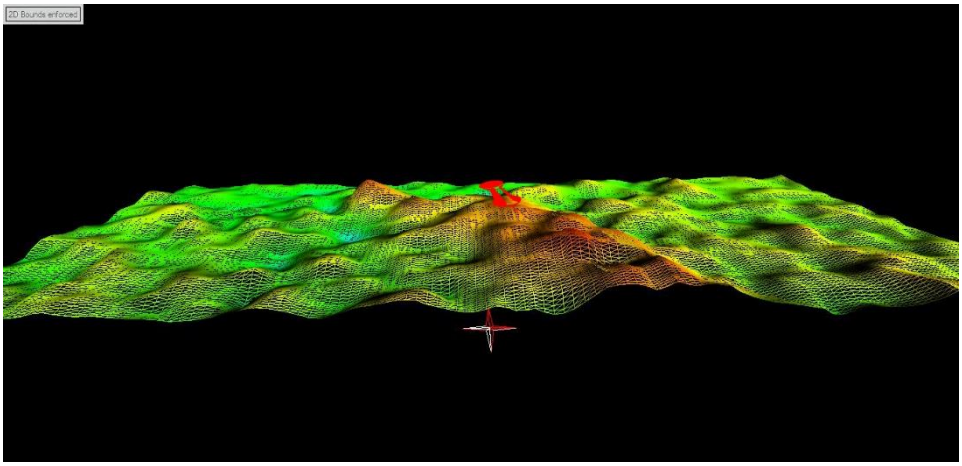

Harita 4.81. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Gavileh'nin Konumu (www. Google Earth.com)

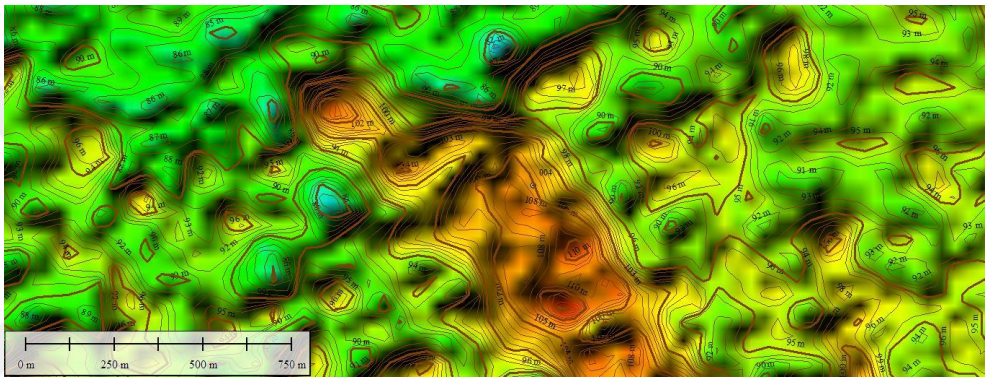

Harita 4.82. Tell-e Gavileh Alanının Topografya Haritası (www. Google Earth.com)

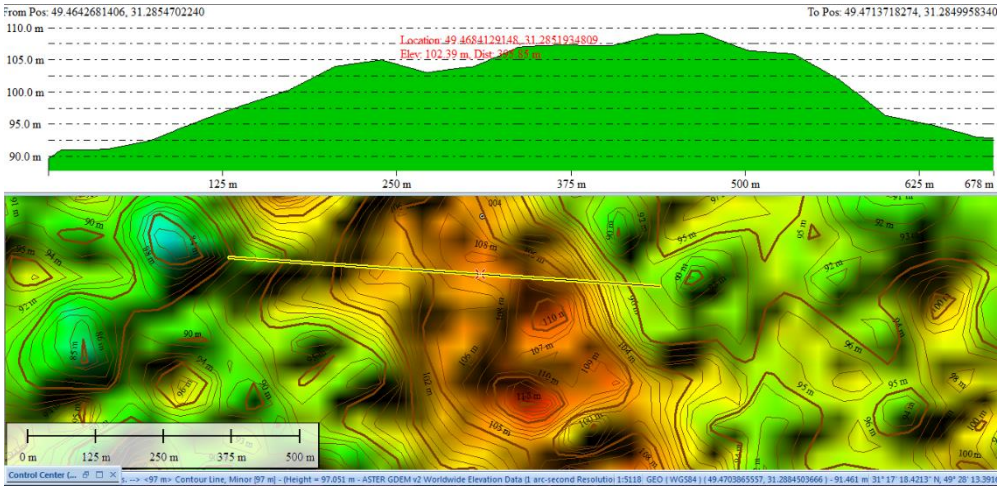

Harita 4.83.Tell-e Gavileh'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www. Google Earth.com)

Resim 4.182. Tell-e Gavileh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.183. Tell-e Gavileh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.25

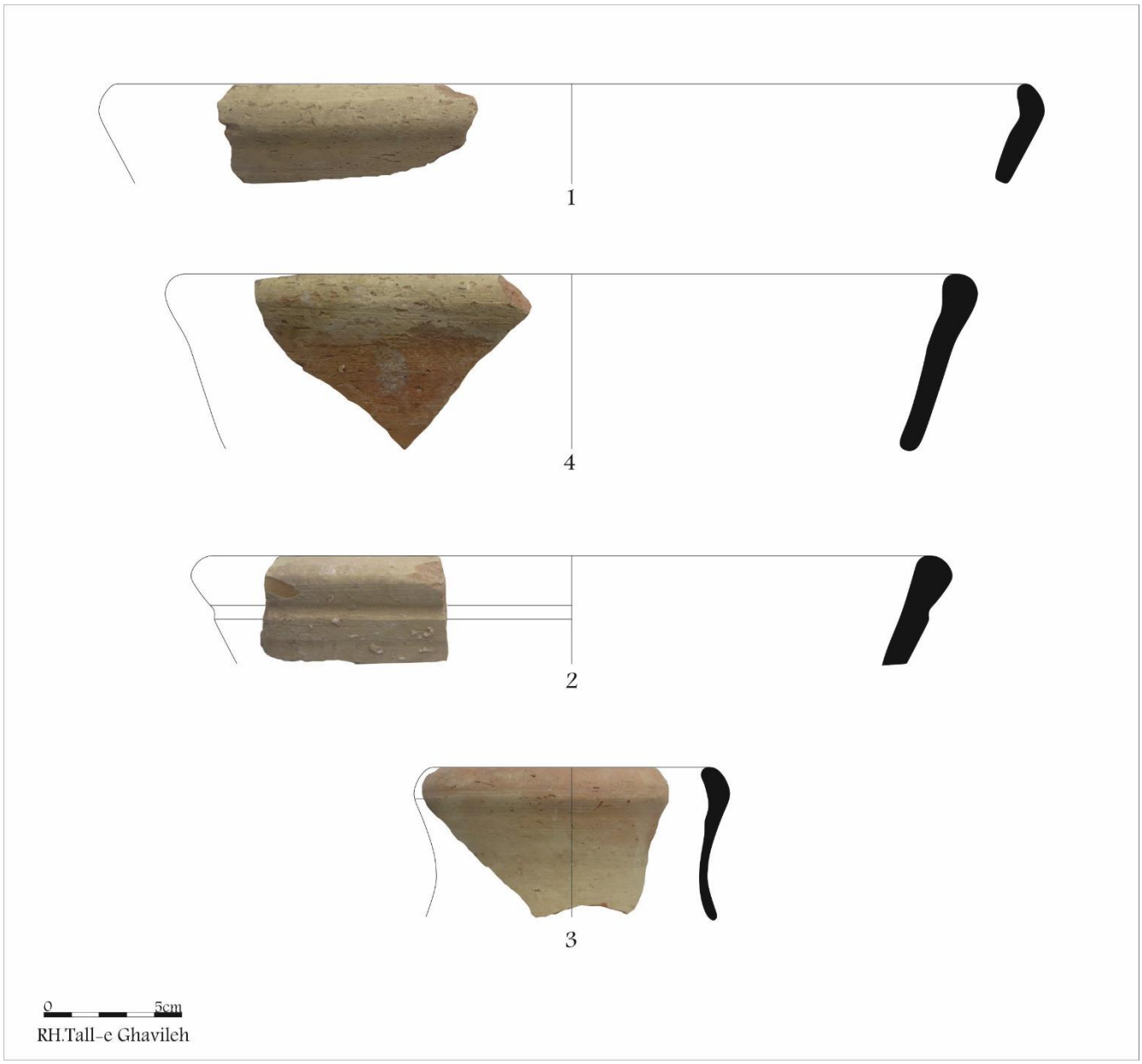

Levha 4.25. Tell-e Gavileh Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.26. Tell-e Gavileh Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	004	Tell-e Gavileh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	004	Tell-e Gavileh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	004	Tell-e Gavileh	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	004	Tell-e Gavileh	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	004	Tell-e Gavileh	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.3.2. Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.3.2.1.Mal Grupları

Koupal Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 4 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.3.2.2 Açık Yeşil Astarlı Mal

Yoğun olarak görülen açık yeşil mal grubunun en önemli ve belirgin özelliği dış ve iç renklerinin yeşil olmasıdır. Bu grupta içerisinde yer alan bazı seramik örneklerinde bazen sadece iç veya dış yüzeyde açık yeşil astar görülmektedir. Bununla birlikte bazı örneklerde astar üzerinde parmak izleri ile bezenmiş olup ve tek örnekte açık yeşil astar üzerine ağız kenarında ve dış yüzeyde siyah reng ile

yatay bant şeklinde boyanmıştır.

Hamur Özellikleri

Küçük ve orta kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçacıklı katkılı seramikler genellikle orta kalitede yapılmışdır. Hamur rengi çoğunlukla turuncu ve kahve rengi tonlarında olup ve daha az oranda devetüyü rengindedir. Açık yeşil astarlı grubunda yer alan tüm seramikler yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm çanak çömlek parçaları astarlıdır. Yüzey renkleri çoğunlukla açık yeşil olmakla birlikte bazı örneklerde astar sadece iç veya dış yüzeyinde uygulanmış olup ve diğer yüzeyin rengi hamur ile aynı tondadır.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait örneklerin büyük kısmı çarkta ve daha az oranda elde şekillendirilmiştir.

Formlar

Açık yeşil astarlı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 36 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklar olarak isimlendirilen kap tipi geniş ağızlı ve sığ servis kaplarından oluşmaktadır. Ağız genişliğinin kap derinliğinden yaklaşık üç kat ve daha fazla olması bu kapların ortak özelliği olarak görülebilir. Ancak bu orana uymayan, biraz daha derin kaplar da biçimsel özelliklerine bağlı benzerlikleri açısından bu grup içerisinde değerlendirilmiştir. Sığ çanak formuna sahip kaplar genellikle geniş basit aüızlı kaplardan oluşan ***"basit Sığ Çanak"*** tipi özellikte gövde formu açısından sade bir görünüme sahiptir levha 4.21: No. 8). Çanak formlar arasında daha çok rastlanan bir diğer grubu ***"omurgalı çanak"*** tipi oluşturmaktadır (levha 4.19: No. 1,3; levha 4.23: No.1). Çanakların büyük bir kısmı ağız kenarı dik (levha 4.17: No. 3,7,13; levha 4.18: No. No. 12; levha 4.20: No. 3,7)ve bazen içe eğik veya kalınlaştırılmış basit ağız kenarlı ***"Basit Çanak"*** formu oluşturmaktadır (levha 4.21: No. 2; levha 4.21: No. 1,5; levha 4.23: 3,4,5,9; levha 4.25: No. 1,2,4; levha 4.18: No. 12).

Çömlekler

Uzun boyunlu çömlekler koupal nehri havzasında yer alan yerleşimlerden bulunan kapalı kaplar içerisinde hem sayılarının çokluğu, hem de alt tiplerinin çokluğu açısından dikkat çekmektedir. Ağız kenarı özelliklerinin yanı sıra geniş kısa gövdeli (levha 4.17: No. 9,14; levha 4.25: No. 3) ve uzun dar gövdeli (levha 4.20: No. 6; levha 4.24: No. 10) olanlar tipe ayrılmıştır. Uzun boyunlu çömleklerde ağız kenarı kalınlaştırılmış Testi (levha 4.19: No. 2) tiplerinden de bahsedebiliriz. Uzun boyulu diğer çömlek tiplerinden ağız kenarı dışa dönük vazo parçalarına (levha 4.20: No. 12; levha 4.22: No.1) işaret edebiliriz.

Uzun boyunlu çömleklere oranla daha az görülse de kısa boyunlu çömlekler kapalı formları arasındaki ikinci yoğun grubu oluşturmaktadır. Ağız kenarı özelliklerinin yanı sıra geniş kısa gövdeli olanlar tipten oluşturmaktadır. Bu tip çömleklerin çoğu kısmı ağız kenarı dışa dönükken (levha 4.18: No.2,4) diğerleri ise ağız kenarı dik (levha 4.18: No. 5) veya içe doğru sarkıtılmıştır (levha 4.18: No.1).

Çömlek tipleri arasında boyunsuz çömleklerden de bahsedebiliriz. Bu çömlekler daha çok depo amaçlı kullanılmış olup ağız kenarı içe doğru dönük (levha 4.20:No. 2) veya ağız kenarı dışa dönük parçalara (levha 4.20: No. 5)işaret edebiliriz.

Kap Parçaları

Seramik parçaları arasında bezemeli bir gövde parçası ve dip parçaları (levha 4.18: No. 15, levha 4.22: No. 9) mevcuttur (levha 4.21; No. 14).

4.3.2.3. Kırmızı Astarlı Mal

Açık yeşil astarlı mal grubundan sonra en yoğun ikinci grubu oluşturan kırmızı astarlı mal grubudur. Küçük ve orta katkılı örnekler çoğunluğu oluştururken hamur, yüzey ve pişme özellikleri açısından kaliteli örnekler elde edilmiştir.

Hamur Özellikleri

Turuncu ve kahve tonlarında olmakla birlikte pişmeden kaynaklana gri rengine az da olsa rastlanmaktadır. Kırmızı astarlı mal grubuna ait seramik örnekleri çoğunlukla orta ve zarif kalitede olup ve orta ile küçük kum, çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm çanak çömlek parçaları kırmızı astalı olup bazı örneklerde kırmızı astar sadece dış veya iç yüzeyde uygulanmış ve astarsız tarafın rengi hamur rengi ile aynı tondadır.

Üretim Tekniği

Kırmızı astarlı mal grubunun tüm seramikleri çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Kırmızı astarlı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 4 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanak parçaları arasında sadece ağız kenarı dışa dönük omurgalı gövdeye sahip kase tipinden (levha 4.17: No. 8) bahsedebiliriz.

Çömlekler

Çanak parçaları arasında sadece ağız kenarı dışa dönük bir vazo parçasından (levha 4.22: No. 1) bahsedebiliriz.

Kap Parçaları

Çanak çömlek parçaları hariç ele geçen parçalar arasında dip (levha 4.22: No. 6) ve gövde parçalarıda (levha 4.22: No. 7) görülmektedir.

4.3.2.4. Astarsız Sade Mal

Koupal Nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden daha az bulunan gruplardan biri astarsız sade mal grubudur.

Hamur Özellikleri

Tamamı astarsız seramiklerden oluşan bu mal grubunun hamur rengi çoğunlukla turuncu ve kahve rengi tonlarında ve daha az oranda gri ve devetüyü rengindedir. Hamur orta ve küçük kum, çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Bu grupta yer alan seramiklerin tamamı yüksek ısısda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu grubun en belirgin yüzey özelliği astarsız ve sade olmasıdır. Tamamı astarsız olmakla birlikte perdahlanma işlemi bazı kapların iç yüzeyinde görülmektedir. Seramik örneklerin astarsız olması nedeniyle iç ve dış yüzey renkleri hamur rengi ile aynı tondadır.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait tüm çanak çömlekler çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 13 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Sığ çanaklar va çanaklara oranla kase formuna ait örneklere daha çok rastlanmaktadır. Ağız genişliği yüksekliğinin iki katından az olan açıkformlar kase olarak değerlendirilmiştir. Genellikle kaseler üç alt tipe ayrılmaktadır. Sığ çanaklar (levha 4.17: No. 5) olarak isimlendirilen kap tipi geniş ağızlı ve sığ servis kaplarından oluşmaktadır. Ağız kenarı içe dönük omurgalı gövdeli derin kase (levha 4.17: No. 2; levha 4.20: No. 4)

ikinci alt tipi temsil etmektedir. Çanakların üçüncü grubu Akhaimenid Döneminde tiipik olan ***"Lale Formlu"*** kaseler oluşturmaktadır (levha 4.17: No. 1).

Çömlekler

Boyunlu çömlekler içerisinde daha basit formlu ve basit ağız kenarlı çömleklerin orta boyutlu olanlar Koupal nehri kıyısında yer alan yerleşimlerde oldukça yaygındır (levha 4.20; No: 9,10). Uzun boyunlu çömlekler içerisinde ağız kenarı parçaları form ve yapım tekniği açısından daha kaliteli Testi (levha 4.20: No.6) ve Vazo (levha 4.20: No. 12) örneklerden oluşmaktadır.

Ağız kenarı özelliklerinin yanı sıra geniş gövdeli olanlar kısa boyunlu çömlekleri oluşturmaktadır. Kısa boyunlu olan çömlekler Koupal nehri kıyısında en yaygın mal gruplardandır (levha, 4.23: No. 2; levha 4.24: No. 7).

Çömlekler grubunda üçüncü tip boyunsuz küresel geniş gövdeli kap formuna aittir (levha 4.24: No. 12).

4.3.2.4. Bezemeli Astarsız Mal

Koupal nehri kıyısında az bulunan mal gruplardan bir diğeri ise bezemeli astarsız mal grubudur. Dış yüzeyinde bulunan bezemeler bu mal grubunun en belirgin özelliğidir.

Hamur Özellikleri

Tamamı orta kalitede olarak nitelendirilebilecek seramiklerden oluşan astarsız ve bezemeli malın hamur rengi turuncu ve devetüyü tonlarındadır. Hamur orta ve ince kum , çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Diğer seramik örnekleri gibi bu gruba ait seramik örneklerinin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu grubun en belirgin özelliği dış yüzeyde kabartmalı yatay bant şeklinde bezemenin yapılmasıdır. Parçaların tamamı astarsız olmakla birlikte iç ve dış yüzey renkleri hamur rengi ile aynı tonda görülmektedir.

Üretim Tekniği

Çanak çömleklerin tamamı çarkta şekillendirilmiştir.

Formlar

Bezemeli astarsız mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 2 adet kap parçası mevcuttur.

Çömlekler

Bezemeli astarsız mal grubu içerisinde ağız kenarı dışa doğru dönük uzun boyunlu çömlekler (levha4.24: No. 6) ve ağız kenarı dışa doğru dönük kısa boyunlu küresel gövdeli çömleklerden (levha 4.24: No.8) oluşmaktadır.

4.3.3. Koupal Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri

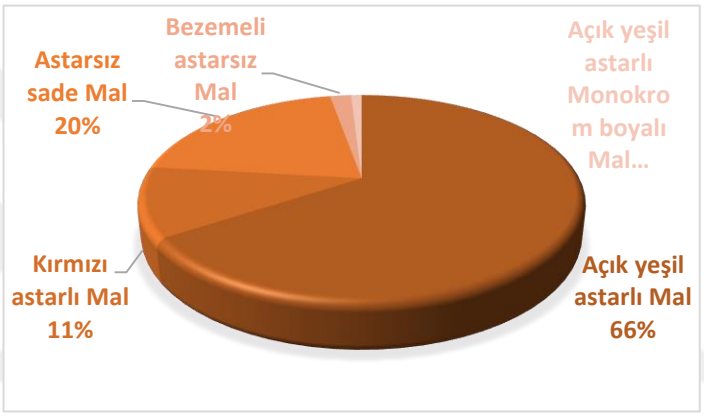

Grafik 4.15. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

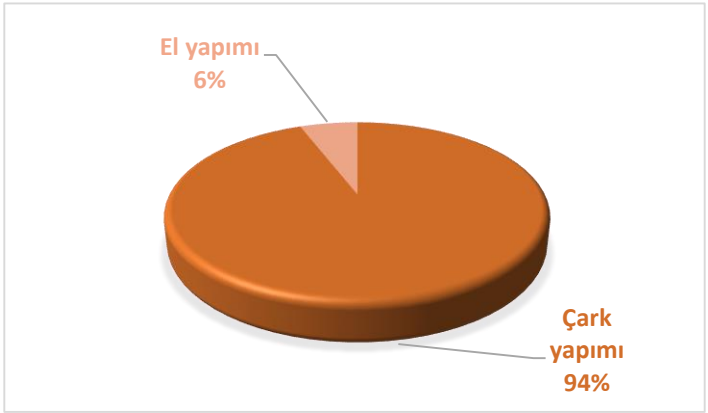

Grafik 4.16. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

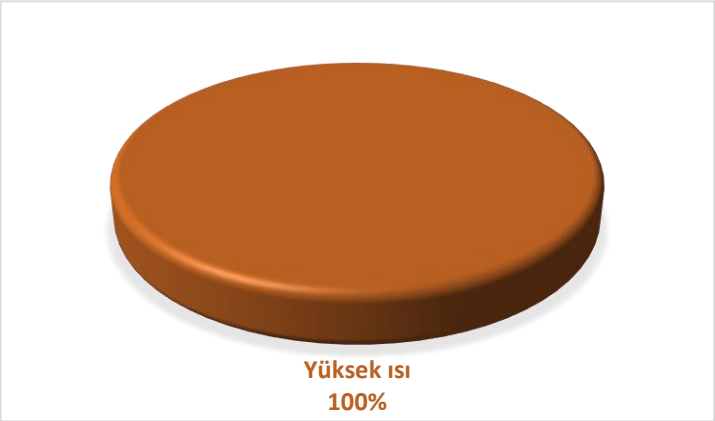

Grafik 4.17. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

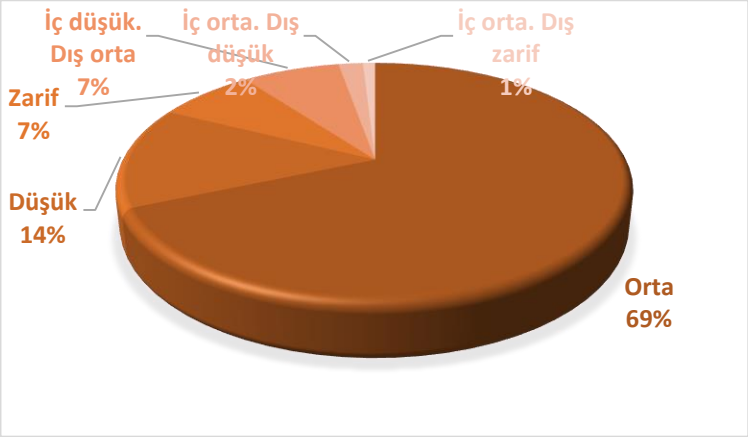

Grafik 4.18. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

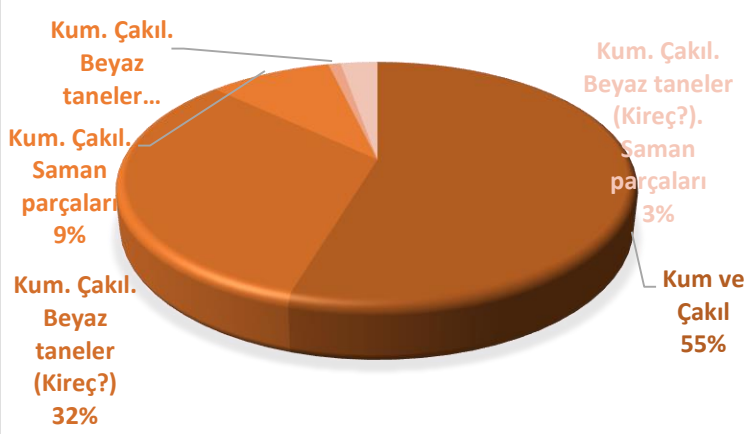

Grafik 4.19.Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

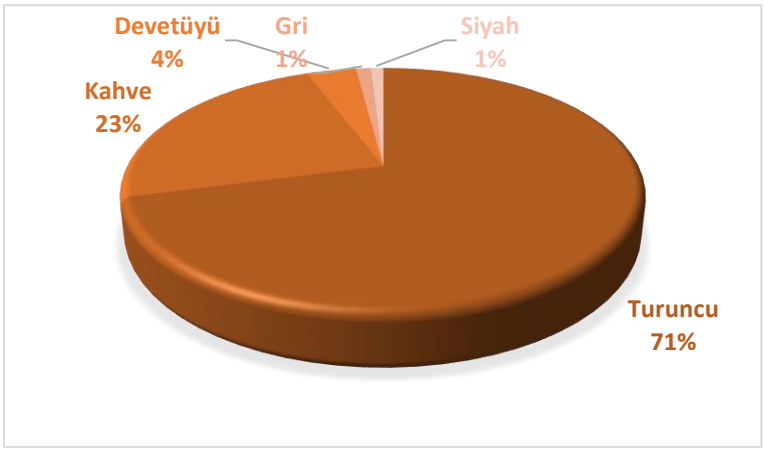

Grafik 4.20. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

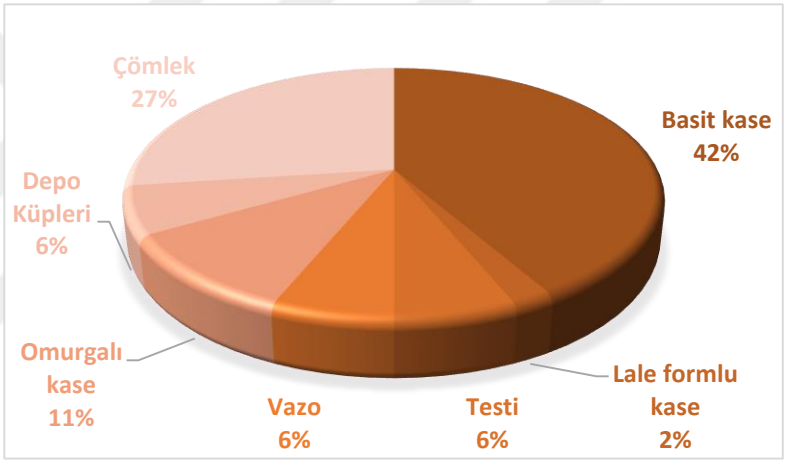

Grafik 4.21. Koupal Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.4. Şour Nehri Bölgesi- güneybatı Ramhormoz

4.4.1. Yerleşimler

4.4.1.1. Tell-e Mokhtari-045

Yerleşim Adı	Tell-e Mokhtari
Yerleşim Kodu	RH 045
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 348789 E; 3463559 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	90 m
Kültürel Evre	Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Tepe, Ramhormoz ilçesinin batı yakasında, Merbeçeh köyünden sonra, Tell-e Geser'e doğru uzanan asfalt yolun yakınında yer almaktadır. Tepenin asfalt yola olan mesafesi yaklaşık 300 metredir. Bununla birlikte yerleşimin 1000 metre mesafesinde İmamzadeh Char Piran olarak adlandırılan bir kutsal alan da bulunmaktadır. Sözü geçen yerleşimde zaman içerisinde gerçekleştirilen tahribat nedeni ile gerçek boyutlarını tahmin etmek oldukça zordur, ancak günümüzde genel olarak bu tepenin boyutları 1.7 hektar ve 136x90 metre olup çevredeki arazilerden yaklaşık 1.5 metre yüksekliğindedir. Tepenin yüzeyi çöl çalıları ve kendiliğinden yetişen yerel bitki türleri ile kaplıdır. Bu alanda yüzey çalışmasında Akhaimenid dönemine ait zengin bir çanak çömlek koleksiyonu gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepe günümüzde kent merkezine olan uzaklığı ve tarım arazileri arasında yer alması nedeniyle çok fazla tahribata uğramıştır. Zamanla tepenin dört tarafı çiftçiler tarafından sürülmüş ve tarım arazilerine eklenmiştir. Bununla birlikte tarım arazisine erişim sağlamak üzere tepenin ortasından geçen tali bir yol oluşturularak tepenin bazı kısımlarının tahribatına yol açmıştır. Ayrıca tepenin merkezinde yapılan kaçak kazı, yerleşimin bu kısmının tahrip olmasına ve kültürel tabakalarının bozulmasına neden olan derin bir çukur olarak görülmektedir. Bu alanda bilimsel bir arkeolojik kazının yapılması, hem Akhaimenid dönemi kütürünün tanımlanması açısından, hem de tepenin akibeti için oldukça önemlidir.

Resim 4.184. Tell-e Mokhtari'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.185. Tell-e Mokhtari'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

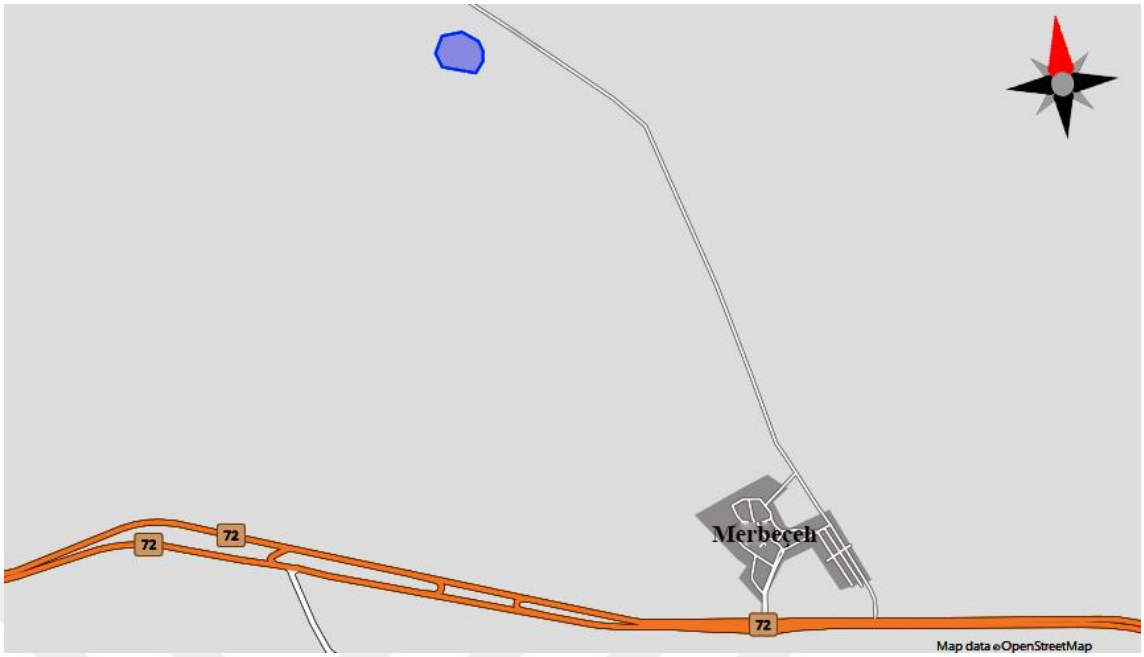

Harita 4.84. Tell-e Mokhtari'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim4.186. Tell-e Mokhtari'nin Kuzeyden Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

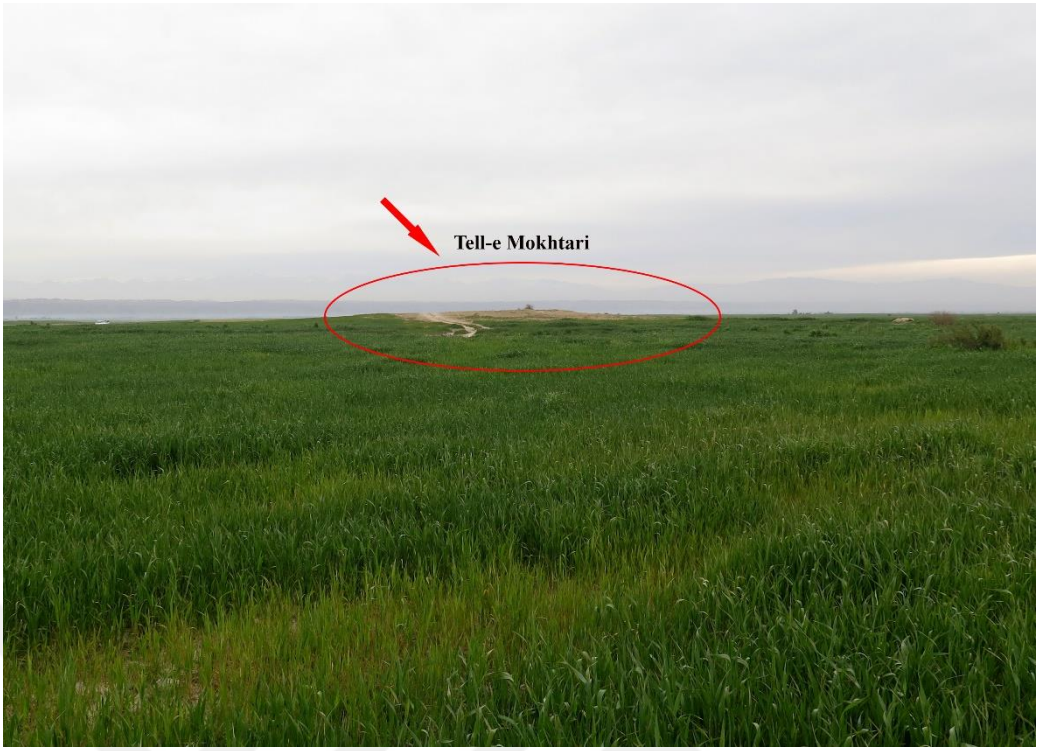

Resim 4.187. Tell-e Mokhtarı, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.188. Tepe Yüzeyinde Görülen Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

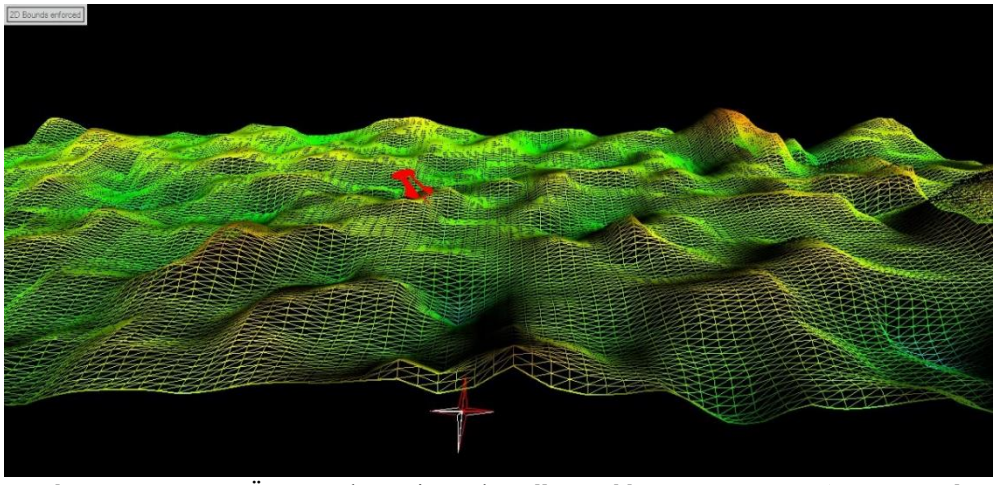

Harita 4.85. Ramhormoz Ovasının Üç Bpyutlu Haritasında Tell-e Mokhtari'nin Konumu (www.Google Earth.com)

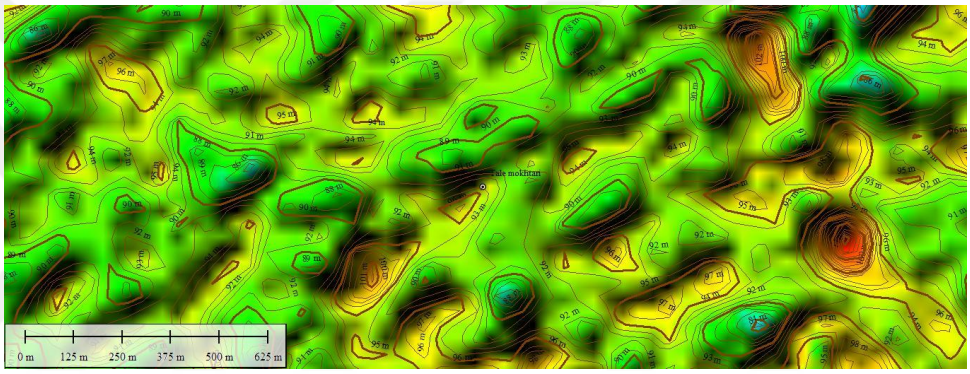

Harita 4.86.Tell-e Mokhtari'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

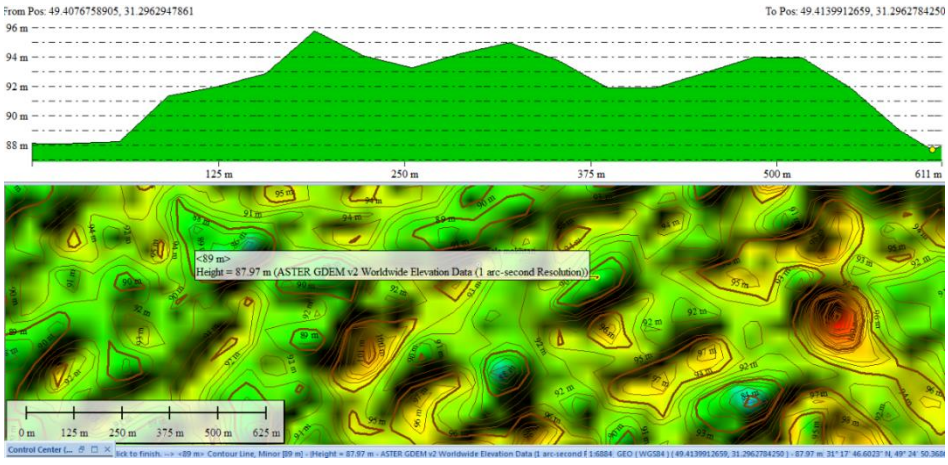

Harita 4.87. Tell-e Mokhtari'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.189. Tell-e Mokhtari Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.190. Tell-e Mokhtari Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

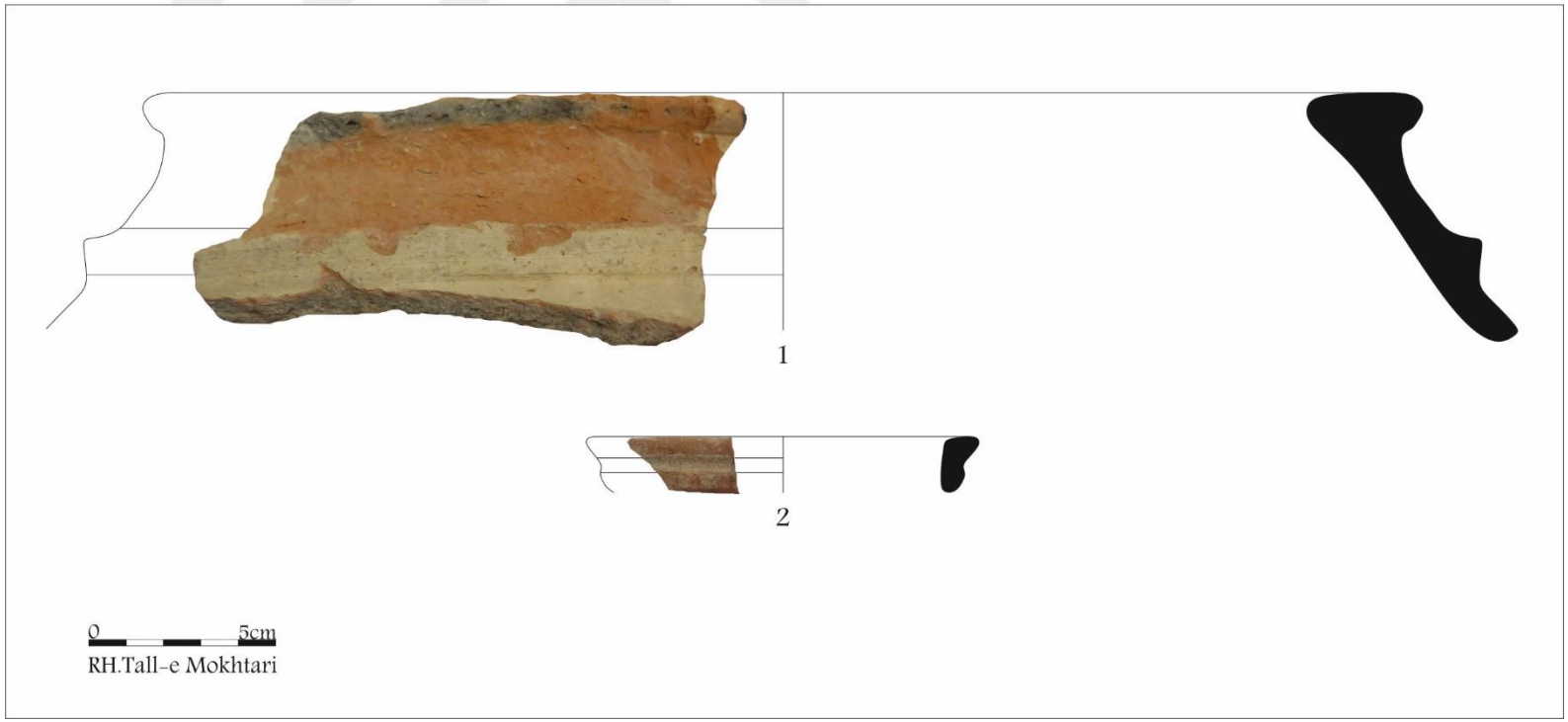

Levha 4.26.Tell-e Mokhtari Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.27. Tell-e Mokhtari Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	045	Tell-e Mokhtari	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde yatay kabartma
2	045	Tell-e Mokhtari	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	045	Tell-e Mokhtari	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

4.4.1.2. Tepe Garavol-048

Yerleşim Adı	Tepe Garavol
Yerleşim Kodu	RH 048
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 351097 E; 3457411 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	96 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part

Yerleşim Tanıtımı

Garavol tepesi Ramhormoz ilçesinin güneybatısında, Merbeçeh köyünün güneyinde ve Ramhormoz-Ahvaz yolunun güney tarafında yer almaktadır. Tepenin güney tarafında, yöre halkı tarafından Garavol olarak bilinen büyük bir çeşme bulunmaktadır. Günümüzde bu bölgede zamanla meydana gelen tahribat nedeniyle tepenin gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün olmamakla birlikte, bu tepenin geliştiği dönemde kesinlikle geniş bir alan olduğunu düşünmekteyiz çünkü, çanak çömlek aralığı bugün gördüğümüz tepeden kilometrelerce uzağa kadar devam etmektedir. Ancak bugün Garavol tepesi 1.3 hektar ve 130x121 metre boyutundadır ve çevredeki arazilerden 1 metre yüksekliğinde yer almaktadır. Bu bölgenin yakınında büyük bir su kaynağı bulunduğundan muttemelen eski zamanlarda bu alanın çok sakini olan zengin bir köy olduğu düşünülmektedir. Yerleşiminyüzeyi kendiliğinden çıkan bölgesel bitki türleri ve çöl çalıları ile kaplıdır, bu yüzden yüzeyi araştırması zorluklar ile yapılmıştır. Bununla birlikte topraktaki tuz varlığı, alanın yüzeyini beyazlatarak kültürel materyallerin tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Yüzey araştırması sonucunda tepenin hem yüzeyinde hem de çevresinde tarihi dönemlerine ait zengin bir çanak çömlek yayılımı gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Garavol Tepesi, büyük önemine rağmen bugün tarım arazileri arasında bulunduğu için maalesef arazisinin birçok kısmı çiftçiler tarafından tahrip edilmiş ve tarım arazilerine eklenmiştir. Ayrıca köy sakinleri tarafından tarım arazisine erişimini sağlayacak tali yolların yapılması da bu alanın birçok bölümünün tahrip olmasına neden olmuştur. Öyle ki; tali yolların yüzeyinde çanak çömlek kalıntıları net bir şekilde görünmektedir. Bu değerli tepenin tahrip edilmesindeki bir diğer etken de, tepenin yüzeyinde çukurları görülebilen kaçak kazıların yapılmış olmasıdır. Tepenin bazı kısımlarında, bu kazılardan

çıkan topraklar depolanmıştır. Yüzey araştırması sırasında, bu yerleşimin etrafındaki alanın aynı zamanda hayvancılık işleri için de kullanıldığını gözlemledik ki bu tepenin tahrip edilmesinde bir başka faktördür. Önümüzdeki yıllarda Kültürel Miras Teşkilatı tarafından bu değerli tarihi tepenin sınırlarını belirlemek, korunması için spekülasyon yapılacağı umulmaktadır.

Resim 4.191. Tepe Garvol'un Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.192.Tepe Garavol'un Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

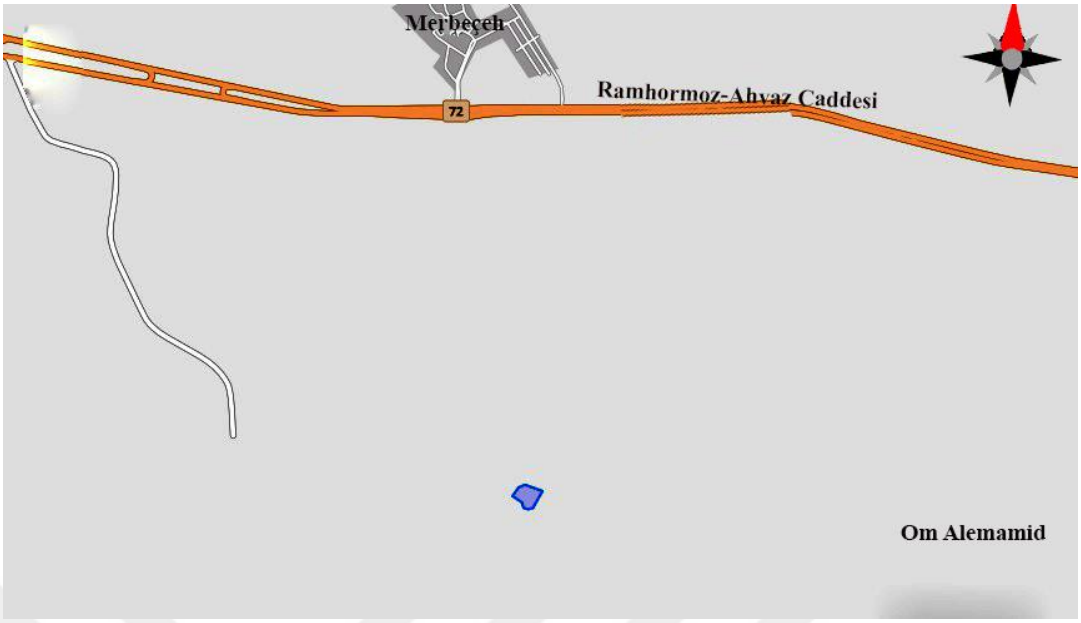

Harita 4.88. Tepe Garvol'un Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.193. Tepe Garavol, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.194.Tepe Garavol, Batıdan Görünüm (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.195.Tarım Arazilerin İlerlemesi ile Tepenin Etrafında Yaratılan Kesit Ve Tahribat (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.196.Tepenin Yüzeyinde Zamanda Kendiliğinden Çıkan Bitkiler ile Kapatılan Kaçak Kazıların izleri(Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.197.Tepenin Yakınında Bulunan Su Çeşmesi (Yazarın Fotoğrafı)

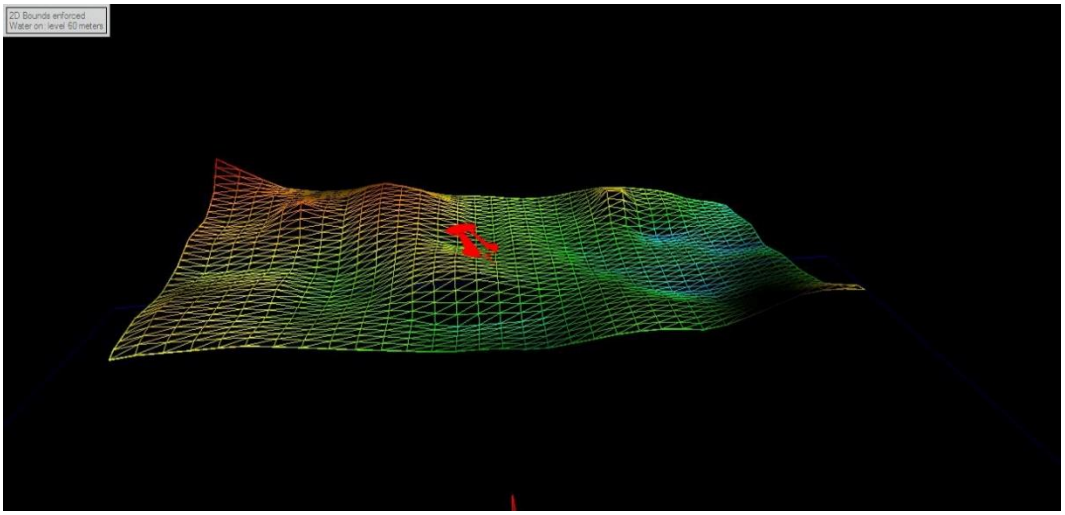

Harita 4.89: Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tepe Garavol'un Konumu (www.Google Earth.com)

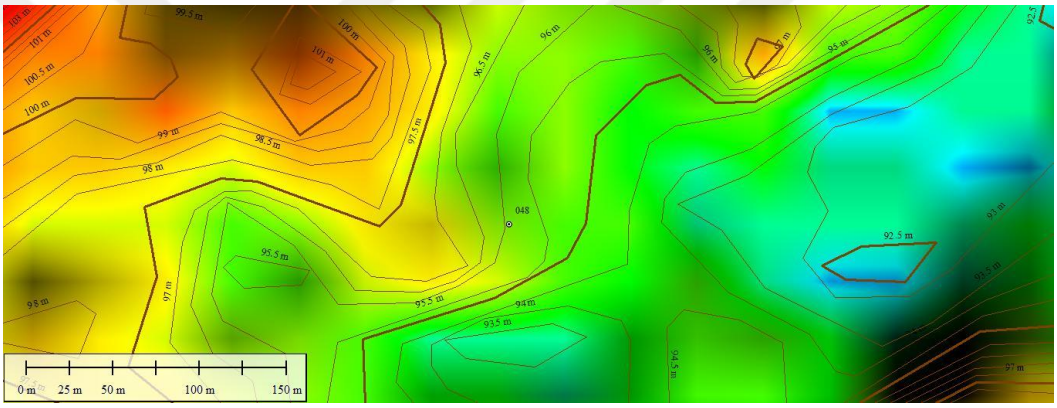

Harita 4.90. Tepe Garavol'un Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

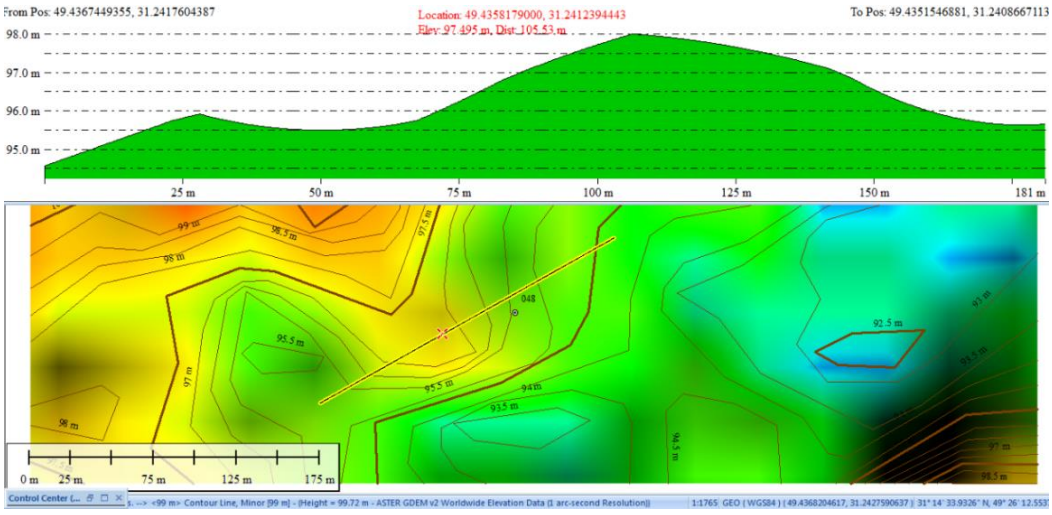

Harita 4.91.Tepe Garavol'un Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.198.Tepe Garavol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.199. Tepe Garavol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

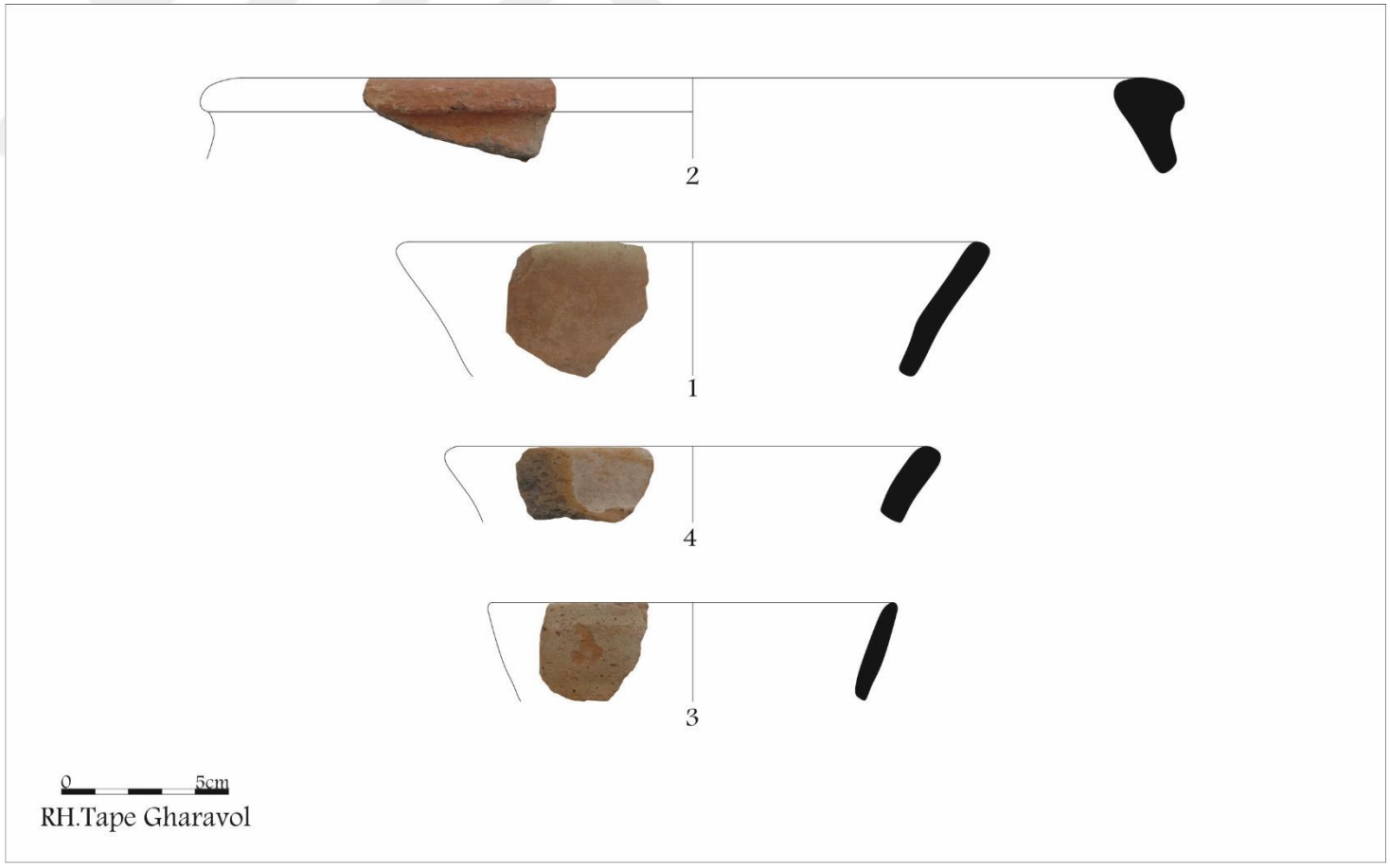

Levha 4.27. Tepe Garavol Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.28. Tepe Garavol Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
2	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
3	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
5	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Düşük	-
6	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
8	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
9	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
10	048	Tepe Garavol	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	048	Tepe Garavol	Ağız parçası ve kulp	Çark ve El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	048	Tepe Garavol	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	048	Tepe Garavol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
14	048	Tepe Garavol	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.4.1.3. Tell-e Mentar-115

Yerleşim Adı	Tell-e Mentar
Yerleşim Kodu	RH 115
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349886 E; 3462254 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	92 m
Kültürel Evre	Sukkalmah?, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Ramhormoz ilçesinin batı yakasında ve Merbeçeh köyünün kuzeybatı tarafında yer almaktadır. Yüzey çalışmalarında, çanak çömleklerin yayılımı nedeniyle, bu tepenin gelişme döneminde muhtemelen geniş bir alana sahip olduğu söylenebilir, ancak şu anda insan faaliyetleri nedeniyle tepenin gerçek boyutlarını tahmin etmek mümkün değildir. Günümüzde yerleşimin yüzölçümü 5.6 hektar ve 250x220 metre boyutunda olup çevredeki arazinin 1 metre yüksekliğindedir. Yüzey araştırması sırasında, alanın yüzeyinin buğday tarlası ile kaplı olması sebebiyle, kültürel materyallerin tanımlanması zorlukla yapılmıştır, ancak yine de Akhaimenid dönemine ait güzel zengin bulgular elde edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu alanın % 99'unun tahribatı nedenleri arasında, tarımsal faaliyetler ve kaçak kazılar bulunmaktadır. Tarım alanlarının gelişmesi sonucu tüm alan tahrip olmuş olup, buğday ekimi için kullanılmıştır. Ayrıca, sitenin yüzeyinde dikenlerin büyümesi ve haşaratın da neden olduğu hasarlar, bu antik sitenin tahrip edilmesinin doğal nedenleri arasında yer almaktadır. Maalesef Yüzey araştırmaları sırasında insan faaliyetleri sonucunda, Akhaimenid döneminin kültürel materyallerinin belirlenmesi açısından çok önemli olan bir yerleşimin tahrip olmasına tanık olduk.

Resim 4.200. Tell-e Mentar'in Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.201. Tell-e Mentar'in Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

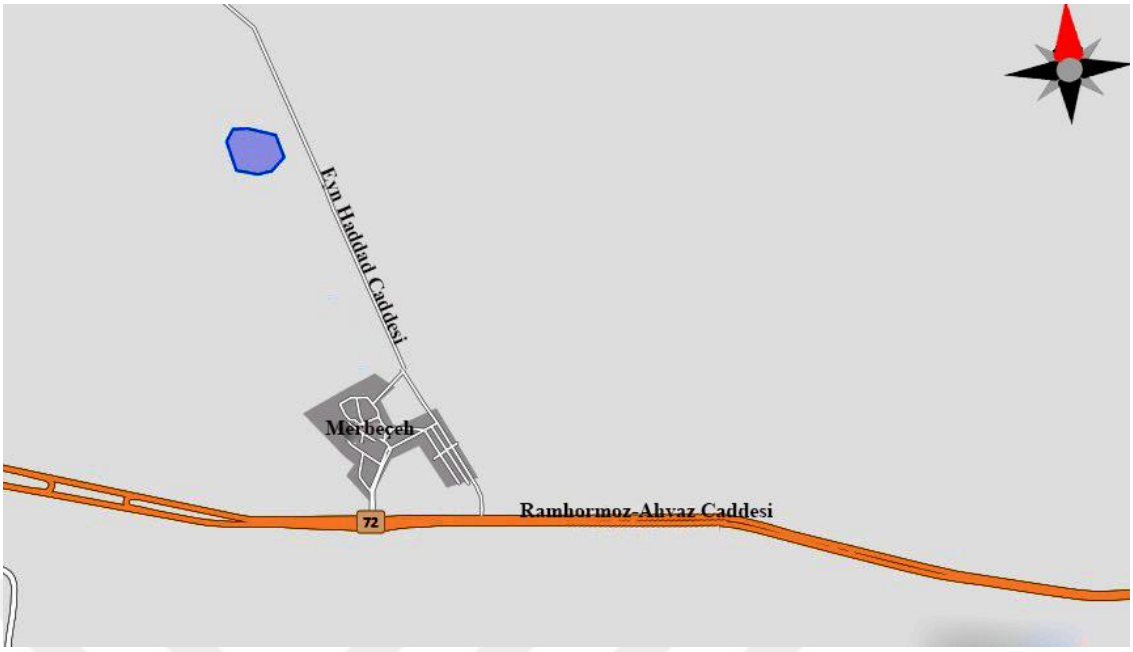

Harita 4.92. Tell-e Mentar'in Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.202. Tell-e Mentar, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.203. Tell-e Mentar, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.204. Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

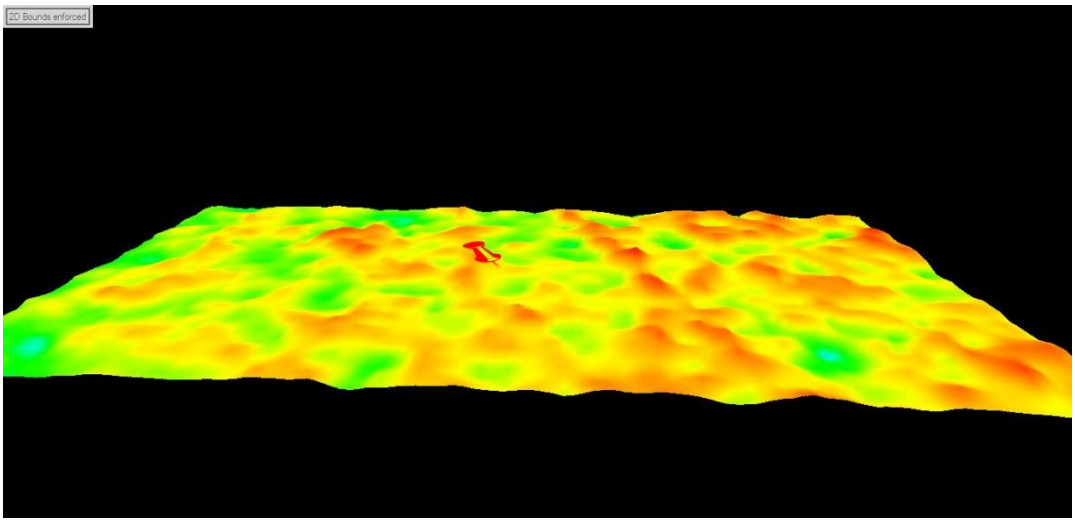

Harita 4.93. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Mentar'in Konumu (www.Google Earth.com)

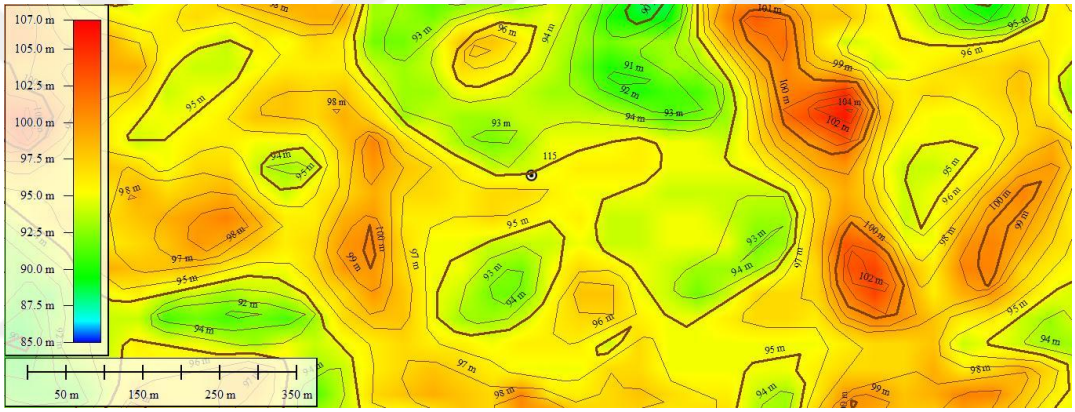

Harita 4.94. Tell-e Mentar'in Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

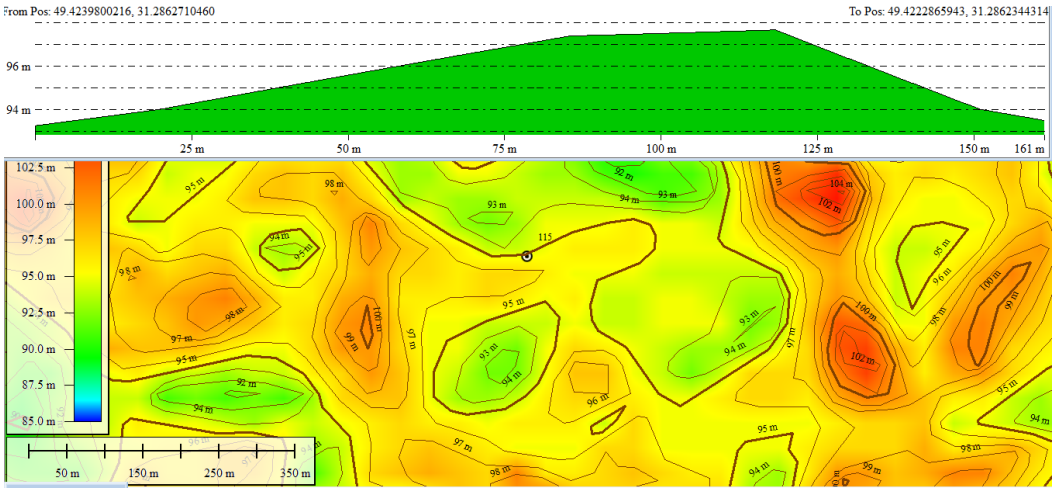

Harita 4.95.Tell-e Mentar'in Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.205. Tell-e Mentar Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.206. Tell-e Mentar Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

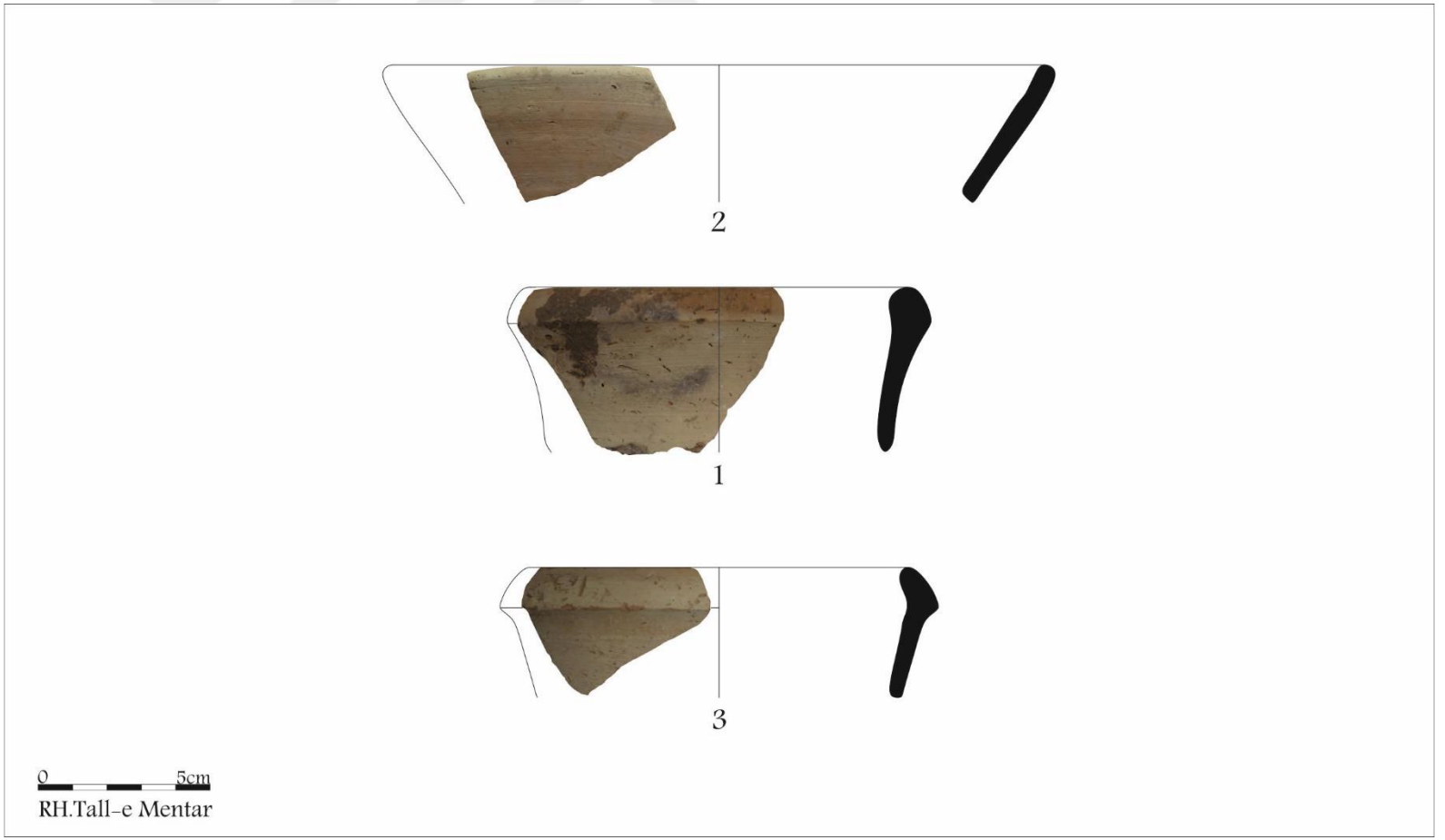

Levha 4.28. Tell-e Mentar Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.29. Tell-e Mentar Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	115	Tell-e Mentar	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	115	Tell-e Mentar	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
3	115	Tell-e Mentar	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	115	Tell-e Mentar	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-

4.4.1.4. Tell-e Kaviri-116 A

Yerleşim Adı	Tell Kaviri
Yerleşim Kodu	RH 116 A
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349089 E; 3463212 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	97 m
Kültürel Evre	Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Tell-e Kaviri Ramhormoz ileçesinin batısında ve Merbeche köyünün batı tarafında yer almaktadır. Tepe tarım arazinin ortasında yer almak birlikte, bu tepe ile karami tepesinin (116 B) arasında bir su kanalı bulunmaktadır. Söz konusu tepenin zaman içinde yaşanan tahribat, günümüzde sadece 1.8 hektarlık ve 154x90 boyutunda olup, çevredeki tarım arazinin 1.5 metre yüksekliğindedir ve yüzeyi genellikle bölgenin endemik bitkileri ile kaplıdır. Tepede tespit ettiğimiz tüm seramik parçaları Akhaimenid Dönemine aittir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Günümüzde, höyüğün eteklerinde ve çevresinde inşaat ve tarım faaliyetlerinin yapılması, höyüğü büyük ölçüde tahrip ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, höyüğün yüzeyinde yapılan bilim dışı kazılar bu alanın tahrip olmasına neden olmuştur. Arazinin büyük kısmı çiftçiler tarafından tahrip edilmiş ve tarım arazilerine eklenmiştir, öyle ki şu anda bile tepenin yamacında buğday yetiştirilmektedir. Ayrıca, Höyüğün kuzey tarafı, tarım alanlarını sulamak için bir su kanalının oluşturulması nedeniyle ciddi şekilde zarar görmüştür. Bunun dışında, alanın yaklaşık 300 metre kuzeydoğu, Merbeçe köyüne giden ana yolun geçmesi, bu antik alanın tahrip edilmesinde bir başka faktördür. Bu alan Akhaimenid tarihi açısından çok önemli olduğundan dolayı, yetkililer tarafından acil olarak gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Resim 4.207.Tell-e Kaviri'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.208. Tell-e Kaviri'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

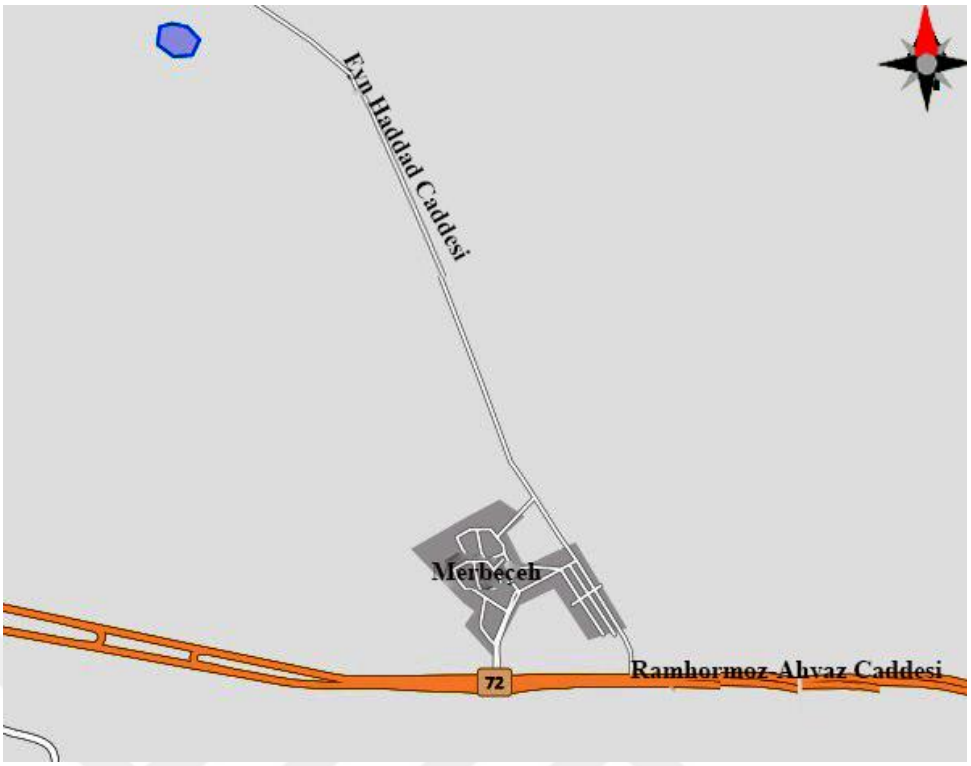

Harita 4.96. Tell-e Kaviri'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.209. Tell-e Kaviri, Doğudan Görünüm (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.210. Tell-e Kaviri, Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.211.Tepenin Yüzeyinde Kendiliğinden Çıkan Bitki Türleri (Yazarın Fotoğrafı)

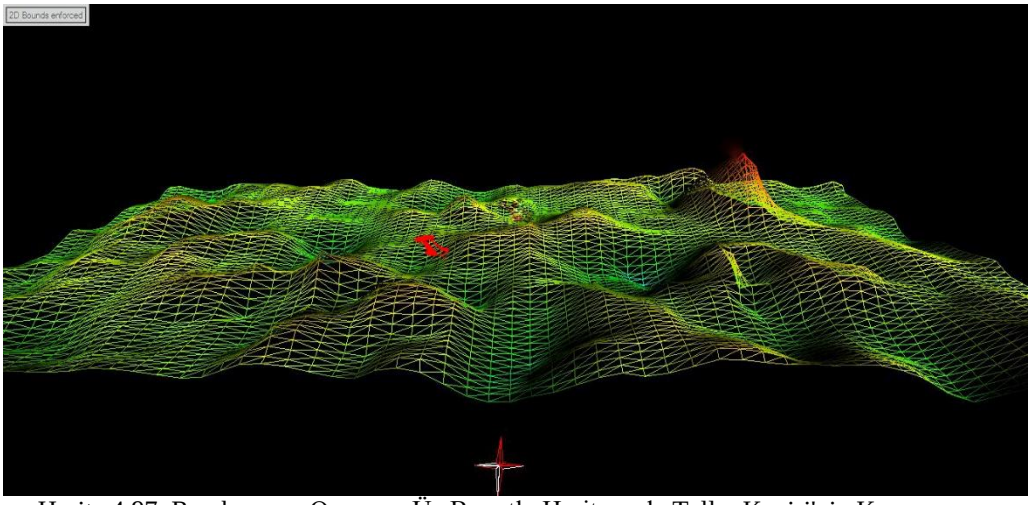

Harita 4.97. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Kaviri'nin Konumu (www.Google Earth.com)

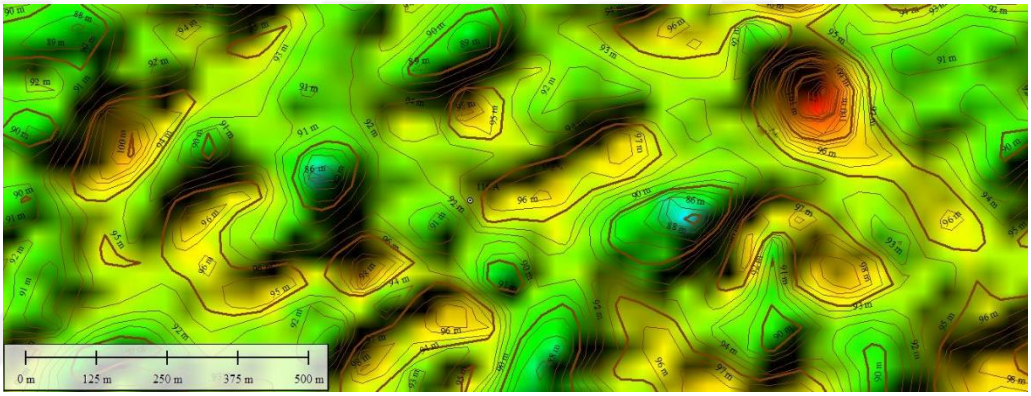

Harita 4.98. Tell-e Kaviri'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

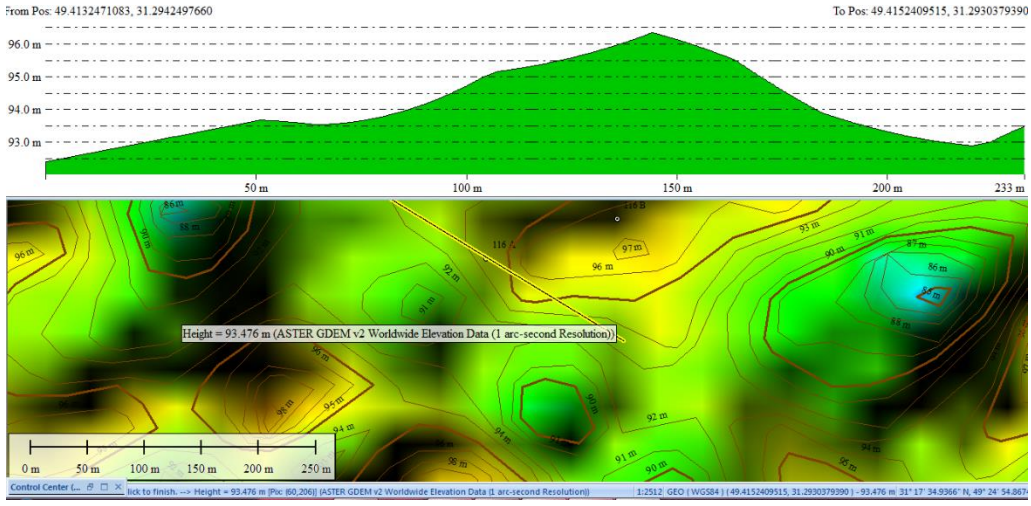

Harita 4.99. Tell-e Kaviri'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.212. Tell-e Kaviri Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.213. Tell-e Kaviri Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

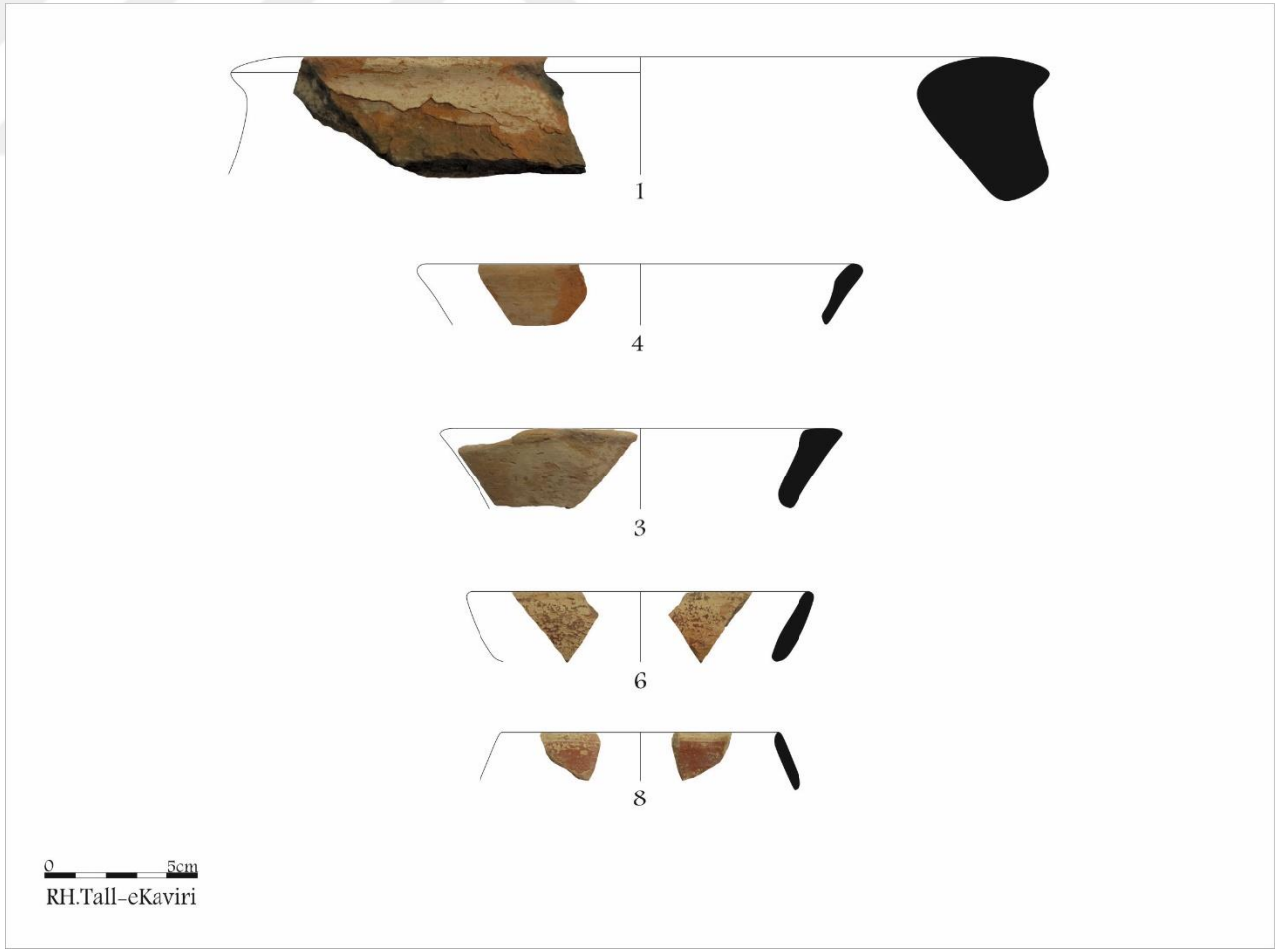

Levha 4.29. Tell-e Kaviri Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.30. Tell-e Kaviri Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
2	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
3	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
4	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
5	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Orta	-
6	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Düşük	Orta	-
7	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Orta	-
8	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
9	116A	Tell-e Kaviri	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

4.4.1.5. Tell-e Karami-116 B

Yerleşim Adı	Tell Karami
Yeleşimr Kodu	RH 116 B
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349168 E; 3463270 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	97 m
Kültürel Evre	Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu Tepe Ramhormoz ilçesinin batı yakasında ve Merbeçeh köyünün batı tarafında yer almaktadır. Zamanla bu alanda meydana gelen tahribat nedeniyle gerçek boyutları tahmin edilememekle birlikte günümüzde 1.1 hektar ve 160x97 metre boyutunda olup çevredeki arazilerden yaklaşık 1.5 metre yükseklikte bulunmaktadır. Bu yerleşimde yapılan yüzey araştırması sırasında Akhaimenid dönemine ait zengi çanak çömlek yayılımı gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alanındaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tarım alanlarını genişletmeye yönelik tarımsal faaliyetler ve bu alandaki kaçak kazıların yapılması tepenin ciddi şekilde zarar görmesine neden olmuştur. Tarım arazilerinin genişlemesi ile tepenin dört coğrafi tarafı tahrip edilmiş ve tarım arazilerine eklenmiştir. Söz konusu tepenib yüzeyine, antik tabakaların tahribatına neden olan 3x4 metre boyutlarında bilimsel dışı kazı yapılmıştır. Bununla birlikte yerleşimin tahrip edilmesinde bir diğer etken de bu tepeye 170 metre mesafede bulunan ve Merbeçe-Eynhadad köyüne ulaşım yolu olan asfalt yolun oluşturulmasıdır. Tepenin yüzeyinde kendiliğinden çıkan dikenlerin büyümesi de doğal bir yıkım faktörü olarak kabul edilebilir. Tarımsal ve insani faaliyetler sonucunda bu tepenin yaklaşık %90'ı tahrip olmuştur. Sözü geçen tepe Akhaimenid döneminin kültürünün belirlenmesi açısından çok önemlidir, bu yüzden sitenin geri kalan %10'unun korunması kültürel Miras teşkilatı tarafından umulmaktadır.

Resim 4.214. Tell-e Karami'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.215. Tell-e Karami'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

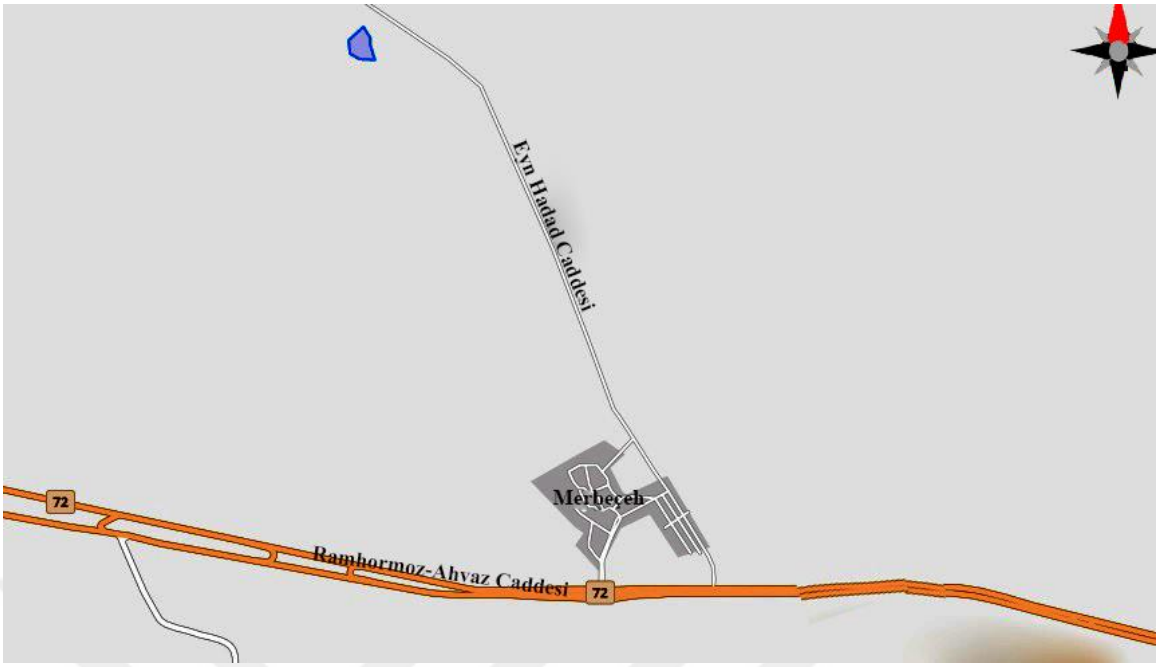

Harita 4.100. Tell-e Karami'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.216. Tell-e Karami, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.217.Tell-e Karami'nin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.218. Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazıların İzleri Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

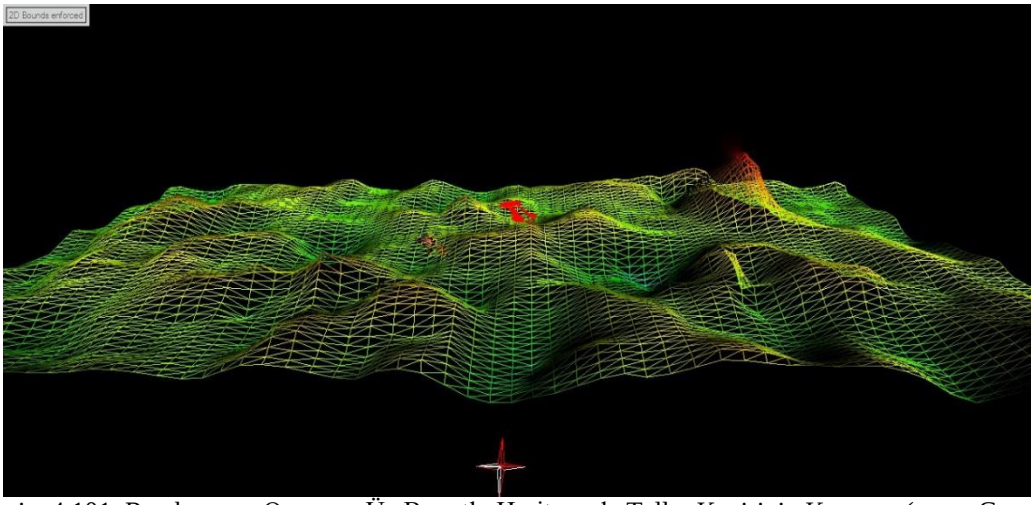

Harita 4.101. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Kavirinin Konumu (www.Google Earth.com)

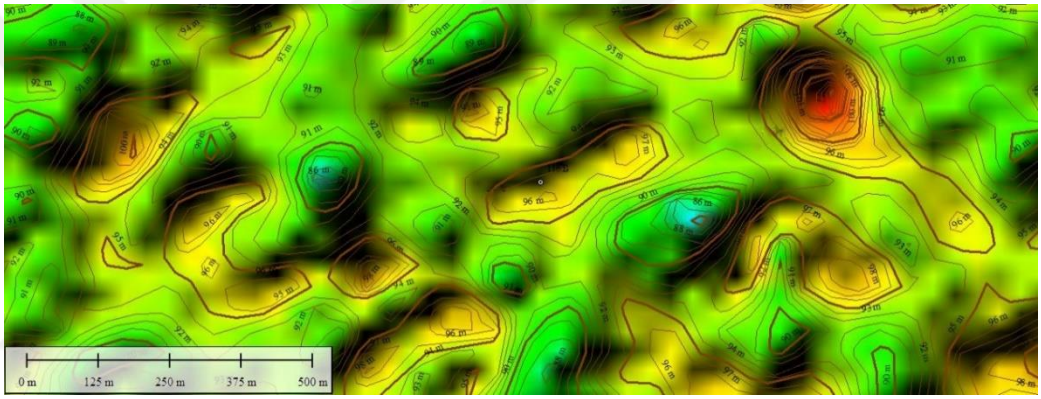

Harita 4.102. Tell-e Karami'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

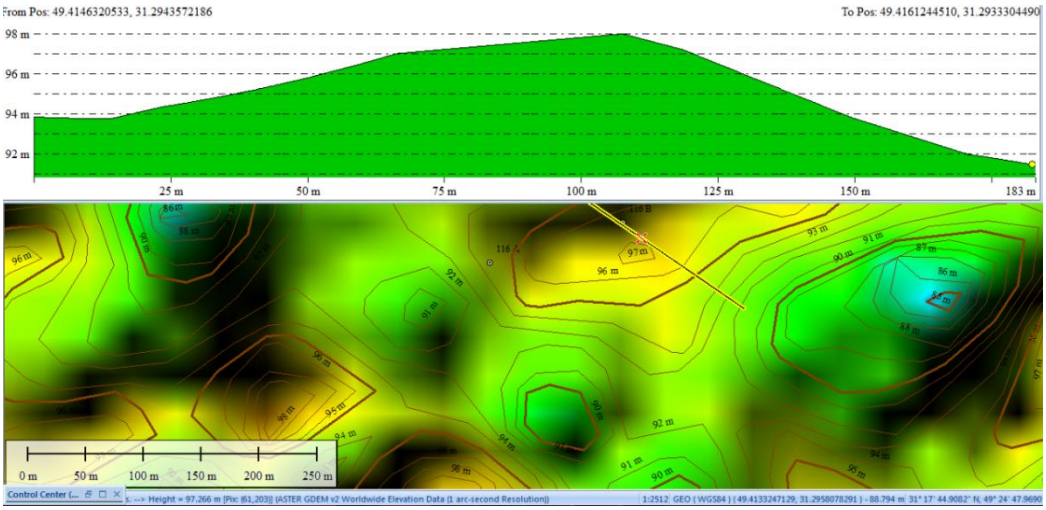

Harita 4.103. Tell-e Karami'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.219. Tell-e Karami B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.220. Tell-e Karami B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

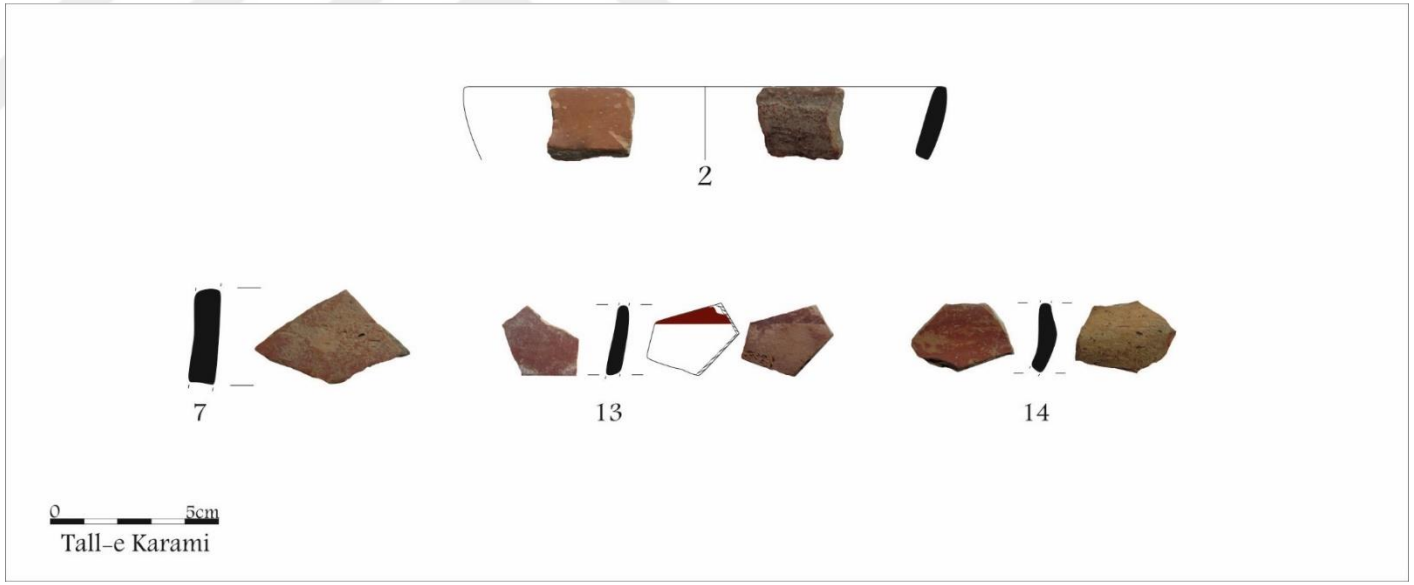

Levha 4.30. Tell-e Karami B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.31. Tell-E Karami B Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	116 B	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	116 B	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Kımızımsı kahve	kahve	Turuncu gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
3	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Zarif	-
4	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
6	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
7	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
8	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
9	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
10	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
12	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
13	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
14	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Açık Yeşil	turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	Orta	-
15	116 B	Tell-e Karami	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-

4.4.1.6. Tell-e Karami-116 C

Yerleşim Adı	Tell-e Karami
Yerleşim Kodu	RH 116 C
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349483 E; 3463330 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	97 m
Kültürel Evre	Akhaimenid

Yerşelim Tanıtımı

Bu alan Ramhormoz ilçesinin batı yakasında ve Merbeçeh köyünün doğu tarafında yer almaktadır. Zamanla bu bölgede meydana gelen tahribat nedeniyle gerçek boyutları tahmin edilememekle birlikte, Günümüzde bu alan 0. 4 hektar yani 50x40 metrekarelik bir alana sahip olup, geri kalanı ekim altındadır. Bugün söz konusu tepe etrafındaki çevre arazilerden yaklaşık 1.5 metre yülsekliğindedir. Tepe ve çevresinde yapılan çalışmalar neticesinde yerleşimde ortaya çıkan taribata rağmen Akhaimenid dönemine ait çok zengin çanak çömlek yayılımı gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tell-e Karami tahrip edilmesinin en önemli sebepleri arasında tarım alanlarının genişletilmesi için tarımsal faaliyetler ve kaçak kazıların yapılması yer almaktadır. Zirai faaliyetlerin yapılması tepenin dört coğrafi tarafının tahribatına neden olmuştur. Böylece tepenin yamaçları tamamen yok edilmiş olup, tarım arazilerinin bir parçası haline gelmiştir, öyle ki; tepe küçük bir höyük olarak görülmektedir. Önümüzdeki birkaç yıl içinde bu antik tepenin tamamen yok olması ve tarım arazisinin bir parçası haline gelmesi muhtemeldir. Tepenin tahribatına yol açan diğer faktörler arasında, karayolları ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yol yapımı için kullanılan yerleşimin kuzey tarafındaki inşaat faaliyetleri yer almaktadır. Bu yol, Merbeçe köyü sakinlerinin Eynhadad köyüne ulaşması için oluşturulmuştur. İnsan faaliyetleri sonucunda tepenin% 90'ından fazlası tahrip olmuştur, ancak bu alan Akhaimenid dönemi kültürünün belirlenmesi açısından

çok önemlidir. Kültür mirası yetkililerinin müdahalesi ile bu antik tepenin% 100 tahribatının önüne geçileceği umulmaktadır.

Resim 4.221.Tell-e Karami'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.222. Tell-e Karami'nin Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

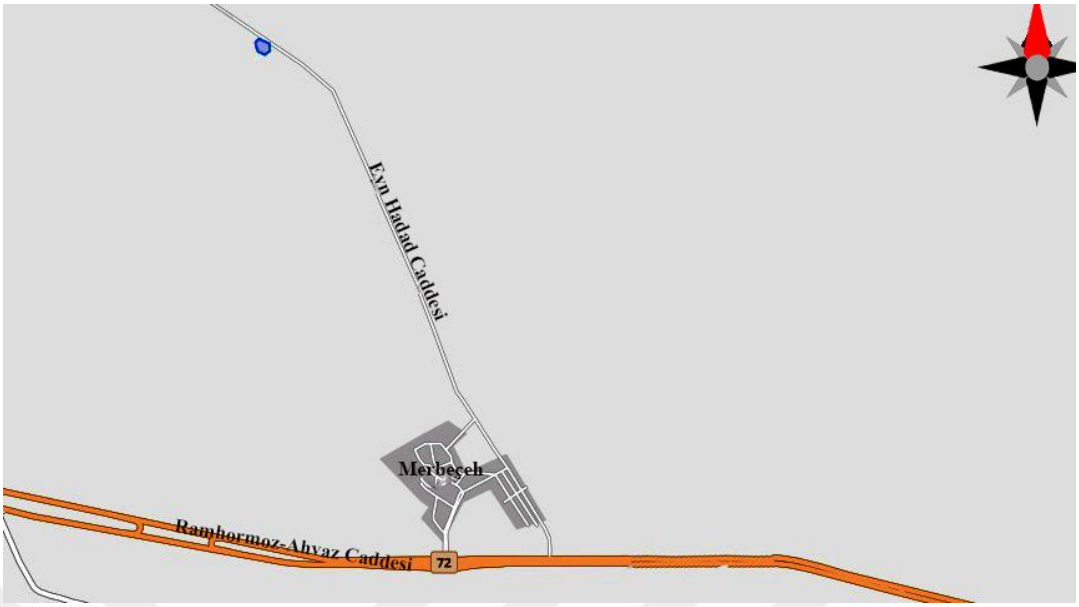

Harita 4.104. Tell-e Karami'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.223.Tell-e Karami'nin Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.224. Tell-e Karami'nin Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.225. Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

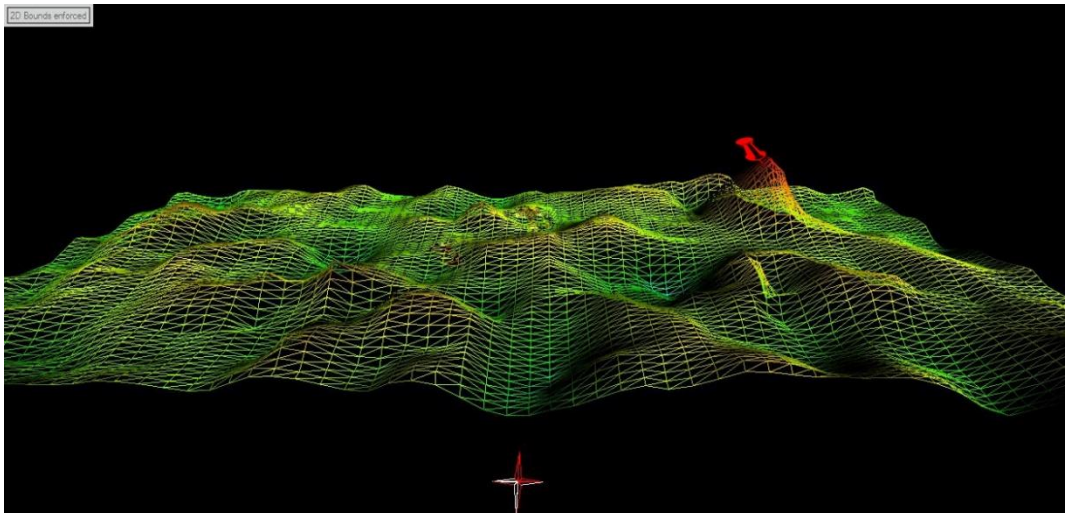

Harita 4.105. Ramhormoz Ovasının Üç boyutlu Haritasında Tell-e Karami'nin Konumu (www.Google Earth.com)

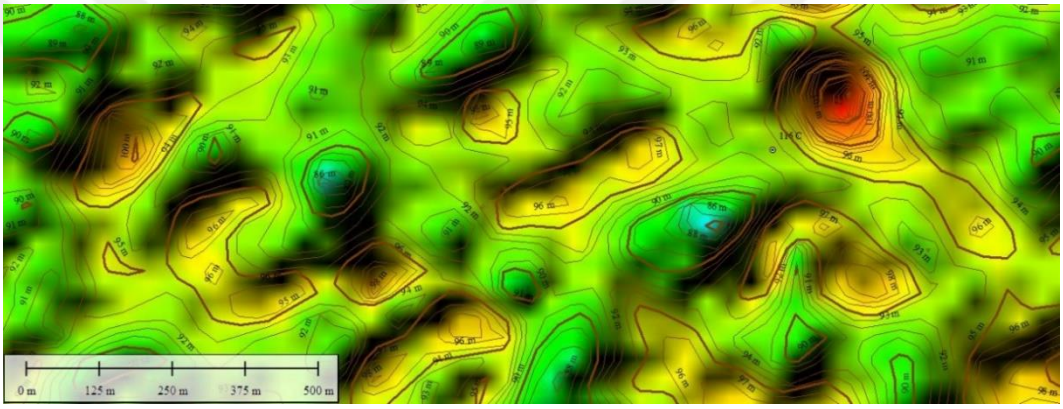

Harita 4.106.Tell-e Karami'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

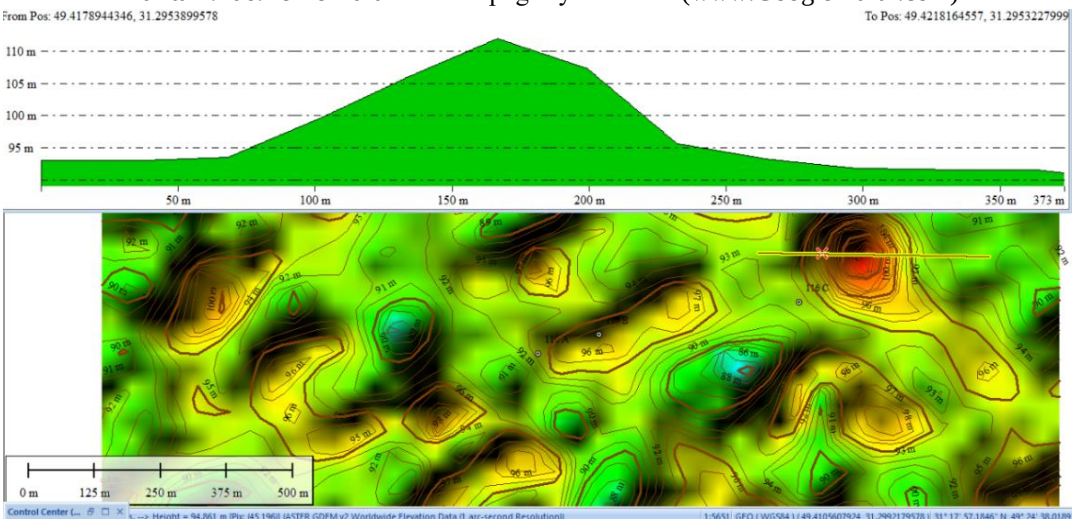

Harita 4.107.Tell-e Karami'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.226^. Tell-e Karami C Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.227. Tell-e Karami C Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.31

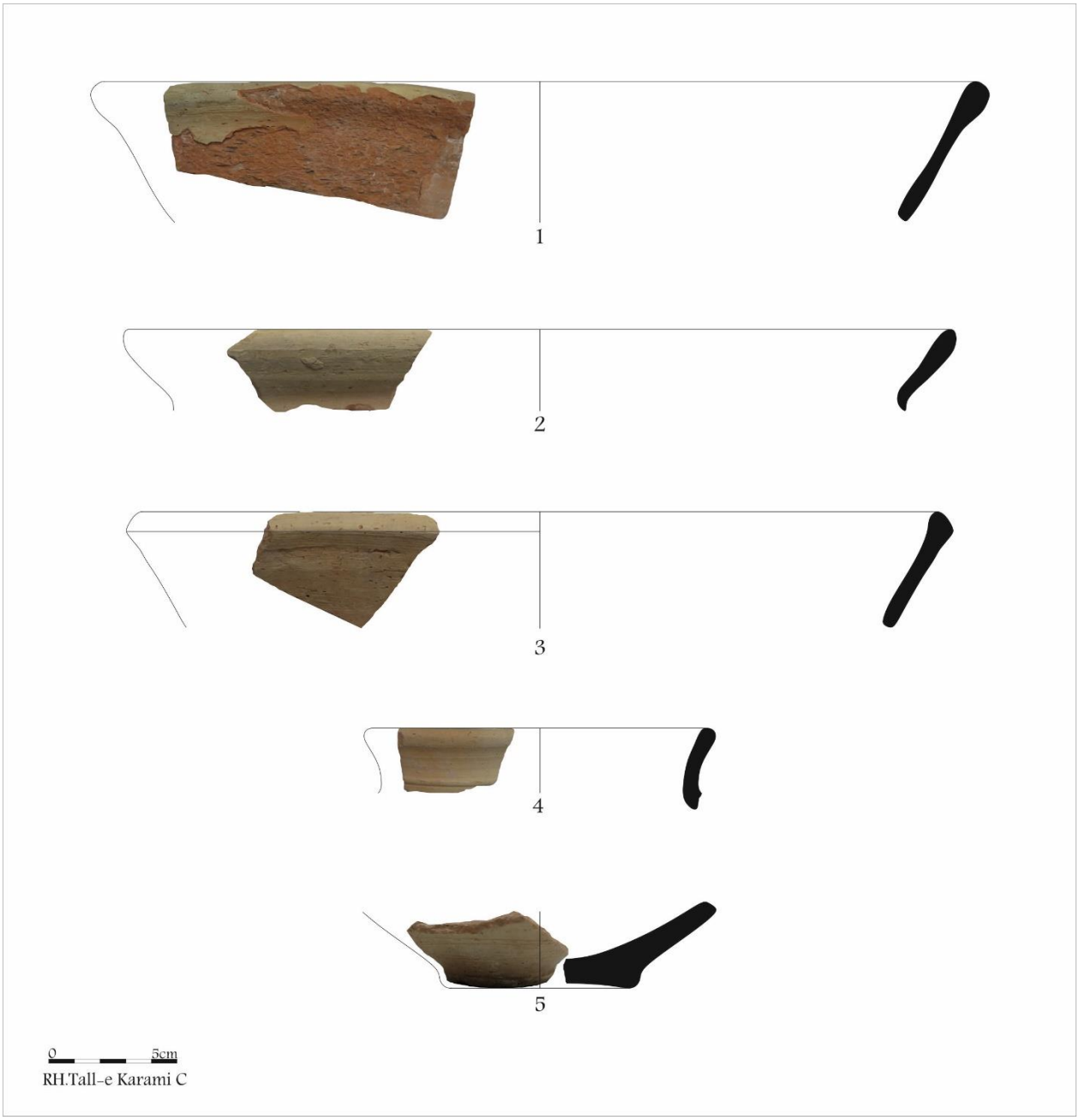

Levha 4.31.Tell-e Karami C Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.32. Tell-e Karami C Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	116 C	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	116 C	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
3	116 C	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	116 C	Tell-e Karami	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
5	116 C	Tell-e Karami	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	116 C	Tell-e Karami	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

4.4.1.7. Tell-e Char Peer-024

Yerleşim Adı	Char Peer
Yerleşim Kodu	RH 024
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 349402 E; 3464276 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	103 m
Kültürel Evre	Geç Orta Susiana, Geç Susiana 1, Akhaimenid, Seljuk

Yerleşim Tanıtım

Bu tepe Ramhormoz ilçesinin batı yakasında ve tarım arazileri arasında yer almaktadır. Yıkım nedeniyle tepenin gerçek alanı bilinmemekle birlikte günümüzde 15 hektar ve 400x350 metre boyutunda olup, çevresindeki araziden yaklaşık 4 metre yükseklikte bulunmaktadır. Tepenin yüzeyi kendiliğinden yetişen yerel bitki türleri ile kaplıdır. Yüzeysel çalışmalarımızda, prehistorik ve tarihi dönemlerine ait çanak çömleklerin zengin yayılımı gözlemlendi ve bunların bazı örnekleri arkeolojik çalışmalarımız için seçilmiştir. Bu tepe üzerinde daha önceki grup tarafından Akhaimenid dönemine ait herhangi bir tanımlama yapılmamış olup, bu tepedeki Akhaimenid dönemine ait kalıntıları yazarın başkanlığında yapılan çalışma programında belirlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tarım faaliyetleri, inşaat ve kaçak kazılar bu antik tepenin büyük oranda zarar görmesine sebep olmuştur. Ziraat alanlarının genişletilmesi ve alana ağaç dikilmesi sonucunda tepenin dört coğrafi tarafı tahrip edilmiştir. Bununla birlikte alanın kuzey ve kuzeybatı tarafında küçük bir bahçe şeklinde ağaçlandırılması bu değerli tepenin taribatına neden olan diğer önemli faktördür. Ayrıca tepede bir su deposu yapımı da başka bir bölümünün tahrip olmasına yol açmıştır. Bununla birlikte tepenin yüzeyinde biri batı tarafında, diğeri ise daha küçük boyutları olan kuzey tarafında olmak üzere iki türbe inşa edilmesi çoğu tabakanın yok olmasına neden olmuştur. Tepenin kuzey tarafında köy sakinlerine ait olan yeni bir mezar alanı görülmektedir; Gerçi bu alanda daha eski çağlara ait mezarlar da bulunmaktadır. Söylediğimiz faktörler dışında değerli tepenin tahrip edilmesinde bir diğer etken de yerleşimin güney tarafında 400 metre mesafede bir asfalt

yolun bulunmasıdır. Asfalt yol dışında, tarım alanlarına ulaşmak için tepe çevresinde tali yolların oluşturulması ve bazı kısımlarda büyük bir çukur olarak görülebilen kaçak kazıların yapılmış olması da alanın tahribatına sebep olan diğer faktörlerden birisidir.

Resim 4.228. Tell-e Char Peer Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.229. Char Peer Alanının Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

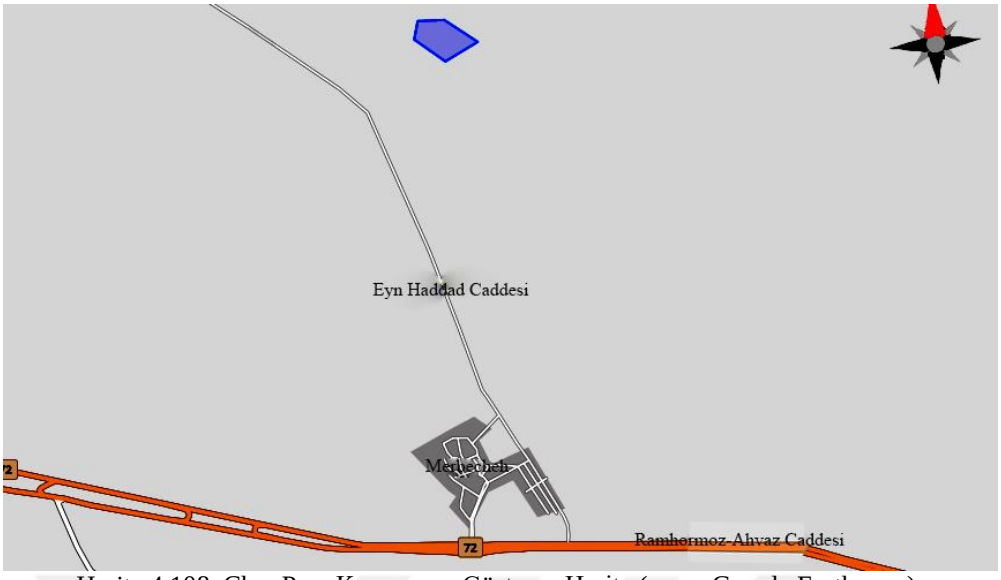

Harita 4.108. Char Peer Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.230. Char Peer Genel Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.231. Char Peer Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.232. Char Peer Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.233. Char Peer Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

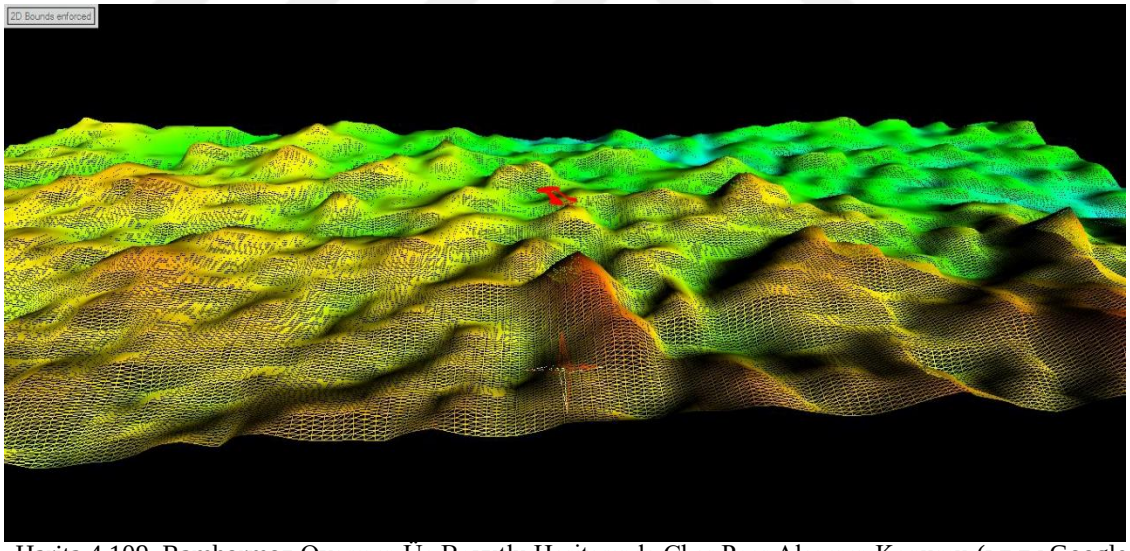

Harita 4.109. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Char Peer Alanının Konumu (www.Google Earth.com)

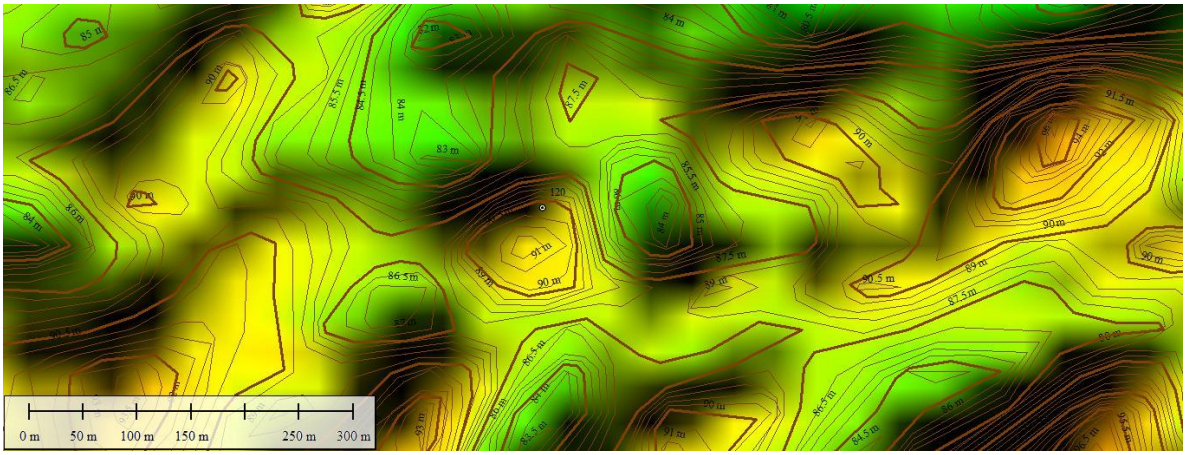

Harita 4.110. Char Peer Alanının Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

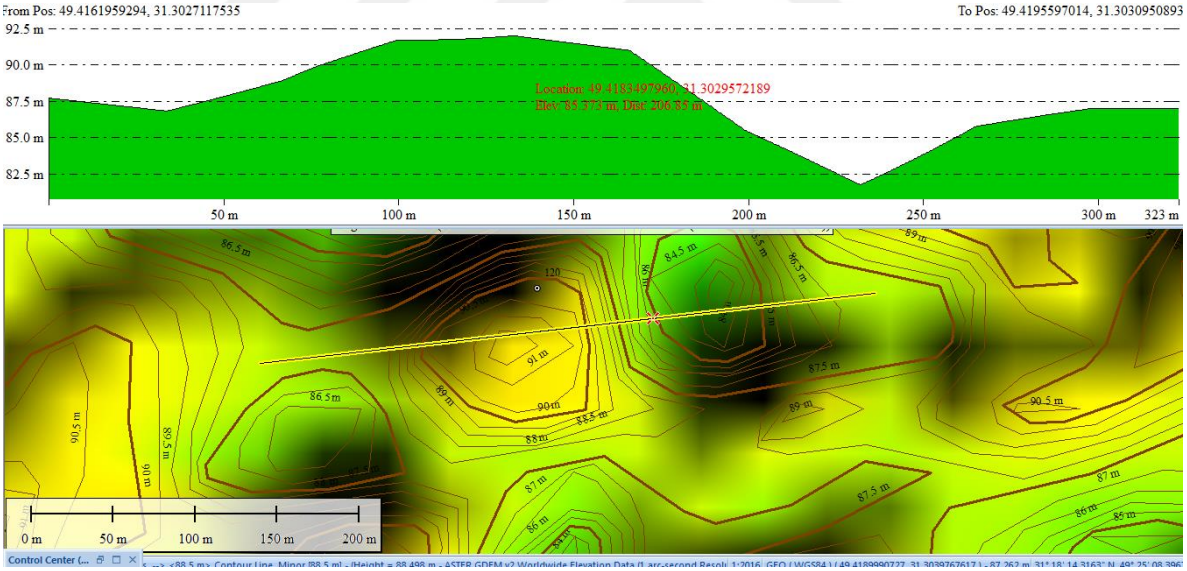

Harita 4.111. Char Peer Alanının Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.234: Char Peer Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.235. Char Peer Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

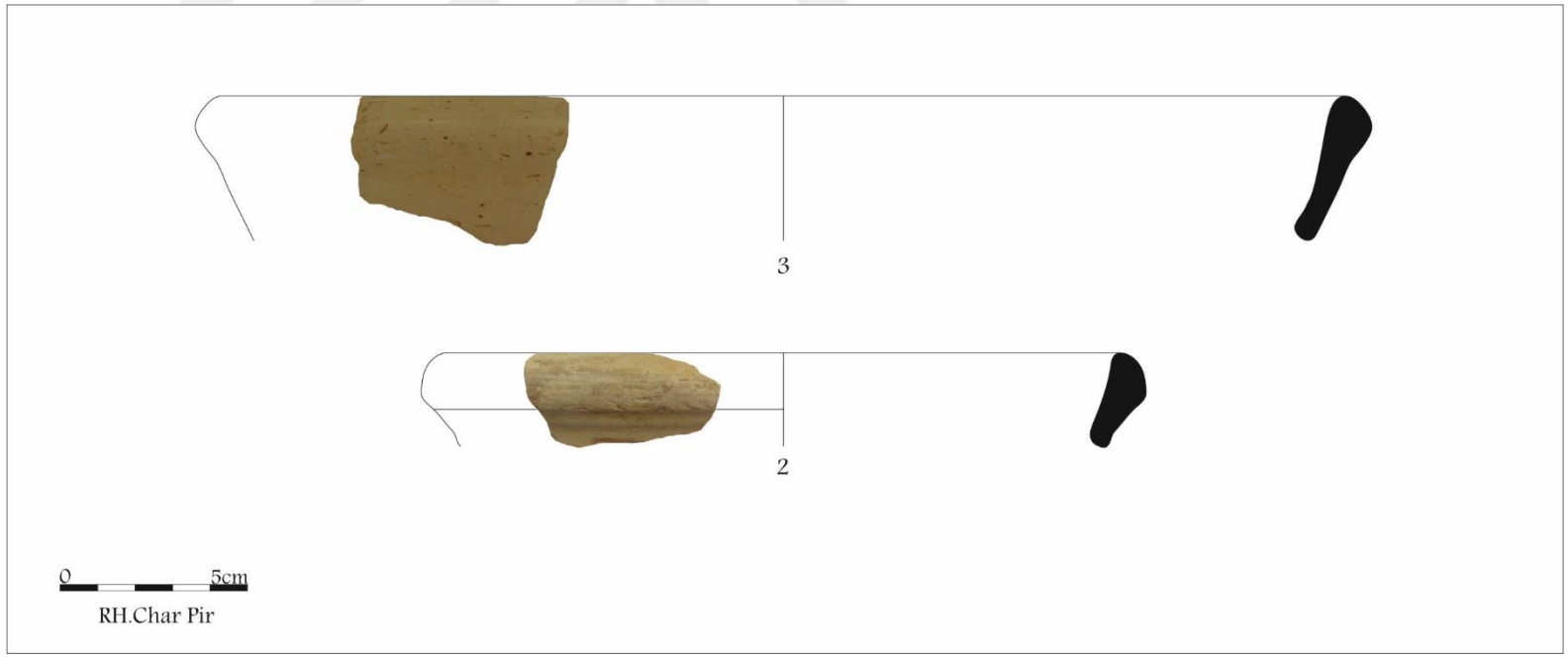

Levha 4.32. Char Peer Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.33. Tell-e Char Peer Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	024	Char Peer	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	024	Char Peer	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	024	Char Peer	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	024	Char Peer	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	GriYeşil	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	024	Char Peer	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Koyu Yeşil	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.4.2.Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.4.2.1.Mal Grupları

Şour Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 3 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.4.2.2. Açık Yeşil Astarlı Mal

Şour nehri bölgesinden elde edilen seramiklerin yoğun kısmı açık yeşil astarlı mal grubuna aittir. Bu grubun bazı seramik örneklerinde görülen en belirgin özellik kalın açık yeşil astar üzerine yatay bant şeklinde bezemenin yapılmasıdır. Bununla birlikte tek bir örnekte dış yüzeyde açık yeşil astar ve iç yüzeyde ise kırmızı astar uygulanmıştır.

Hamur Özellikleri

Açık yeşil mal grubunun zarif ve orta örnekleri ağırlıklı olarak turuncu ve daha az oranda kahve rengi tonlarında hamur rengine sahiptir. Bu mal grubunun örnekleri orta ve ince kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve saman parçaları ile katkılıdır. Bu grubun içerisinde yer alan çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm çanak çömlek parçaların açık yeşil astarlı olmakla birlikte, bazı örneklerin iç yüzeyi astarsız olup ve hamur renkleri ile aynı tondadır.

Üretim Tekniği

Çark ve el ile yapılan tek örnek dışında çanak çömleklerin tamamı çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Açık yeşil astarli mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 19 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklara oranla kase formuna ait ağız kenarı basit (levha 4.27: No.1,3; levha 4.28: No.2; levha 4.29: No. 3,4; levha 4.31: No. 1,3) ve Omurgalı kaselere (levha 4.31: No. 2,4) çoğu oranda rastlanmaktadır.

Çömlekler

Seramik repertuarı içinde az sayıda görülen uzun boyunlu çömlekler form tekniği açısından daha kaliteli Testilerden oluşmaktadır. Bu grup ağız kenarı içe dönük ve kalınlaştırılmış ağızlı tipler arasında yer almaktadır (levha 4.28: No. 1,3). Bu formlar dışında kısa boyunlu ağız kenarı dışa dönük gıda depolama amaçlı kullanılan çömlek parçasından bahsedebiliriz (levha 4.29: No. 1).

Kap Parçaları

İncelediğimiz kap formları dışında seramik parçaları arasında tek bir dip parçası ve gövde parçası da görülmektedir (levha 4.31: No. 5; levha 4.30: No. 14).

4.4.2.3. Kırmızı Astarlı Mal

Kırmızı mal hamur, yüzey ve pişme özellikleri göz önüne alınarak kaba, orta ve zarif kalitede üç gruba ayrılmaktadır. Bu mal grubunu oluşturan örneklerin en belirgin ortak özelliği kırmızı yüzey rengidir.

Hamur Özellikleri

Kırmızı ve kahvemsi kırmızı olmakla birlikte pişmeden kaynaklanan turuncu, aiık kahve ve daha az oranda devetüyü rengine az da olsa rastlanmaktadır. Bu gruba ait çanak çömlekler orta ve küçük kum, çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Bazı örneklerde bitkisel katkıya rastlanmaktadır. Kırmızı astarlı mal grubuna ait seramiklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm çanak çömlek parçaları kırmızı astarlı olmakla birlikte, bazı seramik örneklerin iç yüzeyi astarsız olup, ve hamur renkleri ile aynı renk tonundadır. Kırmız mal grubunun hiç bir örneğinde perdah işlemi görülmemiştir.

Üretim Tekniği

Kırmızı astarlı mal grubuna ait çanak çömleklerin tamamı çarkta şekillendirilmiştir.

Formlar

Kırmızı astarli mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 7 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklar grubunda yer alan tüm seramik parçaları ağız kenarı basit tiplerden (levha 4.29: No. 6; levha 4.30: No. 2) oluşmaktadır.

Çömlekler

Bu grup içerisinde sadece boyunsuz küresel gövdel bir çömlek parçasına işaret edebiliriz (levha 4.29: No. 8).

Kap Parçaları

İncelendiğimiz formlar dışında kaç parça kırmızı astarlı gövde parçasından da behsedebiliriz (levha 4.30: No. 7,13).

4.4.2.4. Astarsız Sade Mal

Şour nehri havzasında az görülen mal grublarından biri astarsız sade mal grubudur. Bu grup içerisinde yer alan çanak çömleklerin en belirgin özelliği aastarsız ve tamamen sade olmalarıdır.

Hamur Özellikleri

Tamamı kaba ve orta mal olarak nitelendirilebilecek çanak çömleklerden oluşan astarsız sade malın hamur rengi ağırlıklı olarak turuncu ve kahverengi tonlarındadır. Hamur, orta ve ince kum, çakıl ve beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Diğer grup gibi bazı örneklerde bitkisel katkıya rastlanmaktadır. Bu gruba ait seramiklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Üretim Tekniği

Astarsız sade mal grubuna ait seramiklerin tamamı çarkta üretilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 2 adet kap parçası mevcuttur.

Çömlekler

Bu grup içerisinde yer alan ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu Testi parçasından (levha 4.27: No. 4) ve Ağız kenarı kalınlaştırılmış küresel gövdel kısa boyunlu bir diğer çömlek parçasına (levha 4.27: No. 2) işaret edebiliriz.

4.4.3. Şour Nehri Havzasında (Güneybatı Ramhormoz) Bulunana Seramiklerin Grafikleri

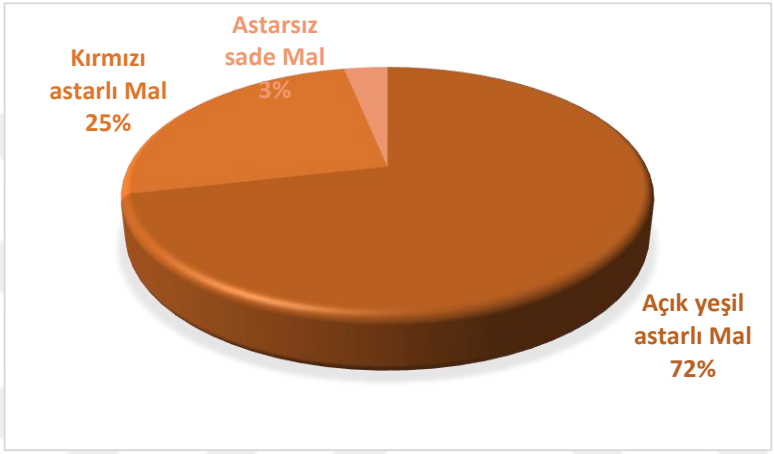

Grafik 4.22. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

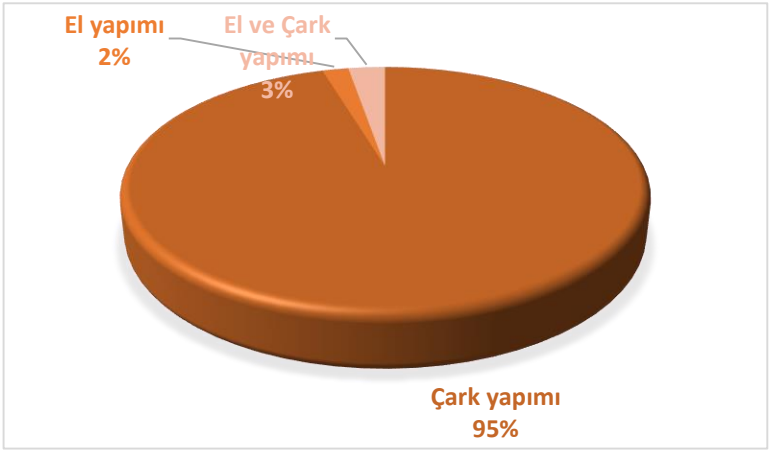

Grafik 4.23. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

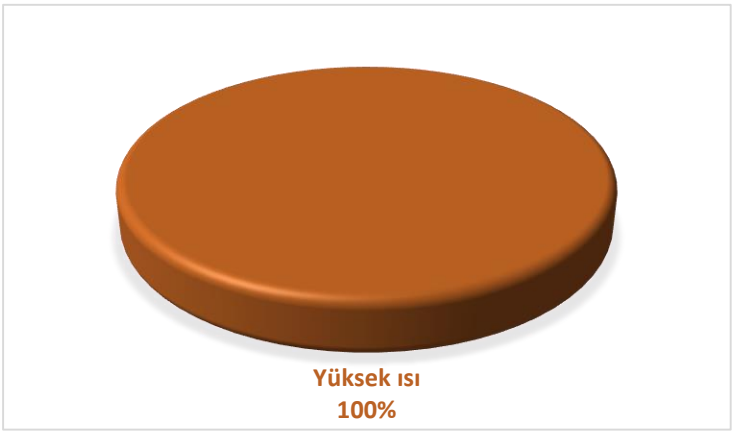

Grafik 4.24.Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

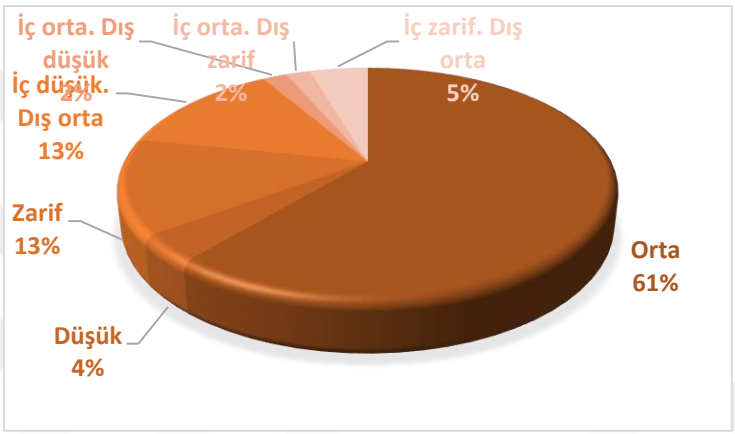

Grafik 4.25. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

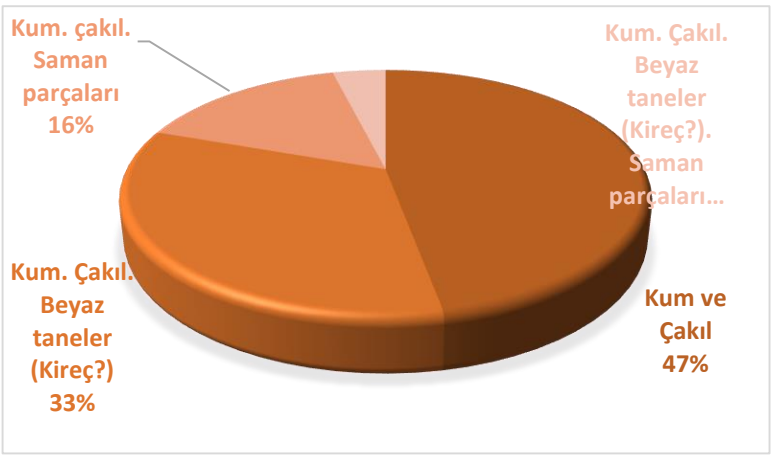

Grafik 4.26. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

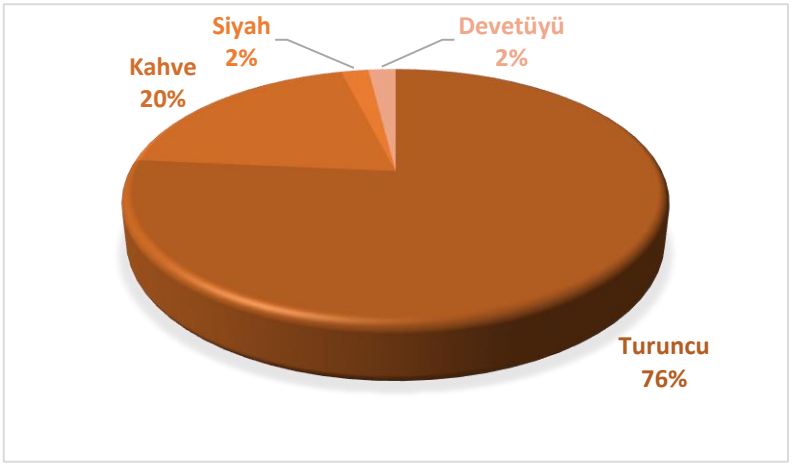

Grafik 4.27. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

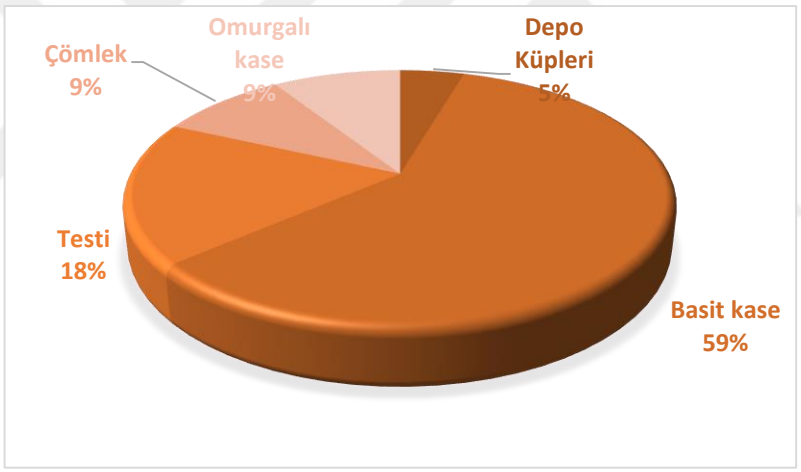

Grafik 4.28. Güneybatı Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.5. Şour Nehri Bölgesi- Doğu Ramhormoz

4.5.1. Yerleşimler

4.5.1.1. Ab Mahak Alanı-089

Yerleşim Adı	Ab Mehak Alanı
Yerleşim Kodu	RH 089
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 378323 E; 3455596N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	237 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part?

Yerleşim Tanıtımı

Ab Mahak yerel adıyla anılan bu tepe, vadinin batı yakasına bakan bir yükseklikte yer almaktadır. Bu tepe, petrol transfer binasına yaklaşık 10 km uzaklıkta olan tali yolun bitişiğinde bulunmaktadır. Tepe şu anda 1.8 hektar ve 200x128 metre boyutundadır ancak, alanın gerçek boyutlarının kesinlikle bugün görebildiğimizden çok daha geniş olmasını, mimari ve yüzeyindeki çanak çömlek gibi kalıntılara istinaden düşünümekteyiz. Alanın yüzeyi kendiliğinden yetişen bölgeye has bitki türleri ve nehir yakınında bulunması nedeniyle çok sayıda moloz taşlar ile kaplıdır. Bu alanın batı yakasında görülen mimarı kalıntılarına göre muhtemelen bir gözetim kulesi olduğunu tahmin etmekteyiz. Gözetim kulesi, küçük ve orta büyüklükteki molozlardan oluşturulmuştur. Tepe yüzeyinde yapılan yüzey araştırması sonucunda, Akhaimenid dönemine ait zengin bir çanak çömlek dağılımı gözlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tepenin tahribatının nedenleri arasında inşaat projeleri, kaçak kazılar ve mevsimsel sel baskınları yer almaktadır. Alanın Doğu ve kuzeydoğu tarafında tarım arazilerine ulaşmak için spatplize bir yol oluşturulmuştur. Ayrıca kuzey tarafında ise su Barajı'na giden bir başka spatplize yolun inşası da bu tepenin tahrip edilmesinde bir başka etken faktördur. Tepenin yüzeyinde de diğer antik tepelerde görüldüğü gibi tahribata neden olan kaçak kazıları görmekteyiz ancak bu kazıların sayısı az olup, yarattıkları çukurlar çok derin değildir. Bununla birlikte mevsimsel seller ve nehir taşkınları gibi doğal faktörler de bu önemli bölgenin bazı kısımlarını tahrip eden önemli nedenler arasında sayılmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda bu alanda yapılacak arkeolojik kazılar, Akhiemenid dönemine ait önemli bilgilerin elde edilmesini sağlayabilir.

Resim 4.236. Ab Mahak Alanının Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

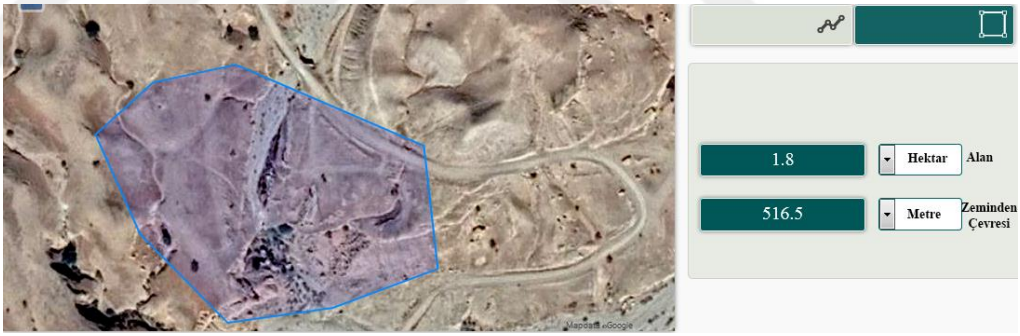

Resim 4.237. Ab Mahak Alanının Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

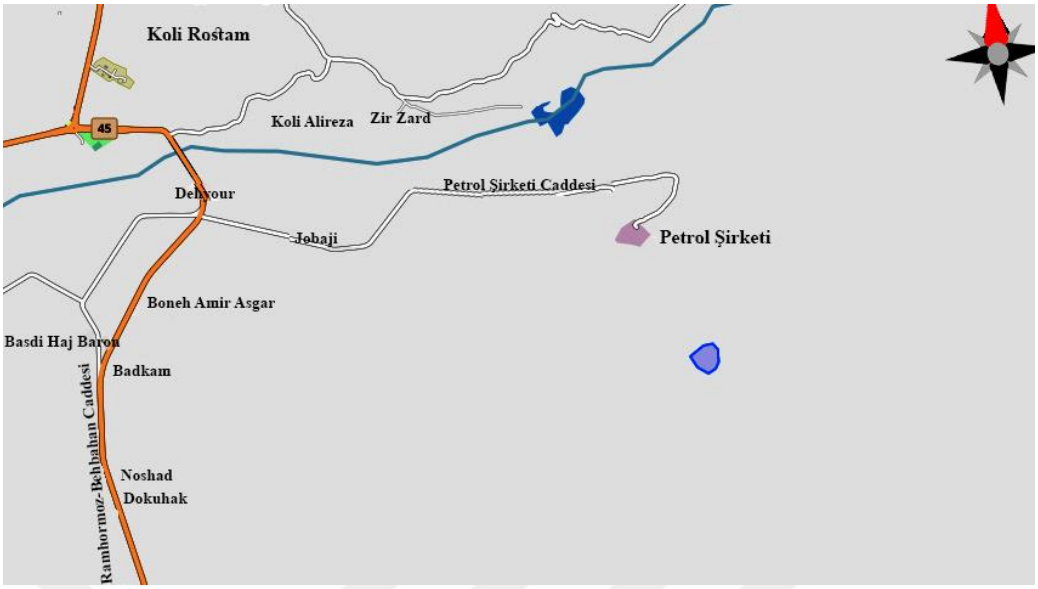

Harita 4.112. Ab Mahak Konumunu Gösteren Harita Ab Mahak Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.238. Ab Mahak Alanının Genel Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.239. Ab Mahak Alanının Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.240. Alanın Batı Yakasında Bulunan Gözetim Kule Kalıntıları (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.241. Alanın Yüzeyinde Görülen Mimari Kalıntıların Temeli (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.242. Ab Mahak Alanının Yüzeyinde Görülen Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

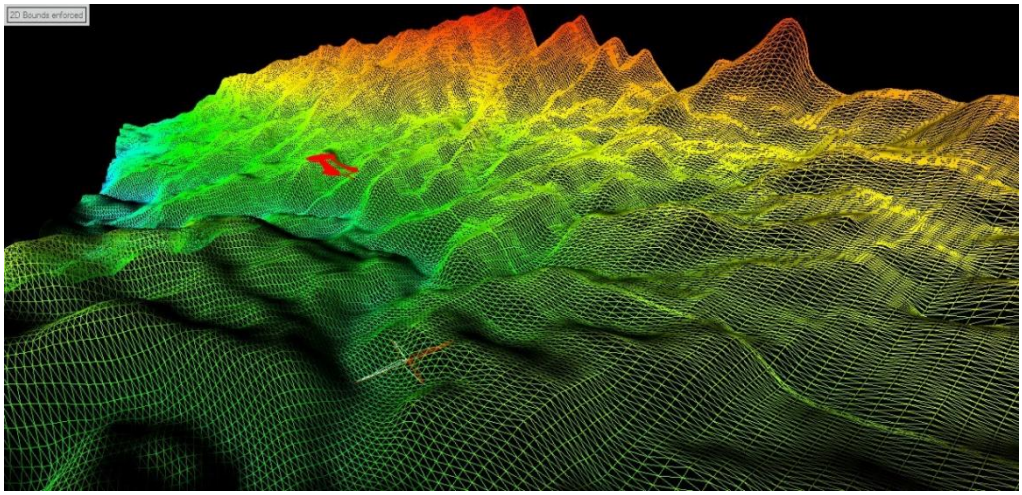

Harita 4.113. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Ab Mahak alanının konumu (www.Google Earth.com)

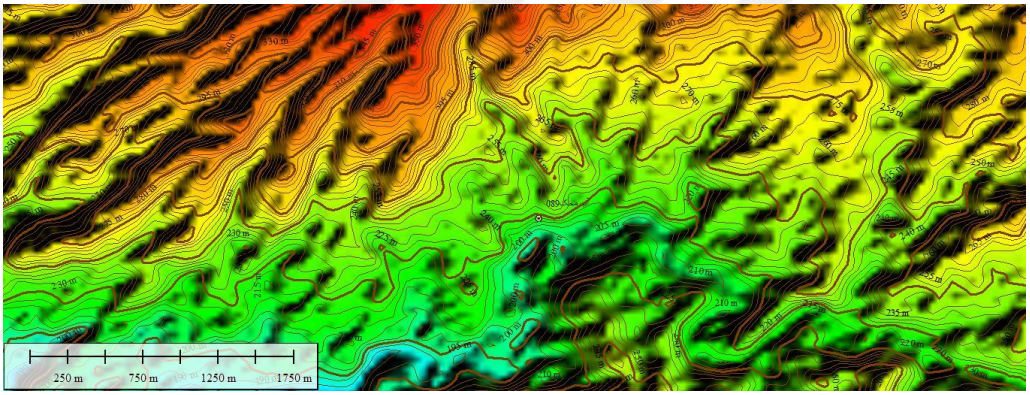

Harita 4.114. Ab Mahak Alanının Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

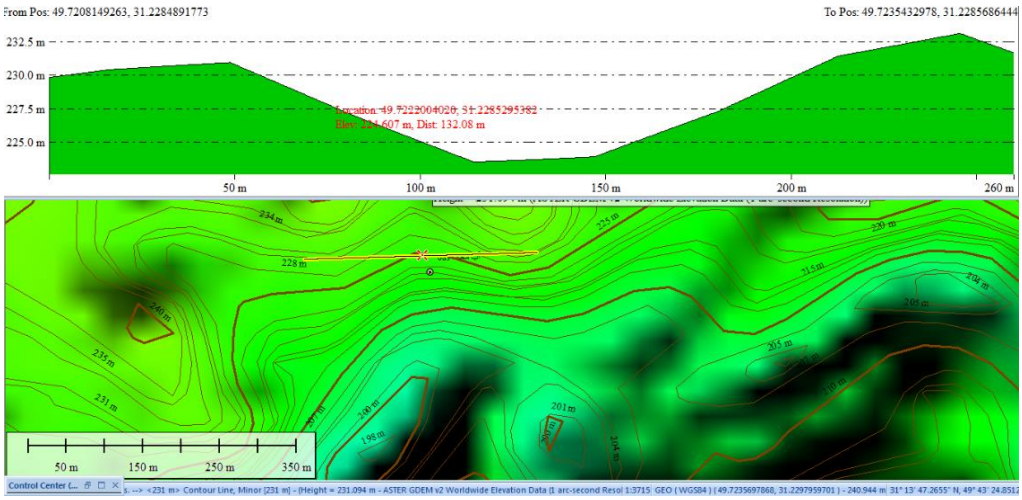

Harita 4.115. Ab Mahak Alanının Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.243. Ab Mahak Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.244. Ab Mahak Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

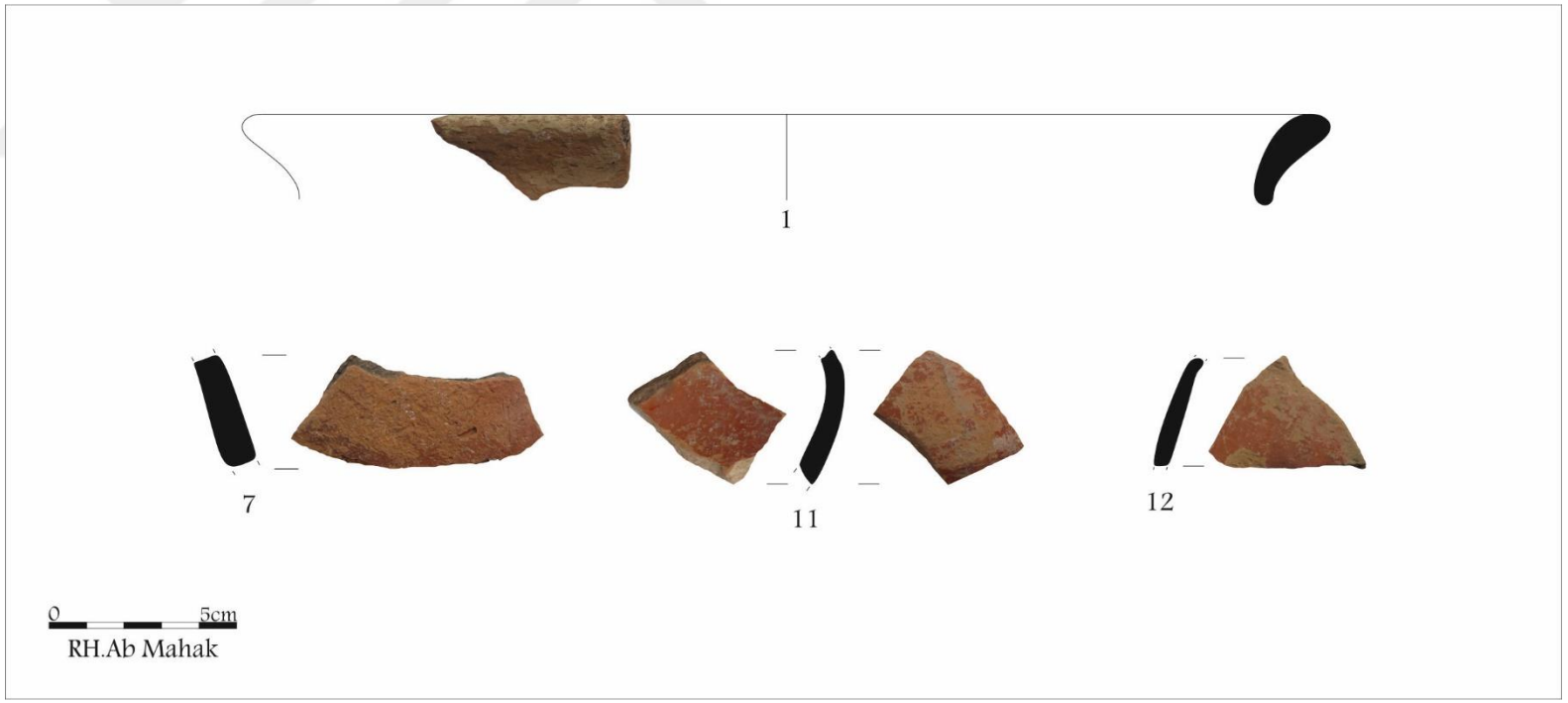

Levha 4.33. Ab Mahak Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.34. Tepe Ab Mahak Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	089	Tepe Ab Mehak	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Taşçık	Astarlı	-	Düşük	Düşük	-
3	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
5	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
6	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
7	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	-	Düşük	Düşük	-
8	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
9	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	-	Orta	Orta	-
10	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
11	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	-
12	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
13	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
15	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
17	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
18	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kahve	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
19	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
20	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
21	089	Tepe Ab Mehak	Gövde Parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-

4.5.1.2. Gale Sefid Alanı-086

Yerleşim Adı	Gale Sefid
Yerleşim Kodu	RH 086
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 374863 E; 3454951 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	208 m
Kültürel Evre	Erken Susa II, Proto Elamite, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan, Ramhormoz ilçesinin doğu yakasında ve her iki tarafında mevsimlik suni göletlerin bulunduğu bir vadinin ortasında yer almaktadır. Yerleşim üst kısımlarda alanı çevreleyen entegre bir kayaya dayanmaktadır. Söz konusu alanın beyaz at nalı şeklindeki kayalarla çevrili olması nedeniyle genel olarak yıl boyu boyunca beyaz renkte görülmesinden dolayı çevre halkı tarafından Gale Sefid yani Beyaz Kale olarak adlandırılmıştır. Yerleşim geniş bir alana sahip olmakla birlikte günümüzde 10.2 hektar ve 200x120 metre boyutundadır. Bu bölge stratejik konumundan dolayı, yani kayalarla çevrili olması, güvenli bir yaşam yeri haline getirmiştir. Bu antik alanın yüzey çalışmaları sırasında, sahada bol miktarda bulunabilen, moloz taşlarından yapılmış mimari temel kalıntılar gözlemlenmiştir. Bununla birlikte yüzeyde farklı dönemlere ait zengin bir çanak çömlek örnekleri tanımlanmıştır.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu alanın tahribatının nedenleri arasında kaçak kazıların yapılması ve mevsimsel yağmurlar ve seller gibi doğal faktörler yer almaktadır. Sitenin yüzeyinde izinsiz kazılar sonucunda yaratılan çukurlar bu değerli alanın birçok kısmının ciddi bir şekilde tahrip olmasına neden olmuştur. Ayrıca bu bölgenin yağışlı mevsimlerde mevsimsel taşkınların yüksek eğimi nedeniyle, alanın yüzeyi yıkanmış ve çanak çömlek gibi kültürl materyaller küçük ve büyük boğazlara akmıştır. Söz konusu alan tarihi dönemin kültürlerinin belirlenmesi açısından oldukça önemli olmasından dolayı ve günümüzde şehir merkezinden uzak bir konumda yer alması sebebiyle diğer bölgelere göre daha çok izinsiz kazı yapan insanların faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bu değerli sitenin daha fazla tahrip

edilmesini önlemek için, Kültürel Miras Organizasyonu tarafından koruma önlemlerinin dikkate alınacağı umulmaktadır.

Resim 4.245: Gale Sefid Alanın Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

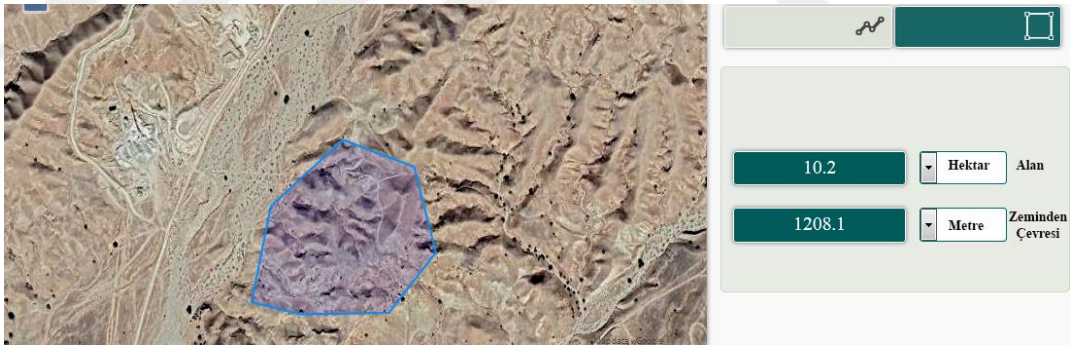

Resim 4.246. Gale Sefia Alanının Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

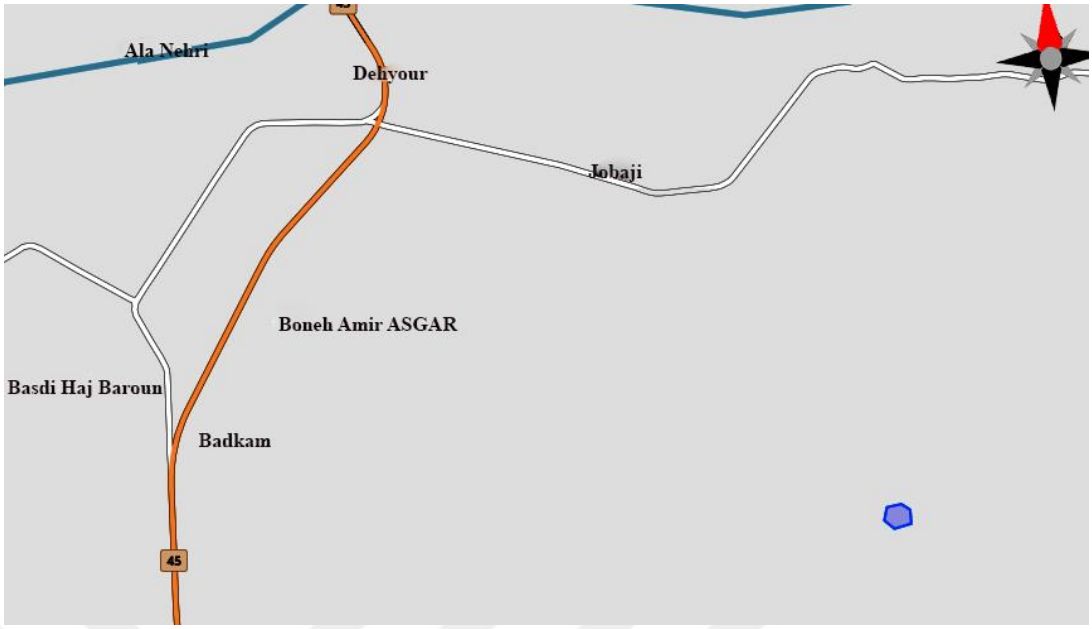

Harita 4.116.Gale Sefia Alanının Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.247. Gale Sefid Alanının Genel Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.248. Gale Sefia Alanında Beyaz Renkte Görülen Taşlar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.249. Alanın Yüzeyinde Kaçak Kazı Çukurları (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.250. Gale Sefia Alanında Kaçak Kazı Çukurlar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.251. Kaçak Kazı Çukurlarının İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

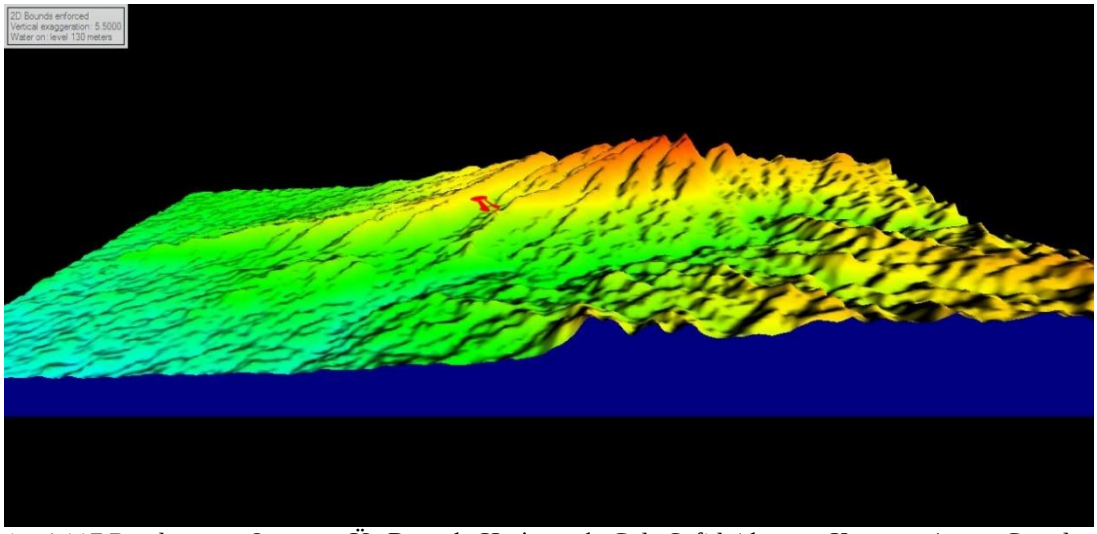

Harita 4.117.Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Gale Sefid Alanının Konumu (www.Google Earth.com)

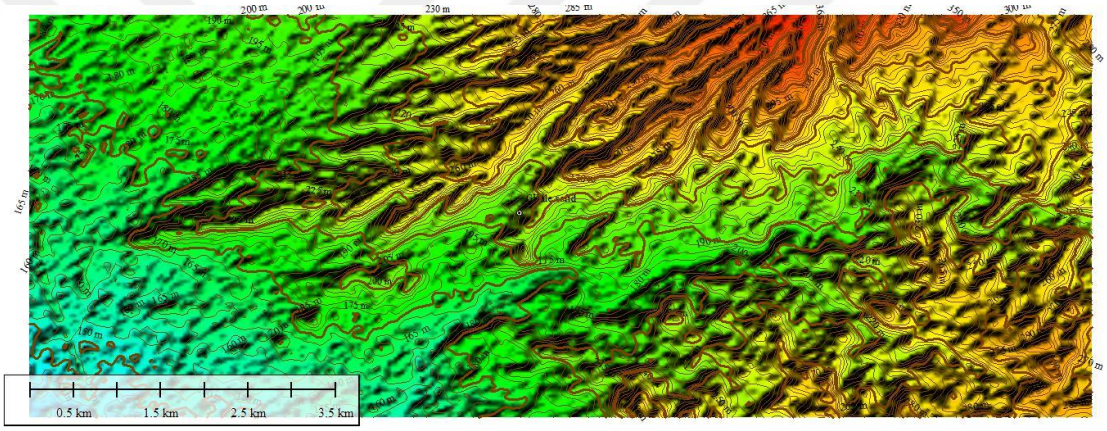

Harita 4.118. Gale Sefia Alanının Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

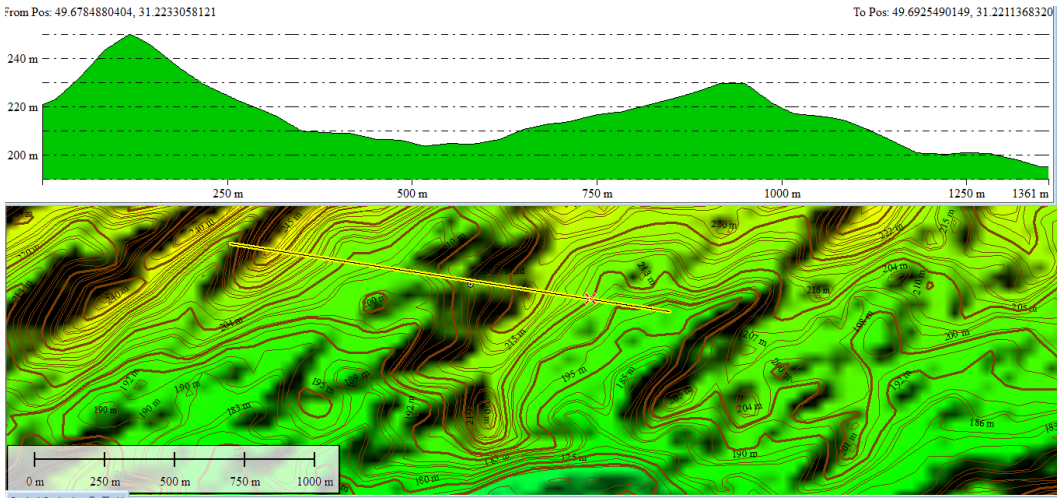

Harita 4.119. Gale Sefid Alanının Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.252. Gale Sefid Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.253: Gale Sefid Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.34

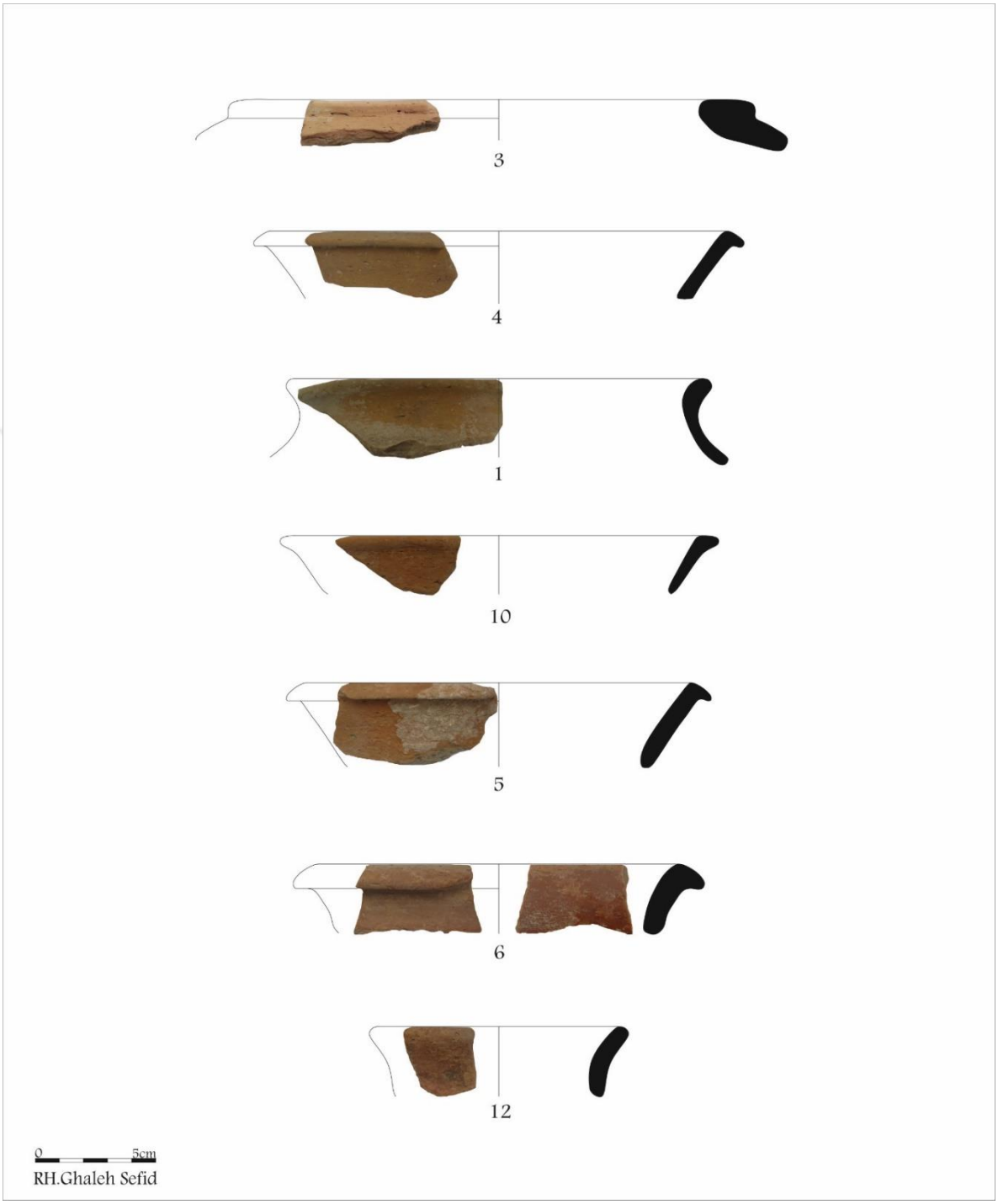

Levha 4.34. Gale Sefid Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.35

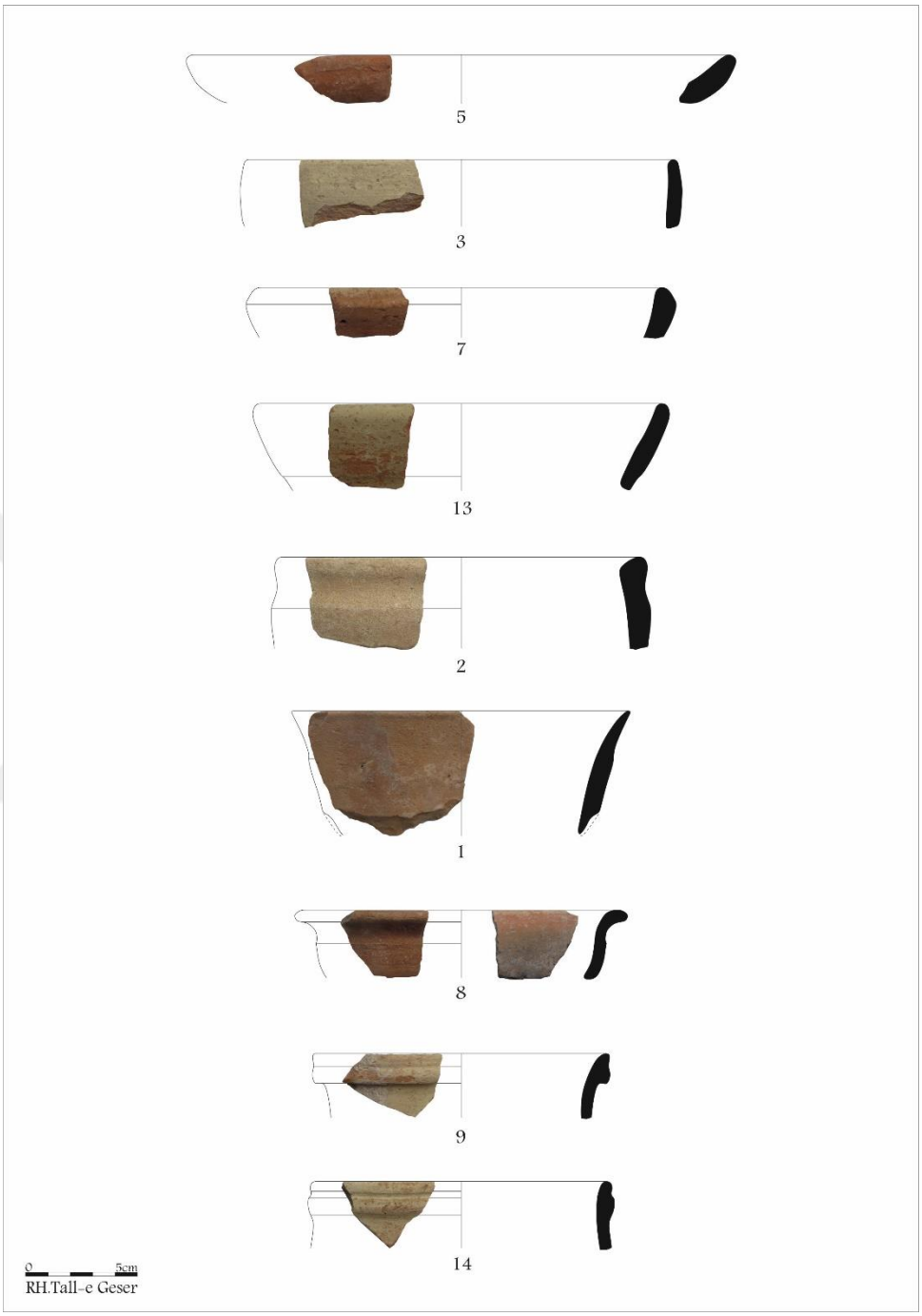

Levha 4.35. Gale Sefid Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.35. Gale Sefid Alanı Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
2	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
5	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları, Parlak taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
6	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
7	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
8	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
9	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
11	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
12	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
13	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
14	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
15	086	Gale Sefid	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
18	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
19	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
20	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Parlak teneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
21	086	Gale Sefid	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
22	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
23	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

Tablo 4.36. Gale Sefid Alanı Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
25	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
26	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Kırmızı	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
27	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
28	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Düşük	-
29	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
30	086	Gale Sefid	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-

4.5.2.Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.5.2.1. Mal Grupları

Doğu Şour Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 3 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.5.2.2.Açık Yeşil Astarlı Mal

Diğer nehirlerin kıyısında olduğu gibi doğu şour nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden de yoğun olarak elde edilen seramikleri arasında açık yeşil astarlı seramikler yer almaktadır.

Hamur Özellikleri

Açık yeşil astarlı mal grubunun kaba, orta ve zarif örnekleri ağırlıklı olarak turuncu tonlarında ve daha az oranda kahve ve gri hamur rengine sahiptir. Bu gruba ait seramiklerin hamur içerliğinde orta ve ince kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) katkılı olup, bazı örneklerde bitki katkıyada rastlanmaktadır. Bu mal grubu içerisinde yer alan çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Açık yeşil astarlı mal grubunun tamamı astarlıdır. Bu grubun bazı örneklerinde dış veya iç yüzeyde astarsız olup hamur rengi ile aynı tonda olması görülen en belirgin özellikdir. Söz konusu grubun hiç bir örneğinde perdahlanma işlemi uygulanmamıştır.

Üretim Tekniği

Açık yeşil astarlı tüm çanak çömlek örnekleri çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Açık yeşil astarlı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 4 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Bu grup içerisinde ağız kenarı dışa dönük omurgalı bir kase tipinden bahsedebiliriz (levha 4.33: No. 1).

Çömlekler

Az sayıdaki örnek boyunsuz (levha 4.34: Noç 3) çömlek ve kısa boyunlu çömlek tiplerinde (levha 4.35: No. 18) oluşturmaktadır.

Kap Parçaları

İncelendiği formlar arasında tek bir dip parçasından da (levha 4.35: No. 23) bahsedebiliriz.

4.5.2.3. Kırmızı Astarlı Mal

Tamamı kaba, orta ve zarif parçalardan oluşan kırmızı astarlı mal grubu, açık yeşil astarlı maldan sonraki bir diğer yoğun grubu oluşturmaktadır.

Hamur Özellikleri

Bu gruba ait parçalar ağırlıklı olarak kahve ve turuncu hamur renginde olup, bazı örneklerde pişmeden kaynaklanan renk farklılaşmaları gözlenmektedir. Hamurları iyi arıtılmış orta ve ince boyutlarda kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) katkılıdır. Gerçi bazı örneklerde bitki katkıyada rastlanmaktadır. Kırmızı astarlı örneklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu mal grubunun en belirgin özelliği yüzeyinde kırmızı astarın görülmesidir. Bazı parçaların iç veya dış yüzeyi astarsız ve hamurunun rengindedir.

Üretim Tekniği

Kırmızı mal grubunun çanak çömleklerin tamamı çarkta şekillendirilmiştir.

Formlar

Açık yeşil astarlı mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 8 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Bu grup içerisinde ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli bir kase örneğinden bahsedebiliriz (levha4.34: No. 6).

Çömlekler

Kırmızı astarlı çömlekler grubunda uzun boyunlu testi parçasına işaret edebiliriz (levha 4.34: No. 12).

Kap Parçaları

İncelendiği formlar dışında kırmızı astarlı gövde parçaları (levha4.33: No. 7,11,12; levha 4.35: No. 19) ve dip parçalarından (levha 4.35: No. 25,26) behsedebiliriz.

4.5.2.4. Astarsız Sade Mal

İki yoğun mal grubundan sonra en az yüzdeyi kapsayan astarsız ve sade olan mal grubudur. Orta ve ince boyutlu katkılı örnekler çoğunluğu oluştururken hamur, pişme ve yüzey özellikleri açısından daha kaliteli örnekler daha çok sayıda ele geçmiştir.

Hamur Özellikleri

Orta ve kaba kaliteden mal örneklerin turuncu, kahverengi ve devetüyü hamur rengine sahiptir. Hamur orta ve ince kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?), parlak taneler (mika?) ve bazı örneklerde bitki katkılıdır. Bu mal grubunun tüm seramikleri yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikeleri

Tamamı astarsız ve perdahsız örneklerden oluşmaktadır. Tüm parçaların iç ve dış yüzeyi hamurunun rengindedir. Dışta ve içte genellikte aynı ton renklerinin gözlendiği bu grupta çoğunlukla turuncu rengi hakimdir.

Üretim Tekniği

Astarsız sade mal grubu içerisinde yer alan tüm seramik örnekleri çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 5 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Şour nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden elde edilen çanak tipleri içerisinde yoğun olarak görülen kaplardan kaseler yaygındır. Bu kaslerin ağız kenarı dışa dönük ve düz bir dipe sahipler (levha 4.34: No.4,5,10).

Çömlekler

Bu grupta sadece kısa boyunlu küresel gövdeli depolama amaçlı kullanılan çömlekten bahsedebiliriz (levha 4.34: No. 1).

Kap Parçaları

Söylendiği kap formları dışında tek bir dip parçasına da (levha 4.35: No. 27) işaret edebiliriz.

4.5.3. Şour Nehri Havzasında (Doğu Ramhormoz) Bulunana Seramiklerin Grafikleri

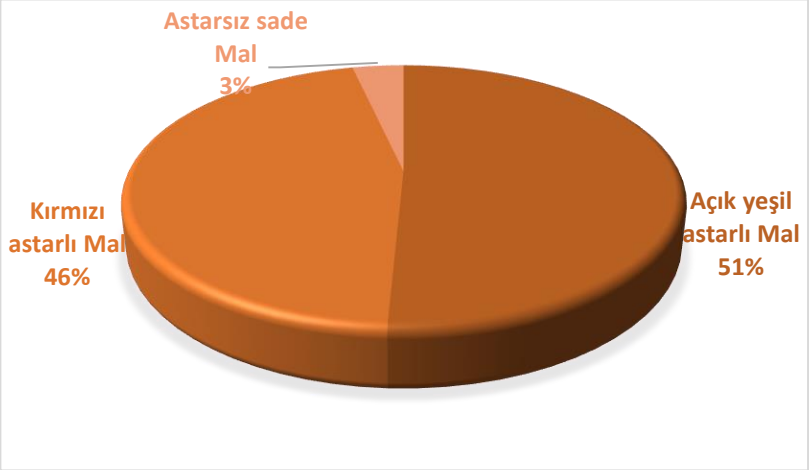

Grafik 4.29. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

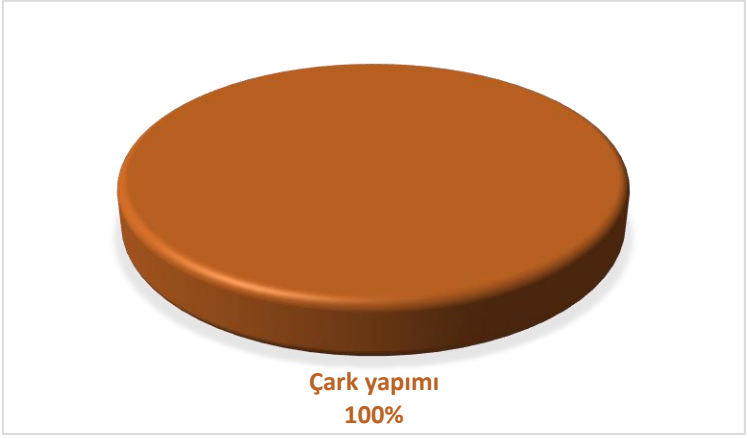

Grafik 4.30. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

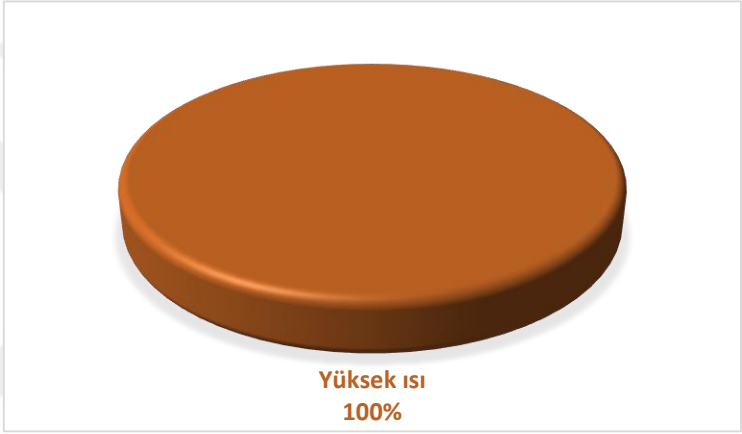

Grafik 4.31. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

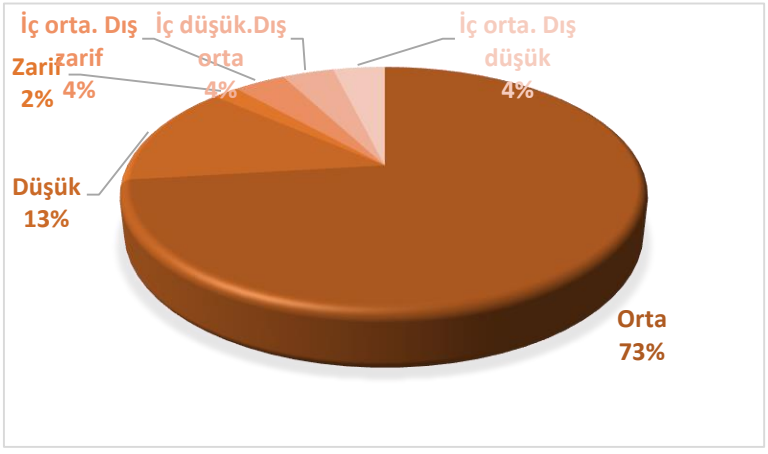

Grafik 4.32. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

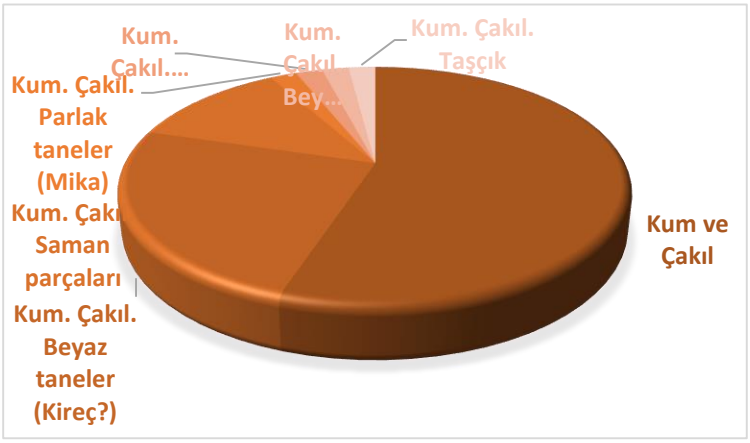

Grafik 4.33.Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

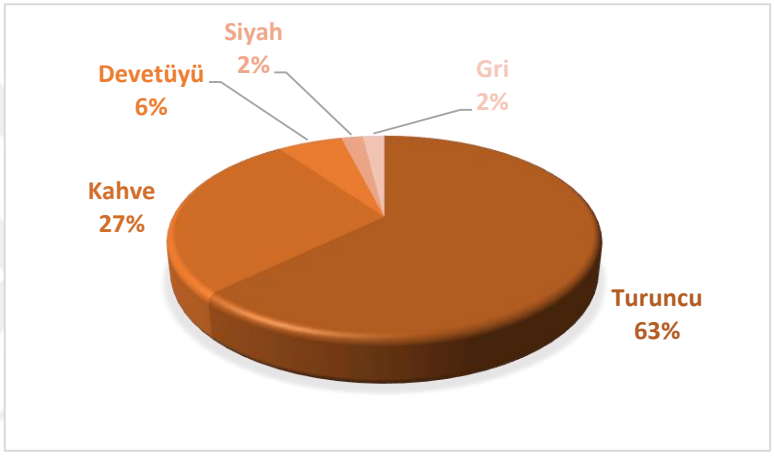

Grafik 4.34. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

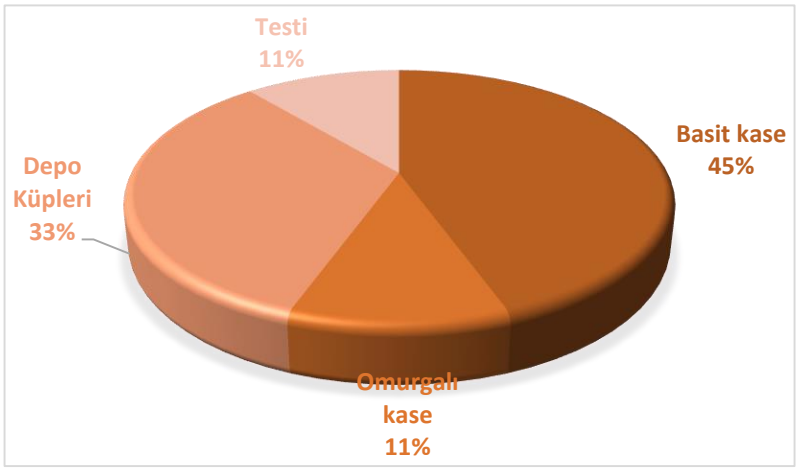

Grafik 4.35. Doğu Şour Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.6. Maroon Nehri Bölgesi

4.6.1. Yerleşimler

4.6.1.1. Tepe Mava-040

Yerleşim Adı	Tell Mava
Yerleşim Kodu	RH 040
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 369523 E; 3449099 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	126m
Kültürel Evre	Sukkalmah, Orta Elam, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Tarım arazilerinin ortasında bulunan bu yerleşim alanı, Ramhormoz ilçesinin güneyinde ve Babil köyüne giden tali yolunun kuzey tarafında yer almaktadır. Bu tepe yerel halk dilinde **Mava Tepesi (Yuva Tepesi)** olarak adlandırılmıştır. Bu tepenin yüzölçümü 0.9 hektar ve 97x94 m boyutundadır. Ancak höyüğün bu boyutlardan daha büyük olduğu düşünülmektedir. Höyüğün tam boyutları maruz kalmış olduğu tahribat nedeniyle tespit edilememektedir. Mava tepesi koni şeklinde olup çevredeki arazinin yaklaşık 8 ile 10 m yüksekliğindedir. Tepenin dört tarafı tarım arazileriyle çevrilidir ve çoğu çiftçiler tarafından yıkılmış olup, tarım arazilerine eklenmiştir. Bu tepe tahminen 40 derece eğim ile tarım arazilerin yüzeyine ulaşmaktadır ve hemen kuzey tarafına bakıldığında tepenin çok yakınında köklu olan sedir ağaçlarını görmekteyiz. Bu alandaki seramik dağılımı tarihi dönemlerde genişleyen yerleşimi gösterir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bugün Höyüğün çevresine ve yüzeyine baktığımızda büyük çaplı tahribat izleri bulunmaktadır. Höyük çevresinde inşa edilen yüksek gerilim hatları görülmektedir. Höyükteki kaçak kazılar ve tarım üretimi için çiftçiler tarafından yapılmış olduğu görülen tahribat tepenin zarar görmesine neden olmuştur. Bu çeşitli zararların yanında doğa olayları höyüğün yapısına büyük oranda zarar vermiştir. Bu höyükte izileri mevcut olan tahribatın önüne geçilmesi amacıyla yetkililerin önlemler alması gerekmektedir.

Resim 4.254. Tepe Mava'nın Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.255:Tepe Mava'nın Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

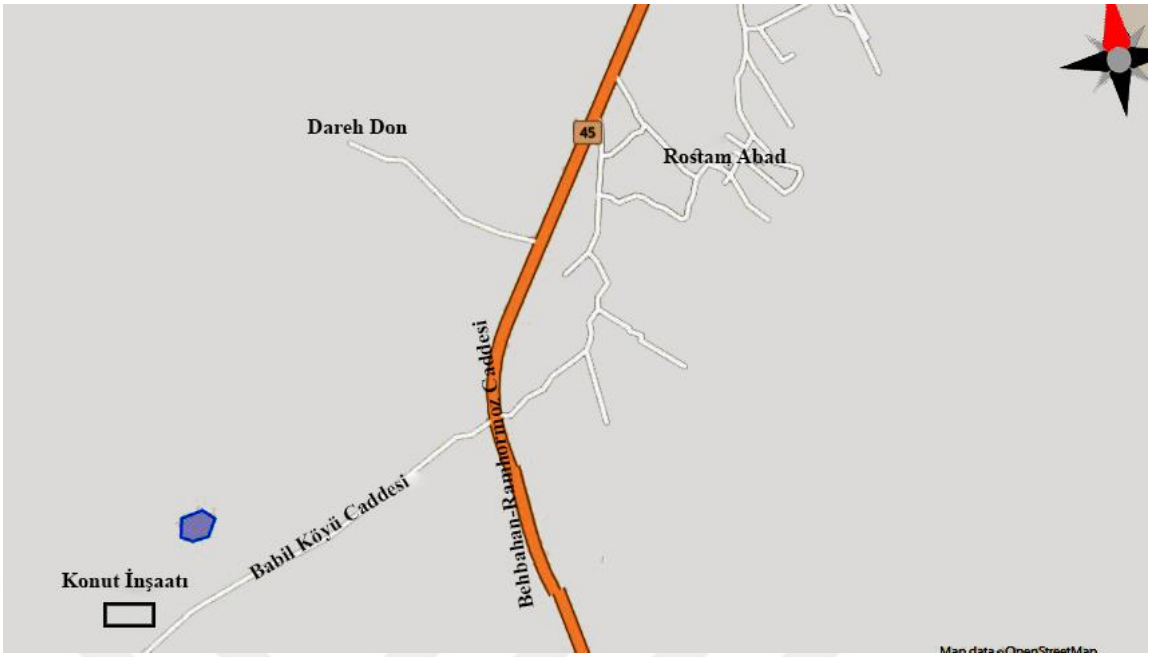

Harita 4.120. Tepe Mava'nın Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.256. Tepenin Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

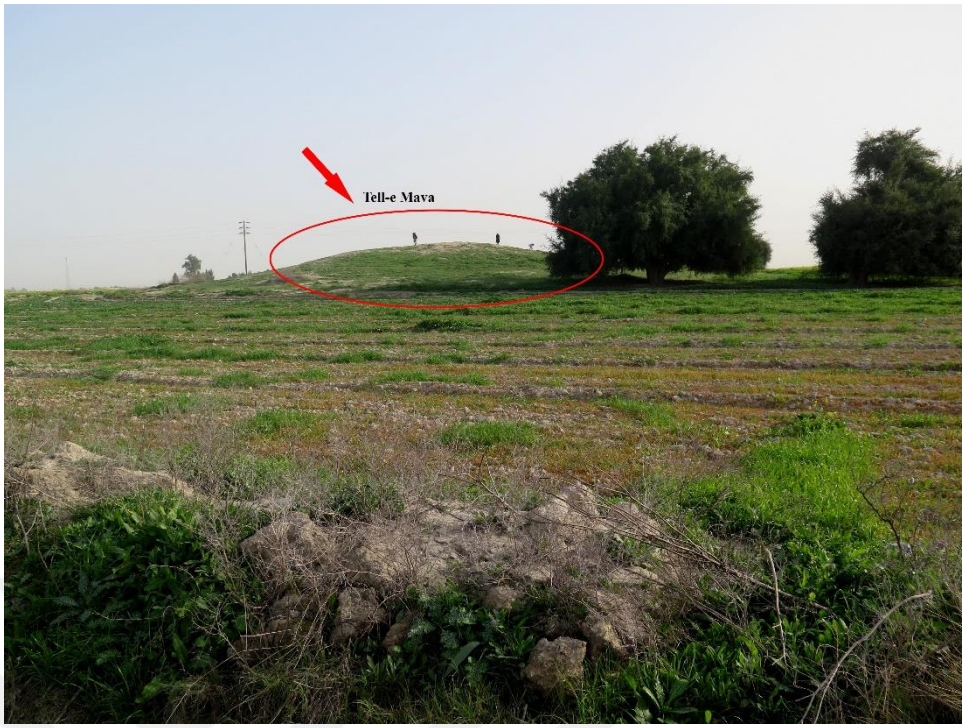

Resim 4.257.Tepe Mava'nın Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.258.Tepenin Yüzeyinde Kaçak Kazıların İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

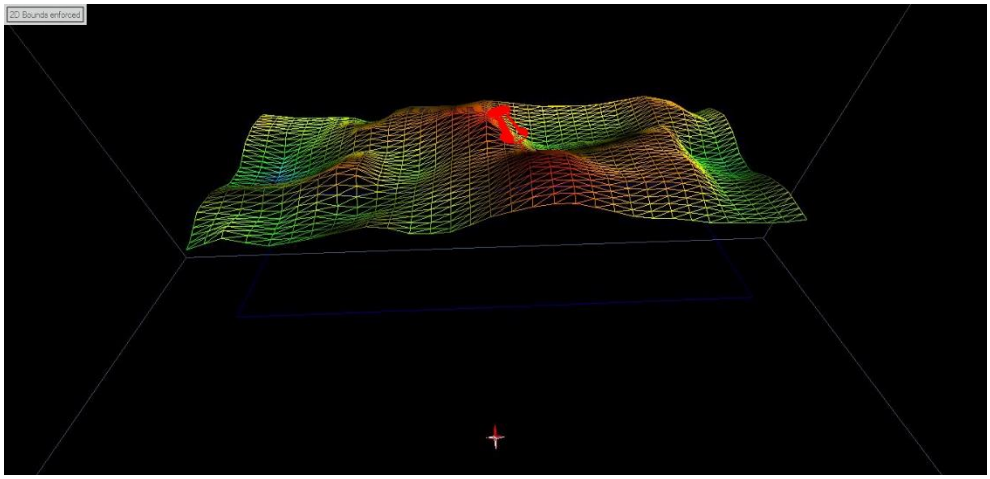

Harita 4.121. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tepe Mava'nın Konumu (www.Google Earth.com)

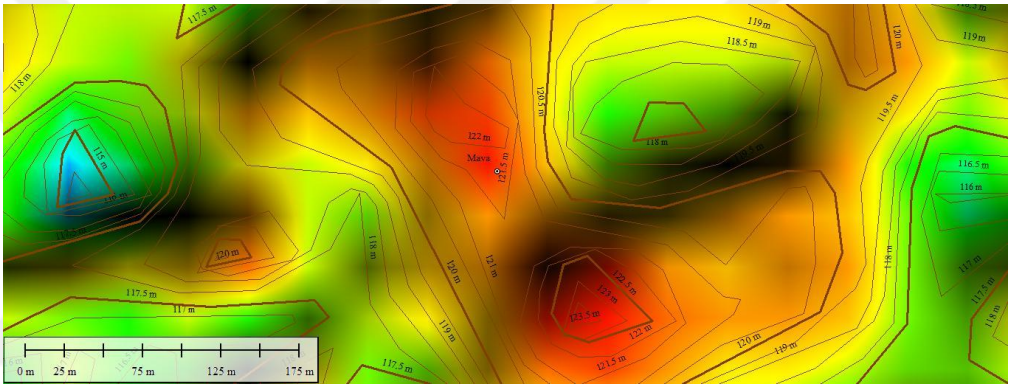

Harita 4.122.Tepe Mava'nın Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

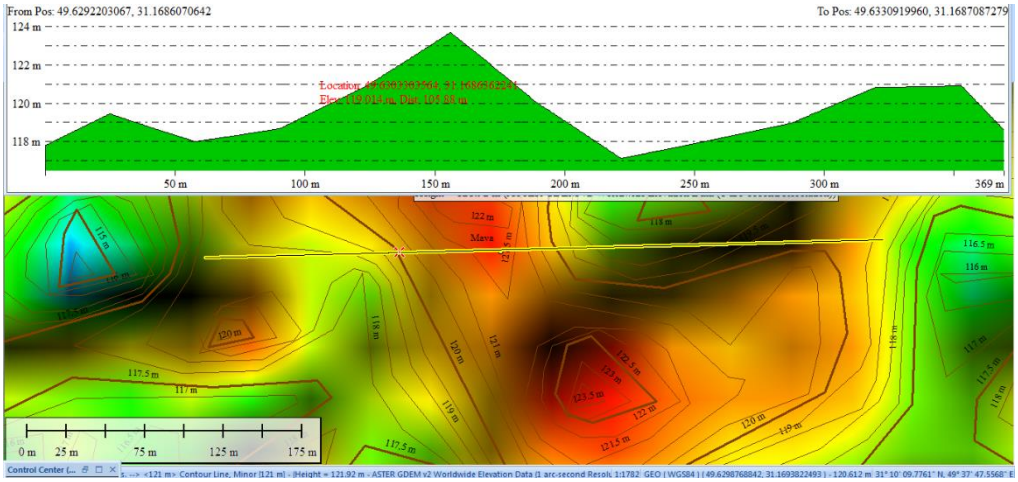

Harita 4.123.Tepe Mava'nın Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.259.Tepe Mava Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.260. Tepe Mava Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.36

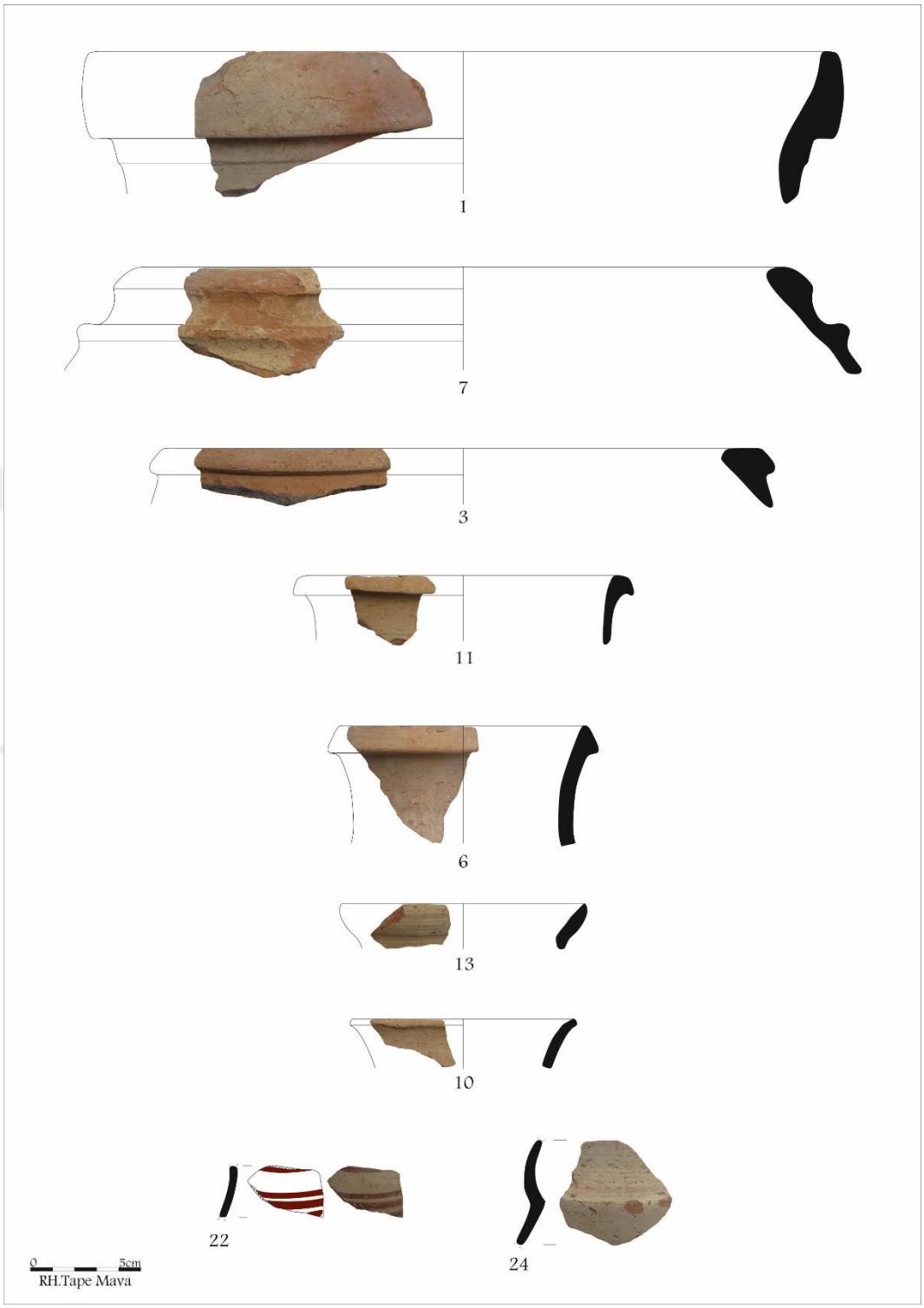

Levha 4.36. Tepe Mava Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.37. Tepe Mava Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
3	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
4	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	yüksek	-
7	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Düşük	-
8	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
9	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
10	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	İç yüzeyde Ağız üzerinde kırmızımsı kahve yatay bant
11	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
13	040	Tepe Mava	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
14	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzey yatay bant şeklinde kabartma bezeme
15	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	040	Tepe Mava	Gövde parçası	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
17	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
18	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	yüksek	yüksek	-
19	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
20	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
21	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
22	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	Dış yüzey kırmızımsı kahve renginde geomerik bezeme
23	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Düşük	-

Tablo 4.38. Tepe Mava Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
25	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
26	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzey Geometri kazıma bezeme
27	040	Tepe Mava	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-

4.6.1.2. Tell-e Gobeyr A-084 A

Yerleşim Adı	Tell-e Gobeyr A
Yerleşim Kodu	RH 084 A
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 370254 E; 3440124 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	98 m
Kültürel Evre	Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, tarım arazileri arasında Tell-e Gobyr A'nın batı yakasında yaklaşık 150 m Mesafede yer almaktadır. Çevreleyen araziden yaklaşık 3 metre yüksekliğinde olan bu tepe, Tel Gobyr A'ya göre daha yüksek bir tepe olarak görülmektedir. Bu tepenin çevresinde, merkezi tepeye bağlı olan başkaca küçük tepeler de vardır, ancak zamanla yol yapımı ve tarım arazisinin genişletilmesi gibi faaliyetlerin sonucu olarak, birkaç ayrı tepeye bölünmüştür. Eski yıllar da Abbas Alizadeh'in başkanlığında yapılan incelemelerde bu noktaya değinilmemiştir. Bugüne kadar, mevcut tepede arkeolojik kazıları yapılmadığından dolayı alanın sınırları net olarak belirlenmemiştir, ancak çanak çömlek yayılımına göre 8.7 hektar ve 650x135 metrekarelik bir alana sahip olduğunu tahmin edebiliriz. Genel olarak, tepenin tüm yüzeyi bölgeye has kendiliğinden yetişen yerel bitkiler ile kaplı olduğunu görmekteyiz. Arkeolojik araştırma sırasında, tepenin yüzeyi ve çevresinde, büyük ölçüde tarihi döneme ait çanak çömleklerin yayılımı gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tarımsal faaliyetlerin yaygınlaşması, yol yapımı ve kaçak kazıları gibi insan faktörleri, bu antik tepenin tahrip olmasında en önemli nedenlerdir. Tepenin kuzey ve batı tarafları çiftçiler eli ile sürülmüş ve yamacın birçok bölümünü tahrip etmiştir. Ayrıca, yamaçların farklı kesimlerinde tarım alanlarına erişim için staplize yolların oluşturulması bu kısımların tahribatına neden olan başka bir faktördür. Tepenin köye olan uzaklığı ve ıssız olması, bu tepeyi izinsiz kazılar için daha erişilebilir hale getirmiştir. Tepenin farklı yerlerinde kaçak kazıların kanıtı çukurlar halinde açıkça görülebilmektedir. Bu tepe, İran'ın güneybatı bölgesindeki tarihi dönemin kültürlerini tespit etmesi açısından en önemli alanlardan biridir. Bu yüzden önümüzdeki yıllarda bu alanda arkeolojik kazıların yapılmasını ümit ediyoruz.

Resim 4.261:Tell-e Gobeyr A'nın Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.262:Tell-e Gobeyr A'nın Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

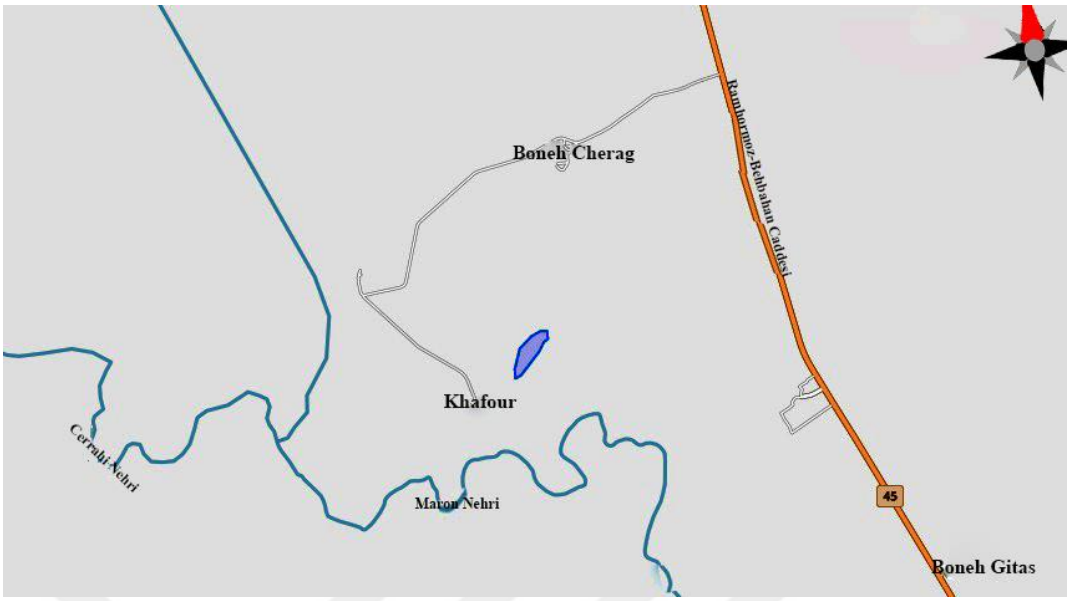

Harita 4.124.Tell-e Gobeyr A'nın Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.263.Tell-e Gobeyr A, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.264. Tell-e Gobeyr A, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.265.Tell-e Gobeyr A, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.266. Tepenin Yamacında Tali Yolların Yapılması İçin Yaratılan Kesit (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.267.Tepenin Yüzeyinde Görülen Kaçak Kazı Çukuru (Yazarın Fotoğrafı)

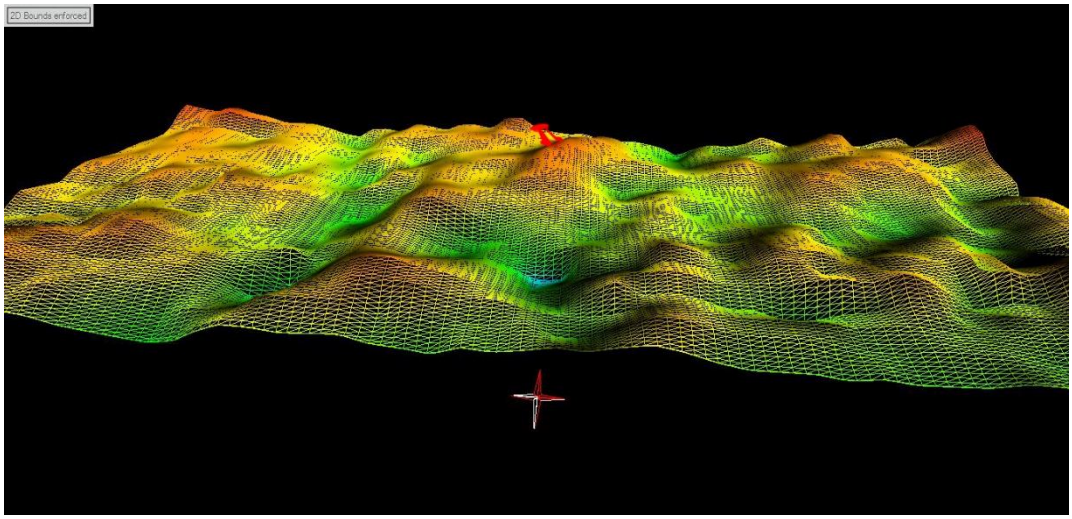

Harita 4.125.Ramhormoz Ovasının Üç BoYutlu Haritasında Tell-e Gobeyr A Konumu (www.Google Earth.com)

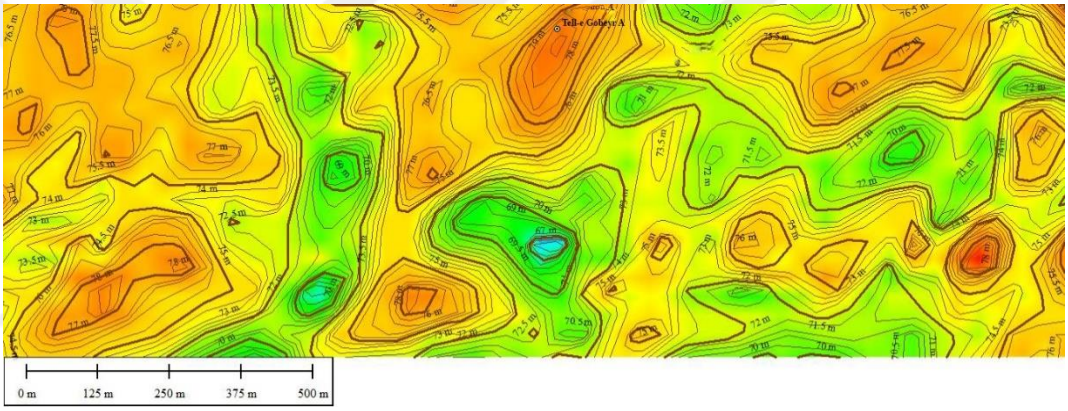

Harita 4.126. Tell-e Gbeyr A'nın Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

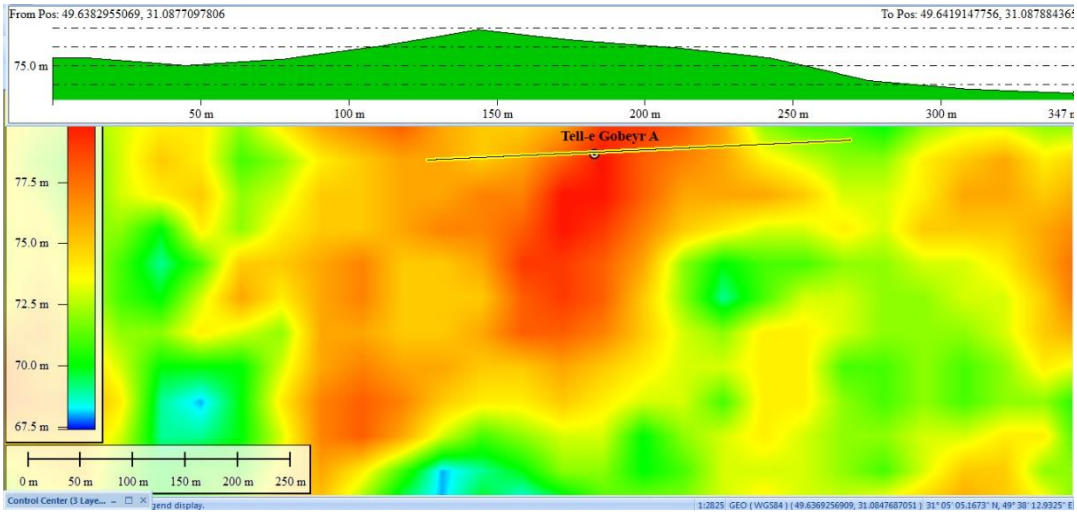

Harita 4.127. Tell-e Gobeyr A, Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.268. Tell-e Gobeyr A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.269. Tell-e Gobeyr A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.37

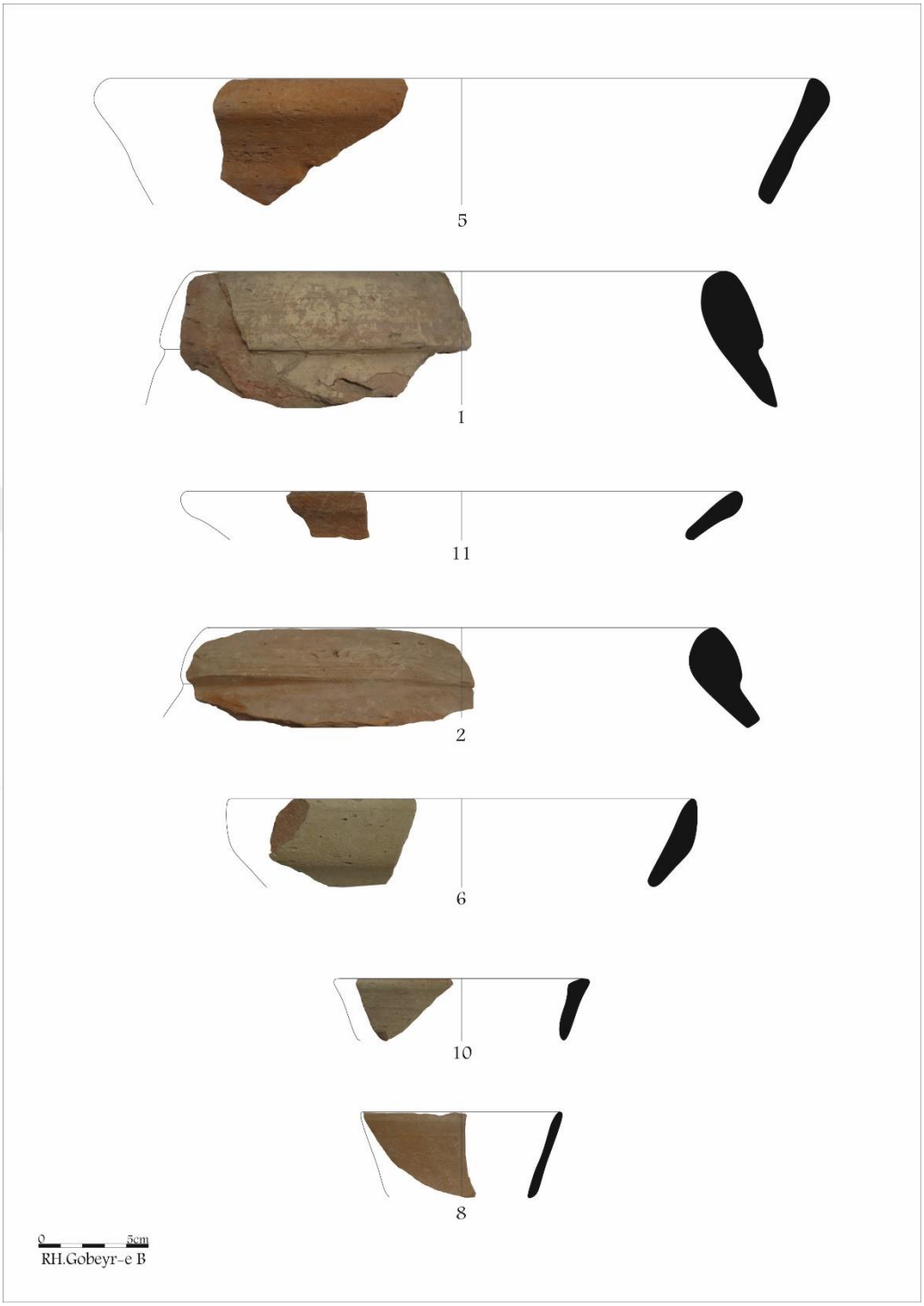

Levha 4.37. Tell-e Gobery A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.38

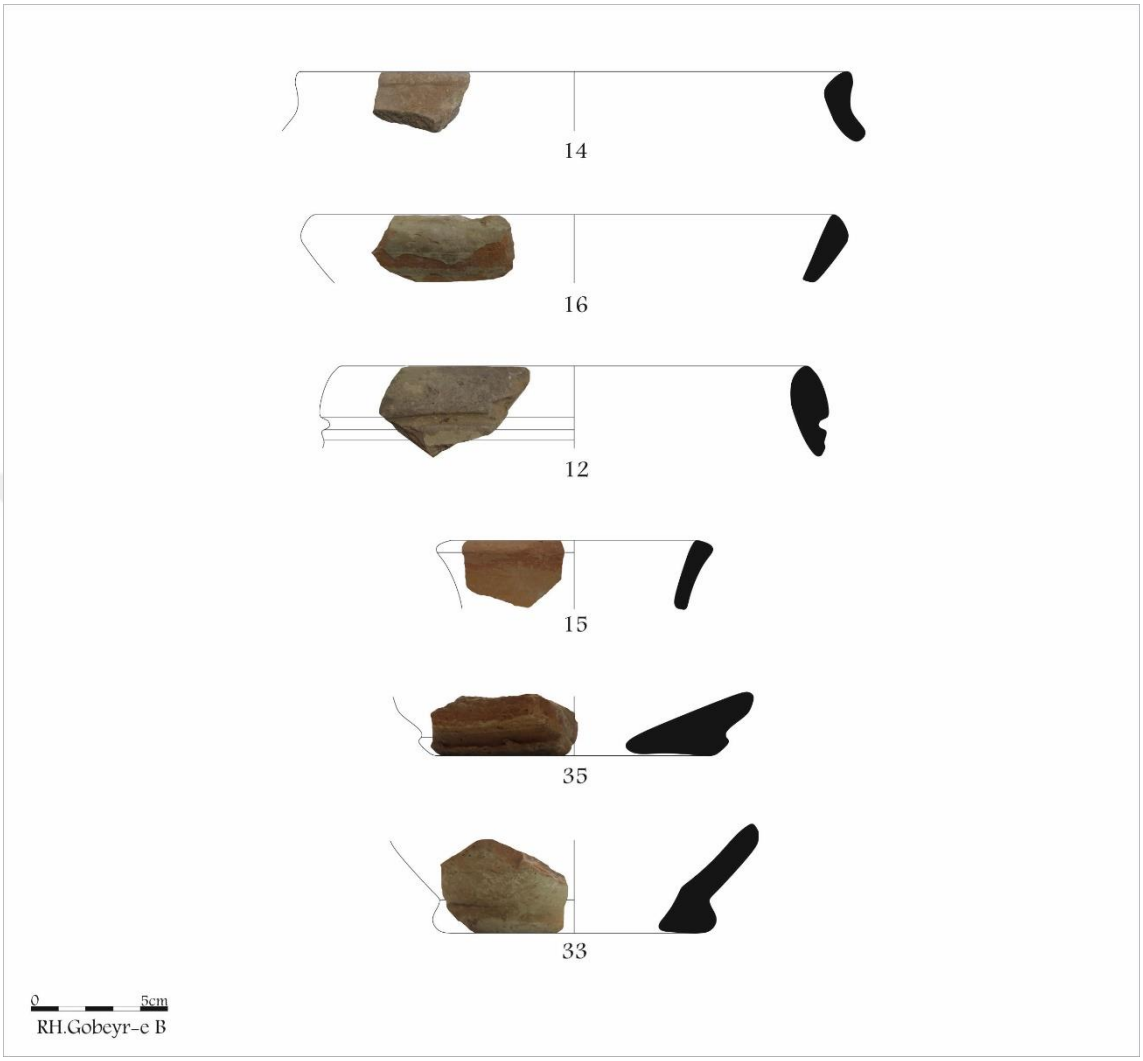

Levha 4.38.Tell-e Gobeyr A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Sora ya Afshari)

Tablo 4.39. Tepe Gobeyr A Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
2	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu tururncy	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
4	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Düşük	-
5	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
6	084 A	Gobeyr A		Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
8	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
9	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
10	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
11	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
12	084 A	Gobeyr A		Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
14	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
15	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	084 A	Gobeyr A		Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
18	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
19	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
20	084 A	Gobeyr A		Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
21	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
22	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
23	084 A	Gobeyr A		Çark ve El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.40. Tepe Gobeyr A Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	084 A	Gobeyr A		Çark ve El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
25	084 A	Gobeyr A		El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
26	084 A	Gobeyr A		El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
27	084 A	Gobeyr A		El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
28	084 A	Gobeyr A		El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
29	084 A	Gobeyr A		El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
30	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
31	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
32	084 A	Gobeyr A		Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
33	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
34	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
35	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
36	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
37	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
38	084 A	Gobeyr A		Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.6.1.3. Tell-e Gobeyr B-084 B

Yerleşim Adı	Tell-e Gobeyr B
Yerleşim Kodu	RH 084
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 370432 E; 3440067 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	84 m
Kültürel Evre	Proto Elam, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Khafour köyünün kuzeydoğu yakasında ve Behbahan-Ramhormoz yolunun batı tarafında bir su birikintisinin yanında küçük bir höyük olarak görülmektedir. Bu güne kadar mevcut alanın sınırlarını belirlemek üzere henüz sistematik bir arkeolojik kazı yapılmamakla birlikte, zamanla alanın tahrip edilmesi ile gerçek boyutları tahmin edilemese de, genel olarak şu anda 0.2 hektar ve 43x37 metrekarelik bir alana sahip olduğu söylenilebilir. Tepenin yüzeyi bölgeye has olan kendiliğinden yetişen bitki türları ile kaplıdır. Yapmış olduğumuz yüzey araştırmaları sırasında tarihi dönemden kalan çanak çömlek örneklerinin yanı sıra bu tepenin tarihsel zamanlardaki önemini gösteren taştan yapılmış aletleri de elde etmeyi başardık.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tepenin birçok yerinde kapsamlı kaçak kazılar, bu alanın tahrip edilmesinde en önemli faktördür. Bu kazılar sonucunda oluşan büyük çukurlar ve tepenin farklı yerlerinde depolanan topraklara göre bu kazıların önceki yıllara ait olduğu söylenilebilir. Bu alana yaklaşık 3400 metre mesafede tarımsal faaliyetler için silolar inşa edilmiş, bu silolar söz konusu tepeye çok uzak bir mesafede yer aldığından tepeye herhangi bir zarar vermemiştir; Ancak antik sitelerin koruma kanunları açısından tepenin etrafındaki alana inşaat faaliyetlerinin yapılmaması gerekmektedir. Ayrıca toprağın yüksek oranlı tuzlu içermesi, toprak erozyonu ve nem nedeniyle tepenin bazı kısımları zamanla tahrip olmuştur. Bu sebeplerden dolayı, bu kültürel tepenin daha fazla tahrip edilmesini önlemek için Kültürel Miras Teşkilatı tarafından önlemler alınması oldukça önem arz etmektedir.

Resim 4.270. Tell-e Gobeyr B'nin Gobeyr A' ye Göre Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.271. Tell-e Gobeyr B'nın Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

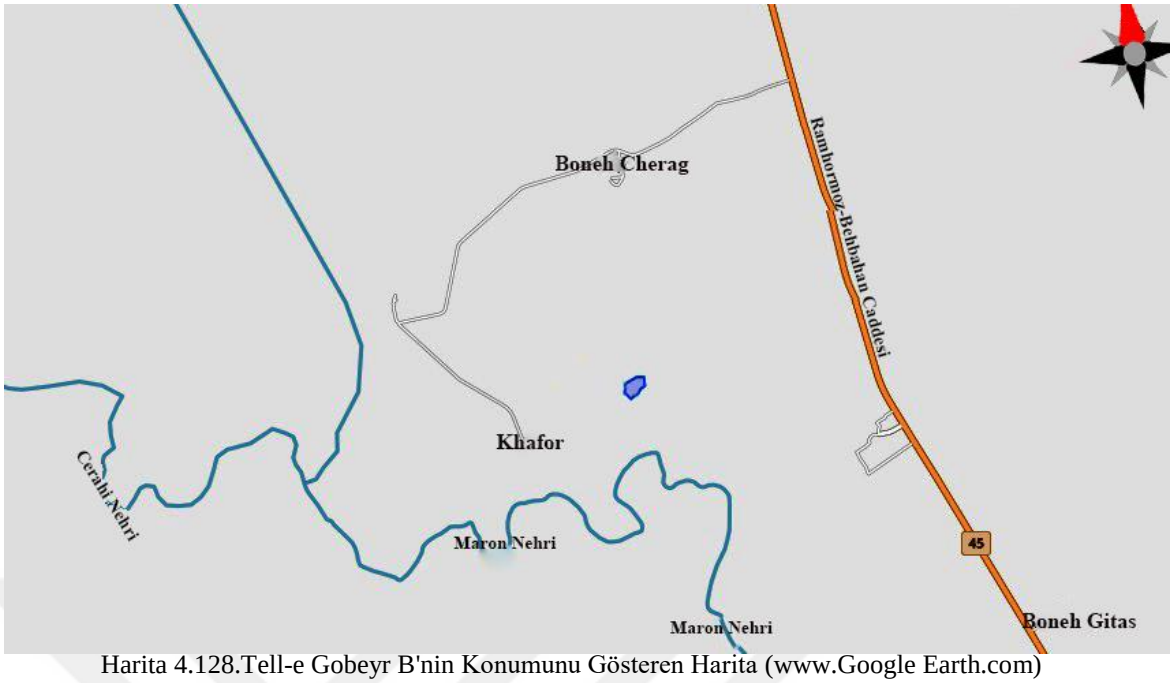

Harita 4.128.Tell-e Gobeyr B'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.272. Tell-e Gobeyr B, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.273. Tell-e Gobeyr B, Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.274. Tell-e Gobeyr B, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 275. Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.276. Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

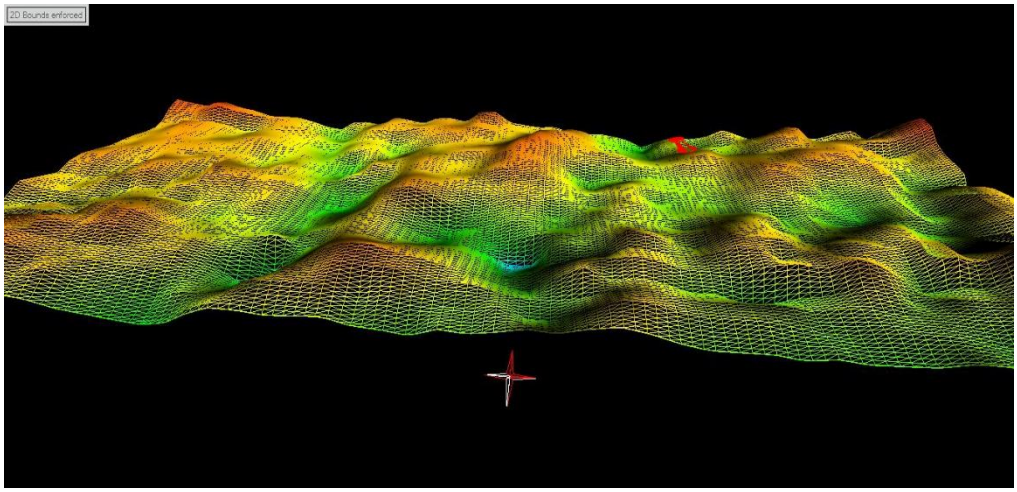

Harita 4.129.Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Gobeyr B Konumu (www.Google Earth.com)

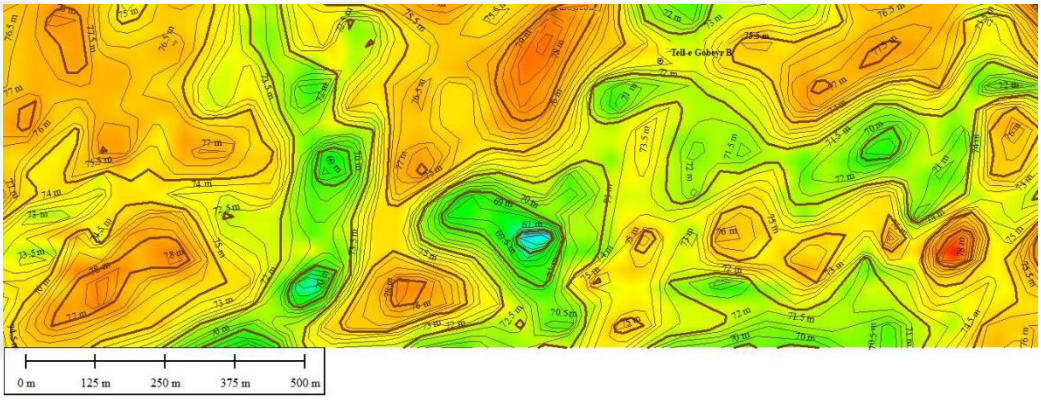

Harita4.1230. Tell-e Gobeyr B'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

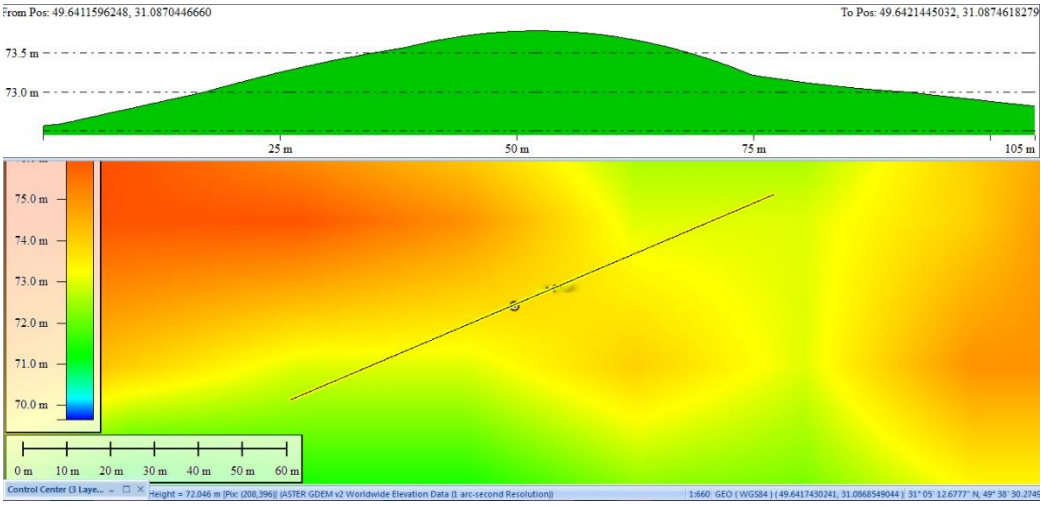

Harita 4.131.Tell-e Gobeyr B Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.277.Tell-e Gobeyr B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

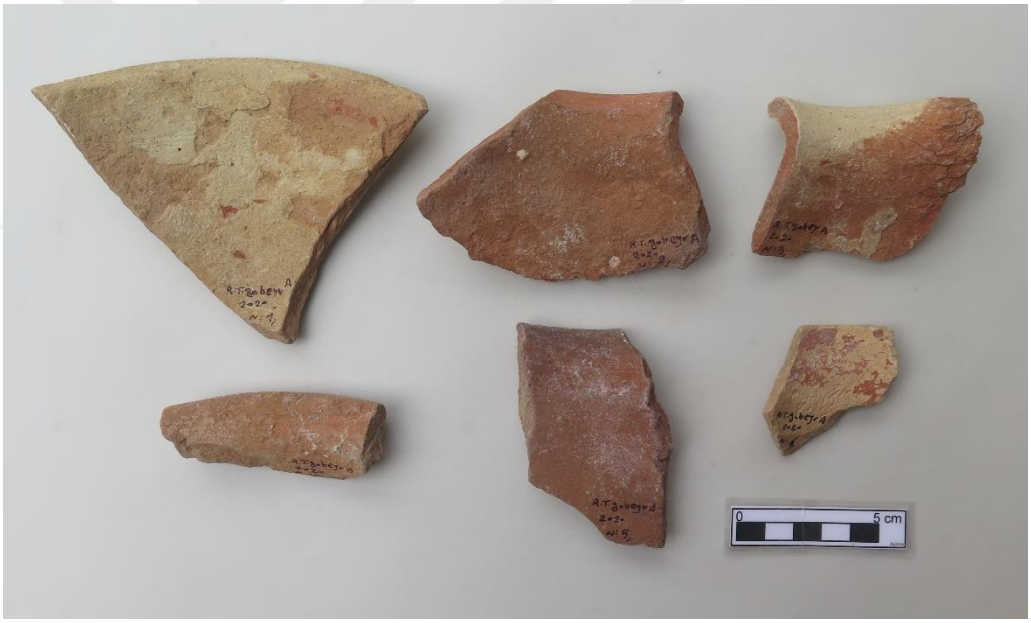

Resim 4.278. Tell-e Gobeyr B yerleşiminden ele geçen seramiklerin iç yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.39

Levha 4.39.Tell-e Gobeyr B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.41. Tell-e Gobeir B Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		üsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
3	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	-	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	084 B	Tell-e Gobeir	Ağız parçası	Çark	Kırmızı	Kırmızı	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

4.6.1.4. Tepe Selsebil (Ishan Embrij)-081

Yerleşim Adı	Tepe Selsebil (Ishan Embrij)
Yerleşim Kodu	RH 081
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 371627 E, 3442667 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	90 m
Kültürel Evre	Orta Susiana, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu alan Hac Çerag köyünün doğusunda ve Ramhormoz ilçesinin güneydoğusunda yer almakla birlikte bugün Tepe Selsebil olarak adlandırılır. Bu tepenin büyük kısmı tarımsal ve modern inşaat faaliyetleri nedeniyle tahrip olmuştur. Öyleki, günümüzde sadece %20'si görülmektedir. Ayrıca höyüğün zaman geçtikçe dört tarafı çiftçiler tarafından üretim faaliyetleri için sürülmüş olduğu göz önüne alındığında, höyüğün gerçek boyutlarını tespit etmek oldukça zordur. Bu nedenle höyüğün bu boyutlardan çok daha büyük olduğu düşünülmektedir. höyüğün Tam boyutları maruz kalmış olduğu tahribat sebebiyle tespit edilememektedir. Genel olarak günümüzde höyüğün yüzölçümü 2.1 hektar ve 158x118 m boyutunda olup çevredeki arazinin yaklaşık 1 metre yüksekliğindedir. Tepenin çevresinde çok çeşitli bitki örtüsü ve palmiye ağacları görülmektedir. Bu höyüğün yüzeyinde kültürel materyallerin dağılımı düşüktür, bu nedenle bu çalışmada Prehistory ve Tarihi Dönemlerine ait çok az sayıda seramik parçaları tespit edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Selsebil tepesinde insan eliyle gerçekleştirilen tahribatlar ve Doğa olayları, höyüğün yapısına büyük ölçüde zarar vermiştir. Tepenin yaklaşık 100 metre uzaklığında, içme suyunu yedi köye ulaştırmak için bir depo inşa edilmiş ve bu inşaat faaliyeti tepenin tahribatına yol açmıştır. Bununla birlikte höyüğün kuzeydoğusunda tarım alanlarını sulamak için bir su kanalı oluşturulmuştur. Ayrıca, Tarım arazilerine erişebilmek için tepenin her iki tarafında tali yolların inşa eilmesi ve höyük çevresinde geçen yüksek gerilim hatları bu Alana zarar veren diğer insan faktörleridir. Bunun dışında, tepenin kuzey tarafında buğday silo tesisleri sit alanın çevresinin tahribatına neden olmuştur. Ayrıca tepenin yüzeyi yoğun dikenli çalılar ile kaplı olduğundan dolayı yüzey araştırması sırasında seramik örneklerinin tanımlaması zorlukla yapılmıştır.

Resim 4.279. Tepe Selsebil (İshan Embrij) Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

Resim 4.280. Tepe Selsebil (İshan Embrij) Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Harita 4.132. Tepe Selsebil (İshan Embrij) Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.281:Tepe Selsebil (İshan Embrij), Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.282. Tepe Selsebil (İshan Embrij), Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.283.Tepenin Çevre Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.284.Tepenin Etrafında Yapışan Tali Yollar (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.285.Tepenin Yüzeyinde Yapılan Kaçak Kazı İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

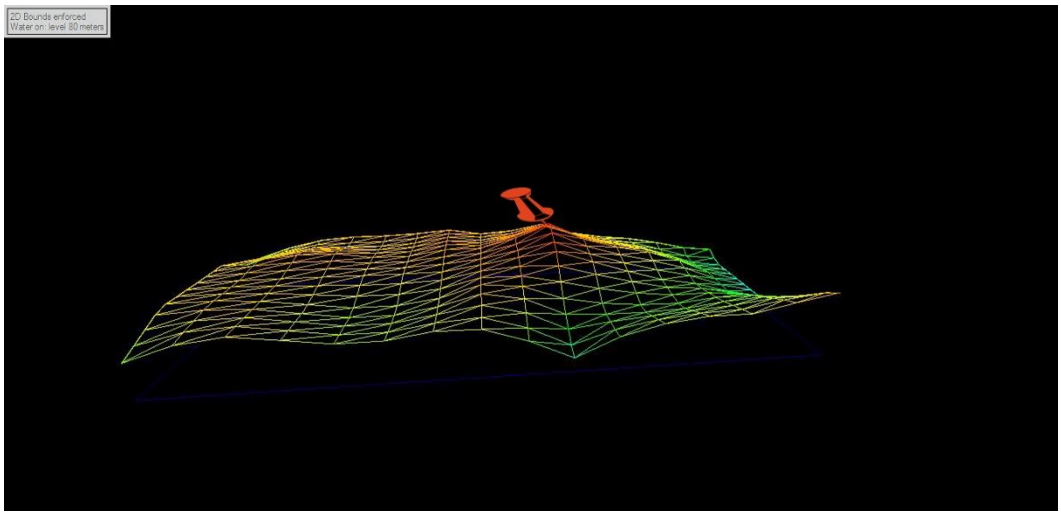

Harita 4.133.Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tepe Selsebil (İshan Embrij) Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

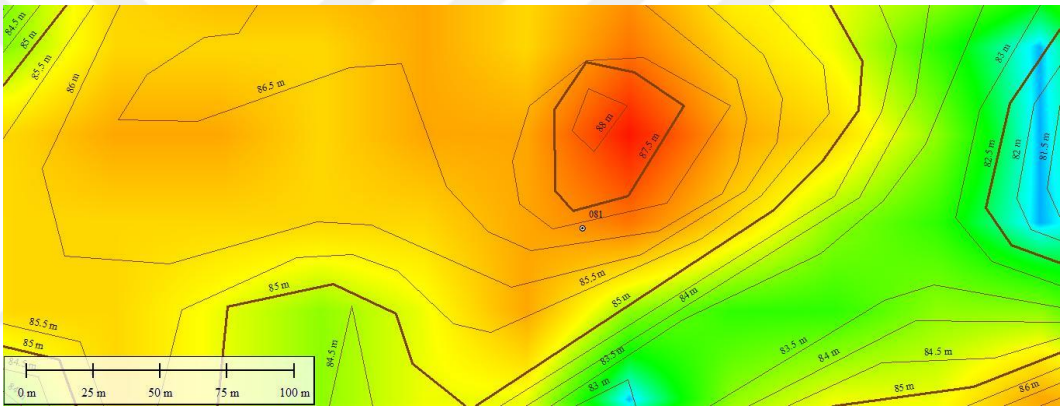

Harita 4.134. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

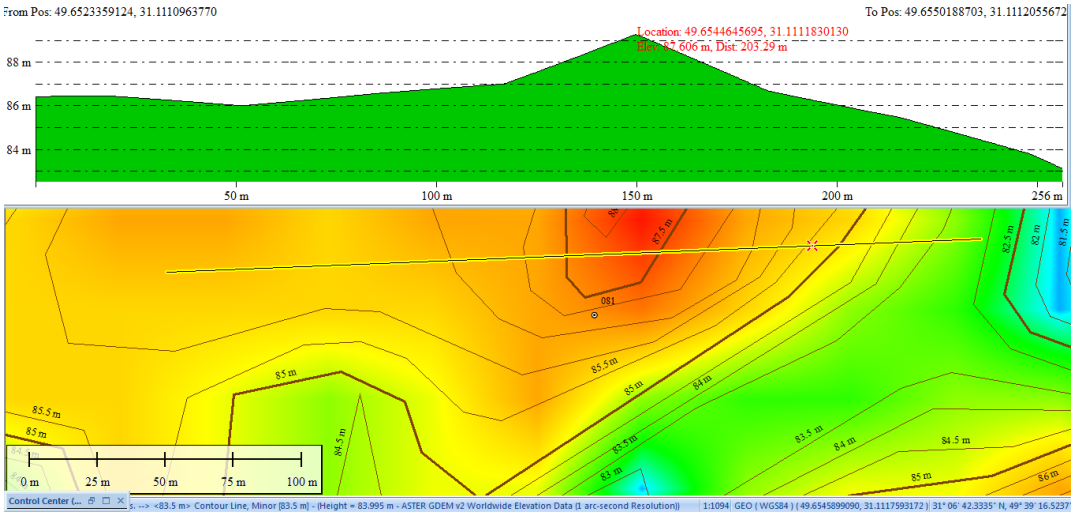

Harira 4.135. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.286. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.287. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin İç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.40

Levha 4.40. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.42. Tepe Selsebil'in (İshan Embrij) Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	081	İşan Embric	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	081	İşan Embric	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	081	İşan Embric	Ağız parçası	Çark	Siyah	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
4	081	İşan Embric	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
5	081	İşan Embric	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
6	081	İşan Embric	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
7	081	İşan Embric	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
8	081	İşan Embric	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
9	081	İşan Embric	Kaide parçası (Dip)	El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
10	081	İşan Embric	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.6.1.5. Tell-e Rigi (Tell-e Suz)-085

Yerleşim Adı	Tell-e Rigi (Tell-e Suz)
Yerleşim Kodu	RH 085
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 372591 E; 3448843 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	154 m
Kültürel Evre	Sukkalmah,Orta Elam, Akhaimenid, Part, Sasani

Yerleşim Tanıtımı

Tepe, Ramhormoz şehrinin güneydoğusunda, Rostamabad köyünün doğu yakasında, tarım arazileri arasında ve "Sur" nehrinin kenarından geçen spatlize yolun bitişiğinde yer almaktadır. Bu tepe oval şeklinde olup, şu anda toplam alanı 3.8 hektar ve 215x170 metre boyutundadır. Alanın, yüzeyinde bol miktarda nehir moloz ve çakıl taşları bulunmasından dolayı yöre halkı tarafından Tepe Rigi olarak adlandırılmaktadır. Ancak geçtiğimiz yıllarda Abbas Alizadeh'in başkanlığında yapılan çalışmada bu tepe Tel Souz adı ile tanımlanmıştır. Neyse ki, bu tepede meydana gelen tahribata rağmen, halen antik sitenin önemli bir kısmı iyi durumda olup, bugün yaklaşık 10 metre yüksekliğini korumaktadır. Tepenin yüzeyindeki ilk çalışmalarda, bu alanın tarihsel zamanlarda genişlediğini gösteren zengin bir çanak çömlek yayılımı gözlemlenmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepede, diğer antik tepelerde olduğu gibi, tarımsal, sivil ve kaçak kazı faaliyetleri sonucunda tahribatlar yaratılmıştır. Tepenin kuzey, güney ve doğu yamaçları çiftçiler tarafından tasviye edilerek tarım arazisine eklenmiştir. Ayrıca kuzey tarafında ise tarım alanlarının sulanması için bir su arkı ve Abazon olarak bilinen bir spatlize yol oluşturulmuştur. Bölgede kaçak kazıların yapılması neticesinde görülen büyük çukurlar da Tepe Rigi'nin bazı kısmlarının yok edilmesinde diğer önemli faktörlerden biridir. Söz konusu alan, tarihi dönemlerin kültürünü, tarihini belirlemede önemli sitelerden biridir. Umarım önümüzdeki yıllarda bilimsel arkeolojik kazılar yapılarak başta Akhaimenid

dönemi olmak üzere tarihi dönemlerin kültürel ve tarihi eksiklerini tamamlayacak önemli bilgiler elde edebiliriz.

Resim 4.288. Tell-e Rigi'nin (Tell-e Suz) Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.289.Tell-e Rigi'nin Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

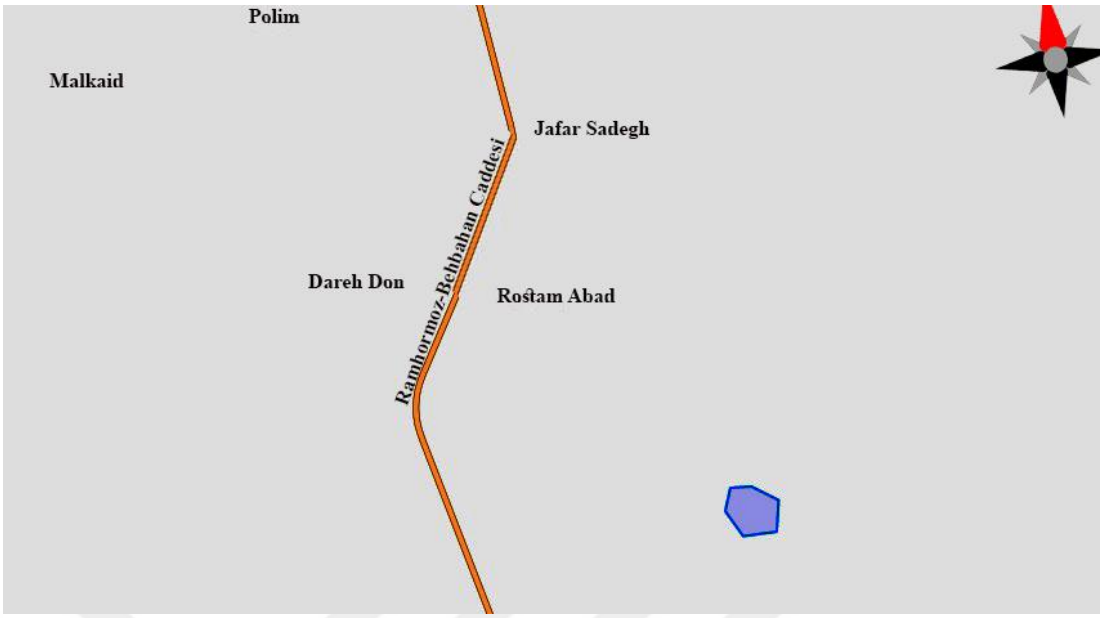

Harita 4.136.Tell-e Rigi'nin (Tell-e Suz) Konumunu Gösteren Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.290. Tell-e Rigi, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.291.Tell-e Rigi, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.292:Tell-e Rigi, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.293. Tell-e Rigi, Kuzey Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

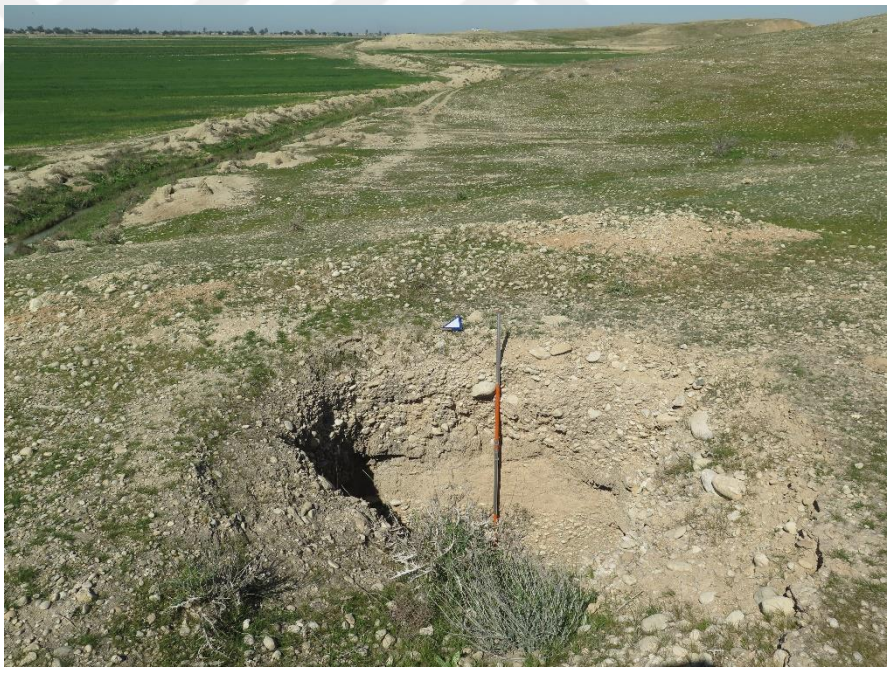

Resim 4.294. Tepenin Yüzeyinde Kaçak Kazıların İzleri (Yazarın Fotoğrafı)

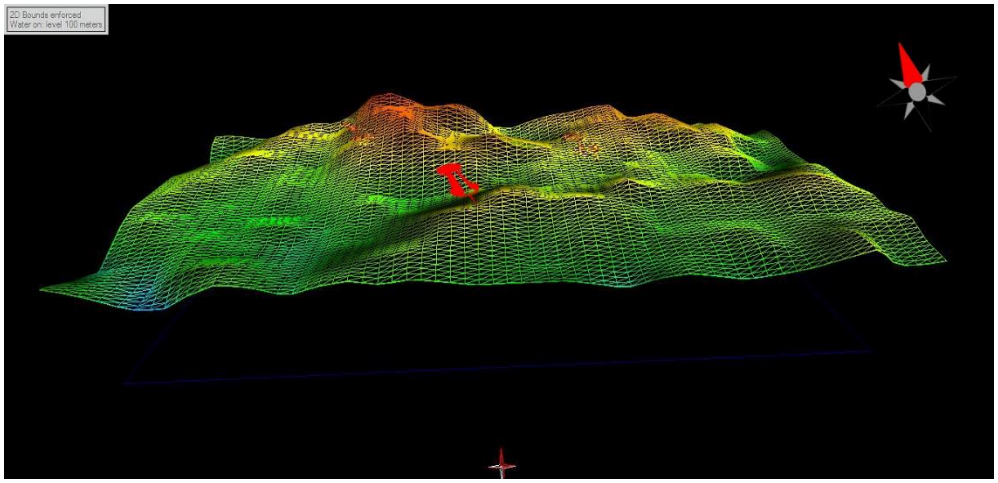

Harita 4.137. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Rigi'nin Konumu (www.Google Earth.com)

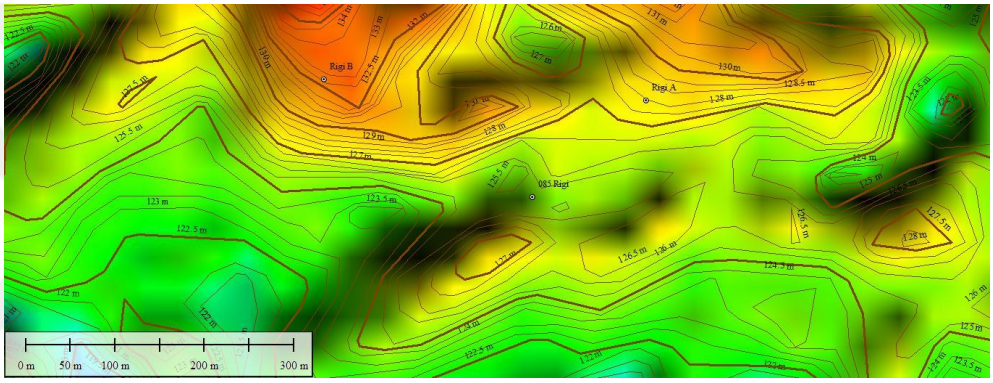

Harita 4.138.Tell-e Rigi'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

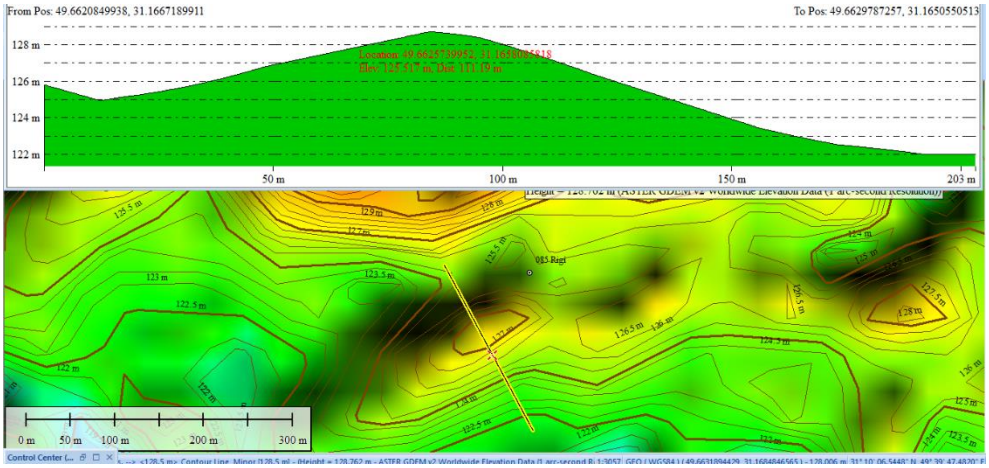

Harita 4.139.Tell-e Rigi'nin Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.295.Tell-e Rigi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.296. Tell-e Rigi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

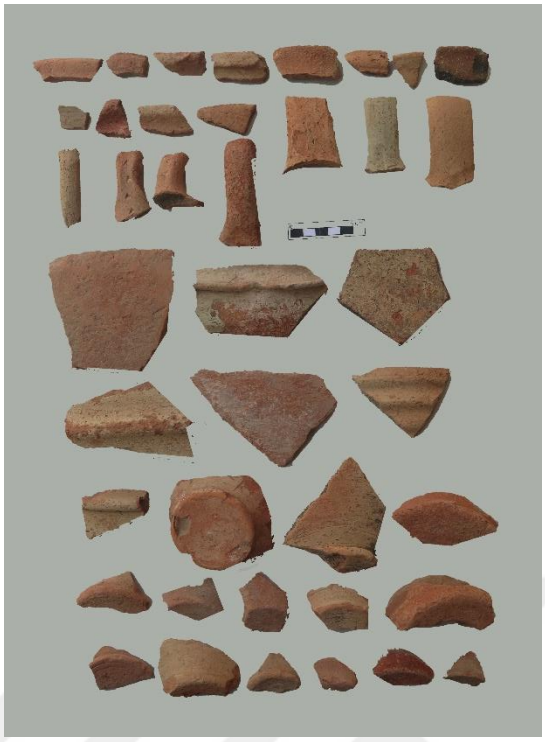

Resim 4.297.Tell-e Rigi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.298. Tell-e Rigi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4:41

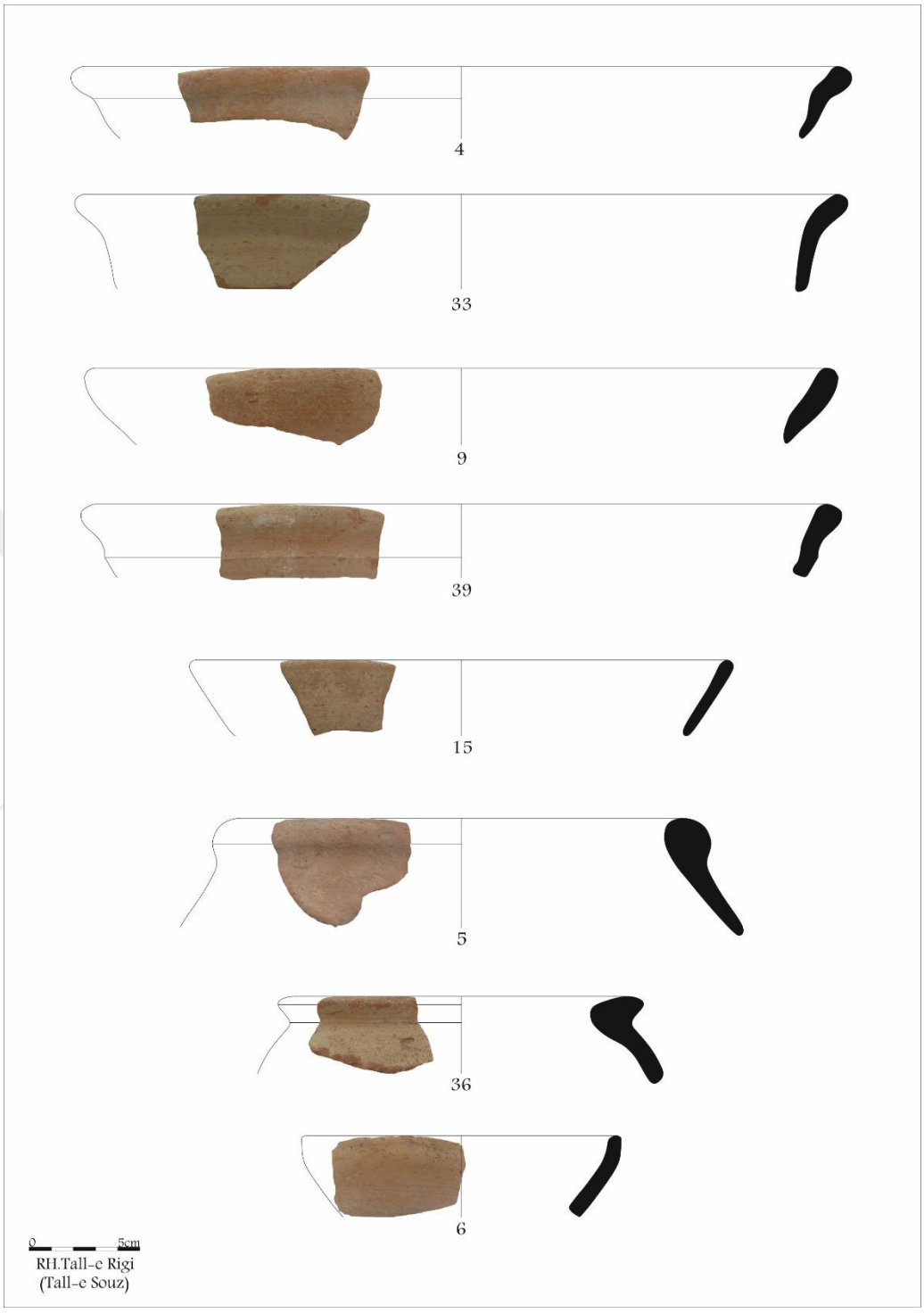

Levha 4.41. Tell-e Rigi Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.43. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
2	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
5	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
6	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
8	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
9	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
12	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
15	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
16	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
18	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
19	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
20	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Koyu deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
21	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
22	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
23	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.44. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
25	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
26	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
27	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
28	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
29	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
30	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
31	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	yüksek	yüksek	Dış yüzey kırmızı boyalı geometrik bezeme
32	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
33	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
34	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
35	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Düşük	-
36	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
37	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
38	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
39	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
40	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
41	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
42	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
43	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
44	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
45	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
46	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.45. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
47	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
48	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
49	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
50	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
51	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
52	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
53	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
54	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
55	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
56	085	Tell-e Rigi	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
57	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
58	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
59	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
60	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
61	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
62	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
63	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
64	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Düşük	-
65	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
66	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
67	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
68	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
69	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.46. Tell-e Rigi (Tell-e Suz) Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
70	085	Tell-e Rigi	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
71	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
72	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
73	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
74	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
75	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
76	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
77	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
78	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
79	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
80	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
81	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
82	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Orta	Orta	-
83	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
84	085	Tell-e Rigi	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.6.1.6. Tell-e Rigi A-085 A

Yerleşim Adı	Tell-e Rigi A
Yerleşim Kodu	RH 085 A
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 372684 E; 3448946 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	138 m
Kültürel Evre	Proto Elam, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Bu tepe, Tell-e Rigi'nin (Tel Souz) kuzey yakasında, yaklaşık 50 metre uzaklıkta ve tarım arazileri arasında yer almaktadır. Tepe, at nalı şeklinde olup, spatlize bir yolun yanında bulunmaktadır. Zamanla tepede meydana gelen tahribat nedeniyle alanın gerçek boyutlarını tespit etmek mümkün olmamakla birlikte, günümüzde 3.7 hektar ve 135x113 metre boyutundadır. Söz konusu tepe çevredeki araziden yaklaşık 2 metre yüksekliğindedir. Tepenin yüzeyi yöresel bitkiler ve moloz ve çakıl taşları ile kaplıdır. Mevcut Tepenin yüzeyinde çoğunlukla bulunan moloz ve çakıl taşları nedeniyle Rigi olarak adlandırılmıştır. Tepe, Rigi höyüğüne göre daha az çanak çömlek yoğunluğuna sahiptir, ancak yamaçtaki çanak çömlek dağılımı tepenin diğer kısımlarına göre daha fazladır. Bu tepe, Abbas Alizadeh'in başkanlığında yapılmış olan arkeolojik çalışmasında tespit edilememiştir ve ilk defa gurubumuz tarafından yapılan yüzey araştırmasında tanımlanmıştır. Alanın yüzey araştırması sonucunda, Elam ve Akhaimenid dönemlerine ait çeşitli çanak çömlek türleri tespit edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Bu tepede, Ramhormoz ovasının diğer antik tepelerinde de görüldüğü gibi, tarımsal faaliyetler ve kalkınma projeleri sonucunda oluşan tahribatı görmekteyiz. Doğu ve kuzey kısımlarında çiftçiler tarafından ağaç dikilmek için çukurlar kazılmıştır. Ayrıca, tarım alanlarının genişletilmesi ve sulanması için su arklarının oluşturulması, yamaç bölümlerinin tahrip olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte tepenin güney tarafına yol yapımı da antik tepenin bu kısmının tahrip olmasının sebeplerinden biridir. Tepe, Ramhormoz ovasının diğer antik tepelerinden daha iyi durumda olduğu ve tarihi dönemin kültürlerinin belirlenmesi açısından önemli olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle, daha

fazla tahribatı önlemek için koruma projelerinin Kültürel Miras yetkilileri tarafından benimsenmesi umulmaktadır.

Resim 4.299. Tell-a Rigi A'nın Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.300.Tell-a Rigi A'nın Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

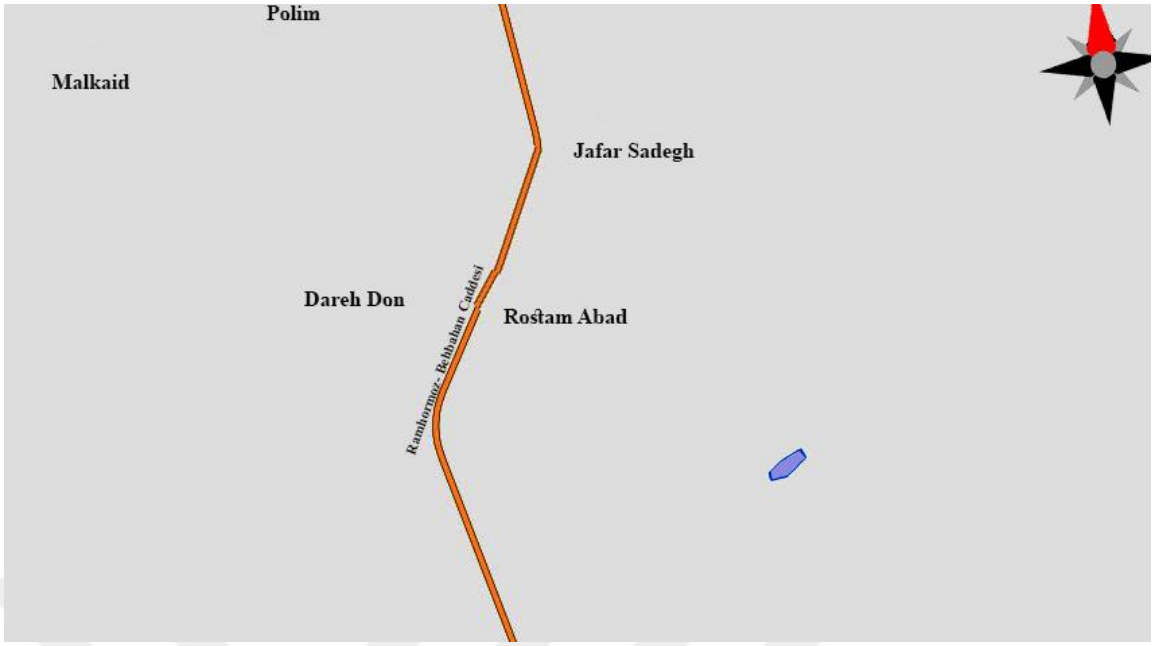

Harita 4.140. Tell-a Rigi A'nın Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.301. Tell-e Rigi A, Batı Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.302. Tell-e Rigi A, Güney Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.303. Tell-e Rigi A'nın, Tell-e Rigi'ye Göre Konumu (Yazarın Fotoğrafı)

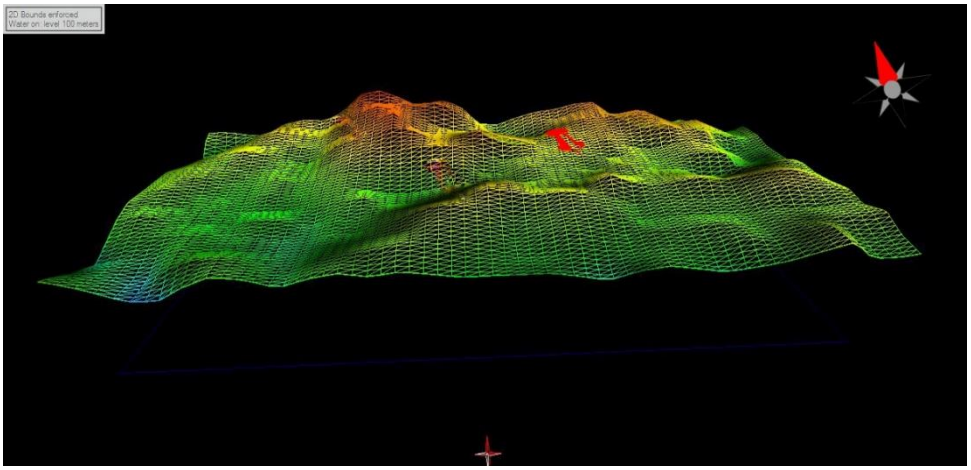

Harita 4.141.Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Rigi A'nın Konumu (www.Google Earth.com)

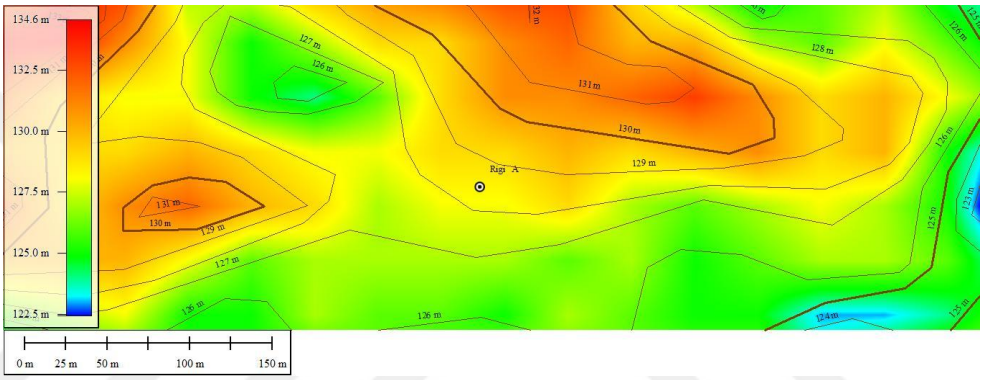

Harita 4.142. Tell-e Rigi A'nın Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

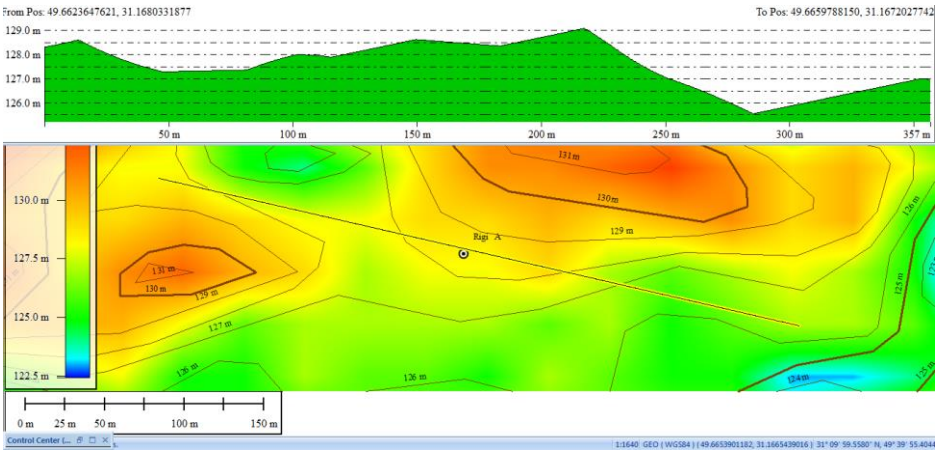

Harira 4.143. Tell-e Rigi A'nın Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

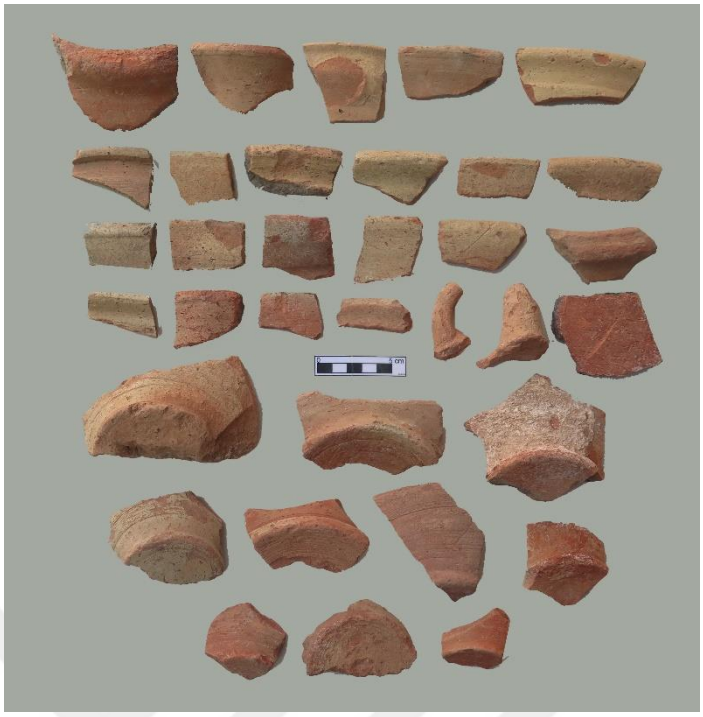

Resim 4.304.Tell-e Rigi A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Dış Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

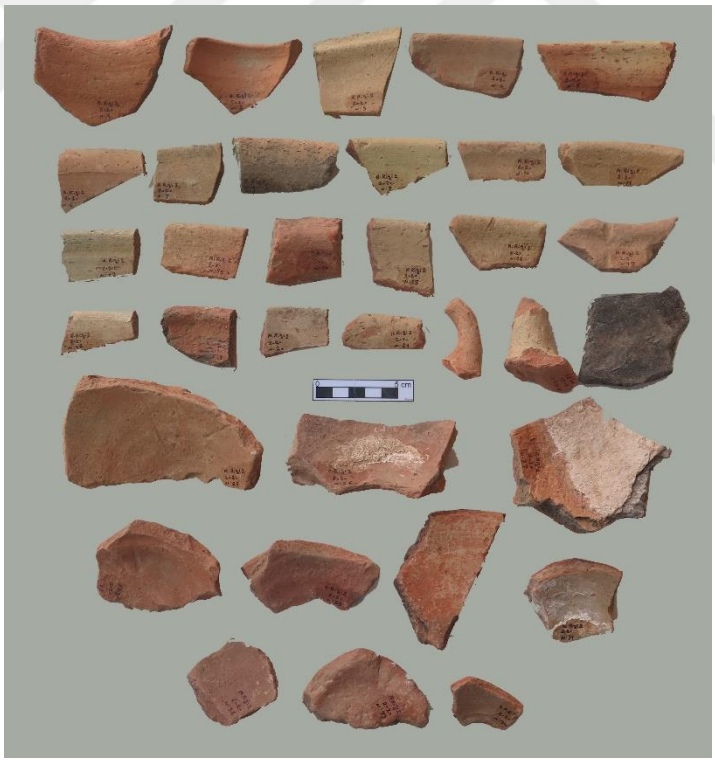

Resim 4.305. Tell-e Rigi A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Iç Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.42

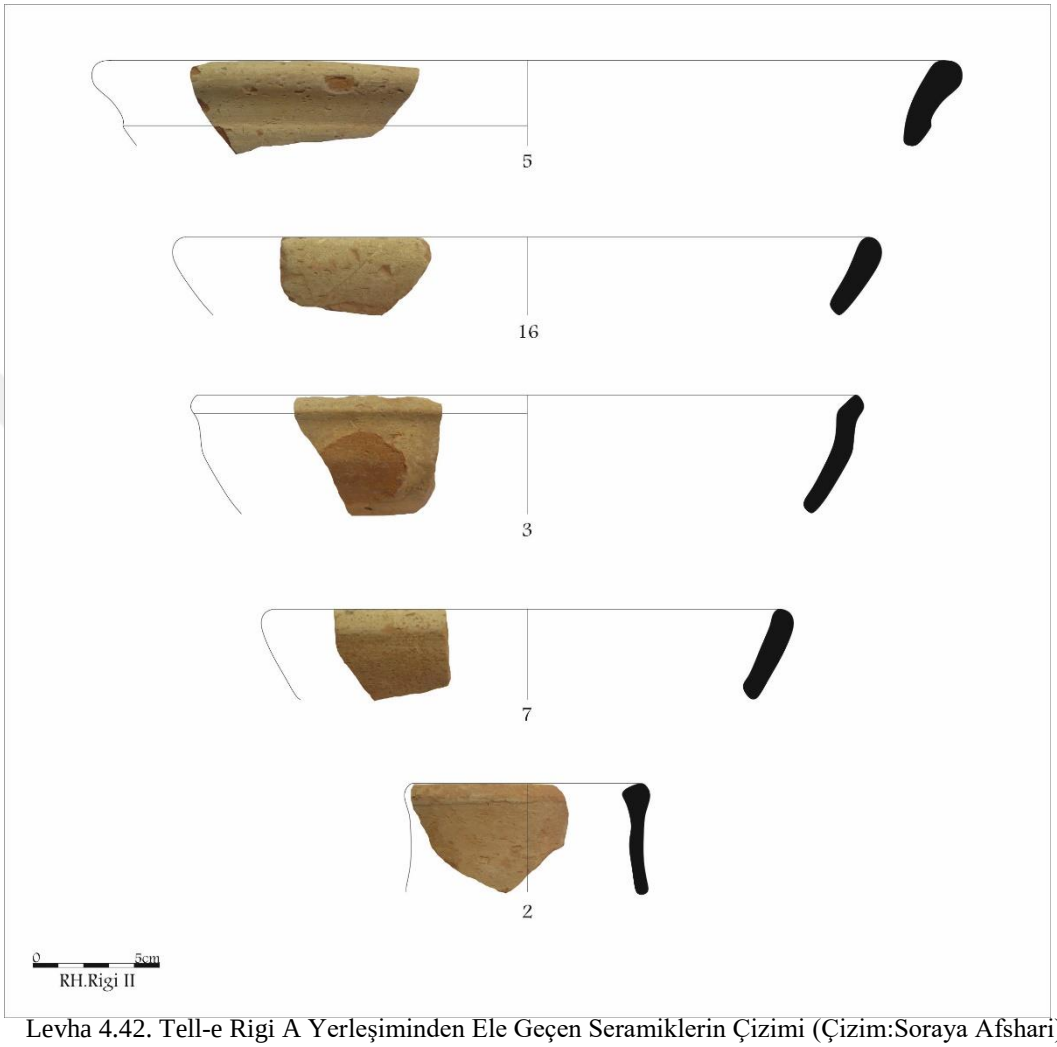

Levha 4.42. Tell-e Rigi A Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim:Soraya Afshari)

Tablo 4.47. Tell-e Rigi A Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
2	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
3	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
4	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
5	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
6	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
9	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
10	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Açık gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Orta	Orta	-
13	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
15	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	-	Düşük	Düşük	-
18	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
19	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Düşük	Düşük	-
20	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	-	Orta	Orta	-
21	085 A	Tell-e Rigi A	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
22	085 A	Tell-e Rigi A	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
23	085 A	Tell-e Rigi A	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-

Tablo 4.48. Tell-e Rigi A Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	085 A	Tell-e Rigi A	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Siyah	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Düşük	Orta	-
25	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Düşük	-
26	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
27	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Koyu turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
28	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Düşük	Orta	-
29	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
30	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-
31	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
32	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
33	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
34	085 A	Tell-e Rigi A	Kaide parçası (Dip)	Çark	Açık Yeşil	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	Astarlı	-	Orta	Orta	-

4.6.1.7. Tell-e Rigi B-085 B

Yerleşim Adı	Tell-e Rigi B
Yerleşim Kodu	RH 085
Coğrafi Koordinat: UTM Zone	39 R, 372376 E; 3448973 N
Deniz Seviyesinden Yükseklik	143 m
Kültürel Evre	Orta Elam, Akhaimenid

Yerleşim Tanıtımı

Tepe, Tell-e Rigi'nin (Tal Souz) batı yakasında ve Rostamabad köyünün doğu tarafında tarım arazileri arasında yer almaktadır. Bu tepe, Tell-e Rigi tepesinden yaklaşık 60 metre uzaklıkta düz bir hat üzerinde bulunmaktadır. Zamanla tepede meydana gelen tahribat nedeniyle bazı kısımları tahrip olduğu için şu anda gördüğümüzden çok daha büyük bir alana sahip olmakla birlikte günümüzde 0.7 hektar ve 90x75 metrekarelik boyutundadır. Alanın yüzeyi kendiliğinden yetişen yöresel bitkiler, moloz ve çakıl taşıtları ile kaplıdır. Bu alan diğer iki Rigi tepes gibi, yüzeyindeki nehir kalıntıları bolluğundan dolayı Rigi tepesi olarak adlandırılır. Tepenin yüzeyi hemen hemen düz olup, güney, batı ve doğu taraflarında çevredeki arazilere göre dik bir eğime ile ulaşılmaktadır. Mevcut tepe Abbas Alizadeh'in çalışması sırasında tespit edilememiş ve ilk kez gurubumuzun çalışmaları sırasında tanımlanmıştır. Yapılan yüzey araştırmaları sonucunda, bu alanda tarihi dönemlerine ait zengin bir çanak çömlek gurubu elde edilmiştir.

Arkeolojik Alandaki İnsan ve Doğa Tahribatı

Tepenin yok edilmesinde insan faktörleri en önemli nedenler arasında yer almaktadır. Yol yapımı, tarım arazilerinin genişletilmesi ve kaçak kazıları gibi usulsüz faaliyetler antik tepenin bazı kısımlarını tahrip etmiştir. Ne yazık ki, tepenin ortasında, aynı zamanda Tel Rigi (Tel Souz) ve Tel Rigi A tepelerine ulaşım yolu olan ve tarım arazilerine erişmek için staplize bir ilave yol inşa edilmiştir. Tepenin güney ve doğu tarafında tarım alanlarına su sağlamak için bir su kanalı oluşturulmuştur. Ayrıca yamaçlarındaki tarım arazilerinin genişlemesi, bu antik sitenin bu kısmının tahrip olmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, alanın tahrip olmasına yol açan diğer faktörlerden biriside kaçak kazıların yapılmasıdır. Bu kazıların sonucunda yaratılan çukurlar tepe yüzeyinde açıkça

görülebilmektedir. Alanın daha fazla taribatını engellemek için Kültürel Miras Organizasyonu tarafından yapılan koruma projeleri oldukça etkili olucaktır.

Resim 4.306. Tell-e Rigi B'nin Uydu Görünümü (www.Google Earth.com)

Resim 4.30. Tell-e Rigi B'nin Kapsadığı Alan ve Zeminden Çevre Ölçüsü (www.Google Earth.com)

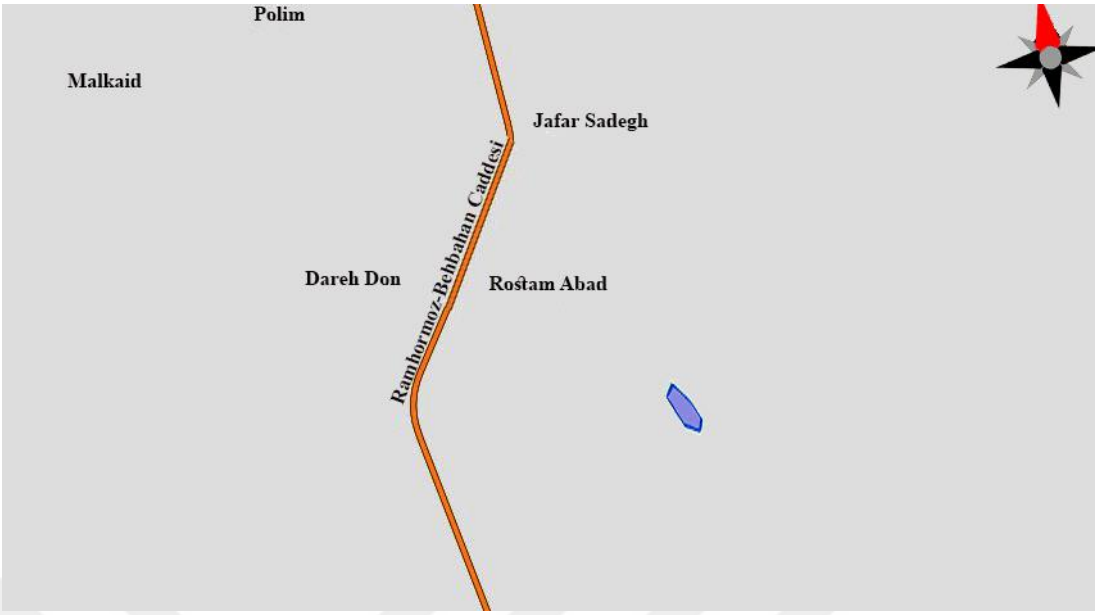

Harita 4.144. Tell-e Rigi B'nin Konumunu Gösteren Harita (www.Google Earth.com)

Resim 4.308. Tell-e Rigi B, Doğu Görünümü (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.309. Tepenin Ortasında Geçen Tali Yol (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.310. Tepenin Çevresinde Yapılan Su Kanalları (Yazarın Fotoğrafı)

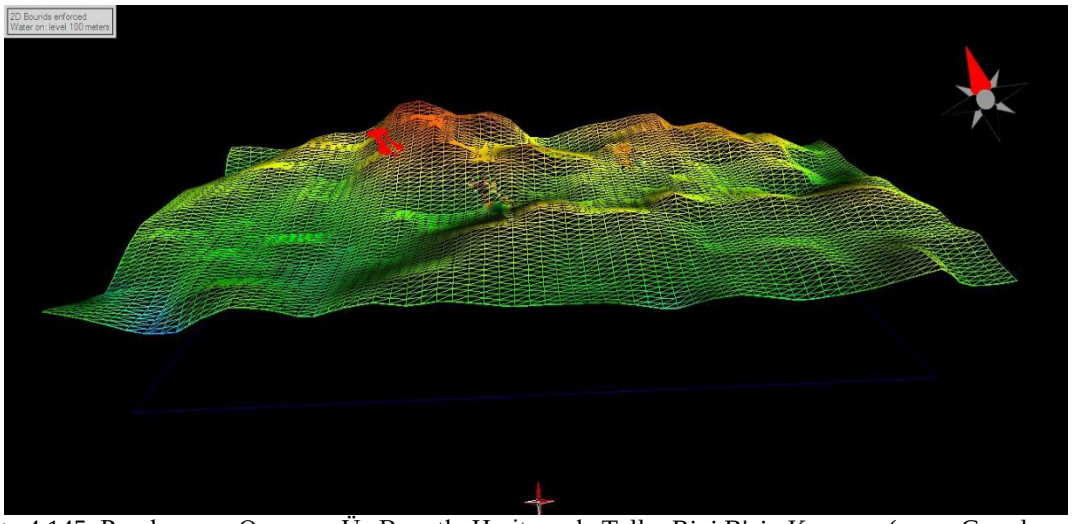

Harita 4.145. Ramhormoz Ovasının Üç Boyutlu Haritasında Tell-e Rigi B'nin Konumu (www.Google Earth.com)

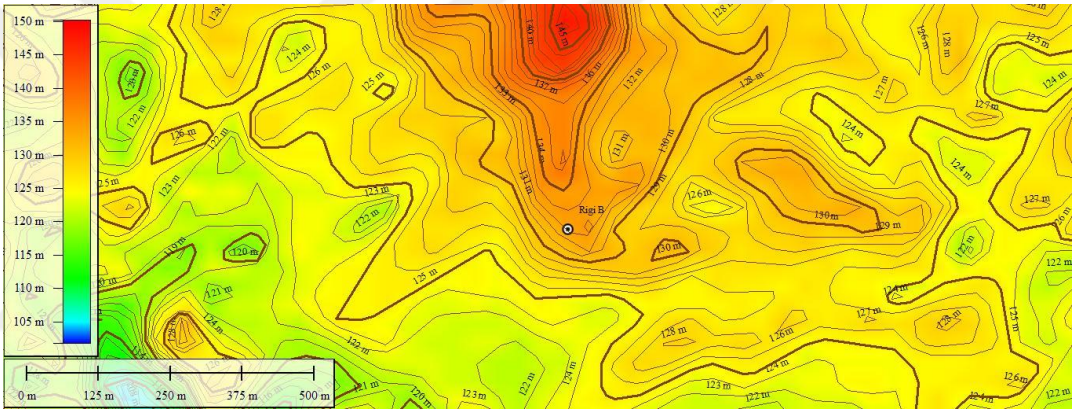

Harita 4.146. Tell-e Rigi B'nin Topografya Haritası (www.Google Earth.com)

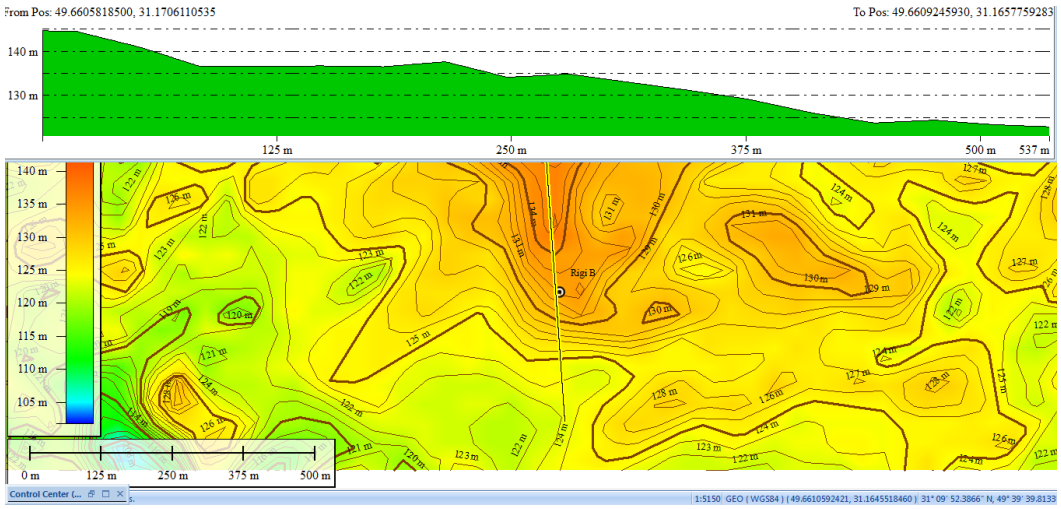

Harita 4.147. Tell-e Rigi B'nın Yüzey Pürüzlülüğü Haritası (www.Google Earth.com)

Resim 4.311.Tell-e Rigi B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Diş Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Resim 4.312.Tell-e Rigi B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Diş Yüzeyi (Yazarın Fotoğrafı)

Levha 4.43

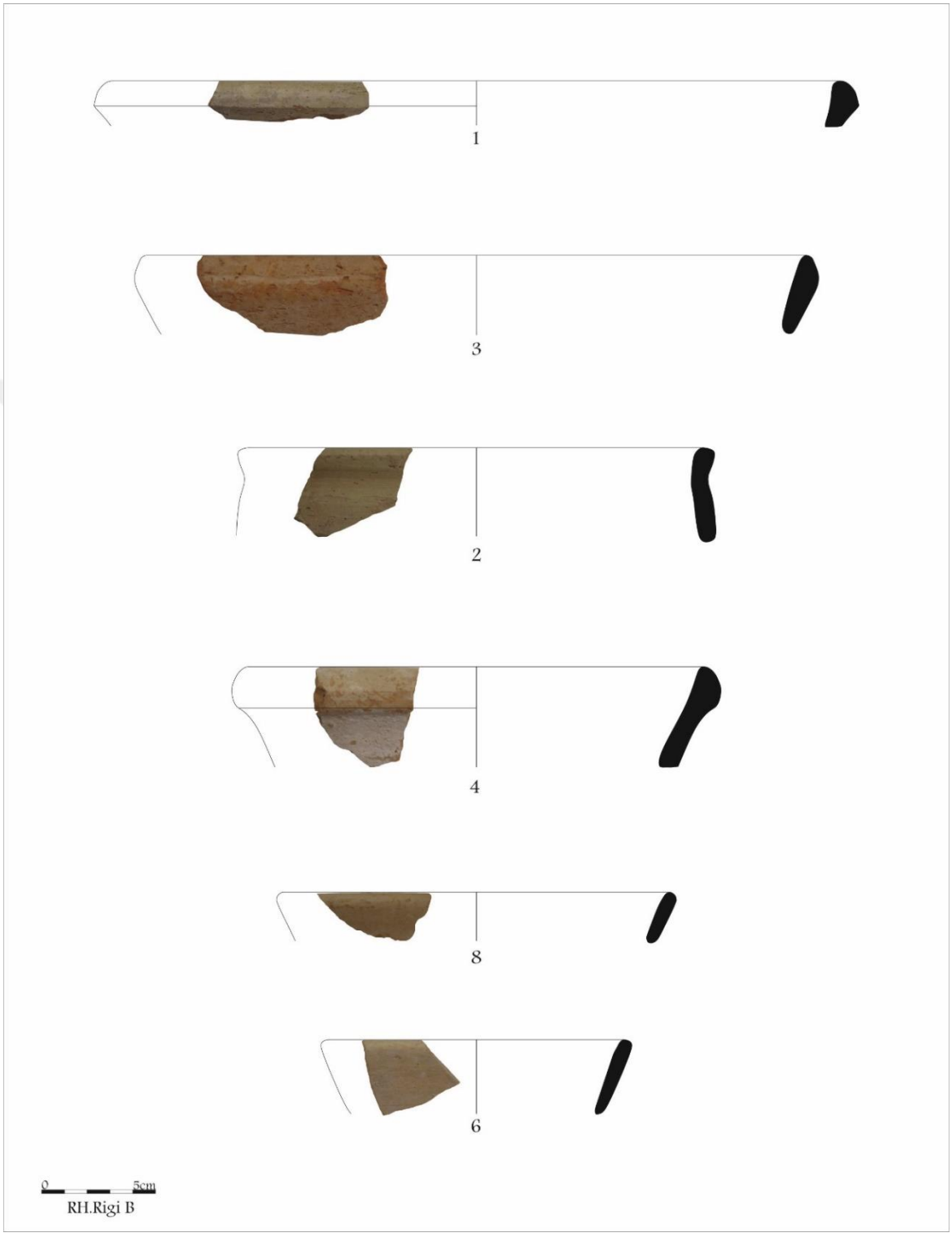

Levha 4.43. Tell-e Rigi B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Levha 4.44

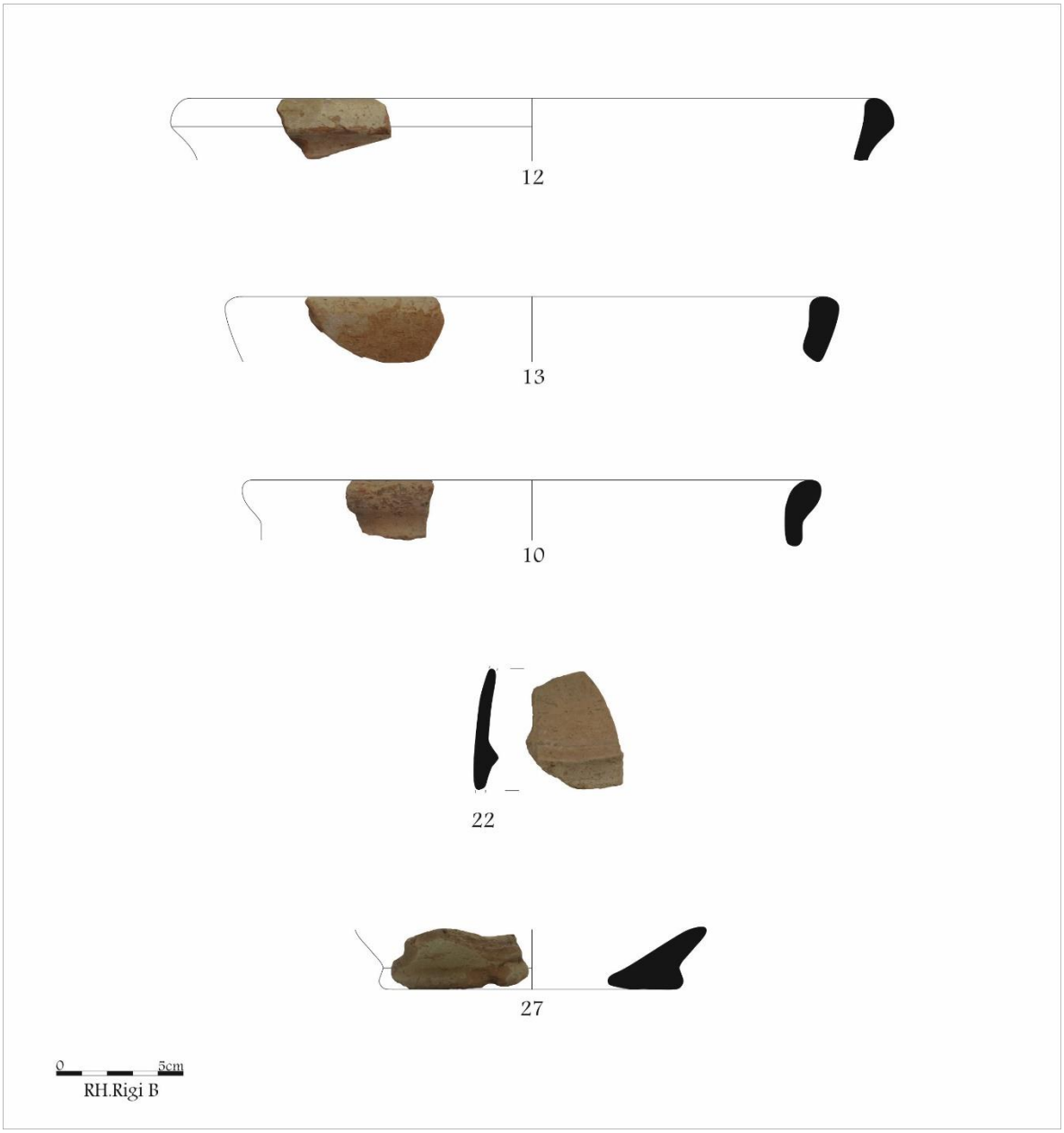

Levha 4.44. Tell-e Rigi B Yerleşiminden Ele Geçen Seramiklerin Çizimi (Çizim: Soraya Afshari)

Tablo 4.49. Tell-e Rigi B Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanıtımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
1	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
2	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Yeşil	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
3	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
4	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
5	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	-	Orta	Orta	-
6	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
7	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
8	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	yüksek	yüksek	-
9	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
10	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
11	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
12	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
13	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
14	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
15	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
16	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
17	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	Astarlı	Orta	Orta	-
18	085 B	Tell-e Rigi B	Ağız parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
19	085 B	Tell-e Rigi B	Kulp	El	Hamur Rengi	Hamur Rengi	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	-	-	Düşük	Düşük	-
20	085 B	Tell-e Rigi B	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
21	085 B	Tell-e Rigi B	Kulp	El	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
22	085 B	Tell-e Rigi B	Gövde parçası	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Açık turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	yüksek	-
23	085 B	Tell-e Rigi B	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	Dış yüzeyde bir delik vardır

Tablo 4.50. Tell-E Rigi B Yüzey Çalışmasından Ele Geçen Seramiklerin Tanıtımı

Levha No.	Yerleşim Kodu	Yerleşim Adı	Form	Yapım Tekniği	İç Renk	Dış Renk	Hamur Rengi	Pişme	Katkı Türü	Yüzey İşlemi		Kalite		Süsleme
										İç Yüzey	Dış Yüzey	İç Yüzey	Dış Yüzey	
24	085 B	Tell-e Rigi B	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	Astarlı	Astarlı	Orta	Orta	-
25	085 B	Tell-e Rigi B	Gövde parçası	Çark	Açık Yeşil	Açık Yeşil	Açık gri	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Saman Parçacıkları	Astarlı	Astarlı	Düşük	Düşük	-
26	085 B	Tell-e Rigi B	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl, Beyaz taneler	-	Astarlı	Orta	Orta	-
27	085 B	Tell-e Rigi B	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Deve tüyü	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-
28	085 B	Tell-e Rigi B	Kaide parçası (Dip)	Çark	Hamur Rengi	Açık Yeşil	Kahve turuncu	Yüksek ısı	Kum,Çakıl	-	Astarlı	Orta	Orta	-

4.6.2.Ele Geçen Seramiklerin Değerlendirilmesi

4.6.2.1.Mal Grupları

Maroon Nehri havzasında bulunan yerleşimlerden elde edilen Akhaimenid dönemine ait 3 ana mal grubuna ayrılmıştır. Mal grupların oluşturulmasında, hamur, dış ve iç yüzey renkleri, astar, ve perdah özellikleri esase kriter olarak belirlenmiştir.

4.6.2.2. Açık Yeşil Astarlı Mal

Yoğun olarak görülen açık yeşil astarlı mal grubunun en belirgin özelliği yüzey renklerinin açık yeşil olmasıdır. Maroon nehri yerleşimlerinden elde edilen çanak çömleklerin göze çarpan bir diğer özellik ise çanak çömleklerin dış yüzeyinde açık yeşil astarın üzerinde kırmızı renk ile yatay bant şeklinde boya bezemenin yapılması veya kabartma halinde yatay bant şeklinde bezemenin görülmesidir.

Hamur Özellikleri

Açık yeşil mal grubunun örnekleri ağırlıklı olarak turuncu ve kahverengi tonları ve daha az oranda devetüyü hamur rengine sahiptir. Bu gruba ait seramikler, Orta ve ince kum, çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve bazı örneklerde saman parçaları ile katkılıdır. Açık yeşil astarlı grup içerisinde yer alan seramiklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu gruba ait tüm parçalar astarlıdır. Açık yeşil grubunda yer alan bazı örneklerde dış veya iç yüzeyde astarsız olup hamur rengi ile aynı tonda olmasını görmeteyiz. Açık yeşil grubunda hiç bir örnekte perdahlanma görülmemektedir.

Üretim Tekniği

Bu gruba ait parçalar çoğunlukla çarkta, bazı örnekler ise elde de ve daha az oranda el ve çarkı birlikte kullanarak biçimlendirilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 47 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Çanaklar olarak isimlendirilen kap tipi geniş ağızlı ve servis kaplarından oluşmaktadır. Ağız genişliğinin kap derinliğinden yaklaşık üç kat veya daha az olması bu kapların ortak özelliği olarak görülebilir. Genellikle geniş ağızlı kaplardan oluşan ***"Basit Çanak"*** tipi özellikle boyun ve gövde formu açısından sade bir görünüme sahiptir (levha 4.37: No. 5,6; levha 4.38: No. 3,7,16; levha 4.41: No. 6,9,15; levha 4.42: No.16; levha 4.43: No. 1,3,4,6,8; levha 4.44: No. 12,13; levha 4.44: No. 10). Çanak formlar içerisinde Akhaimenid Döneminde tipik formlardan olan geniş ağızlı ***omurgalı*** gövdeye sahip kase tiplerinden bahsedebiliriz (levha 4.36: No 10,13,24; levha 4.37: No 11; levha 4.41: No. 39; levha 4.42: No. No. 5).

Çömlekler

Uzun boyunlu çömleklere kapalı formlar arasınadaki yogun grubu oluşturmaktadır. Bu forma sahip çömlekler iki alt tipe ayrılmaktadır. Çömlek repertuarı içinde az sayıda görülen Testi ağız kenarı parçaları form tekniği açısından daha kaliteli örneklerden oluşmaktadır. Bu grup basit ağızlı (levha 4.37: No. 10; levha 4.38: No. 15; levha 4.40: No. 1,2; levha 4.42: No. 2) ve kalınlaştırılmış ağızlı olmak üzere iki alt tipe ayrılmaktadır.

Uzun boyunlu çömlekler de sadece üç örnekle temsil edilem vazo grubu ağız parçalarından ibarettir. Vazolar ağız kenarları dışa dönük kalınlaştırılmış (levha 4.36: No. 1,6,11; levha 4.39: No. 1; levha 4.41: No. 33) veya sade basit ağız kenarına (levha 4.37: No. 8) sahiptir.

Maroon nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden elde edilen seramikler arasında az rastlanan gruplardan birini boyunsuz çömlekler oluşturmaktadır. Bu çömlekler depolama amaçlı kullanılmış olup ağız kenarları içe doğru dönük (levha 4.36: No 7; levha 4.37: No. 1,2; levha 4.38: No. 12; levha 4.41: No. 36)ve bazı örneklerde dışa dönük ağızlıdır (levha 4.41: No. 36; levha 4.39: No. 3,4,5; levha 4.43: No. 2).

Kap Parçaları

İncelendiği kap parçaları içerisinde çoğu sayıda dip parçaları (levha 4.38: No. 33,35; levha 4.40: No. 7,10; levha 4.44: No. 27) ve gövde parçası da (levha 4.44: No. 22) görülmektedir.

4.6.2.3.Kırmızı Astarlı Mal

Maroon nehri kıyısından elde edilen seramiklerin arasında en az yüzdeyi kapsayan kırmızı astarlı mal grubuna aittir. Bu grupta yer alan sadece tek örnekten bahsedebiliriz.

Hamur Özellikleri

Orta kalitede olan kırmızı astarlı seramik örneğinin hamur rengi devetüyü renginde olup, orta ve ince kum ve çakıl katkılıdır. Bu örnek yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Bu örneğin en belirgin özelliği yüzey renginin kırmızı astarlı olmasıdır.

Üretim Tekniği

Kırmızı astarlı seramik örneği çarkta biçimlendirilmiştir.

Formlar

Bu grup içerisinde sadece ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu yarı küresel gövdeli bir kap parçasından bahsedebiliriz (levha 4.39: No. 6).

4.6.2.4. Astarsız Sade Mal

Tamamı astarsız sade mallardan oluşan astarsız mal grubu Açık yeşil astarlı mal grubundan sonra bir diğer yoğun grubu oluşturmaktadır.

Hamur Özellikleri

Kaba, orta ve zarif kalitede olan örnekler çoğunlukla turuncu ve daha az oranda kahve, gri devetüyü ve siyah hamur rengine sahiptir. Hamur, orta ve ince kum,çakıl, beyaz taneler (Kireç?) ve parlak taneler (mika?) katkılıdır. Bazı örneklerde saman parçaları bitki katkıyada rastlanmaktadır. Bu grubua aşt seramiklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmiştir.

Yüzey Özellikleri

Tamamı astarsız ve perdahsız örneklerden oluşan astarsız mal grubu dış ve iç yüzeyde hamur rengi ile aynı tondadır. Dışta ve içte genellikte renk tonlarının gözlendiği bu grupta çoğunlukla turuncu rengi hakimdir.

Üretim Tekniği

Dört örnek dışında seramiklerin tamamı çarkta şekillendirilmiştir.

Formlar

Astarsız sade mal grubu seramiği içerisinde parçalar halinde bulunan toplam 7 adet kap parçası mevcuttur.

Çanaklar

Bu grupta çanaklara oranla kase formuna ait örneklere daha az rastlanmaktadır. Ağız genişliği yüksekliğinin iki katından az olan açık formlar kase olarak değerlendirilmiştir. Bu grupta ağız kenarı dışa (levha 4.41: No. 4) veya içe dönük kaseler ile birlikte, (levha 4.37: No. 5) omurgalı gövdeye sahip (levha 4.37: No. 11) kase tiplerine de rişaret edebiliriz.

Çömlekler

Maroon nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden ele geçen çanak çömleği içerisinde az rastlanan gruplardan boyunlu ve boyunsuz çömleklerden oluşmaktadır. Bu çömlekler daha çok gıda depolama amaçlı kullanılmış muhtemel olup ağız kenarları ise içe (levha 4.36: No. 3; levha 4.41: No. 5) veya dışa dönüktür (levha 4.38: No.14; levha 4.39: No.2; levha 4.40: No.3).

4.6.3. Maroon Nehri Havzasında Bulunana Seramiklerin Grafikleri

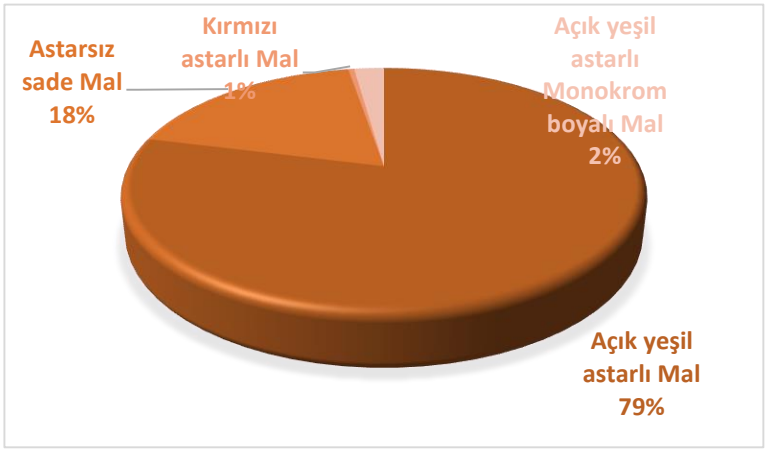

Grafik 4.36. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Yüzdesi

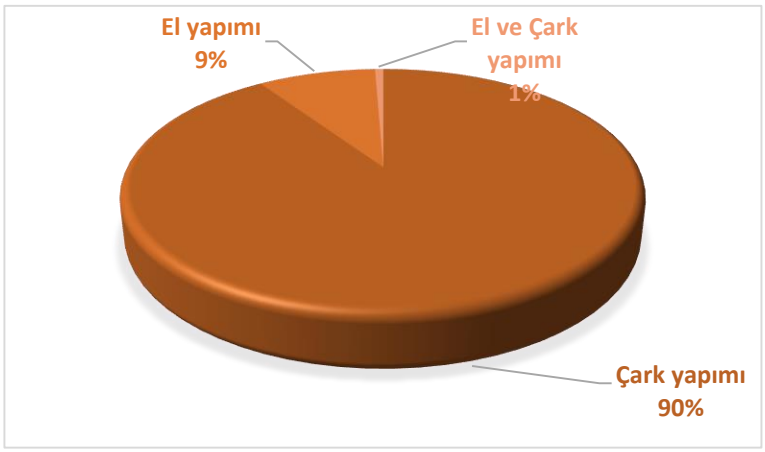

Grafik4.37. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Üretim Tekniği Yüzdesi

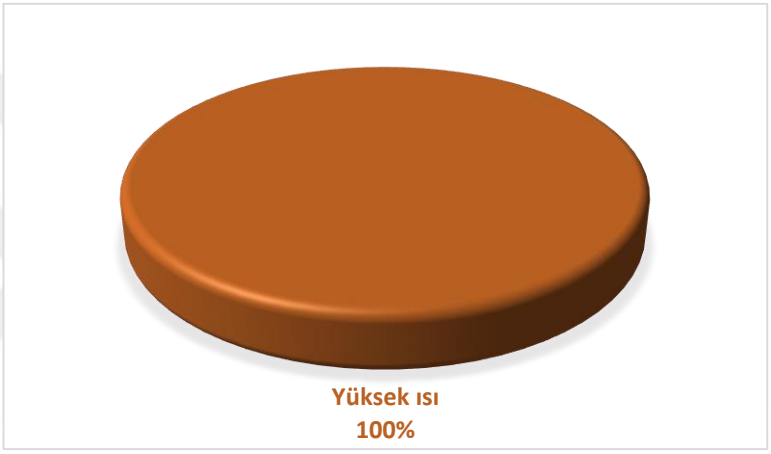

Grafik 4.38. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Pişme Yüzdesi

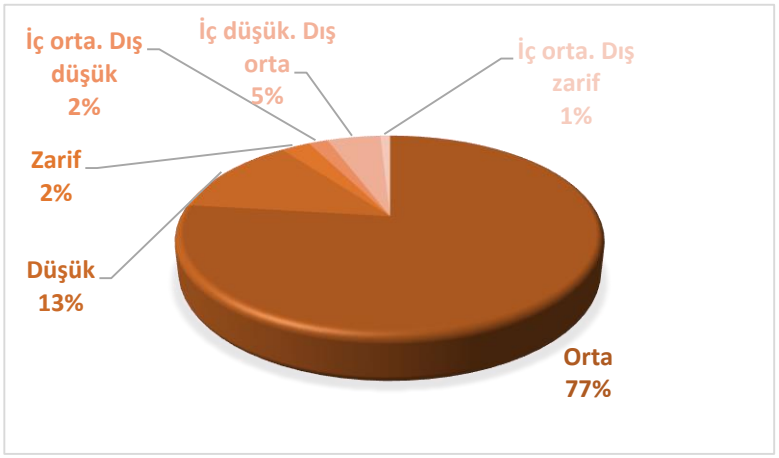

Grafik 4.39. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Kalite Yüzdesi

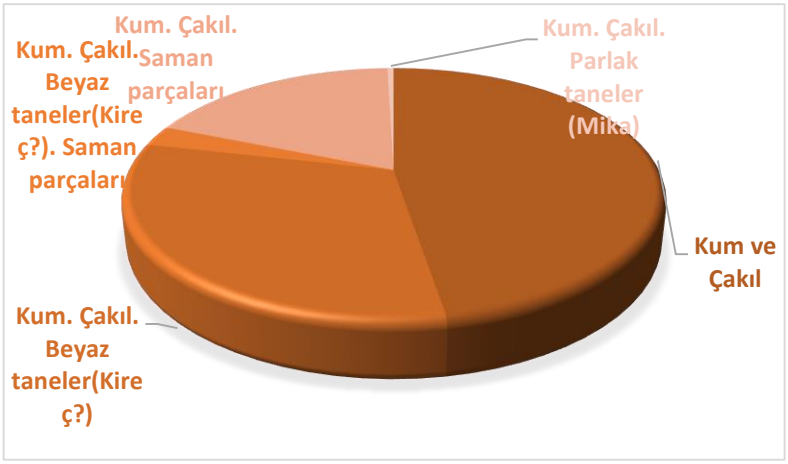

Grafik 4.40. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Katkı Türü Yüzdesi

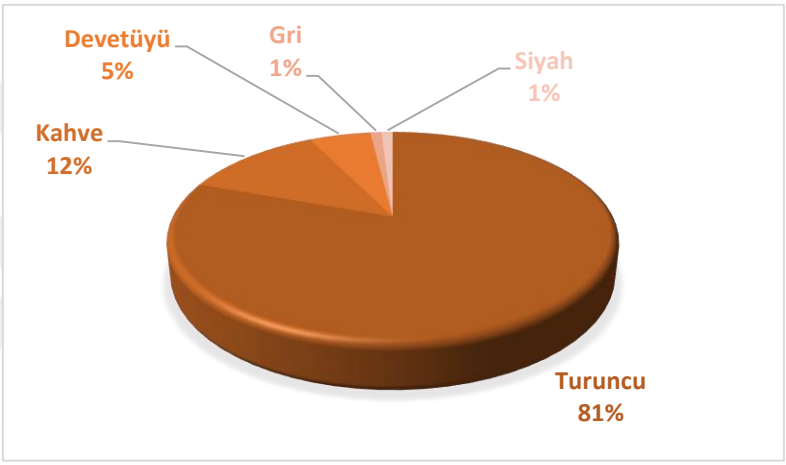

Grafik 4.41. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Hamur Rengi Yüzdesi

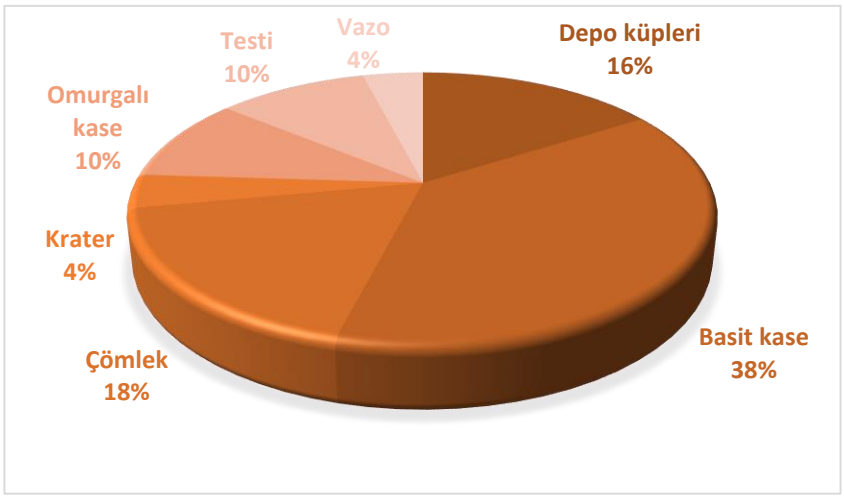

Grafik 4.42. Maroon Nehri Havzasında Bulunan Mal Grupların Form Yüzdesi

4.7. RAMHORMOZ OVASI'NDA AKHAİMENİD DÖNEM YERLEŞİMLERİNİN DAĞILIMI

Bu çalışmada, Çalışmanın amacına göre ve Ramhormoz ovasının yerleşimlerinin nasıl oluşup devam ettiğine bağlı olarak, Çevresel içgörülerden ve Arc GIS yazılımı programından yararlanarak , Akhaimenid yerleşimlerinin dağılım modeli ile ilgili olarak çeşitli çevresel değişkenler incelenmiştir. Bu konuda en önemli çevresel faktörlerin ticari yollara yakın olması, su kaynaklarına ve meraya erişim olduğu tespit edilmiştir. Bu arada, yörede göçebeler için zengin mera örtüsüne sahip alanlara yerleşme, tarım ve kırsal topluluklar için sulu tarım potansiyeli olan bir yerde yaşamak ve iletişim yollarına erişim, her iki grup insanın da yerleşim yeri açısından Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasında büyük önem arz etmektedir. Daha ileri sosyo-politik kontrol faktöründen ve muhtemelen hükümet yatırımından etkilenen Geç Elam döneminde başlayan sürecin bir devamı olan Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasındaki yerleşim modeli, bu kez güçlü merkezi Akhaimenid hükümeti tarafından Oluşturulabilir. Bu nedenle, yerleşim örüntüsünün yollarla ilişkili olması, bu döneme ait alanların mutlaka ana nehir kaynakların yanında olması gerekmediği gerçeği haklı gösterilebilir. Akhaimenid döneminde, önceki dönemde olduğu gibi dağların yamaçlarında ve ovanın genişliğinde yerleşmeler devam ederken, yerleşimlerin ana odağı ovanın merkezine doğru olma eğilimindedir. Bu dönemde, yerleşim yerlerinin büyüklüğü oldukça artmıştır ve bu da, Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasında artan nüfus artışının eğiliminin kanıtını sağlamaktadır. Bu bölge ile güneybatı İran, güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu'nun kültürel alanları arasındaki etkileşim işaretleri, arkeolojik veriler ile çanak çömleklerin şekli ve bezemesinde belirgindir. Aşağıda, Ramhormoz ovasının Akhaimenid dönemindeki yerleşim örüntüsünü Arc GIS programınıdan yararlanarak analiz etmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, bu dönemin yerleşim örüntüsünü analiz edebilmek için. alanları çevre yatağına yerleştirilerek bir dizi çevresel belirleyiciyi, antik yerleşimlerin dağılımına dayandırılarak, alanların dağılımı ile değişkenler arasındaki ilişkinin uygunluğu ve ölçümü ölçülmüştür. Yerleşim yerlerinin yollara göre mesafesi, su kaynaklarına göre konumu, deniz seviyesinden yüksekliği, y bulunduğu arazinin kullanım şekli, bölgedeki bitki örtüsüne göre konumu ve yerleşim yerlerinin birbiriyle uzaklığı ve konumu Bu değişkenler arasında yer almaktadır.

4.7.1.Yerleşim Yerlerinin Yollara Göre Mesafesi

Yolların incelenmesi ve doğal geçitlerin kullanılması arkeolojik araştırmalarda büyük önem taşımaktadır. Yolların ekonomik, sosyal, kültürel iletişimin ve sonraki aşamada farklı toplumların etkileşimlerinin kurulmasına imkan verdiği yerlerde, bir yandan insanların önündeki çevre zorunluluğunu, diğer yandan da bu zorunluluğun üstesinden gelme çabalarını yansıtır. Bu Ramhormoz ovası bölgesi için de geçerli olup, bölgenin Huzistan bölgesinden Persepolis'e ve Mezopotamya ile Anadolu gibi Akhaimenid İmparatorluğu'nun batı bölgesine önemli geçişler üzerindeki stratejik konuma sahip olması ilgi çekicidir. Günümüzde Susa'dan Persepolis'e kadar kraliyet yolunda yapılan arkeolojik çalışmaları sonucunda Akhaimenid dönemine ait kraliyet yolu ile ilgili yolculara hizmetler veren binaların kalıntıları elde edilmiştir. Susa-Persepolis Kraliyet Yolu, Ramhormoz ovası, Persepolis, Susa ve imparatorluğun batı bölgeleri arasında önemli bir iletişim yoluydu. Aslında Ramhormoz ovası, geniş alanı ve doğal yöresel yolları ile ilk bölge içinde ve sonraki aşamada diğer kültürel alanlarla iletişimi sağlayacak potansiyele sahipdi. Bu yüzden, bu önemli faktör nedeniyle, bu bölgenin arkeolojik verilerini daha iyi analiz etmek ile birlikte muhtemelen bölge içi ve dışındaki etkileşimleri de göstermektedir.

Harita 4.148. Yerleşim Yerlerinin Yollara Göre Mesafesi

4.7.2. Su Kaynaklarına Göre Yerleşim Yerlerinin Konumu

Su, yerleşimlerin oluşumunda her zaman yapıcı bir rol sahip olup, analizleri için önemli bir gösterge olmuştur. Kalıcı veya mevsimlik nehirler boyunca yerleşim yerlerinin oluşumu, her zaman bölgenin yerleşim modelini ve dağılımını netleştirebilir. Bu koşullar sahip olan Ramhormoz ovası, nehirler ve pınarlar gibi çok sayıda yüzey su kaynaklarının yanı sıra geniş yeraltı su kaynaklarına sahip olan Huzistan vilayetinin zengin bölgelerinden biri olarak biliniyor. Tarih öncesi çağlardan İslami dönemin sonuna kadar Ramhormoz ovasındaki alanların dağılımında hakim olan yerleşim modelinin odak noktası, bu ovadan akan pınarların ve nehirlerden suya kolay erişimin sağlanması idi. Bu bölgedeki Verimli topraklar ve zengin otlaklar toplulukların hibrit ekonomisinin gereksinimlerini karşılamıştır[453]. Öte yandan, bölgede stratejik yolların kullanılması nedeniyle, bu dönemde sadece biyolojik hedeflerle değil, belki ticaret yollarına yönelik hedeflere sahip yerleşimlerin oluşmasının olduğu unutulmamalıdır.

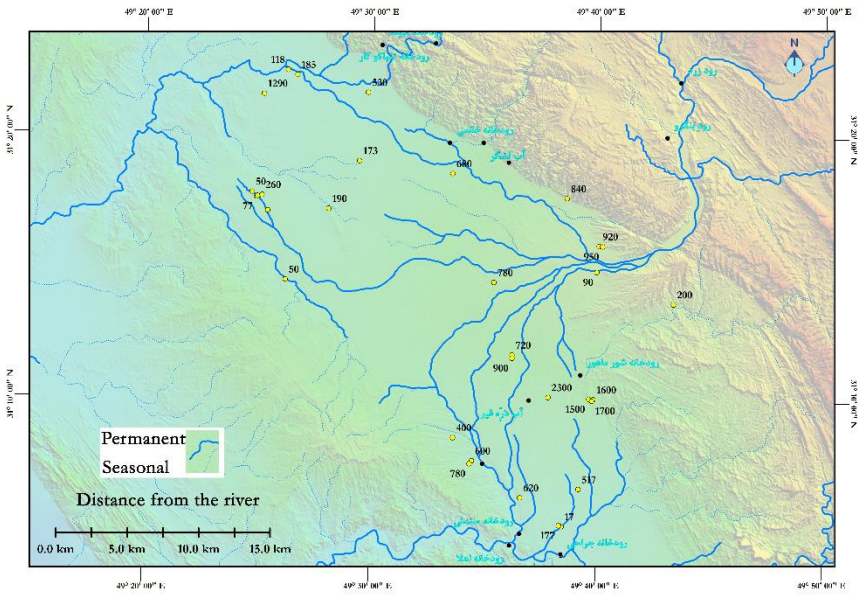

Harita 4.149: Su Kaynaklarına Göre Yerleşim Yerlerinin Konumu

[453] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, Volume 140, The Oriental Institute of the University of Chicago, 2014,

4.7.3. Yerleşim Yerlerinin Deniz Seviyesinden Yüksekliği

Yağış, flora ve faunanın türü ve miktarı ile yerleşimlerin yüksekliği arasında yakın bir ilişki vardır, bu nedenle bazen yaşam biçimi bu endekse göre değişir. Bu faktörle bağlantılı olarak, Akhaimenid döneminde, tarıma uygun toprağın kullanımı ve ana yollara erişimle ilgili olarak en çok yerleşim yerinin ovanın alçak olan merkez kesiminde oluştuğu görülmektedir. Ovanın doğu ile batı kesimlerinde ve yüksek rakımlı alanlarda, hayvancılık, bahçecilik ve muhtemelen tarıma dayalı yaşam için elverişli koşullar sağlayan az sayıda yerleşim oluşturulmuştur. Gerçi bu konu her zaman kesin değildir. Bazen yükseklerde bulunan yerleşimler ticari yolları korumak için oluşumuşlardır. Daha önce de belirtildiği gibi, yerleşim yerlerinin çoğu alçak bölgelerde oluşmuştur, bu da Ramhormoz ovasındaki toplulukların Akhaimenid döneminde daha alçak yerlerde yaşamayı tercih ettiklerini göstermektedir. Gerçi bu konu yüksek vadilerde hayatın hiç olmadığı anlamına değildir.

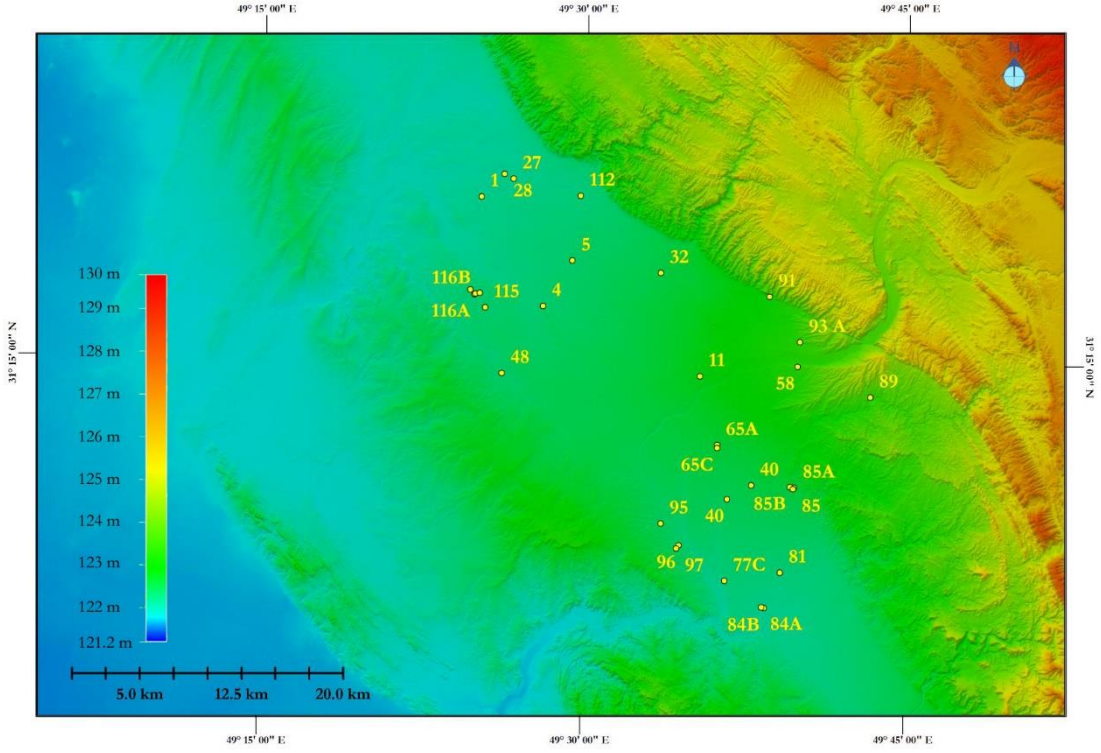

Harita 4.150. Yerleşim Yerlerinin Deniz Seviyesinden Yüksekliği

4.7.4. Arazi Kullanımı

Toprak kullanımı ile insan geçim kaynağı arasındaki doğrudan ilişki nedeniyle, bu faktör arkeolojik araştırmalarda ve geçmiş insanların yaşam tarzlarının ve yaşam biçimlerinin yeniden inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu çalışmanın araştırma alanı, su kaynaklarına bol erişim, zengin mera kaynakları ve bazı yerlerde tarıma uygun toprağa sahip olması nedeniyle tarımsal potansiyele sahiptir. Arazi kullanım değişkeni ile ilgili olarak, insanların yerleşiminin, biri ovada ve sulu tarım yapılan arazilerde, diğeri ise geçim kaynaklarına bağlı olarak zengin mera örtüsüne sahip daha yüksek rakımlı alanlarda olmak üzere iki baskın modelde ortaya çıktığı söylenmelidir. Bu konu, bu dönemde bölgenin geleneksel geçim kaynağının birleşik bir hayvancılık ekonomisi ve sınırlı tarıma dayalı olmasının yanı sıra, sulama yoluyla tarıma dayalı yaşamın da büyüdüğünü ve genişlediğini göstermektedir.

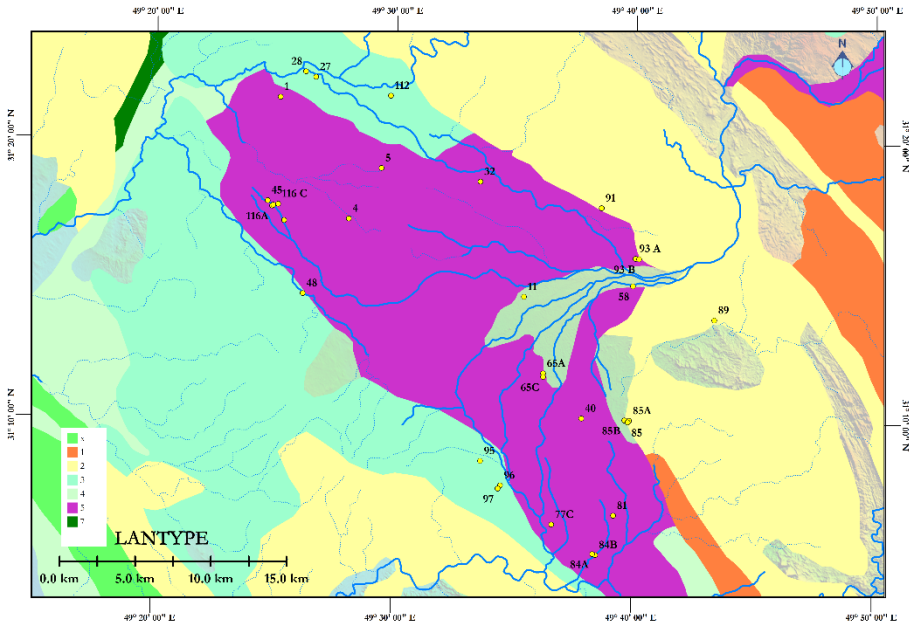

Harira 4.151. Yerleşim Yerlerinin Arazi Türlerine Göre Mesafesi

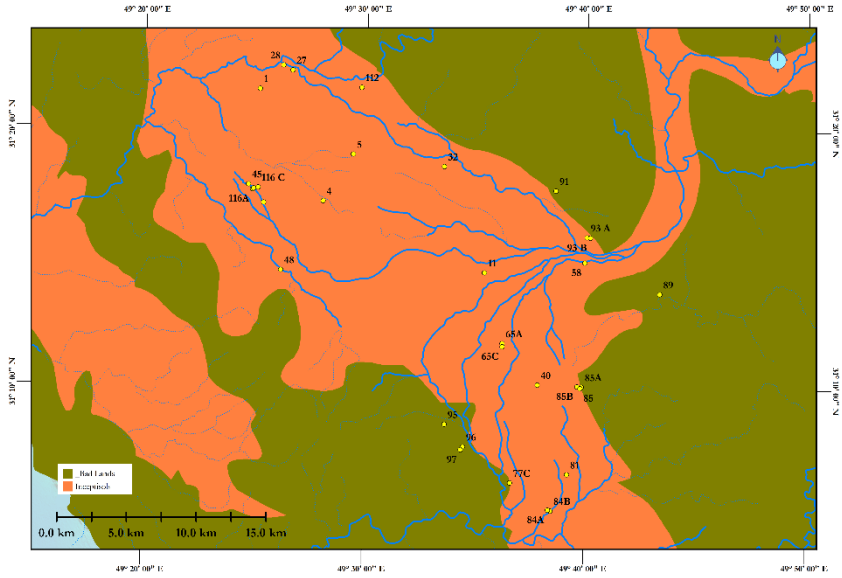

Harira 4.152. Yerleşim Yerlerinin Toprak Türlerine Göre Mesafesi

4.7.5.Yerleşim Yerlerinin Birbirine Göre Mesafesi

Bu değişkende, bu bölgedeki yerleşim örüntüsü, özel çevresel-coğrafi faktörler nedeniyle, farklı coğrafi koşullara sahip ortamlar için tasarlanmış merkezi konum gibi bir teori ile neredeyse uyumludur. Bu bölgedeki yerleşim yerleri, onları çevreleyen coğrafi faktörlerin etkisiyle oluşmuştur. Çevresel değişkenler bu oluşumda doğrudan rol oynamış ve Akhaimenid döneminde bu faktörlere ek olarak, yerleşimin yerini belirlemede yollara ve diğer yerleşimlere erişim gibi diğer etkenler önemli hale gelmiştir. Ramhormoz ovasındaki Akhaimenid yerleşimlerinin dağılım örüntüsünden, merkez ovadaki yerleşimlerin tamamen birbiriyle ilişkili olduğu ve aralarında etkileşimi kolaylaştıran arayüz yerleşmelerinin olduğu görülmektedir ve muhtemelen birbirleriyle daha yüksek seviyede bir iletişim kurmalarına sebep olmuşlardır. Ramhormoz ovası içindeki ve dışındaki çanak çömlek benzerliğinden dolayı bu konu bir ölçüde görülebilir. Bununla birlikte Ovanın yaylalarında yer alan yerleşimlerin dağılımı, nehirler ve antik yollarla yakın bağlantılı olarak oluşumlarını gösterir.

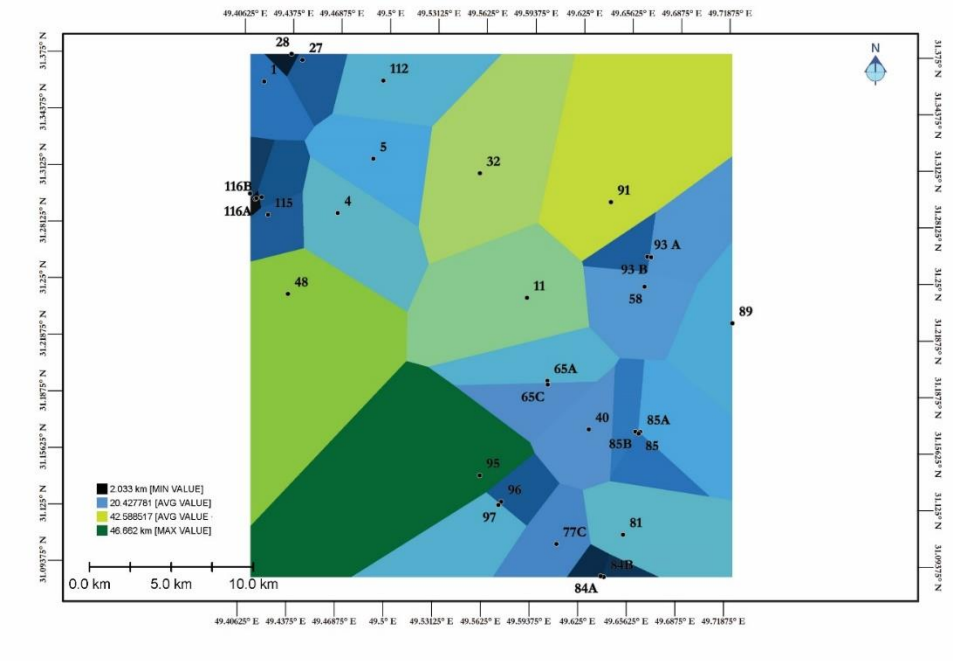

Harita 4.153. Yerleşim Yerlerinin Birbirine Göre Mesafesi

4.7.6. Peyzaj

İnsan oğlu var oluşundan bu güne, doğayı kendi amaçları doğrultusunda bilinçsizce kullanmış ve sonuçta doğaya uyumlu olmayan ve genelde çirkin olarak nitelendirilebilecek birçok kültürel peyzajlar ortaya çıkarmıştır. Peyzaj, başka bir tanımla bulunduğumuz herhengi bir yerde bizi çevreleyen şeylerin tümüdür. Dağlar, tepeler, ovalar, vadiler, su yüzeyleri, nehirler, çeşitli bitki örtüsü ile arazi , bulut, yağmur vb. Gibi özellikler ile atmosfer, insan ve hayvan varlıklar, yapılar, yollar, taşıtlar ile yerleşim bölgeleri, peyzajın fiziki elemanlarını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra peyzaj, toplumların örf, adetlerini , kanunlarını ve kültürlerinin tüm sosyal desinini de kapsar. Peyzaj doğa ile insan ve onun kültürünün değişen oranlarda bir araya gelmiş işlemlerinin bir ürünü olarak ortaya çıkar[454].

[454] Atila Gül, "Peyzaj-İnsan ilişkisi ve Peyzaj Mimarlığı", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 1, 2000, 97-98.

Yukarıda söylediklerimize dayanarak Ramhormoz ovasıda bu kuralın bir istisnası olmadığı ve bu ovada yerleşimlerin doğal kaynaklar ve ticari yolların yakınında olduğu bu ovada önemli kültürel ilişkilere neden olduğu söylenmelidir. Bu doğrultuda 4.154 numaralı haritada düz çizgiler esas alınarak belirlenmiştir ki bitişik alanların birbirleriyle daha fazla bağlantısı olmuştur.

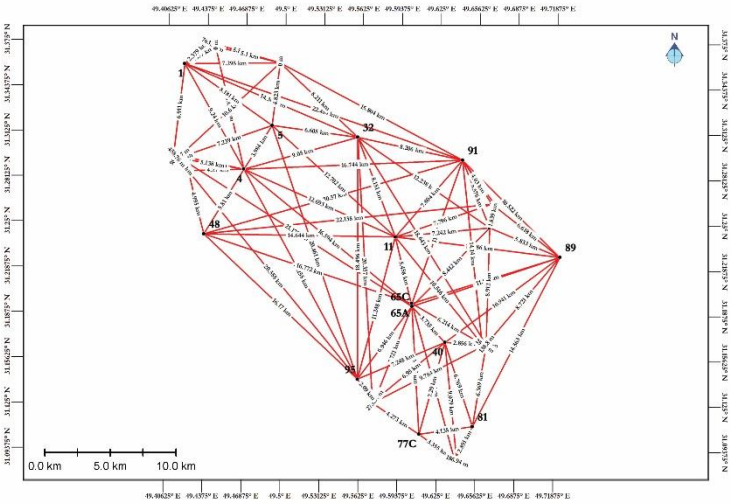

Harira 4.154. Yerleşimlerin İletişim Yollara Göre Mesafesi

Bunlara birlikte yerleşmelerin analizinde bir diğer önemli özellik de yerleşim boyutunuun değerlendirilmesidir. Bu gösterge, bölgelerin önemini ve bölgenin farklı zamanlardaki nüfusunu kabaca göstermektedir. yerleşimlerin büyüklüğünün ölçülmesi, yerleşimin iç ve dış ilişkileri için bir faktör olarak kabul edilebilir ve bununla birlikte, merkezi konumun özellikleri ve büyüklüğü gibi sitelerin birbirleriyle nasıl ilişkili olduğu hakkında bilgi edinebiliri. Çalışma alanında Akhaimenid dönemindeki sit alanlarının artması ve Geç Elam'dan Akhamenid dönemine geçiş nedeniyle bu kültürel alanda araştırma temeli bu dönemi dikkat almıştır. Alanların coğrafi konumları GIS haritasında bulunarak Ramhormoz ovasındaki çalışma alanlarının çoğunun ovanın kuzey ve güneyinde yer aldığı tespit edilmiştir. Buna dayanarak ve Geç Elam döneminde sitelerin dağılımı dikkate alındığında, Akhaimenid döneminde sitelerin sayısının arttığı ve alanlarının boyutunun genişlendiği söylenilebilir. Genel olarak daha bağımsız alanlara ve daha fazla bağlantıya sahip olan yerleşimler ovanın güney kesiminde yer almış olup, alanın kuzey kesimi ise su kaynaklarına ve yükseklere daha yakın olduğu söylenmelidir. Genel olarak tüm bu bilgilerin Zagros bölgesinin doğal ve coğrafi koşullarına göre ölçüldüğüsöylenilebilir. Bu vakalar, bu ovanın Akhaimenid öncesi dönemde müreffeh

olduğunu göstermektedir. Ancak Darius'un gelişiyle yol sisteminin genişletilmesinin yanı sıra ticaretin ve finansal birimlerin oluşturulması olduğunu söylemek mümkündür. Tüm bu sebepler Akhaimenid İmparatorluğu'nun farklı bölgelerindeki satraplıklar arasında kültürel ve ticari ilişkilerin kurulmasına yol açan faktörleri oluşturmuştur (Harita 4.153, 4.154).

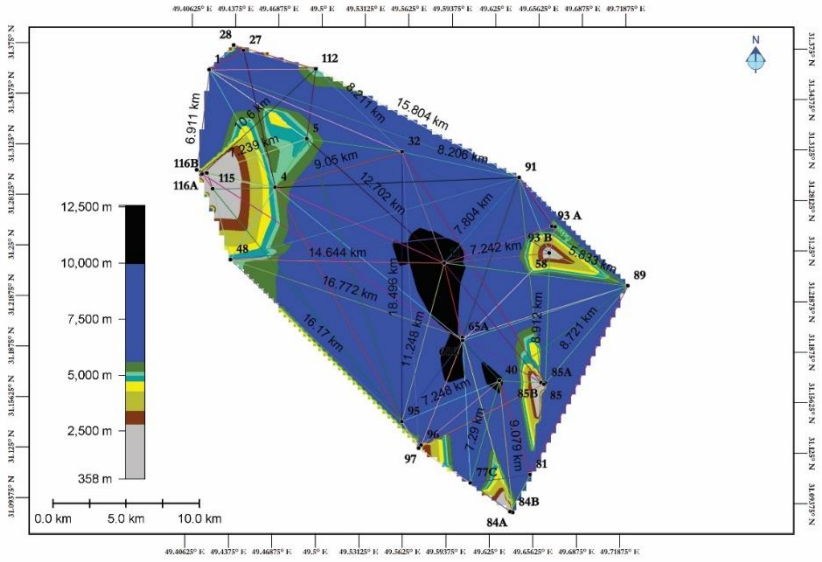

Harita 4.155. Yerleşimlerin Yollara Göre Mesafesi Ve Merkezi Konuma Sahip Yerleşimler Haritası

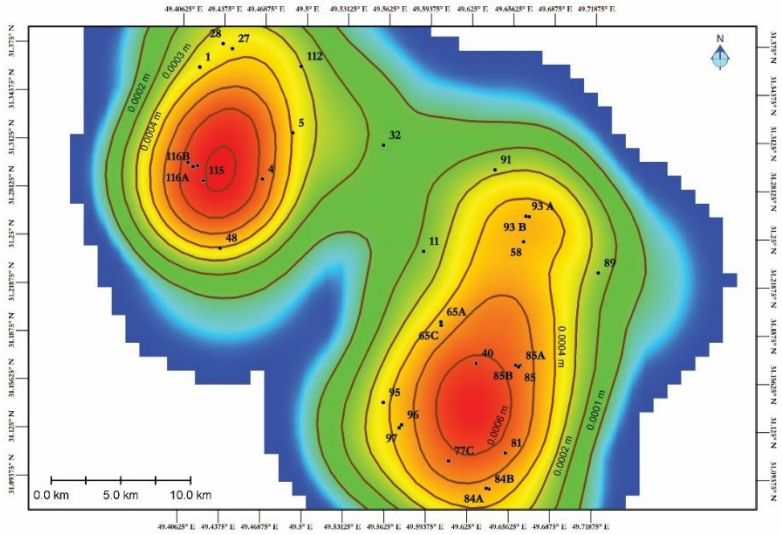

Harira 4.156. Yerleşimlerin Kültürel ve Ticari İlişkilerini Gösteren Harita

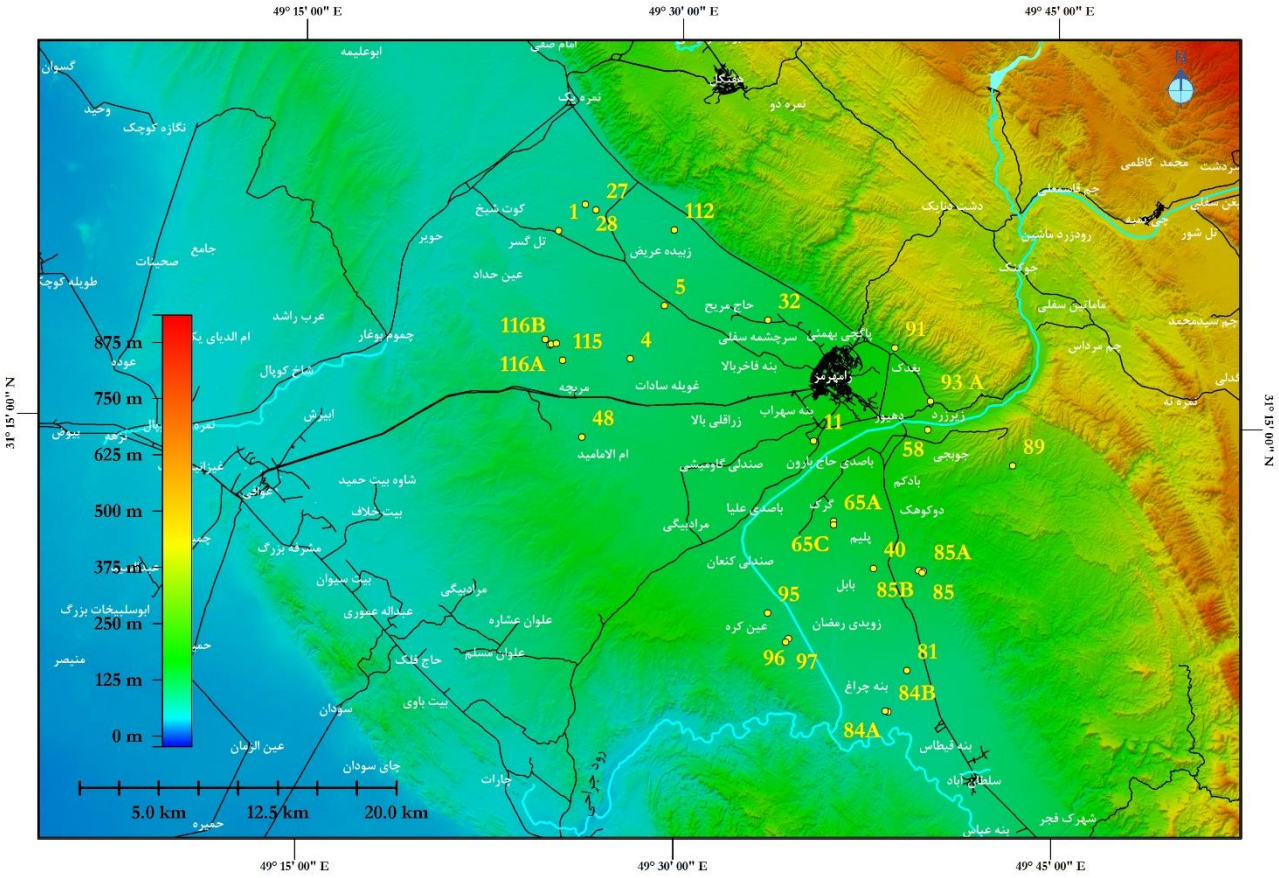

Haita 4.157. Ramhormoz Ovasında Akhaimenid Yerleşiminin Dağılımı

4.8. RAMHORMOZ OVASINDAN ELDE EDİLEN SERAMİKLERİN PETROGRAFİ VE XRF ANALİZİ

"Seramik Petrografi" kavramının arkeolojide karşılık bulmaya başladığı çalışmaların başında Anna Shepard tarafından yazılan "*Ceramics for the archaeologist*" isimli kitap gelmektedir[455]. Shepard'a ait "*Rio Grande Glaze-Paint pottery:* a test of petrographic analysis" başlıklı diğer bir yayınla birlikte arkeometrik araştırmalarda petrografik incelemelerin (özellikle seramikler için) ne kadar etkin bir teknik olduğu gözler önüne serilmiştir [456]Middleton, 1997). Tahribatlı bir yöntem olan seramik petrografisinde genel olarak numune bünyesinin tanımlanması ve buna göre örneklerin ayırt edilerek sınıflandırılması yapılmaktadır. Bu amaçla seramikten dilim şeklinde parça alınarak cam üzerinde sabitlenmekte ve inceltilerek kesiti hazırlanmaktadır. Hazırlanan kesitlerin uygun kalınlıkta olması görünürlük (veya çözünürlük) açısından oldukça önemlidir. Genelde ortalama olarak 3x10-2 mm kalınlıkta hazırlanan ince kesitler numuneye yeterli şeffaflığı kazandırmakta ve örneğin yapısal olarak gözlemlenerek incelenmesine olanak sağlamaktadır. Petrografide optik mikroskop kullanıldığından dolayı inceleme esnasında seramikleri tanımlayan belirleyici parametreler doğal olarak hammadde (mineral) ve/veya safsızlıkların optik özellikleridir (renk, dilinim, kırılma indisi vb.)[457].

4.8.1. Ramhormoz Ovasında Yer Alan Yerleşimlerden Seçilmiş Seramik Örneklerin Petrografi Analizi

Yeterli incelikte hazırlanan seramikler polarize mikroskop ile incelenmekte ve alınan görüntülerde seramiği oluşturan kilin (hamurun) yapısal özellikleri gözlemlenebilmektedir. Esasen kil matristeki plastik olmayan içeriklerin belirlenmesini amaçlayan petrografi ile hem hammaddeleri oluşturan taneler hem de safsızlıkların boyut, şekil ve dağılımları ortaya konulabilmektedir. Bu noktada tanımlanması gereken önemli kavramlardan biri "temper" malzemedir. Kil yataklarında bulunabilecek kuvars, feldspat gibi plastik olmayan malzemelere ek olarak bünyede yer alabilecek temper malzemeler

---

[455] A.O. Shepard, *Ceramics for the Archaeologist Carnegie Institution*, Washington 1956; A. Middleton, Ceramic Petrography, Rev. do Museu de Arqueologia e Etnologia, São Paulo, Suplement 2, 1997.

[456] A.o. Shepard, Rio Grande Glaze-Paint Pottery: a Test of Petrographic an analysis, F.R. Maston (Edt), Ceramics and Man, London, 1966; A.O. Shepard, *Ceramics for the Archaeologist Carnegie Institution*, 1956.

[457] Murat Bayazit, Arkeometride Seramik Petrografi, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2/2, 2017, 39.

(kalkerli malzemeler – kalsit, dolomit vb., grog, organik malzemeler – bitki kalıntısı, saman, gübre, kabuk, kemik vb.) seramik üretiminin temel adımlarını oluşturan şekillendirme, kurutma ve pişirim esnasında ürünü yapısal olarak ayakta tutmak ve dayanım kazandırmak amacıyla kullanılmaktadır. Ramhormoz ovasında yapılan arkeolojik çalışmalardan elde edilen Akhaimenid çanak çömlek örneklerinin petrografik sonuçlarına ulaşılmasını kolaylaştırmak için çalışmanın sonuçları Tablo 4.51 sunulmuştur. Bu tablo, çanak çömleklerin petrografik çalışmalarına dayanmaktadır. Tablonun ilk satırında çanak çömlek parçaları verilmiş ve ilk sütunda her çanak çömleğin adı ve numarası ayrı ayrı belirtilmiştir.

Seramik Sayısı	Yerleşim Adı
4	**İshan Embrij**
4	**Tepe Mehr Alnesa**
4	**Mohavateh Shifeh**
4	**Mohavateh Gale Sefid**
4	**Char Tagi**
4	**Tell-e Kaid**
5	**Tepe Karami**

Tablo 4.51. Örnek Sayısı ve Yerleşim Alanlarının İsimleri

Petrografik analiz için, yirmi dokuz çanak çömlek örneğinden 30 mikron kalınlığında 29 ince kesit hazırlandı ve daha sonra örnekler bir James Swift polarize mikroskopu ile incelendi. Tablo 4.52 görülebileceği gibi, bu çanak çömlek örneklerinde baskın doku siltli (mikrokristalin) ve kuvars mineralleri(fenokrist ve polikristal)demir oksit ve kalsit ile birlikte hemen hemen tüm örneklerde mevcuttur. Tabii ki, kuvars minerali içermeyen numune (Mehr Alnesa-6) hariç, bu numunelerdeki kuvars mineralleri, kalsit ile birlikte hamur içerisinde en yüksek bolluk ve yoğunluğa sahiptir. Mevcut kuvars genellikle ince taneli, fenokrist (tek kristal) ve sınırlı sayıda açılı kenarları olan polikristaldir ve bu da çömlekçinin çömlek yapımında bu mineralin bilinçli kullanımını göstermektedir. Bu örneklerdeki kuvars sıklığı, kuvars içermeyen numunelerden hamurda %30 kuvars içeren numunelere kadar değişmektedir.

Kalsit minerali, incelenen örneklerin çoğunun hamurunda görülebilen başka bir bileşendir. Bu mineral, hamurla birlikte veya hamurda ayrı parçalar ve fenokristaller olarak gözlenir. Beyaz Kale'nin 26 numaralı numunesinde maksimum% 10 bolluğa sahip

bu mineral farklı seramik parçaların hamurunda kalsit içermeyen numunelere kadar değişiklik gösterir. Çanak çömlek çalışmasında, mineral kalsit çanak çömleklerin ateşleme sıcaklığını incelemek için kullanılır. Kalsit veya karbonat esaslı mineraller 800 ° C sıcaklıkta ısı ile yok edilir ve bölgede karbonat oluşumlarının bol olduğu bölgenin jeolojisi nedeniyle çalışma çanak çömleklerinde kalsit minerallerinin bulunmaması bu seramikler için 800 ° santigrat 'den yüksek bir sıcaklığa işaret etmektedir. Kalsitli numunelerde, çanak çömleklerin pişme sıcaklığı 800 derecenin altındadır. amfibol mineralı ve mika, bazı numunelerin hamurlarında sınırlı ve dağınık şekilde ince taneler halinde bulunan diğer bileşenlerdir. plajiyoklaz mineralı da sınırlı sayıda örnekte küçük miktarlarda bulunmaktadır. Bu üç mineral (muskovit (mika), amfibol ve plajiyoklaz), magmatik kayaçlar ve bu tür kayalardan kaynaklanan tortularla ilgilidir. Yukarı akış alanlarında farklı tipte kireçtaşı ve tortul kayaçlar içeren tortu tipi sedimanlar sorunu olan Huzistan ovasının jeolojisi nedeniyle, bu mineralleri içeren hamurların kullanılması, bu türü seramiklerin menşei yerli veya ithal olup veya olmaması hakkında daha fazla çalışma ihtiyacı hissedilir. Grog parçaları, çanak çömleklerin hamurunda dolgu maddesi veya temper olarak kullanılan önceki çanak çömleklerin kalıntıları veya kil parçalarından oluşmaktadır. Bu örneklerde Mehr Al-Nisa tepesinden 3 ve 11 numaralı çanak çömlekler ve bir ölçüde char tagi yerleşiminin 3 numaralı çanak çömlek parçaların, hamurlarında grog parçaları iri taneler olarak görülebilmektedir. Bu parçalar diğer örneklerde mevcut değildir. Bir diğer ilginç fenomen ise karami 2, karami 13 ve Gale sefid 6 numunenin hamurundaki boşlukta gözlenen ikincil işlem sonucunda meydana gelen silika oluşumu (ikincil silika) olgusudur. İki numune (Mehr Al Nesa-6 ve Mehr Al Nesa-11) porfirik ve heterojen dokuya sahiptir. Bu örneklerde dolgu olarak büyük kalsit ve grog parçaları kullanılmıştır. Diğer örnekler siltli veya ince taneli bir dokuya sahiptir. Genel bir bakışta, yüzde olarak görülebilen farklılıklar dışında, Karami-İshan Embrig-CharTagi-Gala-e-Sefid-Shife ve Tell-e Kaid olmak üzere altı alanın örnekleri, yapı ve kompozisyon açısından ortak kökene sahiptir. Bileşim ve yapı açısından, MerAl Nesa Tepesi temelde diğer site örneklerinden farklıdır ve her bir sitenin aşağıdaki petrografik açıklamasında ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

Number of Sample	Qz (Clean)	Qz (Cloudy)	Fe-oxid	Cc	Pl	AM &PX	Mica	grog	chert	Texture
Amberig-1	*	*	*	*	-	-	–	–	–	siltli
Amberig-2	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Amberig-3	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Amberig-8	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Nesa-1	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Nesa-6	–	–	*	*	–	–	–	*	–	heterojen
Nesa-10	*	*	*	–	–	–	–	–	–	siltli
Nesa-11	*	*	*	*	–	–	–	*	–	heterojen
Shifeh-3	*	*	*	*	tr	–	–	–	–	siltli
Shifeh-5	*	*	*	–	–	–	*	–	tr	siltli
Shifeh-6	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Shifeh-11	*	*	*	–	–	–	–	–	–	siltli
Ch-Taghi-3	*	*	*	–	tr	*	*	tr	–	siltli
Ch-Taghi-5	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Ch-Taghi-7	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Ch-Taghi-9	*	*	*	*	tr	*	*	–	–	siltli
Sefid-4	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Sefid-6	*	*	*	–	–	*	*	–	**	siltli
Sefid-12	*	*	*	–	–	*	*	–	–	siltli
Sefid-26	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Kayod-3	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Kayod-4	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Kayod-14	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Kayod-16	*	*	*	–	–	*	*	–	–	siltli
Karami-1	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Karami-2	*	*	*	–	–	*	*	–	**	siltli
Karami-4	*	*	*	*	–	–	–	–	–	siltli
Karami-9	*	*	*	*	–	*	*	–	–	siltli
Karami-13	*	*	*	–	–	*	*	–	**	siltli

Tablo 4.52. Ramhormoz Ovasinin (Khuzestan Vilayeti) Yedi Yerleşimin Çanak Çömleklerin Petrografik Incelemesinin Sonuçlari

İshan Embrig Çanak Çömleğinin Petrografisi

İshan Embrig-1: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, demir oksit

İshan Embrig-2: Karbonat hamurlu silt dokusu

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, amfibol ve mika (muskovit), demir oksit

İshan Embrig 3: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, amfibol ve mika, demir oksit

İshan Embrig 8: Karbonat hamurlu silt dokusu

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, amfibol ve mika, demir oksit

Tanım: Umbridge bölgesinin üç örneği (2-3-8) siltli doku ve benzer bileşime sahiptir. Bu örnekte kuvars ve kalsit mineralleri hamurun ana bileşenleri olup, hamurda az miktarda amfibol ve mika mineralleri görülmektedir. 1 numaralı numunede siltli doku, kuvars minerali ve kalsit görülmekte ancak amfibol ve mika mineralleri hamurda bulunmamaktadır. Tüm numunelerde kalsit varlığı, 800 ° C'nin altında bir pişirme sıcaklığına işaret etmektedir.

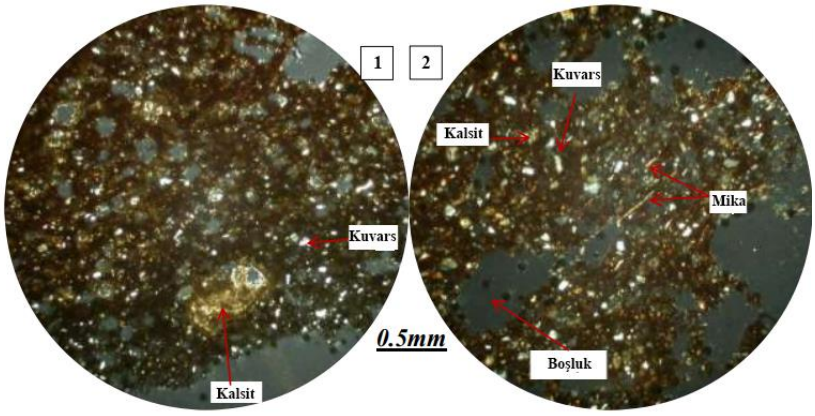

Şekil 4.1 - Fotomikrograf, Umbridge 1 Numunesi, Xpl Işiği, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Karbonat Hamurunda Kuvars Minerali Ve Kalsit.

Şekil 4.2 - Fotomikrograf, Umbridge 3 Numunesi, Xpl Işiği, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali, Kalsit ve Mika (muskovit) Hamurda Görülmektedir. Mevcut Olan Boş Alan Koyu Rengindedir.

Mehr Al Nesa Çanak Çömleğinin Petrografisi

Mehr Al Nesa-1: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, amfibol ve mika, demir oksit

Mehr Al Nesa6: Karbonatsız hamurlu heterojen doku

İçindekiler: kaba kalsit, grog

Mehr AlNesa10: karbonat içermeyen ve homojen Hamur içeren siltli doku

İçindekiler: Kuvars, demir oksit

Mehr Al Nesa11: Karbonat hamurlu heterojen doku

İçindekiler: kalsit, grog ve kuvars

Tanım: Mehr Al-Nesa yerleşiminin dört örneği, dört farklı kompozisyonu vardır. Mehr Al Nesa 1 numunesi siltli veya ince taneli bir dokuya sahiptir ve hamuru kuvars, kalsit, amfibol ve piroksen içerir. Mehr Al Nisa 6 numunesi heterojen bir dokuya sahiptir ve çok gözeneklidir. Hamur kuvars mineralinden yoksun olup büyük kalsit parçaları, grog ile birlikte dolgu maddesi veya tempera olarak görünür. Mehr Al Nesa 10 numunesi kil hamuruna (kaolin ??) sahiptir, tamamen homojendir, kalsit içermez ve kuvars içerir. Mehr Al Nesa 11 numunesi karbonat hamurlu ve karbonat hamurunda kalsit ve kuvars ile birlikte büyük parçalar halinde grog görülmektedir.

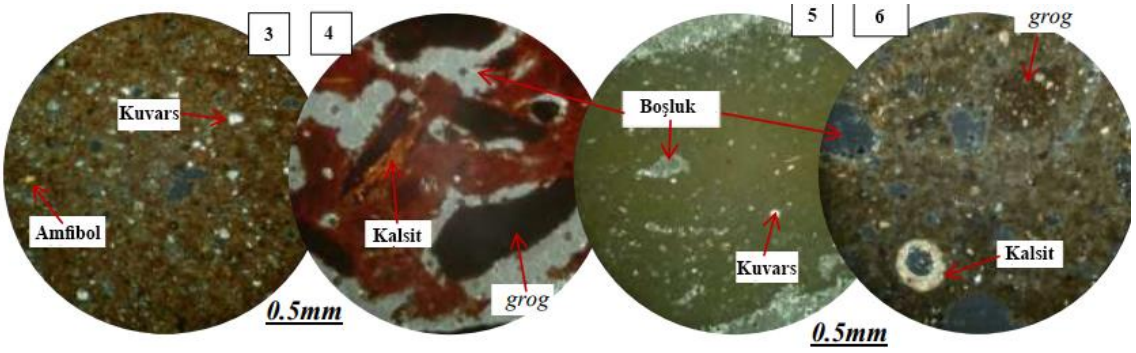

Şekil 4.3 - Fotomikrograf, Mehr Al Nisa 1 Numunesi, Xpl Işiği, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali Ve Kalsit, Karbonat Hamurunda Amfibol

Şekil 4.4 - Fotomikrograf, Mehr Al Nisa Örneği 6, Xpl Işiği, 2,7 mm Görüş AlanI, Heterojen Doku (Porfirik), Görüntünün Merkezinde Büyük Grog Parçalari ve Kalsit. Hamur, Kuvars Minerali İçermez.

Şekil 4. 5 - Fotomikrograf, Mehr Al Nesa Örneği 10, Xpl Işiği, Görüş Alanı Uzunluğu 2.7 Mm, Homojen Silt Dokusu, Kil Hamurlu (Kaolin).

Şekil 4.6 - Hamurda Fotomikrograf, Mehr Al Nesa11 Numunesi, XPL Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Grog Bileşenleri, Kalsit ve Kuvars Minerali Görülmektedir. Karanlık XPL (Çapraz geçiş) Işığında Boş Alan Görülmektedir

Şife Alanının Çanak Çömleğinin Petrografisi

Şife 3: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, plajiyoklaz, demir oksit

Şife 5: Karbonat olmayan hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika ve demir oksit

Şife 6: Karbonat olmayan hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika ve demir oksit

Şife18: Karbonat olmayan hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars ve demir oksit

Tanım: Şife alanının dört örneği, kompozisyon ve yapı bakımından neredeyse aynı benzerlikte olup yanı sıra İshan Embrij Tepesinin örnekleri ile de benzerlik göstermektedir. Numunelerin yapısı ince taneli siltli olup, kalsit ve kuvars mineralleri çanak çömlek hamurundaki iki ana bileşendir. Temel fark, 3. ve 11. numunelerde mikanın bulunmamasıdır. 800 santigrat derecenin üzerinde pişirme sıcaklığı nedeniyle numune 11 kalsit içermez.

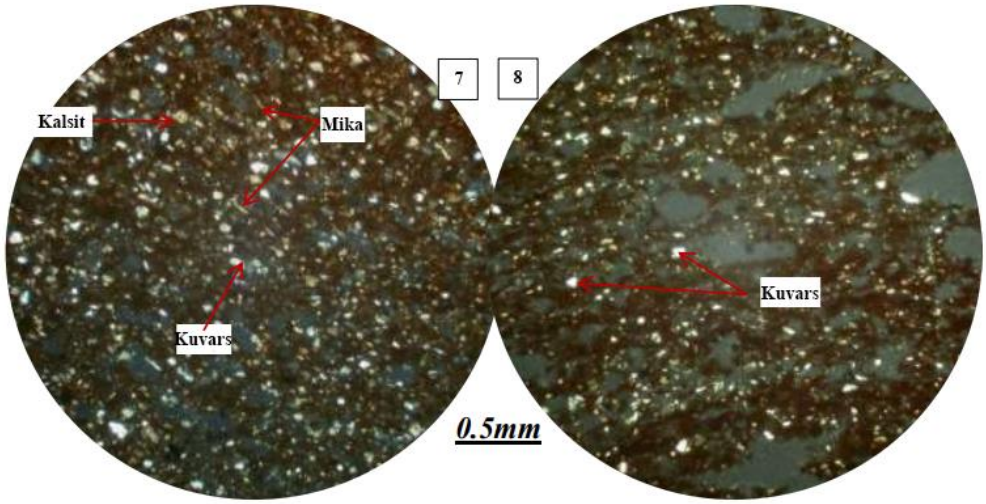

Şekil 4. 7- Fotomikrograf, Sife 5 Numunesi, Xpl Işiği, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali Ve Kalsit, Çanak Çömlek Hamurunda Mika

Şekil 4.8- Fotomikrograf, Şife11 Numunesi, Xpl Işiği, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Karbonat Olmayan Hamur, Birçok İnce Taneli Kuvars Parçasi. Bu Numunenin Temel Farkı, Şife 5 ve 6 Numunesinde Mika Mineralinin Varliği ve Şife 3 ve 11 Numunesinde Bulunmamasidir.

Char Tagi Alanının Çanak Çömlek Petrografisi

Char Tagi 3: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, grog, plajiyoklaz, demir oksit

Char Tagi5: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol ve demir oksit

Char Tagi 7: karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol ve demir oksit

Char Tagi 9: karbonat olmayan hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol, plajiyoklaz ve demir oksit

Tanım: Şife alanının dört örneği, bileşim ve yapı açısından neredeyse benzerdir ve temel fark, hamurdaki her bir bileşenin frekans yüzdesidir.

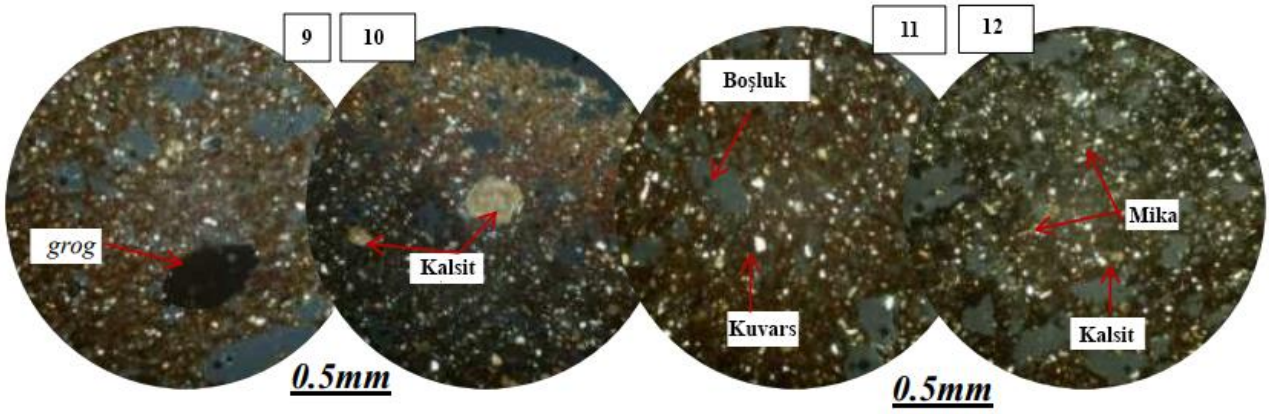

Şekil 4.9 - Fotomikrograf, Char Tagi 3 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali Ve Kalsit, Grog

Şekil 4.10 - Fotomikrograf, Char Tagi 5 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Görüntünün merkezinde kalsit minerali. Görüntünün kenarı, fırının pişirme koşullarından dolayı merkezden daha açık Bir Renge Sahiptir ve Kompozisyonun Değiştirilmesiyle Hiçbir İlgisi yoktur.

Şekil 4.11 - Fotomikrograf, Char Tagi 7 numunesi, XPL Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali ve Kalsit Numunenin Ana Bileşenleridir.

Şekil 4.12 - Fotomikrograf, Char Tagi 9 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Mika, Kuvars Ve Kalsit Görüntüde Görülebilir.

Tell-E Kaid Yerleşiminin Çanak Çömlek Petrografisi

Tell-e Kaid 3: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol, demir oksit

Tell-e Kaid 4: Karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol, plajiyoklaz ve demir oksit

Tell-e Kaid14: Karbonat olmayan hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol ve demir oksit

Tell-e Kaid 16: Karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, mika, amfibol ve demir oksit

Tanım: Tell-e kaid'ın dört numunesi kompozisyon ve yapı olarak hemen hemen benzer ve Char Tagi ve Shife numunelerine benzerdir. Bu seramiklerde görülen ana fark, hamurdaki bileşenlerin her birinin frekans yüzdesidir. Tell-e kaid Numune 14 de kalsit en yüksek frekansa sahiptir ve Numune 16 da (Kaid-16), yüksek ısıda pişirilmiş nedeniyle kalsit gözlenmez.

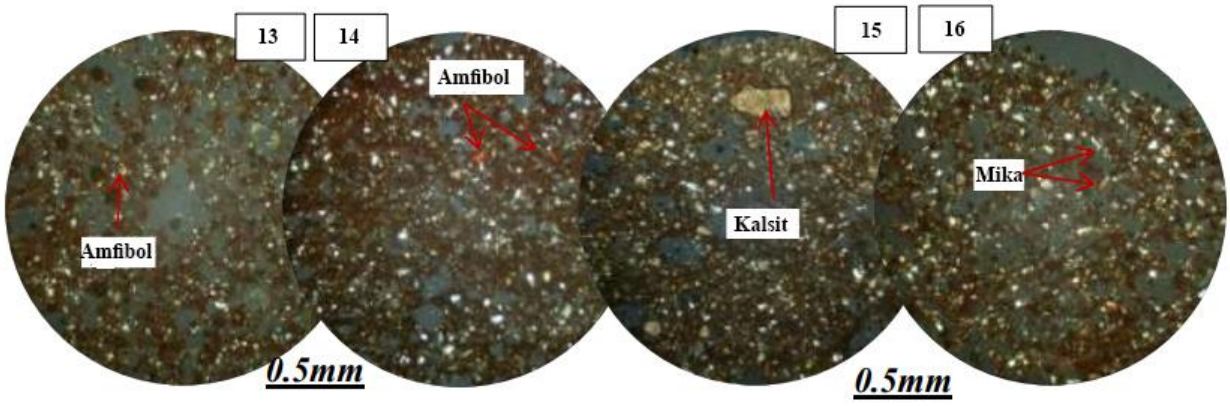

Şekil 4.13 - Fotomikrograf, Tell-e Kiad 3 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Ve Kalsit Mineral Ve Amfibol

Şekil 4.14 - Fotomikrograf, Tell-e Kiad 4 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali, Amfibol Ve Kalsit

Şekil 4.15 - Fotomikrograf, Tell-e Kiad14 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kalsit Ve Kuvars Minerali

Şekil 4.16 - Fotomikrograf, Tell-e Kiad16 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Mika Minerali Ve Kuvars Görüntüde Görülebilmektedir.

Gale Sefid Çanak Çömleğinin Petrografisi

Gale Sefid 4: Karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, demir oksit

Gale Sefid 6: Karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol, demir oksit ve ikincil silika

Gale Sefid 12: Karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, mika, amfibol ve demir oksit

Gale Sefid 26: Karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: Kalsit, ince taneli kuvars, mika, amfibol ve demir oksit

Tanım: Gale Sefid alanın dört örneği, kompozisyon ve yapı bakımından neredeyse benzerdir. Bu örnekte tüm örneklerde kuvars, mika ve amfibol mineralleri görülmektedir. Gale Sefid 6 ve 12 örneklerinde yüksek pişirme ısısından dolayı kalsit görülmez. İkincil silika oluşumu (silika oluşumu) fenomeni de 6 numaralı numunede görülmektedir.

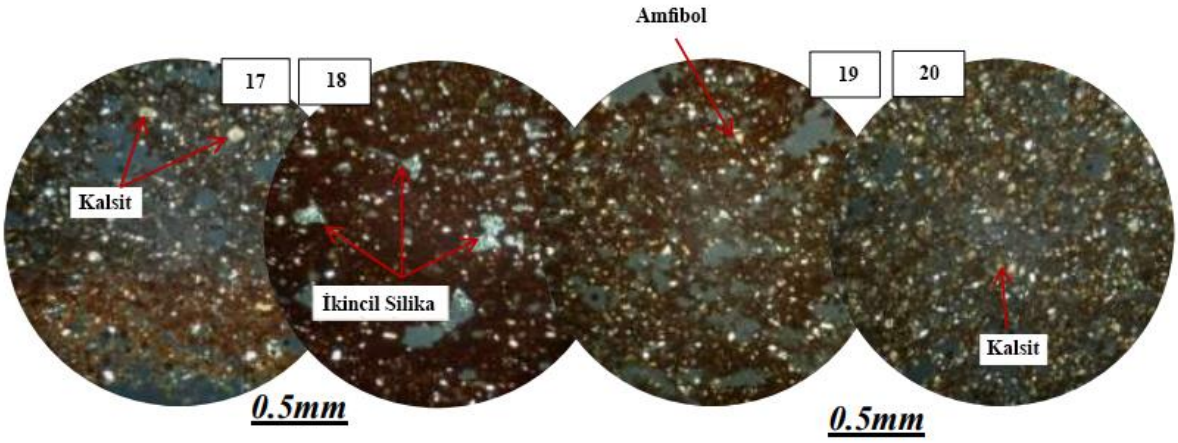

Şekil 4.17 - Fotomikrograf, Gale Sefid örneği - 4, XPL Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali ve Kalsit. Fırının Pişirme Koşulları ve Fırındaki Oksijen Miktarı Nedeniyle Görüntünün Kenarı Merkezden Daha Açık Renktedir.

Şekil 4.18 - Fotomikrograf, Gale Sefid Örneği - 6, XPL Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Boş Alanda İkincil Silika Oluşumu, Görüntü merkezi.

Şekil 4.19 - Fotomikrograf, Gale Sefid Örneği - 12, Xpl Işığı, 2,7 mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Amfibol Mineralli Kuvars İnce Taneli Mineral

Şekil 4.20 - Fotomikrograf, Gale Sefid Numunesi - 26, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Numune Hamurundaki Kalsit Minerali Ve Kuvars.

Karami Yerleşimin Çanak Çömlek Petrografisi

Tell-e Karami 1: karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit, mika, amfibol, demir oksit

Tell-e Karami 2: karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, mika, amfibol, demir oksit ve ikincil silika

Tell-e Karami 4: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, kalsit ve demir oksit

Tell-e Karami 9: karbonat hamurlu siltli doku

İçindekiler: Kalsit, ince taneli kuvars, mika, amfibol ve demir oksit

Tell-e Karami 13: karbonat içermeyen hamurlu siltli doku

İçindekiler: ince taneli kuvars, mika, amfibol, demir oksit ve ikincil silika

Tanım: Tell-e Karaminin beş örneğinden, iki örnek karbonat bileşimine (örnek 4-9) ve üç örnek (1-2-13) karbonat olmayan hamura sahiptir. Örnekler, bileşenlerin bileşimi açısından benzerdir ve ana farkı, bileşenlerin sıklık yüzdesindedir. Çanak çömlek pişirilirken sıcaklık değişiminden dolayı iki numune (2-13) karbonat içermez. İkincil silika oluşumu (silika oluşumu) olgusu da 2-13 numaralı numunede görülmektedir.

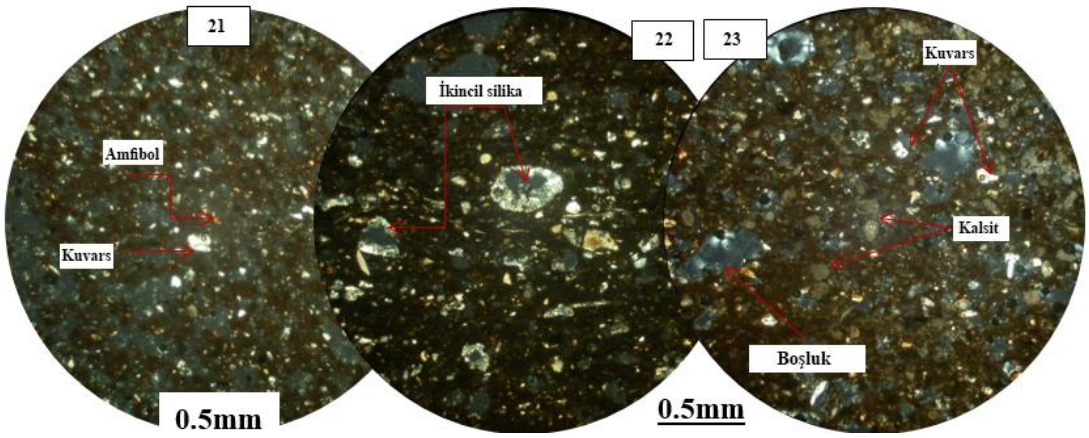

Şekil 4.21 - Fotomikrograf,Tell-E Karami 1 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvars Minerali, Amfibol Ve Kalsit Hamurda Görülmektedir.

Şekil 4.22- fotomikrograf, tell-e karami 2 numunesi, xpl ışığı, 2,7 mm görüş alanı, siltli doku, boş alanda ikincil silika oluşumu, Görüntü merkezi.

Şekil 4.23 - Fotomikrograf, Tell-E Karami 4 Numunesi, Xpl Işığı, 2,7 Mm Görüş Alanı, Siltli Doku, Kuvarslı Bol Kalsit Minerali.

4.8.2. XRF Analizi

Seramiklerin arkeometrik olarak incelenmesinde genellikle kimyasal ve mineralojik analiz teknikleri ön plana çıkmaktadır. Bunlar arasından sıklıkla tercih edilenler sayılacak olunursa; XRF, XRD, FTIR, Raman, petrografi, SEM/EDX, Mossbauer, atomik absorpsiyon spektroskopisi (AAS) gibi metotlar karakterizasyon sürecinde yer alan başlıca tekniklerdir. XRF Analizinde Yapılan tüm işlemlerin ardından elde edilen sonuçlar önce kendi aralarında (her analiz için ayrı olarak; örneğin XRF sonuçları, XRD sonuçları vb.) sonra da karşılaştırmalı olarak bir bütün halinde yorumlanmaktadır. Arkeolojik olarak merak edilen sorulara cevap niteliğinde olan arkeometrik veriler her bilimsel çalışma gibi kendisinden sonraki araştırmalar için önemli bir basamak niteliğinde olacaktır[458].

Bu ovadan Mehr Al-Nisa 6, Gala-e-Sefid 6, Tel Kaid 16, Char Tagi 7, Şife 18, Tell-e Karami 9, Embrige 3 ve 8 örnekleri X-RF analizi için değerlendirildi. Bu örneklerde, üç grup mikroskobik olarak tanımlandı.

İlk grup Mehr Al-Nisa bölgesinden 6 numaralı numunedir. Tamamen gözenekli bir dokuya sahip olup kuvars minerali içermez. Bu örnekte, kalsit minerali ile birlikte büyük demir bileşikleri parçaları hamurda iri taneler olarak görülmektedir.

İkinci grup, Gale Sefid'den 6 No'lu, Tell-e Kaid'den 16 No'lu, Şife alanından No. 18, Embrige Tepesinden No. 3 ve 8'den bu kategoride en yaygın olan örnek seramiklerdir. Bu gruptaki kuvars mineralleri hamurdaki oluşumlarda en yüksek yoğunluğa %20-30 sıklıkta sahiptir. Aynı zamanda mineral kalsit (karbonat) içermez ve kuvars ile birlikte amfibol minerali ve plajiyoklaz hamurda az miktarda bulunur. Ayrıca, nispeten sınırlı bir boş alana sahiptir.

Üçüncü grup, ince dokulu ve heterojen siltli Char Tagi 7 No'lu ve Karami Höyüğünün 9 No'lu örneklerini içermektedir. Bu gruptaki hamurlarda hemen hemen en bol miktarda kalsit minerali bulunur ve bu çanak çömleklerin ana oluşumlarını kuvars ile birlikte oluştururlar. Ayrıca bu çanak çömleklerin hamurları mika ve amfibol içermez ve ikinci gruba göre daha heterojen bir dokuya sahiptir.

[458]Bayazit, Arkeometride Seramik Petrografi, 38-39.

Ramhormoz ovasından elde edilen 8 adet çanak çömlek numunesi üzerinde yapılan X-RF analizinde aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

Bu örneklerin oluşumlarında silika (Sio2) en yüksek frekansa sahiptir, bu oksit 45,6 ile 65.6 arasındaki frekans ile en yüksek yüzdeyi göstermektedir. En düşük silika frekansı, petrografik analiz verileriyle tamamen tutarlı olan Mehr Al-Nesa 6 numunesine aittir ve bu numunede mikroskobik kesitte kuvars mineraline rastlanmamıştır.

Bu arada Gale Sefid'in 6 numaralı numunesi hamurdaki en yüksek kuvars yoğunluğunu gösterir ve bu bolluğun XRF analizinde %56,6'dır. Ayrıca Tell-e Karami 9 No'lu numunede karbonat minerali yüksek frekansa sahiptir ve XRF analizinde %16,5 ile doğrulanmıştır.

Tell -e Karami 9, Chaar Tagi 7, Embrige 8 ve Mehr Al-Nesa 6 numunelerde, mikroskobik kanıtlarla doğrulanan en yüksek karbonat yüzdesine sahiptir.Fe2o3'ün (demir Fe2o3) en yüksek frekansı, hamurda büyük miktarda kırmızı demir bileşiklerinin görülebildiği Mehr Al-Nisa No. 6 numunesiyle ilgilidir.

Aşağıdaki sonuçlar, en yüksek frekansa sahip olan silika ile karşılaştırıldığında oksitlerin frekansının çizilen ikili diyagramlarında çıkarılmaktadır.

Mgo'nun Sio2'ye göre değişimlerinde: Mehr Al-Nesa No. 6 ve Tell-e Karami No. 9 seramik örnekleri en düşük ve en yüksek Mgo miktarını göstermekte ve diğer örneklerden ayrılmaktadır (Grafik 4.55).

Karbonat (Cao) diyagramında Tell-e Karami'nin 9 No'lu numunesi ve Mehr Al-Nesa No. 6'nın diğer numunelerden ayrı olduğu görülmektedir (Grafik 4.56).

Sio2 ile K2o karşılaştırıldığı diyagramı: İshan Embrig 8 numunesinde esas olarak potasyum bileşikleri içeren seramik hamuru nedeni ile numunenin rengi açık krem iken diğer numuneler koyu renkdedir (Grafik 4.57).

Sio2'ye göre Na2O diyagramında İşan Embrige' 8 No'lu numunusinde yüksek miktarda sodyum oksit gösteriyor, ve bunun nedeni seramik hamurunun ana faktörü, kil bileşimidir (Grafik 4.58).

Mehr Al-Nesa'nın 6 numaralı örneğinin Sio2'ye göre alüminyum oksit (Al2o3) diyagramı, macunun bileşimi nedeniyle diğer örneklerden ayrılmaktadır (Grafik 4.59).

Fe2o3 - Sio2 diyagramındaki demir oksit bolluğu da Mehr Al-Nesa'nın 6 numaralı örneğinin en yüksek demir içeriğine sahip olduğunu göstermektedir (Grafik 4.60).

Son olarak petrografik gözlemler ve XRF analizine göre Mehr Al-Nesa 6 örneğinin petrografi ve XRF analizlerinde de açıkça görülen hamur bileşimi ve menşei açısından diğer örneklerden çok farklı olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca, Karami Tepesi'nin 9 No'lu ve İşan Embrig Tepesinin 8 No'lu örnekleri, kompozisyon açısından çok benzemektedirler.

Analiz edilen diğer örnekler ise bileşim bakımından birbirine benzerdir.

Sample / %	Mehalnesa 6	Gale Sefid 6	Tell-e Kaid 16	Tell-e Karami 9
Na2O	0.43	1.2	1.2	1.0
MgO	2.0	4.1	3.4	5.4
Al2O3	21.5	15.6	14.5	11.4
SiO2	45.3	65.6	63.6	47.9
P2O5	0.54	0.15	0.30	0.63
SO3	0.20	0.95	0.016	0.86
Cl	0.30	0.014	0.071	0.088
K2O	0.34	0.47	0.42	0.36
CaO	14.3	2.3	5.6	16.5
TiO2	1.00	0.82	0.78	0.60
MnO	0.026	-	0.016	0.013
Fe2O3	9.6	6.1	7.2	5.5
LOI	4.25	2.54	2.74	9.54

Tablo 4.53. XRF Analizi Seramiklerin Bileşiminde Belirlenen Yüzdeler

Sample / %	Şife 18	Char Tagi 7	İşan Embrij 3	İşan Embrij 8
Na2O	*2.1*	*0.73*	*0.78*	*2.1*
MgO	*4.4*	*4.2*	*3.4*	*3.8*
Al2O3	*14.3*	*13.8*	*13.3*	*11.9*
SiO2	*61.2*	*54.1*	*54.9*	*52.2*
P2O5	*0.30*	*0.39*	*0.40*	*0.67*
SO3	*0.54*	*0.21*	*1.4*	*1.1*
Cl	*0.47*	*0.050*	*0.036*	*0.95*
K2O	*0.41*	*0.34*	*0.40*	*0.51*
CaO	*6.3*	*10.7*	*10.2*	*12.7*
TiO2	*0.78*	*0.76*	*0.73*	*0.75*
MnO	*0.016*	*0.031*	*0.016*	*0.020*
Fe2O3	*6.8*	*8.0*	*7.7*	*5.8*
LOI	*2.25*	*6.39*	*6.54*	*7.38*

Tablo 4.54. XRF Analizi Seramiklerin Bileşiminde Belirlenen Yüzdeler

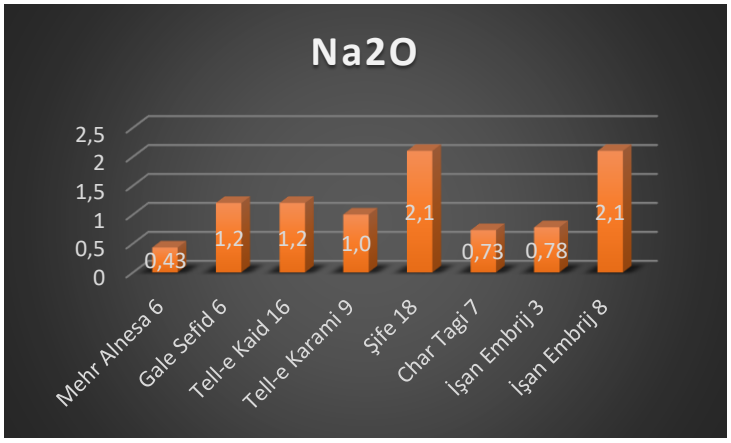

Grafik4.43. Seramik Bileşiminde Na2o Karşılaştırması

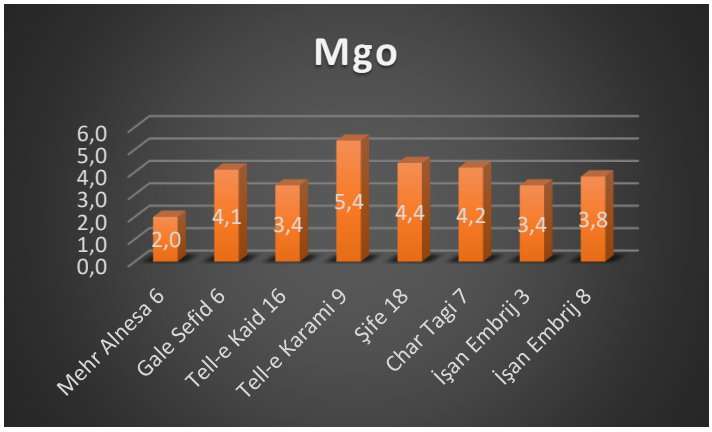

Grafik 4.44. Seramik Bileşiminde Mgo Karşılaştırması

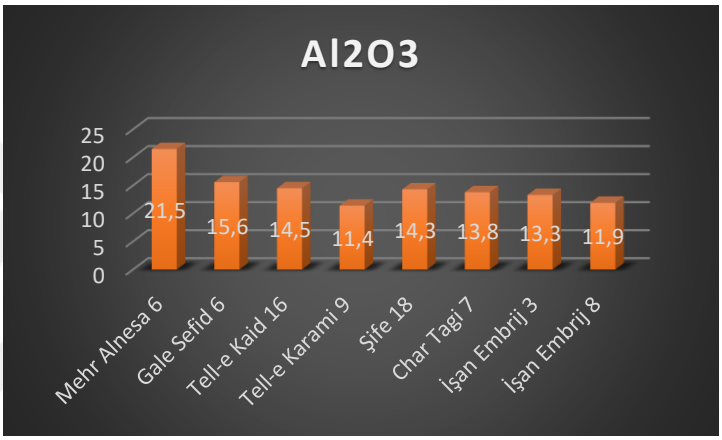

Grafik 4.45. Seramik Bileşiminde Al2o3 Karşılaştırması

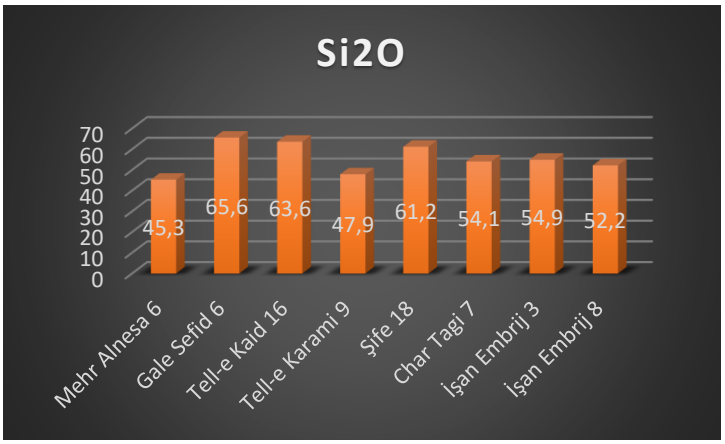

Grafik 4.46. Seramik Bileşiminde Si2o Karşılaştırması

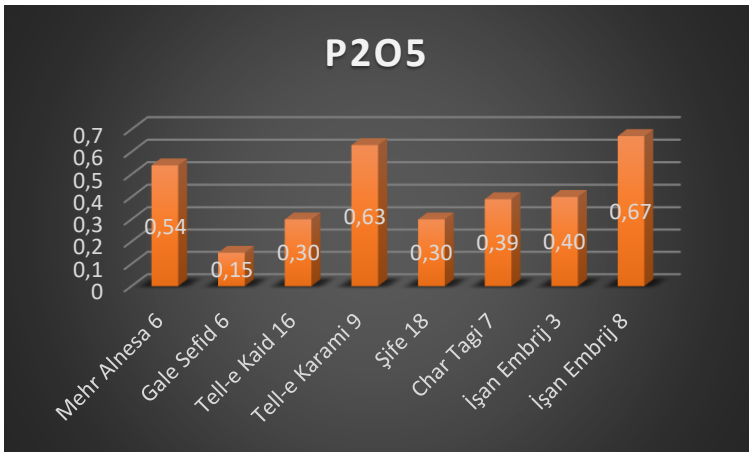

Grafik 4.47. Seramik Bileşiminde P2o5 Karşılaştırması

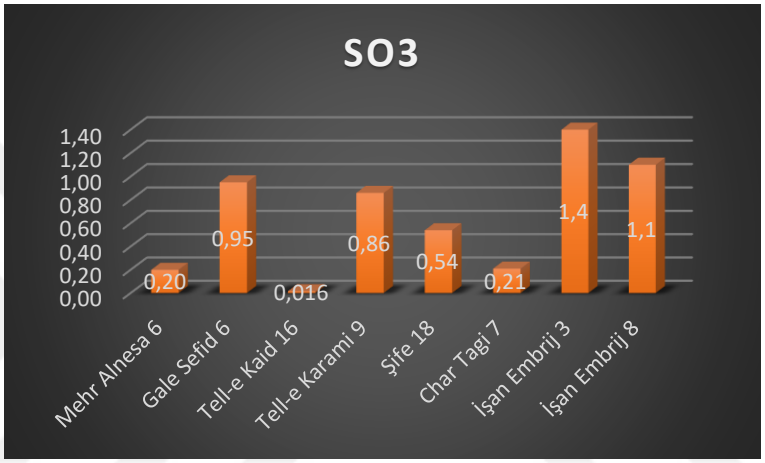

Grafik 4.48. Seramik Bileşiminde So3 Karşılaştırması

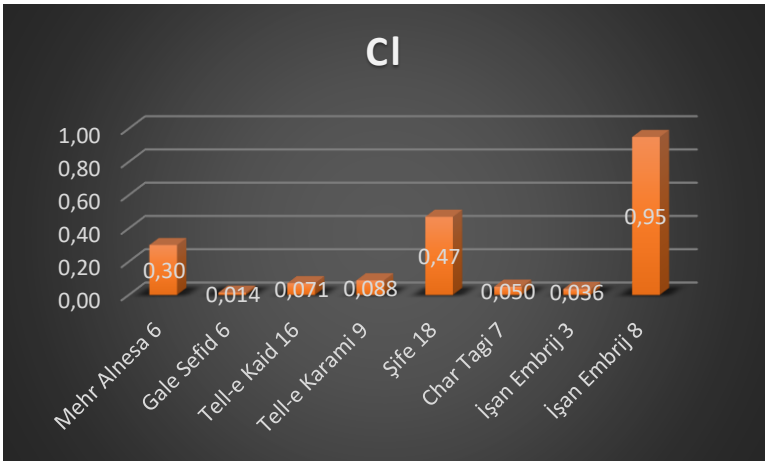

Grafik 4.49. Seramik Bileşiminde So3 Karşılaştırması

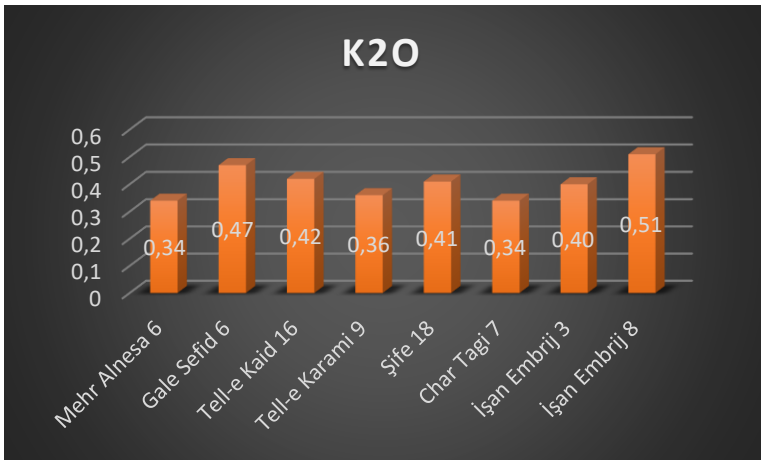

Grafik 4.50. Seramik Bileşiminde K2o Karşılaştırması

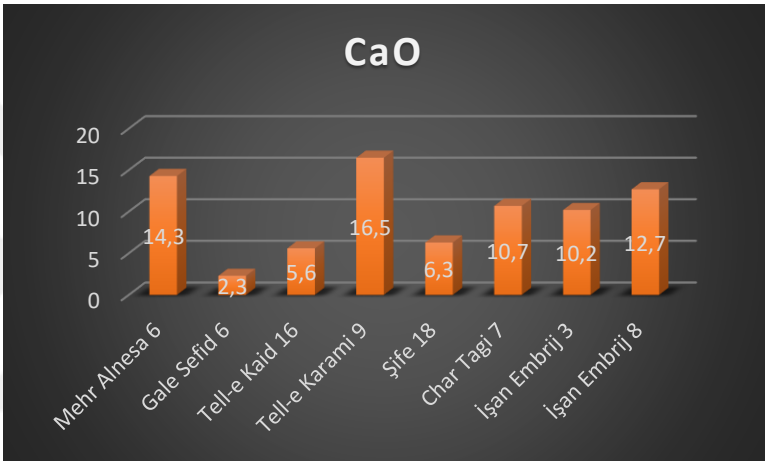

Grafik 4.51. Seramik Bileşiminde Ca2 Karşılaştırması

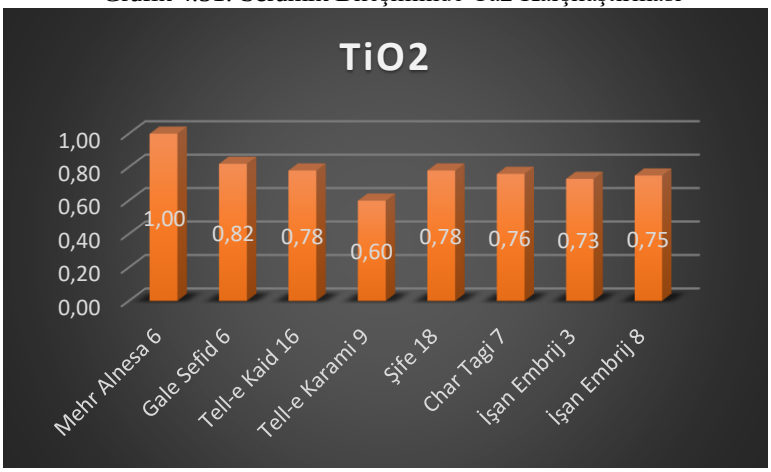

Grafik 4.52. Seramik Bileşiminde Tio2 Karşılaştırması

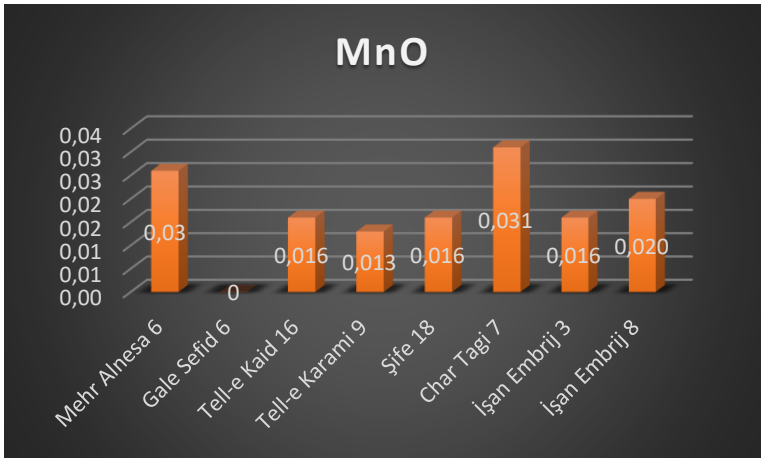

Grafik 4.53. Seramik Bileşiminde Mno Karşılaştırması

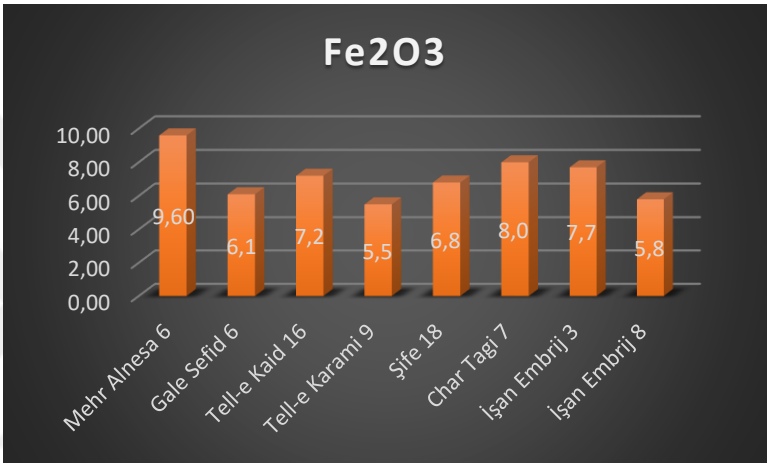

Grafik 4.54. Seramik Bileşiminde Fe2o3 Karşılaştırması

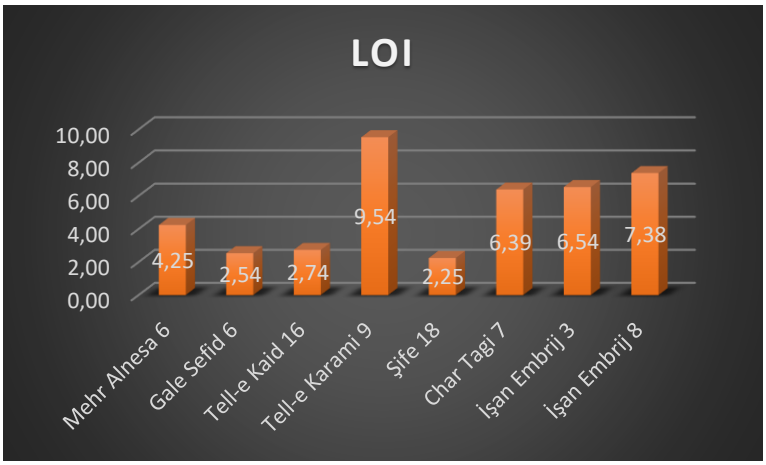

Grafik 4.55. Seramik Bileşiminde Loı Karşılaştırması

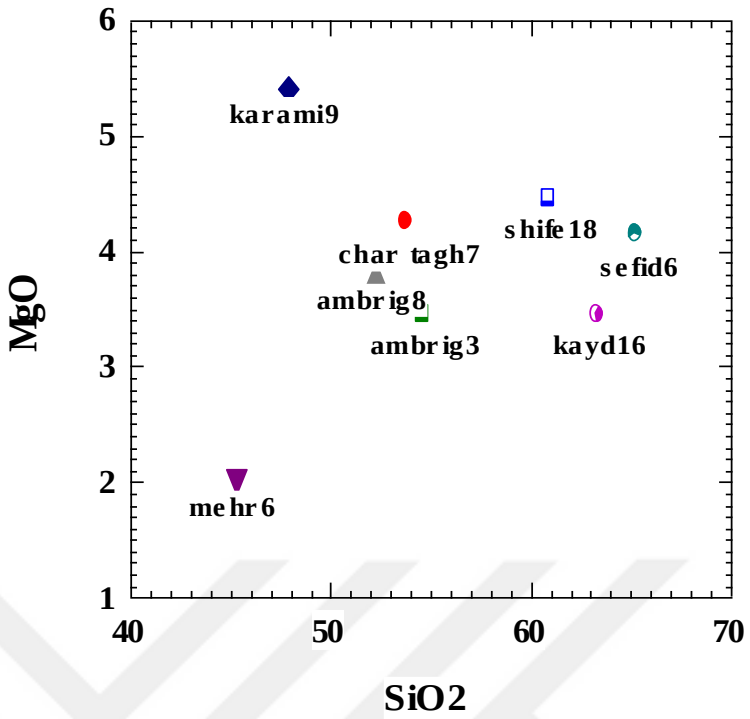

Grafik 4.56: Mgo – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

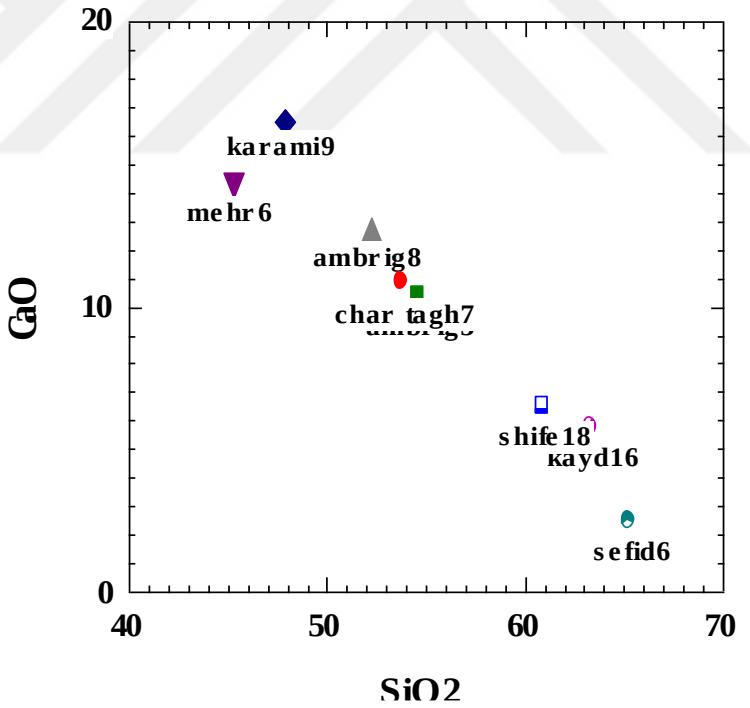

Grafik 4.57. Cao – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

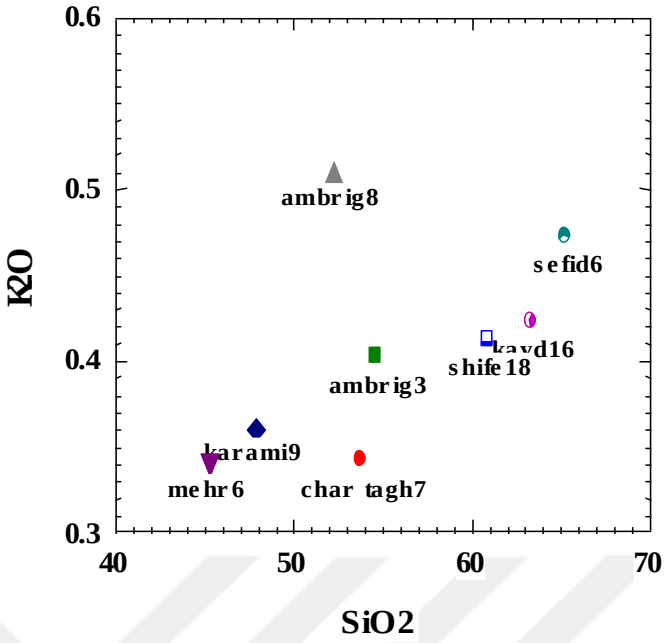

Grafik 4.58. K2O – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

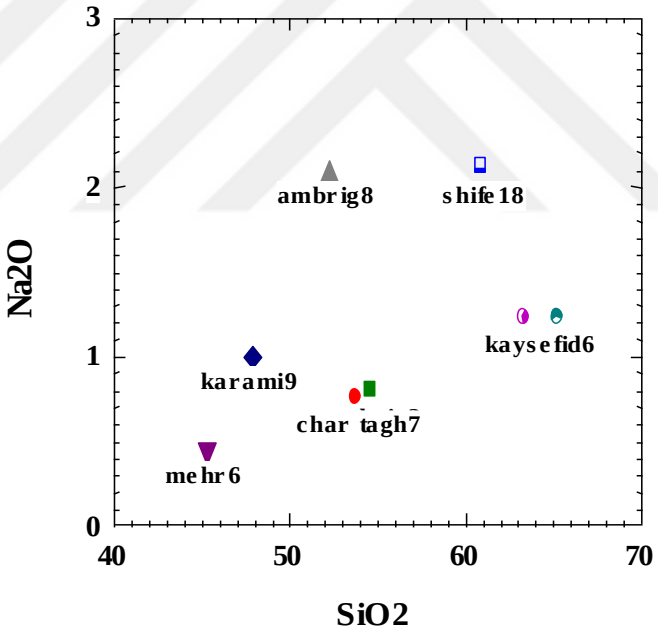

Grafik 4.59. Na2O – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

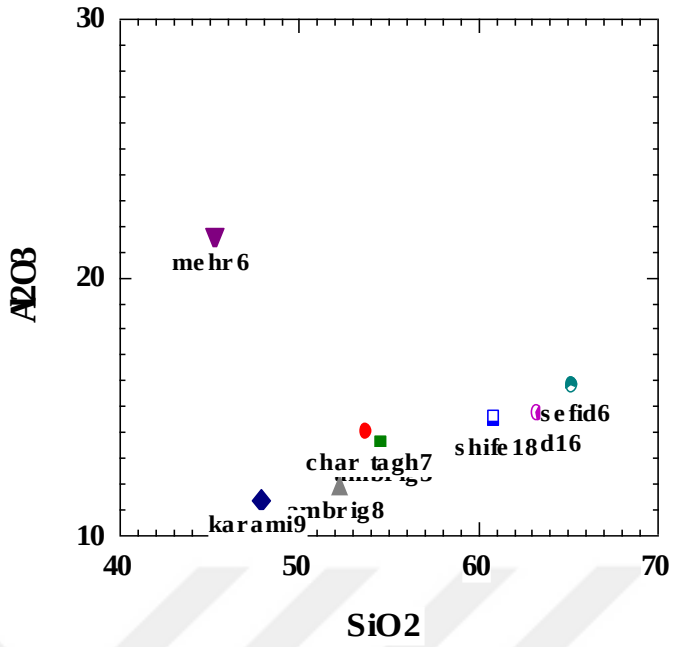

Grafik 4.60. Al2O3 – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

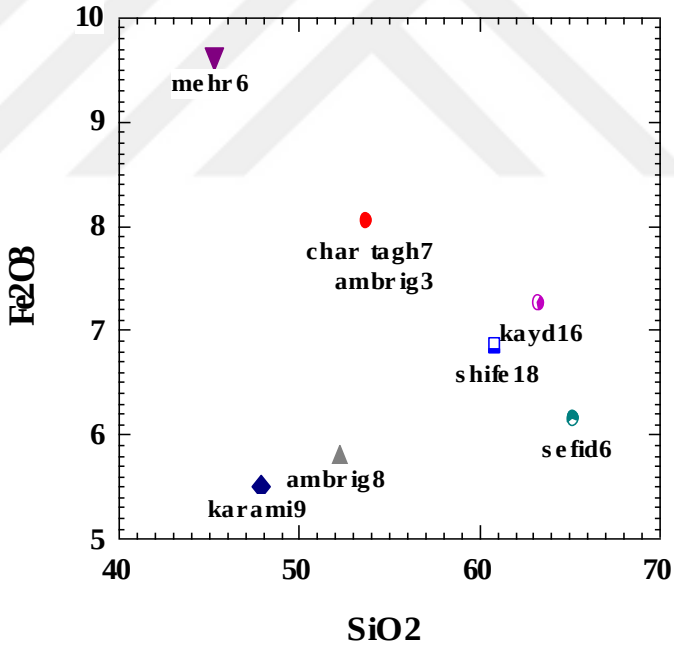

Grafik 4.61. Fe2O3 – SiO2'ye Göre Karşılaştırması

4.9. DEĞERLENDİRME

İran'ın güneybatısındaki Akhaimenidlerin varlığına, ilişkin bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. İran'ın güneybatı bölgesi, MÖ I.binyıl boyunca Mezopotamya ve Anadolu gibi çevre coğrafyalar ile kültürel, ekonomik ve politik etkileşimlerinde önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Akhaimenid döneminde bu bölgenin kültürel özelliklerinin ve etkileşimlerinin tanınmasında birçok belirsizlik vardır. Anekdot tanıtımı ve kültürel bulguların analizi, bölgenin kültürel belirsizliğinin açığa çıkarılmasına büyük katkı sağlayacaktı. Akhaimenid kültürünün İran medeniyetleri ve kültürünün gelişimdeki rolü hiç şüphesiz büyük önem taşımaktadır; ancak, bu dönemin arkeolojisi birçok belirsizliği beraberinde getirmektedir. Güneybatı İran'ın antik bölgeleri arasında en az arkeolojik araştırma Ramhormoz bölgesinde gerçekleştirilmiştir. Bu bilgi eksikliği, bu ovanın tarih öncesi çağlardan beri düzlükler ve dağlarda olan çeşitli uygarlıklar arasındaki ilişkide çok önemli bir rol oynadığını fark ettiğimizde bu coğrafya daha da önem kazanmaktadır. Akhaimenid döneminde bu bölgenin stratejik konumunu daha iyi anlamak için, Güneybatı İran'daki iller arasındaki yeni ayrıştırma hatlarına bakmadan bölgenin topoğrafyasına dikkat edilmelidir. Bu açıdan bakıldığında ise bu bölgenin konumu ovalar ve dağlar arasında süreklilik olarak yeri ve kuzey, doğu ve batı bölgeleri ile ilişkili olduğu anlaşılmaktadır. Bugüne değin, Ramhormoz ovasında, Akhaimenid döneminin konuşlandırılması hakkında ayrıntılı bir araştırma yürütülmemiştir. Bu bölge Akhaimenid döneminde İran, Mezopotamya ve Anadolu ilişkisi açısından büyük öneme sahiptirr. Bu nedenle söz konusu alanın sistematik olarak incelenmesi gerekmekteydi. Güneybatı İran'da Ramhormoz ovası'nda gerçekleştirmiş olduğumuz arkeolojik yüzey araştırması, Akhaimenid döneminde maddi kültürü ile ilgili soruları cevaplandırmaya yönelik hedefler ortaya koymaktadır. Arkeoloji biliminin yöntemsel olarak yeniden yapılandırılmasına yol açan bu hedefler, özellikle disiplinler arası çalışmayı gerekli kılmaktadır. İran arkeolojisinde, arkeoloji projeleri kapsamında yapılan yoğun arkeolojik kazılardan elde edilen veriler, sözü edilen yaklaşımların gelişiminin başlangıcını temsil etmektedir. Mezopotamya ve Anadolu'daki arkeolojik araştırmalarda geliştirilen kuramsal çalışmalar ve bazı "gelişim" modellerinin İran'daki arkeolojik çalışmalara uyarlanmasının, hedeflenen bazı soruların cevaplanmasına katkıda bulunduğu göz ardı edilemez. Özellikle bölgesel çapta yapılan araştırmalar, arkeolojik yerleşimlerin bir bütün olarak algılanması ve özgün unsurlarının ortaya konulması olanağını sunmaktadır.

Bununla birlikte Bu bölge (Ramhormoz ovası) Akhaimenid döneminde Susa-Persepolis kral yolu üzerinde yer alması oldukça büyük öneme sahiptir. Bu nedenle söz konusu alanın sistematik olarak incelenmesi gerekmekteydi. Ayrıca, geçmiş yıllarda GPS ve Uydu görüntüleri gibi modern digital teknolojiler kullanılmadığından dolayı bölgedeki Akhaimenid dönemine ait pek çok tanınmış önemli sitenin yeri doğru olarak tespit edilmemiştir. Yerleşimlerin mekansal dağılımının haritası günümüzün haritaları kadar hassasiyete sahip olmadığından, Akhaimenid döneminde bölgesel yayılımını netliğe kavuşturmak ve batı bölgelerde bulunan farklı yerleşimlerle kültürel ilişkisini ortaya çıkarmak için bu araştırmanın yapılması oldukça önemli idi.

Bu bölümün girişinde de değinildiği üzere Ramhormoz ovasında yazarın başkanlığında arkeoloji çalışması yapılmadan önce, Akhaimenid dönemiyle ilgili yerleşim sayısı ile ilgili olarak sadece 16 alandan bahsedilmiştir. Ancak, iklim ve toprak gibi tarıma elverişli ilk kanıtlara göre Kupal ve Sandali gibi büyük nehirlerin varlığı ve Susa-Persepolis kraliyet yolu gibi önemli bir ticaret yolu üzerinde olması, öte yandan, Susa ve Persepolis gibi Akhaimenid döneminin iki önemli başkentine yakın olması, Görünüşe göre bu düzlükteki Akhaimenid yerleşimlerin sayısı, açıklanan rakamdan çok daha yüksek olmalıydı. Çalışmada, hem önceki ekip tarafından belirlenen alanlar gözden geçirilmiş hem de Akhaimenid dönemiyle ilgili çok sayıda yeni alan belirlenmiştir. Çalışma sonucunda Ramhormozaz ovasında Akamenid yerleşimlerinin sayısı 16 dan artarak 36 yerleşime çıkmıştır. Bu sonuca erişim, bu ovanın Akha'menid döneminin arkeolojisinde çok önemli ve yaşamsaldır ve birçok teoriyi değiştirecektir. Bu çalışma öncesinde, önceki ekip tarafından bu ovada Akhaimenid dönemine ait yerleşim yerlerinin hektarlarının düşük olduğu ve mevsimlik göçebelerin kullanabileceği bir yer olduğu belirtilmişti[459], halbuki Arkeolojik kanıtlara dayanmakla birlikte, Ashurbanhipal Susa'ya saldırısından sonra bu alanların tahribatını ve güvenliğini neredeyse kaybettiği ve Akhaimenidlerin gelmesiyle bu alanlara güvenliğin geri döndüğü söylenebilir[460]. Yapılan araştırmalara göre söyleyebiliriz ki, Akhaimenidlerin gelmesiyle birlikte Akhaimenid döneminden önceki yerleşim alanları yeniden kullanılmaya başlanmış, yeni yerleşim alanları oluşturulmuş ve alanların boyutları Geç Elam dönemine göre daha büyük hale gelmiştir.

[459] Alizadeh, Ahmadzadeh va Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* 2016.
[460] Negahban, *Shush ya Kohantarin Markaz Shahrneshini Jahan,* 360.

Yaptığımız çalışmada tespit edilen birçok alanda çanak çömlek dağılımı nedeniyle ve bu alanların neredeyse tamamı Susa-Persepolis ticaret yolunun yakınında yer alması veya bu yol ile bağlantılı olması, öte yandan Ramhormoz ovasının zengin coğrafi koşullarının yanı sıra pek çok antik yerleşimi bugün malesef hala kullanılması, ve geriye kalan mimari kalıntılara göre Ramhormoz ovasında Akhaimenid döneminde birçok yerleşimin ticari veya siyasi kervanlarla doğrudan veya dolaylı ticari ilişkileri olan bu yerleşimlerin göçebe yeri olmaması ve aslında küçük köyler olduğunu söyleyebiliriz. Öyleki bu bağlantı, her tepeden toplanan kültürel materyallere dayanılarak kanıtlanabilir. Diğer bir deyişle, bu antik yerleşimlerin ticaret yolları boyunca oluşmasındaki ana faktör, bölge içi ve bölge dışı iletişimin kolay olması, özellikle Akhaimanid kültürlerinin evriminde önemli rol oynamıştır. Bu alanların Susa-Persepolis kraliyet yoluna yakınlığı, Susa-Persepolis kral yolu kalıntılarının elde edilmesine neden olan İsmail Yaghmaei başkanlığında geçtiğimiz yıllarda bu güzergah üzerinde yapılan arkeolojik faaliyetlere göre ispat edilebilir[461]. Susa-Persepolis yolu üzerinde yer alan yerleşimlerden ve muhtemelen bu yol üzerindeki yolculara hizmet veren binaların kalıntıları keşfedilmiş kout kalesinden bahsedebiliriz. kout kalesinin Ramhormoz ovası sınırları içerisinde yer alması bu ovada Akhaimenid dönemine ait olan yerleşimlerin bölge içinde ve dışında önemli kültürel ve ekonomik iletişimlerinin olduğunu göstermektedir. Bu yerleşimlerin en önemlilerinden Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi, Tepe Mava, Tepe Mehr AlNesa ve Tepe Kheyr Al Nesayı söyleye biliriz ki çok az mesafe ile kral yolu kalıntılarından yer almaktadırlar. Ramhormoz ovasında yer alan sit alanları Susa-Persepolis kral yolu üzerinde yer almaları bu ovanın Akhaimenid döneminde hem ticari ve hemde siyasi anlamda önemini arz etmektedir. Koch'un[462] da kitabında söylediği gibi bu yerleşimlerin her biri köyle halinde kral yolundan geçen kervanlar ile ekonomi ilişkiler sağlamaktaydı, ve bu da ovanın ekonomi açısından ilerlemesine ve zengin olmasına neden olmuştur. Aslında başka bir değişle Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasını göz önünde getiren en önemli etken Susa-Persepolis kral yolu üzerinde yer almasını söyleyebiliriz.

[461] Sadi saidian, Gozaresh-e Barresi va Shenasayi Bastan Shenasi Mahdoudeh Projeye tosea va Bahrebardari az Roudkhaneh Aras dar Azarbayjan garbai (Sad-e Karam Abad Poldasht), Gozareshte Barresi, Arşiv-e Pazhoheshkade Bastan shenasi, 2019.
[462] Koch, *Az Zabane Darius*, 1998.

Ramhormoz ovasında Akhaimenid dönemine ait tespit ettiğimiz her bir yerleşimen elde ettiğimiz çanak çömlekleri tezimizde değerlendirdiğimiz günlük kullanım amaçlı ve depolama ile ilgilidir. İncelenmiş olduğumuz malzemeler Akhaimenid dönemine ait seramiklerin bulunduğu bölgede bu dönem seramik repertuarının bilinen tüm formları izlenmeye çalışılmıştır. Bu repertuarda hızlı dönen bir çarkta, az bir bölümü de elde ve bazı formlarda el ve çarkla birlikte yapılan seramik türleri görmekteyiz. En çok bulunan, kapların önemli bir bölümünü alt tipleriyle birlikte ele alınan kase ve çanaklar oluşturur. Tabak, kısa ve uzun boyunlu testi ile depo küpleri de görülen formlardandır. Çanak çömlekler ile döneminin teknolojisi, üretildiği yerleşme yeri, dönemin beğeni ya da modası, ticari ilişkiler ve çevre kültürlerle etkileşim, ne tür besin maddelerinin tüketildiğinin yanı sıra çanak çömleğin sahip olduğu teknoloji, biçim ve bezeme gibi özelliklerinde görülen değişimden öğrenilebilir. Bu bağlamda benzerlikten yola çıkılarak, hem aynı yerleşmenin tabakaları arasında hem de farklı yerleşmeler arasında göreli de olsa tarihlendirme yapılabilmiştir.

Ramhormoz ovasında hemen hemen tüm yerleşimler 6 önemli büyük nehrin kıyısında yer almaktadırlar ve elde ettiğimiz çanak çömleklere göre komşu bölgeler hariç kendi aralarında da iletişim halinde olduklarını düşünmekteyiz ve bu da elde ettiğimiz seramiklerin üzerinden tespit edilebilmektedir.

Ramhormoz ovasında yaptığımız yüzey araştırmasından elde ettiğimiz seramikleri Katkı maddeleri, hamur ve yüzey renkleri ile yüzey işleme özellikleri ön plana alınarak sınıflandırılan çanak çömlek içerisindeki mal grubu çeşitliliği dikkat çekicidir. Değerlendirmeye alınan mal grubları tüm nehir bölgelerinde en çok yüzdeyi kapsayan açık yeşil astarlı mal grubuna aittir. Kırmızı astalı ve astarsız sade mal grubu geriye kalan seramiklerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bezemeli astarsız ve açık yeşil astarlı monokrom boyalı mallar ramhormoz ovasının yerleşimlerinde tespir ettiğimiz seramiği içerisinde daha az sayıdadır. Seramik üretiminde çarkta biçimlendirmenin ön planda olduğu bir endüstri karşımıza çakmaktadır. Buna paralel olarak hamurların genellikle orta ve ince boyutta olduğu gözlenmiştir. Seramiklerin arasında hatta tek örnek bile orta veya düşük ısıda pişirilmemiştir ve çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmesi yaygındır. Üretim teknolojisi açısından değerlendirildiğinde ramhormoz ovasında hem Akhaimenid döneminde hem yerel ve çok gelişmiş bir seramik endüstrisininmevcut olduğu ve hem muhtemelen ithal seramiklerin olduğu anlaşılmaktadır. Ramhormoz ovası

yerleşimlerinden elde ettiğimiz çanak çömleklerin çoğunluğu açık yeşil astarlı, kırmızı astarlı ve astarsız sade mal grubudur. Az sayıda sadece bezemeli astarsız veya açık yeşil astarlı monokrom bezemeli parçalara da rastlanmaktadır. Açık yeşil astarlı ve kırmızı astarlı mal grubunun bazı örneklerinde iç veya dış yüzey astarsız ve hamur rengindedir ve astar sadece içveya dış yüzeyde görülmektedir. Az sayıdaki bezemeli astarsız parçalarda kabartma halinde yatay bant şeklinde veya parmak izleri ile bezenmiştir. Az sayıdaki açık yeşil astarlı monokron boyalı parçalar kırımız renkte paralel hatlar halinde seramikleri ağız kenarı veya gövde üzerinide görülmektedir.

Ramhormoz ovasından elde edilen seramikler form açısından ayrı ana tipe ayrılmaktadır. Ağız, boyun ve gövde genişlikleri ile göz önüne alınarak sınıflandırılan kaplar esasen sığ çanak, çanak, kase, boyunsuz çömlek, kısa boyunlı çömlek, uzun boyunlı çömlek, testi ve depo küpü formlarından oluşmaktadır. Söz konusu formlarda kompleks tiplerden ziyade daha basit ve sade kaplar önplandadır. Kap formlarına bakıldığında Erken, orta ve geç Akhaimenid dönemine ait kap formlarına rastlanmaktadır ve bu da Ramhormoz ovasında MÖ 550'den 330'a kadar birbirine bağlı bir zamanı gösterir. Bölgeye özgü karakteristik Akhaimenid seramiğinin bulunmuş olması bunu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte bu ovadan elde ettiğimiz kırmızı astarlı seramik parçaları Urartu kırmızı seramikleri ile benzerlik taşıması daha çok kültürel bir devamlılığa işaret etmektedir[463]. Diğer taraftan geniş bir coğrafya örneklerine rastlanan astarlı, astrasız ve boyalı Akhaimenid seramiklerinin Ramhormoz ovasında bulunması söz konusu ovda yer alan yerleşimlerin MÖ 550'den 330'a kadar tarihlenmesinin önemli kalıntılarından birini oluşmaktadır. Bununla birlikte Ramhormoz ovasından ele geçen seramiklerin üzerinde yapılan Petrografik ve XRF analizleri çanak çömleklerin Kalsit veya karbonat esaslı mineraller 800 ° C sıcaklıkta ısı ile yok edilir ve bölgede karbonat oluşumlarının bol olduğu bölgenin jeolojisi nedeniyle çalışma çanak çömleklerinde kalsit minerallerinin bulunmaması bu seramikler için 800 ° santigrat 'den yüksek bir sıcaklığa işaret etmektedir. Kalsitli numunelerde, çanak çömleklerin pişme sıcaklığı 800 derecenin altındadır. amfibol mineralı ve mika, bazı numunelerin hamurlarında sınırlı ve dağınık şekilde ince taneler halinde bulunan diğer bileşenlerdir. plajiyoklaz mineralı da sınırlı sayıda örnekte küçük miktarlarda bulunmaktadır. Bu üç mineral (muskovit (mika), amfibol ve plajiyoklaz), magmatik kayaçlar ve bu tür kayalardan kaynaklanan tortularla

[463] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", 2005.

ilgilidir. Yukarı akış alanlarında farklı tipte kireçtaşı ve tortul kayaçlar içeren tortu tipi sedimanlar sorunu olan Khuzestan ovasının jeolojisi nedeniyle, bu mineralleri içeren hamurların kullanılması, bu türü seramiklerin menşei yerli veya ithal olup veya olmaması hakkında daha fazla çalışma ihtiyacı hissedilir.

Güneybatı İran'da Akhaimenid dönemi seramikleri ile ilgili bilgilerin genelde çok az olduğu kabul edilmektedir. Son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalar bu dönem seramiği konusunda yeni sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmalarda Akahimenid dönemi seramiğinin tanımlanmasında diyagnostik Akhaimenid çanak çömleğinin kullanılmış olması özellikle dikkat çekicidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

RAMHORMOZ OVASININ AKHAİMENİD DÖNEMİ'NDE İRAN, MEZOPOTAMYA VE ANADOLU'DAKİ DİĞER BÖLGELER İLE İLİŞKİLERİ

Akhaimenidlerin egemenlik bölgeleri olan bu geniş coğrafyaya sahip olma dinamiği, aynı zamanda yeni çanak çömlek kültürünün yayılmasında da etkili olmuştur. Çanak çömlekler ile döneminin teknolojisi, üretildiği yerleşme yeri, dönemin beğeni ya da modası, ticari ilişkiler ve çevre kültürlerle etkileşim, ne tür besin maddelerinin tüketildiğinin yanı sıra çanak çömleğin sahip olduğu teknoloji, biçim ve bezeme gibi özelliklerinde görülen değişimden öğrenilebilir. Bu bağlamda benzerlikten yola çıkılarak, hem Ramhormoz ovası'nın yerleşimlerinin arasında hem de farklı yerleşmeler arasında göreli de olsa tarihlendirme yapılabilmiştir.

coğrafi özellikleri ve iklimi aynı özellikleri taşısa da kendi içinde coğrafi anlamda ve bunun yansıması olarak kültürel anlamda 3 alt bölgeye ayrılarak incelenmiştir. Söz konusu özelliklerin insanların yerleşme biçimlerini ve hayat tarzlarını belirledikleri kuşkusuzdur. Dolayısıyla, İran'ın Güneybatı ile Kuzeybatı bölgeleri, Güney Mezopotamya ve Doğu anadolu gibi yerel özellikler gösteren bu alt bölümlerde farklı kültürel yapıların oluşması doğaldır. Akhaimenid döneminde ait sade, astarlı veya boya bezemeliseramiğinin ele geçtiği merkezler geniş bir coğrafi alana yayılmıştır. Buna karşın diğer bölgelerde yer alan yerleşimler ile karşılaştırmamızda eldeki verilerle formları ve yüzey işlemleri açısından incelendiğinde herhangi bir farklılık göz önünde bulunmuştur,. Malzememizin genel değerlendirilmesinde altının çizilmesi gereken en önemli ayrıntı, from açısından kronoloji tablonun oluşturmasıdır. Şüphesiz bu değerlendirmelerde, bölgelerde sistematik kazısı yapılan höyükler en önemli çıkış noktamızdır. Kazı yapılmadığı yerleşimlerde yüzey araştırmalarından elde edilen malzemeler göz önünde bulunmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi Akhaimenid döneminde özellikle çanak-çömlek tiplerinde, ortak bir kültürü ve etkileşimi yansıtan çok veri bulunmaktadır. Mezopotamya ve Anadolu bölgelerine bakıldığında Seramik özelliklerine bakıldığında her ne kadar bir kültür birliği içinde olsa da ayrı bir kültürel coğrafya yansıttıkları görülmektedir. Akhaimenid Devleti'nin kuruluş döneminden sonra çanak çömlek

kullanımında herhangi bir değişikliğin meydana gelmediği bu dönemin sonuna kadar aynı karakteristik özellikler gösteren seramiklerin kullanıldığı anlaşılmıştır.

Bu bölümde. çanak çömlek karşılaştırmalarında Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu'da yer alan yerleşimler ele alınmaktadır. Nitekim İran'ın Mezopotamya ile ilişkisinin güneyden yani Babil'den başladığı ve ayrıca güney Mezopotamya'nın kraliyet yolu üzerindeki konumu nedeniyle Güney Mezopotamya'da yer alan yerleşim yerleri çanak çömlek karşılaştırmalarında dikkate alınmıştır.

Anadolu bölgesi ile ilgili olarak, Anadolu'nun coğrafi özelliklerinin doğu ve batıda farklı olduğu ve çalışma dönemimiz kapsamında Batı'nın kültürel yapılarının Doğu Anadolu'da bölgesi ile farklı olduğundan, bununla birlikte kraliyet yolunun önce Doğu Anadolu bölgesinede bittiğinden dolayı çanak çömlek karşılaştmasınada bu bölgede yer alan yerleşimler temel olarak göz önünde bulundurmuştur.

Bu bölümün devamında her nehir kıyısında yer alan yerleşimlerden elde ettiğimiz kültürel malzeme ilk olarak İran bölgesinde yer alan antik yerleşimler ile karşılaştırmış olup, daha sonra Mezopotamya ve Anadolu' da bulunan yerleşmeler ile benzerlikler ve farklılıklar ele alınmaya çalışılmıştır.

5. 1. İRAN'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

Güneybatı İran'da Akhaimenid dönemine ait zengin çanak çömlek tabakalrı bulunmaktadır. Son yıllarda bu bölgede yapılan kazı ve yüzey araştırması çalışmaları sayesinde bu bölgede Akhaimenid dönemi çanak çömleği eskiye göre daha da tanımlanmıştır. Bu konu ile ilgili Kuzetbatı İran için aynısını söyleyemeyiz. Kuzeybatı İran Akhaimenid döneminde ana yol üzerinde olmadığı için muhtemelen bu dönemde pek çok değişiklik görülemez. Bu gerçek sadi saeidiyan tarafından bu bölgede yapılan yüzey araştırması sonuçları sayesinde isbat edilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda kuzeybatı İran bölgesi Akhaimenid döneminde hiç bir ana yolu üzerinde yer almamkla birlikte sadece dağlık ve zor geçişli yolların izleri bulunmaktadır[464].

Güneybatı İran Bölgesi'nde Akhaimenid dönemine tarihlenen yerleşme alanları çanak çömlek buluntular bölge ile coğrafı sınır oluşturan alanlardaki çağdaş yerleşme

[464] saidian, Gozaresh-e Barresi va Shenasayi Bastan Shenasi Mahdoudeh Projeye tosea va Bahrebardari az Roudkhaneh Aras dar Azarbayjan garbai (Sad-e Karam Abad Poldasht), 2019.

buluntuları ve verileri karşılaştırılmış ve olası kültürel ilişkiler ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine bu çerçevede kronolojik saptamalara gidilmiştir. İran'ın Güneybatı bölümleri Ramhormoz ovası ile coğrafı yapısı dolayısıyle ortak özellikler gösterir. Bu bölgede son yıllarda gerçekleştirilen arkeolojk faaliyetleri neticesinde Akhaimenid dönemine ait olan birçok yerleşme alanı ortaya çıkarılmıştır.

Ramhormoz ovası bölgesinde farklı kap tipleri ve özellikle kase ve depo küplerine ait parçaların paralel örnekleri sayıca fazladır. Ramhormoz ovasının çanak çömlek tiplerine bakıldığında genel olarak Güneybatı İran bölgesi ile oldukça benzer bir kültür anlayışının söz konusu olduğu görülmektedir. Yapılmış olduğumuz karşılaştırmalara göre bu ovada ve tabi güneybatı İran bölgesinde Açık yeşil astarlı ve kırmızı astarlı mal grubu Akhaimenid çağında oldukça yaygın olarak üretildiğini söylemek mümkündür. Ramhormoz ovasında çok sayıda bulunan bu mal grubunun yayılım alanı hemen hemen güneybatı iran'da Akhaimenid dönemine ait tüm yerleşimlerde görülmektedir. Bu örneklerden Ramhormoz ovasında nehirler kıyısında tespit edilen tüm yerleşimlerden elde edilmiştir. Bu bölümün devaında her nehir kıyısında bulunan yerleişmlerin seramik karşılaştırmaları ve kültürel işlişkileri ayrı bir şekilde sınıflandırmaya çalışacağız.

Ala Nehri Bölgesinde yer alan yerlşimlerinden Tell-e Bormi alanını söyleyebiliriz. Bu yerleşimden çeşitli formlarda seramik parçaları elde edilmiştir. Bunlardan içe çekik ağız kenarlı kalınlaştırılmış bir depo küpünden (levha 4.2, No. 9) bahsedebiliriz. Bu seramiğin benzer örneğini Güneybatı İran'da yer alan Mianab Shushtar ovasından[465] ele geçmiştir. Bu tip kap parçasının diğeri, kısa boyunlı küresel gövdeli olup paralel örneği ise bölgede anahtar yerleşim niteliğine sahip olan Güneybatı İran'da Mianab Shushtar Ovası'nda yer alan Tepe Darougeh'nin 7 tabakasından[466] rapor edilmiştir. Tell-e Bormi yerleşiminden elde edilen seramikler arasında ağız kenarında özel bir biçime sahip olan iki depo küpden (levha4.1, No.1,4) bahsedebiliriz. Bu depo küpleri form açısından Güneybatı İran'da Geç Elam dönemine ait seramik tiplerini andırmaktadır[467]. Sözü geçen depo küplerin ağız

[465] Mohammad Tagi Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", in: *Barresihaye Bastanshenakhti Mianab Shoushtar,* Abbas Moghaddam (Edt), Be hamkari Alireza Khosrowzadeh vd. Sazman Miras Farhangi va Gardeshgari, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2005, Şekle 17, No. 2.
[466] Mohammad Tagi Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), in: *Barresihaye Bastanshenakhti Mianab Shoushtar,* Abbas Moghaddam (Edt), Be hamkari Alireza Khosrowzadeh vd. Sazman Miras Farhangi va Gardeshgari, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2005, 477-496, şekle 17 No.2.
[467] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007.*

kenarı içe dönük kalılaştırılmış ve küresel gövdeye sahipler. Bu kapların benzer örneklerini Güneydoğu İran bölgesinde Dahane Gohlaman[468] alanında görmekteyiz. Bu küplerin başka bir örneğinde ağız kenarı dışa dönük kalınlaştırılmış olup (levha 4.1, No. 2) paralel benzeri ise Susa kraliyet şehri II, 5 A tabakasında[469] rastlanmaktadır. Yine dik ağızlı küresel gövdel başka bir depo küpünün (levha 4.1, No. 5) boyalı örneğini Kuzeybatı İran'da Yanik Tepe yerleşiminde 2B tabakasında[470] görebiliriz. Depo küplerin ağız kenarı dışa doğru kalınlaştırılmış (levha 4.1, No.8) benzerlerini Persepolis surlarının kazılarında da[471] görmekteyiz. Ramhormoz ovasında çok sayıda depo küplerin parçalarının bulunması , büyük olasılıkla bu ovanın İran'ın içindeki ve dışındaki diğer bölgeler ile ekonomik ilişkilerine işaret etmektedir.

Tell-e Bormi Yerleşiminden depo küpleri dışında kap parçaları arasında basit ağızlı bir kase tipinin (levha4.2, No. 11) benzeri başka bölgelerden rapor edilmemiştir. Bununla birlikte Tepe Darougeh'nin 6 tabakasından[472] ele geçen yüksek düz bir dip parçası da (levha 4.2, No. 21) Tell-e Bormi yerleşiminden ele geçen bir dip parçası ile benzerlik göstermektedir.

Ala nehri havzasında Akhaimenid kültüre ait çanak çömlekler Cobaci yerleşiminden de elde edilmiştir. Bu alanda dışa dönük ağızlı uzun boyunlu bir testi örneğinin (levha 4.3, No.1) paralel benzerini İran'ın Fars bölgesinde yer alan Toll-e Espid yerleşiminde, 12 (I) tabakasında[473] görmekteyiz. Bu yerleşimden ele geçen bir diğer kap tipi Akhaimenid imparatorluğ dönemi ile birlikte tüm yayılım alanında yaygınlaşan dışa çekik sivri ağız kenarlı ve omurgalı gövdeli sahip kaseden (levha 4.3, No. 5) bahsedebiliriz. Bu kasenin benzer örneğine İran'da Fars bölgesinde yer alan Tol-e Nourabad'da, B5a tabakasında[474] rastlıyoruz. Bu örnekler dışında benzerleri farklı alanlarda rapor edilen düz

---

[468] Zohreh Zehbari, Reza Mehr Afarin and Seyyed Rasul Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", *ANES 52*, 2015, Fig 21, No. 41.
[469] Par Pierre de Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, *Cabiers de la Dafi 15*, 1987, Figure 17, No. 4.
[470] Geoffrey D. Summers and Charles A. Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Supplement 39, 2012, Fig 17, No. 27.
[471] Mohammad Tagi atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Payanname Karshenasi Arshad, Tehran, Daneshkade Adabiat va Olom Ensani,Daneshgah Tarbiat Modares, 2004, Yayınlanmamış, Lohe 49, No. 12.
[472] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 136, No 18.
[473] Alireza Asgari Chaverdi, Cameron Petrie and Mojgan Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Naşre Hampa va Daneshgah Honar-e Shiraz, 2014, Tasvire 4.97, No. 499.
[474] L.R. Weeks, K.S. Alizadeh, L. Niakan and K. Alamdari, A. Khosrowzadeh and M. Zeidi, Chapter 3. Excavations at Tol-e Nurabad, in: The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first

dip parçaları da (levha 4. 3 , 13, 14) bulunmuştur. Bu parçaların benzer örnekleri Güneybatı İran'da Mianab Shushtar ovasında[475], Tepe Darougeh'nin 7 tabakasında[476], Tang-e Bulagi 76 alanının, 6 evresinden[477] ve Toll-e Espid yerleşimini 12 (II) tabakasından[478] rapor edilmiştir. Bu seramik parçaları arasında Cobaci yerleşiminden kırmızı astarlı özelliği olan benzersiz bir gövde parçasıda bulunmaktadır.

Akhaimenid Kültüründe çok bilgi sahibi olduğumuz bir diğer alan, Mehr Alnesa yerleşimidir. Bu yerleşimlerde ele geçen parçalar arasında çoğu sayıyı kaseler kapsamaktadır. Bunlardan ağız kenarı basit bir kase parçasının (levha 4.4, No.2) benzeri Güneybatı İran'da Mianab Shushtar Ovasında[479] görmekteyiz. Yine içe dönük ağızlı bir kasenin (levha 4.4, No. 4) benzerine Persepolis surlarının kazılarında[480] elde edilen örnekler arasında rastlanmaktayız. Ağız kenarı içe çekik küresel gövdeli (levha 4.4, No. 7) bir başka örneğin bnzerini yine Persepolis kazılarında[481] görebiliriz. Akhaimenid çanak çömlek kültürünü yansıtan bir diğer kap parçası, ağız kenarı dışa çekik ve hafif omurgalı gövdeye sahip olup (levha 4.5, No. 8), benzer örneği ise Persepolis surlarının kazılarında[482] , İran'da Fars bölgesinde yer alan Gale Kali'nin Ivi tabakasından[483] ve Kuzeybatı İran bölgesinde Kultepe Hadishar tepesinin I tabakasından[484] elde edilmiştir. Bu tip kase örneklerinde yumurta kabuğu inceliğinde ağız kenarı dışa dönük omurgalı gövdeye sahip bir kase örneğinin (levha , No. 10) form açısından Choghamish

two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Daniel T. Potts and Kourosh Roustaei (Edt), The University of Sydney, 2009, Fig 3.132, No. TNP 2215.

[475] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 15.
[476] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 140, No. 21.
[477] Alireza Asgari Chaverdi and Pierfrancesco Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi*,Tehran, Nashre Hampa-Daneshgah Honar-e Shiraz, 2014, s. 178, No. 45.
[478] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.97, No. 481.
[479] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 15, No. 20.
[480] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid*, Loh-e 13, No. 13.
[481] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid*, Loh-e 31, No. 8.
[482] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid*, Loh-e 3, No. 7.
[483] Daniel. T. Potts vd. "Further Excavations at Qale Kali: (MS 46) By The Joint ICAR-University of Sydney Mamasani Expedition: Results of the 2008 Season", Iranica Antiqua, Vol. XLIV, 2009, Pl.9, No, QKC 923.
[484] Akbar Abedi vd., "Excavation at Kul Tepe (Hadishahr), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", *ANES 51*, 2014, Fig 60, No.1.

yerleşiminden elde geçen bir seramik parçasına[485] benzemektedir. Kase örnekleri arasında ağız kenarı içe sarkıtılmış ve omurgalı gövdeye sahip özel bir kaseden (levha 4.5, No. 11) behsedebiliriz. Bu kasenin paralel örneği İran'da Kultepe Hadishar yerleşiminin I tabakasından[486] ele geçmiştir. Bu seramik parçaları dışında kırmızı astar özelliğie sahip olan bir gövde parçasından (Levha 4.5, No. 17) bahsedebiliriz.

Akhaimenid kültürünün çanak çömleğinin zengin verileri Kheyr Alnesa yerleşimnden de elde edilmiştir. Bu örneklerden dışa çekik ağızlı olup (levha 4.6, No. 2) Choghamish Tepesinde[487] rastlamaktayiz. Bu yerleşimden elede edilen başka kap parçası içe çekik ağızlı uzun boyunlı bir testi parçasını (levha 4.6, No 3) söyleyebiliriz. Bu testinin benzer örneğini Susa kraliyet şehri II'de 5 A tabakasından[488] ele geçmiştir.

Ala nehri havzasında en az veriler Gour Piyazi yerleşiminden elde edilmiştir. Bu seramik parçalarından düz dip parçasına (levha 4.7, No. 6) işaret edebiliriz. Bu parçanın benzeri örneğini Güneybati İran'da Mianab Shushtar ovasında[489] görmekteyiz.

Sözü geçen nehri kıyısında yer alan Chahar Taghi yerleşiminden eld edilen ağız kenarı dışa çekik bir kasenin benzer (levha 4.8, No. 5) örneğini Susa kraliyet şehri II, 5A tabakasınden de[490] elde edilmiştir. Bunun dışında Güneybatı İran'da Mianab Shushtar ovasından ele geçen iki dip parçası[491], Chartagi yerleşiminden ele geçen düz dip örnekleri (levha 4.8, No.7, 9) ile benzerlik göstermektedir.

Ala nehri havzasında yer alan son yerleşim Tell-e Kayd alanıdır. Bu alandan da Akhaimenid Kültürel ve ekonomik ilşkilerini gösteren seramik parçaları bulunmuştur. Bunlardan Ağız kenarı içe çekik bir kaseden (levha 4.9, No. 2) behsedebiliriz. Bu kasenin

---

[485] Pinhas Delougaz and Helene Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Volume I, Part 2: Plates, Abbas Alizadeh (Edt), The oriental Institute of the University of Chicago, 1996, Plate 74, No. A.
[486] Abedi vd., "Excavation at Kul Tepe (Hadishahr), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", Fig 59, No. 1.
[487] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 74, No. I.
[488] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Fig 17, No. 2.
[489] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 11.
[490] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Fig 7, No. 15.
[491] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 18 (Örnek No. 7) - Şekle 20, No. 9 (Örnek No. 9).

benzeri Susa kraliyet şehri II, 5A tabakasından[492] rapor edilmiştir. Bunun dışında bu yerleşimden bulunan bir testiye işaret (levha 4.9, No. 10) edebiliriz. Bu testiye benzeyen örnek Susa kraliyet şehri II, 5A tabakasından[493] ve Tall-e Takhte Pasargad kazılarından[494] bulunmuştur. Bu seramik parçaları dışında Açık yeşil astarlı (levha 4.9, No. 14) ve kımızı astarlı (levha 4.9, No. 15) iki gövde örneği de bu yerleşimden bulunmaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi söz konusu Akhaimenid dönemi kültürün çanak çömlek özelliklerini gösteren veriler Ramhormoz ovası'nda yer alan tüm yerleşimlerde tespit edilmiştir. Bu materyaller Sandali nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden de elde edilmiştir. Sandali nehri havzasında bulunan Tell-e İshan Seyed Shabib veya Tell-e Topi'den ağız kenarı basit bir kasenin örneği (levha 4.10, No. 2) Susa kraliyet şehri II'de, 4 tabakasında görülmüştür[495].

Tepe Darougeh, 6 tabakasından elde edilen[496] seramik örneği ile benzerlik gösteren çömleklerden Eyn Koreh yerleşiminden ağız kenarı kalınlaştırılmış dışa çekik depo küpünden (levha 4.11, No. 3) bahsedebiliriz. Bu örneğin benzerini persepolis'de de görmekteyiz[497]. Aynı yerleşimde ele geçen basit ağız kenarı bir kase örneğinin (Levha 4.11, No. 7) benzeri tepe Darougeh 5 tabakasında[498] ve Fars Bölgesinde Nourabad Şehrinde yer alan Tole Nourabad'ın B5a tabakasından keşfedilmiştir[499]. Bu yerleşimden ele geçen ağız kenarı basit bir kaseden (Levha 4.11, No. 1) bahsedebiliriz; Bu kasenin benzer örneklerinin Tol-e Nurabad'dan B5a tabakasından[500], Susa Kraliyet şehri II'den,

[492] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Fig 9, No. 12.
[493] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Fig 14, No.4.
[494] David Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Oxford, At the Clarendon Press, 1978, Fig 118, No.26.
[495] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 10, No. 1.
[496] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 138, No. 10.
[497] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Lohe 6, No. 7.
[498] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 136, No. 10,13.
[499] L.R. Weeks, et al, Chapter 3. Excavations at Tol-e Nurabad, Fig 3.132, No. TNP 2246.
[500] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No. TNP 2246.

5A tabakasından[501] ve Mianab shushtar ovası'nın yüzey araştırması sonucunda[502] bulunmuştur.Yine Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen ağız kenarları kalınlaştırılmış iki kase örneğini (Levha 4.12, No.12-13) söyleyebiliriz. Bu kaselerin benzerleri Mianab Shushtar ovası'ndan rapor edilmiştir[503]. Mianab Shushtar ovası'nda benzeri görülen bir diğer seramik örneği ağız kenarı içe çekik kalınlaştırılmış bir testi parçasınından[504] (Levha 4.12, No. 10) behsedebiliriz ve buda bu ovada ve Ramhormoz ovasında bulunan yerleşimler arasında kültürel bir ilişkinin var olduğunu kanıtlamaktadır. Daha doğru bir değişle Susa-Persepolis Kral yolu sayesinde ve bu ana yoldan ayrılan birçok talı yolun vasıtasi ile bu kültürel ilişkilerin gerçekleştirdiği kanıtlamaktadır. Bu seramik örnekleri dışında Eyn Koreh yerleşimini ağız kenarı basit bir kase örneğinin (Levha 4.12, No. 9) benzerleri Tole Nourabad'dın B5a tabakasından[505] ve Tepe Darougeh'nin 5 tabakasından[506] elde edilmiştir. Mianab Shushtar ovası'ndan benzeri görülen bir diğer seramik örneği ağız kenarı içe çekik kalınlaştırılmış bir testi parçasınından behsedebiliriz. Bu seramikler bilinen Akhaimenid kültürü çanak çömlek formlarından aynı olarak bölgesel özellikler taşımaktadır. Bu sebepten dolayı Açık yeşil astarlı açkılı mal grubunun kökeninin Güneybatı İran bölgesi olduğunu kanıtlanmaktadır[507]. Akhaimenid dönemi tam kültürünün özelliğini taşıyan seramik örneklerinin benzerleri Fars bölgesinde yer alan Tol-e Spid tabakalarından da ele geçmiştir. Eyn koreh yerleşiminde tespit edilen ağız kenarı kalınlaştırılmış içe çekik bir depo küpünün (levha 4.11, No.2) benzeri Tol-e Spid'in 11 (I) tabakasından da elde edilmiştir[508]. Bu kültürel etkileşim, diğer yerleşimlerdeki benzer seramik sayısının çok yüksek sayıda olduğunu gördüğümüzde daha da belirgin hale gelmektedir. Sandali nehri havzasında bulunan Dimeh Sadat yerleşiminden ele geçen

---

[501] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 7, No. 15.

[502] Mohammad Tagi atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", in: *Barresihaye Bastanshenakhti Mianab Shoushtar,* Abbas Moghaddam (Edt), Be hamkari Alireza Khosrowzadeh vd. Sazman Miras Farhangi va Gardeshgari, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2005, Şekle 15, No. 13.

[503] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 18, No. 26 (no. 12 Örnek), Şekle 14, No. 14 (no. 13 Örnek).

[504] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 18, No. 17.

[505] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No. TNP 2246.

[506] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 136, No. 10,13.

[507] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), 479.

[508] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 4-101, No.TS 340, Locus 3058.

bir çok sayıda seramik örneğinin benzerini Tol-e Nurabad'da, Tang-e Bulaği, 76 alanında, Persepolis'de ve Tepe Darougeh'de görülmektedir. Ağız kenarı basit bir kase parçasının (levha 4.14, No. 11) en yakın paralelleri Tol-e Nourabad B5a tabakasından[509] ve Tepe Darougeh'nin 5 tabakasından[510] bulunan örneklerdir. Bu yerleşimden bulunan bir diğer örnek ağız kenarı dışa çekik ve dış yüzeyde kırmızı astarlı özelliğe sahip olan ve bu açıdan urartu mallarını andırmakta bir depo küpünden (levha 4.14, No. 27) bahsedebiliriz. Bu örneğin benzerleri Tol- Nurabad'ın B4 tabakasından[511] ve Persepolis'in kazılarından[512] elde edilmiştir. Bununla birlikte ağız kenarı dışa çekik bir başka örneğin (levha 4.14, No. 29) paralellerin Pasargad'da bulunan Tang-e Bulagi sitesinin 76 numaralı alanının 5 evresinden ve Persepolis'in kazılarından ele geçen seramiklerde görmekteyiz. Kültürel ilişkilere kanıt olarak görüeln diğer örnekler, ağız kenarı dışa çekik bir depo küpün (levha 4.14, No. 21) benzeri Mianab Shushtar ovasında yapılan yüzey araştırmaları sonucunda bulunmuştur[513]. Bu küplerin bir diğeri ise ağız kenarı kalınlaştırlımş (levha 4.14, No. 43) bir yapıya sahiptir ve benzei Susa'dan Kraliyet şehri II'den, 4 tabakasından[514] elde edilmiştir. Bu depo küplerinin başka bir örneği ise ağız kenari içe çekik kalınlaştırılmış (levha 4.13, No. 6) bir parçadan bahsedebiliriz. Bu seramik parçanın en yakın paraleli ise Tepe Darougeh'nin 7 tabakasından[515] rapor edilmiştir. Dimeh Sadat yerleşiminden elde edilen seramikler arasında, diğer yerleşim yerlerinde benzer örneklere rastlanmayan ağız kenarları içe çekik kalınlaştırılmış depo küpü örnekleri mevcuttur (levha 4.13, No. 4,2,3) ve bu tür formların Ramhormoz yöresine özgü olması muhtemeldir.

Boleybol yerleşiminden elde edilen çanak çömleklerden, bölgedeki Geç Elam dönemine benzer[516] kap formlarına benzer ağız kenarı içe çekik kalınlaştırılmış bir depo

---

[509] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No. TNP 2246.
[510] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 136, No. 10, 13.
[511] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.133, No. 2205
[512] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 6, No. 3.
[513] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 17, No. 6.
[514] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 16, No. 4.
[515] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekle 140, No. 6.
[516] Shishegar, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007.*

küpü örneği (levha 4.15, No. 3) elde edilmiştir. bu küpün bezer örneği Tol-e Nourabad'da B5a tabakasından[517] keşfedilmiştir. Bununla birlikte dışa çekik ağızlı ve boyunlı bir diğer depo küpün (levha 4.15, No. 5) benzeri Günetbat İran'da Mianab Shushtar ovasından[518] elde edilmiştir. Bahsedildiği seramik örnekleri dışında Boleybol yerleşiminden ağız kenarı dışa çekik özel bir forma sahip olan bir depo küpünün (levha 4.15, No. 4) benzeri başka bölgelerden şimdiye kadar rapor edilmemiştir.

Sandali nehri kıyısında yer alan Tell-e Gapu Cham yerleşiminden paralel benzeri Mianab Shushtar ovasından rapor edilen[519] tek bir dip parçası (levha 4.16, No. 8) dışında bir akıtaç (levha , No. 10) ve gövde parçasının (levha 4.16, No. 5) benzerleri bulunmamaktadır.

Genel olarak Ramhormoz ovasından elde edilen çanak çömleğin İran'ın diğer bölgelerinde de pek çok benzer örneğe sahip olduğu söylenebilir ki bu da Akhaimenid döneminde İran içindeki ekonomik ve kültürel ilişki bağları göstermektedir. Bu çanak çömlek örneklerinin çoğu sayısı, aşağıda ayrıntılı olarak anlatılan Kopal Nehri bölgesinden elde edilmiştir. Prehistorya döneminden İslam dönemine kadar zengin evreleri kendinde taşıyan Tell-e Geser yerleşiminden ağız kenarı içe doğru çekiki ve Akhaimenid döneminde yaygınlaşan omurgalı bir kaseden (levha 4.17, No. 2) bahsedebiliriz. Bu kasenin örneği güneybatı İran yerleşimleri dışında son yıllarda kuzeybatı İran'da kul Tepe Hadişehr olarak adlandırılan yerleşimin I tabakasından[520] rapor edilmiştir. Bununla birlikte bu kasenin paralel örneği Choghamish tepesinde[521], Persepolis'de[522] ve Tang-e Bulagi TB 85 alanında[523] da görmekteyiz. Bunun dışında ağız kenarı dışa çekik küresel gövdeli (levha 4.17, No. 8) bir diğer kase örneğinin benzerini Choghamish yerleşiminden[524] rapor edilmiştir. Bu kase dışında ağız kenarı dışa çekik

[517] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No.TNP 2224.
[518]Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 17, No. 6.
[519] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 16.
[520] Abedi vd., "Excavation at Kul Tepe (Hadishahr), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", Fig 59, No. 1.
[521] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 73, No. K.
[522] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 35, No.1.
[523] Mohammad Tagi Atayi, " Tang-e Bulagi Nakhchirgahi (?) dar dore Hakhamaneshi", *Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi va Motaleat Miyanreshteyi,* Shomare 3, 2006, Şekl-e 2, No. 1.
[524] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 74, No. J.

kalınlaştırılmış uzun boyunu bir testinin (levha 4.17, No. 9) paralel örneği yine Choghamish[525] alanından keşfedilmiştir. Tell-e Geser'den elde edilen bir diğer kap parçasının ağız kenarı dışa çekik kasenin (levha 4.17, No. 1) paralel örneği kuzeybatı İran bölgesinde Hassanlu IIIA tabakasında[526] görmekteyiz. İran'ın kuzeybatı bölgesinde, benzer örneklere sahip birkaç çanak çömlek örneği dışında, benzer çanak çömlek sayısı genel olarak düşüktür ve muhtemelen Akhaimenid döneminde bu bölgede çok fazla değişikliğe şahit olamayız. Arkeolojik araştırmalara göre bu bölgenin ana yollar üzerinde olmaması ve bu nedenle bu bölge ile İran'ın güneybatı bölgesi arasında güçlü kültürel ve ekonomik bağlantıların bulunmaması olasılığı seramiklerin karşılaştırmalarıyla doğrulanmaktadır.

Koupal nehri havzasında yer alan Pache Kouh yerleşiminden elde edilen seramik türleri teknink ve form açısından farklı bölgelerde bulunan Akhaimenid çanak çömleği ile büyük benzerlilikler gösterir. Farklı bir değişle elde edilen çanak çömlekler yeni bir geleneği ve kültürü temsil etmektedir. Ancak Akhaimenidler seramik sanatında bazı özellikleri de geçmiş dönemlerden alarak inkar edilemez. Akhaimenidler bu teknikleri tamamlayarak yeni bir tarz yarattıkları söylenilebilir. Bunlardan Pache kouh yerleşiminden elde edilen seramikler arasında ağız kısmı dışa doğru yuvarlatılmış bir depo küpünden (levha 4.18, No. 4) bahsedebiliriz. Bu örneği paralel benzerini Persepolis kazılarında[527] elde edilen seramikler arasında görmekteyiz. Başka bir seramik yine özel bir forma sahip ağız kenarı içe doğru çekilmiş olup (levha 4.18, No. 1) ve benzerini Susa kraliyet şehri II[528] 4 tabakasında görülebilir. Bununla birlikte yine ağız kenarı basit bir küpa parçasının paralel benzeri Susa kraliyet şehir II, 5 B tabakasında[529] elde geçen örnekler arasında yer almaktadır. Bu formda olan seramikler Susa kazılarında yapılmış kronolojiye göre erken Akhaimenid formlar arasında yer almaktadır[530]. Diğer örneklerden ağız kenarı dışa çekik

[525] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 75, No. AA
[526] Robert H. Dyson, " The Achaemenid Painted Pottery of Hasanlu IIIA", Anatolian Studies, Vol. 49, Anatolian Iron Ages 4. Proceedings of the Fourth Anatolian Iron Ages Colloquium Held at Mersin, 19-23 May 1997, 1999, Fig 7, No. C.
[527] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 4, No. 18.
[528] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 8, No. 3.
[529] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 16, No. 2.
[530] Par Pierre de Miroschedji, "Layenegari Elam Jadid dar Shush (Hodud-e 100-540 BC)", in: Shush va Jonoub-e Garbi İran, Gozaresh-e Gerdehamayi Beynalmelali Shush va Seminar Bolu, Jean Perrot et

uzun boyunlı bir kupaya işaretedebiliriz (levha 4.18, No. 6). Bu kupa parçasının paralelleri yine Susa kraliyet şehri II'nin 4 tabakasından[531] ve Persepolis surlarının kazılarından[532] ele geçen örnekler arasında yer almaktadır. Persepolis'de benzeri bulunan[533] bir seramik örneği ağız kenarı hafif olarak dışarıya doğru çekilmiş (levha 4.18, No. 12) bir kaseden bahsedebiliriz. Bu seramiklerin dışında benzeri hem güneybatı İran'da Choghamish yerleşiminde[534] ve hem Kuzeybati İran'da Hasanlu IIIA tabakasında[535] bulunan ağız kenarı dışa çekik bir depo küpünü (levha 4.18, No. 2) söyleyebiliriz.

Daha öncede belirttiğimiz gibi Koupal nehri havzasında yer alan yerleşimlerden Akhaimenid seramiklerinin özelliğini taşıyan birçok çanak çömlek örneği elde edilmiştir. Bu yerleşimlerden bir diğeri Tell Abbas alanıdır. Bu yerleşimden ağız kenarı hafif içe doğru çekik ve omurgalı bir gövdeye sahip bir kasenin (levha 4.19, No. 3) benzerini Güneybatı İran'da Mianab Shushtar ovasında[536] görmekteyiz. Başka bir seramik parçası çok özel bir forma sahip ağız kenarı dışa çekik gövde üzerinde içeriye doğru eğilmiş olup (levha 4.19, No. 1), paralel benzeri Mianab Shushtar ovasında yapılan yüzey araştırmasında[537] ve Choghamish yerleşiminden[538] elde edilmiştir.

Koupal nehri havzasında ve aynı zamanda Susa-Persepolis kral yolu taşparke kalıntılarının yakınında yer alan Şife yerleşiminden elde edilen verilerde hem kronolojik bakımından hem de kültürel ve ekonomik ilişkilerin belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Şife yerşiminde el geçen ağız kenarı dışa çekik omurgalı bir gövdeye sahip bir kase parçasının (levha 4.20, No. 4) benzer örneğini Tang-e Bulagi'nin 5 tabakasında[539]

Geneviè Dollfus (Edt), (Çev. Haydeh Eqbal), Markaze Nashre Daneshgahi va Markaz İranshenasi Farnce, 1997, 98, 105.

[531] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure13, No. 5.

[532] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid*, Loh-e 6, No. 2.

[533]Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid*, Loh-e 8, No. 14.

[534] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971*, Plate 75, No. 7.

[535] Dyson, " The Achaemenid Painted Pottery of Hasanlu IIIA", Fig 4, No. d.

[536] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 13, No. 22.

[537] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 13, No. 13, Şekl-e 14, No. 8.

[538] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971*, Plate 74, No. I.

[539] Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi*, Şekle 112, No. 6.

görülmektedir. Tange Bulagı'nın 5 tabakasından[540] benzeri bulunan bir diğer seramik parçası ağız kenarı içe çekik uzun boyunlı bir kupadan (levha 4.20, No. 9) bahsedebiliriz. Bir diğer örnek ise ağız kenarı içe çekik kalınlaştırılmış bir depo küpüdur (levha 4.20, No. 2). Bu depo küpünün benzeri Tepe Darougeh'nin 7 katından[541] ve Dahane Gohlaman[542] kazılarından rapor edilmiştir. Dahane Gohlaman yerleşiminde benzeri bulunan[543] bir diğer örnek ise basir bir ağız kenarına sahip bir kupa parçasını (levha 4.20, No. 10) söyleyebiliriz. Oldukça önemli bir forma sahip olan ağız kenarı dışa çekik ve zarif bir yapıya sahip bir kupa parçasının (levha 4.20, No. 12) benzerleri Tepe Darougeh'nin 6 katından[544], Choghamish yerleşiminde[545] ve Pasargad'da Tall-e Takht'ten[546] görmekteyiz. Pasargad'da paraleli bulunan[547] bir diğer seramik parçası ise ağız kenarı dışa çekik bir testiden (levha 4.20, No. 6) bahsedebilirz. Yine Toll-e Espid'in 12 (I) tabakasında[548] ele geçen bir seramik örneği, şife yerleşiminden bulunan ve basit bir ağız kenarına (levha 4.20, No. 3) sahip olan kaseye benzerlik göstermektedir.

Koupal nehri havzası, Akhaimenid dönemine ait kültürel materyallerin elde edildiği alanların konumu açısından oldukça önemlidir. Bu alanlardan bir diğeri ise İshan Gazou yerleşimdir. Bu alandan da diğer yerleşimler gibi Akhaimenid dönemine ait zengin çanak çömlek parçaları elde edilmiştir ki bir çoğunun benzeri diğer yerleşimlerin tabakalardan rapor edilmiştir. Ağız kenarı basit kase örneğinin (levha 4.21, No. 1) benzeri Persepolis'in sur duvarları kazılarından[549] bulunmuştur. Bununla birlikte Tepe Darougeh'nin 6 tabakasından[550] elde edilen bir seramiğin el parmakları ile yapılan bezeme açısından

---

[540]Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi,* s. 212, No. 1874.
[541] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 140, No. 6.
[542] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 14, No. B.
[543] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 22, No. 53.
[544] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 136, No. 21.
[545] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 75, No. B&C.
[546] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 106, No. 2.
[547] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 106, No. 7.
[548] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.97, No. 498.
[549] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 8, No. 19.
[550] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 138, No. 31

İshan Gazou yerleşiminde bulunan bir gövde parçası (levha 4.21, No. 14) ile benzerlik göstermektedir. Ishan Gazou yerleşimi Ariz dışında Ariz Ahmadi yerleşiminden bir dip parçasının benzeri (levha, 4.22, No. 9) Mianab Shushtar ovasından[551] ve diğer ise (levha 4.22, No. 6) Tol-e Nourabad'da[552] görülmüştür. Bununla birlikte ağız kenarı dışa çekik bir testi parçasının (levha 4.22, No. 1) paralel örneğini Choghamish tepesinde[553] görmekteyiz.

Ramhormoz ovası ile İran'ın diğer bölgeleri arasındaki çanak çömlek örneklerinin yüksek benzerliği, Ramhormoz bölgesi ile Akhaimenid dönemindeki diğer bölümler arasındaki kültürel ve muhtemelen ekonomik ilişkileri göstermektedir ki bu da, çanak çömlek örnekleri nin karşılaştırılması ile açıkça görülebilmektedir. Bu benzerliklerin ve bağlantıların kanıtının çanak çömlek karşılaştırmasıyla ifade edildiği bir başka alan da Cham Raji sitesidir. Bu yerleşimden ağız kenarı kalınlaştırılmış ve gövde üzeri içeriye doğru çekilmiş bir kase tipinin (levha 4.23, No. 1) benzeri yine Susa kraliyet şehri II'nin 5 A[554] tabakasından elde edilmiştir. Yine ağız kenarı basit iki kasenin (levha 4.23, No. 3,4) paralel örneği Persepolis kazılarından[555] ele geçmiştir. Bununla birlikte ağız kenarı basit yarı küresel bir gövdeye sahip bir kasenin (levha 4.23, No. 9) benzer örnekleri Tepe Darougeh'nin 5 tabakasında[556] ve Persepolis surlarının kazılarından[557] elde edilmiştir. Cham Raji yerleşiminden ağız kenarı dışa çekik ve dış yüzeyde kabartma şeklinde yatay bant halinde bir testi (levha 4.24, No. 6) benzerini Mianab Shushtar ovasında yapılan yüzey araştırması sonucunda[558] ve Tol-e Nourabad'in B5a tabakasında[559] görmekteyiz. Akhaimenid kültürü seramiğinde güneybatı İran'da sevilerek kullanılan kap formlarından birisi sözu geçen bu formda olan kupaları söyleyebiliriz. Cham Raji yerleşiminden elde

---

[551] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 32.
[552] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No.TNP 2198.
[553] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 75, No. B.
[554] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 8, No. 11.
[555] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 16-No. 4-1, Loh-e 16-No.3-1.
[556] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 136, No. 13.
[557] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 16, No. 1.
[558] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 16, No. 26.
[559] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No.TNP 2240.

edilen bir diğer kap parçası, ağız kenarı dışa çekik kalılaştırılmış bir depo küpundan (levha 4.24, No. 7) bahsedebiliriz. Bu depo küpunun benzer örneğini Susa kraliyet şehri II 'de 5A tabakasından[560] ele geçmiştir. Güneybatı İran'da çoğu yerleşimde bulunan ve benzeşen depo küplerinin çok yoğun olması bu bölgede ekonomik ve kültürel ilişkilerin varlığına işaret etmektedir. Akhaimenid Kültürünün standart seramik repertuarında sıkca görülen diğer önemli bir form ise testilerdir. Cham Raji yerleşiminden bu testilerin bir örneği ağız kenarı basit ve uzun boyunlu (levha 4.24 , No. 10) forma sahip olup benzer paraleli ise Susa kraliyet şehri II'de, 4 tabakasında[561] görmekteyiz. Koupal nehri kıyısında bulunan diğer yerleşim, Tell-e Gavileh yerleşimidir. Söz konusu yerleşimden Akhaimenid kültüründe yaygın ve standartlaşan kap formları elde edilmiştir. Bunlardan ağız kenarları içe çekik kaseden (levha 4.25, No. 1) bahsedebiliriz. Bu form kasenin benzeri Tall-e Takhte Pasargad'dan ele geçmiş ve pasargad'da yapılan araştırmalara göre Geç Akhaimneid formlardan biri olduğunu belirtmeliyiz[562]. Bir diğer örnek kase yine ağız kenarı hafif olarak içe çekilmiş (levha 4.25, No. 4) olup boyalı benzer örneği ise Tall-e Takht-e Pasargad'dan rapor edilmiştir[563]. Yine Tell-e Gavileh'den edlde edilen ve benzeri Susa kraliyet şehri II'de[564] bulunan ağız kenarı içe çekik bir kupadan (levha 4.25, No. 3) bahsedebiliriz.

Akhaimenid kültürüne özgü diğer kap parçaları Güneybatı Ramhormoz'da Şour nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden ele geçmiştir. Akhaimenid kültüründe kaseler yaygın ve standartlaşan kap formlarıdır. Bu kaselerin bir örneğini Tepe Gahravol'de görmekteyiz. Kasenin ağız kenarı dışa çekik ve gövde kısı hafif içe (levha 4.27 , No, 1) doğru çekilmiştir. Bu kap parçasının benzer örneği güneybatı İran'da söz konusu kültüre ait olan Tol-e Nurabad'ın B4 tabakasından[565] ele geçmiştir. Bu kaselerin diğer örneği ise yarı küresel gövedeye sahip olup ağız kenarı basit (levha 4.27, No.3) bir şekildedir. Bu kap

---

[560] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 15, No. 7.
[561] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 13, No. 3.
[562] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* s.248, No. 17.
[563] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* s.252, No. 2.
[564] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 17, No. 2.
[565] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No.TNP 2174.

parçasının örneği Susa kraliyet şehri II tabakasından[566] ve Tol-e Nourabad'ın B54 tabakasından[567] rapor edilmiştir. Bu formda olan kaseler Akhaimenid döneminde imparatorluğun hemen hemen tüm bölgelerinde yaygın olması kültürel ilşkilerin varlığına işaret etmektedir. Şour nehri kıyısında bu kaselerin örneğini Tell-e Mentar yerleşiminde görmekteyiz, Bu kase basit ağız kenarına sahip olup (levha 4.28, No. 2) paralel örenği ise Susa kraliyet şehri II'de 5A tabakasında[568] görülmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Akhaimenid kültüründe testiler yaygın ve standartlaşan kap formlarından birisidir. Bu testilerin örneğini Tell-e Mentar yerleşiminde ve genel olarak İran Bölgelerinde Akhaimenid kültürü materyalları arasında görebiliriz ve bu da iç bölgede ekonomik ve aynı zamanda kültürel ilişkilerin renkli olduğunu ispat etmektedir. Ramhormoz ovasından elde edilen bu testilerin çoğu benzerinin Susa kraliyet şehri II'de ve Pasargad'da görülmesi Akhaimenid döneminde bölgesellik ilişkilerin olduğunu göstermektedir. Bu testilerin bir iki örneği yine Tell-e mentar'den ele geçmiştir. Bu testiler genelde form açısında birbirine çok benzemektedir ve sadece ağız kenarı kesiminde No.3 numaralı parça iç yüzeyde biraz içeri doğru çekilmiş olup (levha 4.28, No. 3) benzer örneğini Pasargad'da[569] görmekteyiz. Diğer testi parçası ağız kenari içe çekik uzun boyunlu (levha 4.28, No.1) bir forma sahiptir ve paralel benzei Susa kraliyet şehri II'de 5 A tabakasında[570] bulunmaktadır.

Şour nehri havzasında bulunan diğer yerleşimlerden Tell-e Karami B alanıdır. Bu yerleşimden ağız kenarı basit yarı kuresel gövdeli bir kase parçasının (levha 4.30, No. 2) benzer örneğini persepolis kazılarında[571] görmekteyiz. Bununla birlikte Tell-e Karami C yerleşiminden yine ağız kenarı içe çekik bir kasenin benzeri Mianab Shushtar ovanın

---

[566] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 7, No. 15.

[567] Members of the Mamasani Archaeological Project Team, *The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran,* Figure 3.132, No.TNP 2246.

[568]Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 7, No. 15.

[569] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* s. 266, No. 18.

[570] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 17, No. 2.

[571] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 17, No. 6.

yüzey araştırmasında ele geçmiştir. Ayrıca bir dip parçasını (levha 4.31, No. 5) paralel örneği de Mianab Shushtar ovasından[572] rapor edilmiştir.

Akhaimenid kültürünü yansıtan diğer çanak çömlek örneklerini Doğu Şour nehri kıyılarında yer alan yerleşimlerde görmekteyiz. Ab Mahak yerleşiminden ağız kenarı dışa çekik bir kase parçanın (levha 4.33, No. 1) benzerini Tepe Darougeh'nin 6 tabakasında[573] ve Persepolis'in[574] kazılarında görmekteyiz. Bunun dışında Ab mahak alanından üç kırmızı astarlı gövde parçasından bahsedebiliriz. Bu seramik örnekleri kırmızı yüzey renkleri açısından Urartu mallarını andırmaktadır. Bildiğimiz üzere bu tür özelliğe sahip olan kapların yapımı Urartuların çöküşününden sonra da devam etmektedir[575] ve Muhtemelen kırmızı astarlı çanak çömlek türlerinin yapım kültürü Doğu Anadolu bölgesinden, Susa-Sardes kral yolu üzerinden güneybatı İran bölgesine geçmesi düşünülmektedir.

Akhaimenid Kültürünün önemli dağılım yerleşimlerinden olan Gale Sefid alanında da Bu dönemin seramik özelliklerini ve diğer bölgeler ile ilişkisini ortaya çıkaracak çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Bu yerleşimde en çok İmparatorluğun yayılım alanında yaygın olan kaselerin örneklerini görmekteyiz. Bunlardan ağız kenarı dışa doğru çekik (levha 4.34, No. 4) bir örneğin paralel benzerlerini Susa kraliyet şehri II, 4 tabakasından[576] ve Tall-e Tkhate Pasargad kazılarından[577] elde edilmiştir. Diğer kase örneği ise yine ağız kenarı dışa çekik (levha 4.34, No. 10) olup paralel örneği Persepolis Surlarının kazılarından[578] ve Geç Akhaimenid seramiği olarak tarihlenen Tall-e Takht-e Pasargad'dan[579] elde edilen örnekler arasında görülmektedir. Bu tip kaselerin başak bir örneği yine ağız kenarı dışa çekik (levha 4.34, No. 5) ve benzeri Persepolis

[572] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 14.
[573] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 136, No. 4.
[574] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 10, No. 11.
[575] S. Yücel Şenyurt, Yalçın Kamış ve Atakan Akçay, "Tasmasor Geç Deöir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları" in *Tasmasor*, Sç Yücel Şenyurt (Edt), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011, s. 123.
[576] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 8, No. 8.
[577] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 108, No. 15.
[578] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 15, No. 4.
[579] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 108, No. 15.

kazılarından[580], Tall-e Takht-e Pasargad'dan[581], Susa kraliyet şehri II'nin 4 tabakasından[582], Tepe Darougeh'nin 7 tabakasından[583], İran'da Fars bölgesinde Gale Kali'nin Iii evresinden[584] ev Akhaimenid şehri Dahane Gohlaman sit alanından[585] rapor edilmiştir. Bu kaseleri başka bir örneğinde diğer kaseleri gibi ağız kenarı dışa çekek ve iç yüzeyde kırmızı astar özelliğine sahiptir (levha 4.34, No. 6). Bu seramiğin paralel benzerleri Tall-e Takht Pasargad'da[586], Tepe Darougeh'nin 7 tabakasından[587] ve Dahane Gohlaman kazılarından[588] elde edilmiştir. Dahne Golaman çalışmalarından ele geçen[589] bir başka seramik örneğini ağız kenarı içe çekik kalınlaştırılmış bir depo küpünden de (levha 4.34 , No. 3) bahsedebiliriz. Depo küplerinin başka bir örneği ise ağız kenarı dışa çekik, küresel bir gövdeye sahip olup (levha 4.35, No. 18) ve paralel benzeri Choghamish[590] yerleşiminde görmekteyiz. İncelediğimiz seramikler içinde genel olarak aynı tipte olan kaideler de ele geçmiştir. Bunlardan üç düz tipinin (levha 4.35, No. 23,27, 25) benzer örneklerini Tang-e Bulagi yerleşimini 5 evresinde[591] ve Mianab Shushtar ovasının yüzey araştırması[592] sonucunda elde edilmiştir.

Çalışmamız kapsamındaki Ramhormoz ovası'nda Akhaimenid dönem çanak çömleklerinde kap biçimleri çeşitlilik göstermektedir. Bu kapların birçok örneğinide Maroon nehri kıyılarında yer alan yerleşimlerden keşfedilmiştir. Bu yerleşimlerden Mava alanından bahsedebiliriz. Mava yerleşiminde uzun boyunlu ve yuvarlak gövdeli bir

---

[580] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 15, No. 4.
[581] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 108, No. 15.
[582] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 8, No. 8.
[583] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 139, No. 74.
[584] Potts vd. "Further Excavations at Qale Kali: (MS 46) By The Joint ICAR-University of Sydney Mamasani Expedition: Results of the 2008 Season", Pl.18, No, QKC 1438.
[585] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 16, No. 2.
[586] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 108, No. 13.
[587] Atayi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), Şekl-e 139, No. 14.
[588] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 16, No. 2.
[589] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 29, No. 108.
[590] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 75, No. W.
[591] Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi,* s.226, No. 1385 (No. 23,27 örnekleri)- s. 224, No. 1427 (No. 25 örneği).
[592] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 4 (No. 23 örneği), Şekle 20, No. 30 (No. 27 örneği), Şekle 20, No. 15 (No. 25 örneği)

testinin (levha 4.36 , No.1) benzer örneğini Tall-e Takht-e Pasargad kazılarından[593] elde edilen örnekler arasında rastlanır. Bunun dışında bu yerleşimden ağız kenarları içe çekik yuvarlak göveli depo küp (levha 4.36, No. 7,3) benzer örnekleri Dahane Gohlaman[594] sit alanında görmekteyiz.Mava yerleşiminden elde edilen kap tülerinden kraterleri söyleyebiliriz. Bunlardan ağız kenarı dışa çekik ve uzun boyunlu bir kraterin (levha 4.36 , No. 6) paralel örneklerine Tall-e takht-e pasargad kazılarında[595] ve Gale kali Iv evresinde[596] rastlanmaktadır. Bununla birlikte Akhaimenid imparatorluğu döneminde tüm bölgelerde yaygınlaşan dışa dönük ağızlı keskin omurgalı kase örneklerinin (levha 4.36, No. 10,24) benzerini kuzeybatı İran'da Hasanlu Tepesinde, III A tabakasında[597] görmekteyiz. İncelediğimiz örnekler dışında, dış yüzeyde kırmızı renkli boya bezemeli benzersiz başka bir seramik örneğinden de bahsedebiliriz.

Tell-e Mava dışında, Gobeyr A tepesinden de çok sayıda çeşitli kap parçasının benzerlerine İran bölgelerinde rastlanmaktayız. Bunlardan içe dönük basit (levha 4.37, No. 5) bir kaseden bahsedebiliriz. Bu kasenin benzeri Dahane Gohlaman sit alanında[598] elde rdilmiştir. Dahane Gohlaman alanında paraleli bulunan bir diğer kase örneği dışa dönük ağızlı ve omurgalı gövdelidir (levha 4.37, No. 11). Omurgalı örnekler dışında ağız kenarı dışa doğru kalınlaştırılmış kase formlarını da (levha 4.38, No.16) görmekteyiz. Bu formda olan kaselerin benzerlerini persepolis kazılarından[599] elde edilen örnekler arasında da rastlamaktayız. Kaseler dışında Akhaimenid çanak çömlek kültüründe sıkca görülen birkaç testi parçası da bu yerleşimden elde geçmiştir. Bunların biri içe dönük ağızlı uzun boyunlu olup (levha 4.37, No. 10) benzerini Mianab Shushtar ovasında[600] yapılan yüzey araştırmasında sonucunda görmekteyiz. Başka bir örnekte ağız kenarı basit, uzun boyunlu ve yuvarlak gövdeye sahip (levha 4.37, No. 8) olmakla birlikte Tall-e

---

[593] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 117, No. 9.
[594] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 21, No. 41 (No. 7 örneği), Fig 21, No. 42 (No. 3 örneği).
[595] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 118, No. 11.
[596] Daniel. T. Potts vd. "Further Excavations at Qale Kali: (MS 46) By The Joint ICAR-University of Sydney Mamasani Expedition: Results of the 2008 Season", Pl. 6, No. QKC 1533.
[597] Dyson, " The Achaemenid Painted Pottery of Hasanlu IIIA", Fig 7, No. a (No. 10 örneği)- Fig 7, No. d (No. 24 örneği).
[598] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 21, No. 41 (No. 7 örneği), Fig 14, No. C.
[599] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 13, No. 3.
[600] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 19, No. 1.

Takht-e Pasargad da[601] Geç Akhaimenid dönemine tarihlenen bir seramik örneği ile benzerlik göstermektedir. Yine bu formda olan testilerin bir başka örneğinde ise dışa dönük ağızlı ve uzun boyunlı (levha 4.38, No. 15) bir seramik parçasından sözedebiliriz. Bu testinin benzer Persepolis surlarının kazılarından[602] ve Choghamish yerleşiminden[603] elde edilmiştir. Bahsettiğimiz seramik tipleri dışında depo küplerinden bahsedebiliriz. Bunlardan ağız kenarı içe çekik yuvarlak gövdeli bir depo küpün (levha 4.38 , No. 14) paralel benzerini Tang-e Bulagi'nın 76 alanında, 4 evresinden[604] ele geçen seramikler arasında görmekteyiz. Bu depo küplarının bir örneğinde farklı ağız kenarına sahip olup (levha 4.37, No. 1,levha 4.38, No.12) paralel örneği ise hiç bir bölgede şimdiye kadar rapor edilmemiştir. Bu nedenle belki form tipolojisi açısından bu şekilde olan depo küpleri Ramhormoz ovasının yerel kültürü etkisinde üretilmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Kase ve testi örnekleri dışında iki yüksek düz kap diplerinin (levha 4.38, No. 35,33) benzerleri de Mianab Shushtar ovasının yüzey araştırması örneklerinde[605] rastlıyoruz.

Gobeyr A yerleşiminden sonra Akhaimenid kültürünün zengin çanak çömlek verilerini Gobryr B alanında görmekteyiz. Bu seramiklerden depo küplerine işaret edebiliriz. Bunlardan ağız kenarı dışa çekik küresel gövdeli çömlek parçasının (levha 4.39, No.3) benzer örneğine Geç Akhaimenid dönemine tarihlene Tall-e Takhte Pasargad'da[606], Tang-e Bulagi'nin 76 alanının 5 evresinde[607] ve Dahane Gohlaman yerleşiminde[608] rastlamaktayız.

Akhaimenid kültürüne özgü diğer kap formları İshan Embrij yerleşiminden elde edilmiştir. Bunlardan bir depo küpüne söyleyebiliriz. Bu kap parçası dışa çekik ağızlı

---

[601] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 106, No. 1.
[602] Atayi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid,* Loh-e 6, No. 6.
[603] Delougaz and Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Plate 75, No. D.
[604] Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi,* s. 240, No 2023.
[605] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 18 (No. 35 örneği)-Şekle 20, No. 28 (No. 33 örneği).
[606] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* Fig 118, No. 24.
[607]Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi,* s. 212, No. 1839.
[608] Zehbari, Mehr Afarin and Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", Fig 21, No. 41 (No. 7 örneği), Fig 19, No. 21.

küresel gövdeli olup (levha 4.39, No. 3) paralel benzerleri ise Toll-e Espid yerleşimin, 11 (I) tabakasından[609] ele geçmiştir. Bununla birlikte ağız kenarı içe çekik uzun boyunlu testi parçalarından (levha 4.40, No. 1,2) bahsedebiliriz. Bu testilerin benzerlerine Susa kraliyet şehri II'nin, 5A tabakasında[610] ve Mianab Shushtar ovasında[611] rastlamaktayız. Bu kap parçaları dışında bu yerleşimden yüksek düz bir dip parçasının (levha 4.40, No. 7) benzeri yine Mianab Shushtar ovasında[612] görmekteyiz.

Maroon nehri kıyısında yer alan ve Akhaimenid kültürüne ait verileri Tell-e Rigi (Tell-e suz) tepesinden de elde edilmiştir. Bu kap örneklerinden dışa çekik ağızlı bir kasenin (levha 4.41, No. 4) benzer örneği Mianab Shushtar ovasından[613] ele geçmiştir. Yine ağız kenarı basit bir kase tipinden (levha 4.41, No 9) bahsedebiliriz. Bu kasenin benzeri Geç Akhaimenid dönemine tarihlenen Tall-e Takhte Pasargad kazılarından[614] elde edilen örnekler arasında yer almaktadır. Bu yerleşimden ele geçen seramikleri arasında bir depo küpün parçası da bulunmuştur. Bu kap parçasıağız kenarı dışa çekik, uzun boyunlu ve küresel gövdeye sahip olup benzer örneği ise Susa kraliyet şehri II'nin, 4 tabakadasından[615] elde edilmiştir.

Akhaimenid kültürüne ait diğer kap tiplerin parçaları Tell-e Rigi A tepesinden ele geçmiştir. Bunlardan ağız kenarı dışa çekik küresel gövdeli bir kase tipinden (levha 4.42, No. 3) bahsedebiliriz. Bu Kasenin Tipinin benzer örneği Erken Akhaimenid dönemine tarihlenen Susa kraliyet şehri II'nin 4 ve 5 tabakalarından[616] erapor edilmiştir. Bu yerleşimden ele geçen diğer seramik parçası ise uzun boyunlu bir testi parçasından sözedebiliriz. Bu testinin paralel örneği ise Mianab Shushtar ovasından[617] ele geçmiştir.

Maroon nehri kıyısında yer alan son yerleşim Tell-e Rigi B alanıdır. Bu yerleşimden çoğu sayıda kase parçaları ele geçmiştir. Bunlardan ağız kenarı basit, iç yüzeyde hafif içe

---

[609] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.100, No 384.
[610]Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 56, No 13.
[611] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 19, No. 20.
[612] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 17.
[613] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 14, No. 17,19.
[614] Stronach, *Pasargadae, A Report on the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963,* S. 250, No. 6.
[615] Miroschedji, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, Figure 17, No.3.
[616] Miroschedji, "Layenegari Elam Jadid dar Shush (Hodud-e 100-540 BC)", Şekle 55, No. 9.
[617] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 19, No. 1.

doğru sarkıtılmış olup benzer örneği ise Toll-e Espid yerleşiminin 10 evresinden[618] rapor edilmiştir. Bununla birlikte ağız kenarı dik, küresel gövdeli (levha 4.44, No. 10) başka bir örnekten bahsedebiliriz. Bu seramik parçası yine Toll-e Espid yerleşiminin 12 evresinden[619] elde edilmiştir. Toll-e Espid yerleşiminin 10 evresinden[620] ele geçen ağız kenarı kalınlaştırılmış bir diğer kase örneği (levha 4.43, No.3) Tell-e Rigi B alanından ele geçen bir kase parçası ile benzerlik göstermektedir. Bu örnekler dışında yine ağız kenarı basit iki kase parçasından (levha 4.43, 8,6) behsedebiliriz. Bu kaselerin paralel örneği Tang-e Bulaği yerleşiminin 76 alanının 6 evresinden[621] ele geçmiştir. Kase örnekleri dışında yüksek düz bir dip parçasının benzer örneği Toll-e Espid yerleşiminin 12 (I) evresinden[622] ve Mianab Shushtar ovasından[623] elde edilmiştir. Tell-e Rigi B yerleşiminden incelediğimiz seramikler arasında dış yüzeyde yatay bant halinde bir kabartması olan gövde parçasından da (levha 4.44, No.22) söz edebiliriz.

5. 2. MEZOPOTAMYA'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

Mezopotamya'da Geç Babil döneminden sonra çanak çömlek yapım yönteminde ve formlarında büyük değişiklikler görülebilir. Güney Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ilk yarısında çanak çömlek çalışmalarının sonuçlarından biri, bu bin yılda ilk kez bir dış siyasi bölgenin tanıtılmasıdır. Bu konu, en azından kazılan bölümlerden tespit edildiği kadar, yerel çanak çömlek kullanım şeklini önemli ölçüde değiştirmemiş olduğunu göstermektedir. Güney Mezopotamya'da yaygın olan yerel formlarda çanak çömlek üretimi çok sayıda ve aynı şekilde devam etti ve Mezopotamyalıların atölyeleri üzerinde net bir İran etkisi yok. Bu alandaki İran etkisinin dolaylı olduğu görülüyor. Her ne kadar da yumurta kabuğu inceliğinde kapların üretimi, Mezopotamya'lıların becerilerinin sonucu olmuşsada ve kapların formu diğer bölgelerdeki kaplardan etkilenmemiş olsa da,

---

[618] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.105, No. 421.
[619] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.95, No. 440.
[620] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4. 103, No. 296.
[621] Asgari Chaverdi and Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi,* S. 176, No. 2019.
[622] Asgari Chaverdi, Petrie and Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Tasvire 4.98, No, 508.
[623] Atayi, "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", Şekle 20, No. 28.

en azından Güney Mezopotamya'da bu kapların icadı ve yayılmasında Akhaimenidlerin hakimiyeti sırasında desteklenmiştir[624].

Güney Mezopotamya'da Akhaimenid dönemine ait çanak çömleklerin çoğu Ur mezarlarından ve Nippur da bulunan mimari kalıntılarından[625] elde edilmiştir. Ur kazılarından elde edilen Akhaimenid tipi çanak çömlekler, söz konusu bölgenin bu dönemde önemli bir kraliyet ikametgahı olmamasına rağmen, yine de Pasargad ve Susa'ya göre bu döneme ait daha yaygın seramiklerin üretildiğini göstermektedir. Woolley başkanlığında yapılan kazılardan elde edilen seramikler, muhtemelen güney Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ortasına ait ilk çanak çömlek koleksiyonudur. Ur'daki MÖ birinci binyılın ortasından itibaren neredeyse tüm kaydedilmiş seramikler Ur tepesinde kazılan mezarlardan elde edildi[626]. Ur mezarlarından elde edilen çanak çömleklere ek olarak, Akhaimenid dönemine ait çanak çömleklerin tanılanması Nippur'daki[627] ve Babil'deki[628] kazılardan elde edilen seramiklerin yüzdesine dayanmaktadır.

Babil Devleti'nin yıkılışından sonra iki yüz yılı aşkın bir süre boyunca Mezopotamya'ya hakim olan Akhaimenid İmparatorluğu Mezopotamya kültürünü ve tarihini doğrudan etkileyerek şekillenmesinde çök önmeli rol oynamıştır. Akhaimenid dönemi kültürünün etkisi ve bu dönemde Mezopotamya'da yer aln bölgeler ile İran platosunda var olan alanlar arasında kültürel ilişkilerin var olduğu Ramhormoz ovasından elde edilen çanak çömlek karşılaştırması sonucunda doğrulanmaktadır.

Bu tez çalışmasında Babil, Mezopotamya'nın güneyinde, Susa-Babylon kraliyet yolu güzergahındaki konumu nedeniyle, karşılaştırmalarımızda bu bölgenin güneyindeki anahtar yerleşimler ele alınmıştır.

Ala Nehri havazasında bulunan Mehr Alnesa yerleşiminden elde edilen yumurta kabuğu inceliğinde dışa dönük ağızlı omurgalı gövdeye sahip olan bir kase örneğinin (levha 4.5,

---

[624]Fleming, “Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia”, 165,176.
[625] McGuire Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, M.Civil, J.H. Johnson and S.A.Kaufman (Edt), The Oriental Institute of the University of Chicago, Oriental Institute Communication No. 22, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1975.
[626] Fleming, “Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia”, 165-166.
[627] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, 1975.
[628] Alessandra Cellerino, "La Ceramica dal Sondaggio di Shu-Anna a Babilonia", *Mesopotamia XXXIX*, 1978, 93-167.

No. 10) benzeri Güney Mezopotamya'dan rapor edilmemiştir. Özel teknikler açısından bu kase örneği Kompozisyon açısından Güneybatı İran'da bulunan toprak bileşimi ile farklı olup, katkı maddeleri içerisinde volkanik kaya çökeltileri mevcuttur. Bu neden dolayı ve Ramhormoz ovasında bu türden çok az sayıda çanak çömlek elde edildiği düşünüldüğünde, bu çanak çömleklerin Susa-Babil kral yolu vasıtası ile Mezopotamya'dan Ramhormoz bölgesine ithal edildiği düşünülmektedir. Bu kase dışında Khey Alnesa yerleşiminden ele geçen ağız kenarı basit yarı küresel gövdeye sahip üç kaseden (levha 4.6, No. 1,4,5) bahsedebiliriz. Bu üç kasenin benzerleri Güney Mezopotamya'da Nippur kazılarında Akhaimenid kültürüne ait mimari kalıntıların II tabakasından[629] elde edilmiştir.

Basit ağızlı kase tiplerinden (levha 4.6, No. 5) bir diğer örneği ise Char Taghi alanından ele geçmiştir. Bu kase parçasının paralel örneği yine Nippur kazılarından Akhaimenid dönemine ait mimari kalıntıların II tabakasından[630] rapor edilmiştir. Nippur alanının, II tabakasından[631] ve Ur mezarlarından ele geçen ve Geç Babil/Akhaimenid dönemine tarihlenen[632] seramik parçaları arasında, Char Tagi yerleşiminden ele geçen yüksek düz bir dip parçası (levha 4.8, No. 9) ile benzerlik göstermektedir. Char Tagi yerleşiminden bulunan başka tipte olan yüksek düz bir dip parçasının (levha 4.8, No. 7) benzeri yine Ur mezarlarında yapılan arkeolojik kazıları sonucunda elde edilmiştir. Bu formda yapılan kaselerin Ramhormoz ovası bölgesinde de çok olması iki bölge arsında kültürel ve ekonomik ilişkilerin var olduğunu tespit etmektedir. Düz formda olan bu dip parçalarından (levha 4.9 , 16) Ala nehri havzasında yer alan Tell-e Kayd alanından da ele geçmiştir. Yükarıda belirttiğimiz gibi bu parçanın paralel benzerini yine Nippur tepesinde Akhaimenid dönemine ait mimari kalıntıların II tabakasından[633] ve Ur'da bulunan mezar verileri arasında[634] bulunmuştur. Dip parçaları dışında içe çekik ağızlı uzun boyunlu bir testi parçasının (levha 4.9, No. 10) benzeride Ur Mezarlarının verileri içerisinden[635] ele geçmiştir.

---

[629] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 420127 (No. 1,4 örneği)-Fig 49, No. 020127 (No. 5 örneği).
[630] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 50, No. 320127.
[631] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 040127.
[632] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 51, No. 165.
[633] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 040127.
[634] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 57, No. 215.
[635] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 50, No. 148,149.

Güneybatı İran bölgesinde Akhaimenid kültürünün çanak çömlek özelliklerini yansıtan diğer yerleşimler sandali nehri kıyısında yer almaktadır. Bunlardan Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi yerleşiminden ağız kenarı kalınlaştırılmış uzun boyunlu bir testi örneğinin (levha 4.10, No. 1) benzeri Nippur kazılarında Akhaimenid kültürüne ait II tabakasından[636] ele geçmiştir. Bu örnek dışında yine ağız kenarı ince basit yumurta kabugu inceliğinde bir kase örneğinde (levha 4.10, No. 5) bahsedebiliriz. Bu tip kasenin benzer örneği hem Ur mezarlarından[637] hem de Antik Babil şehrinde, Shuanna Tepesinden,[638] elde edilmiştir.

Sanadalı nehri dışında, Koupat nehri havzasinda bulunan yerleşimlerden de Akhaimenid kültürüne özgü seramik parçaları bulunmuştur. Bunlardan en yaygın formlar arasında uzun ile kısa boyunlu testiler ve kaseler yer almaktadır. Tell-e Geser yerleşiminden ele geçen Ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu testinin (levha 4.17, No. 9) benzeri Güneybatı İran ile birlikte Güney Mezopotamya'da yaygın formlardan olan bu tip seramiğin benzeri Ur mezarlarından da [639]elde edilmiştir. Bununla birlikte yine Shife yerleşiminden bulunan Ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu bir testi parçasının (levha 4.20, No. 12) benzeri Nippur kazılarında Akhaimenid döneminde ait mimari kalıntılarının II tabakasında[640] ele geçmiştir. Bu tip testilerin (levha 4.22, No. 1) benzeri Ariz Ahmadi yerleşiminden de elde edilerek benzeri Nippur tepesinin II tabakasından[641] rapor edilmiştir. Bununla birlikte yine Tell-e Geser alanından dik ağızlı çıkıntılı bir çömlek parçasının (levha 4.17, 14) paraleli Ur tepesinin Mezarlarından[642] ele geçmiştir. Cham Raji yerleşiminden elde edilen başka bir tipde ağız kenarı dışa doğru kalınlaştırılmış boyunlu bir çömleğin (levha 4.23 , No. 2) benzeri Nippur da keşfedilen mimarierin II tabakasında[643] rastlanmaktadır. Bu formda olan testi ve çömlekler hem Güneybatı İran'da Ramhormoz ovası'nda hem de Güney Mezopotamya bölgesinde çok sevilen formlar arasında yer almaktadır. Pache Kouh alanından başka bir çömlek formu dik ağızlı dışarıya doğru kalınlaştırılmış küresel gövdel bir parçadan (levha 4.18, No.5) bahsedebiliriz. Bu

[636] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 030077.
[637] Fleming, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", Fig 1, No. G.
[638] Cellerino, "La Ceramica dal Sondaggio di Shu-Anna a Babilonia", Fig 5, No. 1.
[639] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 51, No. 159b.
[640] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 020127.
[641] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 020127.
[642] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 42, No.62.
[643] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 120077.

çömleğin benzer örneği yine Ur tepesinde yer alan Mezarların arkeolojik kazılarından[644] elde edilmişrie. Testi ve çömlekler dışında Shife yerleşiminden ele geçen ve ağız kenarı basit bir kasenin (levha 4.20, No. 3) benzerini, Ur mezarlarında[645] görmekteyiz. Cham Raji alanından keşfedilen diğer kase tipinde ağız kenarı içe doğru kalınlaştırılmış (levha 4.23, No. 5) ve benzeri ise Nippur kazılarında II tabakadan[646] ele geçmiştir. Bu seramik formları dışında ağız kenarı içe doğru sarkıtılmış dış yüzeyde dalgalı bir şekile (levha4.24, No. 12) çok özel bir çömlek tipinden bahsedebiliriz. Bu çömlek tipleri her iki bölgede de sevilen ve yaygın kaplar arasında yet alıp benzeri ise Ur Mezarlarından[647] keşfdilmiştir.

Akhaimenid dönemine ait seramiklerin Ramhormoz bölgesinde Güneybatı şour nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden de elde edilmiştir. Tell-e Kaviri yerleşiminden ele geçen ağız kenarı dişa doğru kalınlaştırılmış uzun boyunlu bir testi parçaşının (levha 4.29, No. 3) benzerini Geç Babil/Akhaimenid dönemine tarihlenen Ur Mezarlarından[648] ele geçen searmikler arasında görmekteyiz. Tell-e Karami B alanından bulunan başka kap örneklerinden basit ağızlı kaseye (levha 4.30, No. 2) işaret edebiliriz. Bu kasenin paralel örneği ise yine Geç Babil/Akhaimenid dönemine tarihlenen Ur tepesininde yer alan Mezarlardan elde edilen[649] seramiklerde arasında yer almaktadır. Yine Tell-e Karami C yerleşiminden ele geçen bir dip parçası (levha 4.31, No. 5) Geç Babil/Akhaimenid dönemine tarihlenen, Ur Mezarlarından bulunan[650] bir seramik parçası ile benzerlik göstermektedir.

Güneybatı İran'da Ramhormoz ovası ile Güney Mezopotamya arasında ilişkilerin varlığını gösteren diğer seramik parçaları Doğu Şour Nehri kıyısında yer alan Galeh Sefiad yerleşiminden elde geçmiştir. Bu seramiklerden ağız kenarı dışa çekik bir kaseden (levha 4.34, No. 10) bahsedebiliriz. Bu kase parçasının paralel örneği Antik Babil şehrinde, Shuanna Tepesinden[651] ele geçmiştir.

---

[644] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 45, No. 97.
[645] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 38, No. 3a.
[646] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 50, No. 720077.
[647] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 58, No. 231.
[648] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 51, No. 165.
[649] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 42, No. 63b.
[650] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 39, No. 23b.
[651] Cellerino, "La Ceramica dal Sondaggio di Shu-Anna a Babilonia", Fig 10, No. 62.

Söz konusu ovanın Güney Mezopotamya ile ilşikilerini daha da güçlendiren veriler Maroon nehri kıyılarında yer alan yerleşimlerde de görmekteyiz. Bunlardan Gobeyr A tepesinden ele geçen ağız kenarı içe dönük bir depo küpün (levha 4.37, No. 2) benzeri Ur Mezarlarından elde edilen[652] bir seramik parçası ile benzerlik göstermektedir. Maroon nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden elde edilen seramiklerden Gobeyr B alanından ağız kenarı dışa dönük (levha 4.39, No. 2) bir çömlekten bahsedebiliriz. Bu çömlek parçası Ur [653]Mezarlarından ele geçen bir seramik ile benzerlik göstermektedir. Bu tip çömlekler hem Ramhormoz ovası'nda hem de Güney Mezopotamya bölgesinde yaygın bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Bu seramiklerden Gobeyr A yerleşiminden ele geçen ağız kenarı kalınlaştırılmış bir kaseden (levha 4.37, No. 5) söz edebiliriz. Bu kasenin benzerini Güney Mezopotamya'da Nippur tepesinde Akhaimenid döenmine ait mimari kalıntıların II tabakasından[654] elde edilen seramik parçaları arasında görülebilir. Kase tiplerinde yine Tell-e Rigi B alanından ele geçen ağız kenarı dışa çekik yarı küresel gövdeli bir kasenin (levha 4.43, No. 4) paralel örneğini Ur Mezarlarından[655] ele geçen seramikler arasında görebiliriz. Yine Erken Akhaimenid dönemine tarihlene formlardan bir kase örneği Tell-e Rigi A tepesinden ele geçmiştir. Bu kase tipinden ağız kenarı dışa çekik kısa boyunlı ve küresel gövdeye (levha 4.42, No. 3) sahip olup benzer örneği ise Antik Babil şehrinde, Shuanna Tepesinde[656] ele geçen seramik parçası ile benzerlik göstermektedir. Başka kase tiplerinden Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen yine ağız kenarı dışa dönük kalınlaştırlımış bir parçanın (levha 4.44, No. 10) benzer örneğini Nippur tepesinde Akhaimenid dönemine ait II tabakasindan[657] ele geçmiştir. Kase parçaları dışında İshan Embrij veya Tepe Selsebil tepesinden yüksek düz bir dip parçasının (levha 4.40 , No. 7) benzeri Ur mezarlarında[658] bulunmaktadır. Ur Mezarlarından ele geçen[659] bir diğer düz dip parçası (levha 4.40, No. 10) ise yine aynı yerleşimden ele geçmiştir.

[652] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 44, No. 90.
[653] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 47, No. 118.
[654] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 420127.
[655] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 41, No. 49.
[656] Cellerino, "La Ceramica dal Sondaggio di Shu-Anna a Babilonia", Fig 10, No. 68.
[657] Gibson, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, Fig. 49, No. 020077
[658] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 53, No. 178.
[659] Woolley, Litt, Hon, Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Plate 40, No. 29.

5.3. ANADOLU'DAKİ ARKEOLOJİK BÖLGELER İLE İLİŞKİLER

M.Ö.550 yılından sonra, İran'daki değişen siyasal dengelere bağlı olarak Doğu Anadolu Bölgesinde de yeni bir egemenlik süreci başlamıştır. Akhaimenid Hanedanlığı'nın, Medler' den devraldığı yönetimle birlikte, Doğu Anadolu, Akhaimenid idari yapılanması gereği, yeni düzenleme sonucunda satraplık haline dönüştürülmüştür. Akhaimenid Dönemin kültürel etkilerini saptamak Anadolu'da, her bölge için aynı zenginlikteki kanıtlarla mümkün olmamaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Van Kalesi üzerinde yer alan ünlü *"Kserkses Yazıtı"* ve Erzincan Altıntepe'de ele geçmiş olan *"Apadana Tarzı Yapı"*, buradaki Akhaimenid varlığını, ilk anda belgeleyen dikkat çekici kalıntılardır. Bu dönemin sivil mimarisine ait veriler ise yetersizdir. MÖ 5. yüzyıla ait çok sayıda seramik buluntusu ele geçen Karagündüz Höyüğü'nde, stratigrafik sorunlara bağlı olarak, buluntuların yoğunluğu ve kalitesi ile örtüşmeyen bir mimari görünüm ortaya çıkmıştır [660]. İki yüz yılı aşkın bir süre boyunca Anadolu'ya hakim olan Akhaimenid İmparatorluğu Anadolu kültürünü ve tarihini doğrudan etkileyerek şekillenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Akhaimenid dönemi (GDÇ) "Omurgalı seramik"leri Doğu Anadolu, Güneybatı İran'da, ve Mezopotamya'da çok geniş bir alanda varlığını belgelenmiştir. Genel görüntüleri benzer olmakla birlikte farklı coğrafi özelliklere sahip bölgelerde bulunan çanak çömlekler kendilerine özgü yerel karakterleri ve üretim tarzlarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Akhaimenidler'in egemenlik bölgeleri olan bu geniş coğrafyaya sahip olma dinamiği, aynı zamanda GDÇ'nda ortaya çıkan bu yeni çanak çömlek kültürünün yayılmasında da etkili olmuştur. Van Havzasında birkaç merkezde saptanabilen Akhaimenid evresi Kuzeydoğu Anadolu merkezlerinde ve Malatya-Elazığ havzasında daha çokbir kanıtla belirlenebilmiştir. Bu en azından şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalar ışığında ortaya çıkan bir sonuçtur. Öte yandan, Doğu Anadolu bölgesinde kazı ve araştırma yapılmış olan erkezlerden elde edilen bulgular yardımı ile aydınlatmaya çalıştığımız Akhaimenid sürecin yaşandığı kültür coğrafyasındaki diğer merkezlerde ulaşılan sonuçlar kısmen yol gösterici olmuştur. Doğu Anadolu'nun Urartu sonrası merkezleri dört gruba ayrılmaktadır. İlk grupta, Kuzeydoğu Anadolu kuşağında yer alan Erzincan; Altıntepe (Cimintepe I), Saz Tepe (Cimintepe II), Bayburt ; Büyüktepe

[660] Hatiçe Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kalesik Arkeoloji anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2008, 266.

, Erzurum; Sos Höyük. Patnos Giriktepe, İkinci Grupta, Van Gölü Havzası'nda yer alan Karagündüz Höyüğü, Van Kalesi/Höyüğü, Çavuştepe, Yeşilalıç II, Sazlıkyanı Höyüğü, Eski Norgüh, Zivistan (Aşağı Elmalık) Üçüncü Grupta, Malatya-Elazığ havzasındaki Höyükleri ve dördüncü grupta ise Erzurum-Kars Bölgesinde yer alan höyükler ele alınmıştır. Bölgedeki araştırmaların başlangıç aşamasında kazılmış olan merkezlerdeki GDÇ ve özellikle Akhaimenid döneme ait veriler dikkata alınmıştır.

Çanak çömlek üzerinde yaptığımız değerlendirmeler sonucunda, Güneybatı İran'da Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasında Susa-Sardes Kral yolu sayesinde Kültürel ve Ticari ilişkilerin olduğu kanıtlanmaktadır.

Bu bölümün devamında çanak çömleklerin karşılaştırmasına dayanarak bu ilişkilerin var olduğunu ele almaya çalışacağız.

Ala nehri havzsında bulunan Tell-e Bormi yerleşiminden ele geçen Ağız kenarı dışa dönük bir depo küpün (levha 4.1, No. 2) benzer örneği Van gölü havzasında yer alan, Van kalesi Höyüğünün IIa-2 tabakasından[661] ele geçmiştir. Yine Van kalesi höyüğünde IIa-2 tabakasından ele geçen[662] bir testi parçası Cobaci alanından bulun ağız kenarı dışa doğru dönük kalınlaştırlmış (levha 4.3, No. 1) bir örnek ile benzerlik göstermektedir. Cobaci alanından Akhaimenid döneminde tipik bir omurgalı kasenin (levha 4.3, No. 5) paralel benzeri ise Van gölü havzasında, Karagündüz höyüğün 3 yapı katından[663] rapor edilmiştir. Bu örnekler sadece form açısından benzerlik göstemektedirler; Doğu Anadolu seramiği boyalı ve Ramhormoz ovası örneği ise kırmızı astarlı özelliğine sahiptir. Güneybatı İran ve Doğu Anadolu bölgesi arsında ilişkileri gösteren diğer seramik parçaları Mehr Alnesa yerleşiminden elde edilmiştir. Çok özel bir forma sahip olan ağız kenarı içe doğru çekik omurgalı ksenin (levha 4.5, No. 11) benzerleri Doğu Anadolu bölgesi'nde Tetikom'da mimari ve mezarlardan[664], Tasmasor'da ise Merkezi Tepe ile batı

[661]Nuray Kaygaz, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağ Merkezleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*, Çanakkale, 2002, levha 63, No. 2.
[662] Kaygaz, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağ Merkezleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*, levha 63, No. 3.
[663] Hatiçe Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?" , *International Journal of Human Sciences*, 10 (2), 2013, Abb 5, No. 13,25.
[664] S. Yücel Şenyürt ve Hamza Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökumanları: 1, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, Tip 1.8., No. 1.

Batı kazı alanından[665] elde edilmiştir. Bununla birlikte dışa dönük ağızlı omurgalı bir kasenin (levha 4.5, No. 10) benzerini yine Tasmasor'dan[666] ve Karakoyunlu kale II[667] yerleşiminden bulmaktayız. Mehr Alnesa yerleşiminin seramik örneği teknik özellikleri açısında yumurta kabuklu parçalardan olup ve sadece form açısından Tasmasor ve Katakoyunlu kale II ile benzerlik göstermektedir. Mehr Alnesa yerleşiminden ele geçen birçok kase parçası Tasmasor yerleşiminden ele geçen seramiklerle benzerlik göstermektedir. Bunlardan ağız kenarı basit bir kase örneğinin (levha 4.4, No. 2) benzerini Tasmasor alanında[668] görmekteyiz. Yine ağız kenarı içe dönük küresel gövdeli bir kasenin (levha 4.4, No. 6) paraleli Tasmasor'da[669] ve Saz Tepe'de (Cimin Tepe II) yapılan yüzey araştırması sonucunda[670] ele geçmiştir. Boyalı ağız kenarı içe çekik bir kase örneği (levha 4.4, No. 7) form açısından Tasmasor'da[671] ve Zivistan (Aşağı Elmalık) yüzey araştırmasından[672] ele geçmiştir. Diğer kase tiplerinden ağız kenarı dışa dönük, dış yüzeyde ise gövde üzerinde içeri doğru sarkıtılmış olup (levha 4.4, No. 3) benzeri Altın Tepe'nin II katında[673] (Cimin Tepe I) görülebilir. Kaseler dışında Mehr Alnesa yerleşiminden ele geçen dışa dönük ağızlı kısa boyunlu bir depo küpünün (levha 4.4, No. 5) benzer örneği, sadece form açısından Karakoyunlu kale II[674] seramiği ile benzerlik göstermektedir.

---

[665] S. Yücel Şenyurt, Yalçın Kamış, Atakan Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", in: *Tasmasor-Erzurum ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi,* S. Yücel Şenyurt (Edt), BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 4, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, Tip 1.3., No.17.

[666] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 6.3., No. 193.

[667] Aynur Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, Resim 10, No. 11.

[668] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 4.1., No. 83.

[669] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 11.1., No. 229,231.

[670] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, V, No. 2.

[671] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 11.1., No. 230.

[672] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, I, No. 10.

[673] G.D. Summers, "Archaeological Evidence For The Achaemenid Period in Eastern Turkey", *Anatolian Studies,* Vol. 43, 1993, Fig 5, No. 8,15.

[674] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim 10, No. 9.

Mehr Alnesa yerleşimim dışında Kheyr Alnesa tepesinden, yine ağız kenarı dışa dönük bir kase tipinin (levha 4.6, No. 2) benzeri Tetikom'dan[675], Karagündüz höyüğün III Yapı katından[676] ve Sös Höyük Tepesini IIB katınden[677] elde edilmiştir.

Gour Piyazi yerleşiminden yine ağız kenarı dışa doğru dönük, küresel bir gövdeye sahip bir kase tipinin (levha 4.7, No. 2) benzerini Altın Tepe'nin II yapı katında[678] görmekteyiz. Bununla birlikte ağız kenarı içe dönük bir depo küpünün (levha 4.7, No. 1) paralel örneği Van Kalesi Höyüğünde IIa-2 tabakasında[679] bulunmuştur. Sözü geçen yerleşimden yine ağız kenarı dışa dönük kısa boyunlu (levha 4.7. No. 3) bir çömlekten bahsedebiliriz. Bu çömleğin form açısından benzerini Zivistan (Aşağı Elmalık) bölgesinde yapılan yüzey araştırması[680] sınucunda görebiliriz.

Güneybatı İran ve Doğu Anadolu arasında kültürel ve ticari ilişkileri daha fazla yansıtan diğer seramik verileri Ala nehri havzasında yer alan Char Taghi yerleşiminden elde edilmiştir. Bunlardan Ağız kenarı hafif içeri doğru dönük küresel gövdeli bir kasenin (levha 4.8, No. 3) benzerini Saz Tepe (Cimin Tepe II) yerleşiminde[681] görmekteyiz. Başka tip kasede yine ağız kenarı dışa dönük olup(levha 4.8, No. 5) benzerleri ise Karakoyunlu kale II'den[682] ele geçmişir. Bu yerleşimden kaseler dışında depo küplerin parçalarıda bulunmuştur. Bunlardan ağız kenarı dışa kalınlaştırılmış küresel gövdeli bir depo küpün (levha 4.8, No.1) benzeri Saz Tepe'den[683] rapor edilmiştir. Başka bir örnek de ise yine ağız kenarı içe dönük küresel gövdeli olup (levha 4.8, No. 2) benzeri Tasmasor kazılarından[684] elde edilmiştir.

---

[675] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1.20., No. 7.
[676] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, I, No. 2.
[677] Davut YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü,* Taşkın Köksel (Edt), Gece Kştaplığı Yayın evi, Samsun, 2016, levha 18, No. 1.
[678] Mehmet Ali Yılmaz ve Mehmet Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, Fig 2, No. 9.
[679] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, III, No. 6.
[680] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, I, No. 4.
[681] Summers, "Archaeological Evidence For The Achaemenid Period in Eastern Turkey", Fig 9, No. 5.
[682] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim 10, No. 12.
[683] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 61, No. 2.
[684] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 11.4., No. 236.

Akhaimenid Kültürünü tanıtan seramik verilerini Tell-e Kayd yerleşiminde de görmekteyiz. Bu alandan ele geçen ağız kenarı dışa dönük derin bir kasenin (levha 4.9, No. 4) benzerini Doğu Anadolu'da Karagündüz Höyüğün III yapı katında[685] görebiliriz. Diğer formlardan dik ağızlı kalınlaştırılmış bir kaseden (levha 4.9, No. 1) bahsedebiliriz. Bu kase parçasının benzerini form açısından Van Kales Höyüğünde IIa-2 tabakasında[686] görmekteyiz.

Ala nehri dışında, Sandali nehri kıyısında yer alan yerleşimlrden de Akhaimenid dönemine ait çanak çömlekler elde edilmiştir. Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi yerleşiminden ağız kenarı basit (levha 4.10, No. 2), hem güneybatı İran'da hem de Doğu Anadolu bölgesinde yaygın olan bir kasenin örneğini Saz Tepe yüzey araştırmalarında[687] elde edilen seramikler arasında görmekteyiz. Ağız kenarı basit bir kase (levha 4.11, No. 7) örneğinin benzerini Tasmasor[688] yerleşiminde görmekteyiz. Yine ağız kenarı basit bir diğer kase (levha 4.12, No. 9) benzeri Tasmasor[689] yerleşiminden elde edilmiştir.

Her iki bölgede de yaygın olan diğer kap tiplerinden depo küplerine işaret edebiliriz. Bunlarıdan Eyn Koreh yerleşiminden ele geçen ve aynı benzerini Van Kalesi Höyüğünde II a-2 tabakasından[690] elde edilen ağız kenarı içe dönük kalınlaştırılmış (levha 4.11, No. 2) bir örnekten bahsedebiliriz. Eny koreh yerleşiminden bulunan ve benzerini yaygın bir şekilde Doğu Anadolu'da görülen diğer kap tiplerinden testilere işaret edebiliriz. Bunlardan ağız kenar içe dönük uzun boyunlı (levha 4.12, No. 10) bir örneğin benzeri Zivistan[691] (Aşağı Elmalık) yüzey araştırmasından ele geçmiştir.

Akhaimenid dönemine ait tabakalara sahip merkezlerde çok sayıda depo küpü parçalarının bulunduğu Güneybatı İran ve Doüu Anadolu Bölgesi arasında kültürel ve

---

685 Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb. 4, No. 4, Sağdaki Çizim.
686 YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 33, No.1.
687 Mehmet Işıklı ve Mehmet Ali Özdemir, " Erzincan, Saztepe (Cimintepe II): Akhaimenid Dönemi İçin Bölgesel Bir Merkez", *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorluklar,* Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, Figür 1, No. m.
688 Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 4.1., No. 77.
689 Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 4.1., No. 77.
690 Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, III, No. 6.
691 Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, I, No. 4.

ticare ilişkilerin var olduğına işaret etmektedir. Bu depo küplerin çoğu sayısı yine sandali nehri kıyısında yer alan Deymeh Sadat yerleşiminden elde edilmiştir. Bunlardan dışa dönük ağızlı kısa boyunlu (levha 4.14 , No. 21) bir örneğin benzerini Tasmasor'da[692] görmekteyiz. Başka örneğimizde yine ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu kırmızı astarlı özelliğe sahip depo küpün (levha 4.14 , No. 27) benzerini Yine Tasmasor kazılarından[693] elde edilen seramikler arasında görebiliriz. Depo küplerin bir diğeri ise ağız kenarı kalınlaştırılmış küresel gövdeli olup (levha 4.13, No. 9) benzeri Karagündüz Höyüğünde III yapı katından[694] ele geçmiştir.

Depo küplerini Boleybol yerleşiminde de görmekteyiz. Bunlarıdan ağız kenarı dışa dönük bir depo küpün (levha 4.15, No. 1) benzeri Tasmasor kazılarından[695] elde edilmiştir. Boleybol yerleşiminde depo küpleri dışında çömlek parçaları da oldukça çok sayıda bulunmaktadır. .ömleklerden ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli parçanın (levha 4.15, No. 5) benzer örneğini Tasmasor kazılarından[696] elde edilen seramikler arasında görmekteyiz. Yine ağız kenarı küresel gövdeli bir diğer çömlek parçasının (levha 4.15, No. 7) paraleli Altın Tepe'nin II tabakasından[697] ele geçmiştir.

Boleybol yerleşimi dışında Tell-e Gapu Cham yerleşiminde ele geçen ağız kenarı dışa dönük omurgalı (levha 4.15, No.1) ve Akhaimenid döneminde hemen hemen çoğo coğrafyada yaygın olan bu kase tipinin benzeri Tetikom kazılarında[698] bulunmaktadır.

Koupal nehri havzasında yer alan yerleşimleriden farklı tipde çok sayıda kase parçaları elde edilmiştir. Prehistori döneminden İslam dönemine kadar farklı dönemlere ev sahipliği yapan Tell-e Geser Tepesinden derinliği az olan küresel gövdel bir kasenin (levha 4.17, No. 5) benzerini Tasmasor kazılarından[699] ele geçen seramiklerde görmekteyiz. Tasmasor'da[700] benzeri görülen diğer kase ağız kenarı içe doğru dönük kalınlaştırılmış (levha 4.17, No. 7) bir örnekten söz edebiliriz. Bunun dışında ağız kenarı

[692] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.1., No. 241.
[693] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 8, No. 220.
[694] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha, XI, No. 6.
[695] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.2., No. 245.
[696] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.1., No. 241.
[697] Summers, "Archaeological Evidence For The Achaemenid Period in Eastern Turkey", Fig 5, No. 1.

[698] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1.16., No. 1.
[699] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 1.1., No. 1.
[700] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 5.3., No. 157.

basit (levha 4.17, No. 3) bir örneğin benzeri Karakoyunlu Kale II[701] de görülmektedir. Elde edilen seramikler arasında Akhaimenid döneminde yaygın tipik lale formlu kase tiplerinden (levha 4.17, No. 1) bahsedebiliriz. Bu lale formlu kasenin benzeri Doğu Anadolu bölgesinde Tetikom kazılarından[702], Van Kalesi Höyüğünde IIa-2 tabakasından[703] ve Bayburt'ta Kelkitçayı üzerindeki Kilisetepe[704] yüzey araştırmasından ele geçmiştir. Doğu Anadolu bölgesinde, Tetikom kazılarında[705] benzeri bulunan başka kase tiplerinden ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli (levha 4.17, No. 8) bir örnekten söz edebiliriz.

Akhaimenid dönemi kültürünü yansıtan az sayıda seramik parçası Pacheh Kouh alanından elde edilmiştir. Bunlardan dışa dönük ağızlı küresel gövdeli (levha 4.18, No. 2) bir örneğin benzeri Tille Höyük Tepesinin 10 yapı tabakasında[706] ve Karagündüz Höyüğün III yapı katından [707] görmekteyiz. Bununla birlikte yine ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu bir testi örneğinin (levha 4.18, No.6) benzerini Karagündüz höyüğün III tabakasında[708] görmekteyiz.

Koupal nehri havzasında yer alan Tell-e Abbas yerleşiminden Akhaimenid döneminde ait tipik formda olan seramikler ele geçmiştir. Bunlardan dışa dönük ağızlı omurgalı gövdeli kaseden (levha 4.19, No. 1) bahsedebiliriz. Bu kasenin benzeri Doğu Anadolu bölgesinde Tetikom kazılarından[709], Karagündün Höyüğün III yapı katından[710] ve Sös

---

[701] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim 10, No. 1.
[702] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 3.6., No. 7.
[703] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha II, No. 2.
[704] Mehmet Işıklı ve Umut Parlıtı, " Doğu Anadolu'nun Geç Demir Çağı: Sorunlar ve Çözümsel Perspektifler", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur ÖZFIRAT, Şevket DÖNMEZ, Mehmet IŞIKLI, Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, Resim 1, No. d.1.
[705] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1.20., No. 8.
[706] Jesús Gil Fuensanta & Petr charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Pierre Briant & Remy Boucharlat (Edt), (Çev. Seyed Mohammad Amin Emami, Ali Akbar Vahdat va Mahmoud Behforouzi), Bongah Tarjomeh va Nashre Ketab Parse, 2013, Tasvire 6, No. B.
Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha XI, No. 4.
[707] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha XI, No. 4.
[708] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha XXXIII, No. 2.
[709] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1.20., No. 7.
[710] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 18, No. 1.

Höyüğün II B tabakasından[711] elde edilmiştir. Bir diğer omurgalı kasenin (levha 4.19, No. 3) benzeri ise Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[712] ve Tasmasor kazılarında[713] görülmektedir. Kaseler dışında ağız kenarı kalınlaştırılmış uzun boyunlu testilerden (levha 4.19, No. 2)bahsedebiliriz. Bu testi parçasının benzeri Tasmasor kazılarında[714] keşfedilmiştir.

Akhaimenid dönemi çanak çömlek kültürünün yansımasında omurgalı kaselerin örneklerini Shifeh yerleşiminde de görmekteyiz. Her ne kadar da İran bölgesinde bu tarz kapların üretimi eski dönemlerden başlamış olsa da bu tip kapların yayılım kültürü Akhaimenid döneminde gerçekleşmiştir. Shifeh yerleşiminden bulunan dışa dönük ağızlı omurgalı gövdeli kase örneğinin (levha 4.20, No. 4) benzeri, Karagündüz Höyüğünde III yapı katından[715], Çavuş Tepe yerleşiminde IIb tabakasında[716] ve Tetikom kazılarında[717] görmekteyiz. Bununla birlikte yine ağız kenarı dışa dönük yarı küresel gövdeli kase benzerinin örneğini Sös Höyük IIB tabakasında[718] bulunmuştur. Kase örnekleri dışında dışa dönük ağızlı uzun boyunlu bir testi parçasının benzerini Aşağı Elmalık Kalesinde[719] görebiliriz. Shifeh yerleşiminden doğu Anadolu bölgesinden post Urartu (İran Platosunda Med olarak adlandırılan) döneminin çift kulplu kap formunun Akhaimenid dönemine taşındığını gösteren ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu vazo parçasının benzerini Van Kalesi Höyüğünde[720] görmekteyiz. Bu yerleşimden ele geçen parçalar arasında kase, testi ve vazolar dışında depo küplerinin parçalarıda bulunmuştur. Ağız kenarı içe dönük küresel gövdeli küp parçasının benzer örneği Karagündüz Höyüğünün III yapı katından[721] elde edilmiştir.

Doğu Anadolu bölgesinde Post Urartu (İran Platosunda Med olarak adlandırılan) döneminin çift kulplu kaplarını andıran vazo parçalarından koupal nehri havzasında bulunan Ishan Gazou yerleşiminen de elde edilmiştir. Bu vazo parçasının ağız kenarı dışa

---

[711] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha I, No. 2.
[712] Summers, "Archaeological Evidence For The Achaemenid Period in Eastern Turkey", Fig 9, No. 8.
[713] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 3.4., No. 74.
[714] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.8.., No. 293.
[715] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 10, No. 17.
[716] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 5, No. 1.
[717] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 3. 6., No. 3.
[718] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 24, No. 10.
[719] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 74, No. 1.
[720] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 30, No. 1.
[721] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 20, No. 4.

dönük uzun boyunlu olup, benzeri ise Tasmasor kazılarından[722] ve Tille Höyüğün 10 katından[723] ele geçmiştir.

Koupal nehri havzasında yer alan Ariz Ahmadi tepesinden de Post Urartu ((İran Platosunda Med olarak adlandırılan) kültürünün etkisini gösteren bir vazo parçasının benzer örnekleri Altın Tepe'nin II tabakasında (Cimin Tepe I)[724] ve Van kalesi Höyüğünün IIa-2 katından[725] elde edilmiştir.

Akhaimenid Kültürünün seramik özelliğini ortaya koyan diğer yerleşimlerden Cham Reji yerleşiminden sözedebiliriz. Bu alandan ele geçen kap parçaları arasında kaselere işaret edebiliriz. Bunlardan ağız kenarı kalınlaştırılmış kasenin (levha 4.23, No. 1) benzerini Doğu Anadolu bölgesinde Çavuş Tepenin IIb[726] alanında görmekteyiz. Diğer kase örneklerinde içe doğru dönük ağızlı kaselerden (levha 4.23, No. 3,4) behsedebiliriz. Bu kaselerin benzerleri Tasmasor kazılarından[727] ele geçmiştir. Bunun dışanda yine ağız kenarı içe dönük kase örneğinin benzerini Yeşilalıç II'de[728] görebiliriz.

Akhaimenid dönemi kase tiplerinden Tell-e Gavileh yerleşiminden de elde edilmiştir. Bunlardan ağız kenarı içe dönük kasenin benzer (levha 4.25, No. 1) örneği, Tasmasor kazılarında[729], Karagündüz Höyüğün III yapı katında[730] ve Tetikom kazılarından[731] ele geçmiştir. Diğer kase tiplerinde yine ağız kenarı kalınlaştırılmış dış yüzeyde içeri doğru çekilmiş (levha , No.4) örnekten bahsedebiliriz. Bu kasenin benzer örneğini Doğu Anadolu bölgesinde Altın Tepe II tabakasında (Cimin Tepe) görmekteyiz.

Ramhormoz ovasında Akhaimenid döneminin kültürünü tanımlayan diğer yerleşimler Ramhormoz'un Güneybatısında yer alan Şour nehri kıyısında yer almaktadır. Bu

---

[722] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 15.., No. 361.
[723] Fuensanta & charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Tasvire 6, No. 2.
[724] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha II, No. 1.
[725] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha I, No. 3.
[726] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha I, No. 2.
[727] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 4.1., No. 96.
[728] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha IV, No. 4.
[729] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 1.2., No. 13.
[730] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha XXXI, No. 2.
[731] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 2. 13., No. 10.

yerleşimlerden Tepe Garavol yerleşimini söyleyebiliriz. Bu yerleşimden Akhaimenid dönemine ait kaseler bulunmaktadır. Bunlardan dışa dönük ağızlı kase (levha 4.27, No. 1) örneğinin benzeri Tetikom kazılarında[732] ve Altın tepe'nin II katında[733] bulunmaktadır. Kase örnekleri dışında ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu testi parçasının (levha 4.27, No. 4) benzerini Altın Tepe'nin II katından[734] görmekteyiz. Yine benzeri Doğu Anadolu bölgesinde Van kalesi Höyüğünde[735] bulunan ağız kenarı kalınlaştırılmış depo küpünden (levha 4.27, No. 2) bahsedebiliriz.

Akhaimenid dönemi kültürünün tanımlamasında yine Tell-e Mentar yerleşiminden ele geçen ağz kenarı basit kase örneğinin (levha 4.28, No. 2) benzerini Karakoyunlu kale II'de[736] görebiliriz.

Akhaimenid kültürüne ait olan diğer yerleşimlerden Tell-e Kaviri yerleşimine işaret edebiliriz. Bu yerleşimden ele geçen ağız kenarı kalınlaştırılmış depo küpün (levha 4.29, No. 1) benzerini Tasmasor'da[737] görmekteyiz. Bu yerleşimden ele geçen kırmızı astarlı özelliği olan çömlek parçasının (levha 4.29, No. 8) benzeri Doğu Anadolu bölgesinde Saz tepe'den (Cimin Tepe)[738] ve Karagündüz Höyüğün III yapı katından[739] ele geçmiştir.

Şour nehri kıyısında yer alan Tell-e Karami B yerleşiminden de ele geçen seramikler arasında Akhaimenid dönem kültürünü tanımlayan seramik parçaları bulunmuştur. Bunlardan ağız kenarı basit bir kase örneğinin (levha 4.30, No. 2) benzeri Karakoyunlu kale II'de[740] ve İmikuşağı 5b-a tabakalarından[741] bulunmuştur.

Şour Nehri havzasında sade ve omurgalı kaselerinin örneklerini Tell-e Karami C yerleşiminde de görmekteyiz. Bunlardan ağız kenarı basit kase örneğinin (levha 4.31, No.

---

[732] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 3. 6., No. 4.
[733] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Fig 2, No. 6.
[734] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 5, No. 3.
[735] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha III, No. 6 .
[736] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 12.
[737] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.8., No. 290.
[738] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 10.
[739] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 20, No. 3.
[740] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 1.
[741] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 6, No. 3.

1) benzeri Altın Tepe'nin II katından (CiminTepe)[742] elde edilmiştir. Yine ağız kenarı içe dönük kase parçasının örneğini (levha 4.31, No. 3) Sös Höyüğün IIB tabakasından[743] ele geçen seramikler arasından görebiliriz. Başka kase tiplerinde Akhaimenid döneminde yaygınlaşam omurgalı kaselerden bahsedebiliriz. Bunlardan dışa dönük ağızlı omurgalı gövdeli kase (levha 4.31, No. 2) benzerini örneğini Karakoyunlu kale II'de[744] ve Karagündüz Höyüğün III yapı katında[745] görmekteyiz. Karagündüz höyüğün III yapı katında[746] yine ağız kenarı dışa dönük omurgalı kasenin (levha 4.31, No. 4) benzerini görmekteyiz.

Kase örneklerini şour nehri kıyısında yer alan Gale Sefid yerleşiminde de görmekteyiz. Bu yerleşimden ele geçen ağız kenarı dışa dönük kase örneğinin (levha 4.34, No. 10) benzerini Sös Höyüğün IIB katında[747] görebiliriz. Bununla birlikte yine dışa dönük ağızlı kase örneğiinin (levha 4.34, No.6) paraleli Tetikom kazılarından[748] ele geçmiştir. Bunun dışında ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu (levha 4.34, No 12) bir testi parçasının benzeri Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[749] görülmektedir. Yine ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli bir depo küpün (levha 4.35, No. 18) benzeri Saz Tepe'den (Cimin Tepe II)[750] ve Tille Höyüğün 10 tabakasından[751] ele geçmiştir. Bununla birlikte ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli diğer bir depo küpün (levha4.34, No. 1) benzerini Saz Tepe'den (Cimin Tepe II)[752] ele geçmiştir. Bu kap formları dışında kaç tane dip parçalarından bahsedebiliriz. Bunlardan düz bir dip parçasının (levha 4.35, No. 26)

---

[742] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha II, No. 6 .
[743] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 24, No. 8.
[744] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 11.
[745] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 4. No. 4.
[746] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 5. No. 20. Sağdaki çizim.
[747] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 24, No. 10.
[748] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1. 20., No. 13.
[749] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 5.
[750]Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 1.
[751] Jesús Gil Fuensanta & Petr charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli",Tasvire 6, No. 17.
[752] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 7.

benzer örneğini Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[753] görebiliriz. Bununla birlikte yine bir düz parçasının (levha 4.35, No. 23) benzeri Saz Tepe'den (Cimin Tepe II)[754] elde edilmiştir.

Ramhormoz ovası'nda Akhaimenid dönemi ile ilgili bilgiler Maroon nehri kıyısında yer alan yerleşimlerden de bulunmuştur. Bu yerleşimlerde yaptığımız yüzey araştırması sonucunda Akhaimenid dönemi seramiği konusunda yeni sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu nehir kıyısında yer alan yerleşimlerden Tepe Mava'ya işaret edebiliriz. Tepe Mava'dan ele geçen ağız kenarı dışa dönük uzu boyunlu bir krater'in (levha 4.36, No. 11) bezer örneğini Altın Tepe'nin II katında[755] görmekteyiz. Bunu dışında Akhaimenid döneminde yaygınlaşan omurgalı kase formlarından bahsedebiliriz. Bunlardan ağız kenarı dışa dönük kaselerin (levha 4.36, No. 13) benzeri Karagündüz Höyüğün III yapı katında[756] ele geçene seramikler arasında görmekteyiz. Yine aynı formda olan omurgalı gövdeye sahip olan kasenin (levha , No. 10) benzerini Karagündüz Höyük III yapı katında[757] görebiliriz. Akhaimenid döneminde tam formunu alan omurgalı kaselerin örneğini Tepe Mava'da görmekteyiz. Bu kase parçası dışa dönük ağızlı olup (levha 4.36, No. 24) benzeri ise Karagündüz Höyüğün III yapı katında[758] görmekteyiz.

Kase örneklerini Tell-e Gobyr A yerleşiminde de görmekteyiz. Bunlardan ağız kenarı içe dönük kase parçasının (levha 4.37, No. 5) benzeri Altın Tepe'nin II katından[759] ele geçmiştir. Diğer kase örneklerinde ağız kenarı kalınlaştırılmış olup (levha 4.37, No. 6) boyalı benzer örneği ise Karakoyunlu Kale II'de[760] ve Tasmasor kazılarında[761] görmekteyiz. Yine ağız kenarı kalınlaştırılmış kase tiplerinin (levha 4.38, No. 16) benzerini Aşağı Elmalık[762] yüzey araştırmasından ele geçmiştir. Gobeyr A yerleşiminden ele geçen Güneybatı İran ile Doğu Anadolu bölgesi arasında ekonomik ilişkilere işaret eden diğer seramik parçalarından depo küplerini söyleyebiliriz. Bunlardan içe dönük

---

[753] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 52, No. 5.
[754] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 60, No. 6.
[755] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Fig 2, No. 16.
[756] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 4. No. 14.
[757] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 5. No. 1.
[758] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 5. No. 15.
[759] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, levha II, No. 6 .
[760] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 3.
[761] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 3.2., No. 66.
[762] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 38, No. 6.

ağızlı küresel gövdeli depo küp (levha 4.37, No. 2) benzer örneği Tasmasor kazılarında ortaya çıkan yapılarda[763] ele geçmiştir. Yine ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli bir diğer depo küpünün (levha 4.38, No. 14) benzerini Tasmasor'da[764] görmekteyiz. Gobeyr A yerleşiminden doğu Anadolu bölgesinin Post Urartu (İran platosunda Med olarak adlandırılan) kültürünün ekkisini gösteren kulpsuz vazolara işaret edebiliriz. Bu vazo parçasını ağız kenarı basit olup (levha 4.37, No.8) benzeri ise Van Kalesi Höyüğünde IIa-2 katından[765] ele geçmiştir. Tell-e Gobyr A yerleşiminde Akhaimenid seramiği form özellikleri açısından testilere işaret edebiliriz. Bunlardan dışa dönük ağızlı uzun boyunlu bir testi parçasının (levha 4.38, No.15) benzerini Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[766] ve Altın Tepe'nin II katından[767] ele geçen seramik parçaları arasında görmekteyiz.

Akhaimenid dönemine ait bulunmuş diğer seramik tiplerini Tell-e Gobeyr B yerleşiminde görmekteyiz. Bu alanda bulunan kap parçalarından vazolara işaret edebiliriz. Bunlardan dışa dönük ağızlı vazo parçasının (levha 4.39, No. 1) benzeri Karakoyunlu Kale II'den[768] ele geçmiştir. Vazo formları dışında kısa ve uzun boyunlu çömleklere işaret edebiliriz. Kısa boyunlu ağız kenarı kalınlaştırılmış küresel gövdeli bir çömlek parçasının (levha 4.39, No.4) paralel örneğini Melekli Höyüğü tepesinde[769] yapılan yüzey araştırmasında ele geçen seramikler arasında görmekteyiz. Diğer çömlek tiplerinden kısa boyunlu ağız kenarı dışa dönük yarı küresel gövdeli seramik parçasının (levha 4.39, No. 2) benzer örneği Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[770], Karakoyunlu Kale II'de[771] ve Altın Tepe'nin II yapı katından[772] ele geçmiştir. Yine ağız kenarı dışa dönük küresel gövdeli çömlek parçasının (levha 4.39, No. 3) benzerini Altın Tepe'nin II

[763] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 11.4., No. 236.
[764] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 11.3., No. 235.
[765]YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 38, No. 6.
[766] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 3.
[767] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Fig 2, No. 17.
[768] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 11, No. 3.
[769] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 11, No. 11.
[770] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 7.
[771] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 13.
[772] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Fig 2, No. 14.

tabakasında[773], Till-e Höyüğün 10 katında[774], Tasmasor kazılarında[775] ve Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[776] görülebilir. Diğer çömlek tiplerinden hem İran hem de Doğu Anadolu Bölgesinde yaygınlaşan formlardan düz ağızlı kısa boyunlu küresel gövdeli seramik parçasının (levha 4.39, No. 5) paralel benzeri Saz Tepe'de[777], Sös Höyüğün IIB tabakasında[778] ve Karakoyunlu Kale II'de[779], ve Tasmasor kazılarında[780] görmekteyiz. Farklı formda olan ağız kenarı dik uzun boyunlu bir diğer çömlek parçasının (levha 4.39, No.6) boyalı benzeri Saz Tepe'de[781] bulunmaktadır.

Ramhormoz ovası'nda çok görülen form tiplerinden biri olan kaseler Tell-e Rigi'de (Tell-e Suz) de bulunmaktadır. Bunlardan ağız kenarı dışa dönük omurgalı gövdeye sahip kase parçasının (levha 4.41, No. 39) benzeri Tetikom kazılarında[782] elde edilmiştir. Diğer kase tiplerinde ağız kenarı basit kasenin (levha 4.41, No.15) paraleli ise Altın Tepe'nin II tabakasından[783] bulunmuştur. İran'da ve Doğu Anadolu bölgesinde yaygınlaşan kase formlarından ağız kenarı dik yarı küresel gövdeli (levha 4.41, No. 6) seramik parçasının benzerini Saz Tepe'de (Cimin Tepe)[784] görmekteyiz. Kase formları dışında ağız kenarı dışa dönük uzun boyunlu çömleklerden (levha 4.41, No.33) behsedebiliriz. Bu çömlek parçasının benzeri Tasmasor kazılarından[785] ele geçmiştir. Yaygın olan diğer seramik formlarından ağız kenarı dışa dönük kalınlaştırılmış küresel gövdeli seramik

[773] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 5, No. 13.
[774] Fuensanta & charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Tasvire 6, No. 18.
[775] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.7., No. 285.
[776] Işıklı ve Özdemir, " Erzincan, Saztepe (Cimintepe II): Akhaimenid Dönemi İçin Bölgesel Bir Merkez", Figür 2, No. C.
[777] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 8, No. 7.
[778] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 27, No. 1.
[779] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 10, No. 10.
[780] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.8., No. 295.
[781] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 6, No. 5.
[782] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1. 20., No. 11.
[783] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 2, No. 8.
[784] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 9, No. 3.
[785] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 8., No. 220.

parçalarından (Levha 4.41, No. 36) bahsedebiliriz. Bu seramik parçasının paralel örneğini Tasmasor kazılarında[786] ele geçen seramikler arasında görmekteyiz.

Ramhormoz Ovası'nda Akhaimenid dönemi kültürü ile ilgili seramik parçaları Tell-e Rigi A yerleşiminden de elde edilmiştir. Bunlardan ağız kenarı dışa dönük omurgalı gövdeli kase örneğinin (levha 4.41, No. 5) Tell-e benzeirin Tetikom kazılarında[787] ele geçen seramik parçaları arasında görmekteyiz. Diğer kase tiplerinden ağız kenarı basit (Levha 4.42, No. 16; No. 7) seramik parçasının paraleli ise Tasmasor kazılarından[788] ele geçmiştir. Tell-e Rigi A yerleşiminden Erken Akhaimenid dönemine tarihlenen kase tiplerinden ağız kenarı dışa dönük yarı küresel gövdeli kase örneğinin (levha4.42, No. 3) benzerini Tasmasor'da[789] görmekteyiz.

Akhaimenid dönemi kültürünü yansıtan seramik tipleri Tell-e Rigi B yerleşiminden de ele geçmiştir. Bu alandan bulunan seramikler arasında Güneybatı İran'da ve Doğu Anadolu bölgesinde yaygınlaşan kase formlarından bahsedebiliriz. Bunlardan ağız kenarı kalınlaştırılmış kase (levha 4.44, No. 12) benzerini Aşağı Keçikıran istasyonun'da[790], Altın Tepe'nin II tabakasında[791] ve Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[792] görmekteyiz. Benzeri hem Güneybatı İran'da hem de Doğu Anadolu bölgesinde bulunan diğer kase örneklerinden ağız kenarı basit kasenin (levha 4.44, No. 13) benzerini Aşağı Keçikıran istasyonun'da[793] görmekteyiz. Aüız kenarı dışa dönük küresel gövdeli (levha 4.44, No. 10) forma sahip olan ve her iki bölgede de üretilen kase örneğinin benzeri Erzurum Tetikom kurtarma kazılarından[794] ve Saz Tepe'den (Cimin Tepe II)[795] ele geçmiştir. Yine

---

[786] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 12.8., No. 290.
[787] Şenyürt ve Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, Tip 1. 20., No. 11.
[788] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 4.1., No. 83 (Örnek No. 16); Tip 4.1., No. 77 (Örnek No. 7).
[789]Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 6.1., No. 188.
[790] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 14, No. 2b-2.
[791] Yılmaz ve Karaosmanoğlu, " Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel Bir Değerlendirmesi", Fig 2, No. 1.
[792] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 50, No. 5.
[793] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 14, No. 6.
[794] Mehmet Ali Özdemir, " Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Geç Demir Çağı Kazı ve Yüzey Araştırması Verilerinin Genel bir Değerlendirmesi", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, Resim 5, No. 2.
[795] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 9, No. 4.

benzerini Doğu Anadolu bölgesinde Saz Tepe'de (Cimin Tepe II)[796] ve Aşağı Keçikıran İastasyonun'da[797], Till-e Höyüğün 10 Tabakasından[798] ve Tasmasor'da[799] bulunan ağız kenarı kalınlaştırılmış kase örneğinden bahsedebiliriz. Diğer örneklerden ağız kenarı kalınlaştırılmış ve Akhaimenid döneminde çok yaygınlaşan kase formlarından bahsedebiliriz. Bu kase tipinin benzerini Erzurum Tasmasor kurtarma kazılarından[800] görmekteyiz. Yine ağız kenarı dışa doğru kalınlaştırılmış bir kase örneğinin (levha 4.43, No. 4) benzeri Erzurum'da Tasmasor kurtarma kazılarından[801] ve Till-e Höyüğün 10 tabakasından [802]ele geçmiştir. Bu kase tipleri dışında ağız kenarları basit örneklerden (levha 4.43, No. 6,8) benzerini Doğu Anadolu Bölgesinde Karagündüz Höyüğün III yapı katında[803] görmekteyiz. Kase örnekleri dışında Tell-e Rigi B yerleşiminden ele geçen çömleklere de işaret edebiliriz. Bunlardan ağız kenarı dik bir çömlek parçasının (levha 4.43, No.2) benzerini Gökçeli'de[804] ve Erzurum'da Tasmasor kurtarma kazılarından[805] ele geçen seramikler arasında görmekteyiz.

5.4. DEĞERLENDİRME

MÖ 550 yılından sonra, İran'daki değişen siyasal dengelere bağlı olarak Güneybatı İran, Kuzeybatı İran, Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu Bölgesinde de yeni bir egemenlik süreci başlamıştır. Akhaimenid Hanedanlığı'nın, Medler' den devraldığı yönetimle birlikte, Batı bölgelerde, Akhaimenid idari yapılanması gereği, yeni düzenleme sonucunda satraplık haline dönüştürülmüştür. Akhaimenid Dönemin kültürel etkilerini her bölge için farklı zenginlikteki kanıtlarla aydınlatabiliriz. Söz konusu dönemin farklı bölgeler ile ilişkisini kanıtlama sırasında çanak çömlek karşılaşması ile birlikte yol sisteminede dayaranak bu ilişkileri ele almaya çalışılmıştır.

---

[796] Summers and Burney, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Fig 5, No. 7.
[797] Özfırat, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", Resim. 14, No. 4.
[798] Fuensanta & charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Tasvire 6, No. 5.
[799] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 2.2., No. 45
[800] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 2.2., No. 44.
[801] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 2.2., No. 42.
[802] Fuensanta & charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Tasvire 6, No. 11.

[803] Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?", Abb 4. No. 3.
[804] YiğitPaşa, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü*, levha 78, No. 10.
[805] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", Tip 8., No. 219.

Bu çalışma kapsamında, Güneybatı İran, Kuzeybatı İran, Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu bölgesinde ele alınan merkezlerle eş zamanlı olan çevre kültürlerini incelemek yararlı görülmüştür. Akhaimenid Döneminde belgeleyen yeni seramik formlarının ortaya çıkışında kültürel coğrafya bütünlüğü içinde paralelikler söz konusudur.

Ramhormoz ovasından elde edilen Akhaimenid çanak çömleği çalışmasında çanak çömlek karşılaştırmalarının yanı sıra tarihi metinlerde bahsedilen ticaret yollarının varlığından da bahsedilebilir. Yazılı metinler ve ayrıca İran'ın güneybatı bölgesinde yapılan arkeolojik araştırmalar, Ramhormoz ovasının Susa-Persepolis ticaret yolu üzerinde yer aldığını ve bu ovayı diğer bölgelere erişimini açtığını kanıtlamıştır. Buna göre ve çanak çömlek karşılaştırmaları sonucunda bu bölgenin stratejik konumu ve önemli bir ticaret yolu üzerinde olması, Ramhormoz ovası ve diğer bölgelerin kültürlerinin birbirinden etkilediği söylenebilir. Bu sebeplerden Akhaimenid döneminde omurgalı ve lale formlu tipik kapların üretim geleneği Güneybatı İrandan diğer bölgelere ve Kırmızı astarlı seramikler ile yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömlekler diğer alanlardan bı ovaya gelmiştir.

Genel olarak Ramhormoz ovasının Mezopotamya ve Doğu Anadolu ile kültürel bağlarının önemli ticaret yollarının varlığı nedeniyle çok renkli olduğu söylenebilir. Bu aynı zamanda çanak çömlek karşılaştırmaları yapılarak da doğrulanmıştır. Ancak İran'ın kuzeybatı bölgesi için aynı şey söylenemez. Saadi Saeidian başkanlığında kuzeybatı bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmaları sonucunda, bu bölgede Akhaimenid döneminde ticaret yollarının kalıntıları bulunamamıştır ve mevcut kalıntılar sadece dağlık ve zor geçitli bir yolun izleri, Ramhormoz ovası ile kuzeybatı İran bölgesi arasında sınırlı kültürel ve ticari ilişkilere yol açtığını göstermektedir.

Ramhormoz Ovası'nın Güneybatı İran Bölgesi ile İlişkileri

Güneybatı İran bölgesinde kültürü giderek değişime ve resmi devletin yarattığı eski kültür zamanla ortadan kalkmıştır ve bölgeler arasında ilişkilerin varlığı bu yeni geleneklerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Bunun aniden değil de birkaç yüzyıllık süreç içinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Tabi Akhaimenid Döneminde Çanak Çömlek üretiminde yeniliklerin yaratılması dışında, Geç Elam dönemi gibi eski evrelerden de bazı geleneklerin devamını da görmekteyiz. Çanak çömleğin yeterli kanıtlarla gözlemlendiği

bölgedeki kazı merkezlerde ele geçen seramik buluntuların karşılaşmasına dair bazı sonuçlara ulaşmak bu araştırmamız kapsamında mümkün olmuştur. Buna göre:

1. Akhaimenid evresinde, Geç Elam etkili kap formların üretimi devam etmektedir.
2. Formlarda kısmen devamlılık izlenirken, Akhaimenid dönemde gelişmiş metal ve kilden yapılı omurgalı ve lalae formlu prototip örnekleri yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır.
3. Açık Yeşil Astarlı çanak çömleklerin kullanıldığı bu zamanda çanak-çömlekçilikte yeni gelenekler farklı bölgelerde geçerlidir.
4. Bezemeli Akhaimenid Dönemi örneklerinde bezeme, kalın Açık yeşil astar üzerine monokrom, şekilde uygulanmaktadır.
5. Ramhormoz ovası'nda çoğu sayıda depo küplerin parçaların ele geçmesinde ve Susa kraliyet şehri II, Choghamish, Persepolis, Pasargad, Gale Kali, Tol-e Nourabad, Tol-e Espid, Tepe Darougeh vb. gibi diğer yerleşimlerden ele geçen seramikler ile karşılaşmamzıda, Akhaimenid Döneminde bu bölgenin farklı yerleşimlerin arasında kültürel ve ekonomik ilişkilerin varlığını kanıtlamaktadır. Bu kültürel ilişkiler Ramhormoz ovası'nda yer alan yerleşimlerden elde edilen kap formların başka bölgelerde paralellerinin bulunması ile kanıtlanmaktadır.

Ramhormoz Ovası'nın Mezopotamya Bölgesi ile İlişkileri

Akhaimenid evrede Mezopotamya bölgesinde çanak çömlek geleneklerinde bazı genişletme ve düzenlemeler izlenmektedir. Akhaimenid döneminde yumurta kabuğu inceliğinde seramiklerin yaygın şekilde üretilmesi söz konusu dönemde gerçekleşmiştir. Geç Babil döneminden sonra Mezopotamya'da çanak çömlek üretiminde ve formlarda büyük değişiklikler görülebilir. Mezopotamyada çanak çömlek geleneğini incelerken araştırmacı, MÖ 1. binyıldan sonra bu bölgede hiçbir depişikliğin olmadığını hissetmektedir. Halbuki, bu zamanda hem yeni hem de teknik olarak karmaşık olan yeni bir çömlekçilik yöntemini tanımak ilginç olacaktır. Mevcut belgelere göre, yumurta kabuğu inceliğinde sınıflandırılan seramikler, Güney Mezopotamya bölgesinin Akhaimenidler tarafından fethinden sonra bu bölgede yaygın olarak üretilmiştir. Yumurta kabuğu inceliğinde olan seramikler olarak bilinen bu ultra ince ve zarif çanak çömlekler, ilk olarak Güney Mezopotamya bölgesinde Ur'da tanımlandı. Ancak, bu tür çömlekler

daha sonra Mezopotamya'nın diğer bölgelerinden de bulunmuştur. Güney Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ilk yarısında çanak çömlek çalışmalarının sonuçlarından biri, bu bin yılda ilk kez bir dış siyasi bölgenin tanıtılmasıdır. Bu konu, en azından kazılan bölümlerden tespit edildiği kadar, yerel çanak çömlek kullanım şeklini önemli ölçüde değiştirmemiş olduğunu göstermektedir. Güney Mezopotamya'da yaygın olan yerel formlarda çanak çömlek üretimi çok sayıda ve aynı şekilde devam etti ve Mezopotamyalıların atölyeleri üzerinde net bir İran etkisi yok. Bu alandaki İran etkisinin dolaylı olduğu görülüyor. Her ne kadar da yumurta kabuğu inceliğinde kapların üretimi, Mezopotamya'lıların becerilerinin sonucu olmuşsada ve kapların formu diğer bölgelerdeki kaplardan etkilenmemiş olsa da, en azından Güney Mezopotamya'da bu kapların icadı ve yayılmasında Akhaimenidlerin hakimiyeti sırasında desteklenmiştir[806].

Yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömleklerin üretim merkezlerinin Güney Mezopotamya'da olduğu doğrudur, ancak bu tür seramiklerin başka bölgelere de ihraç edilmesi muhtemeldir. Bu aynı zamanda çanak çömlek çalışmaları ve karşılaştırmalarıyla da doğrulanmıştır. Ramhormoz ovasında yaptığımız arkeolojik çalışmasında çok az sayıda yumurta kabuğu inceliğinde kapların elde edilmesi, Güney Mezopotamya ile Ramhormoz ovası arasında ticaret yolları vasıtası ile kültürel ve ticari ilişkilerin kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca Ramhormoz ovasında bu tip çanak çömleklerin az sayıda bulunması, bu tip kapların bu ovaya Güney Mezopotamya bölgesinden ithal edilmiş olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu konu, Ramhormoz ovasından elde edilen yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömlek parçaları üzerinde yapılan petrografik analizine göre de doğrulanmıştır. Bu analiz sonucunda Ramhormoz ovasında Mehr Al-Nesa yerleşiminden elde edilen yumurta kabuğu çanak çömleğinin bileşimi, diğer alanlarda çanak çömleklerin bileşiminden farklıdır ve bu da söz konusu seramiklerin başka bölgeden Ramhormoz ovasına ithal edildiğini doğrulanmaktadır.

Güney Mezopotamya bölgesinden Ramhormoz ovasına ithal edilen yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömleklerin üretim ve ithalatına ek olarak İran'ın güneybatı bölgesinin, özellikle Ramhormoz ovasının kültüründen etkilenen bu tür seramiklerin

[806]Fleming, “Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia”, 165,176.

omurgalı kaseler şeklinde Güney Mezopotamya bölgesinde üretiminden de bahsedebiliriz.

Ramhormoz Ovası'nın Doğu Anadolu Bölgesi ile İlişkileri

Doğu Anadolu Bölgesi, iklimsel ve yapısal açıdan sahip olduğu güç koşullarına rağmen her dönemde insan yerleşimleri için zemin oluşturmuştur. MÖ 5. yüzyılın sonlarından itibaren, Akhaimenid Döneminde, Doğu Anadolu bölgesinde seramikler çeşitlenmiş formları ile karakteristik bir kültür süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu seramik türünün dağılımı, Akhaimenid Dönem'de, bölgedeki insan hareketlerinin anlaşılmasına da belli ölçüde katkı sağlamaktadır. Akhaimenid dönemden söz ederken idari bir sürecin tanımı yapılmaktadır. Bu nedenle yeni süreçte, öncelikle Urartu sonrasında meydana gelen kültürel değişiklikleri belirlemeye çalışmak ve bu kapsamda, Akhaimenid kültürünün olabilecek özgün etkilerini araştırmak gerekmektedir. Akhaimenid etkilerinin, onların mimari, ve seramik gibi eserleri üzerindeki yansımasını görmek mümkün olduğu gibi, bazen Akhaimenid Dönem sanat anlayışına tamamen uyum sağlayan kalıntılar halinde de karşımıza çıkabilmektedir. Bu kültürel etki nedeniyle "Anadolu-Akhaimenid" deyimiyle özgün bir bileşke ifade edilmektedir. Batı Anadolu'da, Akhaimenid Satraplıklarında olan Yerel Yönetim Merkezlerinde var olan böyle güçlü bir etkinin, Doğu Anadolu bölgesi için söz konusu olup olmadığının araştırılması ise, yalnız seramik buluntularla mümkün olmuştur. Her ne kadar da Doğu Anadolu'da Akhaimenid dönemine ait eserler çanak çömlek kalıntıları ile sınırlı olsa da Doğu Anadolu'daki Akhamenidlerin varlığının yalnızca malzeme mimarisi veya çanak çömlek kalıntıları ile kanıtlanamayacağı söylenmelidir. Bu bağlamda, bu bölgedeki Akhaimenidlerin tüm imparatorluktan esinlenerek hareket ettikleri ve bu bölgenin kültürünü değiştirmeye çalışmadıkları söylenmelidir, ancak Doğu Anadolu'da Van bölgesinde Kserkses yazıtının varlığı Akhaimenidlerin varlığını teyit etmektedir.

Bu ulaşım ağı içindeki bölgenin tekrar Urartu sonrasındaki durumuna bakacak olursak, Devletin yıkılışından sonraki süreci tanımlayan yeni çanak-çömlek formlarından değişiklikler görülmektedir ve bu değişimler iki yönde gerçekleşmiştir.

Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasındaki bu iki yönlü bağlantılar, iki kulplu çömlek benzeri çömleklerin üretimi, kırmızı astarlı kapların varlığı ve lale formlu ile omurgalı kapların yapımı temelinde doğrulanmaktadır. İki kulplu çömleklerin kulpsuz

benzeri seramiklerin üretimi , kırmızı astarlı çanak çömlekler, lale formlu ve omurgalı çanakların üretimi Susa-Sardes'in önemli ticaret yolu nedeniyle bu iki bölge arasında aktarılmıştır. Çünkü İran platosu içinde Orta Zagros bölgesinde kırmızı astarlı çanak çömleklerin varlığı görülmemektedir. Kırmızı mal Demir çağının en tipik mal gruplarından biridir. Bu grup genelde parlak kırmızı astarlı Urartu mallarının yerel taklidi olarak ele alınmaktadır. Çünkü Kırmızı astalı seramiklerin üretimini Urartulardan sonrada görmekteyiz. Bu bağlamda çanak çömlek çalışmaları ve karşılaştırmaları Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasında hangi çanak çömlek kültürlerinin aktarıldığını anlamamıza yardımcı olmuştur. Bu çalışmalar, Doğu Anadolu bölgesinden Ramhormoz ovasına kırmızı astarlı çanak çömleklerin üretim tekniğinin tanımlanmasına yardımcı olmuş, ayrıca Ramhormoz ovasından omurgalı ve lale biçimli kaselerin üretimi Doğu Anadolu'ya taşınmıştır.

Tarihsel olarak, Med egemenliği dönemi ile çakışan Geç Demir çağ'ın erken evresinde, Urartu etkileri hala sürmektedir. Mimarinin yeterli kanıtlarla gözlemlenmediği bölgedeki kazı merkezlerde ele geçen seramik buluntulara dair bazı sonuçlara ulaşmak bu araştırmamız kapsamında mümkün olmuştur. Van Kalesi Höyüğü, Çavuştepe'den ele geçen parçalar İran'ın diğer merkezlerden bilinen ve Med dönemine tarihlenenlerle benzerlik gösterir. Urartu sonrası buluntu veren merkezlerde değişen form grubunda yer alan çift kulplu vazolar tipiktir. çift kulplu kavanozların (genellikle kırmızı astarlı ve cilalı) eski geleneğini sürdürmektedir. Bu tip, yani çift kulplu kavanoz daha önceki kazılarda bulunmamıştır[807].

Bu form, anlaşıldığı kadarıyla Urartu döneminde daha kaba, kırmızımsı örneklerle kullanılmaya başlanmış, 6. yüzyılın başlarında daha ince cidarlı ve açık bir tonda üretilmeye devam etmiş ve MÖ3-2 yüzyıllara kadar devam eden ve amphora- rhyton olarak adlandırılan ikiz kulplu seramiklerin de esin kaynağını oluşturan Akhaimenid vazolara dek gelişim içinde olmuştur. Bu erken evrede,daha gelişmiş formlarına Persepolis'deki kabartmalarda rastladığımız çift kulplu vazoların prototiplerinin mezar hediyesi olarak sevilerek kullanılmış olduğunu İran ve Ermenistan'daki kazılarda ele geçen paralelleri yardımıyla da saptayabiliyoruz. Olasılıkla metallerinin taklidi olan bu

[807] Stephan Kroll, "Notes on the Post-Urartian (Median) Horizon in NW-Iran and Armenia", in *Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology,* Aynur Özfırat (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2014, 205.

formun kulpları üzerindeki yassı veya sivri mahmuzlar Agraptepe ve Çavuştepe örneklerinde olduğu gibi zamanla içe ve dışa kıvrılan volütlü bir ağız , kulp birleşimine dönüşmüştür. Bu form, Akhaimenid dönemde hayvan formundaki kulplarla kombine edilen örneklerle temsil edilmektedir. Persepolis'de Krala vergi sunumlarının konu edildiği kabartmalarda geç metal örneklerini gördüğümüz bu formun, Güney Batı Anadolu'da, Karaburun Tümülüsü'nün duvar resimlerinde de betimlendiğini izlememiz, Akhaimenid İmparatorluğu Döneminde, Pers yaşam biçimi etkisi ile yaygın kullanımına işaret etmektedir[808]. Filow, bu vazoların benzer olduğunu öne sürmüştür; bu da Akhaimenid imparatorluğu tarafından kabul edildiğinin, ancak imparatorluğun çevresinde imal edildiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir[809]. Yukarıda söylediklerimize dayanarak, ayrıca Ramhormoz ovasından, Post Urartu (İran platosunda Med dönemi olarak adlandırılan) çift kulplu vazoların Doğu Anadolu'da birebir benzer şekilde kırmızı astarlı kulpsuz çömlekler elde edilmesi sonucunda Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasındaki kültürel bağları net bir şekilde kanıtlayabiliyoruz.

[808] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, 258, 268.

[809] Roberto Dan, Priscilla Vitolo, Manuel Castelluccia, Rowena Giura, "From Urartu to Media A reassessement of So-Called Post Urartian Or Median Pottery: 1. Vases With two Horned Handles", in *Ceramics and the Archaeological Achaemenid Horizon Near East, Iran and Central Asia,* 2019, 79.

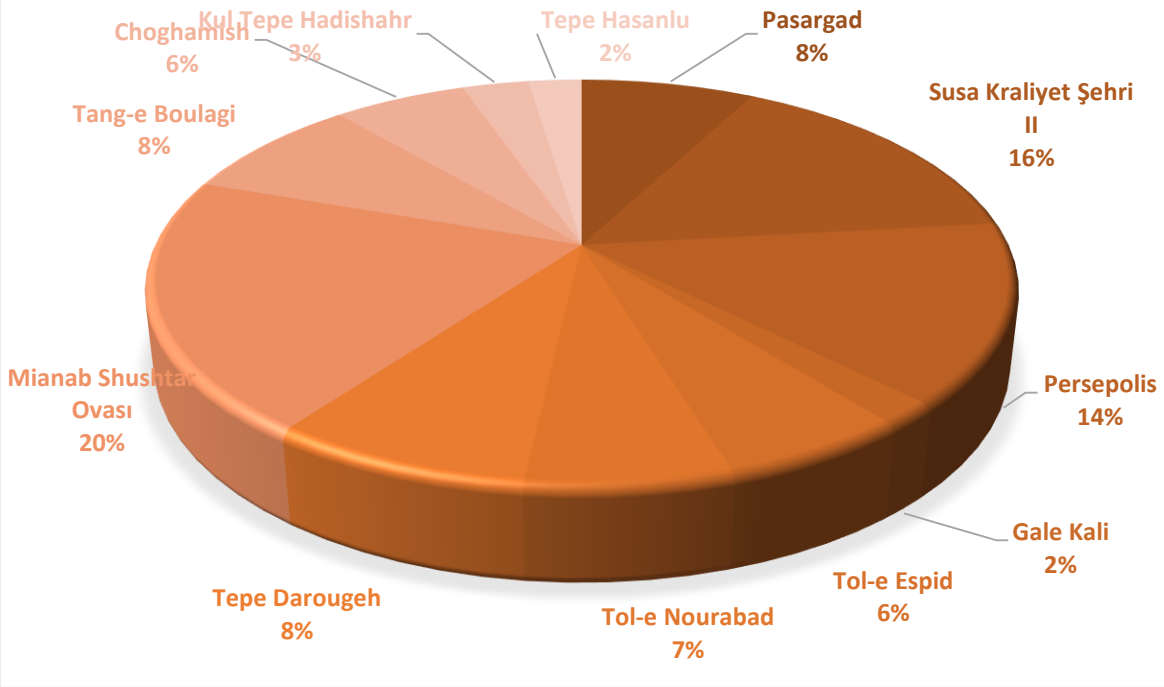

Grafik 5.1. Ramhormoz Ovası İle Güneybatı, Kuzeybatı İran Bölgeleriarasında Benzerlik Ve İlişki Oranı

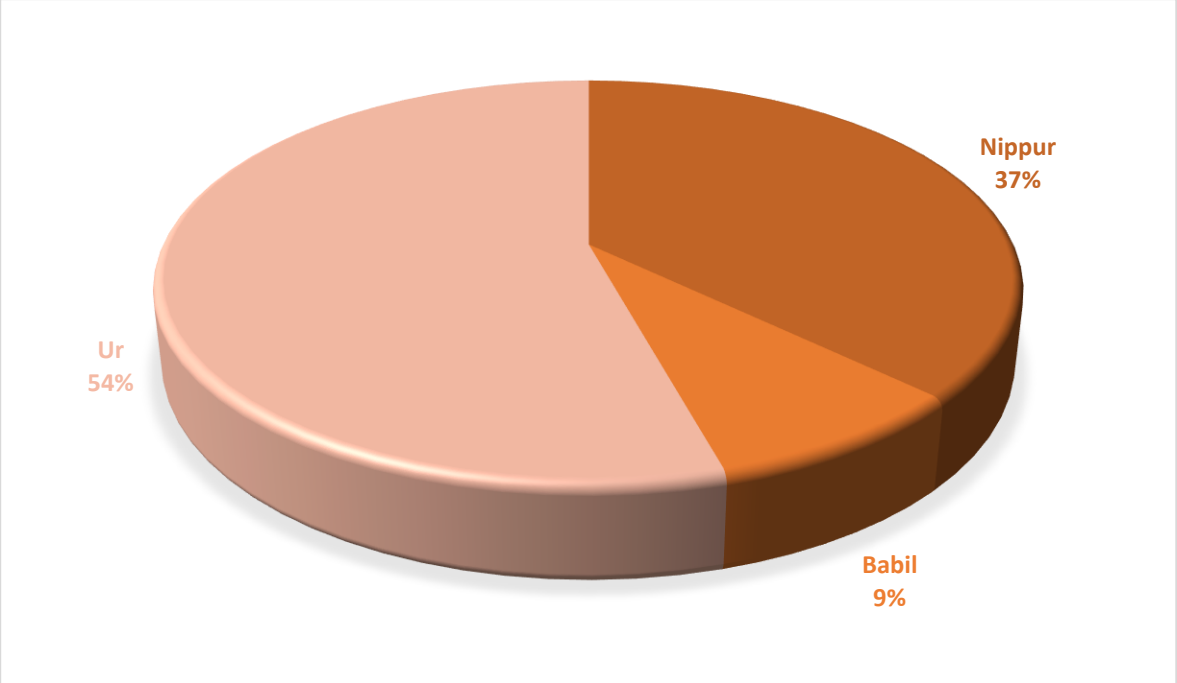

Grafik 5.2. Ramhormoz Ovası ile Güney Mezopotamya Bölgesi Arasında Benzerlik Ve İlişki Oranı

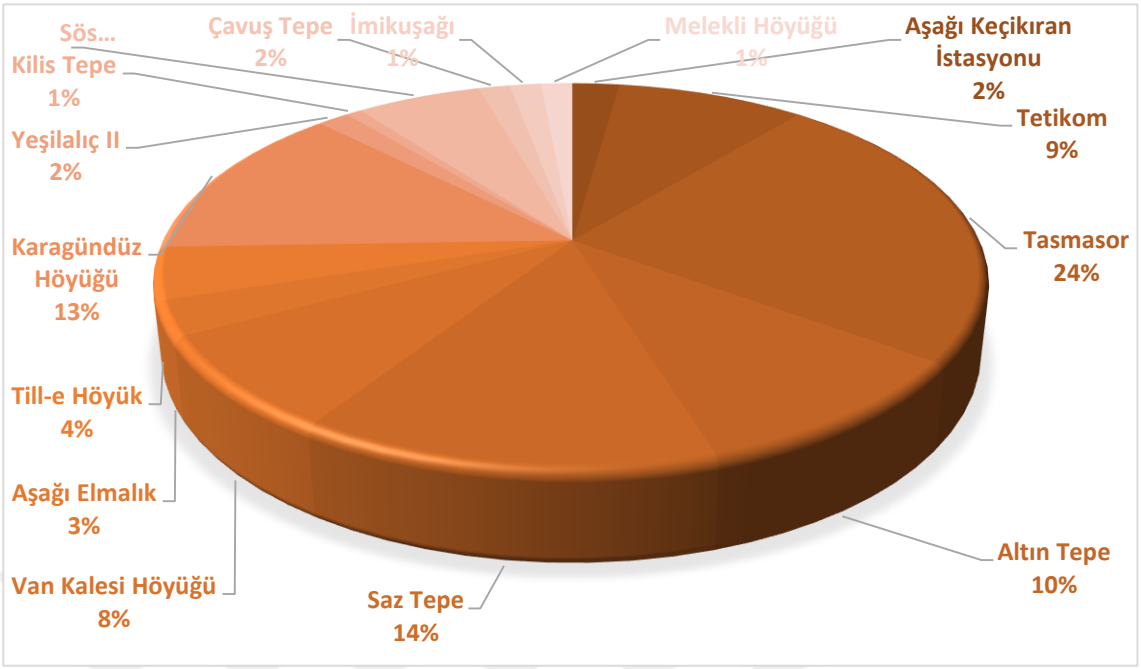

Grafik 5.3. Ramhormoz Ovası ile Doğu Anadolu Bölgesi Arasında Benzerlik Ve İlişki Oranı

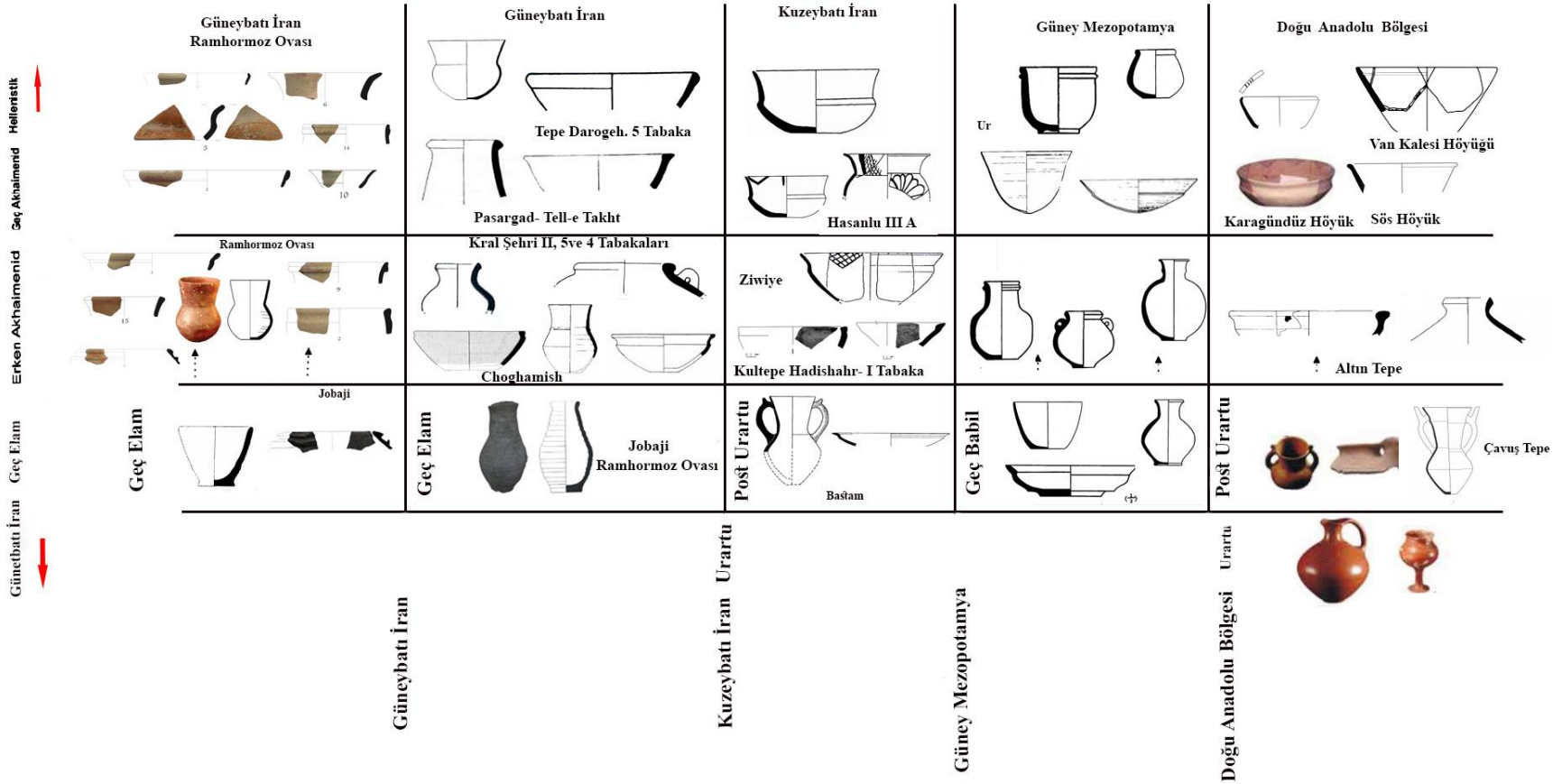

Tablo 5.1. Güneybatı İran, Kuzeybatı İran, Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu Bölgesi Form Kronoloji Tablosu

Ramhormoz Ovası	Tell-e Gobeyr A Ramhormoz Ovası: 14	Tell-e Gobeyr B Ramhormoz Ovası:3	Jobaji alanı Ramhormoz Ovası: 1	Tepe Mava Ramhormoz Ovası: 1	Tepe Mava Ramhormoz Ovası: 6	Shifeh Ramhormoz Ovası: 12	Kheyr Al Nesa Ramhormoz Ovası: 3
Susa							
Persepolis							
Tell-e Espid							
Pasargad							
Tepe Darougeh							
Mianab Ovası							
Choghamish							
Gale Kali							
Tang-e Bulagi							
Dahane Gohlaman							
Yanik Tepe							
Hasanlu III A							
Kultepe Hadi shahr							

: Yerleşmede formsal benzerlik görülür.

: Yerleşmede formsal benzerlik görülmez.

Tablo 5.2. Güneybatı İran Bölgeleri ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu

Ramhormoz Ovası	Tepe Ishan Gazou Ramhormoz Ovası: 2	Tepe Ishan Gazou Ramhormoz Ovası: 1	Tepe Ishan Embrij Ramhormoz Ovası: 2	Tell-e Gobeyr B Ramhormoz Ovası: 6	Tell-e Bormi Ramhormoz Ovası: 5	Tell-e Bormi Ramhormoz Ovası: 8	Tepe Mava Ramhormoz Ovası: 10
Susa							
Persepolis							
Tell-e Espid							
Pasargad							
Tepe Darougeh							
Mianab Ovası							
Choghamish							
Gale Kali							
Tang-e Bulagi							
Dahane Gohlaman							
Yanik Tepe							
Hasanlu III A							
Kultepe Hadi shahr							

: Yerleşmede formsal benzerlik görülür.

: Yerleşmede formsal benzerlik görülmez.

Tablo 5.3. Güneybatı ve Kuzeybatı İran Bölgeleri ile Ramhormoz Oovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu

Ramhormoz Ovası	Tell-e Rigi veya Tell-e Suz Ramhormoz Ovası: 4	Gale Sefid alanı Ramhormoz Ovası: 10	Tepe Kheyr Al Nesa Ramhormoz Ovası: 5	Tepe Cham Reji Ramhormoz Ovası: 12	Tepe Kheyr Al Nesa Ramhormoz Ovası: 1	Tepe Mehr Al Nesa 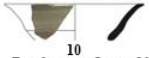 10 Ramhormoz Ovası: 10	Tepe Ishan Gazou Ramhormoz Ovası: 10
Ur							
Babil							
Nippur							

: Yerleşmede formsal benzerlik görülür.

: Yerleşmede formsal benzerlik görülmez.

Tablo 5.4. Güney Mezopotamya Bölgesi ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu

Ramhormoz Ovası	Tepe Char Tagi Ramhormoz Ovası: 3	Tepe Gobeyr B Ramhormoz Ovası: 1	Tepe Gobeyr B Ramhormoz Ovası: 3	Tepe Gobeyr A Ramhormoz Ovası: 16	Tepe Mehr Al Nesa Ramhormoz Ovası: 2	Tell-e Rigi B Ramhormoz Ovası: 12	Tell-e Rigi B Ramhormoz Ovası: 10
Altın Tepe							
Saz Tepe							
Sös Höyük							
Van Kalesi Höyüğü							
Karagündüz Höyük							
Tasmasor							
Tetikom							
Karakoyunlu II							
Tille Höyük							
YeşilalıçII							
Güzelova							
Aşağı Elmalık							
Keçikıran İstasyonu							

: Yerleşmede formsal benzerlik görülür.

: Yerleşmede formsal benzerlik görülmez.

Tablo 5.5. Doğu Anadolu Bölgesi ile Ramhormoz Ovası Buluntuları Formsal Benzerlik Tablosu

SONUÇ

Med Devleti'nin yıkılışından sonra iki yüz yılı aşkın bir süre boyunca İran, Mezopotamya ve Anadolu'ya hakim olan Akhaimenid İmparatorluğu Güneybatı İran, Güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu kültürünü ve tarihini doğrudan etkileyerek, şekillenmesinde çok önemli rol oynamıştır. Akhamenidlerin egemenlik bölgeleri olan bu geniş coğrafyaya sahip olma dinamiği, aynı zamanda çanak çömlek kültürünün yayılmasında da etkili olmuştur.

Akhaimenid döneminin arkeolojik araştırmaların niceliği ve kalitesi, bu döneme ait eserlerin arkeolojik bir bakış açısıyla belirlemeye yönelik amaçlı ve kapsamlı çalışmaların bariz sınırlamalara sahip olduğunu, bu nedenle bu döneme ilişkin bilgilerimizin yazılı tarihi kaynaklardaki bilgilerle daha sınırlı olduğunu göstermektedir.

Ramhormoz ovasının Elam topraklarının bir bölümünde, yani sayısız arkeolojik sit alanı ile Doğu Huzistan'ın merkezinde ve Huzistan'ın doğu ve kuzey kısımları arasında, Susa ovasından İzeh ovasına ve güneydoğuda Arcan ovasına bir köprü olarak önemi Susa ovasının Fars ve Mervdaşt'a olan güzergahı ayrıca, bir yandan doğuda Kohkiluyeh ve Boyer Ahmad ve kuzeydoğuda tarafında Chaharmahal ve Bakhtiari'deki kültürel alanlarıyla yakın olması, diğer yanda ise Mezopotamya ve Anadolu gibi batı bölgelerine yakınlığı bu ovanın önemi göstermektedir .

Bu ovada Cobaci antik kentinin keşfedilmesi ve diğer antik Elam yerleşimlerine yakınlığı ile bu ovada kapsamlı saha ve saha dışı araştırmaların önemi iyice ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu ovada, Elam sonrası, yani Akhaimenid dönemine ait kültürel kalıntılarının varlığı ile bu ovada araştırmanın önemi iki katına çıkarmaktadır. Tezimizin konusu olan Ramhormoz ovasında, Akhaimenid döneminin yerleşim modelini belirlemek üzere ayrıca, ovanın Susa'dan Persepolis'e uzanan ticaret yolu üzerinde yer alması büyük öneme haiz olması sebebiyle seçilmiştir. Yazarın başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırmasından önce, Abbas Alizadeh'in başkanlığında yapılmış olan araştırmalara göre bu ovada Akhaimenid dönemine ait olan 16 yerleşimden bahsedilmiştir. Bu nedenle Ramhormoz Ovasında Akhaimenid dönemine ait yerleşimleri daha net bir şekilde belirlemek üzere ayrıca, daha güncel bilgiler ile reel yaklaşımlar için bu ovada Akhaiemenid döneminin öncesi, yani Geç demir çağı ve ondan sonraki dönem, yani Part

dönemini göz önünde bulundurularak tekrardan geniş çaplı arkeolojik yüzey araştırması yapıldı. Bu çalışmanın yapılması İran (Ramhormoz ovası), Babil ve Anadolu arasındaki ilişkilerine dair bakış açısının değişmesine neden olmuştur.

Tezimize konu olan Ramhormoz ovasının denizden yüksekliği yaklaşık 120 metre ve kapladığı alan yaklaşık 620 km^2 dir. Ramhormoz bölgesi ve onun geniş ölçekli coğrafyası bugünkü modern Huzistan'nın kuzey dağlık kısmına kadar uzanmaktadır. Ovanın düzlük olan alanı 400 km^2'lik olup Ala nehrinin batı kıyısına kadar uzanırken, 220 km^2'lik alan ise doğu kısmına doğru uzanmaktadır. Bu ova Kuzey ve kuzeybatısında ise Mascid Suleiman ve Şuştar bölgesi ile sınırlanmaktadır. Batı ve güneybatısında Ramşir ve Ahvaz, doğusunda Mei Davud bölgesi ve kuzeydoğusunda Bagh Malek ve İzeh bölgesi yer almaktadır. Ramhormoz bölgesi kuzeyden, kuzeydoğudan ve kuzeybatıdan taşlık engebeli tepelerle çevrilidir[810].

620 kilometrekarelik Ramhormoz ovası, 1/50.000 ölçekli topografik haritalar ve ülke araştırma kuruluşu tarafından hazırlanan hava fotoğrafları kullanılarak araştırıldı. Ayrıca koordinatör (GPS) kullanılarak deniz seviyesinden her yerleşimin coğrafi koordinatları ve rakımı kaydedildi. Ramhormoz'da yapılan arkeolojik çalışma sırasında bu ovada verimli topraklar ve büyük nehirler gibi doğal kaynakların varlığına özenle dikkat edilmenin yanı sıra, tarihi yollarla bu ovanın Akhaimenid dönemine ait yerleşimler ile yakınlığı ve uzaklığınada özenle dikkat edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, bu konuyu belirlemek için yaptığımız çalışmada, İsmail Yaghmaei tarafından "***Susa'dan Persepolis'e giden kral yolu"*** üzerine çalışması ve bu yol boyunca tespit edilen Akhaimenid kral yolunun taş parke kalıntıları, Ramhormoz ovasında Akhaimenid dönemine ait bu yerleşimlerinhemen hemen hepsi bu ticaret yolun yakınında bulunduğu ve aslında bu ticaret yolunun varlığı bu yerleşimlerin oluşmasına ve gelişmesine yol açtığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, Ramhormoz ovasının uzunluğunun 60 km olduğunu göz önünde bulundurarak, Akhaimenid dönemindeki güzergahlarda her bir istasyonun mesafesinin 24 km'den az olduğu dikkata alındığında, Susa'dan Persepolis'e giden yol üzerinde güzergah boyunca yaklaşık 3 istasyon olduğu sonucuna varılabilir. Halbuki İran'ın kuzeybatısındaki Akhaimenid dönemine ait yerleşimlerde bu tür değişiklikleri ve

[810] Abbas Alizade, *Ancient Settlement Systems and Cultures in the Ram Hormuz Plain, SouthWestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Regional Survey of the Ram Hormuz Area,* Oriental Institute Publications, Volume 140, The Oriental Institute of the University of Chicago, 2014, 3.

ilerlemeyi muhtemelen göremeyiz çünkü, bu bölge ana kraliyet yolu üzerinde değildi ve Saadi Saeidian'ın çalışması sonucunda İran'ın kuzeybatısından güneybatı boyunca kraliyet yolunun izleri bulunamamıştır ve sadece dağlık ve eski bir yolun izleri bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında son yıllarda gün ışığına çıkarılan verilerileri göz önünde bulundurark tekrardan yerleşimler kültürel materyallere ve formlarına göre dikkatlice incelenerek yeni katkılar sağlanmaya çalışıldı. Gerçi Bu doğrultuda İnşaat ve tarımsal faaliyetler neticesinde zaman içinde büyük değişikliklere uğrayan tepelerde, bir daha çalışma şansımızın olmadığı yerleşimlerin bulunmasıda oldukça dikkat çekicidir. Örneğin; Tell-e Gavileh, önceki yıllarda palmiye ağaçlı bir tepeiken, çalışmalarımız sırasında malesef tarımsal faaliyetler sonucunda neredeyse büyük bölümünün yok olduğu gözlemlendi. Yapılmış olduğu tahribata rağmen çalışmalarımız sırasında, Akhaimenid dönemine ilişkin bir dizi yeni yerleşimlerde materyallerin özellikleri ve formlarına göre tanımlanarak kaydedildi.

Bu çalışmada Akhaimenid krallığı gibi güçlü bir otoritenin Ramhormoz ovasının tarihlendirilmesinde iki aşamalı olup olmadığını göz önünde bulundurulmuştur. Yani Akhaimenid döneminin başlangıcından I. Darius dönemine kadar ve I. Darius zamanından Akhaimenid döneminin sonuna kadar olan ikinci aşama olarak dikkata alınmıştır. Ramhormoz bölgesinde Geç Elam döneminden kalma önemli bir alan olan Cobaci sitesinde yapılan çalışmalara dayanarak ve bununla birlikte, güneybatı İran'da Susa ve Tepe Darougeh gibi Elam ve Akhaimenid sıralı tabakalara sahip olan tepelerden ele geçen çanak çömlek türlerine dayanılarak Ramhormoz ovasındaki Akhaimenid döneminin MÖ 550-330 arasındaki bir dönemi kapsadığı belirlenmiştir. Aslında Akhaimenidlerin bu bölgeye gelişi ile kral yolları sistematik bir şekilde geliştirilmiş olup, kültürel ve ekonomik ilşikilere neden olmuştur. İlişkilerin daha renkli olmas ile yeni yerleşimlerin oluşumu ve eski yerleşimlerin boyutunun genişlemesi net bir şekilde görülmektedir.

Yüzey araştırması çalışmaları sırasında her sitenin kültürel materyallerinin ayrı ayrı incelenmesi sonucunda, Akhaimenid dönemindeki sit sayısının 16'den 36 sayıya yükseldiğini belirlemekteyiz. Başka bir değişle önceki grup tarafından yapıla yüzey araştırmasında amacı Akhaimenid dönemi olmadığı, bununla birlikte Akhaimenid tanım

uzmanlığına sahip olmadığından, söz konusu dönem açık bir şekilde belirlenmemiş ve eğer yüzde olarak söyleyecek olursak bu ovada sadece %13 yerleşimlerin Akhaimenid dönemine ait olduğu söylenmiştir halbuki, yazarın başkanlığında yapıldığı yüzey araştırmasında günümüzde çoğu yerleşimlerde görülen tahribata rağmen, Ramhormoz ovası'nda %30 Akhaimenid döneminde kullanılan yerleşimler tespit edilmiştir.

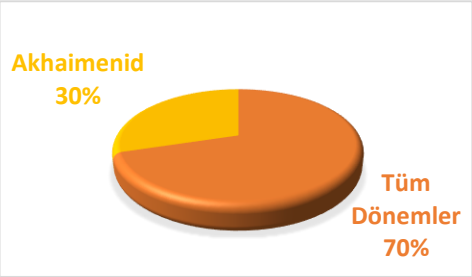

Grafik 6.1. Ramhormoz ovasında Akhaimenid Dönem Yerleşimlerin Yüzdesi

Çalışmanın amacına göre ve Ramhormoz ovasının yerleşimlerinin nasıl oluşup devam ettiğine bağlı olarak, Çevresel iç görülerden ve Arc GIS yazılımı programından yararlanarak Akhaimenid yerleşimlerinin dağılım modeli ile ilgili olarak çeşitli çevresel değişkenler, incelenmiştir. Bu konuda en önemli çevresel faktörlerin ticari yollara yakın olması ve su kaynaklarına erişim olduğu tespit edilmiştir. Bu arada, yörede tarım ve kırsal topluluklar için sulu tarım potansiyeli olan bir yerde yaşamak ve iletişim yollarına erişim, insanların yerleşme yerleri açısından Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasında büyük önem arz etmektedir. Daha ileri sosyo-politik kontrol faktöründen ve muhtemelen hükümet yatırımından etkilenen Geç Elam döneminde başlayan sürecin bir devamı olan Akhaimenid döneminde de Ramhormoz ovasındaki yerleşim modeli, bu kez güçlü merkezi Akhaimenid hükümeti tarafından oluşturulmuştur. Bu nedenle, yerleşim örüntüsünün yollarla ilişkili olması, bu döneme ait alanların mutlaka ana nehir kaynakların yanında olması gerekmediği gerçeği haklı gösterilebilir. Akhaimenid döneminde, önceki dönemde olduğu gibi dağların yamaçlarında ve ovanın genişliğinde yerleşmeler devam ederken, yerleşimlerin ana odağı ovanın merkezine doğru olma eğilimindedir. Bu dönemde, yerleşim yerlerinin büyüklüğü oldukça artmıştır ve bu da, Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasında artan nüfus artışının eğiliminin kanıtını sağlamaktadır. Bu bölge ile güneybatı İran, güney Mezopotamya ve Doğu Anadolu'nun kültürel alanları arasındaki etkileşim işaretleri, arkeolojik veriler ile çanak çömleklerin şekli ve bezemesinde belirgindir.

Yaptığımız çalışmada sonucunda tespit edilen birçok alanda çanak çömlek dağılımı nedeniyle ve bu alanların neredeyse tamamı Susa-Persepolis ticaret yolunun yakınında yer alması veya bu yol ile bağlantılı olması, öte yandan Ramhormoz ovasının zengin coğrafi koşullarının yanı sıra pek çok antik yerleşimi bugün malesef hala kullanılması, ve geriye kalan mimari kalıntılara göre Ramhormoz ovasında Akhaimenid döneminde birçok yerleşimin ticari veya siyasi kervanlarla doğrudan veya dolaylı ticari ilişkileri olan bu yerleşimlerin göçebe yeri olmaması ve aslında köyler halinde olduğunu söyleyebiliriz. Öyleki bu bağlantı, her tepeden toplanan kültürel materyallere dayanılarak kanıtlanabilir. Başka bir deyişle, bu antik yerleşimlerin ticaret yolları boyunca oluşmasındaki ana faktör, bölge içi ve bölge dışı iletişimin kolay olması, özellikle Akhaimanid kültürlerinin evriminde önemli rol oynamıştır. Bu alanların Susa-Persepolis kraliyet yoluna yakınlığı, Susa-Persepolis kral yolu kalıntılarının elde edilmesine neden olan *İsmail Yaghmaei* başkanlığında geçtiğimiz yıllarda bu güzergah üzerinde yapılan arkeolojik faaliyetlere göre ispat edilebilir[811]. Susa- Persepolis Yolu üzerinden Ramhormoz ovasını ilgilendiren iki yerleşimden bahsedebiliriz. Bunlardan biri Gale Kout ve diğeri ise Tell-e Abolhasani adlandırılmıştır. Ramhormoz ovasında Tell-e Abolhasaninin yakınında olarak yer alan bulunana yerleşimlerden Tell-e Mokhtari veya Şife yerleşimini söyleye biliriz. Bu yerleşimler koupal nehrinin karşı tarafında ve Tell-e Abolhasaniye yakın bir mesafede yer almaktadır. Her ne kadar da bu yerleşimler nehrin karşısında olsada biz Akhaimenid döneminde geçici koprülerin kullanmasınıda bilmekteyiz ki muhtemelen Akhaimenid döneminde insani güç ve malları nehrin karşı tarafına taşımak için geçici kopruleri kullanmaları muhtemeldir. Bununla birlikte, Gale kout yerleşiminden çok az mesafede Tell-e İshan Seyed Shebib veya Tell-e Toppi, Tepe Mava, Tepe Mehr AlNesa, Tepe Kheyr Al Nesa kral yolu kalıntıları yakınında yer almaktadırlar. Ramhormoz ovasında yer alan sit alanları Susa- Persepolis kral yolu üzerinde yer almaları bu ovanın Akhaimenid döneminde hem ticari, hemde siyasi anlamda yerleşimlerin söz konusu dönemde önemini arz etmektedir. Koch'un[812] da kitabında söylendiği gibi bu yerleşimlerin her biri köyler halinde olup, kral yolundan geçen kervanlar ile ekonomi ilişkiler halindeydi, ve bu da ovanın ekonomi açısından ilerlemesine ve zengin olmasına neden olmuştur. Aslında başka bir değişle Akhaimenid döneminde Ramhormoz ovasını

[811] saidian, Gozaresh-e Barresi va Shenasayi Bastan Shenasi Mahdoudeh Projeye tosea va Bahrebardari az Roudkhaneh Aras dar Azarbayjan garbai (Sad-e Karam Abad Poldasht), 2019.
[812] Koch, *Az Zabane Darius,* 83.

göz önünde getiren en önemli etken Susa-Persepolis kral yolu üzerinde yer almasını söyleyebiliriz.

Ramhormoz ovasında Akhaimenid dönemine ait tespit ettiğimiz her bir yerleşiminden elde ettiğimiz çanak çömlekler tezimizde değerlendirdiğimiz günlük kullanım amaçlı ve gıda depolama amaçlı kullanılmıştır. İncelenmiş olduğumuz malzemeler Akhaimenid dönemine ait seramiklerin bulunduğu bölgede hızlı dönen bir çarkta, az bir bölümü de elde ve bazı formlarda el ve çarkla birlikte yapılan seramik türleri görmekteyiz. En çok bulunan kapların önemli bir bölümünü alt tipleriyle birlikte kaseler ve çanaklar oluşturur. Tabak, kısa ve uzun boyunlu testi ile depo küpleri de görülen formlar arasında yer almaktadır. Çanak çömlekler ile döneminin teknolojisi, üretildiği yerleşme yeri, dönemin beğeni ya da modası, ticari ilişkiler ve çevre kültürlerle etkileşim, ne tür besin maddelerinin tüketildiğinin yanı sıra çanak çömleğin sahip olduğu teknoloji, biçim ve bezeme gibi özelliklerinde görülen değişimden öğrenilebilir. Bu bağlamda benzerlikten yola çıkılarak, hem aynı yerleşimden ele geçen malzemeler arasında hem de farklı yerleşmeler arasında göreli de olsa tarihlendirme yapılabilmiştir.

Ramhormoz ovasında yaptığımız yüzey araştırmasından elde ettiğimiz seramikler, Katkı maddeleri, hamur ve yüzey renkleri ile yüzey işleme özellikleri ön plana alınarak sınıflandırılan çanak çömlek içerisindeki mal grubu çeşitliliği dikkat çekicidir. Değerlendirmeye alınan mal grubları tüm nehir bölgelerinde en çok yüzdeyi kapsayan açık yeşil astarlı mal grubuna aittir. Kırmızı astalı ve astarsız sade mal grubu geriye kalan seramiklerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bezemeli astarsız ve açık yeşil astarlı monokrom boyalı mallar ramhormoz ovasının yerleşimlerinde tespit ettiğimiz seramiği içerisinde daha az sayıdadır. Seramik üretiminde çarkta biçimlendirmenin ön planda olduğu bir endüstri karşımıza çakmaktadır. Buna paralel olarak hamurların genellikle orta ve ince boyutta olduğu gözlenmiştir. Seramiklerin arasında hatta tek örnek bile orta veya düşük ısıda pişirilmemiştir ve çanak çömleklerin tamamı yüksek ısıda pişirilmesi yaygındır. Üretim teknolojisi açısından değerlendirildiğinde Ramhormoz ovasında Akhaimenid döneminde yerel ve çok gelişmiş bir seramik endüstrisinin mevcut olduğu ve hem muhtemelen ithal seramiklerin olduğu anlaşılmaktadır. Ramhormoz ovası yerleşimlerinden elde ettiğimiz çanak çömleklerin çoğunluğu açık yeşil astarlı, kırmızı astarlı ve astarsız sade mal grubudur. Az sayıda sadece bezemeli astarsız veya açık yeşil astarlı monokrom bezemeli parçalarada rastlanmaktadır. Açık yeşil astarlı ve kırmızı

astarlı mal grubunun bazı örneklerinde iç veya dış yüzey astarsız ve hamur rengindedir ve astar sadece içveya dış yüzeyde görülmektedir. Az sayıdaki bezemeli astarsız parçalarda kabartma halinde yatay bant şeklinde veya parmak izleri ile bezenmiştir. Az sayıdaki açık yeşil astarlı monokron boyalı parçalar kırımız renkte paralel hatlar halinde seramikleri ağız kenarı veya gövde üzerinide görülmektedir.

Ramhormoz ovasından elde edilen seramikler form açısından ayrı ana tipelere ayrılmaktadır. Ağız, boyun ve gövde genişlikleri ile göz önüne alınarak sınıflandırılan kaplar esasen sığ çanak, çanak, kase, boyunsuz çömlek, kısa boyunlı çömlek, uzun boyunlı çömlek, testi ve depo küpü formlarından oluşmaktadır. Söz konusu formlarda kompleks tiplerden ziyade daha basit ve sade kaplar ön plandadır. Kap formlarına bakıldığında Erken, orta ve geç Akhaimenid dönemine ait kap formlarına rastlanmaktadır ve bu da Ramhormoz ovasında MÖ 550'den 330'a kadar birbirine bağlı bir zamanı göstermektedir. Bölgeye özgü karakteristik Akhaimenid seramiğinin bulunmuş olması bu konuyu kanıtlamaktadır. Bununla birlikte bu ovadan çoğu sayıda elde ettiğimiz kırmızı astarlı seramik parçaları Demir Çağı ve Akhaimenid Döneminin en tipik mal gruplarından biridir. Bu grup genelde parlak kırmızı astarlı Urartu mallarının yerel taklidi oalak ele alınmaktadır. Ramhormoz ovasından bulunan kırmızı astarlı seramiklerin görülmesi ve tabi merkezi zagros bölgesinde kırmızı astarlı seramiklerin bulunmaması bu seramiklerin kral yolu vasıtası ile Doğu Anadolu bölgesinden kültürel bir ilişkinin devamlılığı sayesinde[813] söz konusu ovaya ithal edildiğini söyleyebiliriz. Gerçi bunuda söylemeliyiz ki kırmızı astarlı ve yumurta kabuğu iceliğinde seramiklerden önce Akhaimenid seramik üretimi daha çok Geç Elam seramik sanatı etkisinde idi ve daha sonra yollar vasıtası ile yapılan ilişkiler sayesinde söylediğimiz diğer tür seramiklerde iki taraflı olarak bölgeler arasında taşınmıştır.

Güneybatı İran'da Akhaimenid dönemi seramikleri ile ilgili bilgilerin genelde çok az olduğu kabul edilmektedir. Ve bu bilgi eksikligi araştırmacıların daha çok mimari kalıntılara önem verdiklerinden kaynaklandığınıda söylemeliyiz. Son yıllarda yapılan kazı ve araştırmalar bu dönem seramiği konusunda yeni sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmalarda Akahimenid dönemi seramiğinin tanımlanmasında, diyagnostik Akhaimenid çanak çömleğinin kullanılmış olması özellikle dikkat çekicidir. Bu ovada yaptığımız çalışma sonucunda, Susa'dan Persepolis'e uzanan güzergahtaki diğer bölgelere

[813] Şenyurt, Kamış ve Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", 2005.

ek olarak İran'ın güneybatısındaki Akhaimenid dönemine ait bir bölgeyi daha eklenmiş olduğumuzu söyleyebiliriz (Harita 4.146).

Ramhormoz ovası geçmişten günümüze kadar ticari ve kültürel ilişkiler alanında önemli rol olmuştur. Tarih boyunca yerleşimlerin oluşumunda başta nehirler ile dağlar olmak üzere coğrafi ve doğal faktörler ve sonrasında ticari yolların oluşumu her zaman çok önemli bir rol oynamıştır. Bu etkiler, zaman içinde toplumlar arasındaki ilişkileri kolaylaştırmış veya iletişimi engellemiştir. Bu bölgenin Mezopotamya ve Anadolu gibi bölgeler ile iletişim koridoru olarak stratejik ve jeopolitik konumu, tarih öncesi çağlardan sonraki dönemlere kadar bu alanda çeşitli kültürlerin oluşmasına neden olmuştur. Kuşkusuz bu yerleşimlerin oluşum sürecindeki ana etken, özellikle Akhaimenid kültürünün gelişmesinde ve ilerlemesinde etkili rol oynayan Akhaimenid döneminde bölge içinde ve dışında ticaret ilişkilerinin konumudur.

Ramhormoz ovasından elde edilen Akhaimenid çanak çömleği çalışmasında çanak çömlek karşılaştırmalarının yanı sıra tarihi metinlerde bahsedilen ticaret yollarının varlığından da bahsedilebilir. Yazılı metinler ve ayrıca İran'ın güneybatı bölgesinde yapılan arkeolojik araştırmalar, Ramhormoz ovasının Susa-Persepolis ticaret yolu üzerinde yer aldığını ve bu ovayı diğer bölgelere erişimini açtığını kanıtlamıştır. Buna göre ve çanak çömlek karşılaştırmaları sonucunda bu bölgenin stratejik konumu ve önemli bir ticaret yolu üzerinde olması, Ramhormoz ovası ve diğer bölgelerin kültürlerinin birbirinden etkilediği söylenebilir. Bu sebeplerden Akhaimenid döneminde omurgalı ve lale formlu tipik kapların üretim geleneği Güneybatı İrandan diğer bölgelere ve Kırmızı astarlı seramikler ile yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömlekler diğer alanlardan bı ovaya ithal edildiğini söyleyebiliriz. Genel olarak Ramhormoz ovasının Mezopotamya ve Doğu Anadolu ile kültürel bağlarının önemli ticaret yollarının varlığı nedeniyle çok renkli olduğu söylenebilir. Bu aynı zamanda çanak çömlek karşılaştırmaları yapılarak da doğrulanmıştır. Ancak İran'ın kuzeybatı bölgesi için aynı şey söylenemez. Saadi Saeidian başkanlığında kuzeybatı bölgesinde yapılan arkeolojik çalışmaları sonucunda, bu bölgede Akhaimenid döneminde ticaret yollarının kalıntıları bulunamamıştır ve mevcut kalıntılar sadece dağlık ve zor geçitli bir yolun izleri, Ramhormoz ovası ile kuzeybatı İran bölgesi arasında sınırlı kültürel ve ticari ilişkilere yol açtığını göstermektedir.

Genel olarak, Güneybatı İran bölgesinde yeni devletin yarattığı eski kültür zamanla ortadan kalkmıştır ve bölgeler arasında ilişkilerin varlığı bu yeni geleneklerin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Akhaimenid evresinde, Geç Elam etkili kap formların üretimi devam etmektedir. Formlarda kısmen devamlılık izlenirken, Akhaimenid dönemde gelişmiş metal ve kilden yapılı omurgalı ve lale formlu prototip örnekleri yenilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Açık Yeşil Astarlı çanak çömleklerin kullanıldığı bu zamanda çanak-çömlekçilikte yeni gelenekler farklı bölgelerde geçerlidir. Bezemeli Akhaimenid Dönemi örneklerinde bezeme, kalın Açık yeşil astar üzerine monokrom, şekilde uygulanmaktadır.

Ramhormoz ovası'nda çoğu sayıda depo küp parçalarının ele geçmesinde ve Susa kraliyet şehri II, Choghamish, Persepolis, Pasargad, Gale Kali, Tol-e Nourabad, Tol-e Espid, Tepe Darougeh vb. gibi diğer yerleşimlerden ele geçen seramikler ile karşılaşmamzıda, Akhaimenid Döneminde bu bölge ile farklı yerleşimlerin arasında kültürel ve ekonomik ilişkilerin varlığını kanıtlamaktadır. Bu kültürel ilişkiler Ramhormoz ovasında yer alan yerleşimlerden elde edilen kap formların başka bölgelerde paralellerinin bulunması ile kanıtlanmaktadır.

Mezopotamya bölgesine gelince, Geç Babil döneminden sonra Mezopotamya'da çanak çömlek üretiminde ve formlarda büyük değişiklikler görülebilir. Mevcut belgelere göre, yumurta kabuğu inceliğinde sınıflandırılan seramikler, Güney Mezopotamya bölgesinin Akhaimenidler tarafından fethinden sonra bu bölgede yaygın olarak üretilmiştir. Yumurta kabuğu inceliğinde olan seramikler olarak bilinen bu ultra ince ve zarif çanak çömlekler, ilk olarak Güney Mezopotamya bölgesinde Ur'da tanımlanmıştır. Ancak, bu tür çömlekler daha sonra Mezopotamya'nın diğer bölgelerinden de bulunmuştur. Güney Mezopotamya'da MÖ 1. binyılın ilk yarısında çanak çömlek çalışmalarının sonuçlarından biri, bu bin yılda ilk kez bir dış siyasi bölgenin tanıtılmasıdır. Bu konu, en azından kazılan bölümlerden tespit edildiği kadar, yerel çanak çömlek kullanım şeklini önemli ölçüde değiştirmemiş olduğunu göstermektedir. Güney Mezopotamya'da yaygın olan yerel formlarda çanak çömlek üretimi çok sayıda ve aynı şekilde devam etmiş olup, Mezopotamyalıların atölyeleri üzerinde net bir İran etkisi yoktur. Bu alandaki İran etkisinin dolaylı olduğu görülüyor. Her ne kadar da yumurta kabuğu inceliğinde kapların üretimi, Mezopotamyalıların becerilerinin sonucu olmuşsada ve kapların formu muhtemelen diğer bölgelerdeki kaplardan etkilenmemiş olsa da, en

azından Güney Mezopotamya'da bu kapların icadı ve yayılmasında Akhaimenidlerin hakimiyeti sırasında desteklenmiştir[814].

Yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömleklerin üretim merkezlerinin Güney Mezopotamya'da olduğu doğrudur, ancak bu tür seramiklerin başka bölgelere de ihraç edilmesi muhtemeldir. Bu aynı zamanda çanak çömlek çalışmaları ve karşılaştırmalarıyla da doğrulanmıştır. Ramhormoz ovasında yaptığımız arkeolojik çalışmasında çok az sayıda yumurta kabuğu inceliğinde kapların elde edilmesi, Güney Mezopotamya ile Ramhormoz ovası arasında ticaret yolları vasıtası ile kültürel ve ticari ilişkilerin kurulduğunu göstermektedir. Ayrıca Ramhormoz ovasında bu tip çanak çömleklerin az sayıda bulunması, bu tip kapların bu ovaya muttemelen Güney Mezopotamya bölgesinden ithal edilmiş olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu konu, Ramhormoz ovasından elde edilen yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömlek parçaları üzerinde yapılan petrografik ve XRF analizine göre de doğrulanmıştır. Bu analiz sonucunda Ramhormoz ovasında Mehr Al-Nesa yerleşiminden elde edilen yumurta kabuğu çanak çömleğinin bileşimi, diğer alanlarda çanak çömleklerin bileşiminden farklı olması ve bu da söz konusu seramiklerin başka bölgeden Ramhormoz ovasına ithal edildiğini doğrulanmaktadır.

Güney Mezopotamya bölgesinden Ramhormoz ovasına ithal edilen yumurta kabuğu inceliğinde çanak çömleklerin üretim ve ithalatına ek olarak İran'ın güneybatı bölgesinin, özellikle Ramhormoz ovasının kültüründen etkilenen bu tür seramiklerin omurgalı kaseler şeklinde Güney Mezopotamya bölgesinde üretiminden de bahsedebiliriz.

Güney Mezopotamya'ya bölgesi dışında, Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasında seramik karşılaştırmalarına dayanarak güçlü ilişkiler görebiliriz. MÖ 5. yüzyılın sonlarından itibaren, Akhaimenid Döneminde, Doğu Anadolu bölgesinde seramikler çeşitlenmiş formları ile karakteristik bir kültür süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar da Doğu Anadolu'da Akhaimenid dönemine ait eserler çanak çömlek kalıntıları ile sınırlı olsa da Doğu Anadolu'daki Akhamenidlerin varlığının yalnızca mimari veya çanak çömlek kalıntıları ile kanıtlanamayacağı söylenmelidir. Bu bağlamda, bu bölgedeki Akhaimenidlerin tüm imparatorluktan esinlenerek hareket

[814]Fleming, “Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia”, 165,176.

ettikleri ve bu bölgenin kültürünü değiştirmeye çalışmadıkları söylenmelidir, ancak Doğu Anadolu'da Van bölgesinde Kserkses yazıtının varlığı Akhaimenidlerin varlığını teyit etmektedir. Bu ulaşım ağı içerisinde bölgenin tekrar Urartu sonrasındaki durumuna bakılacak olursak, Devletin yıkılışından sonraki süreci tanımlayan yeni çanak-çömlek formlarından değişiklikler görülmektedir ve bu değişimler iki yönde gerçekleşmiştir.

Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasındaki bu iki yönlü bağlantılar, iki kulplu çömlek benzeri çömleklerin üretimi, kırmızı astarlı kapların varlığı ve lale formlu ile omurgalı kapların yapımı temelinde doğrulanmaktadır. İki kulplu çömleklerin kulpsuz benzeri seramiklerin üretimi , kırmızı astarlı çanak çömlekler, lale formlu ve omurgalı çanakların üretimi Susa-Sardes'in önemli ticaret yolu nedeniyle bu iki bölge arasında aktarılmıştır. Çünkü İran platosu içinde Merkezi Zagros bölgesinde kırmızı astarlı çanak çömleklerin varlığı görülmemektedir. Kırmızı mal Demir çağının en tipik mal gruplarından biridir. Bu grup genelde parlak kırmızı astarlı Urartu mallarının yerel taklidi olarak ele alınmaktadır. Çünkü MÖ 650 tarihinde Urartu devleti olmadığı halde Kırmızı astalı seramiklerin üretimini yerel taklit şeklinde devam ettiğini görmekteyiz. Bu bağlamda çanak çömlek çalışmaları ve karşılaştırmaları Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasında hangi çanak çömlek kültürlerinin aktarıldığını anlamamıza yardımcı olmuştur. Bu çalışmalar, Doğu Anadolu bölgesinden Ramhormoz ovasına kırmızı astarlı çanak çömleklerin üretim tekniğinin tanımlanmasına yardımcı olmuş, ayrıca Ramhormoz ovasından omurgalı ve lale biçimli kaselerin üretimi Doğu Anadolu'ya taşınmıştır.

Tarihsel olarak, Med egemenliği dönemi ile çakışan Geç Demir çağ'ın erken evresinde, Urartu etkileri hala sürmektedir. Mimarinin yeterli kanıtlarla gözlemlenmediği bölgedeki kazı merkezlerde ele geçen seramik buluntulara dair bazı sonuçlara ulaşmak bu araştırmamız kapsamında mümkün olmuştur. Van Kalesi Höyüğü, Çavuştepe'den ele geçen parçalar İran'ın diğer merkezlerden bilinen ve Med dönemine tarihlenenlerle benzerlik gösterir. Urartu sonrası buluntu veren merkezlerde değişen form grubunda yer

alan çift kulplu vazolar tipiktir. çift kulplu kavanozların (genellikle kırmızı astarlı ve cilalı) eski geleneğini sürdürmektedir[815].

Bu form, anlaşıldığı kadarıyla Urartu döneminde daha kaba, kırmızımsı örneklerle kullanılmaya başlanmış, 6. yüzyılın başlarında daha ince cidarlı ve açık bir tonda üretilmeye devam etmiş ve MÖ3-2 yüzyıllara kadar devam eden ve amphora- rhyton olarak adlandırılan ikiz kulplu seramiklerin de esin kaynağını oluşturan Akhaimenid vazolara dek gelişim içinde olmuştur. Bu erken evrede, daha gelişmiş formlarına Persepolis'deki kabartmalarda rastladığımız çift kulplu vazoların prototiplerinin mezar hediyesi olarak sevilerek kullanılmış olduğunu İran ve Ermenistan'daki kazılarda ele geçen paralelleri yardımıyla da saptayabiliyoruz. Olasılıkla metallerinin taklidi olan bu formun kulpları üzerindeki yassı veya sivri mahmuzlar Agraptepe ve Çavuştepe örneklerinde olduğu gibi zamanla içe ve dışa kıvrılan volütlü bir ağız , kulp birleşimine dönüşmüştür. Bu form, Akhaimenid dönemde hayvan formundaki kulplarla kombine edilen örneklerle temsil edilmektedir. Persepolis'de Krala vergi sunumlarının konu edildiği kabartmalarda geç metal örneklerini gördüğümüz bu formun, Güney Batı Anadolu'da, Karaburun Tümülüsü'nün duvar resimlerinde de betimlendiğini izlememiz, Akhaimenid İmparatorluğu Döneminde, Pers yaşam biçimi etkisi ile yaygın kullanımına işaret etmektedir[816]. Filow, bu vazoların benzer olduğunu öne sürmüştür; bu da Akhaimenid imparatorluğu tarafından kabul edildiğinin, ancak imparatorluğun çevresinde imal edildiğinin kanıtı olarak kabul edilebilir[817]. Yukarıda söylediklerimize dayanarak, ayrıca Ramhormoz ovasından, Post Urartu (İran platosunda Med dönemi olarak adlandırılan) çift kulplu vazoların Doğu Anadolu'da birebir benzer şekilde kırmızı astarlı kulpsuz çömlekler elde edilmesi sonucunda Ramhormoz ovası ile Doğu Anadolu bölgesi arasındaki kültürel bağları net bir şekilde kanıtlayabiliyoruz.

Bu doğrultuda ve Ramhormoz ovasınden ele geçen malezemenin, Güneybatı İran, Kuzeybatı İran, Doğu Anadolu, ve Güney Mezopotamya bölgelerinde yer alan

---

[815] Stephan Kroll, "Notes on the Post-Urartian (Median) Horizon in NW-Iran and Armenia", in *Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology,* Aynur Özfırat (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2014, 205.

[816] Kalkan, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, 258, 268.

[817] Roberto Dan, Priscilla Vitolo, Manuel Castelluccia, Rowena Giura, "From Urartu to Media A reassessement of So-Called Post Urartian Or Median Pottery: 1. Vases With two Horned Handles", in *Ceramics and the Archaeological Achaemenid Horizon Near East, Iran and Central Asia,* 2019, 79.

yerleşimlerden ele geçen seramiklerin karşılaştırması sonucunda söyleyebiliriz ki söz konusu ovanın malzemesi Güneybatı İran'da ağırlıklı olarak daha çok Susa Kraliyet Şehir II, Tepe Darougeh, Persepolis, Pasargad, Mianab Shushtar ovası ile benzerlik göstermektedir ve bu da bir türlü bu bölgeler ile daha renkli iletişimin olduğuna işaret etmektedir. Bu konuyu malesef kuzeybatı İran bölgesinde yer alan yerleşimler ile ilgili söylememiz pek mümkün görülmemektedir. Çünkü Sadi Saeidian araştırmacı tarafından bu bölgede yapılan çalışmalar göstemiştirki bu bölge Akhaimenid döneminde ana yollar üzerinde yer alamamktadır ve bu sebepten dolayı güneybatı ile bu bölge arasında ilitişimin daha zor bir şekilde yapılmasına neden olmuştur. Bu konu bizim malzeme karşılaştırmamızda da ispat edilmiş olup ve Ramhormoz ovası malzemesi ile kuzeybatı bölgesinden ele geçen kültürel materyaller arasında çok az benzerlik söz konusudur. Halbukıi bu ova ile Doğu Anadolu bölgesi arasında kral yolu vasıtası ile çok renki bir kültürel iletişime şahit olmaktayız. Bu kültürel etkileşim malzeme karşılaştırmaları sayesinde de ispat eilmiştir. Bu ilişkileri daha net bir şekilde söz konu ovanın ve Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Altın Tepe, Saz Tepe, Karagündün Höyüğü, Van kalesi Höyüğü ve Tille Höyük gibi anahtar yerleşimlerden ele geçen malzemenin karşılaştırmasında da görmekteyiz.

Bu ilişkiler Susa- Babil ticaret yolu vasıtası ile Güney Mezopotamya Bölgesi ile Ramhormoz ovası arasında da güçlü bir şekilde devam etmiştir. Bu ilişkiler Ur, Babil ve Nippur gibi anahtar yerleşimlerden elde edilen seramiklerin benzerleri Ramhormoz ovasından ele geçen malzemelerle benzerlik göstermesi ispat edilmiştir. En ünlü seramikleriden yumurta kabuğu inceliğinde seramiklere işaret edebilriz. Daha öncede söyleiğimiz gibi bu seramik tipleri yoğun bir şekilde Güney Mezopotamya'da üretimi yapılmıştır ki Ramhormoz ovasında MehrAlnesa yerleşiminde de ele geçmiştir ve buda bölgeler arasında kültürel ve ekonomi ilişkilerin olduğunu doğrulamaktadır.

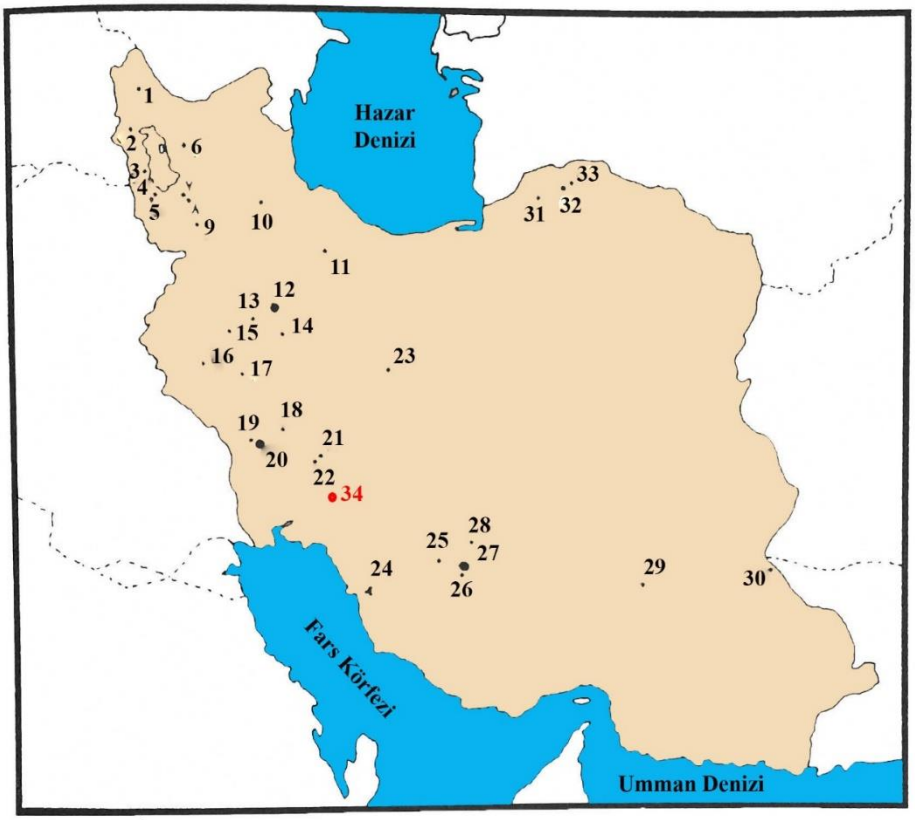

Harita 6.1 : İran'da Geç Demir Çağı ve Akhaimenid Çanak Çömleğinin Bölgesel Dağılımı

1. Bastam
2. Haftvan Tepe
3. Goy Tepe
4. Hasanlu
5. Agrab Tepe
6. Yanik Tepe
7. Zendan Süleyman
8. Tahte Süleyman
9. Ziwiye
10. Gouresťan Do Saran
11. Sagzabad
12. Hamedan (Hegmataneh)
13. Godin Tepe
14. Nouşican Tepe
15. Bisotun
16. Came Şouran
17. Baba Can Tepe
18. Choghamish
19. Şaour Sarayı
20. Susa
21. Bardneşandeh
22. Mascid Süleyman
23. Sialk
24. Bardak ve Sang-e Siyah Sarayları
25. Tell-e Malyan
26. Tepe Sabz
27. Persepolis
28. Pasargad
29. Tepe Yahya
30. Dahane Gohlaman
31. Tourang Tepe
32. Yarim Tepe
33. Ag Tepe
34. Ramhormoz Ovası

KAYNAKÇA

Atarashi, Kikuo, and Kiyoharu Horicuchi, *Fahlian I: the Excavation at Tape Suruvan, 1959, Tokyo University Iraq-Iran Archaeological Expedition Reports, Institute for Oriental Culture*, Tokyo: University of Tokyo [cited in D.T. Potts and K. Roustaei(Edt), The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R.], 1963.

Alizadeh, Abbas, "Elymaean Occupation of Lower Khuzestan During the Seleucid and Parthian Periods: A Proposal", *Iranica Antiqua 20*, 1985, 175-195.

Andrae, Walter, *Das wiedererstandene Assur*, B.Hrouda (Edt), München, 1977.

Arfaee, Abdolmajid, "Rahe Shahi Shush- Perspolis", In: *Qafeleh Salar-e Sokhan,* Khanlari, Tehran, 1991, 29-45.

Atayi, Mohammad Tagi, *Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabagebandi Shodeh Barouye Takhte Jamshid,* Payanname Karshenasi Arshad, Reshte Bastan Shenasi, Daneshgah Taribiat Modares, 2004.

Atayi, Mohammad Tagi, Moarefi Sofal Hakhamaneshi Hoze Fars: Barresi Raveshmand Tabaghebandi Shode Barouye Takhte Jamshid, Payanname Karshenasi Arshad, Tehran, Daneshkade Adabiat va Olom Ensani, Daneshgah Tarbiat Modares, 2004, Yayınlanmamış.

Allen, Lindsay, The Persian Empire, London: The British Museum Press, 2005.

Atayi, Mohammad Tagi "Tosif va Tabaghebandi Sofalhaye Dore Hakhamaneshi ", in: *Barresihaye Bastanshenakhti Mianab Shoushtar,* Abbas Moghaddam (Edt), Be hamkari Alireza Khosrowzadeh vd. Sazman Miras Farhangi va Gardeshgari, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2005, 143-164.

Atayi, Mohammad Tagi, Gozaresh Gamanehzani Tape Darougeh (KS1593), in: *Barresihaye Bastanshenakhti Mianab Shoushtar,* Abbas Moghaddam (Edt), Be hamkari Alireza Khosrowzadeh vd. Sazman Miras Farhangi va Gardeshgari, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2005, 477-496.

Atayi, Mohammad Tagi, "Tang-e Bulagi Nakhchirgahi (?) dar Dore Hakhamaneshi", *Dofaslname Takhasosi Pazhoheshhaye Bastan shenasi va Motaleat Mian Reshteyi,* Sale 2, Shomare 3, 2006, 57-67.

Atayi, Mohammad Tagi, " Tang-e Bulagi Nakhchirgahi (?) dar dore Hakhamaneshi", *Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi va Motaleat Miyanreshteyi,* Shomare 3, 2006, 57-67.

Asgarichaverdi, Alireza, va Daniel Pottos, Pazhoheshhaye Bastan Shenasi dar Mohavatehaye Sarvan, Kourangan va Tell-e Espid, Mantage Mamessani, Fahlian, Fars, Zemestan 2007, (Barnameh Moshtarak Pazhoheshkade Bastan Shenasi va Daneshgah Sidni Ostoralia), *Gozaresh Amalkard Pazhoheshkade Bastan Shenasi 2007*, Hasan Fazeli Nashli (Edt), Tehran, Pazhoheshkade Bastan Shenasi, 2007, 181-182.

Aliyev, Igrar, *Padeshahi Mad*, (Çev. Kambiz Mirbaha), Tehran, Entesharat Gognous, 2009.

Arslan, Yavuz, *Perslerin Yönetim Politikası*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı,Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2010.

Azari, Alaeldin, va Mahnaz Babaei Tavasoki, "Tarikh Siyasathaye Rahsazi Shahan Hakhamaneshi", *Faslname Elmi Pazhoheshi Tarikh,* Shomare 24, 2012, 7-24.

Alizadeh, Abbas, Loghman Ahmadzadeh & Mehdi Omidfar, *Ancient Settlement Patterns and Cultures in the Ram Hormuz Plain, Southwestern Iran: Excavations at Tall-e Geser and Reginal Survey in the Ram Hormuz Area*, Chicago: Oriental Institute Publications 140, 2014.

Abedi, Akbar, vd., "Excavation at Kul Tepe (Hadishahr), North-Western Iran, 2010: First Preliminary Report", *ANES 51*, 2014, 33-165.

Asgari Chaverdi, Alireza, and Pierfrancesco Callieri, *Sokounatgahhaye Roustayi az Dorehaye Hakhamaneshi va Fara Hakhamaneshi: Mohavateh 76 va 77 Tang-e Bulagi*,Tehran, Nashre Hampa- Daneshgah Honar-e Shiraz, 2014.

Asgari Chaverdi, Alireza, Cameron Petrie and Mojgan Seyedin, *Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Toll-e Espid, Fars,* Naşre Hampa va Daneshgah Honar-e Shiraz, 2014.

Afkhami, Behrouz, "Baresi Jaygah Rah Abrisham dar Dorehaye Tarikhi Iran Bastan" [Antik İran'ın Tarihi Dönemlerinde İpek Yolu Konumunun İncelenmesi], *Majale Motaleat Irani*,

Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar Kerman, Sale 14, Shomareh 28, 2015, 17-36.

Afkhami, Behrouz, "Baresi Jaygah Rah Abrisham dar Dorehaye Tarikhi Iran Bastan", *Majale Motaleat Irani*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar Kerman, Sale 14, Shomareh 28, 2015, 17-36

Arslan, Anıl, *Karia Bölgesi'nde Persler ve Karia Satraplığı,* Yayımlanmamış Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Kütahya, 2015.

Alizadeh, Abbas, Loghman Ahmadzadeh va Mehdi Omidfar, *Sistemhaye Estegrari va Farhanghaye Bastani Dashte Ramhormoz Jonoub Garbi Iran (Natayej Kavosh dar Tell Geser va Barresi Mantageyi Ramhormoz),* (Çev. Mandana Karami va Ramin Yashmi), 2016.

Abedi, Farzad, "Sardeis Mezar Tipleri", *Amisos 3/5*, 2018, 305-321.

Behmanesh, Ahmade, *Tarikh Melal Asyaye Garbi (Az Agaz ta Roye Kar Amadan Parsha)*, Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 1968, 313.

Bakhtourtash, Nosratollah, *Bonyad Esteratezhi dar Shahanshahi Hakhamaneshi*, Tehran, Matbouati Atayi, 1972.

Bakhtiari, Sardar Asad, *Tarikh Bakhriari*, Tehran, Entesharat Yasavoli, 1984.

Barag, Dan, *Catalogue of Western Asiatic Glass in the British Museum*, Vol I, , London, 1985.

Briant, Pierre, "Ethno-Classe-Dominante et Populations Soumises Dans l' empire Achéménide: le Cas de l'Egypte", *A. kuhrt, H. Sancisi-Weerdenburg, Metod and History (Achaemenid History III)*, Leiden, 1988, 137-173.

Briant, Pierre, "De Sardes à Suse", in: H. Sancisi-Weerdenburg and A. Kuhrt (Edt), *Achaemenid History VI: Asia Minor and Egypt*; Old Cultures in a new Empire Nederland Instituut Foor Het Nabije Oosten, Leiden, 1991, 67-82.

Barkworth, Peter, "The Organization of Xerxes Army", *Iranica Antiqua 27*, 1993, 149-167.

Briant, Pierre,*Tarikh Emperatouri Hakhamaneshi (Az Kourosh ta Eskandar),* (Çev. Mehdi Semsar), Jeld 1, Tehran, Entesharat Zaryab, 1998.

Briant, Pierre, *The Achaemenid Empire: War and Society in the Ancient and Medieval Worlds*, Kurt Raaflaub, Nathan Rosenstein (Edt), Center for Helleniv Studies, Trustees for

Harvard University, Washington, D.C., Distributed by Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1999, 105-128.

Bayani, Shirin, *Tarikh Iran Bastan 2*, Tehran, Entesharat Samt, 2003.

Boucharlat, Remy, and Mohammad Tagi Atai, "Tange Bulaghi reports4:TB.34", university of Lyonand National center for scientific , contribution by luciano Rendina, Mario.D. Angelo, 2009, 128-141.

Bucharlat, Remy, "Shush dar Dore Hokoumat Hakhamaneshi", dar: *Beynalnahreyn va Iran dar Doran Hakhamaneshi (Jahan Goshayi va Emperyalism 539-331 B.C.)*, (Çev. Zahra Basti), John Curtis (Edt), Tehran, Entesharat Samt, 2011, 78-99.

Bigdeli, Nourollah, "Vizhhegihaye Jografyayi va Jeomorfoloji Dashte Ramhormoz, Zamnishenasi va Hidroloji", Avalin Konferans Elmi Pazhhoheshi Ofoghaye Novin dar Olum Jografya va Barnamerizi, Memari, va Shahrsazi, Anjoman Tosea va Tarvij olum va Fonoun Bonyadin, 2015, 1-18.

Bülbül, Cemil, ve Ezgigül Doğan, "Eski Yakındoğu'da Nehirler ve Kentler", *ASIA MINOR STUDIES-INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES*, Volume 4, Issue 8, 2016.

Bocchieriyan, Salpi, *The Achaemenid Satrapy of Armenia*, University of Colorado, 2016.

Bayazit, Murat, Arkeometride Seramik Petrografi, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2/2, 2017, 36-44.

Caldwell, Joseph R.,"Tell-i Ghazir", *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie 3,* 1968, 348-355.

Cellerino, Alessandra, "La Ceramica dal Sondaggio di Shu-Anna a Babilonia", *Mesopotamia XXXIX*, 1978, 93-167.

Carter, Elizabeth, " The susa sequence 3000-2000B.C:susa,ville royale l", *American Journal of Archaeology*, Vol. 83, No. 4, 1979, 451-454.

Cameron, George, *Iran dar Sepide Dam Tarikh*, (Çev. Hasan Anoushe), Sherkat Entesharat Elmi va Farhangi, 1986.

Curtis, John, "William Kennett Loftus an his excavations at Susa", *Iranica Antiqua*, Vol. XXVIII, 1993, 1-55.

Curtis, John, Michael Cowell and Christopher walker, A Silver Bowl of Artaxerxes I, *Iran 33*, 1995, 149-153.

Ctesias, *Kholase Tarikh Ctesias (Az Kourosh ta Ardeshir),* (Çev. Kamyab Khalili), Tehran, Nashre Karang, 2001.

Curtis, John, " The Assyrian heartland in the Period 612-539 B.C." in G.B. Lanfranchi, M. Roaf, R. Rollinger (Edt), *In Continuity of Empire (?): Assyria, Media, Persia, History of the Ancient Near East, Monographs-V, Padua,* 2003, 157-167.

Cook, John Manuel, *Shahanshahiye Hakhamaneshi*, (Çev. Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 2005.

Culican, William, *Bastan Shenasi va Tarikh Honar dar Doran Madha va Parsiha*, (Çev. Goudarz Asad Bakhtiar), Tehran, Entesharat Pazine, 2005.

Champdor, Albert, *Kourosh Kabir*, (Çev. Mohammad Gazi), Tehran, Entesharat Zarin, 2005.

Cook, John Manuel, "Zohour Hakhamaneshian va Bonyangozari Emperatouri Hakhamaneshian" in *Tarikh Iran Dore Hakhamaneshian Az Majmoe Tarikh Cambridge*, 2006, 11-121.

Curtis, John, *Iran dar Sar Agaz Tarikh*, (Çev. Nader Mirsaeidi), Tehran, Nashre Bad, 2013.

Curtis, John, "Dore Hakhamaneshi dar Shomal-e Arag",in: *Bastan Shenasi Emperatouri Hakhamaneshi, Pazhoheshhaye Novin*, Pierre Briant va Remy Bucharlat (Edt), (Çevç Mohammad Amin Emami, Ali Akbar Vahdati, Mahmud Behforouzi, Esmail Sangari), 2013, 329-364.

Çokay-Kepçe, Sedef and Matthias Recke, "Achaemenid Bowls in Pamphylia", in *The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia (Sixth-Fourth Centuries B.C.),* İnci Delemen (Edt) in collaboration with Olivier Casabonne – Şehrazat Karagöz – Oğuz Tekin Papers Presented at the International Workshop Istanbul 20-21 May 2005, Turkish Institute of Archaeology, 2007, 83-96.

Durant, Will, *Mashreg Zamin Gahvareye Tamaddon*, (Çev. Ahmad Aram), Tehran, Entesharat Eghbal, 1958.

De Miroschedji, Par Pierre, "Fouilles Du Chantier Ville Royale II A Suse (1975-1977)- II. Niveaux D'Époques Achéménide, Séleucide, Parthe et Islamique, *Cabiers de la Dafi 15*, 1987, 11-143.

Dandamayev, Mohammad A., and Vladimir G. Lukonin, *Culture and Social Institutions of Ancient Iran*, Cambridge University Press, 1989.

Diakonoff, Igor Mikhaílovich, *Ancient Mesopotamia: Socio-Economic History.* 1969.

De Miroschedji, Pierre, "La fin de l'Elam: Essai D'Analyse et D'Interpretation", *Iraniqa Antiqua 25*, Leiden: Brill, 1990.

Dandamayev, Mohammad A., "Xerxes and the Esagila Temple in Babylon", *BAI*, 1993, 41-47.

Delougaz, Pinhas and Helene J. Kantor, *The First Seasons if Excavation1961- 1971, Choghamish I*, Abbas Alizadeh (Edt), Oriental Institute Publication, Vol. 101, 1996.

Delougaz, Pinhas, and Helene Kantor, *Choghamish, The First five seasons of Excavations 1961-1971,* Volume I, Part 2: Plates, Abbas Alizadeh (Edt), The oriental Institute of the University of Chicago, 1996.

Dandamayev, Muhammad A., "Economy in the Achaemenid Period", in: E. Yarshater (Edt.), *Encyclopedia Iranica,* Vol.VIII, Fasc.1, 1997.

Dusinberre, Elspeth R.M., "Satrapi Sardis: Achaemenid Bowls in an Achaemenid Capital", *American Journal of Archaeology*, Vol. 103, No. 1, 1999, 73-102.

Dandamayev, Muhammad,*Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, (Çev. Khashayar Bahari), Tehran, Entesharat Karang, 2002.

Dandamayev, Mohammad. A., *Tarikh Siyasi Hakhamaneshian*, (Çev. Khashayar Bahari), Tehran, Nashre Karang, 2002.

Daniali, Fazel, "Rouyarouyi Kourosh Kabir ba Dolate Lidi", *Majale Tarikh Pajouhi* , Sale 5, Shomare 15, 2003, 128-145.

Dusinberre, Elspeth R.M., Aspects of Empire in Achaemenid Sardis, Cambridge University Press, 2003.

Dandamayev, Mohammad. A., *Tarikh Siyasi va Egtesadi Hakhamaneshian,* (Çev.Mir Kamal Nabi Pour), Tehran, Nashre Gostare, 2006.

Dandamayev, Muhammad A. *Iran dar Doran Nakhostin Padeshahan Hakhamaneshi,* (Çev. Rouhi Arbab), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2011.

Diakonoff, Igor Mikhaílovich, Tarikhe Mad, (Çev. Karim Keshavarz), Tehran, Entesharat Elmi Farhangi, 2011.

Değirmenoğlu, Hatice, "İran va İran Azebaycanı Sütunlu Salonları ve Apadanaları Üzerine bir Değerlendirme", *İDİL*, Cilt 1, Sayı 2, 2012, 125-143.

Dönmez, Şevket, "Oluz Höyük, Karadeniz'de Persler", *Aktüel Arkeoloji*, Sayı 25, 2012, 140-145.

Duran, Muzaffer, "Satraplık Sisteminin Pers Yönetim Teşkilatındaki Yeri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Sayı: 34, 2015, 61-86.

Duran, Muzaffer ,*Pers Ordu Teşkilatı, MÖ. 6-4 Yüzyıl*, Süleyman Demiral Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2016.

Dönmez, Şevket, "Amasya, Oluz Höyük Ateşgedesi ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı", *TÜBA-AR*, 2018, 145-160.

Dan, Roberto, Priscilla Vitolo, Manuel Castelluccia and Rowena Giura, "From Urartu to Media A reassessement of So-Called Post Urartian Or Median Pottery: 1. Vases With two Horned Handles", in *Ceramics and the Archaeological Achaemenid Horizon Near East, Iran and Central Asia*, 2019, 61-87.

Emam Shoshtari, Mohammad Ali, *Tarikh Jografyay-e Khuzestan*, Tehran, Entesharat Amir Kabir, 1952.

Estakhri, Aboleshag Ebrahim, *Masalek va Mamalek*, Iraj Afshar (Edt), Tehran, Bongah Tarjomeh va Nashr-e Ketab, 1961.

Ebn Hogal, *Soureh Alarz*, (Çev. Jafar Shoar), Tehran, Bonyad Farhang Iran, 1966.

Ebn Balkhi, *Farsnameh*, Guy Le Strange va Reynold A. Nicholson (Edt), Tehran, Donyaye Ketap, 1984.

Egtedari, Ahmad, *Khuzestan va Kogilouyeh va Mamesani-Jografyaye Tarikhi va Asar Bastani*, Jeld 3 dar Majmoe Asar Khozestan, Anjoman Asar va Mafakher Farhangi, 1996.

Frye, Richard Nelson,The Golden Age Of Persia, London, Phoenix Press, 1975.

Farhang Jografyayi Abadihaye Keshvar Jomhouri Eslami Iran, Ramhormoz, Jeld 80,Tehran, Sazman Jografyayi Nirouhaye Mosalah, 1991.

Fleming, David, "Eggshell Ware Pottery in Achaemenid Mesopotamia", *Iraq*, Vol. 51, 1989, 165-185.

Farahvashi, Bahram, *Iranvij*, Entesharat Daneshgah Tehran, 2000.

Feyzi Rad, Azam, *Tasir va Tasor-e Lydi be Honar-e Hakhamaneshi*, Payanname Karshenasi Arshad Reshte Bastan Shenasi, Gerayesh Omumi, Daneshgah Honar-e Esfahan, Chap Nashode, 2011.

Fekripour, Katayoun, "Barresi Honar Mohrsazi dar Zaman Hakhamaneshian va Sasanian", *Faslname Elmi-Pazhoheshi Honarhaye Tajasomi Nagsh Mayeh*, Sale 5, Shomare 12, 2012, 39-52.

Fuensanta, Jesús Gil & Petr charvat, "Birejik Hakhamaneshi va Asre Ahan 3 B dar Jonoub Shargi Anatoli", in: *Bastanshenasi Emperatouri Hakhamaneshi*, Pierre Briant & Remy Boucharlat (Edt), (Çev. Seyed Mohammad Amin Emami, Ali Akbar Vahdat va Mahmoud Behforouzi), Bongah Tarjomeh va Nashre Ketab Parse, 2013, 287-327.

Gibson, McGuire, *Excavations at Nippur Eleventh Season*, M.Civil, J.H. Johnson and S.A.Kaufman (Edt), The Oriental Institute of the University of Chicago, Oriental Institute Communication No. 22, The University of Chicago Press, Chicago&London, 1975.

Ghirshman, Roman, *Farhanghaye Honari Iran (Ma Gabl Tarikh, Honar Madi, Honar Hakhamaneshi, Honar Parti)*, (Çev. Yaghoub Ajand), Entesharat Mola, Tehran, 1992.

Gunter, Ann C., and Paul Jeet, *Ancient Iranian MetalWork*, In The Arthur M. Sackler Gallery and The Freer Gallery of Art, Smithsonian Institution, Washington, D.C. 1992.

Graf, David F, "The Persian Royal Road System", in: H. Sancisi-Weerdenburg, A. Kuhrt & M.C. Root (Eds.), *Achaemenid History VIII: Continuity and Change*, Nederland Instituut Foor Het Nabije Oosten, Leiden, 1994, 167-189.

Gunter, A., & M. Root, "Replacing, Inscribing, Giving: Ernst Herzfeld and Artaxerxes' Silver Phiale in the Freer Gallery of Art", *Ars Orientalis* 27, 1998, 3-30.

Gül, Atila "Peyzaj-İnsan ilişkisi ve Peyzaj Mimarlığı", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, Sayı 1, 2000, 97-114.

Ghirshman, Roman, *Iran az Agaz ta Eslam*, (Çev. Mohammad Moein), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2001.

Gadyani, Abbas, *Tarikh Farhang va Tamadon Iran dar Dore Hakhamaneshi,* Tehran, Entesharat Farhang Maktoub, 2005.

Gafouri, Ali, *Sad Jang Bozorg Tarikh,* Tehran, Entesharat Hirmand, 2007, 25-26.

Ghirshman, Roman, *Honar Iran dar Doran Mad va Hakhamaneshi,* (Çev.Isa Behnam), Tehran, Sherkat Entesharat Elmi va Farhangi, 2011.

Golshani Rad, Karim va Ramezan Hezarian, "Edare va Shivehaye Hokoumati Kourosh dar Keshvarhaye Tahte Solte Khish", *Majale Tarikh Pazhohi*, 2015, 295-310.

Herzfeld, Ernest, “Drei Inschriften aus persischen Gebiet,” Mitteilungen der Altorientalische Gesellschaft, cited in D.T. Potts and K. Roustaei(edt.), *The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR* - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R.], 1928, 81-86.

Herodotus, *The Persians Wars*, (Translated. A.D. Godley), The Loeb Classical Library, Cambridge (Mass.) and London, 1957.

Hanfmann, George M.A.0 *Sardis From Prehistoric to Roman Times, Results of the Archaeological Exploration of Sardis 1958-1975*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts and London, England, 1983.

Hignett, Charles, *Lashgarkeshi Khashayar be Yunan*, (Çev. Khashayar Bahari),Tehran, Nashre Karang, 1999.

Head, Duncan, *The Achaemenid Persian Army,* Published by Montvert Publications, 1992.

Hole, Frank, et al, *Bastan shenasi Garb Iran*, (Çev. Zahra Basti), Tehran, Entesharat Samt, 2004.

Carter, Elizabeth, "Bridging the Gap Between the Elamites and the Persians in Southeastern Khuzistan" in Sancisi- Weerdenburg,H., Kuhrt, A., & Root, M.C., (Edt), *Achaemenid History VIII. Continuity and Change,* Leiden: Nederlands Institut Voor Het Nabiji Oosten, 1994.

Herodot, *Tavarikh*, (Çev. Vahid Mazandarani), Tehran, Farhangestan Adab va Honar, 1977.

Heydari, Saman, "Negahi Ejmali be Moshakhasat Tabiei Hoze Barresi Eslam Abad", *Majale Bastan Shenasi va Tarikh,* Sale 13, Shomare 2, Sale 14, Shomare 1, 1999, 61-65.

Hinz, Walther, *Daryoush va Parsha*, (Çev. Abalrahman Sadriye), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2006.

Hinz, Walther, *Yaftehaye Tazeyi az Iran Bastan*, (Çev. Parviz Rajabi), Tehran, Entesharat Gognous, 2006.

Huart, Clément, *Iran va Tamadon Irani*, (Çev. Hasan Anoushe), Tehran, Entesharat Amie Kabir, 2007.

Haerinck, Ernie, Babel Zire Solte Hakhamaneshian, dar: *Beyalnahreyn va Iran dar Doran Hakhamaneshi (Jahangoshaei va Amperyalism 539-331 B.C.),* John Curtis (Edt), (Çev. Zahra Basti), Entesharat Samt, 2011, 36-49.

Hojabri Nobari, Alireza va Mahsa Veysi, *Hakhamaneshiyan dar Asiyaye Sagir,* Tehran: Nashre Pardise Danesh, 2013.

Hezarian, Ramezan, Fotouhat va Lashgarkeshihaye Kourosh Kabir, *Faslaname Tarikh Pazhohi Daneshgah Ferdosi Mashhad*, Shomare 60, 2014, 227-253.

Hojabri Nobari, Alireza , Mahsa Veysi, va M., Hamid Khatib Shahidi, Baresi Bastan Shenakhti Ertebatate Siyasi va Farhangi Iran dar Dorane Hakhamaneshi. *Faslnameye Jeopolitik*, Sale 7, 3, 2011, 203-229.

Hojabri Nobari, Alireza , Mahsa Veysi, va M., Hamid Khatib Shahidi, Baresi Bastan Shenakhti Ertebatate Siyasi va Farhangi Iran dar Dorane Hakhamaneshi. *Faslnameye Jeopolitik*, Sale 7, 3, 2011, 203-229.

Hacıköylü, Büşra, "Pers (Akhaimenid) Kralı Ksekses'in Yunanistan Seferinin Anadolu Güzergahı: Güncel Arkeolojik ve Tarihsel Coğrafya Bulguları Işığında Genel bir Değerlendirme", in *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı, Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 159-179.

Herles, Michael, "Hakhamaneshian va Gafgaz Jonoubi", *Majale Jondi Shapour, Faslname Emi Takhasosi Anjoman Elmi Daneshjouyan Tarikh Daneshgah Shahid Chamran Ahvaz*, Sale 6, Shomare 21, 2020, 103-149.

Iravani Ghadim, Farshid, "İran ve Anadolu Apadanaları", in *Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilatı,* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Araştırma Merkezi, "Globus" Dünya Basımevi, 2006, 25-42.

Imanpour, Mohammad Taghi, "The Communication Roads in Parsa during the Achaemenid Period", Maria Macuch, Dieter Weber and Desmond Durkin-Meisterernst (Edt), Ancient and Middle Iranian Studies, Proceedings of the 6 th European Conference of Iranian Studies, Held in Vienna, 18-22 September 2007, 2010, 87-99.

Imanpour, Mohammad Tagi ve diğ, *Tarikhe Jame Iran,* Kazem Mousavi Bojnordi (Edt), Jeld 1, Tehran, Markaz Dayeratol Maaref Bozorg Eslami (Markaz Pajoheshhaye Irani va Eslami), 2014.

Işıklı, Mehmet ve Mehmet Ali Özdemir, " Erzincan, Saztepe (Cimintepe II): Akhaimenid Dönemi İçin Bölgesel Bir Merke", *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorluklar,* Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, 351-382.

Işıklı, Mehmet ve Umut Parlıtı, " Doğu Anadolu'nun Geç Demir Çağı: Sorunlar ve Çözümsel Perspektifler", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur ÖZFIRAT, Şevket DÖNMEZ, Mehmet IŞIKLI, Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, 181-215.

Jafari, Abbas, Gitashenasi Iran, Roudha va Roudname, Jeld 2, Tehran, Moasese Jografya va Kartogerafi Gitashenasi, 2000.

Jafari, Abbas, Gitashenasi Iran, Daeratolmaaref Jografyaye Iran, Jeld 3, Tehran, Moasese Jografya va Kartogerafi Gitashenasi, 2000.

Jamali, Mohammad Karim, Nasere Jadidi, Ali Akbar Shahabadi, "Nagsh va Jaygahe Satrapneshinhaye Garbi Iran dar Shahanshahi Hakhamaneshi (az 550-330 B.C)", *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani Daneshgah Esfahan, Dore Jadid, Sale 5, Shomare peyapey 18, 2013, 37-52.

Jafarzade, Amir, "Barkhord Nezami Kourosh ba Digar Sarzaminha", *Majale Tarikh Pazhohi*, Sale 16, Shomare 58, 2014, 167-190.

Kuhrt, Amélie, " The Assyrian heartland in the Achaemenid period", in: Pierre Briant (Edt), *Dans les pas des Dix-Mille, PALLAS 43*, 1995, 239-254.

King, Leonard William, *Tarikh Babel Az Tasis Saltanat ta Galabe Iranian*, (Çev. Rogiye Behzadi), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 1999.

Koch, Haeidemarie, *Az Zabane Darius,* (Çev. Parviz Rajabi), Entesharat Karang, Tehran 2001.

Kaygaz, Nuray, *Doğu Anadolu Geç Demir Çağ Merkezleri, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi*, Çanakkale, 2002, levha 63, No. 2.

Kennedy Eddy, Samuel, *Aein Shahriari dar Sharg*, (Çev. Feridoun Bareyi), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2002.

Khodadadian, Ardeshir, *Tarikh Iran bastan (Ariaeiha va Madha, Hakhamaneshian, Soloukian),* Jeld 1, Tehran, Entesharat Sokhan, 2002.

kuhrt, Amélie, *The Persian Empire. A Corpus of Sources from the Achaemenid Period*, Vol. 2, London-New York 2007.

Kalkan, Hatiçe, MÖ Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kalesik Arkeoloji anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 2008.

Hatiçe Kalkan, " A Royal Tradition in Karagündüz Mound: Imitatio Regis?" , International Journal of Human Sciences, 10 (2), 2013, 707-718.

Karaosmanoğlu, Mehmet and Hakim Korucu. "The Apadana of Altıntepe in the Light of the Second Season Excavation", in A. Cilingiroğlu & A. Sagona (Edt), *Anatolia Iron Ages 7*. The Proceedings of the Seventh Anatolia Iron Ages Colloquium Held at Edirne, 19-24 April 2010. ANES Suppl. 79, 2012, 131-147.

Kroll, Stephan, " Notes on the Post-Urartian (Median) Horizon in NW-Iran and Armenia", in *Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology,* Aynur Özfırat (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2014, 203-210.

Khatchadourian, Lori, *Imperial Matter Ancient Persia and the Archaeology of Empire,* University of California Press 2016.

Karaketir, Eray , "Pers İmparatorluğu'nun ilk Başkenti Pasargadai ve Büyük Kyros'un (M.Ö. 559-530) Anıt Mezarı, *Süleyman Demiirel Üniversitesi Yalvaç Akademi Dergisi 2 (1),* 2017, 68-87.

Khazaei, Sahmaldin, Rahhaye Ertebet Khoshki dar Dore Hakhamaneshi, *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi,* Sale 52, Dore Jadid, Sale 8, Shomare 4 (Peyapey 32), 2017, 37-58.

Karaketir, Eray, Persler Anadolu'da: Büyük Kyros'un Lydia Seferi ve Sonuçları", *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi (UTAD),* Yıl:2, Sayı:1, 2018, 1-27.

Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Pers Satraplıkları: Kuruluş, Yönetim ve Etnik Yapı", *CEDRUS VI The Journal of MCRI,* 2018, 159-179.

Khoshbakht, Daryoush, va Fatemeh Khajavi, "Hoviyat Memari Hakhamaneshi (Barresi Tasire Memari Ashur va Babel No dar Memari Hakhamaneshian)", *Avalin Konferans Dosalaneh Bastan Shenasi va Tarikh Honar Iran*, Daneshgah Mazandaran, 2019, 1059-1079.

Labrousse, Audran and Remy Boucharlat, "La Fouille du Palais du Chaour à Suse", *Cahiers de la Délégation Archéologique Française en Iran 2*, 1972, 61-168.

Labrousse, Audran and Remy Boucharlat, "Le Palais d' Artaxerxes II Sur la Rive Droite du Chaour à Suse", *CDAFI 10*, 1979, 19-136.

Labafkhaniki, Meysam, va Bahman Firouzmandi, "Rah-e Shahi dar Shabake Rahhaye Shahanshahi Hakhamaneshi", *Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Modares*, Sale Aval, Shomare 1, 2009, 65-81.

Llewellyn-Jones, Lloyd and James Robson, *Persika: Dastanhaye Mashreg Zamin, Tarikhe Shahanshahi Pars be Revayate Ketziyas*, (Çev. Fereydoun Majlesi), Entesharat Tehran, 2011.

L'Andelyn, Charles de, *Tarikh Jahani*, (Çev. Ahmad Behmanesh), Jeld 1, Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 2013.

Leick, Gwendolyn, *Negahi Digar be Jahan-e Asatiri Babel (Jamea, Egtesad va Farhang),* (Çev. Isa Abdi), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2014.

McCown, Donald E. "The Iranian Project", *American Journal of Archaeology,* 1949, Vol. 53/1:54.

McCown Donald E. "The Relative Stratigraphy and Chronology of Iran" In *Relative Chronologies in Old World Archaeology*, Robert W.Ehrich (Edt), Chicago University of Chicago Press, 1954, 56-67.

Magie,, David *Roman Rule in Asia Minor to the end of the Third Century After Christ*, Vol.2, Princeton University Press, 1950.

Mallowan, Max E. L., "The Excavations at Nimrud (Kalḫu), 1953", *Iraq*, Vol. 16, No. 1 (Spring, 1954), 77, 59-114.

Mostafavi, Mohammad Tagi, "Ahamiyat Tarikhi Jareh dar Sarzamin Fars", *Majale Bastan Shenasi*, Shomare 3 va 4, 1959, 13-26.

Mallowan, Max E. L., *Nimrud and its Remains*, 2 Vols, London, 1966.

Moorey, Peter Roger Stuart, *Ancient Persians Bronzes in the Adam Collection,* London, Faber and Faber, 1974.

Mir Fatah, Seyed Ali Asgar, "Manzelgahhaye Rah-e Shahi (Manzelgah Gachkaran)", *Majale Barresihaye Tarikhi*, Shomare2, Sale Davazdahom, 1977, 167-190.

Maghdasi, Abu Abdallah, *Ahsan el-Tagasim*, (Çev. Ali Nagi Monzavi), Tehran, Sherkat Moalefan va Motarjeman, 1982.

Mostofi, Hamdollah, *Nozha al-Qulub,* Guy Le Strange (Edt), Tehran, Donyay-e Ketab, 1983.

Muscarella, Oscar White, Annie Caubet and Françoise Tallon, "Susa in the Achaemenid Period", in *Royal City of Susa,* Ancient Near Eastern Treasures in the Louvre, Prudence O. Harper, Joan Aruz, Françoise Tallon (Edt), The Metropolitan Museum of Art, New York, 1992, 215-252.

Mallowan, Max Edgar Lucien, *Beynalnahrein va Iran Bastan*, (Çev. Reza Mostofi), Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 1993.

Mahmoud Abadi, Asgar, Kourosh ve Marzhaye Defae Esteratejik, *Majale Pazhoheshi Daneshgah Esfahan*, Jeld 7, 1996,139-158.

Mostafavi, Mohammad Tagi, *Eglim-e Pars*, Chap 2, Tehran, Nashr-e Eshareh, 1996.

Middleton, A., Ceramic Petrography. Rev. do Museu de Arqueologia e Etnologia, São Paulo, Suplemento 2, 1997, 73-79.

Majidzadeh, Yousef, *Tarikh va Tamadon Beynalnahreyn (Tarikh Siyasi),* Jeld 1, Tehran, Markaz Nashr-e Daneshgahi, 1997.

Massé, Henri va René Grousset, *Tarikh Tamadon Iran*, Ba Hamkari Jami az Daneshvaran Iranshenas Oroupa, (Çev. Javad Mohiei), Tehran, Entesharat Goutrnberg, 1998.

Mahmid, Mohammad Ali, *Pazhoheshi dar Tarikh Diplomasi Iran*, Tehran, Nashr-e Mitra, 1982.

Frye, Richard N., *Miras Bastani Iran*, (Çev. Masoud Rajabnia), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 1998.

MacDermot, B.C., and Klaus Schippmann, "Alexander's March from Susa to Persepolis," *Iranica Antiqua 34*0 1999, 283-308.

Mosaheb, Golamhoseyn, *Daeratolmaref Farsi*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Amir Kabir, Ketabhaye Jibi, Chap 4, 2004.

Mahmoudabadi, Asgar, *Diplomasi Hakhamaneshi AZ Maraton ta Geranik*, Tehran, Entesharat Minou, 2004.

Mosaheb, Golamhoseyn, *Daeratolmaref Farsi*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Amir Kabir, Ketabhaye Jibi, Chap 4, 2004.

Meadows, Andrew R., "The Administration of the Achaemenid Empire", John Curtis and Nigel Tallis (Ed.), in *forgotten Persian Empire*: The World of Ancient Persia, British Museum, London, 2005, 181-210.

Mallowan, Max, Kourosh Bozorg (529-558 BC), in *Tarikh Dore Hakhamaneshian az Majmoe Tarikh Cambridge*, (Çev. Morteza Sagebfar), Ilya Gershevitch (Edt), ,Tehran, Entesharat Jami, 2006, 245-278.

Moghaddam. Abbas & Negin Miri, "Archaeological Surveys in the Eastern Corridor, South-Western Iran", London: The British Institute of Persian Studies, *Iran 44*, 2007.

Moortgat, Anton, *Honar Beynalnahreyn Bastan*, (English Çev. Judith Filson), (Persian Çev. Zahra Basti va Mohammad Rahim Saraf), Tehran, Entesharat Samt, 2010.

Mehranpour, Hadi va Yousef Dinarvand, "Bastan Shenasi Khouzestan", *Majmoue Magalar 80 Sal Bastan Shenasi Iran*, Yousef Hasanzade va Sima Miri (Edt), Tehran, Muze Melli Iran, 2011, 1139-1160.

Modir Shanehchi, Mohsen, va Hossein Mohammadi Kheshti, "Siyasat Khareji Iran dar Doran Hakhamaneshian", *Faslname Siyasat, Majale Daneshkadeh Hogoug va Oloum Siyasi*, Dore 41, Shomare 1, 2011, 229-249.

Mohammadianfar, Mohammad, "Kohan Shahre Shush", *Majale Roshd Amouzesh Tarikh*, Dore 12, Shomare 2, 2011, 8-14.

Mehran Magsoudi ve diğ, Nagshe Sakhtarhaye TabEi dar Olgouye Estegrare Mohavatehaye Pish az Tarikhe Dashte Tehran ba Estefade Az GIS, Majale BarnamerZ Ve Amayeshe faza, Dore 16, Shomare 4, 2012, 110-137.

Movahedi, Saeid , Behrouz Heydari Naser Abad, Seyed Keramat Hashemi Ana va Firouz Ranjbar, "Pahnebandi Navahi Eglimi Ostan Khozestan", *Daneshgah Azad Eslami Vahed-e Ahar, Faslname Elmi-Pazhoheshi Fazaye Jografyayı,* Sale 12, Shomare 40, 2013, 64-73.

Motarjem, Abbas va Tayebe Almasi, Barresi Tageirat Farhangiye Dashte Kangavar az Dore Mes va Sang ta Payan-e Asre Mefrag bar asase Modelhaye Estegrari, Majale Pazhoheshhaye Bastanshenasi İran, Shomare 5, Dore 3, 2013, 51-62.

Mostofi, Farokh, "Janevaran dar Emperatouri Hakhamaneshiyan" [Akhaemenid İmparatorluğu'ndaki Hayvanlar], Virastaran: John Curtis va Nigel Tallis, *Emperatouri Faramoush shode Parsian Jahan Bastan [Antik Dünya'nın Perslerin Unutulmuş İmparatorluğu]*, Entesharat Ameh, Tehran, 2013.

Mokhtari Talegani, Eskandar va Fereshte Amini Saed, " Bazshenasi Rahhaye Bastani-Tarikhi dar Mahdude Rey ta Saveh va Chegounegi Sheklgiri an Rahha", *Dovomin Konferans Beynalmelali Pazhohesh dar Oloum va Teknoloji*, İstanbul, 2016

Mohammadifar, Yaghob, va Sharareh Sadat Mirsafdari, "Sabk Shenasi Memari Hakhamaneshi", *Faslname Motaleat Shahre Irani Eslami,* Shomare 16, 2014, 19-28.

Magsoudi, Mehran, Seyed Mohammad Zaman Zadeh, Mojtaba Yamani, Abalhosein Haji Zadeh, "Arzyabi Tageirat Olgouye Pichan Roudi Roudkhaneh Maroon va Tahlile Hydrogeomorphology Mantageh, Motale Moredi: Roudkhaneh Maroon (Az Sarcheshmeh ta Voroudi an be Roudkhaneh Carahi", *Faslname Jografyaye Tabiyi*, Sale 10, Shomare 35, 2017, 1-28.

Ministry of Culture, Tourism and Antiquities State Board of Antiquities and Heritage, *Babylon*, Nomination Dossier for Inscription of the Property on the World Heritage List, 2018.

Malekzadeh, Mehrdad, *585 B.C.*, Tehran, Entesharat Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari ba Hamkari Entesharat Pardis Danesh, 2017.

Nylander, Carl, "Assyria Grammata: Remarks on the 21st Letter of Themistokles", *Opuscula Atheniensia 8,* 1968, 119-136.

Nardo, Don, *Emperatouri Iran*, (Çev. Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 2003

Niakan, Lily, va Abbas Alizadeh, *Gozaresh Moghadamati Barresi Moshtarak Bastan Shenakhti Zist Mohiti Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi ve Moasese Sharg Shenasi Daneshgah Shikago dar Dasht Ramhormoz, Shahrivar 1385,* Mjmoe Maghalat Nohomin Gerdehamaei Bastan Shenasi Iran, Jeld 2, Tehran: Pazhoheshgah Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari, Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi, 2007.

Negahban, Ezzatollah, *Shush ya Kohantarin Markaz Shahrneshini Jahan,* Tehran: Nashre Sobhan ba Hamkari Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari, 2011.

Olmstead, Albert T., *Tarikh Shahanshahi Hakhamaneshi*, (Çev. Mohammad Moghadam), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2001.

Özgen, İlknur, "Lydian Treasure", in *The Lydians and Their World*, Nicholas D. Cahill (Edt), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, 305-338.

Özkan Kılıç, Serap, *Pers Hakimiyeti Altında Batı Anadolu,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enistitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, 2011.

Özkan, Kazım, *Kentsel Araştırmalar Kapsamında Anadolu'da Akhaimenid Dönem*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Özkan Kılıç, Serap, "Pers Eğitim Sistemi", *Tarih İncelemeleri Dergisi XXX / 1,* 2015, 181-198.

Özfırat, Aynur, " Van Gölü Havzası ve Ağrı Dağı'nda Akhaimenid Dönemi: Karagündüz Höyüğü Kazısı ve Yüzey Araştırması Merkezleri", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 263-321.

Özdemir, Mehmet Ali," Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Geç Demir Çağı Kazı ve Yüzey Araştırması Verilerinin Genel bir Değerlendirmesi", in: *ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur

ÖZFIRAT Şevket DÖNMEZ Mehmet IŞIKLI Mona SABA (Edt), İstanbul, 2019, 383-402.

Pasdermajian, Hrant, *Tarikh Armanestan*, (Çev. Mohammad Gazi), Tehran, Entesharat Tarikh Iran, 1987.

Perrot, Jean, Daniel Ladirayet et François Vallat, "The Propylaeum of the Palace of Darius at Susa/L'inscription bilingue de Xerxes", in: A. Alizade, Y. Majidzadeh va S.M. Shahmirzadi,eds, *Bastan Shenasi va Honar-e Iran (Si-o do maqale dar Bozorgdasht-e Doktor Ezzatollah Negahban/The Iranian World. Essays on Iranian Art and Archaeology Presented to Ezat.O. Negahban*, Tehran, 1999, 158-177.

Plutarch, *Hayat-e Mardan-e Nami*, (Çev. Reza Mashayekhi), Jeld 1- Jeld 3- Jeld 4, Tehran, Entesharat Gognous, 2000.

Potts, Daniel. T., vd. "Further Excavations at Qale Kali: (MS 46) By The Joint ICAR-University of Sydney Mamasani Expedition: Results of the 2008 Season", Iranica Antiqua, Vol. XLIV, 2009, 207-282.

Pirnia, Hasan, *Tarikhe Iran Gabl az Eslam (Iran gadim) Tarikhe Mokhtasar Iran ta Engeraze Sasanian*, Tehran, Entesharat Parmis, 2010.

Potts, Daniel T., *Bastan Shenasi Ilam*, (Çev. Zahra Basti), Tehran, Entesharat Samt, 2011.

Pirnia, Hasan, *Tarikh Iran Bastan 1 (Tarikh Mofasal Iran Gadim)*, Tehran, Entesharat Negah, 2012.

Porada, Edith, *Honar Iran Bastan*, (Çev. Yousef Majidzadeh), Tehran, Entesharat Daneshgah Tehran, 2012.

Qurtius Rufus, Quintus , *History of Alexander the Great of Macedon*, (translated J. C. Rolfe), The Loeb Classical Library, Cambridge (Mass.) & London, 1976.

Roaf, M., "Honar Hakhamaneshian", dar *Honarhaye Iran*, R.W. Ferrier (Edt), (Çev. Parviz Marzban), Tehran, Nashr va Pazhohesh Farzan, 1995, 26-48.

Rokhzadpour, Abdollah, *Tarikh Kamel Iran*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Moslem, 1996.

Ramage, Andrew, and Paul Craddock, *King Croesus Gold: Excavations at Sardis and the History of Gold Refining*, Cambridge Mass, 2000.

Rajabi, Parviz, *Hezarehaye Gomshode: Az Khashayarsha ta Forupashi Hakhamaneshian*, Jeld 3, Tehran, Entesharat Tous, 2002.

Rajabi, Parviz, *Hezarehaye Gomshode:Hakhamaneshian be Revayati Digar,* Jeld 2, Tehran, Entesharat Tous, 2002, 135.

Roaf, Michael, *Nagsh Barjesteha va Hajaran Takhte Jamshid,* Tehran, Nashre Miras Farhangi va Ganjine Honar, 2003.

Rezvani, Hasan, "Gozaresh Pazhoheshhaye Meydani Fasl Aval va Dovom Gourestan Kul Tarike Kordestan", Masoud Azarnoush (Edt), *Majmoe Maghalat Beynalmelali Bastan Shenasi Iran: Hoze Shomal Garb,* Pazhoheshkadeh Bastan Shenasi, 2004, 81-110.

Razi, Hashem, *Din va Farhang Irani Pish az Asre Zartosht*, Tehran, Entesharat Sokhan, 2005.

Razmjou, Shahrokh, "Religion and Burial Customs", in *Forgotten Empire, The World of Ancient Persia*, J. Curtis and N. Tallis (Edt), The British Museum Press, London, 2005, 150-180.

Rezaei, Abdolazim, *Tarikh Dah Hezar Sale Iran (Az Peydayesh Ariaha ta Engeraz Partha)*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Egbal, 2008.

Rouhi Zadeh, Gafar, Ali Asgar Masoumi va Mohammad Mehdi Dehshiri, "Motalea Tireh Bagoulat dar Jonoub Shahrestan Ramhormoz", *Faslname Danesh Zisti Iran*, Dore 5, Shomare 2, 2010, 63-69.

Roof, Michael, Mad va Beyalnahreyn: Tarikh va Memari, dar: *Majmoue Magalat Beyalnahreyn va Iran dar Doran Moteakher: Gabayel va Emperatouriha 539-1600 B.C.*, (Çev. Zahra Basti), John Curtis (Edt), Tehran, Entesharat Samt, 2014, 73-99.

Shepard, A.O., Ceramics for the Archaeologist. Carnegie Institution, Washington. Shepard, A.O., Rio Grande Glaze-Paint pottery: a test of petrographic an analysis. F.R. Matson (Ed.) Ceramics and Man, London. 1956. 62-87.

Sami, Ali, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, Shiraz, Chapkhane Mousavi, 1964.

Shagagi, Mohsen, "Jang Iran va Lydi", *Majale Barresihaye Tarikhi,* Shomare 2, Sale 3, 1968, 109-120.

Shamloyi, Habibollah, *Tarikh Iran az Mad ta Pahlavi*, Tehran, Bongah-e Matboati Safialishah, 1968.

Sotoudeh, Hossein Goli, "Galamro Shahanshahi", *Majale Barresihaye Tarikhi*, Shomare Vizhe, 1971, 69-126.

Shapour Shahbazi, Alireza, *The Irano Lycian Monuments,* Institute of Archaemenid research Publication, 1973.

Stronach, David, *Pasargadae: A Report on the Excavations Conducted by the British Institute of Persian Studies from 1961 to 1963*, Oxford: Oxford University Press, 1978, 283-284.

Sevin, Veli, *Anadolu Uygarlıkları 1: "Anadolu'da Pers Egemenliği*", Görsel Yayınları, 1982, 310-332.

Shapur Shahbazi, Alireza, "Army I. Pre-Islamic Iran" in: *Encyclopaedia Iranica,* Ehsan Yarshater (Edt), Vol. 2, Fasc. 5, 1986, 489-499.

Sykes, Sir Percy, *Tarikh Iran*, (Çev. Mohammad Tagi Fakhre Daei Gilani, Tehran, Entesharat Donyay Ketab, 1987.

Saraf, Mohammad Rahim, *Nogoush Barjeste Elami*, Tehran: Jahad Daneshgahi Daneshgah Tehran, 1993.

Summers, G.D., "Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turkey", *Anatolian Studies*, Vol 43, 1993, 85-108.

Spaulding, Oliver Lyman and Hoffman Nickerson, *Ancient and Medieval Warfare*, 1994.

Sami, Ali, *Pasargad-Paytakht va Aramgah-e Kourosh Hakhamaneshi,* Gohlamreza Vatan Doust (Edt), Shiraz, Bonyad-e Fars Shenasi, 1996.

Simpson, St John, *Late Achaemenid Silver Bowl From Mazanderan*, British Museum Magazine 32, London, 1998.

Stronach, David, *Pasargad*, (Çev. Doktor Hamid Khatib Shahidi), Tehran, Enresharat Sazman Miras Farhangi, 2000.

Saeidian, Abdalhosein, *Shenakht Shahrhaye Iran*, Tehran, Entesharat Elm va Zendegi, 2000.

Safi Nezhhad, Javad, *Lorhaye Iran*, Tehran, Entesharat Atiyeh, 2002.

Strange, Guy Le, *Jografyaye Tarikhi Sarzaminhaye Khelafat Shargi*, (Çev. Mahmoud Erfan), Tehran, Entesharat Elmi va Farhangi, 2004.

Siculus, Diodorus, *Iran va Sharge Bastan dar Ketabkhane Tarikhi*, (Çev. Esmail Sangari), Entesharat Jami, 2005.

Swisher, Clarice, *Khavar-e Nazdik-e Bastan*, (Çev, Asgar Bahrami), Tehran, Entesharat Gognous, 2008.

Shabani, Reza, *Kourosh Kabir*, Tehran, Entesharat Parmis, 2009.

Sharp, Ralph Norman, *Farmanhaye Shahanshahan Hakhamaneshi*, Tehran, Entesharat Pazineh, 2009.

Sami, Ali, *Paytakhthaye Shahanshahan Hakhamaneshi*, Tehran, Nashre Pazine, 2010.

Steele, Philip, *Tarikh, Farhang va Tamadon-e Beyalnahreyn*, (Çev. Mohammad Sadegh Shariati), Tehran, Entesharat Sabzan, 2011.

Summers, Geoffrey D. and Charles A. BURNEY, " Late Iron Age Pottery From Northwestern ran the Evidence From Yanik Tepe", *Ancient Near Eastern Studies*, Supplement 39, 2012, 269-315.

Sami, Ali, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 2, Tehran, Entesharat Samt, 2014.

Salahshour, Aliasgar va Samer Nazari, " Barresi Kasehaye Dore Hakhamaneshi ba Tamarkoz bar Kase Zoragi Shekl", *Majale Kando Kav*, Shomare 7, Sale 5, 2013, 9-34.

Sarfaraz, Ali Akbar, va Bahman Firouzmandi, *Bastan shenasi va Honar Doran Tarikhi Mad, Hakhamaneshi, Ashkani, Sasani*, Tehran, Entesharat Marlik, 2014.

Shishegar, Arman, *Aramgah Do Banouye Elami az Khandan Shah Shoutour Nahonte Pesar Endad, Dore Elam No, Marhale 3 B (Hodoud 585-539 B.C), Natayej Kavosh dar Mohavate Bastani Joubaji-Ramhormoz-Khuzestan-2007*, Tehran: Sazman Miras Farhangi, Sanaye Dasti va Gardeshgari; Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari, 2014.

Sami, Ali, *Tamadon Hakhamaneshi*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Samt, 2014.

Shahpour Shahbazi, Alireza, *Rahnamaye Mostanad Takhte Jamshid*, Farhangsaray Mirdashti, Safiran, 2016.

Soleimanzadeh, Alireza, va Azim Sheh Bakhsh, "Estelahat-e Edari-Entezami Satrapi Armanestan dar Ahd-e Daryoush Aval", *Faslname Elmi Tarviji Motaleat Tarikh Entezami*, Sale 2, Shohomare 7, 2016, 49-64.

Sarıkaya, Sevgi ve Murat Arslan, "Anadolu'da Persler, Savaş, İsyan ve Diplomasi": *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem,* Kaan İren, Çiçek Karagöz ve Özgün Kasar (Edt), Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2017, 78-101.

Salahshour, Ali Asgar, Samer Nazari va Marziye Sherbaf, Barresi Kaseha va Piyalehaye Felezi Hakhamaneshi az Nazar-e Shekl, Jaygah, Tazeinat va Hoze Parakonesh, *Majale Motaleat Irani*, Daneshkade Adabiat va Olum Ensani, Daneshgah Shahid Bahonar-e Kerman, Sale 16, Shomare 31, 2017, 101-125

Soleymanzadeh, Alireza, "The Achaemenid Economic System and the Armenian-Georgian Situation", *ivane javaxiSvilis saxelobis Tbilisis saxelmwifo universitetis saqarTvelos istoriis institutis Sromebi.* XIII Tbilisi. 2018, 70-87.

Simpson, St John, "Fine Dining at the Assyrian and Achaemenid Courts", *Curator, Department of the Middle East, British Museum,* Section VI, 2018, 92-98.

Saba, Mona, " Oluz Höyük'te (Kuzey - Orta Anadolu) Zerdüşt'ün Ayak İzleri", *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med va Akhaimenid İmparatorlukları,* Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı ve Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 67-96.

Sadi saidian, Gozaresh-e Barresi va Shenasayi Bastan Shenasi Mahdoudeh Projeye tosea va Bahrebardari az Roudkhaneh Aras dar Azarbayjan garbai (Sad-e Karam Abad Poldasht), Gozareshte Barresi, Arşiv-e Pazhoheshkade Bastan shenasi, 2019.

Şenyurt, S. Yücel, Yalçın Kamış, Atakan Akçay, "Tasmasor Geç Demir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları", in: *Tasmasor-Erzurum ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi,* S. Yücel Şenyurt (Edt), BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 4, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi, Ankara, 2005, 117-258.

Şenyürt, S. Yücel ve Hamza Ekmen, *Pasinler Ovası'nda bir Demir Çağ Yerleşmesi*, BAKÜ-TİFLİS-CEYHAN Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökumanları: 1, Gazi Üniversitesi Arkeolojik Çevre Değerleri Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.

Şenyurt, S. Yücel, Yalçın Kamış ve Atakan Akçay, "Tasmasor Geç Deöir Çağ Çanak Çömlek Buluntuları" in *Tasmasor*, Sç Yücel Şenyurt (Edt), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2011, 117-258.

Tabari, Mohammadebn Jarir, *Tarikh Tabari ya Tarikh Arsal va Almolouk*, (Çev. Abolgasem Payandeh), Jeld 2, Tehran, Asatir, 1983.

Tafazoli, Ahma, *Shahrestanhaye Iran "Shahrhaye Iran"*, Mohammad Yousef Kiani (Edt), Jeld 3, Tehran, Jahad Daneshgahi, 1989.

Tavernier, Jan, *Iranica in the Achaemenid Period (Ca. 550-330 BC):* Lexicon of old Iranian Proper Names and Loanwords, attested in non-Iranian texts, Peeters Publisherers and Department of Oriental Studies Bondgenotenlaan: Leuven-Paris-Dudley, MA, 2007.

Tallis, Nigel, "Transport and Warfare", John Curtis and Nigel Tallis (Ed.), in: Forgotten Persian Empire: *The World of Ancient Persia*, London: British Museum, 2005.

Tekin, Oğuz, Pers Döneminde Anadolu'da Para ve Ticaret, *Persler Anadolu'da Kudret ve Görkem*, Hazırlayanlar Kaan İren, Çiçek Karagöz, Özğün Kasar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, 102-135.

Unvala, J.M., "The Palace of Darius The Great and The Apadana of Artaxerxes II in Susa", *Bulletin of the school Oriental and African Studies 5/2,* 1929, 229-234.

Vandenberghe, Louis, *Bastan Shenasi Iran Bastan*, (Çev. Isa Behnam), Tehran, Daneshgah Tehran, 1969.

Velayati, Rahim, "Tasir Honar Melal Tabea Emperatouri Hakhamaneshian bar Honar va Memari Anha", *Majale Bag Nazar*, Shomare 14, Sale 7, 2010, 87-94.

Vakili, Shervin, *Daryoush Dadgar (Nazme Hakhamaneshi va Hozoure Man Parsi)*, Majmoea Tarikh Tamadone Irani, Jeld 2, Tehran, Nashre Shour Afarin, 2011.

Velayati, Rahim, *Bastan Shenasi va Honar Mesr Bastan*, Tehran, Entesharat Pardis Danesh, 2014.

Veysi, Mahsa, "Tahlili bar Memari va Nagsh Barjestehaye Hakhamaneshi az Manzar Siyasathaye Edari dar Gafgaz Jonoubi va Anatoli", *Nashriye Jostarhaye Bastan Shenasi Iran Pish az Eslam*, Jeld 4, Shomare 2, Peyapey 8, 2020,65-75.

Wilkinson, Charles K., "Assyrian and Persian Art", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin 13 (7),* 1955, 213-224.

Woolley, Sir Leonard, M.A., D.Litt., LL.D., Hon. A.R.I.B.A., F.S.A., Ur Excavations the Neo-Babylonian and Persian Periods, Professor M. E. L. Mallowan, C.B.E., M.A., D.Lit., F.B.A., F.S.A. (Edt), Published For the Trustees of the Two Museums, London, 1962.

Wenke, Robert J., *Imperial Investments and Agricultural Developments in Parthian and Sasanian Khuzestan: 150 B.C. to A.D. 640.* Mesopotamia 10-11, 1975-6, 31-221.

Williamson, Hugh G. M., "Ezra and Nehemiah in the Light of the Texts From Persepolis, *Bulletin for Biblical Research,* Vol. 1, 1991, 41-61.

Wylie, G.,"Cunaxa and Xenophon", *AC 61*, 1992, 119-134.

Wiesehöfer, Josef, *Iran Bastan az 550 BC ta 650 BC*, (Çev.Morteza Sagebfar), Tehran, Entesharat Gognous, 1998.

Wiesehöfer, Jousef, *Ancient Persia From 550 to 650 BC*, (Translated by Azizeh Azodi), I.B.Tauris Publishers London/New Yourk, 2001.

Wiesehöfer, Josef, *Antik Pers Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali İnci), Telos Yayıncılık, 2003.

Weeks, , L.R. K.S. Alizadeh, L. Niakan and K. Alamdari, A. Khosrowzadeh and M. Zeidi, Chapter 3. Excavations at Tol-e Nurabad, in: The Mamasani Archaeological Project Stage One A report on the first two seasons of the ICAR - University of Sydney expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Daniel T. Potts and Kourosh Roustaei (Edt), The University of Sydney, 2009.

Wright, Henry T., and Elizabeth Carter, "Archaeological Survey on the Western Ram Hormuz Plain, 1969", *Yeki Bud, Yeki Nabud: Essays on the Archaeology of Iran in Honor of William M. Sumner*, Naomi F. Miller and Kamyar Abdi (Edt), Cotsen Institute of Archaeology Monograph 48. Los Angeles, University of California Press, 2003, 61-82.

Waters, Matt, *Ancient Persia (Cosice History of the Achaemenid Empire,* 550-330 BCE), Cambridge University Press, 2014.

Xenophon, *Lashkarkeshi Kourosh*, (Çev. Vahid Mazandarani), Tehran, Donyaye Ketab, 2010.

Yarshater, Ehsan, va Dig, Tarikh Iran az Soloukian ta Foroupashi Dolat Sasanian, Jeld 3, Gesmat 2, (Çev. Hasan Anousheh), Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2002.

Yousef Jamali, MohammadKarim ve Ali Akbar Shahabady, "Baresi Nagsh va Jaygah Nezamiye Satrapneshinhaye Garbi Iran dar Arteshe Shahanshahi Hakhamaneshi (Az 550-330 Pish az Milad), *Majale Pazhoheshhaye Tarikhi Daneshgahe Esfahan*, Sale 50, Dore Jadid Sale 6, Shomare 4 (Peyapey 24), 2015, 57-75.

Yagmaei, Esmaeil, *Gozaresh-e Asib Shenasi Barkhi az Mohavatehaye Motalea Shode dar Barname " Shenasayi Rah-e Shahi Hakhamaneshi Shush-Takhte Jamshid" Fasl-e Dovom*, Zemestan, Pazhoheshgah Miras Farhangi va Gardeshgari, 2016, 4.

YiğitPaşa, Davut, *Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ Kültürü,* Taşkın Köksel (Edt), Gece Kştaplığı Yayın evi, Samsun, 2016.

Yılmaz, Mehmet Ali ve Mehmet Karaosmanoğlu, "Erzincan-Altıntepe Kalesi'nde Urartu Sonrası Sorunsalı: Geç Demir Çağı Verilerinin Genel bir Değerlendirmesi", *Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post Urartu, Med va Akhaimenid İmparatorlukları*, Aynur Özfırat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı ve Mona Saba (Edt), Ege Yayınları, İstanbul, 2019, 323-350.

Yılmaz, Cuma Ali ve İsmail Ayarığ, "Pers İmparatorluğu'nun Çöküşü", Araştırma Makalesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt 30, Sayı 1, 2020, 413-427.

Zarinkoub, Abadolhossein, *Tarikh Mardom Iran*, Jeld 1, Tehran, Entesharat Amir Kabir, 2003.

Zeidi, M., B. McCall and A. Khosrowzadeh, “Survey of Dasht-e Rostam-e Yek and Dasht-e Rostam-e Do,” in D. T. Potts and K. Roustaei(eds.), *The Mamasani Archaeological Project Stage One: A report on the first two seasons of the ICAR* - University of Sydney Expedition to the Mamasani District, Fars Province, Iran, Tehran: I.C.A.R., 2006, pp. 147- 168.

Zehbari, Zohreh, Reza Mehr Afarin and Seyyed Rasul Musavi Haji, "Studies on the Structural Characteristics of Achaemenid Pottery from Dahan-e Gholaman", *ANES 52*, 2015, 217-259.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Leila AFSHARI
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	İran, Abhar Azad University, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	İran, Abhar Azad University, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	Farsça, Azerbaycanlı, Türkçe, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Soraya Afshari, Leila Afshari, Mohammad Rahmatpour, **"Emergency Excavation in the Area Around the Kabood and Modavar Towers of Maraghe, Northwest of Iran",** 12th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Bologna, 6-9, April 2021. Soraya AFSHARI, Leila AFSHARI and mohammad MORTEZAYI, **Pazhoheshi dar Gachborihaye Makshouf az Mohavateh Rab-e Rashidi Tariz**, Kongreye Ilkani shenasi, Tabriz 2021. Rabia AKARSU and Leila AFSHARI, "**Kars Müzesi Geç Demir Çağı Boya Bezemeli Seramikleri"** in ORTA VE DOĞU ANADOLU GEÇ DEMİR ÇAĞI: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları, Aynur Özfirat, Şevket Dönmez, Mehmet Işıklı, Mona Saba, 2019, İstanbul. Leila AFSHARI, "**Pers Döneminde İran ve Anadolu'nun Kültürel İlişkileri",** 5.Uluslararası Öğrenciler Sosyal Bilimler Kongresi, Karadeniz Teknik Üniversitesi , 7-9 kasım 2019. Leila AFSHARI and Soraya AFSHARI, **"Pers İmparatorluğu'nun Ekonomik Sisteminde Doğu Anadolu"**, in Anadolu'nun Eski Çağlarında İktisadi ve Zirai Hayat, L, Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen (Edt), 2018, İstanbul. Soraya AFSHARI and Leila AFSHARI, "**Monasebat Tejari Iran va Anatoli dar Asre Ilkhanan Moghol",** Ilkanid's Governance and its Impact on the Silk Road, University of Zanjan, 21 November 2018, 22.

	Umut PARLITI and Leila AFSHARI, **"İran ve Doğu Anadolu Bölgesinde Gerçekleştirilen Arkeoloji Çalışmalarının Dünü, Bugünü"**, İRTAD Sayı: 3, Aralık / December 2019, s. 95-122. Leila AFSHARI and Soraya AFSHARI, "**Mezar Veriler Işığında Anadolu Pers İlişkilerine Dair Gözlemler",** İstanbul Üniversitesi, IV. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Çalıştay, 2-3 Mayıs 2019. Leila AFSHARI and Amir Sadegh NAGSHİNEH, **"Tosif, Tabagehbandi va Gouneh Shenasi Sofalhaye Ashkani Gourestan Sang-e Shir Hamedan",** Majale Pazhoheshhaye Bastan Shenasi Iran, 2014, 113-132. Leila AFSHARI, "**Typological Analysis of Parthian Pottery Of Sang-e Shir Cemetery, Hamedan-Western Iran",** Azerbaycan Arxeologiyasi ve Etnoqrafiyasi, 2015. Leila AFSHARI, Soraya AFSHARI and Vahid AZIZI ABI, **Barresi Estegrarhaye Hakhamaneshi Dashte Ramhormoz Jahat Takmil Nagshe Bastanshenasi**, 18 gerdehamayi Salaneh Bastan shenasi Iran, Proceedings of the 18 th Annual Symposium on Iranian Archaeology, 6-8 March 2021, 93-100. Soraya AFSHARI, Leila AFSHARI and Vahid AZIZI ABI, **Barresi Bastan shenasi site Miras Jahani Dare Sham, dar Hoze Farhangi Aras**, Proceedings of the 18 th Annual Symposium on Iranian Archaeology, 6-8 March 2021, 85-93. Leila AFSHARI, " **İran'daki Son Dönemde Yapılmış Arkeolojik Araştırmalar" ,** Atatürk Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Genç Araştırmacılar Çalıştay, 2016. Leila AFSHARI and Rabia AKARSU, **"Akhaimenid Döneminde Yol Ağları",** Anasay dergisi, mayıs 2021.
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	1 Adet Bap Projesi (Araştırmacı)
Çalıştığı Kurumlar	**Ekim 2021:** Kuzeybatı İran'da Barkamae Tepesinde Başkan olarak görev yapacağım. **Mart 2020:** Güneybatı İran, Ramhormoz ovası Yüzey Araştırması Başkanı olarak görev yaptım. **Ocak 2020:** Kuzeybatı İran, Urmiyeh Su kanalizasyon projesinde başkan yardımcısı olarak görev yaptım.

	Şubat 2019: Kuzeybatı Iran, Aras Vadisi Yüzey Araştırması Başkan yardımcısı olarak görev yaptım. **Mart 2015:** İran, Tahran, Gülestan Saryında, Khas Müzesinde Proje Başkanı olarak görev yaptım, **17/02/2016:** 14. Arkeoloji Programının düzenleme komitesinde çalıştım. **22/06/2011:** İran, Delfabad Arakta yapılan arkeolojik kazıda uzman olarak çalıştım. **16/03/2011:** İran, ParAsmoun Şirketi Gözetiminde Doğu Azerbaycanda yapılan arkeolojik kazıda uzman olarak çalıştım. **09/06/2010:** İran, Lorestanda yapılan arkeolojik kazıda uzman olarak çalıştım. **19/08/2010: İran,** İsfahanda yapılan arkeolojik kazıda uzman olarak çalıştım. **17/04/2006: İran,** Siraf Tarihi bölgesinde yapılan arkeolojik kazıda uzman olarak çalıştım.
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	03.09.2021